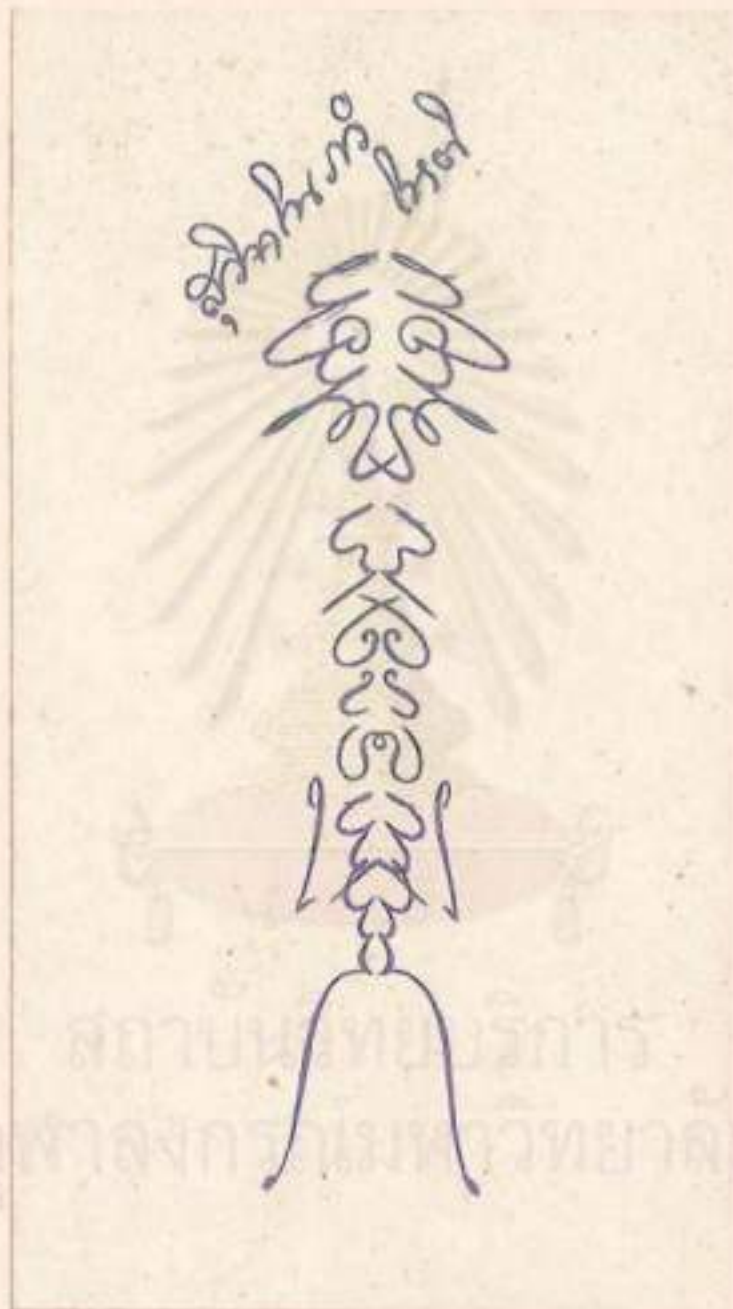

พระราชพงษาวดาร
ฉบับพระราชหัตถเลขา
ภาค ๓

๑๑ มี. ๑๓๑

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
 กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
 พิมพ์ขึ้นเป็นดวงพระกุศุดทานมัย ในงานพระศพ
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ (ชั้น ๓) กรมหลวงวรเสถียรสุดา
 พระธรรมาภยาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค
 กรมขุนธรรมาภยราชกัญญา
 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร
 กรมขุนพิจิตรเจษฎุภัณฑ์
 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล
 กรมขุนสรวรรคโลกยัตถิษณวงศ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

959.33

พิชิต พ.ท.

๒๕๕

๐๕

สารบัญเรื่อง

ระหว่างจุลาลต จุฬศักราช ๑๑๒๙-๑๑๓๐

พระยากำแพง (สิน) ดงไปตงที่เมืองระยอง	หน้า ๓
พระยากำแพง (สิน) ประกาศตั้งตัวเป็นเจ้า	๒
ไพร่พลเรียกพระยากำแพง (สิน) ว่าเจ้าตาก	๒
ขุนราม หมิ่นช้องกับกรมการเมืองระยองเข้าปล้นทัพเจ้าตาก	๓
เจ้าตากรบชนะพวกกรมการเมืองระยอง	๔
เจ้าตากเกิดยกด้อมพระยาจันทบุรี	๔
พม่าเรียกค้นไม้ทองเงินเมืองจันทบุรี	๖
เจ้าตากจับทวดวงบางตมุงผู้ถือหนังสือของพม่าได้	๖
เจ้าตากให้ ไปชอกกองทัพเมืองพุทไธมาศ	๗
พระยาราชเสวีศรีบุญวงเมืองพุทไธมาศรับจะช่วยเจ้าตาก	๘
เจ้าตากยกมาเมืองชดบุรี	๘
เจ้าตากตั้งนายทองอยู่น้อยเป็นเจ้าเมืองชดบุรี	๘
เจ้าตากกลับไปเมืองระยอง	๑๐
พระยาจันทบุรีคคอบายจะจับเจ้าตาก	๑๓
เจ้าตากยกไปเมืองจันทบุรี	๑๓
พระยาจันทบุรีขบายตวงเจ้าตากให้เข้าเมือง	๑๒
เจ้าตากรู้เท่าไม่เข้าเมืองจันทบุรี	๑๒
เจ้าตากคคเมืองจันทบุรี	๑๓

เจ้าตากได้เมืองจันทบุรี	หน้า ๓๔
เจ้าตากตั้งขุนนาง	" ๓๔
เจ้าตากยกไปเมืองตราด	" ๓๕
เจ้าตากตีได้เจ้าเมืองจันทเมืองตราด	" ๓๕
เจ้าตากกลับมาตั้งคอกเรือรบที่เมืองจันทบุรี	" ๓๕
พระนายกองตามพบพระเจ้าแผ่นดิน	" ๓๖
พระเจ้าแผ่นดินส่งพรรค	" ๓๖
ฝังพระศพพระเจ้าแผ่นดิน	" ๓๖
บ้านเมืองเกิดจลาจลทั่วไป	" ๓๖
พระราชวงษ์ที่ยังเหลืออยู่	" ๓๗
นายสุจินดา (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) ไปฟังเจ้าตาก	" ๓๗
เจ้าตากตั้งนายสุจินดาเป็นพระมหามนตรี	" ๓๗
เจ้าพระยาพิศณุโลก (เรื่อง) ตั้งตัวเป็นเจ้า	" ๓๗
พระตั้งฆราวาส (มหาเถร) ตั้งตัวเป็นเจ้าพระฝาง	" ๓๗
เจ้าพระฝางตีเมืองพิศณุโลกไม่ได้	" ๓๗
หุดวงนายสิทธิตั้งตัวเป็นเจ้านครศรีธรรมราช	" ๓๗
กรมหมื่นเทพพิพิธได้เมืองนครราชสีมา	" ๓๗
หุดวงแพ่งกับพระพิมายตีเมืองนครราชสีมา	" ๓๗
หุดวงแพ่งกับพระพิมายจับกรมหมื่นเทพพิพิธได้	" ๓๗
พระพิมายขอเอากรมหมื่นเทพพิพิธไปไว้เมืองพิมาย	" ๓๗
พระพิมายยกกรมหมื่นเทพพิพิธขึ้นเป็นเจ้าพิมาย	" ๓๗

เจ้าตากเตรียมทัพจะยกเข้ามารบพม่าที่กรุงเก่า	หน้า ๒๓
เจ้าตากยกทัพเรือจากเมืองจันทบุรี	„ ๒๔
เจ้าตากตีได้เมืองชนบุรี	„ ๒๕
เจ้าตากตีได้ค่ายพม่าโพธิ์ ๓ ต้น พระนายกองคายในที่รบ	„ ๒๕
เจ้าตากเดี่ยบบ่ายโพธิ์ ๓ ต้น	„ ๒๖
เจ้าตากเข้าไปตั้งอยู่ในพระนคร	„ ๒๖
เจ้าตากถวายพระเพลิงพระศพพระเจ้าแผ่นดิน	„ ๒๖
เจ้าตากทรงพระสุบินว่าพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนรับได้	„ ๒๗
เจ้าตากลงมาตั้งเมืองชนบุรีเป็นราชธานี	„ ๒๗

แผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี

จุลศักราช ๑๑๓๐-๑๑๔๔

เจ้าตากขึ้นเสวยราชย์ณกรุงธนบุรี	หน้า ๒๗
ให้แจกอาหารคนทีอดไซทั่วไป	„ ๒๗
ตั้งข้าราชการ	„ ๒๗
จัดการปกครองหัวเมือง	„ ๒๗
พระมหามนตรีไปรับหัตถวงยกมัครเมืองราชบุรี (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) เข้ามา รับราชการ ได้เป็นพระราชวรินทร์	„ ๒๗
พระเจ้าอังวะให้เจ้าเมืองทวายคุมกองทัพเข้ามาตรวจการ	„ ๒๗
กองทัพพม่าล้อมค่ายจันทน์บางกุ้งเมืองสมุทรสงคราม	„ ๒๗
เสด็จยกทัพหลวงไปตีพม่าแตกหนี	„ ๒๗

ตั้งพระอาจารย์วัดประคู้เป็นสมเด็จพระสังฆราช	หน้า ๓๐
ตั้งโรงงานเลี้ยงคนโซ	" ๓๓
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองพิศณุโลก	" ๓๓
ถูกปืนฆ่าศึกที่พระขมดองกลับ	" ๓๓
เสด็จไปตีเมืองนครราชสีมา	" ๓๓
ให้พระมหามนตรี พระราชวรินทร์ ตัดบ้านขุนทด	" ๓๓
ทัพหลวงตีบ้านจอหอ	" ๓๒
ตีได้บ้านจอหอ	" ๓๒
ตีได้บ้านขุนทด พระยาวรวงษาฯ ศึกหนีไปเมืองเสียมราฐ	" ๓๒
พระมหามนตรี พระราชวรินทร์ตามไปตีได้เมืองเสียมราฐ	" ๓๒
เจ้าพิมายหนี	" ๓๒
ขุนชนะจับเจ้าพิมายมาถวาย	" ๓๒
เดือนพระราชวรินทร์เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์	
พระมหามนตรีเป็นพระยาอนุชิตราชา	" ๓๓
เจ้าพิศณุโลกพิราโดย	" ๓๓
เจ้าพระฝางตีได้เมืองพิศณุโลก	" ๓๓
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตถวายพระราชธิดาแก่พระเจ้าอังวะ	" ๓๔
สมเด็จพระสังฆราช (ค) มีอริภคินีองค์ดี	" ๓๔
เมืองท่งมศึกดีสงวามักค	" ๓๕
ได้ข่าวว่าญวนเมืองพุทโธมาศจะเข้ามาตีกรุง	" ๓๕
ราชวงศ์กรุงเก่าที่มาอยู่กรุงธนบุรี	" ๓๖
เจ้าอุบต เจ้าฉิม เป็นชู้กับมหาศเด็	" ๓๖

ตั้งพระชนนีเป็นกรมพระเทพามาตย์	หน้า ๓๖
ตั้งพระมเหสีเดิมเป็นกรมทวดวงบาทบริจาริกา	" ๓๖
ตั้งเจ้าราชินิกุล	" ๓๖
นักองค์คนพาญวนมาตั้งกรุงกัมพูชา	" ๓๗
นักพระรามาริบัติเจ้ากรุงกัมพูชาหนีเข้ามาสู่ฉวามิภักดิ์	" ๓๗
ให้พระยาอภัยภทรณฤทธิ พระยาอนุชิตราชายกไปตั้งกรุงกัมพูชา ทางเมืองนครราชสีมา	" ๓๗
ให้พระยาโกษาธิบดีไปตั้งกรุงกัมพูชาทางเมืองปาจิณบุรี	" ๓๗
ให้เจ้าพระยาจักรี พระยาอมรราช ยกไปตั้งเมืองนครศรีธรรมราช เมืองชุมพร เมืองไชยา สฉวามิภักดิ์	" ๓๗
ทัพกรุงธนบุรีรบทัพพนครศรีธรรมราชที่ท่าหมาก	" ๓๗
ทัพกรุงธนบุรีถอยมาอยู่เมืองไชยา	" ๓๗
เสด็จยกทัพหลวงทางเรือไปตั้งเมืองนคร	" ๓๗
ทัพหลวงถูกพยุที่บางทุด	" ๓๗
ทัพหลวงตั้งเมืองไชยา	" ๓๗
ให้เจ้าพระยาจักรี พระยาพิไชยราชาเป็นทัพยก เสด็จทัพหลวงทางเรือไปเมืองนครศรีธรรมราช	" ๓๗
ทัพยกตีทัพพนครศรีธรรมราชแตก	" ๔๐
ทัพหลวงตั้งเมืองนครศรีธรรมราช	" ๔๐
เจ้านครทั้งเมืองหนี	" ๔๐
ได้เมืองนคร	" ๔๐
เจ้านครหนีไปเมืองตานี	" ๔๑

เสด็จยกทัพหลวงตามเจ้านครไปตั้งเมืองสงขลา	หน้า ๔๓
พระยาตานี้ตั้งเจ้านครกับพรรคพวกมากวายเป็น	" ๔๓
เสด็จกลับมาเมืองนครศรีธรรมราช	" ๔๓
ปฏิสังขรณ์วัดพระมหาธาตุ	" ๔๒
ตั้งเจ้าหนารัฐวิงษ์ครองเมืองนครศรีธรรมราช	" ๔๒
ยืมพระไตรปิฎกเมืองนครเข้ามาจำดวง	" ๔๒
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	" ๔๓
ตั้งพระอาจารย์ศรีวัดพระเจ้าพนงเชิงเป็นสมเด็จพระสังฆราช	" ๔๓
พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตราชาได้เมืองเด็ยมราบ	" ๔๓
พระยาโกษาธิบดีได้เมืองปัตตานี	" ๔๓
พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตราชา รบนักพระองค์ตนใน ทเลดำ	" ๔๓
พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตราชา ได้ยินข่าวว่า สัตว์รคตที่เมืองนคร ยกทัพกลับ	" ๔๓
พระยาอนุชิตราชาแก้พระกระงูคามจริง พ้นพระราชอาญา	" ๔๔
ให้หากองทัพกลับจากกรุงกัมพูชา	" ๔๕
เจ้าพระฝางให้ลงมาตั้งเมืองอุไทยธานี เมืองไชยนาท	" ๔๕
เลื่อนพระยาอนุชิตราชาเป็นพระยายมราช	" ๔๕
ให้พระยายมราช พระยาพิไชยราชาเป็นทัพหน้าไปปราบเจ้าพระฝาง	" ๔๕
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองเหนือ	" ๔๕
เข้าแพ่งคองซอเข้าต่างประเทศจ่ายเป็นเสบียง	" ๔๖
แขกเมืองศรีลังกา เมืองยักตราถวายเป็นคาบศิลา	" ๔๖

ทัพหลวงถึงปากพิง	หน้า ๔๖
ทัพหน้าตีได้เมืองพิศณุโลก	" ๔๖
เสด็จเข้าเมืองพิศณุโลก	" ๔๖
นาเห็นอชน	" ๔๗
ทัพหน้าล้อมเมืองสว่างบุรี	" ๔๗
ช้างพังเผือกเกิดในเมืองสว่างบุรี	" ๔๗
เจ้าพระฝางหนี	" ๔๗
ทัพกรุงธนบุรีได้เมืองสว่างบุรี	" ๔๗
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองสว่างบุรี	" ๔๗
ตามได้ช้างพังเผือก	" ๔๗
เสด็จขึ้นไปตั้งตำบลน้ำมด	" ๔๗
จัดตั้งด่านขันทอง	" ๔๗
เสด็จกลับมาประทับค่ายหาดสูง	" ๔๗
เมืองคาน์ถวายเป็นไม้มงคล	" ๔๗
เมืองยักตราถวายเป็นใหญ่	" ๔๗
ชำระพระอัฐิทัพพระเจ้าพระฝาง	" ๔๗
พิชิตพระสงฆ์เมืองเหนือ	" ๔๗
ตั้งพระราชอาณาไปอยู่ตามหัวเมืองเหนือ	" ๕๓
เก็บพระไตรปิฎกเมืองเหนือมาแปลฉบับ	" ๕๓
เสด็จไปนมัสโกษาพระมหาธาตุพระฝาง	" ๕๓
เสด็จไปนมัสโกษาพระแท่นศิลาอาสน์	" ๕๓
เสด็จไปนมัสโกษาพระมหาธาตุเมืองสุวรรณภูมิ	" ๕๓

เสด็จกลับมาเมืองพิศณุโลก	หน้า ๕๓
ตั้งพระยายมราชเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ครองเมืองพิศณุโลก	” ๕๓
ตั้งพระยาพิไชยราชาเป็นเจ้าพระยาสุวรรณโลก	” ๕๒
ตั้งเจ้าเมืองฝ้ายเหนือ	” ๕๒
ตั้งพระยาอภัยภทรณฤทธิ์เป็นพระยายมราชที่สมุหนายก	” ๕๒
รับข้างฝั่งเผือกมากรุงธนบุรี	” ๕๒
อาปรกามนี้ไปมยุ่งวนเจ้าเมืองเชียงใหม่	” ๕๒
ไปมยุ่งวนยกมาตีเมืองสุวรรณโลก	” ๕๒
ทัพหัวเมืองเหนือตีพม่าแตก	” ๕๒
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๓	” ๕๓
ทัพหลวงถึงเมืองพิไชย	” ๕๓
พระยาแพรมังไชยมาส่งความภักดี ตั้งเป็นพระยาศรีสุริยวงษ์	” ๕๓
ทัพหลวงขึ้นตีเนบก	” ๕๓
กองทัพกันดารน้ำ ทำพิธีขอฝน	” ๕๔
ทัพหลวงถึงเมืองตำพูน	” ๕๔
ไปมยุ่งวนตั้งค่ายรับนอกเมืองเชียงใหม่	” ๕๔
ทัพนำตีค่ายพม่าแตกหนีเข้าเมือง	” ๕๕
ทัพหลวงถึงเมืองเชียงใหม่	” ๕๕
ปล้นเมืองเชียงใหม่ไม่ได้	” ๕๕
เด็กทัพหลวงกลับกรุง	” ๕๕
พม่ายกตามตี	” ๕๕
ตีพม่าแตกหนีกลับไป	” ๕๕

เจ้านครหลวงพระบาง (วงษ์) ยกมาตีเมืองเวียงจันทน์	หน้า ๕๖
พระเจ้ากรุงศรีวัดคณาคนหุด (บุญสาร) ซอกกองทัพพม่าช่วย	" ๕๖
พระเจ้ามังระให้ ไปส่งพลายยกมาตีเมืองหลวงพระบาง	" ๕๖
เมืองหลวงพระบางยอมขึ้นพม่า	" ๕๖
พระเจ้ามังระให้ ไปส่งพลามาช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่	" ๕๖
ทัพจีนฮ่อตีได้เมืองแสนหัว	" ๕๖
พม่าทำศึกกับฮ่อ	" ๕๖
พม่ายอมเป็นไมตรีกับฮ่อ	" ๕๗
ซุกคูเมืองแตกทำกำแพงกรุงธนบุรีทั้งสองฟากแม่น้ำ	" ๕๗
รอกำแพงเมืองพระประแดง	" ๕๗
ให้รื้อบ่อนท้ายวังว่าบ่อนวิไชยประสิทธิ์	" ๕๗
เกลี้ยทัพส่วนรอบเมืองแปดทุ่งนา เรียกว่าทเดคม	" ๕๗
เตรียมทัพยกไปตีกรุงกัมพูชา	" ๕๗
ตั้งพระยายมราชเป็นเจ้าพระยาจักรี	" ๕๗
เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองบันตงของเมืองโพธิสัตว	" ๕๗
ตั้งทัพเรือเป็นทัพหลวง	" ๕๗
ทัพหลวงตั้งจนถึงเมืองพุทไธมาศ	" ๕๗
ตีได้เมืองพุทไธมาศ	" ๖๐
ทัพหลวงถึงเกาะพนมเปญ	" ๖๒
เจ้าพระยาจักรีตีเมืองพุทไธเพื่อรราชธานีกรุงกัมพูชา	" ๖๒
องค์คนหนีไปเมืองญวน	" ๖๒
มอบกรุงกัมพูชาแก่นักพระรามธิบดี	" ๖๓

ทัพพระยาโกษาธิบดีตีได้เมืองกระพงโสม	พระยาบังกลีมา	
แตกจามเจ้าเมืองกำปอดยอมส่งวามิภักดิ์		หน้า ๖๓
เจ้าพระยาจักรีตีเมืองบาพนม		” ๖๓
เสด็จยกทัพหลวงกลับเมืองพุทไธมาศ		” ๖๓
พระราชทานโอรสแก่หลวงญวน		” ๖๔
เสด็จยกทัพหลวงกลับกรุงธนบุรี		” ๖๔
พระยาราชเสนาผู้ญวนกลับมาชิงเมืองพุทไธมาศ		” ๖๔
พระยาบังกลีมาช่วยไทยตีได้เมืองพุทไธมาศคืน		” ๖๔
รับสั่งให้ตั้งเมืองพุทไธมาศ		” ๖๕
ให้หาคองทัพเจ้าพระยาจักรีกลับ		” ๖๕
ไปสุพรรณยกมาตีเมืองพิไชยครั้งที่ ๓		” ๖๕
เจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นไปช่วยตีพม่าแตกหนีไป		” ๖๕
ศึกเดช		” ๖๕
ไปสุพรรณยกมาตีเมืองพิไชยครั้งที่ ๒		” ๖๖
พระยาพิไชยพันพม่าจนคาบหัก		” ๖๖
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปช่วยตีพม่าแตกครั้งที่ ๒		” ๖๖
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒		” ๖๖
ทัพหลวงถึงเมืองตาก		” ๖๗
ให้เจ้าพระยาจักรีเป็นทัพนำยกไปตั้งเมืองเถิน		” ๖๗
พระเจ้ามังระเตรียมทัพพม่าจะมาตีเมืองไทย		” ๖๗
พม่าเกณฑ์มอญเมืองเมาะตะมะให้ปลุกยุ้งฉางรายทาง		” ๖๗
มอญเดือดร้อนเป็นขอบกตัญญูเมืองเมาะตะมะ		” ๖๗

มอญรบถขึ้นไปตีได้เมืองจัตของ	เมืองหงสาวดี	หน้า ๖๘
มอญรบตีเมืองย่างกุ้งแพ้วมา		„ ๖๘
มอญอพยพหนีพม่าเข้ามาเมืองไทยหลายทาง		„ ๖๘
ครัวมอญที่เข้าทางด่านเมืองตาก	เข้าเฝ้าที่บ้านระแหง	„ ๖๘
ให้พระยาอมรราชออกไปตั้งค่ายรับครัวมอญที่ท่าดินแดงกาญจนบุรี		„ ๖๘
ทัพหลวงถึงเมืองลำพูน		„ ๖๘
ไปสุพรรณให้พระยาจำบ้าน	พระยากาวิละชาวเชียงใหม่	
เป็นทัพนำมารบไทย		„ ๖๘
พระยาจำบ้าน พระยากาวิละ	เข้าตีความภักดีต่อเจ้าพระยาจักรี	„ ๗๐
ไปสุพรรณถอยทัพกลับไปรักษาเมืองเชียงใหม่		„ ๗๐
เจ้าพระยาจักรีตีทัพพม่ารายทางแตกจนถึงเมืองเชียงใหม่		„ ๗๐
เจ้าพระยาจักรีล้อมเมืองเชียงใหม่		„ ๗๐
ได้ข่าวพม่ายกตามครัวมอญเข้ามาทางด่านเมืองตาก		„ ๗๐
ให้เจ้ารามลักษณะยกไปรบพม่าทางเมืองตาก		„ ๗๑
พระเสมียนคราเมืองสวรรคโลก	เกิดยกล้อมคนเข้าเมืองลำพูน	„ ๗๑
ครัวมอญเข้ามาถึงเมืองตาก		„ ๗๑
ให้หาคองทัพเจ้ารามลักษณะกลับไปเชียงใหม่		„ ๗๒
ล้อมเมืองเชียงใหม่		„ ๗๒
พม่าปล้นค่ายเจ้าพระยาจักรี ๆ	เด่นหมากรุกกำลังรบพม่า	„ ๗๓
กองทัพหลวงยกจากเมืองลำพูนขึ้นไปเมืองเชียงใหม่		„ ๗๓
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์	ตีได้ค่ายพม่าที่รักษา	
เมืองเชียงใหม่		„ ๗๓

ไปสุพดา ไปมยุ่งวน ทั้งเมืองเชียงใหม่หนีไป	หน้า ๗๕
เสด็จเข้าเมืองเชียงใหม่	" ๗๕
ตั้งพระยาจำบ้านเป็นพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมืองเชียงใหม่	" ๗๕
ตั้งพระยาดำขุนเป็นพระยาไฉยวงษา	" ๗๕
ตั้งพระยาภาวดีเป็นเจ้าเมืองนครลำปาง	" ๗๕
ชื่อเจ้า ๗ คนค้ำวงษ์เชียงใหม่แลนครลำปาง	" ๗๕
ยกทัพหลวงจากเมืองเชียงใหม่กลับมาเมืองนครลำปาง	" ๗๖
ได้ข่าวทัพพม่ายกมาทางด่านแม่ตำเฒ่าเมืองตาก	" ๗๖
รับยกทัพหลวงลงมาเมืองตาก	" ๗๖
ให้หลวงมหาเทพกับเจ้าหมื่นไวยไปตีพม่าแตก	" ๗๖
นายควรรักษ์จึ่งพบเรือบรรทุกพม่าขเถย ถ้าคัญว่าพม่าเข้าคัก	" ๗๖
เรือพระที่นั่งโค่นคอดม	" ๗๖
เสด็จถึงบ้านระแหงแจกเงินราษฎร	" ๗๗
รับสั่งเล่าเรื่องทรงเสียดายตระฆังแก้วทวดคชอยเขาแก้ว	" ๗๗
พระเจ้ามังระให้ประหารชีวิตครพระยาหงษาวงศ์แดงพรรคพวก	" ๗๗
พระเจ้ามังระให้อะแซหุ่นยกเข้ามาตีเมืองไทย	" ๗๗
อะแซหุ่นยกให้ขุยกุญยกมากอง ๓ ให้ตะแคงมรหน้องยก	
มาอีกกอง ๓ ทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์	" ๗๗
พม่าตีทัพไทยที่ตั้งอยู่ท่าคินแดงแตก	" ๗๗
พระยายมราชถอยทัพ	" ๗๗
ให้พระองค์เจ้าจุกกับพระยาธิเบศร์รบคียกไปตั้งรับพม่าเมืองราชบุรี	" ๗๗
ให้ข้าราชการกองพระยายมราชที่แตกทัพพม่าทำการแก้ตัว	" ๗๗

ให้เจ้ารามลักษณะยกทัพไปเมืองราชบุรี	หน้า ๘๘
ตั้งกองทัพสกัดจากเหนือให้เลยออกไปเมืองราชบุรีไม่ให้แฉะบ้าน	” ๘๘
พระเทพโยธาแฉะบ้าน ทรงประหารชีวิตครด้วยผีพระหัตถ์	” ๘๘
ให้พระยาแจ้งกับพวกมอญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งบ้านเรือนที่	
ข้ามโคกแดงแขวงเมืองนนทบุรี	” ๘๐
ตั้งพระยาบำเรอภักดิ์เชื่อมอญเป็นพระยารามัญวงษ์ คุมพวก	
มอญเข้ากองทัพไปรบพม่า	” ๘๐
ให้หากกองทัพฝ่ายเหนือมาช่วยการสงคราม	” ๘๐
เจ้าพระยาจักรีเกิดยกล้อมเมืองน่านยอมสวามิภักดิ์	” ๘๐
พม่าเข้ามาจับคนแขวงเมืองกาญจนบุรี ราชบุรี นครไชยศรี	
แสดุพรรณบุรี	” ๘๓
ให้พระยาพิไชยโฮงวรยศไปรบพม่าเมืองนครไชยศรี	” ๘๓
กองทัพตะแคงมรหนองเข้ามาตั้งที่ปากแพรกเมืองกาญจนบุรี	” ๘๓
พระยายมราชถอยมาตั้งดงรัง หนองขาว	” ๘๓
กองทัพขยอคงหวุ่นมาตั้งบ้านนางแก้วแขวงราชบุรี	” ๘๓
พระองค์เจ้าจ้อย พระยาธิเบศร์บังคับไปตั้งค่ายมั่นที่โคกกระทาย	
แล้วให้ตั้งค่ายโอบค่ายพม่าที่บ้านนางแก้ว	” ๘๓
เสด็จยกทัพหลวงไปเมืองราชบุรี	” ๘๒
ทัพพม่าเพิ่มเติมเข้ามาเมืองกาญจนบุรีอีกกอง ๓	” ๘๒
ให้พระยาดีหราเดโช พระยาอินทรวชิตไปช่วยพระยายมราช	” ๘๒
พม่าบางนางแก้วหิมน้ำมือไทย ยอมให้ตั้งค่ายล้อม	” ๘๒

แต่ตั้งทอดพระเนตรด้อมพม่า แด่แต่งกองทัพไปรักษาหนองน้ำ ที่เขาขงุ่ม มิให้พม่าเอาไครย	หน้า ๗๓
ได้ข่าวว่าพม่ายกเพิ่มเติมเข้ามาทางค่านเจ้าขงว้าง	" ๗๓
ให้พระองค์เจ้าจุ้ยกับทัพเงินพระยาราชาศรีขงว้างไปรักษาค่าย เมืองราชบุรี	" ๗๓
ให้เจ้าพระยาอินทรชิตยกไปตั้งค่ายรักษาตระหนัที่เขาขงว้าง พม่าออกตีค่ายเจ้าพระยาอินทรชิตกินค่าย ๔ ครั้ง แดก ไปทุกคราว	" ๗๓
ให้แต่งกองโจรไปช่วยเจ้าพระยาอินทรชิต	" ๗๓
พม่าบ้านนางแก้วออกแหกค่ายไปไม่ได้	" ๗๔
พม่าที่ปากแพรกยกมาตีไทยค่ายเขาขงุ่มช่วยพม่าที่ถูกด้อม	" ๗๔
พม่าปากแพรกได้ค่ายเขาขงุ่ม	" ๗๔
ให้กองทัพไทยที่เขาขงุ่มถอยมาช่วยด้อมพม่าบ้านนางแก้ว	" ๗๕
พม่าปากแพรกตีค่ายไทยที่ตั้งวัง หนองขาวไม่ได้	" ๗๕
พม่ายกมาทางเมืองมฤคมาตีบ้านทับสะแกเมืองคตองวาน	" ๗๕
กรมพระเทพามาธิบดีถึงคต	" ๗๕
แต่งกองโจรไปคอยตีพม่าค่ายเขาขงุ่ม มิให้ยกมาช่วยพม่า บ้านนางแก้วได้	" ๗๖
กองทัพเจ้าพระยาจักรีกลับมาถึง	" ๗๖
ให้เจ้าพระยาจักรีถอยมาตั้งทัพไปตั้งค่ายด้อมพม่าด้านหลัง	" ๗๖
แต่งกองโจรไปรักษาหนองน้ำเขาขงุ่ม	" ๗๖

พม่าในทีล้อมออกแหกค่ายคืนเคียด ๒ ครั้ง แหกไปไม่ได้	หน้า ๘๖
พม่าในทีล้อมขอเจรจาทัพ	" ๘๗
กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ยกมาถึง	" ๘๘
ให้เจ้าพระยาสุรสีห์ไปตั้งค่ายล้อมพม่าที่ค่ายเขาขงู่ม	" ๘๘
พม่าที่ยกมาตีทัพสะแกเมืองสอดของจวนแตกหนีไปทางเมืองปทิว	" ๘๘
ให้ทำลายหนองน้ำทุกแห่งที่พม่าจะอาศัยได้	" ๘๙
พม่าค่ายเขาขงู่มออกปล้นค่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ตีแตกถล่มเข้าค่าย	" ๘๙
พม่าบ้านนางแก้วร้องขอรวต	" ๘๙
กองทัพพระยานครราชสีมามาถึง	" ๘๙
ให้พระยานครราชสีมาไปช่วยล้อมค่ายพม่าเขาขงู่ม	" ๘๙
ได้ข่าวว่าอะแซหุ่นกจะยกทัพตามเข้ามา	" ๙๐
ให้หาแม่ทัพนายกองประชุมปรึกษาการศึกษาการศึก	" ๙๐
ให้หัวเมืองชายทะเลตั้งเสบียง	" ๙๐
พม่าในค่ายบ้านนางแก้วยอมเป็นขเดย	" ๙๐
ได้ค่ายพม่าบ้านนางแก้วทั้ง ๓ ค่าย	" ๙๐
ให้พระอนุชิตราชา ทดวงมหาเทพ ขึ้นไปตีค่ายพม่าปากแพรก	" ๙๑
พม่าค่ายเขาขงู่มออกเผาค่ายพระมหาสงคราม	" ๙๑
เจ้าพระยาจักรีพันคนยอต่อเสียด ๒ คน	" ๙๑
พม่าค่ายเขาขงู่มแตกหนี	" ๙๑
ทัพพม่าปากแพรกแตกหนีกลับไปเมืองเมาระตะมะ	" ๙๑
เด็กทัพถล่มกรุงธนบุรี	" ๙๑

ตั้งพระองค์เจ้าจุยตุกเซอเปนกรมขุนอินทรวาทิน เจ้ารามดกษณ	
หदानเซอเปนกรมขุนอรุณรังษีสงคราม เจ้าบุญจันทร์	
หदानเซอเปนกรมขุนรามภูเบศร์	หน้า ๑๘
ทำพระเมรุกรมพระเทพามาตย์	" ๑๘
ได้ข่าวว่าไปสุพลา ไปมยุ่งจนจะยกมาตีเมืองเชียงใหม่	" ๑๘
ให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปรบพม่าเมืองเชียงใหม่	" ๑๘
นายขนมต้มชกพม่าที่เมืองย่างกุ้ง	" ๑๘
อะแซหฺกุกยกทัพจะเข้ามาตีหัวเมืองเหนือคตก่าตั้งไทย	" ๓๐๐
อะแซหฺกุกยกทัพใหญ่เข้ามาทางเมืองตาก	" ๓๐๐
ไปสุพลา ไปมยุ่งจนถอยหนีทัพกรุงไปเมืองเชียงแสน	" ๓๐๐
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ได้ข่าวศึกอะแซหฺกุก	
จึงถอยกลับมารักษาหัวเมืองเหนือ	" ๓๐๐
ทัพอะแซหฺกุกถล่มเมืองสุโขทัย	" ๓๐๓
เจ้าพระยาทั้ง ๒ เห็นต่างกัน	" ๓๐๓
เจ้าพระยาจักรียกมาเตรียมรักษาเมืองพิษณุโลก	" ๓๐๓
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปจะรบ เห็นพม่ามากเหตุอาก่าตั้ง	
จึงถอยมารักษาเมืองพิษณุโลก	" ๓๐๓
อะแซหฺกุกถล่มเมืองพิษณุโลก	" ๓๐๓
เจ้าพระยาสุรสีห์ออกตีทัพพม่า	" ๓๐๒
เจ้าพระยาจักรีออกตีทัพพม่า	" ๓๐๒
อะแซหฺกุกขอตัวเจ้าพระยาจักรี	" ๓๐๒
เตรียมทัพกรุงขนบุรีไปรบพม่า	" ๓๐๓

ให้ประหารชีวิตรพมาชเดย	หน้า ๓๐๓
ให้กรมขุนอนุรักษ์สงครามไปรักษาเมืองเพชรบุรี	„ ๓๐๓
แต่ตั้งยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองเหนือ	„ ๓๐๔
ทัพหลวงตั้งเมืองนครสวรรค์	„ ๓๐๔
ให้ทัพจันทระยาราชาเศรษฐ์รักษาเมืองนครสวรรค์	„ ๓๐๔
ทัพหลวงตั้งปากพืง	„ ๓๐๔
ให้ตั้งค่ายทั้งสองฝั่งน้ำรายขึ้นไปจนเมืองพิศณุโลก	„ ๓๐๔
ให้ตั้งค่ายโอบค่ายพม่า	„ ๓๐๔
ให้ทำทางบกแต่ปากพืงขึ้นไปเมืองพิศณุโลก	„ ๓๐๔
พม่ารบกับทัพกรุงที่ขึ้นไปช่วยเมืองพิศณุโลก	„ ๓๐๕
เมืองพิศณุโลกออกตั้งค่ายประชิดรบพม่านอกเมือง	„ ๓๐๖
ทัพกรุงปล้นค่ายพม่าไม่ได้	„ ๓๐๗
ทัพกรุงคิดจะตั้งโอบหลังค่ายพม่า	„ ๓๐๗
อะแซหุ่กัแต่งกองทัพฮ้อมมาคึดเดบียงทางเมืองนครสวรรค์	
เมืองอุไทยธานี	„ ๓๐๘
แยกกองทัพลงไปรักษาเดบียง	„ ๓๐๘
ในเมืองพิศณุโลกขัดเดบียง	„ ๓๐๘
พม่าคึดเดบียงที่กองทัพหลวงส่งไปเมืองพิศณุโลก	„ ๓๐๘
พม่ายกจากเมืองมฤคมาคึดเมืองกุย เมืองปราณ	„ ๓๐๘
ไทยตีพม่าแตกที่เมืองกำแพงเพชร	„ ๓๑๐
พม่าเผาเมืองอุไทยธานี	„ ๓๑๐
ไทยแบ่งกองทัพลงไปป้องกันเดบียงเดบียงใหญ่ที่ชนตั้งขึ้นไป	„ ๓๑๐

เจ้าพระยาสุรสีห์ลงมาเผ้าที่ท่าโรง	หน้า ๓๓๑
พม่ารบกับทัพกรุงธนบุรี	" ๓๓๑
เจ้าพระยาจักรีลงมาเผ้าที่ท่าโรง	" ๓๓๒
อะแซหุ่ยกให้เมงแยงยกทัพใหญ่มาตั้งโอบหัดทัพหลวง	" ๓๓๕
ถอยทัพหลวงลงมาตั้งบางเข้คอก	" ๓๓๕
ในเมืองพิศณุโลกตั้งเสบียง	" ๓๓๖
เจ้าพระยาทั้ง ๒ คองทั้งเมืองพิศณุโลกก็หักพม่าออกไป เมืองเพชรบูรณ์	" ๓๓๖
พม่าได้เมืองพิศณุโลกแตกเผาเมืองเสีย	" ๓๓๗
พระเจ้ามั่งระต้นพระชนม์ จึงจูงจากราบุตรไ้ราชสมบัติ เมืองอังวะ ให้หากองทัพกลับ	" ๓๓๗
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกตามทัพพม่า	" ๓๓๗
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรง โทมนัสที่ไม่ชนะพม่า	" ๓๓๗
ให้ติดตามทัพพม่าทางเมืองตาก	" ๓๓๗
ได้หนังสือพยากรณ์ของพระมหาโลภิต	" ๓๓๗
ให้ติดตามพม่าทางเมืองเพชรบูรณ์แต่เมืองกำแพงเพชร	" ๓๓๗
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งปากชลุมแวงเมืองกำแพงเพชร	" ๓๓๐
พม่ายกเลิกไปจากเมืองกำแพงเพชร	" ๓๓๐
ให้ติดตามพม่าทางเมืองอุไทยธานี	" ๓๓๐
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	" ๓๓๓
พม่ามาตั้งรวมกันที่เมืองนครสวรรค์	" ๓๓๓

ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม ยกไป รบพม่าเมืองนครสวรรค์	หน้า ๓๒๓
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งเมืองไชยนาท	" ๓๒๓
กองทัพตามทัพพม่าที่เดิมบาง	" ๓๒๓
ทัพพม่าแตกหนีไปทางเมืองสุพรรณบุรี	" ๓๒๒
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	" ๓๒๒
กรมขุนอนุรักษ์สงคราม กรมขุนรามภูเบศร์ รบพม่า เมืองนครสวรรค์	" ๓๒๒
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งเมืองไชยนาท	" ๓๒๓
พม่าที่เมืองนครสวรรค์แตกหนีไปทางเมืองกำแพงเพชร	" ๓๒๓
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งเมืองตาก	" ๓๒๓
จับพม่าได้สามร้อยเศษ	" ๓๒๓
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	" ๓๒๓
เด็กรักษาน้ำที่เชิงเทินพระนคร	" ๓๒๓
ให้หาคองทัพกลับ	" ๓๒๔
ให้กองทัพตั้งทำนาหาเสบียงที่ทลตม	" ๓๒๔
อังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมากถวายขึ้น	" ๓๒๔
นางพระยาข้างเผือกถ่ม	" ๓๒๔
เจ้านครสุพรรณพิราโดย	" ๓๒๕
ให้เจ้านครกลับไปครองเมืองนครศรีธรรมราช	" ๓๒๕
ให้ประหารชีวิตพระยาราชภักดีที่คิดตามพม่าไม่ทัน	" ๓๒๕
พระเจ้าจิงกูจาให้มาตีเมืองเชียงใหม่	" ๓๒๖

พระยาวิเชียรปราการทั้งเมืองมาอยู่เมืองสวรรค์โลก	หน้า ๓๒๖
เรื่องขบถในเมืองญวน	” ๓๒๖
ของเชียงซุนกับพระยาราชาศรัยรัฐญวนหนีขบถเข้ามาพึ่งพระบารมี	” ๓๒๗
ของเชียงซุนจะหนี จับได้ให้ประหารชีวิต	” ๓๒๗
ประหารชีวิตเจ้าพระยาพิไชยราชาเหตุที่ซ่อนน้องสาวเจ้าจอมนิม	” ๓๒๗
เสด็จไปเจริญพระกรรมฐานที่วัดบางยี่เรือ	” ๓๒๗
ให้พระราชอาคันตุกะกับเสนาบดีกำกับกันแจกทานคน โข	” ๓๒๗
ทำบุญพระอิฐกรมพระเทพามาตย์	” ๓๓๐
ปฏิสังขรณ์วัดบางยี่เรือ	” ๓๓๐
ปฏิสังขรณ์วัดหงษ์	” ๓๓๐
เกณฑ์จับเชื้อहतังวัดบางยี่เรือ	” ๓๓๐
ห่อขี้พระพิรุณ	” ๓๓๓
พระยานางรองคบคิดกับเจ้าเมืองจำปาศักดิ์เป็นขบถ	” ๓๓๓
ให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกไปปราบปราม	” ๓๓๓
ไต่เมืองจำปาศักดิ์ เมืองโขง เมืองฮัมบือ	” ๓๓๓
เกลี้ยกล่อมไต่เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองคูร์น	” ๓๓๓
ให้หากองทัพกลับ	” ๓๓๓
ตั้งเจ้าพระยาจักรีเป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก	” ๓๓๓
ทรงดำริให้ ไต่ระแซกตุ	” ๓๓๒
เจ้านครบอกมาว่าคานี้แรงเมืองขอยกไปตี	” ๓๓๒
มีตราห้ามเจ้านคร ด้วยยังเกรงจะมีศึกพม่า	” ๓๓๒
เทียบพระลักษณะกับพระพุทธลักษณะ	” ๓๓๓

ให้พระราชคณะไปหาหนังสือวิสุทธิธรรมรศที่กรุงกัมพูชา แถมเมืองนครศรีธรรมราช	หน้า ๑๓๔
ทรงพยากรณ์ชาวคชชาติ	” ๑๓๔
กรมขุนอนุรักษสังครามรวบรวมคนหลบหนี ตั้งมาจาก เมืองเพชรบุรี	” ๑๓๕
พระวอวิวาทกับพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต	” ๑๓๕
พระวอสงวามิภักดิ์	” ๑๓๕
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตจับพระวอฆ่า	” ๑๓๖
ให้สมเด็จพระเจ้าพระยากับเจ้าพระยาสุรสีห์ไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต	” ๑๓๗
สมเด็จพระเจ้าพระยาออกไปทางเมืองนครราชสีมา	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปทางเมืองเขมร	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์ซัดคลองอ้อมแก่งตี	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์ตีโคเมืองนครพนม เมืองหนองคาย	” ๑๓๗
ทัพหลวงพระบางมาช่วยตีกรุงศรีสัตนาคนหุต	” ๑๓๗
สมเด็จพระเจ้าพระยาตีโคเมืองพะโค เมืองเวียงคุก เมืองพานพร้าว	” ๑๓๗
ทัพกรุงเข้าล้อมเมืองเวียงจันทน์	” ๑๓๗
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตหนี	” ๑๓๗
ทัพกรุงตีเมืองเวียงจันทน์	” ๑๓๗
สมเด็จพระเจ้าพระยาได้พระแก้วมรกนแถมพระบาง	” ๑๓๗
ให้หากองทัพกลับกรุงธนบุรี	” ๑๓๗
แห่พระแก้วมรกน พระบางลงมาจากเมืองสระบุรี	” ๑๔๐
ปลุกโรงรับพระแก้วมรกน พระบางไว้วัดแจ้ง	” ๑๔๐

จับมหาตมาชบถที่กรุงเก่า	หน้า ๓๔๐
ตั้งหลวงนายฤทธิ (กรมพระราชวังหลัง) เป็นผู้ว่าราชการ เมืองนครราชสีมา	" ๓๔๓
พระราชอาณาผู้ใหญ่ต้องอธิกรณ์	" ๓๔๓
เกิดความเรื่องภูษามาตาทรงเครื่องไม้หมด	" ๓๔๒
ฟ้าทะเลหะหมุกกับขุนนางเขมรเป็นชบถสำนักพระองค์ รามารับดีเจ้ากรุงกัมพูชา	" ๓๔๓
พระยายมราชเขมรไม่เข้าด้วยพวกชบถบอกขอราชการเข้ามา ให้สมเด็จพระยาเป็นแม่ทัพไปตีกรุงกัมพูชา กับเจ้าพระยาสุรสีห์	" ๓๔๔
ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ไปเตรียมเป็นเจ้ากรุงกัมพูชา	" ๓๔๔
ฟ้าทะเลหะหมุกตั้งไปเมืองพนมเพ็ญ ขอกองทัพญวนมาช่วย	" ๓๔๔
เจ้าพระยาสุรสีห์ตามลงไปเมืองพนมเพ็ญ	" ๓๔๕
ราชทูตไทยไปเมืองจีน	" ๓๔๕
พระเจ้ากรุงธนบุรีเสียดพระจิต	" ๓๔๕
เกิดความเรื่องให้พระสังข์ถวายบังคม	" ๓๔๕
ถอดสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ตั้งพระโพธิวงษ์ (ขัน) เป็นสมเด็จพระสังฆราช	" ๓๔๖
เกิดความเรื่องตั้งไฉยคนลักพระราชทรัพย์	" ๓๔๗
พันศรี พันดา คบคิดกันเป็นกองโจร	" ๓๔๘
เอาพระราชอาณากำกับพระคลัง	" ๓๔๘
นายบุญหนักบ้านแม่ตาเป็นชบถ	" ๓๔๘

ให้พระยาสรรค์ขึ้นไปปราบขบถ	หน้า ๓๕๐
พระยาสรรค์กลับไปเข้ากับพวกขบถ	” ๓๕๐
พระยาสรรค์ยกมาล้อมพระราชวัง	” ๓๕๐
สู้รบกับพระยาสรรค์	” ๓๕๐
พระเจ้ากรุงธนบุรียอมรับผิด ขอออกทรงผนวช	” ๓๕๑
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงผนวช	” ๓๕๑
พระยาสรรค์ให้คุมพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ในวัดแจ้ง	” ๓๕๑
พระยาสรรค์ให้จับพระราชวงศ์พระเจ้ากรุงธนบุรีจำไว้	” ๓๕๑
พระยาสรรค์ขึ้นว่าราชการ	” ๓๕๑
เกิดจลาจลในพระนคร	” ๓๕๑
สมเด็จพระเจ้าพระยาให้พระยาสุริยอไทยยกกองทัพเข้ามากรุงธนบุรี	” ๓๕๒
พระยาสรรค์แสดงอาการว่าจะรักษาราชสมบัติไว้ถวาย	” ๓๕๒
สมเด็จพระเจ้าพระยา	” ๓๕๒
ให้ตั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีออกพันธนาการไว้	” ๓๕๒
พระยาสรรค์คิดจะเอาราชสมบัติเอง	” ๓๕๒
พระยาสรรค์ให้กรมขุนอนุรักษสังครามยกไปรบพระยาสุริยอไทย	” ๓๕๓
เกิดรบกันในเมือง	” ๓๕๓
พระยาสุริยอไทยจับกรมขุนอนุรักษสังครามได้	” ๓๕๓
สมเด็จพระเจ้าพระยายกทัพกลับทางเมืองปาจิณ	” ๓๕๔
สมเด็จพระเจ้าพระยามาถึงกรุงธนบุรี	” ๓๕๕
ถูกขุนปลัดทูลโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๓๕๖
ดำเร็จโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๓๕๖

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

จุลศักราช ๑๑๔๔-๑๑๗๑

ข้าราชการพร้อมกันถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระยา	หน้า	๓๕๗
ข้าราชการโทษผู้คิดร้ายต่อพระยาสุริยโยไทย	"	๓๕๗
สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออก	"	๓๕๗
ย้ายบ้านจันตงไปตั้งที่ตำเพ็ญ	"	๓๕๗
เจ้าพระยาสุรสีห์เด็กที่พกตัมมารกรุง	"	๓๕๗
จับกรมขุนอินทรพิทักษ์	"	๓๖๐
ยกहतเมือง	"	๓๖๐
สร้างพระบรมมหาราชวัง	"	๓๖๐
ทำพระราชพิธีปราบดาภิเศกตั้งเชล	"	๓๖๐
เฉลิมพระราชมณเฑียร	"	๓๖๓
ตั้งเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นกรมพระราชวังบวร ๑	"	๓๖๒
สร้างพระราชวังบวร ๑	"	๓๖๒
ตั้งพระบรมวงษานุวงษ์	"	๓๖๒
ชำระพระสงฆ์ต่อพล	"	๓๖๓
ตั้งข้าราชการวังหลวง	"	๓๖๔
ตั้งเจ้าราชนิภูต	"	๓๖๕
ตั้งข้าราชการวังหน้า	"	๓๖๕
จัดตั้งมณฑล	"	๓๖๖
ยกความชอบพระสงฆ์ที่ไม่ยอมไหว้พระเจ้ากรุงธนบุรี	"	๓๖๖
ตั้งพระอาจารย์ศรีเป็นสมเด็จพระสังฆราชอย่างเต็ม	"	๓๖๖

รื้อคำหนักทองของพระเจ้ากรุงธนบุรีถวายเป็นกุฏิสมเด็จพระเจ้า	
พระตั้งขมราช (ศรี)	หน้า ๓๖๗
ถอดพระตั้งขมราช (ชิน) ลงเป็นพระธรรมิการาชมหามุนี	
ว่าที่พระวันรัตน์	„ ๓๖๗
ตั้งพระราชาคณะ	„ ๓๖๗
พระธรรมิการาชมหามุนีถวายพระพรเรื่องนิตยภัตพระตั้งข	„ ๓๖๗
ตั้งร่างกุฏิให้พระมาอยู่วัดแจ้ง วัดท้ายตลาด	„ ๓๖๗
พระธรรมิการาชมหามุนีกับพระพุฒาจารย์ตั้งปัญหาเรื่อง	
เขตรวัดนาคกวาง	„ ๓๖๗
พระธรรมิการาชมหามุนีตั้งอธิกรณ์ ตั้งตยศ	„ ๓๗๐
เรื่องอธิกรณ์พระนิกรม	„ ๓๗๓
เด็กกฎหมายห้ามพระตั้งขรับวัดกุฎัจจัย	„ ๓๗๓
จัดการรักษาเมืองพุทไธมาศ	„ ๓๗๓
ปราบพระยาบังกัฒมาเจ้าเมืองกำแพงเพชรแห่งเมือง	„ ๓๗๒
ตั้งพระยายมราชเขมรเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ครองกรุง	
กัมพูชา	„ ๓๗๒
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ตั้งเจ้าเขมร & องค์เข้ามากรุง	„ ๓๗๒
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ไปตั้งอยู่เมืองอุดง	„ ๓๗๒
ยกนักษัตรเองเป็นพระราชบุตรบุญธรรม	„ ๓๗๓
เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (บุญสาร) ถัดมาครองเมืองเวียงจันทน์	„ ๓๗๓
ตั้งเจ้านันทเสนบุตรเจ้าบุญสารไปครองกรุงศรีสัตนาคนหุต	„ ๓๗๓
คืนพระบางไปเวียงจันทน์	„ ๓๗๓

ตั้งเจ้าฟ้าพระราชบุตร พระราชภาคินัย	หน้า ๓๗๓
พระเจ้าจิงกุงาไปประกาศหัวเมือง มังหม่องราชบุตรพระเจ้า มังตอกซิงใต้เมืองอังวะ	๓๗๓
อะแซหฺกุกจับมังหม่องฆ่าเสีย	๓๗๔
ราชบุตรพระเจ้าอลอง ๓ องค์จับอะแซหฺกุกฆ่าเสีย	๓๗๔
ตะแคงปลุกราชบุตรพระเจ้าอลองได้ราชสมบัติเมืองอังวะ	๓๗๔
พระเจ้าปลุกจับพระเจ้าจิงกุงาดำเวงโทษ	๓๗๔
องเชียงสือญวนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์	๓๗๕
พระเจ้าปลุกให้สร้างเมืองอมรปุรณที่บ้านทองกา	๓๗๕
พระเจ้าปลุกตีได้เมืองยะโฮ	๓๗๕
เกิดความเรื่องอ้ายบัณฑิตแปลนขบถเข้าวังนำ	๓๗๖
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ถวายพระขรรค์ ไชยศรี	๓๗๗
ให้พระยานครสวรรค์ยกไปตีเมืองไซ่ง่อนให้องเชียงสือ	๓๗๗
ก่อกำแพงพระราชวังหลวงแต่วังหน้า	๓๗๗
สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	๓๗๗
เชิญรูปพระเทพบิดรแต่กรุงเก่ามาแปลงเป็นพระพุทธรูป	๓๗๘
กรมพระราชวังบวรฯ ทรงปฏิสังขรณ์วัดสลัก	
เปลี่ยนชื่อเป็นวัดนิพพานาราม	๓๗๘
เกิดความเรื่องเจ้าจอมทองดี	๓๗๘
พระยานครสวรรค์รบญวนที่เมืองดักแดก	๓๗๘
พระยานครสวรรค์คืนเรือแด่ฮาวูให้ญวน	๓๗๙
ให้หากองทัพกลับ แดงพระราชอาญาพระยานครสวรรค์	๓๗๙

ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ยกไปตั้งเมืองไซ่ง่อน	หน้า ๓๘๐
ญวนตีทัพไทยแตก	" ๓๘๓
ทำเมรุพระศพพระเจ้ากรุงธนบุรี	" ๓๘๒
สร้างพระมหาปราสาท	" ๓๘๒
บีตติคโพธิ์	" ๓๘๒
ให้หากองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กลับ	" ๓๘๓
ยกยอดพระมหาปราสาท	" ๓๘๓
เชิญพระแก้วมรกตมาไว้วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	" ๓๘๓
เจ้าฟ้ากรมหลวงชโยศวินทรตั้งพระชนม์	" ๓๘๔
ศึกเดช	" ๓๘๔
ก่อกำแพงพระนคร	" ๓๘๔
รื้อบ่อนวิไชยชนทรฝั่งตะวันออก	" ๓๘๔
ขยายกำแพงพระนครถึงบางลำภูแถววัดเชิงเตน	" ๓๘๔
ซุกคุดของทอดเชื่อมคูเมืองเก่ากับคูใหม่	" ๓๘๕
ซุกคุดของมหานาค	" ๓๘๕
พระพิฆเนศวรห้ามไม่ให้ทำสะพานข้ามคูเมือง	" ๓๘๕
ล้มโภชพระนคร	" ๓๘๕
ขนานนามพระนคร	" ๓๘๖
ฟ้าผ่ายอดมหาปราสาท	" ๓๘๖
น้ำมากนาเสีย ต้องแจกเช่าฉางหลวงแก่ราษฎร	" ๓๘๖
พระเจ้าปดุงเตรียมทัพใหญ่คนแค้นด้ามพันทัดเมืองไทย	" ๓๘๖
ทัพแกงหวุ่นแมงมูมาตีเมืองถดาง เมืองชุมพร เมืองไชยา	" ๓๘๗

ทัพนอกแฉกคึกหัวนเข้าทางด่านเจ้าจ้าวมาค้เมืองราชบุรี	หน้า ๓๘๗
ทัพหลวงพระเจ้าปดุงเข้าทางพระเจดีย์ ๓ องค์ มาทางเมืองกาญจนบุรี	„ ๓๘๗
ทัพชุกของเวดจอบแทงยกเข้ามาทางเมืองตาก	„ ๓๘๘
ทัพตะโตะมหาสิริยชุกนาเข้าทางเมืองเชียงใหม่ ค้เมืองเชียงใหม่	„ ๓๘๘
ทัพเนมโยตั้งหุระแยกจากเชียงใหม่ค้เมืองสวรรค์โลก เมืองสุโขไทย เมืองพิศณุโลก	„ ๓๘๘
ทัพอาปรกามันแยกจากเชียงใหม่ค้เมืองนครด้าปาง ไต้ชาวค้กพม่า	„ ๓๘๘
ให้กรมพระราชวังบวร ๑ กับเจ้าพระยารัตนาพิพิธยกไปรับ ทัพหลวงพม่าทางเมืองกาญจนบุรี	„ ๓๘๙
ให้เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยายมราช ยกไปตั้งรับ พม่าเมืองราชบุรี	„ ๓๘๙
ให้กรมพระราชวังหลัง เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ แดเจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยาพระคลัง พระยา อุไทยธรรม ไปตั้งรับพม่าที่เมืองนครสวรรค์	„ ๓๘๙
กรมพระราชวังบวร ๑ เสด็จไปตั้งค่ายหลวงที่ลาดหญ้า	„ ๓๘๙
กรมพระราชวังบวร ๑ ให้พระยามหาโยชาคุมรามัญ ไปตั้งขัณฑ์ด่านกรมช้าง	„ ๓๘๙

เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยามราช ไปตั้งค่าย ที่เมืองราชบุรี	หน้า ๓๘๓
กรมพระราชวังหลัง เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเรศ ตั้งค่ายที่เมืองนครสวรรค์	" ๓๘๓
เจ้าพระยามหาเสนาไปตั้งเมืองพิชัย	" ๓๘๓
เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม ตั้งอยู่เมืองไชยนาท	" ๓๘๓
ทัพหน้าพระเจ้าปดุงตั้งด่านกรามช้างแตก	" ๓๘๒
ทัพหน้าพระเจ้าปดุงเข้ามาตั้งลาดหญ้า ทำคืนแดงสามดบ	" ๓๘๒
ทัพหลวงพระเจ้าปดุงตั้งทัพพระเจดีย์ ๓ องค์	" ๓๘๒
ทัพไทยเข้าตีค่ายพม่าที่ลาดหญ้าไม่ได้ค่าย	" ๓๘๒
กรมพระราชวังบวร ฯ แดงกองโจรไปตัดลำเตี้ยพม่า	" ๓๘๒
ประหารชีวิตพระยาดีหราเด โยนายกองโจร ด้วยย้อยข้อแก่การศึก	" ๓๘๓
ให้พระองค์เจ้าขุนเณรเป็นนายกองโจร	" ๓๘๓
เขามันใหญ่ยิงพม่าจนไม่ออกมารบ	" ๓๘๔
พม่าขัดเสบียง	" ๓๘๔
เสด็จยกทัพหลวงออกไปช่วยกรมพระราชวังบวร ฯ ถึงลาดหญ้า	" ๓๘๔
กรมพระราชวังบวร ฯ รับอาสาจะตีพม่าให้แตก	" ๓๘๕
เสด็จยกทัพหลวงกลับเข้ามากรุงเทพ ฯ ช่วยการทัพทางอื่น	" ๓๘๕
กรมพระราชวังบวร ฯ ทำอุบายให้พม่าเห็นว่ามังกองทัพ เพิ่มเติมมามาก	" ๓๘๖
พม่าขัดเสบียงแต่เกิดความไข้เจ็บ	" ๓๘๖

กรมพระราชวังบวร ฯ ค่ายพม่า	หน้า ๓๙๖
ทัพพม่าแตกหนี	„ ๓๙๗
ไทยคิดตามฆ่าฟันพม่าไปจนสิ้นแดน	„ ๓๙๗
พระเจ้าปดุงถอยทัพกลับไปเมืองเมาะตะมะ	„ ๓๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้พระยากตาโหม พระยาจำแค้นยากร ลงมาเมืองราชบุรีทางบก	„ ๓๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จจากลี้ทางเรือมาเมืองราชบุรี กองทัพพม่ามาทางเมืองทวายถึงเมืองราชบุรี เมื่อทัพทางลี้แตกแล้ว	„ ๓๙๗
เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยายมราช ประมาทไม่รู้ว่า พม่ายกเข้ามาถึง	„ ๓๙๗
ทัพพระยากตาโหม พระยาจำแค้นยากรยกลงมาพบค่ายพม่า ที่เขางู ค่ายพม่าแตกหนีไป	„ ๓๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองราชบุรี ลงพระราชอาญา เจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมมา	„ ๓๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จจากลี้พระนคร	„ ๓๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จยกทัพเรือไปรบพม่าเมืองชุมพร มีรับสั่งจากโทษกรมพระราชวังหลังเร่งให้ทัพพม่า เสด็จยกทัพหลวงไปตั้งณเมืองอินทบุรี	„ ๓๙๗
ทัพพม่าทางเหนือถล่มเมืองนครดําปาง	„ ๒๐๓
พระยากาวิศิษฏาเมืองนครดําปางไว้ได้	„ ๒๐๓
พม่าได้เมืองสุวรรณโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิศณุโลก	„ ๒๐๓

พม่าตั้งมาตงที่ปากพืง	หน้า ๒๐๓
ทัพพม่าทางเมืองตากได้เมืองตาก	„ ๒๐๓
ทัพเจ้าพระยามหาเสนา กรมพระราชวังหลัง แดเจ้าฟ้า กรมหลวงนรินทรณ์เรศ ยกขึ้นไปตีทัพพม่าที่ปากพืง	„ ๒๐๓
พระยาด้ระบุรีคณฑนกระตุง	„ ๒๐๓
ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม ยกไปตีพม่าเมืองตาก	„ ๒๐๓
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตงบางเข้าคอก	„ ๒๐๓
ทัพกรมพระราชวังหลังตีพม่าปากพืงแตก	„ ๒๐๓
ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎายกไปสมทบเจ้าพระยา มหาเสนาขึ้นไปช่วยเมืองนครดําปาง	„ ๒๐๓
ให้หากองทัพกรมพระราชวังหลังกลับ	„ ๒๐๓
ทัพหลวงคืนมาตงที่เมืองนครดําปาง	„ ๒๐๔
กองทัพพม่าที่เมืองตากหนีไปไม่ค้ฮัด	„ ๒๐๔
ให้หากองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กลับ	„ ๒๐๔
เสด็จยกทัพหลวงกลับกรุงเทพฯ	„ ๒๐๔
กองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา เจ้าพระยามหาเสนา ตีพม่าที่ด้อมเมืองนครดําปางแตกหนีไปเมืองเชียงแต่น	„ ๒๐๔
ให้หากองทัพฝ่ายเหนือกลับกรุงเทพฯ	„ ๒๐๕
พระราชทานบำเหน็จข้าราชการ	„ ๒๐๕
พม่าที่ยกไปตีหัวเมืองบักขุ ไต่จับทัพที่เมืองมฤค แยกกอง ๓ ไปตีเมืองถดาง	„ ๒๐๖

แยกกอง ๑ เข้ามาตีเมืองชุมพรทางเมืองกระ	หน้า ๒๐๖
พม่าตีเมืองชุมพรเมืองไชยา	» ๒๐๖
เจ้าพิตเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช	» ๒๐๖
พม่าดวงชาวนครว่ากรุงเทพ ฯ เสียแก่พม่า	» ๒๐๗
เจ้าพระยานครอพยพหนีไปนอกเขา	» ๒๐๗
พม่าตีเมืองนคร	» ๒๐๗
พม่าตีเมืองตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง	» ๒๐๗
พม่าตีเมืองถลาง	» ๒๐๗
ภรรยาพระยาถลางกับน้องสาวรักษาเมืองถลางไว้ได้	» ๒๐๗
พระมหาช่วยเมืองพัทลุงเป็นหัวหน้าเตรียมสู้พม่า	» ๒๐๗
กองทัพกรมพระราชวังบวร ฯ ถึงเมืองชุมพร	» ๒๐๗
กองทัพไทยตีพม่าแตกที่เมืองไชยา	» ๒๐๘
พม่าหนีกลับไป	» ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ รวมพลเข้าเมืองชุมพร เมืองไชยา	» ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองนคร	» ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองสงขลา	» ๒๓๐
ตั้งพระมหาช่วยตั้งเป็นพระยาทูลกระหม่อม	» ๒๓๐
ข้าราชการโทษพระยาจนะ	» ๒๓๐
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้กองทัพไปตีเมืองตานี	» ๒๓๐
ตีเมืองตานี	» ๒๓๐
ตีปืนใหญ่พระยาตานี	» ๒๓๐
เมืองไทร เมืองถลางตัน เมืองตรังกานู สวามิภักดิ์	» ๒๓๓

ให้หาคองทัพกรมพระราชวังบวร ๑ กลับกรุงเทพ ๑	หน้า ๒๓๓
ตั้งภรรยาพระยาถางเป็นท้าวเทพกระษัตรี	๒๓๓
ตั้งน้องสาวเป็นท้าวศรีสุนทร	๒๓๓
พระเจ้าปดุงรวมพลที่เหล็กกล้าไปได้ประมาณกึ่งหนึ่งกลับอังวะ	๒๓๓
พระเจ้าปดุงให้มหาอุปราชายกกองทัพมาตีเมืองไทย	๒๓๓
ทัพพม่ายกมาตีเมืองสมิ	๒๓๓
พม่าตั้งยุ้งฉางรายทางถึงท่าดินแดง สามชัย	๒๓๔
ทัพนำพม่าตีท่าดินแดง สามชัย	๒๓๔
ทัพหลวงพม่าตีแม่กระษัตรี	๒๓๔
เตรียมทัพกรุง	๒๓๔
ให้กรมพระราชวังบวร ๑ กับเจ้าพระยารัตนาพิพิธเป็นทัพนำ	๒๓๔
เสด็จพระราชดำเนินกับกรมพระราชวังหลังเป็นทัพหลวง	๒๓๕
ทัพนำถึงไทรโยค	๒๓๕
ทัพหลวงถึงท่าขนุน	๒๓๕
ตั้งทัพประชิดข้าศึกที่สามชัย	๒๓๕
ทัพไทยตีค่ายพม่า	๒๓๖
ทัพนำพม่าแตกหนี	๒๓๖
มหาอุปราชลาขอยทัพหลวงกลับไปเมืองเมะคะมะ	๒๓๖
ไทยไล่พม่าไปจนถึงค่ายหลวงที่แม่กระษัตรี	๒๓๖
เสด็จกลับกรุงเทพ ๑	๒๓๖
พม่าทางเหนือเตรียมจะตีเมืองเชียงใหม่	๒๓๗
พม่าตั้งทำนบกั้นแม่น้ำฝาง	๒๓๗

พระยาแพรมังไซยกับพระยาอภัยรทกษัตริย์ ที่เมืองเชียงแสน	หน้า ๒๓๗
อภัยรทกษัตริย์มาเมืองเชียงราย	„ ๒๓๗
พระยาเชียงรายช่วยจับอภัยรทกษัตริย์ ให้กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จขึ้นไปตั้งเมืองเชียงใหม่	„ ๒๓๗
ตั้งพระยาภาวดีเป็นพระยาเชียงใหม่	„ ๒๓๘
ตั้งคำโสมเป็นพระยานครดำปาง	„ ๒๓๘
เสด็จยกทัพหลวงไปตั้งเมืองทวาย	„ ๒๓๙
เดินทัพหลวงทางเขาสูงเข้าด่านวังปอ	„ ๒๓๙
พม่าตั้งค่ายรายทางคอยต่อสู้	„ ๒๓๙
ทัพไทยได้ค่ายวังปอ	„ ๒๓๙
ทัพไทยตั้งเมืองกดีดอง	„ ๒๓๙
เสด็จข้ามเขาสูงตั้งถืองพระตำเนิน	„ ๒๓๙
ทัพไทยได้เมืองกดีดอง	„ ๒๓๙
ทัพไทยได้ค่ายมังกกา	„ ๒๓๙
กองทัพไทยล้อมเมืองทวาย	„ ๒๓๙
กองทัพไทยขัดเสบียงต้องเลิกกลับ	„ ๒๓๙
กรมพระราชวังบวร ฯ มารับเสด็จที่แม่น้ำฮอย	„ ๒๓๙
องเชียงสือหนี	„ ๒๓๙
ตั้งองเทียมเป็นเจ้าของพุทโธมาศ	„ ๒๓๙
สร้างบ่อน้ำแก่งเมืองสมุทรปราการ	„ ๒๓๙
สร้างพระมณฑปพระพุทธบาท	„ ๒๓๙

กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงพระศรัทธาแบกตัวถ่ายของ	หน้า ๒๒๘
ฝรั่งทำชกมวดย	” ๒๓๐
ทรงผนวชสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมเด็จพระเจ้าหลานเธอ	” ๒๓๒
ทำสังคายนาพระไตรปิฎก	” ๒๓๓
ตำนานการสังคายนาที่ทำมาแต่ก่อน	” ๒๓๔
เปลี่ยนชื่อวัดนิพพานารามที่ทำสังคายนาเป็นวัดพระศรีรัตนเพชญ์	” ๒๓๘
แบ่งกองพระสงฆ์ทำสังคายนา	” ๒๔๐
สร้างพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่	” ๒๔๓
แห่พระไตรปิฎกมาไว้หอพระมณเฑียรธรรมกลางสระ	” ๒๔๓
นถของพระไตรปิฎก	” ๒๔๓
ถูกพดุงไฟไหม้หอพระมณเฑียรธรรม	” ๒๔๓
หรือหอพระมณเฑียรธรรมสร้างเป็นมณฑปไว้พระไตรปิฎก	” ๒๔๒
สร้างหอพระมณเฑียรธรรมใหม่	” ๒๔๒
ฟ้าผ่าไฟไหม้พระที่นั่งอมรินทราภิเศกมหาปราสาท	” ๒๔๒
สร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	” ๒๔๓
สร้างพระที่นั่งพิมานรัตยา	” ๒๔๔
หล่อรูปสิ่งสำคัญที่ประสมกับสิ่งที่ได้มาจากเมืองพุทไธมาศ ตั้งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	” ๒๔๔
นายบุญเรืองเผาตัว	” ๒๔๕
ของเชียงตุงคงควเป็นเจ้าอนันตีก ถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๒	” ๒๔๖
ทัพเวียงจันทน์รบญวนไกเซิน	” ๒๔๖
เจ้าอนันตีกักถ่วงโทษเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์	” ๒๔๗

แขกเขี้ยะคตเมืองสงขรา	หน้า ๒๔๘
เจ้าอนมกัถกถวายเรอรบ แดพระราชทานบั้นคอบ	" ๒๕๐
ทัพเวียงจันทตเมืองหตวงพระบาง	" ๒๕๐
เมืองทวายเป็นวามภกต	" ๒๕๓
เจ้าอนมกัถกมีศุภอักษรนตให้ ไปตเมืองตงเกีย	" ๒๕๖
ทัพพระยายมราชยกไปเมืองทวายเป็น	" ๒๕๗
ทัพหตวงยกไปเมืองทวายเป็น	" ๒๕๗
ยกทัพหตวงไปตเมืองพม่า	" ๒๖๓
ทวายเป็นรบถ	" ๒๖๓
เจ้าอนมกัถกขอตราให้หัวเมืองช่วยการทัพ แดถวาย	
คันไม้ทองเงินครั้งที่ ๓	" ๒๖๗
พม่าขอเป็นไมตรี ครัง ๓	" ๒๖๘
ญวนโกเสนขอเป็นไมตรี	" ๒๗๓
คังตมเต้จพระเจ้าบรมราช (ศุข) ทรงผนวชตมเต้จ	
พระเจ้าตุกยาเชอ แตนักพระองค์เอง	" ๒๗๓
คังนักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชา	
นักพระองค์เองถวายเมืองพระคอบอง เตียมราชู	" ๒๗๔
ถอดเจ้านครด้านข้าง	" ๒๗๕
ไต้ข้างเผือกพระอินทรไฮยว	" ๒๗๕
คักพม่าครั้งที่ ๓	" ๒๗๖
เชิญพระพุทธรตหิงคัมภรตเทพ ๑	" ๒๗๖
กรมพระราชวังบวร ๑ ทรงผนวช	" ๒๗๘

สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารไปเมืองเขมร	หน้า ๒๗๐
เจ้าอนันท์ก๊กถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๕	„ ๒๗๐
การพระเมรุพระบรมอัฐิสมเด็จพระนารายณ์	„ ๒๗๐
เกิดเหตุบาดหมางในระหว่าง สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว กับกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	„ ๒๗๒
สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีพระเจ้ากรุงกัมพูชาพิราโดย ข่าวศึกพม่า กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จเมืองเชียงใหม่	„ ๒๗๓
เจ้าอนันท์ก๊กถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๕	„ ๒๗๕
ฉลของพระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	„ ๒๗๖
ข่าวศึกพม่า	„ ๒๗๖
สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์	„ ๒๗๗
โปรดให้กองทัพเขมรไปช่วยเจ้าอนันท์ก๊ก	„ ๒๗๗
เพลิงไหม้ตำเพ็ญ	„ ๒๗๗
สร้างแฉกของวัดพระเชตุพน	„ ๒๗๗
เจ้าอนันท์ก๊กถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๖	„ ๒๗๗
ไต่สร้างเผือกพระเทพกฤษณ	„ ๒๗๗
เพลิงไหม้วัดพระศรีสรรเพชญ์	„ ๓๐๐
เจ้าอนันท์ก๊กไต่เมืองญวนแต่งตั้งตัวเป็นพระเจ้า กรุงเวียงคานมายาตอง	„ ๓๐๐
พม่าขอเป็นไมตรี ครั้งที่ ๒	„ ๓๐๒
ศึกพม่าครั้งที่ ๕	„ ๓๐๒
นักองคัจฉา นักองคังฉวน เข้ามาเฝ้า	„ ๓๐๗

พระเจ้าเวียดนามถวายของต้นองพระคุณ	หน้า ๓๐๘
กองทัพไทยไปตีเมืองเชียงแต่น	„ ๓๐๘
ตั้งเจ้าเชียงใหม่	„ ๓๑๑
ได้ช้างดีทองแดงพระบรมฉัททันต์	„ ๓๑๑
ราชทูตไปเมืองญวน	„ ๓๑๑
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคต	„ ๓๑๒
พระราชประวัติกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	„ ๓๑๓
ตั้งซึ่งกรมพระราชวังบวร ฯ ได้ทรงสร้าง	„ ๓๑๔
เรื่องหม่อมดำควน หม่อมอินทปัต	„ ๓๑๖
เดือนกรมขุนเสนาณรงค์ แด่ตั้งกรมขุนพิทักษ์มนตรี	„ ๓๑๘
กองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์กลับจากเมืองเชียงแต่น	„ ๓๑๘
การพระเมรุกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	„ ๓๒๐
พระเจ้าเวียดนามมีราชสาส์นมาทูลเตือนให้ตั้งกรมพระ	
ราชวังบวร ฯ	„ ๓๒๓
เกณฑ์ทัพไปตีเมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง	„ ๓๒๒
ตั้งเจ้าฟ้าคุณทศทิพยวดี	„ ๓๒๒
ตั้งเจ้าอนุครองเมืองเวียงจันทน์	„ ๓๒๓
กรมหลวงเทพหริรักษ์ตั้งพระชนม์	„ ๓๒๓
ชำระกฎหมาย	„ ๓๒๓
ได้ช้างดำคัญพระบรมนักษัตร แด่พระบรมคชดักษณ	„ ๓๒๕
ได้เมืองเชียงตุง เมืองเชียงรุ่ง แด่เมืองถ้อ ดิบตองบ้านนา	„ ๓๒๕
พระเจ้ากรุงเวียดนามมีราชสาส์นถวายบรรณาการ	„ ๓๒๘

ราชทูตไปเมืองญวน	หน้า ๓๒๑
กรมพระราชวังหลังทวงยศ	" ๓๓๓
ตั้งนักองค์จันทน์เป็นสมเด็จพระอุไทยราชาเจ้ากรุงกัมพูชา	" ๓๓๓
พระราชพิธีอุปราชาภิเษก เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร	" ๓๓๒
ตั้งพระบรมขุรน้อย แด่ตั้งกรมเจ้านาย	" ๓๓๖
การพระเมรุกรมพระราชวังหลัง	" ๓๓๗
พระเจ้าเวียดนามมีพระราชดำสุนทรยงค์ในการอุปราชาภิเษก	" ๓๓๗
กรมหลวงจักรเจษฎาตั้งพระชนม์	" ๓๓๘
ได้ช้างดำคัญ	" ๓๓๘
สมเด็จพระอุไทยทูลขอนักองค์อี นักองค์ภา	" ๓๓๙
เชิญพระพุทธรูปพระศรีดำกยมุนีมากรุงเทพฯ	" ๓๓๙
ปราบปรามเมืองยี่ริง	" ๓๓๙
เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพตั้งพระชนม์	" ๓๔๐
โสกันต์เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี	" ๓๔๐
แห่งระต๋านใหญ่ แห่งพระกฐิน แด่มักระจาดใหญ่	
กัณฑ์เทศน์มหาชาติ	" ๓๔๒
ผลประโยชน์แผ่นดิน	" ๓๔๓
วัดที่ได้ทรงปฏิสังขรณ์	" ๓๔๓
พระราชานุกิจ	" ๓๔๔
สมเด็จพระอุไทยราชาเข้ามาเฝ้า	" ๓๔๕
งานสมโภชพระแก้วมรกต	" ๓๔๖
ส่งบรรด	" ๓๔๗

พระราชประวัติ	หน้า ๓๔๗
เดนมบัติในรัชกาลที่ ๓	" ๓๕๓
มหาดไทย	" ๓๕๓
กระต่าไหม	" ๓๕๓
กรมท่า	" ๓๕๒
กรมเมือง	" ๓๕๓
กรมวัง	" ๓๕๔
กรมนา	" ๓๕๔

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระหว่างเวลาจากตาด

๑ ในขณะเมื่อกรุงยังไม่เสียแก่พม่า นั้น ฝ่ายพระยากำแพงเพชรยกทัพหนีไปจากกรุงแต่ในเดือนมีนาคม ๑๖๖๓ ตามถึงตีศรีนครินทร์พม่ายกกลับไปแล้ว จึงเดินทัพต่อวงแหวงเมืองชลบุรีไปถึงตำบลนาเกลือแขวงเมืองบางมุง.

๑ ขณะนั้นนายกตมเป็นนายชุมนุมคุมไพร่พลอยู่ที่นั่น คอยสกัดจะต่อรบ แต่พระยากำแพงเพชรชวนข้าราชการพลเรือนกับราษฎรแดง พร้อมด้วยพลทหารแห่งวัดอัมมำหังตรงเข้าไปในวังพวกพวคนายกตม ซึ่งมาตั้งสกัดอยู่นั้น ด้วยเคหะบารมีนั้นคาดให้นายกตมเกรงกลัวเดชาานุภาพวางอาวุธเสียสิ้นทั้งพวกพล พวกกันเข้ามาขอหมอบอ่อนน้อมยอมเป็นข้าแล้วนำทัพไปหยุดประทับ ณ ที่มณฑลหน้า พระยากำแพงเพชรจึงให้เงินตราห้าตำตั่งเป็นรางวัลแก่นายกตม แล้วให้ โอรสทั้งสองคนให้ตั้งอยู่ในยุคศิขรมสุจริต.

๑ ครั้นรุ่งขึ้นณวัน ๓๖๒ ค่ำ นายกตมจึงคุมไพร่ที่มั่นหนึ่งนำทัพไปถึงตำบลทมิฬยา หยุดทัพแรมอยู่ที่นั่น รุ่งขึ้นจึงเดินทัพมาถึงนาจอมเทียน แด่ทุ่งไก่อเคย ดัดหีบ หยุดทัพแรมแห่งตะคัน แล้วเดินทัพมาทางริมชายทะเลถึงตำบลหิน โขงแดน้ำเก่า เข้าแขวงเมืองระยอง หยุดทัพแรมแห่งตะคันตามระยะทางมา พระยากำแพงเพชรจึงปรึกษา กับนายทหารแล้วพลทั้งปวงว่า กรุงเทพมหานครคงจะเสีย

แก้พม่าเป็นแท้ ตัวเราก็คงจะช่องส้มประหารราษฎรในแขวงหัวเมือง
 ตะวันออกทั้งปวงให้ได้มากแล้ว จะยกกองทัพเข้าไปถูกรุงให้คงคืน
 เป็นราชธานีตั้งเก่า แล้วจักทำนุบำรุงสมณพราหมณาประชาราษฎร
 ซึ่งอนาถาหาที่พำนักบมิได้ ให้ร่มเย็นเป็นสุขานุสุข แลจะยก
 พระบวรพุทธศาสนาให้ โชคนาการไพบุตย์ขึ้นเหมือนอย่างแต่ก่อน เรา
 จะตั้งตัวเป็นเจ้าของให้คนทั้งหลายนับถ้อย่าเกรงจงมาก การซึ่งจะก่อ
 ภัยแผ่นดินจึงจะสำเร็จโดยง่าย ท่านทั้งหลายจะเห็นประการใด นายทหาร
 แลไพร่พลทั้งปวงก็เห็นชอบด้วยพร้อมกัน จึงยกพระยาเก่าแพงเพชร
 ขึ้นเป็นเจ้าของเรียกว่าเจ้าตากตามนามเดิม แล้วรับพระประดาทอย่าง
 หัวเมืองเอก ขณะนั้นกติกาศัพท์เดื่องฎาไปทุกหัวเมืองว่าเจ้าตากเดด็จ
 ยกกองทัพออกมา จะช่วยคุ้มครองบ้องกันประชาราษฎรในหัวเมือง
 ตะวันออกทั้งปวงให้พ้นไทยพม่าข้าศึก บรรดาไทยจีนซึ่งเป็นนายของ
 นายชุมนุมอยู่ในบ้านโนนป่าแขวงหัวเมืองทุกตำบล ก็พาส้มักพรรคพวก
 เปนกอง ๆ มาสดจามีภักดีเป็นข้าขอพึ่งพระบารมีเป็นอันมาก จึงโปรด
 ตั้งตัวนายเป็นที่ขุนนางตำแหน่งพระหุดวงขุนหมื่น โดยควรแก่ถาหรานรูป
 คามมีกำลังไพร่พลมากแต่น้อย แลไพร่พลก็มากมั่งคั่งขึ้น.

๑ ฝ่ายพระระของบุญเมืองไค้แจ้งกติกาศัพท์ ก็เกรงกลัวพระเดชานุภาพ
 พากรมการทั้งปวงออกมาเผ้ากราบถวายบังคมค้อนรับ กราบทูลถวาย
 เข้าสารเกวียนหนึ่ง แล้วนำเดด็จดำเนินทัพมาถึงท่าประตู จึงประทาน
 บิ่บนกตั้งคาบศิลาแก่พระระของบอกหนึ่ง แล้วเดด็จมาประทับแรมอยู่
 ณวัดด้อมสองแคว มีพระประดาทตั้งให้นายทัพนายกองจัดแจงเสวย
 อาหาร ให้ตั้งค่ายขุดคูล้อมแต่ปากชวากหนามตามท่านของศึกพร้อมสรรพ.

๑ ขณะนั้นนายบุญรอดแซ่พ้อ่น นายหมวก นายบุญมา ดำคนเป็น
 น้องภรรยาพระยาจันทบุรี เข้ามาถวายตัวเป็นข้าขอทำราชการ จึงนำคุ้ยหี
 รหัดเหตุมากราบทูล ว่าข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบความว่าหลวงพดด้วง
 ทาญหนึ่ง ขุนรามหนึ่ง ขุนจำเมืองคองหนึ่ง หมื่นชองหนึ่ง เป็นกรม
 การเมืองระยอง กับนายทองอยู่น้อยเมืองชลบุรี คนเหล่านี้คบคิดกันคุม
 พรรคพวกประมาณพันห้าร้อยเศษ จะยกเข้ามาประทุษร้าย ครั้น
 ได้ทราบก็ทรงพระโกรธ จึงมีพระประสาทให้หาพระระยองมาเฝ้า แล้ว
 ครัดถามว่า คดีคุณากระทำการทำนุกนึ่บำรุงแผ่นดินหนึ่ง ด้วยมี
 การอุญจิตรแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎรทั้งปวง หวังจะช่วยคุ้มครองป้องกัน
 บั้จจามิตร มิได้คิดจะเบียดเบียนข้าผู้ใดให้ ได้ความเดือดร้อน แต่
 ขุนหมื่นกรมการพรรคพวกของเองคบคิดกันจะประทุษร้ายแก่ผู้มีกรุณา
 จิตรแก่คนทั้งปวงดังนี้ เองรู้ฤาไม่ประการใด พระระยองไม่รับ
 กราบทูลว่ามิได้รู้ จึงทรงพิจารณาคุณากบิรยาพระระยองเห็นดัง
 ดั้เทอมอยู่ มิได้ทรงเชื่อ จึงมีพระประสาทตั้งหลวงพรหมเสนาให้คุม
 คดีพระระยองจำไว้ แล้วครัดให้ทแถ้งทหารทั้งปวงเตรียมตัวสรรพ
 ด้วยสรรพอาวุธ แลผูกขังมาเอาปืนใหญ่น้อยจุกช่ของจุกทางไว้ ให้พร้อม.

๑ ครั้นกำลังวันนั้นเพลาประมาณทุ่มเศษ ข้ายเหต้าร้ายยกพลเข้า
 มาตั้งล้อมค่ายหลวงได้ตั้งด่าน แล้วขับพลให้ร้องยิงปืนใหญ่น้อย
 รุกเข้ามาทำที่จะปล้นค่าย จึงครัดตั้งให้ดับเพลิงเสีย จัดพลทหารประ
 จำนำที่รักษาค่ายไว้ทั้งรอบ แล้วเสด็จออกจากค่ายกับด้วยนายทหารไทย
 จำนวนพร้อมกัน แลนายทหารไทยนั้น คือพระเชียงเงิน พระท้ายน้ำ
 หลวงพด หลวงชำนาญไพร่สนทน์ หลวงพรหมเสนา นายศรี

สงคราม พวามรังอิม นายบุญมี นายแสง นายนาก นายทองดี
 ตัวถือน้ำมันนกกตบทุกคน แดทหารจีนนั้น คือหอดวงพิพิช หอดวงพิไชย
 หอดวงพรหม ขุนจำเมืองเสี้ยว รามันทอง ตัวถือนง้าว เด็ดจ็ท็ย
 ตรวจครรรอบค่าย ดูท่าทางข้าศึกจะเข้ามาแห่งใด แดขุนจำเมือง
 ต้องพาทหารประมาณสามสิบคนลอบไต่ส่งพานข้ามที่วัดเนินเข้ามาใกล้ค่าย
 หอดวง ประมาณห้าวาหกวา จึงตรัสสั่งให้ยิงปืนในค่ายพร้อมกัน
 ต้องขุนจำเมืองต้องกับไพร่พล ซึ่งเดินตามกันข้ามส่งพานมานั้นตก
 ส่งพานลงพร้อมกัน คายบ้างเป็นบ้าง จึงตรัสสั่งให้ทหารจีนเข้าได้
 คลุมบอนพันแทงข้าศึกหักเอาค่ายได้ พวกข้ายเห็ดร้ายล้มตายแตก
 หนีไป หม่ทหารจีนได้ติดตามไปทางประมาณหกสิบเส้นเจ็ดสิบเส้นเศษ
 จึงให้ถ่มมือไชยสัญญา เรียกพลทหารให้กลับมาเข้าค่ายข้าศึกพร้อม
 กัน พวกทหารจุดเพลิงเผาค่ายขึ้น เก็บได้เครื่องศาสตราวุธแลสิ่ง
 ของค่าง ๆ เป็นอันมาก แดเด็จยบียังอยู่บำรุงทแถดัวทหาร แด
 อาณาประชาราษฎรณเมืองระยองประมาณเจ็ดวันแปดวัน จึงตรัสสั่ง
 ให้ประชุมนายทัพนายกองของไทยจับปลุกษาว่า เรากระทำการดังนี้ จะได้
 คิดวิหิงษาการแก่ผู้ใดนั้นห้ามได้ แดปราบปรามพวกศัตรูหมู่ร้ายหวัง
 จะให้บ้านเมืองราบคาบ จะได้เป็นประโยชน์แก่สุขแก่สมณพราหมณา
 จารย์ประชาราษฎรทั้งปวง จะได้เป็นเกียรติยศสืบไปภายหน้า แด
 เมืองจันทบูรนั้นคังแวงอยู่มีไต้มาอ่อนน้อมต่อเรา ครั้นจะยกพลโยธา
 หาญไปตีก็คังจะถึงพินาศนิบหายคุดเมืองระยอง แต่เอนดูแก่ประชาชน
 ทั้งหลาย จะพลอยได้ความลำบากเดือดร้อน เราจะคิดให้ ไปเจรจา
 เกตุยกด้อมโดยยุติธรรม ให้พระยาจันทบูรมาอ่อนน้อมยอมเข้าด้วย

เราโดยดี ขอร่ำไห้ของต่ำปากแก้วพดทแก้วทหารทั้งปวง จะได้ช่วย
 กันกับแผ่นดินแก่กันพม่า แดงจะเห็นผู้ใดที่มีสติปัญญาธรรมาไศรย
 จะไปเจรจาความเมืองเจ้าโสมพะยาจันทบูรได้ ขุนนางนายทัพนายกอง
 ทั้งปวงจึงกราบทูลพร้อมกันว่า เห็นแต่ นายบุญมีมหาเด็กรักกับนายบุญ
 รอดนายบุญมา น้องภรรยาพระยาจันทบูร ทั้งสามคนนี้จะไปเจรจา
 ความเมืองให้สำเร็จราชการได้ จึงตรัสใช้ตามนายนั้นไปณเมืองจันทบูร
 ตามคำปฤกษาขุนนางทั้งปวง จึงนายเผือกญวนกับนักมาเขมรทูลรับ
 อาสา พาช้ำหุดวงตามนายตงเรือไปทางทะเล ใช้ไปห้าวันถึง
 ปากน้ำเมืองจันทบูร จึงเข้าไปหาพระยาจันทบูรเจรจาความเมืองชักชวน
 โดยดี พระยาจันทบูรก็มีความยินดี ตั้งให้ขุนจางวางค้ำรับเลี้ยงดู
 ช้ำหุดวงทั้งสามนายโดยปรกตแล้วยินยอมเข้าด้วย จึงว่าแก่ช้ำหุดวงว่า
 งคอีกสิบวันข้าพเจ้าจึงจะออกไปรับเสด็จกับทั้งกองทัพเข้ามาในเมืองครั้น
 เพลาบ่ายจึงแต่งเรือรบตำหน่งมพัดแจวด้วยสิบคนสรรพด้วยเครื่องธำตราว
 พระยาจันทบูรจึงพาช้ำหุดวงมาตงเรือออกไปตั้งณปากน้ำ ถึงเรือ ทอด อยู่
 นั้น แลวพาช้ำหุดวงทั้งห้านายขึ้นบนค้ำดเทพารักษ์ชวนกันกระทำสัตย์
 ส่าบาศ แล้วจึงถามพวกช้ำหุดวงว่าเราได้ส่าบาศเป็นมิตรร่วมชีวิต
 กันแล้ว อย่าได้อำพรางกันเลย ซึ่งเจ้าตากให้มาหาเราไปนี้เหตุสุด
 ร้ายดีประการใด จึงบอกแก่เราแต่ความจริงเถิด ช้ำหุดวงจึงตอบ
 ว่าท่านอย่าคิดแคลงใจเลย อันเจ้าของเรานี้มีหน้าพระไทยตั้งอยู่ในสัตย์
 สุจริต จะครัดสิ่งใดจะได้เป็นกตอุบายมายาพ้อดวงแก่ผู้ใดนั้นหาไม่ได้
 ถ้าผู้ใดมิได้ประทุษร้ายก่อนแล้ว ที่จะทำอันครายแก่ผู้หนึ่งมิได้เป็น
 อันขาด ท่านจงคงภักดีจครอย่าได้ คิดรังเกียจส่งไสยสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย

หอสมุดกลาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระยาจันทบูรก็มีความยินดี จึงให้แต่งเครื่องด้วยฝักมาถวาย พวก
ข้าทูลวงก็ตงเรือเด่นกตบมาถึงปากน้ำเมืองระยอง เข้าเฝ้านำเอาข้อ
ความซึ่งเจรจากันนั้นกราบทูลให้ทราบ.

๑ ครั้นถึงกำหนดสืบวัน พระยาจันทบูรก็ได้มาตามสัญญา ให้แก่
กรมการเขาเข้าเปิดอกบรทุกเรือมาตั้งแถวหน้ามาถวายณเมืองระยอง.

๑ อยู่มาสองวันสามวัน จึงทอดวงบางตมุงบุญเมือง กับไพร่ยี่สิบ
คน ถิ่นหนึ่งสี่พม่าออกมากลางพระยาจันทบูร ใจความว่าให้พระยา
จันทบูรแต่งคอกไม้ทองเงินเข้าไปนาค่ายโพธิ์สามต้น จะตั้งขึ้นไปถวาย
พระเจ้าอังวะ จึงแวะเขาจะเผ้าที่เมืองระยอง แดพระทูลวงชนหมื่น
นายทัพนายกองได้แจ้งเหตุนั้นจึงกราบทูล ครั้นได้ทรงทราบก็มีได้
พระไทย ครั้นว่าทอดวงบางตมุงเปนพรรคพวกพม่า พม่าใช้มาเปน
กตอุบาย มีใช้คนของเราซึ่งได้เคยคิดตามไร้อยู่มาก่อน จะ
ไว้ใจให้อยู่ในกองทัพเรามีได้ ด้วยเขาใจออกหากจากกรุงเทพแล้ว
แต่นายบุญรอดชวนอ่อนจึงกราบทูลว่า จะขอเขาคัวไปประหารชีวิตเสีย
จึงตรัสขอชีวิตไว้ แล้วให้ทำคัวทอดวงบางตมุงเข้ามาเผ้า จึงตรัส
ประกาศด้วยพระราชโองการว่าพม่ามาตั้งมกรุงเทพ
ครั้น ผู้ใดจะตั้งจิตคิดเขาคัวพม่านั้นห้ามได้ แต่ถึงกาลแล้วก็หาก
จำเป็น อนึ่งทอดวงบางตมุงก็มีได้เป็นข้าใช้สอยของเราแต่ก่อน แต่
เห็นว่าพอจะใช้ราชการได้อยู่ ให้เขาคัวไว้ใช้ แดราชการเมือง
จันทบูรนั้นก็ยังไม่สำเร็จ เราแจ้งอยู่ว่าทอดวงบางตมุงชอบพอกันอยู่กับ
พระยาจันทบูร เราจะใช้ ให้เขาหนึ่งสี่พม่านั้นไปให้พระยาจันทบูร ๆ
ก็จะมารับเราเข้าไปในเมือง คิดราชการด้วยกันตามคำปฏิญาณสัญญา

ไว้ แล้วจะได้แจ้งในความดีด้วยสุจริตของเราด้วย - หนึ่งพม่าซึ่งมา
ตั้งล้อมกรุงอยู่ ณ ฝ่ายกรุงเทพ ได้มีหนังสือออกไปถึงองค์เชียง
ญวน ซึ่งเป็นพระยาราชเศรษฐีครองเมืองพุทโธมาศ ออกกองทัพ
แต่เสบียงอาหารเข้ามาช่วยกรุง พระยาราชเศรษฐีญวนก็ได้แต่งกอง
ทัพเรือดำเตี้ยเข้ามาช่วยถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการ พม่าตั้งทัพสกัด
อยู่ ณ เมืองธนบุรี ไม่มีถึงกรุง พอดีเสบียงก็กลับไป เห็นว่าความ
ชอบเมืองพุทโธมาศมีแก่กรุงอยู่ บัดนี้เราจะให้มีศุภอักษรไปถึงพระยา
ราชเศรษฐีญวน ให้ยกทัพเรือเข้ามาช่วยกันกับเราไปตีทัพพม่าซึ่ง
ตั้งอยู่ ณ เมืองธนบุรี จึงจะเป็นความชอบแก่เมืองพุทโธมาศยิ่งขึ้นไป
ขุนนางนายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นชอบด้วยพระราชาดำริพร้อมกัน จึง
ให้แต่งศุภอักษรให้พระพิไชยกับนายบุญมีส่งนาย ถีออกไปถึงพระยา
ราชเศรษฐีญวนเมืองพุทโธมาศ กับประธานเรืออย่างฝรั่งไปให้ด้วยตัว
หนึ่ง ลงเรือเดินไปทางทะเลแต่ในแรมเดือนนี้มีจ้อฮู้ศกนั้น.

๑ ฝ่ายขุนราม ห่มช้อง พวกอ้ายเหต้าร้ายซึ่งแตกหนีไปจาก
เมืองระยองนั้น คุ่มส้มคัปรคพวกไปตั้งอยู่ ณ บ้านประแด่ แขวงเมือง
จันทบูร ให้ไพร่พลตอมเข้ามาตักโคกระบือฆ่าล้างฆ่าณกองทัพหลวง
ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองระยองนั้นเอง ๆ ครั้นได้ทรงทราบจึงตรัสว่า อ้าย
เหต้าร้ายคิดมาประทุษร้ายอยู่ จะละมันไว้มิได้ จำจะยกกองทัพ
ไปปราบปรามเสียให้สิ้นเหี้ยนหนาม จึงเสด็จกรีธาทัพจากเมืองระยอง
ไปถึงบ้านประแด่ บ้านไร่ บ้านคร่ำ เมืองแกลง ซึ่งอ้ายเหต้าร
ร้ายตั้งถ้ำอยู่นั้น ให้พลทหารยิงปืนใหญ่หน่อย แล้วเข้าโจมตีได้
คตุมบอนพันแทง พวกอ้ายเหต้าร้ายก็คืนแตกหนีไป แต่อ้ายขุนราม

หมื่นซ่ง คัวนายหนัพไปอยู่ด้วยพระยาจันทบูร ๆ รับตัวไว้ จับ
 ได้แต่ทหารคือนายบุญมีบางเหยียงหนึ่ง นายแทนหนึ่ง นายมีหนึ่ง
 นายเมืองพม่าหนึ่ง นายสันทมอหนึ่ง นายบุญมีบุตรนายสันทหนึ่ง
 กับทั้งครอบครัวผู้คนข้างมาก โศกระบือแต่แถวนี้ ซึ่งอายเหตาร้ายดัก
 เขาไปไว้แต่ก่อนเป็นอันมาก จึงเสด็จเด็กที่พัดกลับมาณเมืองระยอง
 คงบำรุงรพทกแกดวททารใหม่กาดัง แดเกิดยกด้อมอาณาประชาราษฎร
 ซึ่งแตกค่นออกไปอยู่ป่าดงนั้นได้มาเป็นอันมาก ก็เสด็จยังทพคอยท่า
 พระยาจันทบูรอยู่.

๑ ครั้นถึงณวัน ๗ ๓๕ ๕ ค่ำปีจอชัฐศก จึงพระพิไชยเดชนายบุญมี
 ข้าหลวงก็ไปถึงปากน้ำเมืองพุทไธมาศ จึงนำเอาศุภอักษรกับเสื่ออย่าง
 ฝรั่งนพชนไปให้พระยาราชาศรัษฐี แดเจรจากตามข้อความในศุภอักษร
 นั้น พระยาราชาศรัษฐีก็มีความยินดี จึงว่าฤคุณะจะเข้าไปยาก
 ชัดด้วยดมอยู่จะไม่มีทัน คอถึงเดือนแปดเดือนเก้า จึงจะยกทัพ
 เรือเข้าไปช่วยราชการ ครั้นถึงณวัน ๒ ๓๕ ๕ ค่ำปีกุนพศก จึง
 ให้องไกรเรืองททารจีน นำศุภอักษรคอบกับทั้งบรรณาการลงเรือดำหนึ่ง
 มากับเรือข้าหลวงถึงปากน้ำเมืองระยอง ข้าหลวงทั้งสองนายก็นำ
 องไกรเรือง กับทั้งศุภอักษรคอบแด่เครื่องบรรณาการขึ้นเผ้าณค้ายท่า
 ประคูนเมืองระยอง กราบทูลถวายศุภอักษรแด่เครื่องบรรณาการทั้งปวง
 จึงประทานตั้งของคอบแทนไปแก่พระยาราชาศรัษฐีโดยสมควร แด้ว
 องไกรเรืองก็ทูลลากลับไปยังเมืองพุทไธมาศ.

๑ ขณะนั้นได้ข่าวมาว่า นายทองอยู่น้อยของตุ่มผู้คนอยู่ณเมือง
 ชตบุรี ประพฤติพาดทุจริตหยามซ้ำข่มเหงอาณาประชาราษฎรผู้हांที่

พึงมีได้ แต่ผู้ใดซึ่งมีใจภักดีจะออกมาฟังพระบรมมัทรมิได้ นาย
 ทองอยู่เป็นเสียนหนามคอยสกัดกั้นทางสัญจรคนทั้งปวงไว้ มิให้ไปมา
 โดยสะดวก จึงมีพระประดำทสั่งให้ชุมนุมขุนนางนายทัพนายกองเข้า
 เฝ้าพร้อมกัน แล้วตรัสปรึกษาว่าเราคิดการครั้งนี้ด้วยดีแล้วละชีวิต เพราะ
 คิดกรณาประชาราษฎร์ซึ่งหาที่พำนักมิได้ แต่แผ่นดินจะไม่เกิดจลาจล
 เป็นสุขสมบูรณเป็นทศกษัตริย์พระพุทธรูปต่างนาโค่น เพราะปราศจากหลัก
 คอเสียนหนามคือคนอาชฉ้อธรรม ควรเราจะไปตั้งสถานมานาย
 ทองอยู่น้อยให้ตะพดอันร้าย ตั้งอยู่ในคดของธรรมสุจริตราบคาบก่อน
 สมณพราหมณาจารย์อาณาประชาราษฎร์จะได้ชื่นเย็นเป็นสุข ขุนนาง
 นายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นชอบตามกระแสพระดำริพร้อมกัน จึง
 เสด็จดำเนินทัพกลับมายังแขวงเมืองชลบุรี ตั้งประทับอยู่ณบ้านหนอง
 มน ให้ทหารไปสอดแนมดูได้เนื้อความว่านายทองอยู่เตรียมพลจะคอย
 คักรบ จึงเสด็จยาคราทเข้าไปหยุดประทับอยู่ณวัดหลวง ใกล้
 เมืองชลทางประมาณร้อยเส้น จึงตรัสให้นายบุญรอดเฝ้าอันกับนาย
 ชินบ้านท่าไคร้ ซึ่งเป็นมิตรสหายกับนายทองอยู่ ให้เข้าไปเจรจา
 เกตยกต้อมโดยดี นายทองอยู่ก็อ่อนน้อมยอมเข้าด้วยมิได้ขัดขวาง นาย
 บุญรอดนายชินจึงพานายทองอยู่ออกมาเฝ้าณวัดหลวง ขอสงวนภักดี
 กระทำความดีด้วยดีมาตลอดแล้ว เสด็จเสด็จเข้าไปณเมืองชลประทับ
 อยู่ณแก่งจันทน์แห่งหนึ่ง จึงเสด็จทรงช้างที่นั่ง นายบุญมีมหาดเล็ก
 เป็นควาญท้าย นายทองอยู่ก็นำเสด็จไปเยี่ยมเมืองทศกษัตริย์เมือง
 ชลบุรีทั่วแล้ว ก็เสด็จกลับยังที่ประทับ นายทองอยู่จึงพาขุนหมื่น
 กรมการทั้งปวงมาถวายบังคมพร้อมกัน จึงโปรดตั้งนายทองอยู่น้อย

ให้เป็นพระยาอนุราชบุรีศรีมหาสมุทรของเมืองขต แต่ตั้งขุนหมื่นกรม
 การครบที่ตามตำแหน่งถาพนาศักดิ์ แล้วประธานรางวัลแก่พระยาอนุราช
 กระบี่บังเงินเต็มหนึ่ง เชื้อเข้มขาบดอกใหญ่พันแดงคุ่มทองเก้าคุ่มตัว
 หนึ่ง เข็มขัดประดับพลอยสายหนึ่ง แล้วโปรดประธานโอวาทสั่ง
 สอนว่าแต่ก่อนท่านประพฤติการอาชกรรมทุจริต คึงแต่ใจงตงเดี่ยอย่า
 ได้กระทำสืบต่อไป จงตั้งใจประพฤติกุศลสุจริตธรรม ให้สมควร
 แก่ถาพนาศักดิ์แห่งท่าน พึงอุสาห์ท่านนี้บำรุงสมณพราหมณาประชา
 ราชฏรโดยยุติธรรม แล้วประธานเงินตราสองชั่งไว้สำหรับให้ส่งเคราะห์
 สมณพราหมณาประชาชน ผู้ยากไร้ขัดสนด้วยเข้าปดาอาหาร แล้ว
 ครั้นตั้งพระยาอนุราชบุรีว่า ถ้าผู้ใดจงใจจะมาอยู่ในสำนักนี้ท่าน ๆ จง
 โอบอ้อมอารีเลี้ยงดูไว้อย่าได้เบียดเบียนมีทา ถ้าผู้ใดมีใจสงวามภักดี
 สมักจะตามเราออกไป ท่านอย่าได้มีใจอึดสา จงกรุณาอย่าขัด
 ขวาง ช่วยส่งผู้นั้นออกไปให้ ถึงสำนักนี้เรา โดยสะดวก อย่าให้เป็น
 เหตุการสิ่งใดได้ แต่ท่านจงบำรุงพระพุทธศาสนา อนุเคราะห์แก่
 ชาติาประชาราชฏรให้ทำมาหากินอยู่ตามภูมิถาพเนา อย่าให้มีใจ
 ผู้ร้ายเบียดเบียนแก่กันได้ แล้วประธานเงินตราแก่สัปเหร่อให้ขนทราภ
 ชาติพอันอดอาหารตายทั้งเรียรายอยู่นั้นเผาเสียให้ สิ้น แล้วประธาน
 บังตั้งกุฎทาน แดแจกเงินตราอาหาร แก่ยาจกวรรณพิภณเมืองขตบุรีนั้นเป็น
 ันมาก แล้วทรงอุทิศแผ่ผลกุศลไปแก่คนตายทั้งหลายอันไปสู่ปรโลก
 เพื่อจะให้เปนมัจจุยแก่พระโพธิญาณ แล้วเสด็จดำเนินทัพกลับมายัง
 เมืองระยอง.

๑ ฝ่ายพระยาจันทบูร ซึ่งได้ถวายสัตย์ปฏิญาณว่าจะมารับเสด็จเข้าเมืองนั้น ก็มีได้มาตามสัญญา เพราะเหตุขุนรามหมื่นชองยุยงว่ากล่าวให้ตอรับ จึงให้ตกแต่งบ้อมค่ายประคองรอบเข้านั้นใหญ่หน่อยชนคังรายไว้รอบเมือง ตระเตรียมการพร้อมแล้ว จึงแต่งคิดอุบายแต่งให้พระสงฆ์สี่รูปให้มาเชิญเสด็จเข้าไปณเมืองจันทบูร แล้วจึงจะกุมเอาพระองค์แก่พระสงฆ์สี่รูปมาฆั้น เสด็จไปเมืองชลบุรี จึงยังทำอยู่ณเมืองระยอง ครั้นเสด็จกลับมาถึงเพลาเช้า จึงเข้าไปถวายพระพรตามคำพระยาจันทบูรตั้งมานั้น จึงทรงพระดำริห์ด้วยวิจากรณญาณก็ทราบว่าเป็นกตอุบาย เพื่อกรรมนิยมจะให้เมืองจันทบูรถึงพินาศนิมิตหาย จึงพรพระเชิญไปไปตามเหตุ ก็ทรงนิ่งมัทยค้อยมิได้ตรัสตอบประการใด ครั้นพระสงฆ์ออกไปแล้ว จึงตรัสปลุกขานายทัพนายกองทั้งปวงว่า ซึ่งพระยาจันทบูรให้พระสงฆ์มารับเรา ใครจะเห็นร้ายดีประการใด นายทัพนายกองทั้งปวงปลุกษาพร้อมกันกราบทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงเห็นว่าพระยาจันทบูรจะคิดประทุษร้ายเป็นแท้ จึงตรัสว่าเมื่อเหตุเป็นดังนั้นชอบจะไปถวายไปประการใด นายทัพนายกองกราบทูลว่าควรจะเสด็จไป จะได้ประโยชน์สองประการ คือแน้นมาทว่าพระยาจันทบูรเสียดัตย์จะคิดประทุษร้าย ก็จะได้ทราบให้เสียพยค่อนร้าย ถ้าพระยาจันทบูรคงอยู่ในสัตย์ ก็จะได้ประทานโอวาทตั้งสอนให้ตั้งอยู่ในยุติธรรมสุจริต ช่วยทำนุกันบำรุงแผ่นดินสืบไปภายหน้า ครั้นรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง จึงเสด็จยกกองทัพออกจากเมืองระยอง ให้พระสงฆ์สี่รูปนำเสด็จไป ประทับร้อนแรมโดยระยะทางห้าวันถึงตำบลบางกระจะหัวแควน จึงดำเนินทัพไปใกล้เมืองจันทบูร.

๑ ฝ่ายพระยาจันทบูร จึงให้หัตถวงปลัดกับขุนหมื่นกรมการออกมา
นำทัพ คิดแผนกตอุบายจะให้กองทัพเดินไปข้างทางใต้เมือง จะให้
ข้ามน้ำไปฟากตะวันออก แล้วจะยกพลทหารออกโจมตีในเมื่อข้ามน้ำ
ครบทรงทราบจึงให้ นายบุญมีมหาเดเล็ก ขันม้าควมไปห้ามกองนำ มีให้ไป
ตามทางหัตถวงปลัดนำนั้น ให้กลับมากตามทางฝ่ายขวาตรงจะเข้าประตู
ท่าช้าง เสด็จหยุดประทับพลตำบลวัดแก้วริมเมืองจันทบูร ให้พล
ทหารตั้งกองล้อมรอบวัดแก้วซึ่งเสด็จประทับอยู่นั้น แดพระยาจันทบูรก็
ให้พลทหารขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินรอบเมือง จึงใช้ขุนพรหมธิบาล
กับอำมรพอน นายดีมี นายแก้วแขก นายเม้แขก ออกมาต้อนรับเชิญ
เสด็จเข้าเมือง จึงตรัสว่าซึ่งพระยาจันทบูรเป็นผู้ช่วย ควรจะออก
มากระทำสัมมาคารวะแก่เราอันเป็นผู้ใหญ่ก่อนจึงจะชอบ แต่ซึ่งจะให้
เราผู้ใหญ่เข้าไปหาผู้ช่วยก่อนนั้นมิบังควร เรายังไม่เข้าไปก่อน จง
ไปบอกให้พระยาจันทบูรออกมาหาเรา เราจะได้แจ้งเนื้อความซึ่งขัด
ข้องในใจเรา ด้วยขุนรามหมื่นชองอันเป็นศัตรูของเราเข้าไปอยู่ด้วย
พระยาจันทบูร จะทำให้เราทั้งสองผิดห่มองน้ำใจกัน แม้นพระยา
จันทบูรจะมีออกมาหาเราก็ดี ตั้งตัวขุนรามหมื่นชองออกมากกระทำสัตย์
ต่อเราแล้วเราก็จะเข้าไปในเมือง ด้วยสันความรังเกียจแก่กัน แต่
เรามีจิตรักใคร่เอ็นดูพระยาจันทบูรคุน้องร่วมอุทรเดียวกัน อย่าให้
พระยาจันทบูรมีความรังเกียจเราเลย เพราะเหตุพระยาจันทบูรกับเรา
ห้ามช้อชิตเคืองตั้งใดกันไม่ แดประธานรางวัลแก่ขุนพรหมธิบาลโดย
สัมควร แดขุนพรหมธิบาลกับผู้มช้อชิตทั้งนั้น ก็บังคมตากลับเข้าไป
แจ้งความแก่พระยาจันทบูรตามข้อรับสั่ง พระยาจันทบูรจึงใช้ให้อำมร

พอนกบินคนมชอทองน กตบนำเอาเครื่องเสวยออกมถวาย แล้วให้
 พระสงฆ์ซึ่งนำเสด็จมานั้น ออกมาถวายพระพรว่า พระยาจันทบูร
 ให้เชิญเสด็จเข้าไปในเมือง จึงตรัสว่าในเมืองจันทบูรไม่มีคฤหบดีใช้
 แล้วฤาจึงใช้แต่สมณคณิน แล้วตรัสแก่พระสงฆ์ว่า ความเรื่องนี้โยม
 ก็ได้สั่งไปแก่ขุนพรหมริบาดแล้ว นิมนต์ผู้เป็นเจ้าของไปบอกแก่พระยา
 จันทบูรว่า อ้ายขุนรามหมื่นชองมันยุยงพระยาจันทบูร ๆ หนุมแก่ความ
 จะฟังถ้อยคำอ้ายเหต่านก็จะเสียททริกเฮนตูกัน ถ้าพระยาจันทบูรตั้งอยู่
 ในดัดยจะเปนมิตรไมตรีกัน ก็จงส่งขุนรามหมื่นชองออกมาทำดัดยคือ
 โยมเถิด พระสงฆ์ก็ถวายพระพรลากลับเข้าไปแจ้งรับสั่งแก่พระยา
 จันทบูร พระยาจันทบูรจึงใช้ให้ดวงปลัดออกมาราบทุกว่า ซึ่งพระยา
 จันทบูรจะไม่ตั้งอยู่ในดัดยด้วยความรักกันนั้นหาไม่ได้ จะใคร่ส่งขุนรามหมื่น
 ชองออกมาถวายอยู่ แต่คนทั้งสองนั้นกลัวพระอาชญาด้วยตัวเป็นคนผิด
 จะออกมาเข้าไม่ได้ จึงตรัสว่าพระยาจันทบูรมิได้ตั้งอยู่ในดัดย ไม่
 ยอมเปนไมตรีด้วยเราแล้ว เห็นว่าขุนรามหมื่นชองจะบ้องกันเมืองไว้ได้
 ก็ให้ตักแต่งบ้านเมืองให้มั่นคงเถิด เราคงจะตีเอาให้จงได้ แล้วตรัส
 สั่งนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงให้หุงอาหารกินพร้อมแล้ว เสด็จ
 นั้นให้เสด็จเสวยเสวยจึงสิ้น ในเพตากลางคืนวันรุ่งเช้าตีเอาเมือง
 จันทบูรให้จงได้ เข้าไปกินเข้าเอาในเมือง แม่นมได้เมืองก็จง
 คายเสียให้พร้อมกันทีเดียวเถิด ครั้นค่ำตงเพตประมาณสามยาม จึง
 ตรัสสั่งให้ยกทัพบายหน้าคอกที่คอกด้านเขาคัดเมืองจันทบูร จัดพลทหาร
 ไทยจีนดอบเข้าไปประจำคานอยู่ทุกคาน กำหนดเวลาเมื่อจะเข้าอย่าให้
 ให้อีกขึ้นก่อน คอกเขาเมืองได้แล้วจึงให้ โหชนพร้อมกัน จึงเสด็จ

ทรงช้างพระที่นั่งคังขานนามพังคริบญชรรับเข้าทำลายประตูเมือง พด
 ชาวเมือง ซึ่งรักษาประตู แลล้อมเชิงเทินนั้น ก็ยังมีใหญ่หน่อย ออกมาตั้งท่า
 ฝ่า ด้วยเดชพระบารมีกระสุนปืนหาถูกต้องรพตผู้ใดไม่ - ความทุกข์
 จึงเกี่ยวช้างพระที่นั่งให้ถอยออกมา ก็ทรงพระพิโรธ^๕ เสด็จพระแสงดาบ
 ขันจะฟันความทุกข์ ความทุกข์ร้องทูลขอชีวิต ครั้นจึงทรงกฤษเฑาะ
 ช้างพระที่นั่งรับเข้าทำลายประตูเมืองพังลง ทหารนำช้างเข้าไปในเมือง
 ได้แล้วให้ร้องขันพร้อมกันตามสัญญา แลพวกพดชาวเมืองซึ่งรักษา
 นำที่ขยุ้นหนักคืนแด่หนีออกจากเมือง พระยาจันทบุรีก็พาบุตรภรรยา
 หนีออกจากเมือง ลงเรือสำเภาไปณเมืองพุทไธมาศ พวกพดไทยจีน
 เข้าไปจับได้ครอบครัวแลได้ทรัพย์สิ่งของของทองเงินปืนใหญ่หน่อย แลเครื่อง
 ตำราอุบายต่าง ๆ เป็นอันมาก ก็เสด็จยับยั้งอยู่ในเมืองจันทบุรี.

๑ ฝ่ายหลวงนายศักดิ์เป็นเชื้อแรกออกไปราชการณเมืองจันทบุรี แต่
 ก่อนที่ทัพพม่ายังไม่มาล้อมกรุงเทพมหานครนั้น ยังค้างอยู่ในเมือง จึงมา
 เผ่าถวายเป็นข้าทำราชการสืบไป ก็โปรดเลี้ยงไว้ด้วยเป็นข้าราชการ
 เก่ารู้ขนบธรรมเนียม จะได้ปฤกษาราชการงานทั้งปวง แลจึงตั้งที่
 ถานันดรตำแหน่งผู้ใหญ่แลผู้น้อยแก่ผู้มีความชอบตามสมควรแก่คุณานุปร
 ถ้วนทุกนาย^๒ แลโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัลสิ่งของทองเงิน
 ต่าง ๆ แจกทั่วกันแล้ว จึงเสด็จดำเนินทัพจากเมืองจันทบุรีโดยทาง

ที่มเสด็จโตบนที่ตนัน คือที่เป็นตายพระราชหัตถ์เตชาพระบาท
 สัมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้.

๑ เดิมว่า โกรธ

๒ ,, คน

สถมมารคิ ออกไปเมืองคราด คำวัก^๔ ให้พระรามพิไชยกับหัตถวงราชริน
 เปนแม่กองทัพเรือ เรือประมาณห้าสิบลำยกไปทางทะเล ขณะเมื่อ
 เสด็จยাত্রา^๕ ทัพบกยกไปครั้งนั้น ด้วยเดชพระบารมีบันดาลฝนตก
 เจ็ดวันเจ็ดคืน คามระยะทางไปจนบรรลุถึงเมืองคราด เกิดยกด้อม
 อาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข แล้วได้ทราบข่าวว่าเจ้าเงาะจันทุก
 ค้ามาทอดอยู่ณท้องทะเล นำปากน้ำเมืองคราดเป็นหลายลำ จึงให้
 ข้าราชการไปหาตัวนายเงาะเข้ามา โดยที่ นายเงาะ ขัดขวางไม่มา
 กดกับครอบครัวเขาเรือข่าหตวง ข่าหตวงกดกับเข้ามากราบທูตที่ทรงพระ
 พิโรช^๖ จึงเสด็จลงเรือใหญ่ยกกองทัพเรือออกไปด้อมไว้คนหนึ่ง พวก
 จันทุกเงาะยังไม่อ่อนน้อม ครั้นเพลารุ่งเช้าจึงตรัสตั้งนายทัพนาย
 กองให้ยกเข้าตีเงาะ พวกจันทุกครอบครัวนั้นได้คอบกันอยู่ประมาณ
 กี่วัน พดข่าหตวงบ่นขึ้นเงาะได้ ได้ฆ่าฟันจันทุกเงาะตายเป็น
 หลายคน พวกจันทุกคำกัฟ่ายแพ้ เก็บได้ทรัพย์สินสิ่งของทองเงินแลผ้า
 แพรเปนอันมาก แดจันเจียมผู้เปนใหญ่นายเงาะทั้งปวง ก็อ่อน
 น้อมยอมสวามิภักดิ์ นำเขาบุตรหญิง^๗ คนหนึ่งมาถวาย ในวันนั้นก็
 เสด็จกดขึ้นมาณเมืองจันทบูรโดยทางทะเล ตั้งยั้งอยู่ต่อเรือรบณเมือง
 จันทบูรประมาณสามเดือน ได้เรือร้อยลำเศษ.

-
- ๓ เดิมว่า บกยก
 ๔ เดิมไม่มี
 ๕ เดิมว่า กวีชา
 ๖ เดิมว่า โกรช
 ๗ เดิมว่า บุตรี

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร เมื่อกองทัพมายกกลับไปแล้ว จึง
พระนายกองผู้รักษากรุง ก็ใช้ผู้คนไปเที่ยวค้นหาพระเจ้าแผ่นดินทุก
แห่งทุกตำบล จึงไปพบที่สุ่มทุมไม้ใกล้บ้านจิก อดอาหารมิได้เสวย
ถึงสิบเช้าสิบสองวัน คนทงนั้นจึงทูลพระองค์มาลงเรือรับขึ้นไป
ณค่ายโพธิ์สามต้น พอถึงก็ดับสูญสิ้นพระชนม์ แดสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ อยู่ในราชสมบัติเก้าปีก็เสวยพระ
นคร รวมสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเสวยราชสมบัติในกรุงเทพฯ
นครศรีอยุธยา นั้น ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นประมุข แรก
สร้างกรุงเทพมหานครนั้น ทราบเท่าถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
สุริยามรินทร์ เป็นพระองค์สุดท้าย เสวยกรุงเทพฯ นครศรีอยุธยา นั้น
กระษัตริย์ได้สืบทอดพระองค์ด้วยกัน แดอายุพระนครตั้งแต่แรก
สถาปนาในศักราช ๑๑๒ มีชาติโทศก ทราบเท่าจนเสวย ในศักราช ๓๓๒๘
มีกษัตริย์คนนั้น คิดอายุพระนครได้ร้อยสิบเจ็ดปีโดยกำหนด.

๑ ฝ่ายพระนายกองจึงให้เชิญพระศพไปฝังณ โศกพระเมรุ ที่ถวาย
พระเพลิงในพระนครนั้น คือจัดแจงการบ้านเมืองราบคาบแล้วจึงจะคิด
การถวายพระเพลิง.

๑ ขณะนั้นแต่บรรดาประชาชนทั้งหลาย ซึ่งหนีพม่าหนีออกมาอยู่ต่าง ๆ

๘	เดิมว่า	ศิริกระษัตริย์
๘	”	”
๘	”	”
๑๐	เดิมไม่มี	
๑๑	”	”
๑๒	เดิมว่า	เป็นบัลลังก์กระษัตริย์

คุณสมัคพรรคพวกครอบครัวอยู่เป็นพวกเป็นเหล่า ผู้ใดที่มีฝีมือเข้มแข็ง
 ก็ตั้งตัวเป็นนายชุมนุม ชองผู้คุมครอบครัวผู้คนครอบครัวเป็นอันมากตั้ง
 ชุมนุมอยู่แห่งหนึ่ง แต่ชุมนุมตั้งอยู่ตั้งนม ในจังหวัดแขวงกรุงแฉง
 หัวเมืองแฉงวน แลหัวเมืองอื่นฝ่ายเหนือได้เป็นอันมากหลายแห่งหลาย
 ตำบล ชัดสนด้วยเข้าปลาอาหารแลเกลือไม่มีจะกิน ต่าง ๆ รบพุ่ง
 ชิงอาหารกัน ชุมนุมยกไปตั้งชุมนุมนี้ ชุมนุมนี้ไปตั้งชุมนุมโน้นค่อ ๆ
 กันไป ที่นายชุมนุมไหนเข้มแข็งก็มีไชยชำนะ แลเกิดฆ่าฟันกันเป็น
 จลาจลไปทั่วทั้งแผ่นดินในเขตรแดนแฉงแฉงันสยามประเทศ เหตุว่าหา
 เจ้าแผ่นดินจะปกครองมิได้ เหมือนจุดคณิศรกตปแลทพภิกษันดร
 กตป แลพระราชวงษาของ^{๓๓} ซึ่งเสด็จอยู่พม่ามิได้เอาไปนั้น ตก
 อยู่ณค่ายโพธิ์สามต้นกมบาง ที่หนีไปเมืองอื่นนคมบาง แลเจ้าฟ้า
 สุริยา^{๓๔} เจ้าฟ้าพันทวดี^{๓๕} เจ้าฟ้าจันทวดี^{๓๖} พระองค์เจ้าพักทอง^{๓๗}
 ทง^{๓๘} พระองค์^{๓๙} เป็นราชบุตรพระพุทธรเจ้าหลวงในพระบรมโกษฐ แล
 เจ้ามิตรบุตรีกรมพระราชวัง^{๔๐} หม่อมเจ้ากระจาดบุตรีกรมหมื่นจิตร
 สุนทร^{๔๑} หม่อมเจ้ามณีนุตรีกรมหมื่นเสวกศักดิ์^{๔๒} หม่อมเจ้านิม
 บุตรีเจ้าฟ้าจัต^{๔๓} เจ้าทงนคคอยู่กับพระนายกองณค่ายโพธิ์สามต้น
 อนึ่งพระองค์เจ้าทบทิมบุตรีสมเด็จพระโอยกานัน พวกชาวไทยพาหนี
 ออกไปณเมืองจันทบูร เจ้าตากก็ส่งเคราะห์รบเคียงคูไว้ แลเจ้าจ้อย
 เจ้าศรีตั้งบุตรีกรมพระราชวังนั้นหนีออกไปอยู่เมืองพุทไธมาศ อนึ่ง
 ชุมนุมข้าราชการซึ่งเสด็จอยู่นั้น ที่ตกอยู่กับพระนายกองกมบาง ที่
 หนีไปอยู่หัวเมืองเหนือใดต่าง ๆ กมบาง แลนายสุจินตามหาดเล็กนั้น

๓๓ เต็มว่า ชาติยราชวงษ์

หนีออกไปสำนักน้อยณเมืองชลบุรี ครั้นรู้ว่าเจ้าตากออกไปตั้งอยู่ ณเมืองจันทบูร จึงพาพรรคพวกบ้างไพร่เต็มยกออกไปเข้าพึ่งอยู่ด้วย เจ้าตาก เจ้าตากก็รับไว้ซบเลี้ยงตั้งเป็นพระมหามนตรี เพราะ ๓๕ รู้จักคุ้นเคยกันมาแต่ก่อนกรุงยังไม่ตั้งขึ้น.

๑ ในขณะนั้นหัวเมืองตงตวเป็นเจ้าชนอีกหลายตำบล คือเจ้าพระยาพิศณุโลกเรือง ก็ตั้งตวเป็นเจ้าชนอีกตำบลหนึ่ง แด่พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา เมืองสว่างคบุรีนามเดิมชื่อมหาเวื่อน ชาติภูมิเป็นชาวเหนือ แด่ตั้งมาแต่เรียนพระโคตมพุทธเจ้า ได้เป็นที่พระพากุดเถรราชาคณะอยู่ ณวัดศรีโยทथा ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งขึ้นไปเป็นที่พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเมืองสว่างคบุรีแต่ครั้งแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง แต่มืดมืดพรรคพวกผู้คนนับถือมาก ครั้นว่ากรุงเสียแก่พม่าแล้วจึงของสุมผู้คนเข้าด้วยเป็นหลายเมือง ตั้งตวขึ้นเป็นเจ้าอีกตำบลหนึ่ง แต่ทำดีก็ออกเป็นคฤหัสถ์ไม่ คงอยู่ในเพศสมณะ แด่หนึ่งห่มผ้าแดง คนทั้งปวงเรียกว่าเจ้าพระฝาง บรรดาเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองฝ่ายเหนือตั้งแต่เหนือเมืองพระพิศณุโลกขึ้นไปก็กลัวเกรงนับถืออยู่ในอำนาจทั้งสิ้น แด่เมืองเหนือครึ่งหนึ่งเจ้าชนสองแห่ง แบ่งแผ่นดินออกเป็นสองส่วน ตั้งแต่เมืองพระพิศณุโลกลงมาจนถึงเมืองนครสวรรค์ กับแควปากน้ำโพนั้นเป็นอาณาเขตร้างเจ้าพระพิศณุโลก ตั้งแต่เหนือเมืองพระพิศณุโลกขึ้นไปจนถึงเมืองน้ำปาดกระทั้งแดนตากับแควแม่น้ำปากพิงนั้น เป็นอาณาเขตร้างเจ้าพระฝาง เจ้าพระฝางตั้งแต่นายทัพนายกองแต่พันพระตั้งทั้งสิ้น คือพระครูศรีมานนท์ ๓ พระครูเพชรรัตน ๓ พระ

อาจารย์จันทร์ ๓ พระอาจารย์ทอง ๓ พระอาจารย์เกิด ๓ แต่
 ด่วนเป็นอดีตผู้มีได้ตายแก่บาปทั้งนั้น แล้วจิตแรงกองทัพยกลงมาตี
 เมืองพระพิศณุโลก ตั้งค่ายล้อมเมืองทั้งสองฟากน้ำ แต่เจ้าพิศณุโลก
 ยกพลทหารออกต่อรบเป็นสามารภ ทักษิณจะหักเอาเมืองมิได้ แต่
 รบกันอยู่ประมาณหกเดือน ทักษิณก็พากันเลิกกลับไปเมือง.

๑ ผ่ายแผ่นดินข้างปาก ๓๕ ได้กั่มเจ้าชนอกตำบลหนึ่ง คือเมื่อครั้ง
 กรุงยังไม่เสียนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้พระยาราชสุภาวดีออกไป
 ครองเมืองนครศรีธรรมราช ให้หัตถวงนายสีท้อออกไปเป็นพระปลัด
 แต่เจ้าพระยานครศรีธรรมราชนั้นถูกอุทธรณ์ต้องถอยกลับไปเข้ามาณกรุง
 จึงโปรดให้พระปลัดว่าราชการเมืองอยู่ ภายหลังยังหาได้ตั้งเจ้าเมือง
 ไม่ ครั้นพระปลัดว่าราชการเมืองเห็นว่ากรมทนายคนเสียแก่พม่า ทหาพระเจ้า
 แผ่นดินมิได้แล้ว จึงตั้งควนเป็นเจ้าครองเมืองนครศรีธรรมราช คน
 ทั้งหลายเรียกว่าเจ้านคร มีอาณาเขตรแผ่ไปผ่ายข้างนอกถึงแดนเมือง
 แรก ช้างในถึงเมืองชุมพรเมืองปัตนิ แบ่งแผ่นดินออกไปอีกส่วนหนึ่ง
 แด่ราชบุตรทั้งหลายในหัวเมืองปากใต้ผ่ายตะวันตก ก็นับถืออยู่ใน
 อำนาจเจ้านครทั้งสิ้น แล้วตั้งแต่งขุนนางตามตำแหน่งเหมือนในกรุง
 เทพมหานคร.

๑ ผ่ายเจ้ากรมหมื่นเทพพิพิธ กับพระยารัตนาธิเบศร์ แด่ขุนนาง
 ซึ่งหนีออกไปจากกรุงเป็นหลายนาย พาส้มักพรตพวกไพร่พลครอบครัว
 ครัวหนีพม่าไปแต่เมืองปราจีน ขันทางด่านช่องเรือแตกไปณเมืองนคร
 ราชสีมาแต่ครั้งกรุงยังไม่เสียนั้น ไปตั้งอยู่ณด่านโคกพระยา พอ

พระยารัตนาธิเบศร์ป่วยตงถึงแก่กรรม กรมหมื่นเทพพิพิธก็กระทำการ ปลงศพ ในที่นั้น.

๑ ฝ่ายพระพิมลสังฆครามเจ้าเมืองนครนายก กับหลวงนรินทร์ พาไพร่พลแตกครอบครัวชายหญิงประมาณสามร้อยหนีพม่าไปทางเขาพนมโยงขึ้นไปเมืองนครราชสีมา ไปตั้งอยู่ณตำบลบ้านจันทัก แดพระยานครราชสีมาเป็นอริกันอยู่แต่ก่อน จึงใช้ทหารให้ลงมาดวงฆ่าพระพิมลสังฆครามกับหลวงนรินทร์เสีย กวาดค้ำคนครอบครัวเข้าไปไว้ในเมืองขึ้น.

๑ ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธจึงให้หลวงมหาพิไชยเดชนายทองคำ นำเอาหมอกฝรั่ง ๑ เต้า ๕๕ กระบวยเงิน ๑ ผ้าเขียวตายสองผืน ไปประทานพระยานครราชสีมา ครั้นอยู่ประมาณสองสามวันจึงหลวงพดกรมการออกมาเฝ้ากราบทูลว่าพระยานครราชสีมาเกณฑ์เขมรตั้งร้อย จะให้ออกมาจับพระองค์ส่งลงไปณกรุงเทพมหานคร กรมหมื่นเทพพิพิธตกพระไทยคิดการจะหนี แดหม่อมเจ้าประยงค์ผู้บุตรไม่เห็นด้วย ก็ทูลห้ามไว้ แดทูลขอเงินตราห้าชั่งกับผ้าสีดองสิบพับ นำเขาไปเที่ยวแจกพันนายบ้านสิบสองตำบล เกิดยกล้อมคนพวกชาวบ้านมาเข้าด้วยได้คนตั้งร้อยห้าสิบเศษ ครั้นถึงวัน ๔ ๕ ๓๐ ค่ำมีจ้อฮู้ศึก กรมหมื่นเทพพิพิธจึงให้หม่อมเจ้าประยงค์กับหลวงมหาพิไชยหลวงปราบคุมไพร่สามสิบเศษ กับพวกชาวบ้านซึ่งเข้าด้วยนั้นยกตอมเข้าไปซุ่มอยู่ในเมือง พอรุ่งขึ้นเป็นวันพระสีดองห้าค่ำ พระยานครราชสีมาไม่ทันรู้ตัวจะออกมาทำบุญที่วัดกตวาง ก็ยกกรูกันเข้าไปล้อมจวน จับตัวพระ

ยานครราชสีมา ได้กลับมาเสีย แต่หอดวงแห่งผู้ของพระยานครราชสีมา
 โดดขึ้นมาหนีออกจากเมืองทัน หากจับตัวได้ ไม่ หม่อมเจ้าประยงค์
 ให้ยิงปืนใหญ่ขึ้นเป็นฤกษ์ แล้วเกณฑ์ให้คนออกมารับเสด็จกรมหมื่น
 เทพพิชเข้าไปในเมือง ประทับอยู่ที่จวน อยู่ประมาณห้าวัน หอดวง
 แห่งไปชักชวนพระพิมายซึ่งเป็นเมืองขึ้นแก่เมืองนครราชสีมา ยกกอง
 ทักษิณเข้ามาล้อมเมืองนครราชสีมาเข้าไว้ กรมหมื่นเทพพิชให้เกณฑ์คน
 ชาวเมืองขึ้นรักษาหน้าที่เชิงเทิน ได้คนน้อย เพราะชาวเมืองไม่เต็มใจ
 หนีไปเสียมาก ผู้ซึ่งขึ้นอยู่รักษา^{๓๗} หน้าที่กำแพงนั้นเบาบางนัก ค่อย
 รบค้ำทานอยู่ได้ สักวัน พวกกองทัพพระพิมายหอดวงแห่งก็ขึ้นเข้าเมือง
 ได้ข้างด้านบ่อมวัดพายัพ จับได้ตัวหม่อมเจ้าประยงค์ เจ้าดาร่า เจ้า
 ชารา บุตรกรมหมื่นเทพพิช กับพระพิไชยราชา หอดวงมหาพิไชย
 แดขุนหมื่นนายทอมวคณายกของ ข้าเสียเป็นหลายคน แดบุตรเจ้ากรม
 หมื่นเทพพิชที่เป็นชายนั้น ยังเหลืออยู่แต่หม่อมเจ้าที่น้อย ๆ กับ
 หม่อมเจ้าหญิง แดนายแก่นพวกหอดวงแห่งได้หม่อมเจ้าอุบลไปเป็น
 ภรรยา นายย่นได้หม่อมเต็มห้ามกรมหมื่นเทพพิชไปเป็นภรรยา หอดวง
 แห่งจะให้ประหารชีวิตกรมหมื่นเทพพิชเสีย พระพิมายขอชีวิตไว้
 จึงเชิญเสด็จไปอยู่ณเมืองพิมาย หอดวงแห่งก็ได้เป็นเจ้าเมืองนคร
 ราชสีมา แดพระพิมายนั้นรักใคร่นับถือกรมหมื่นเทพพิชว่าเป็นวงศ์
 ราชตระกูล^{๓๘} ช่วยทำนุบำรุงไว้ ครั้นรู้ข่าวว่ากรุงเสียแก่พม่าแล้ว

๓๗ เต็มไม่มี

๓๘ เต็มว่า กระษัตริย์

พม่ากวาดเอาพระราชวงษานองษ์^{๑๘} ไปตั้ง จึงยกกรมหมื่นเทพพิพิธ
 เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ตั้งพระวงษ์พระเจ้าแผ่นดิน^{๒๐} ค่อยไป เรียกว่าเจ้า
 พินาย เจ้าพินายจึงตั้งพระพินายเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ผู้สำเร็จ
 ราชการ ตั้งนายตำบลผู้ใหญ่เป็นพระยามหามนตรี ตั้งบุตรผู้
 น้อยเป็นพระยาอรรฆราชธิราช เรียกว่าพระยาน้อย.

๑ ในขณะเมื่อกรุงเดี่ยแล้วนั้น พวกข้าราชการแต่เชื้อวงษ์ผู้ตมกร
 หนั้นไปอยู่กับพระเจ้าพินายเป็นอันมาก จึงโปรดตั้งให้เป็นขุนนาง
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยตามสมควรแก่คุณานุรูป แต่ยังไม่หาครบตามตำแหน่งไม่
 แต่เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์จึงคิดกับบุตรทั้งสองว่า จะจับหลวงแพ่งเจ้า
 เมืองนครราชสีมาฆ่าเสียให้สิ้นเสียหนาม ขณะนั้นหลวงแพ่งทำบุญ
 ให้มีบุตร เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์กับพระยาทั้งสองผู้บุตร จึงพา
 ทหารซึ่งมีฝีมือสืบคนกับไพร่พลห้าร้อย ยกจากเมืองพินายมาณเมือง
 นครราชสีมา ฝ่ายหลวงแพ่งไม่ทันรู้ตัวว่าเขาคิดร้าย ใจอยู่
 เป็นมิตรกัน แต่พระยาทั้งสองกับเขานั่งคุยครด้วยกันกับหลวงแพ่ง ครั้น
 ได้ที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์กับพันหลวงแพ่ง พระยามหามนตรีพันนายแก่น
 พระยาอรรฆราชธิราชพันนายยืนตายทั้งสามคน พวกทหารเมืองพินาย
 ก็ฆ่าพันทหารเมืองนครราชสีมาตายเป็นอันมาก เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์
 จึงให้พระยาอรรฆราชธิราชตั้งอยู่ณบ้านจอหอรักษาเมืองนครราชสีมาแล้ว
 เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์แต่พระยามหามนตรีก็กลับไปยังเมืองพินาย ตั้ง
 เกิดยกด้อมผู้คนบำรุงอาณาประชาราษฎร์แตกแถวทหารให้มั่งก้ำดังสมบุญ

๑๘ เดิมว่า ชัยยราชวงษ์

๒๐ " " กระษัตริย์

บริบูรณ์ แลอาณาเขตรเมืองพิมายก็แบ่งออกเป็นสองส่วนหนึ่ง ตั้งแต่
แขวงหัวเมืองตะวันตก ออกฝ่ายตอนไป กระทั่งถึงแดน กรุงศรีสัตนาคนหุตแคว
กรุงกัมพูชา ฝ่ายใต้ลงมาถึงเมืองสระบุรีตลอดด้านน้ำแควป่าสัก แล
แผ่นดินครึ่งนั้นแบ่งออกเป็นหลายส่วนหลายเจ้า ข้างฝ่ายเหนือก็เป็น
สองส่วน คือเมืองพระพิษณุโลกส่วนหนึ่ง เมืองสว่างบุรีส่วนหนึ่ง
ข้างฝ่ายใต้ก็เป็นสองส่วน คือเมืองจันทบุรีฝั่งทะเลฟากตะวันออก
ส่วนหนึ่ง เมืองนครศรีธรรมราชฝั่งทะเลฟากตะวันตกส่วนหนึ่ง ข้าง
ฝ่ายตอนด้านตะวันออกนั้นคือเมืองพิมายส่วนหนึ่ง แลแผ่นดินส่วน
กลางเป็นของพระนายกองโพธิ์สามต้นส่วนหนึ่ง เป็นหกแดนหกเจ้า
ด้วยกัน.

๑ ในขณะนั้นฝ่ายเจ้าตากซึ่งตั้งอยู่ณเมืองจันทบุรีคือเวือรบดำเร็จ ได้
ทราบข่าวว่ากรุงเทพมหานครเสียแก่พม่าแล้ว สมณพราหมณาจารย์
แลราชตระกูลผู้ย^{๒๑} วงษาเสนาอำมาตย์ประชาราษฎรถึงซึ่งพินาศนิบหาย
พม่ากวาดเขาไปเฟ้นอันมาก ที่เหลืออยู่ก็ได้รับความทุกข์ลำบากอดอาหาร
ล้มตาย แลฆ่าฟันกันทุกแห่งทุกตำบลเพราะ^{๒๒} หาพระเจ้าแผ่นดินมิได้
พม่าตั้งพระนายกองไว้รั้งกรุงเทพมหานคร บรรดาหัวเมืองทั้งปวง
ก็คิดกำเริบก่อเกิดอหังการ ตั้งตัวเป็นเจ้าจนเป็นหลายเมือง แผ่นดิน
แบ่งออกเป็นหลายส่วน เกิดจลาจลรบพุ่งกันเป็นหลายพวก แลสมณ
พราหมณ์ไพร่ฟ้าประชกรได้รับความเดือดร้อน^{๒๓} หาที่พึ่งมิได้ ทรงพระ

๒๑ เดิมว่า ขัตติย

๒๒ " " เหตุ

๒๓ " " เดือดร้อนนาตา

ตำริที่จะปราบยุคเข็ญซึ่งเป็นจตุรดาให้ตั้งบราบคาบ แดจะก่อกู้กรุง
 เทพมหานครให้คืนคงเป็นราชธานี มีพระราชอาณาเขตปกแผ่ไปเป็น
 แผ่นดินเดียว ทิวจังหวัดแคว้นแคว้นแดนสยามประเทศเหมือนดังเก่า
 จึงดำรัสตั้งนายทัพนายกองทั้งปวงให้ตรวจเตรียมเรือรบครบด้วยพลโยธา
 สรรพอาวุธปืนใหญ่น้อย แดเรือดำเตี้ยงแลบียงอาหารให้พร้อมเสร็จ แด้ว
 ตั้งข้าหลวงเดิมผู้มีความชอบอยู่ครอง เมือง จันทบูร แดเมืองระยองทั้งสอง
 หัวเมืองนั้น.

๑ ครั้นถึงณเดือนสิบเอ็จในปีกุญนพศกนั้น จึงเสด็จยาตรา^{๒๔} พด
 ทัพเรือร้อยดำเศษ พดทหารประมาณห้าพัน ยกจากเมืองจันทบูร
 มาทางทะเล ได้ทราบข่าวว่าพระยาอนุราชเจ้าเมืองชดกับหลวงพด
 รุนอินเชียงมิได้ระพยค้อนร้าย กลับกระทำโจรกรรมออกค้ำชิงดำเสภา
 แดเรือลูกคำวานิชเหมือนแต่ก่อน มิได้ตั้งอยู่ในขรร โมวาทซึ่งมีพระ
 ประสาทตั้งต่อนั้น จึงให้หยุดทัพเรือเข้าประทบณเมืองชดบุรี แด้ว
 ให้หาพระยาอนุราชลงมาเผ่าณเรือพระที่นั่ง ครีฑ์ตามกระบี่เปดศคัย
 จึงตั้งให้ขุนนางนายทหารไทยจับพระยาอนุราชประหารชีวิตครเดี่ย แด
 พระยาอนุราชคงกระพันในคัวแทงพันหาเข้าไม้ เพราะ^{๒๕} ด้วยศคัยเป็น
 ทองแดง จึงให้พันนการแด้วเอาตงถ่วงน้ำเดี่ยในทะเลถึงแก่กรรม
 แด้วให้จับหลวงพดแลรุนอินเชียง ซึ่งร่วมคิดกระทำโจรกรรมด้วยกันนั้น
 ประหารชีวิตครเดี่ย จึงตั้งผู้มีความชอบเป็นเจ้าเมืองกรมการขึ้นใหม่

๒๔ เดิมว่า กวีชา

๒๕ " " เหตุ

ให้อยู่รักษาเมืองชนบุรี แต่วีก่เด็ด้จยกพดทพเวือเข้มาทงปากน้าเมือง
ตมทปรกการถึงเมืองชนบุรี.

๑ ฝ่ายเจ้าทองอินซึ่งพม่าตั้งไว้ให้รักษาเมืองชนบุรี ก็พาพวกพดออก
ค้อรบประมาณครู่หนึ่งก็แตกพ่าย พดข้าหดวงจับตัวได้ก็ฆ่าเสีย แด
กรมการทงนททหนีไปโพเพดากดางคั้น ขึ้นไปณค้ายโพธิ์สามคั่นแจ้ง
ความแก่ผู้พระนายกอง พระนายกองจึงจัดพดทหารไทยมอญให้มอญ
ญาเป็นนายทัพ ยกทัพเรือมาค้งรบอยู่ณพเนียด ในเพดากดางคั้น
วันนั้นเรือรบพระยากระด้าโหมซึ่งบรรททุกกระสุนคินค้ำมานั้นตมดง จึง
ให้ดงพระราชาชญาเขียนพระยากระด้าโหมแดชุนนางฝ่ายทหารเป็นหลาย
คน แดวครค้ตั้งให้เร้งรบยกทัพเรือขึ้นไปณกรงในเพดากดางคั้น แด
มอญญานายทัพโพธิ์สามคั่นนั้น รูชว่าทัพพดวงยกชุนมาถึงกรง
เทพแถ้ว ก็เกรงถ้วพระเศษานุภาพมิได้ค้งอยู่สู้รบ ก็ถอยหนีไป
ณค้ายโพธิ์สามคั่น.

๑ ครนรุ่งเช้าเป็นวันเค็ชดับตองข้างชุนเพดาส้มโมงเค็ช ให้พด
ทหารยกเข้าค้ค้ายโพธิ์สามคั่นฟากครวัชวันออกแตก จึงครค้ตั้งให้ทำ
บันไดจะพาดเข้ามึนค้ายใหญ่ฟากครวัชวันคก ซึ่งมีก้าแพงที่พระนายกอง
อยู่ณนั้น แดกองพระยาพิพิชพระยาพิไชยทัพจันเป็นกองนำ ยกเข้าค้ง
ค้ายประชิตณวัดกดาง ห้างค้ายใหญ่ประมาณเจ็ดเต็ชแปดเต็ช ครน
รุ่งชุนอกวันหนึ่งจึงค้วครค้ให้ทัพจันกองนำยกเข้าค้ค้ายพระนายกอง พระ
นายกองก็คุมพดทหารออกค้อรบ รบกันค้งแต่เข้าจนเพดาที้ยง พวก
พระนายกองพ่ายหนีเข้าค้าย ทัพจันได้คิตตามเข้าไปในค้าย พระนายกอง
สู้รบอยู่จนค้วค้ายในค้ายนั้น พวกพดทัพจันได้ฆ่าพันพดทหารพระนาย

กองล้มตายในค่ายนั้นเป็นอันมาก ที่เหลืออยู่ก็แตกหนีไปจากค่าย
แต่เมืองญานนพาทรรคพวกทหารของตัวหนีขึ้นไปณเมืองนครราชสีมา ไป
เข้าด้วยพระยาอรรณพราชซึ่งตั้งอยู่ณด่านจอหอ

๑ ฝ่ายเจ้าตากครั้นได้ค่ายโพธิ์สามต้นแล้ว จึงเสด็จด้วยพลโยธา
ทหารแห่เข้าไปในค่าย ประทับอยู่ณจอมพระนายกอง จึงพระยาธิเบศ
บตีขุนนางเก่าในกรุงเทพมหานครซึ่งตกอยู่ณค่ายโพธิ์สามต้นนั้น มา
กราบถวายบังคมต้อนรับ จึงตรัสสั่งมิให้พลทหารกระทำอันตรายแก่
ผู้คนครอบครัวทั้งปวงอันอยู่ในค่าย แต่ได้ทรงเห็นราชตระกูล^{๒๖} แลเข้า
ราชการเก่าในกรุง ซึ่งได้ความทุกข์ทรมานมากก็ทรงพระกรุณาตั้งเวร
จึงพระราช^{๒๗} ทานทรัพย์แลสิ่งของต่าง ๆ แก่พวกขุนนางเก่ากับทั้ง
พระราชองษาณองษ์^{๒๘} ทงนั้น แลเสด็จเข้ามาตั้งพลับพลาประทับอยู่
ในพระนคร ให้ไปชุดพระศพพระเจ้าแผ่นดินซึ่งพระนายกองฝังไว้ณ
กระทำพระโกศตามดังเขปใส่พระศพ แต่ให้ทำพระเมรุหุ้มด้วยผ้า
ขาวแลเชิญพระบรมโกศชูตั้งที่ในพระเมรุ ตั้งเครื่องบูชาสักการะพอ
สมควร ให้เทียบมณฑลพระสงฆ์ซึ่งเหลืออยู่บ้างนั้นมาสดับปกรณ์ ทรง
ถวายไทยทานตามสมควรแลก็ถวายพระเพลิง

๑ ครั้นปลงพระศพเสร็จแล้ว จึงเสด็จทรงช้างพระที่นั่งไปเที่ยว
ประพาศทอดพระเนตรทั่วพระนครแลในพระราชวัง เห็นปราสาทแต่คำหนัก
ใหญ่น้อยที่ข่างนำข่างใน แลอาวาศบ้านเรือนทั้งปวงในกรุงนั้นเพลิง

๒๖ เดิมว่า ขัตติยวงษา

๒๗ „ „ ประทาน

๒๘ „ „ ขัตติยวงษา

ให้มันเสียบ้าง ยังค้อยู่บ้าง ก็ทรงพระสังเวช คำวิหังจะกระทำ
 ปฏิสังขรณ์บำรุงขึ้นให้ปรกติคั้งแต่ก่อน แล้วจะรวบรวมไพร่ฟ้าประชากร
 แด่มณพราหมณาจารย์เข้ามาอยู่ในพระนครตามเดิม จะเสด็จเข้าตั้ง
 ดำรงราชอาณาจักรตั้งมกระษัตริย์ครอบครองรักษาแผ่นดินค้ำไป จะก่อกู้
 กรุงเทพนครศรีอยุธยา ซึ่งถึงกาลประโดยแต่นั้นให้กลับคั้งคั้งเป็น
 ราชธานีคั้งเก่า ก็เสด็จเข้าประทับแรมอยู่ณพระที่นั่งทรงมื่นที่เสด็จออก
 บรรทมอยู่คั้งหนึ่ง จึงทรงพระสุบินนิมิตว่า พระมหากษัตริย์คั้งก่อน
 มาข่มได้เสียมให้อยู่ ครั้นรุ่งเช้าจึงตรัสเสด็จพระสุบินให้ขุนนางท่งปวงฟัง
 แล้วจึงดำรัสว่า เราคิดสังเวชเห็นว่าบ้านเมืองจะร้างรกเป็นบ้า จะ
 มาช่วยปฏิสังขรณ์ทำนุบำรุงขึ้นให้บริบูรณ์คั้งคั้งเก่า เมื่อเจ้าของเดิม
 ทำนุยังหวงแหนอยู่แล้ว เราชวนกันไปสร้างเมืองธนบุรีอยู่เกิด แล้ว
 ครีคั้งให้เด็กกองทัพกวาดคั้งนราษฎร แด่มณพราหมณาจารย์
 ท่งปวงกับท่งโบราณชคดียวงษซึ่งยังเหลืออยู่คั้งนั้น ก็เสด็จกลับลงมาคั้ง
 อยู่ณเมืองธนบุรี แดให้ไปเที่ยวสืบหาพวกพระญาติพระวงศ์ของพระ
 องค์ซึ่งพลัดพรากกันไป ไปได้มาแต่เมืองลพบุรีรับลงมาณเมืองธนบุรี
 แล้วให้ปลูกสร้างพระราชวัง แดพระตำหนักข้างน่าข้างในใหญ่คั้ง
 ท่งปวงดำเร้จบบริบูรณ์

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (เจ้ากรุงธนบุรี)

๑ ตุลาคม ๑๓๓๐ มีขวิดดำฤทธิศก จึงท้าวพระยาข้าราชการจีน
 ไทยผู้ใหญ่คั้งคั้งท่งปวง ก็ปลุกษาพร้อมกันอัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราช
 สมบัติเป็นบรมกษัตริย์ผ่านพิภพคั้งมาณกรุงธนบุรี คั้งคั้งเป็นราชธานี

จับไป ทรงพระกรุณาให้แจกจ่ายอาหารแก่ราษฎรทั้งหลายซึ่งอดโซ
 อดตายทั่วภูมิภาคนี้ เกิดอดอดกันมารับพระราชทานมากกว่า
 หหมื่น บรรดาข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนไทยจีนทั้งปวงนั้น ได้รับ
 พระราชทานเข้าด่าร่ำมอดคนละถึงกินคนละยี่สิบวัน ครั้นนั้นยังมีผู้ใด
 ทำไร่นาไม้ อาหารกันคนรัก แต่เจ้าภาพบรรทุกเข้าด่าร่ำมาแต่เมืองพท
 ไชยมาส จำหน่ายถึงละตามบาทสี่บาทห้าบาทบ้าง ทรงพระกรุณาให้ซื้อ
 แจกคนทั้งปวงโดยพระราชอุทิศให้โปรดเลี้ยงสัตว์โลก พระราชทาน
 ชีวิตไว้ มิได้เอาโดยแก่พระราชทรัพย์ แล้วแจกจ่ายเสื้อผ้าเงินตราแก่
 โพร่ฟ้าประชาชนจักนับมิได้ แต่ทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยงตั้งแต่ง
 ขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ครบตามตำแหน่งถ้านาคึกคักเหมือน
 แด่ก่อน แล้วโปรดตั้งเจ้าเมืองกรมการให้ออกไปครองหัวเมืองใหญ่
 น้อยซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตไร่นาทุก ๆ เมือง ให้ตั้งเกลี้ย
 ก่อมช่อของสุ่มอาณาประชาราษฎร ซึ่งแตกฉานชานเซ่นไปนั้นให้กลับ
 มาอยู่ตามภูมิดำเนาเหมือนแต่ก่อนทุกบ้านทุกเมือง.

๑ ขณะนั้นพระมหามนตรีจึงกราบทูลพระกรุณาว่า จะขอไปรับหลวง
 ยุกรัตนราชบุรุษผู้พ้นเข้ามาถวายตัวทำราชการ จึงโปรดให้ออกไป
 รับเข้ามา แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระราชวัง.

๑ ในปีชวดดำฤทธิศกนั้น ฝ่ายพระเจ้าอังวะให้มโหฬารตั้งลงมา
 แก่เมงกัมมารพญาเจ้าเมืองทวาย ให้ยกกองทัพลงมาตีเมืองไทย
 ว่าจะรบคาบอยู่ฤๅจะกำเริบขึ้นประการใดบ้าง เมงกัมมารพญาที่คุมพล
 ทหารเมืองทวายต้องหมีน ยกเข้ามาทางเมืองไชยโยค แต่เรือรบ
 เก่ายังอยู่ที่นั่น จึงยกทัพบกเรือลงมาณค่ายคอกกระซอม แล้วยก

เดือนลงมาต้มค้ายเงินบางกุงโกตจะเสี่ยอยู่แล้ว กรมการเมืองสมุทร
สงครามบอกเข้ามาให้กราบทูต ครั้นได้ทราบจึงโปรดให้พระมหามนตรี
เปนกองนำ เสด็จยกทัพหลวงไปทางชลมารคถึงเมืองสมุทรสงคราม ให้
ทัพหน้าเข้าโจมตีกองทัพพม่าที่แตกฉานทั้งสิ้นในเพลาเดียว พดทหารไทย
ได้คดุมบอนพันแทงพม่าล้มตายในน้ำในบกเป็นอันมาก ทัพพม่าพ่ายหนี
กตัญไปทางด่านเจ้าชัววไปยังเมืองทวาย เก็บได้เครื่องศาสตราวุธ แล
เรือรบเรือได้ครึ่งนั้นเป็นอันมาก แล้วเสด็จเลิกทัพกลับยังกรุงธนบุรี
แลพระเกียรติยศก็ปรากฏจรไปในสยามประเทศทุก ๆ เมือง.

๑ ในขณะนั้นบรรดานายขุนหมื่นท่งปวง ซึ่งคุมพรรคพวกตั้งอยู่ใน
แขวงอำเภอหัวเมืองต่าง ๆ แลรบพุ่งชิงอาหารกันอยู่แต่ก่อนนั้น ก็
ส่งบรรดาบดลงทุก ๆ แห่งมิได้เบียดเบียน^{๒๘} กันสืบไป ต่างต่างเข้ามา
ถวายตัวเป็นข้าทูลต่อของรูดพระบาท ได้รับพระราชทานเงินทองแลเสื้อผ้า
แลโปรดชุบเลี้ยงให้เป็นขุนนางในกรุงแลหัวเมืองบ้าง บ้านเมืองก็สงบ
ปราศจากโจรผู้ร้าย แลราษฎรก็ได้ตั้งทำไร่นา ตกค้าวานิชก็ไปมา
ค้าขายทำมาหากินเป็นสุข เข้าป่าหาอาหารก็ค่อยบริบูรณ์ คนทั้งหลาย
ก็ค่อยได้บำเพ็ญการกุศลต่าง ๆ ฝ่ายสมณเส้ากยบุตรในพระพุทธศาสนา
ก็ได้รับบิณฑบาตจตุปัจจัยค่อยได้ความสุขบริบูรณ์ เป็นกำลังเล่าเรียน
บำเพ็ญเพียรในสมณกิจฝ่ายคณฤชระวิปัสณาชระทั้งปวงต่าง ๆ.

๑ ในปีชวดดำฤทธิศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราช
ดำริเห็นว่าพระพุทธศาสนาจักวัฒนาการรุ่งเรืองนั้น เพราะหาใคร่จตุ
บรรตซึ่งดีปฏิบัติตามพระบรมพุทโชวาท แลพระสงฆ์ทุกวันนี้ยังปฏิบัติ

ในจุฬารัตน์ที่ศกได้มีวิบุรณ เพราะเหตุหาพระราชคณะซึ่งทรง
 พระปริยัติธรรมแต่ตามถวิบศนาจะตั้งสอนมิได้ จึงมีพระราชโองการ
 ตั้งพระศรีภริยปรีชาราชเด่นาคคีร์ดัดอักษร ให้ตั้งเด่าหาพระสงฆ
 เถรานูเถรผู้รอรถธรรมยังมีอยู่ที่ใดบ้าง ให้ไปเทียบนิมนต์มาประชุม
 กันณวัดบางว่าใหญ่ ตั้งแต่งชนเป็นพระราชคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยโดย
 ส้มควรแก่คุณานุรูป ตามตำแหน่งเหมือนเมื่อครั้งกรุงเก่านี้ แด
 พระศรีภริยปรีชาคีร์ดัดหาได้พระเถรานูเถรซึ่งเป็นพระราชคณะบ้าง เป็น
 บาเรียนบ้าง เป็นอาจารย์ผู้บอกร้าง แต่ครั้งกรุงเก่านี้ได้มา
 หลายรูป^{๓๐} ประชุมณวัดบางว่าใหญ่ แล้วปลูกษาพร้อมกันตั้งพระ
 อาจารย์วัดประคู้ รัคุณธรรมมากทั้งแก่พระวัดสาอายุเป็นสมเด็จพระ
 • ตั้งฆราวาส แล้วตั้งพระเถรานูเถรทั้งนั้นเป็นพระราชคณะถานานุกรมผู้
 ใหญ่ผู้น้อย ตามลำดับสมณถานันดรศักดิ์เหมือนอย่างแต่ก่อน ให้
 อยู่ในพระอารามต่าง ๆ ในจังหวัดกรุงธนบุรี บังคับบัญชาแต่ตั้งสอน
 บอกกล่าวฝ่ายคัมภรและถวิบศนาพระแก่พระสงฆสามเณรทั้งปวง แล้ว
 ทรงพระราชศรีรักษาจ้างข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน สร้างพระอุโบสถ
 วิหารแต่เสนาศนุกฎีหลายพระอาราม มากกว่าสองร้อยหลัง ตั้ง
 พระราชทรัพย์เป็นอันมาก แล้วครึ้แต่ตั้งคักเคื่อนถวายพระราชโองการ
 ไว้ว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าของจงตั้งใจปฏิบัติสำรวมรักษาในพระจุ
 ปารัตน์ที่ศกให้บริสุทธิผ่องใสอย่าให้เศร้าหมอง แม้นผู้เป็นเจ้าของจะขัดสน
 ด้วยจตุบัจจัยตั้งใดนั้น เป็นระโยมจะรับอุปฐากผู้เป็นเจ้าของ ทั้งปวง แม้น
 ถึงจะปรารถนามังหะแต่ริชของโยม โยมก็อาจสามารถจะเสียดเนื้อ

แต่ใดทิศออกถวายเป็นอัมมัตถิกทานได้ แล้วทรงพระราชดำริเห็นว่า
พระพุทธรูปสำริดจะรุ่งเรืองเจริญจิรัฐติกาณนั้น ก็เอาใสรยกุลบุตรเก่า
เรียนพระปริยัติธรรม จึงทรงพระกรุณาให้ตั้งฆ้องวงระฆังการท่าสาร
บายศรี พระสงฆ์รูปโตที่บอกรที่เรียนพระไตรปิฎกมาก ก็ทรงถวาย
ไตรจีวรผ้าเทศเนื้อละเอียด แล้วทรงถวายบังจายแก่เถรเถนรตามทีเด่า
เรียนได้มากเด่น้อย อนึ่งให้ ไปรยปรายพระราชทรัพย์แดแจกทานแก่
ยาจกทุกวันอุโบสถแปดคำสิบห้าคำ แล้วตั้ง โรงทานไว้สำหรับแจกคน
โง่ทั้งปวง.

๑ ในบั้นชีวิตสุดท้ายนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จยกพยุห
โยธาไทยจีนสรรพด้วยเครื่องสรรพอาวุธทั้งทางบกทางเรือ ขึ้นไปตีเมือง
พระพิศณุโลก ถึงตำบลเกยไชย แดเจ้าพระพิศณุโลกเรื่องได้
ทราบข่าวศึก จึงแต่งให้หัตถวงโกษาขังยกกองทัพลงมาตั้งรับ ได้รับ
กันเป็นสามารภ ข้าราชการมีนมาคังพระสงฆ์ของชาย จึงให้ตา
ทัพหัตถวงกลับมาขังกรุงธนบุรี ครั้นประชวรหายแล้ว ได้ทราบข่าวว่า
มองญาปลัดพระนายกองค่ายโพธิ์สามต้น นั้น ขึ้นไป เข้าพวกกกรมหมื่นเทพ
พิพิธพระเจ้าพิมาย จึงเสด็จยกทัพหัตถวงขึ้นไปตีเมืองนครราชสีมา.

๑ ฝ่ายพระเจ้าพิมายได้ทราบข่าวศึก จึงแต่งให้พระยาวรวงษาธิราช
ซึ่งเรียกว่าพระยาน้อย ยกกองทัพลงมาตั้งค่ายรับอยู่ณด่านขุนทด
ทางหนึ่ง ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ พระยามหามนตรี กับทั้ง
มองญา ยกกองทัพมาตั้งค่ายรับอยู่ณบ้านจ้อหอทางหนึ่ง.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงดำรัสให้พระมหามนตรีแดพระ
ราชริน ยกกองทัพขึ้นไปตีทัพพระยาวรวงษาธิราชซึ่งตั้งอยู่ณด่าน

ขุนทคนั้น แล้วแต่ตั้งยกทัพหลวงขึ้นทางด่านจ้อหอเข้าตีทัพเจ้าพระยา
ศรีสุริยวงษ์ ๆ ออกค้อมรบเป็นด้ามารถ พลทัพหลวงเข้าหักเอาค่าย
เข้าศึกได้ ได้ฆ่าฟันพลทหารเมืองพิมายล้มตายเป็นอันมาก พวก
เข้าศึกแตกพ่ายหนีไป จับได้ตัวเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์แต่พระยามหามนตรี
กับทั้งมอญด้วย ตำรวจตั้งให้ประหารชีวิตกระเด็นทั้งด้ามนาย.

๑ ฝ่ายกองทัพพระมหามนตรี พระราชริน ก็ยกเข้าตีค่ายด่าน
ขุนทค แต่พระยาอรรษาธิราชค้อมรบค้ำทานเป็นด้ามารถ รบกันอยู่
เป็นหลายวัน พลเข้าหลวงจึงเข้าหักเอาค่ายเข้าศึกได้ แต่พระยาอรรษา
ธิราชก็แตกพ่ายหนีไปณเมืองเสียมราบแดนกรุงกัมพูชา จึงตำรวจให้
พระมหามนตรี พระราชริน ยกติดตามไปตีเมืองเสียมราบได้ แต่พระยา
อรรษาธิราชนั้นหนีสูญไปหาได้ตัวไม่ จึงเลิกทัพกลับมาเฝ้าณเมือง
นครราชสีมา.

๑ ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธได้ทราบข่าวเสียดพระยาทั้งสามแล้ว ก็ตกพระ
ไทยมิได้ตั้งอยู่สู้รบ พาพรรคพวกหนีไปจากเมืองพิมาย จะขึ้นไป
แดนกรุงศรีสัตนาคนหุต จึงชวนพระยาเมืองนครราชสีมาไปติดตาม
จับกรมหมื่นเทพพิพิธได้กับทั้งบุตรภรรยา คุมเอาตัวจำมาถวาย จึง
ทรงพระกรุณาโปรดตั้งขุนชนะให้ เป็นพระยาตำแหน่งสงครามของเมือง
นครราชสีมา พระราชทานเครื่องยศแต่บำเหน็จรางวัลเป็นอันมากสมควร
แก่ความชอบ แล้วแต่ตั้งเจ็ดทัพหลวงกลับยังกรุงธนบุรี จึงให้
เอาตัวกรมหมื่นเทพพิพิธเข้ามานำพระที่นั่ง แดกรมหมื่นเทพพิพิธขอ
ตัวอยู่มิได้ถวายบังคม จึงตำรวจว่าตัวเจ้าหาบุญวาสนาบารมีมิได้ ไป
อยู่ที่ใดก็พาพวกผู้คนหนีพลอยพินาศฉิบหายทันนั้น ครั้นจะเสียด

เจ้าไว้ก็จะพาคนที่ห้องเช็ดถูบุญพลอยต้มตายเสียด้วยอีก เจ้าอย่า
อยู่เฉย จงตายเสียครึ่งหนที่เดียวเกิด อย่าให้เกิดจลาจลในแผ่นดิน
สืบไปข้างหน้าอีกเลย แล้วคำรงค์ตั้งให้เอาตัวกรมหมื่นเทพพิพิธไปประหาร
ชีวิตเสีย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรสีห์ไปประหาร
พระยาอภัยรณฤทธิ์ จางวางพระตำรวจฝ่ายขวา คังพระมหา
มนตรีผู้หนึ่งเป็นพระยาอนุชิตราชา จางวางพระตำรวจฝ่ายซ้าย ส้มกวน
แก้มีความชอบในการสงครามนั้น

๑ ครั้นถึงวัน ๓๖ ค่ำมีชวดดำฤทธิศก เพลาเช้าโมงเศษ เสด็จ
ออกณท้องพระโรง พร้อมด้วยท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลายผู้ใหญ่
ผู้น้อยเข้าเฝ้าทูลต่อของขลุ่ยพระบาทโดยอันดับ จึงมีพระราชดำรัสประกาศ
ด้วยเรื่องคดีเงินเส่งชื่อเอาทองพระพุทธรูปไปลงสำเนา ตรัสตั้งให้ตั้ง
ปลุกษาโทษ ในขณะนั้นบังเกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหวอยู่ช้านานประมาณ
สองโมงเศษ

๑ ในมีชวดดำฤทธิศกนั้น ฝ่ายเจ้าพระพิศณุโลกเรื่องเมื่อมีไชย
ชำนะแก่ข้าศึกฝ่ายใดแล้ว ก็มีน้ำใจกำเริบถือตัวว่ามีบุญญาธิการมาก
จึงตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินรับพระราชโองการ อยู่ได้ประมาณเจ็ดวัน
ก็บังเกิดวรรณโรคขึ้นในคอถึงพิราโดย จึงพระอินทรชากรผู้หนึ่งก็กระทำ
ณาปนกิจปลงศพเสร็จแล้ว ก็ได้ครองเมืองพระพิศณุโลกสืบไป แต่
หากตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าไม่ ด้วยกตัญจะเปนจรรไรเหมือนพชายซึ่งตาย
ไปนั้น

๑ ฝ่ายเจ้าพระฝางรู้ข่าวว่าเจ้าพระพิศณุโลกเรื่องถึงพิราโดยแล้ว จึง
ยกกองทัพลงมาตีเมืองพระพิศณุโลกอีก ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองทั้งสอง

ปากน้ำ แดพระอินทร์เจ้าเมืองพระพิศณุโลกใหม่นั้นผู้มีชื่ออื่น มิได้
 แกล้วกล้าในการสงคราม ค่อยรบต้านทานอยู่ได้ประมาณสามเดือน ชาว
 เมืองไม่สู้รักใคร่นับถือ ก็เกิดได้ศึกขึ้นในเมือง เปิดประตูเมือง
 รับข้าศึกในเขตแดนต่างคืน ททัพฝ้างก็เข้าเมืองได้ จับได้ตัวพระอินทร์
 เจ้าเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระฝ้างให้ประหารชีวิตเสียแล้วเอาศพ
 ขึ้นประจานไว้ในเมือง จึงให้เก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของทองเงินต่าง ๆ
 ของเจ้าเมืองกรมการแควเมืองทั้งปวงได้เป็นอันมาก แล้วให้ชน
 เข่าขึ้นใหญ่หน่อย แดกวาดค้อนคร่อมครัวอพยพชาวเมืองพระพิศณุโลก
 ขึ้นไปยังเมืองสว่างบุรีแล้วก็เลิกทัพกลับไปเมือง ขณะนั้นบรรดา
 หัวเมืองเหนือทั้งปวงหนักเป็นสังขยาแก่เจ้าพระฝ้างทั้งสิ้น แดประชาชน
 ชาวเมืองพระพิศณุโลกเมืองพิศณุโลกที่แตกหนี พาครอบครัวอพยพลงมาพึ่ง
 พระบรมโพธิ์สัมภารณกรุงธนบุรีก็เป็นอันมาก.

๑. ตุลาคม ๓๓๓๓ มีณตุเอกศกถึงณวัน ๗ ๕ คำ เพดานต่างคืนดึก
 ประมาณสองยาม บังเกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหวอีกครั้งหนึ่ง แต่ไหว
 น้อยกว่าครั้งก่อน.

๑. ในมีณตุเอกศกนั้น ฝ่ายข้างมดาวประเทศกรุงศรีสัตนาคนหุต
 กับเมืองหลวงพระบางเป็นอริแก่กัน พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเกรง
 เมืองหลวงพระบางจะยกทัพมาตีเอาเมือง จึงแต่งราชบุตรีขอเจ้าหน่อ
 เมืองให้ขุนนางนำเขาไปถวายพระเจ้าอังวะ กับทั้งเครื่องราชบรรณาการ
 ขอเป็นเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑสีมาแก่กรุงรัตนบุรีอังวะ.

๑. ฝ่ายข้างกรุงธนบุรีขณะนั้น มีผู้เป็นโจทท์ฟ้องกล่าวโทษสมเด็จพระ
 พระสังฆราช ว่าแต่ครั้งอยู่ในค้ำพระนาคของโพธิ์ตามค้ำนั้น ได้

คิดอ่านกับพระนายกองบอกให้เร่งรัดเขาทรัพย์สินแก่ชาวเมืองซึ่งตกอยู่ในค่าย
 ชื่อว่าผู้หนึ่ง ๆ มั่งมี ๆ ทรัพย์สินมาก ครั้นกราบทูลพระกรุณาขึ้นตามคำ
 โจทย์ฟ้อง จึงดำรัสให้พระยาพระเสด็จชำระตามสมเด็จพระสังฆราช ๆ
 ไม่รับ จึงโปรดให้พิสูตรลุยเพลิงชำระตัวให้บริสุทธิ์เห็นความจริง
 แต่สมเด็จพระสังฆราชแพแก่พิสูตรเพลิง จึงดำรัสให้ตั้งเตี้ย หนึ่ง
 สามเนตรศิษย์พระพนรัตน์ก็มาฟ้องกล่าวโทษว่า พระพนรัตน์ต้องเตี้ย
 เมณฑุธรรมทางเว็จมรรคแห่งตน จึงโปรดให้พิจารณารับแปลศย์
 ให้ตั้งเตี้ย แล้วเขามาตั้งเป็นหลวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังฆการี.

๑ ครั้นถึงณวัน ๓ ๖ ๓ คำ แยกเมืองดาวเมืองห่มคักคักลงมาสู่
 พระบรมโพธิ์สมภาร นำเขาข้าง ๆ หนึ่ง ม้าห้ามา มาทูลเกล้า ๆ
 ถวาย ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา หนึ่ง ในปลายมีฉลุเขกศกนั้นบังเกิด
 ทุพภิกขโทษเข้าแพง เข้าสารเป็นเกวียนละสองช้าง อาณาประช
 ราษฎรขัดสนกันดารด้วยอาหารนัก จึงทรงพระกรุณาตั้งให้ข้าทูลถอง
 ชุดพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยพร้อมกันทำนาปรังทุกแห่งทุกตำบล.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒ ๓ ๔ ๓ คำ กรมการเมืองจันทบุรีตั้งหนังสือบอก
 เข้ามาว่า กองทัพเมืองพทโธมาศจะยกเข้ามาตีกรุงเทพมหานคร จึง
 โปรดให้พระยาพิไชยจันเพนทโกษาธิบดี ให้ตั้งไปตั้งค่ายณพระประแดง
 แลปากน้ำเมืองสาครบุรีเมืองสมุทรสงคราม แลข้าท้าวญวนนั้นก็ส่งบ
 ไปหายกเข้ามาตีกรุง ๆ ไม่ แต่ในมีฉลุเขกศกนั้นบังเกิดหนูมาก เข้า
 กินเข้าในยุ้งฉางสิ่งของทั้งปวงต่าง ๆ จึงมีรับตั้งให้ข้าทูลถองชุด
 พระบาทแลราษฎรทั้งหลาย ตักหนูมาส่งแก่กรมพระนครบาลทุกวัน ๆ
 หนูก็ส่งบเสื่อมส่งไป.

๑) หนึ่งซึ่งพระชคยวงศ์กรุงเกษม บรรดาเจ้าหญิงทรงพระ
 กรุณาโปรดเลี้ยงไว้ ในพระราชวัง แดเจ้าฟ้าสุริยา เจ้าฟ้าจันทร์
 สองพระองค์นั้นกับสุญยันพระชนม์ ยังอยู่แต่เจ้าฟ้าพินทวดี พระ
 องค์เจ้าพักทอง พระองค์เจ้าทับทิม ซึ่งเรียกว่าเจ้าครอกจันทร์
 พัน แดเจ้ามิตรบุตรีกรมพระราชวังโปรดให้ชื่อเจ้าประทุม หม่อม
 เจ้ากระจาดบุตรีกรมหมื่นจิตรสุนทร โปรดให้ชื่อเจ้าบุบผา กับหม่อม
 เจ้าอุบลบุตรีกรมหมื่นเทพพิช หม่อมเจ้าฉิมบุตรีเจ้าฟ้าจืด ทั้ง
 องค์ทรงพระกรุณาเลี้ยงเป็นห้าม.

๑) ถึงณวันจันทร์เดือนเจ็ดแรมค่ำหนึ่ง หม่อมเจ้าอุบล หม่อม
 เจ้าฉิม กับนางดครดีคน เป็นชู้กับฝรั่งมหาดเล็กสองคน พิจารณา
 เป็นคดีแล้ว มีพระราชโองการ^{๓๑} ตั้งให้พวกผีพายทนายเด็กไปทำ
 ขำเราประจาน แดให้ตัดแขนตัดศีรษะออกทั้งชายหญิง ชยาให้ใคร
 คู่เคียงกันต่อไป ในบั้นนั้นทรงพระกรุณาตั้งสมเด็จพระพันปีหลวงเป็น
 กรมพระเทพามาตยตามโบราณราชประเพณี แดโปรดตั้งเจ้าครอก
 หอกดาวพระมเหสีเดิมเป็นกรมหลวงบาทบริจาริกา^{๓๒} แดตั้งพระเจ้า
 หาดานเธอสามพระองค์เป็นเจ้าราชินีกุล ชื่อเจ้านราสุริยวงศ์หนึ่ง
 เจ้ารามลักษณองค์หนึ่ง เจ้าประทุมไพจิตรองค์หนึ่ง แดพระเจ้าลูก
 เสรใหญ่พระองค์เจ้าจ้อย กับพระเจ้าหาดานเธอเจ้าแสง เจ้าบุญจันทร์
 สองพระองค์นั้นยังหาได้พระราชทานพระนามไม่ แดทรงคิดราชการซึ่งจะ
 เกณฑ์กองทัพยกออกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช พยช้างกัมพูชประเทศ

๓๑ เต็มไม่มี

๓๒ " "

นักพระองค์คนที่ชื่อพระอุไทยราชา ไปขอทัพญวนมาตีเมืองพุทไธพัช
 นักพระรามาริบัติผู้ครองเมืองสู้รบมิได้ ก็พาส้มัคพรรคพวกครอบครัว
 อพยพหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภารณกรุงธนบุรี จึงมีพระราชดำรัส
 ให้พระยาอโยธยฤทธิ พระยาอนุชิตราชา ยกกองทัพสองพัน
 ไปทางเมืองนครราชสีมาทัพหนึ่ง ให้พระยาโกษาธิบดียกกองทัพ
 สองพันไปทางเมืองปราจีนทัพหนึ่ง ไปต้อนักพระอุไทยราชาคืนเอาเมือง
 พุทไธพัชให้แก่นักพระรามาริบัติจึงได้ แลท้าวพระยานายทัพนายกองทั้ง
 สองทัพ ก็กราบถวายบังคมลาแยกกองทัพพร้อม^{๓๓} ด้วยช้างม้าเครื่อง
 สรรพสาตราวุธไปทั้งสองทางตามพระราชกำหนด แลเวณชั้กองทัพ
 ไปรดให้แก่เจ้าพระยาจักรีแขก ซึ่งเป็นหลวงนายศักดิ์อยู่ก่อนนั้นเป็นแม่ทัพ
 กับพระยายมราช พระยาศรีพิพัฒน์ พระยาเพชรบุรี ถือบดทำพัน
 พร้อมด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธ ยกไปตีเมืองนครศรีธรรมราชอีกทัพ
 หนึ่ง เจ้าพระยาจักรีแลท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบ
 ถวายบังคมลาแยกกองทัพไปทางเมืองเพชรบุรี ไปถึงเมืองประทิว ชาว
 เมืองประทิวชาวเมืองชุมพรยกครอบครัวหนีเข้าป่าไปสิ้น แลนายมันคน
 หนึ่งพาส้มัคพรรคพวกเป็นอันมากเข้ามาหาท่านแม่ทัพ ขอสงวนภักดีเป็น
 ข้าราชการ จึงบอกเข้ามาให้ทราบทุก จึงมีพระราชดำรัส^{๓๔} ไปรด
 ให้มีตราตั้งออกไปให้นายมันเป็นพระชุมพร ให้เกณฑ์เข้าในกองทัพ
 ด้วย ครั้นยกออกไปถึงแดนเมืองไชยา หลวงปลัดเมืองไชยาก็พา
 ไพร่พลมาเข้าสงวนภักดี จึงบอกเข้ามาให้ทราบทุกอีก ไปรดให้มี

๓๓ เดิมว่า สรรพ

๓๔ เดิมไม่มี

ตราตั้งออกไปให้หัตถวงปลัดเป็นพระยาวิชิตภักดีเจ้าเมืองไชยา ให้เกณฑ์
เข้าบรรจบกองทัพ ๆ ก็ยกออกไปตั้งอยู่ ณ เมืองไชยา.

๑ ฝ่ายเจ้านครศรีธรรมราชได้ทราบข่าวศึก จึงเกณฑ์กองทัพให้
ขุนนางเมืองนครยกมาตั้งค่ายรับอยู่ ณ ตำบลท่าหมาก แดกองทัพกรุง
ยกข้ามแม่น้ำบ้านดอนไปถึงค่ายท่าหมาก ด้รบกับทัพเมืองนครเป็น
สามารด พระยาเพชรบุรี พระยาศรีพัฒน์ ตายในที่รบ แต่
หัตถวงลักษมณ์บุตรเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพนั้น ฆ่าศึกจับเป็นไปได้ เจ้า
พระยาจักรีก็ให้ลาทัพลอยมาตั้งอยู่ ณ เมืองไชยา แดพระยาสมราชจึง
บอกกล่าวโทษเข้ามาว่าเจ้าพระยาจักรีเป็นขบถ มีเค็มใจทำราชการ
สงคราม.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทราบในหนังสือบอกนั้น ก็ทรงพระ
วิจารณ์ด้วยพระปรีชาญาณ ครั้นทราบ^{๓๕} เหตุว่านายทัพนายกองเหล่านี้
นี้ทำสงครามไปไม่ระหัดระอิดแล้ว จึงเกิดวิวาทแก่กัน แดการศึก
เมืองนครศรีธรรมราชครั้งเป็นศึกใหญ่ แต่กำลังเสนาบดีเห็นจะทำการ
ไม่สำเร็จเป็นแท้ จำจะต้องยกทัพโยธาทัพหัตถวงไปจึงจะได้เมืองนคร
ศรีธรรมราช จึงดำรัสให้จัดแจงทัพเรือพร้อมด้วยพลรบหมื่นหนึ่ง พล
กระเชียงหมื่นหนึ่ง แดเครื่องศาสตราวุธปืนใหญ่น้อยทั้งปวงให้สรรพ.

๑ ครั้นถึงวันมหาพิไชยฤกษ์ ในอาศำมาศกาพย์กษัตริย์ จึงเสด็จ
ทรงเรือพระที่นั่งสุวรรณพิไชยนาวาท้ายรถ ยาวสิบเช้าวา ปากถ้าง
สามวาเศษ พลกระเชียงยี่สิบเก้าคน พร้อมด้วยเรือรบทั่วพระยา
ข้าทูลลอองธุลีพระบาทนายทัพนายกองทั้งปวง โดยเสด็จพระราชดำเนิน

๓๕ เดิมว่า ทรงทราบ

ตามกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เสด็จกรีธาหน้ากองทัพหลวงออกจากกรุง
ธนบุรีไปทางชลมารค ออกปากน้ำเมืองสมุทรสงครามคดถึงท้องทะเล
ครั้นณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมสามค่ำ เพลาสาม โมงเช้าถึงตำบลบาง
กตุ บังเกิดพยุหคั้งนมหนัก แด่เรือรบข้าราชการในกองทัพหลวงแล
กองนำบ้างกองหลังบ้างด้อมบ้างแตกบ้าง เจ้าจอดแอมบังอยู่ในอ่าว
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้ปลุกศาลชั้นสูงเพียงคาบหนึ่ง ให้
แต่งเครื่องกระยาตั้งเวียงบวงสร้อยทวารักษ์ อันพิทักษ์ท้องพระมหา
สมุทร ให้จุติรูปเทียนกระทำสักการบูชา แด่ทรงตั้งพระศกยาธิฐาน
เอาคุณพระศรีรัตนไตรยเป็นที่ตั้ง กับทรงพระบารมีซึ่งทรงบำเพ็ญมาแต่
บุรพชาติ^{๓๖} แด่ในปัจจุบัน ขอจงบันดาลให้คั้งนมสงบในบัดนี้ ด้วย
เดชอำนาจพระราชาฤทธิการอภิไศยบารมีเป็นมหัศจรรย์ คั้งนม
นั้นก็สงบตั้งราบคาบ เห็นประจักษ์ในขณะทรงพระศกยาธิฐาน แด่
เรือพระที่นั่งแลเรือข้าราชการทั้งหลายล้วนเป็นเรือรบน้อยๆ ก็ไปได้ใน
มหาสมุทร หาอันตรายมิได้ ครั้นเสด็จถึงเมืองไชยาจึงให้จอดประ
ทับณท่าพุมเรียง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปประทับแรมอยู่บนพลับพลา
ซึ่งกองทัพนาคกแต่งไว้รับเสด็จ เพื่อจะให้เป็นที่สวัสดิคิมงคลแก่เมือง
ไชยานั้น แด่ดำรัสให้กองพระยาพิไชยราชาเจ้าบรรจบทัพเจ้าพระยา
จักรี เร่งรีบยกไปทางบก ให้ตีเอาค่ายทัพเมืองนครให้แตกจงได้
แเดกองทัพบกก็กราบถวายบังคมถวายไปตามพระราชกำหนด จึงเสด็จ
ลงเรือพระที่นั่ง ให้ยาครานาเวทัพโดยทางทะเลสืบไปถึงตำบลปากทาง
คูหา ได้ทอดพระเนตรเห็นดาวหางขึ้นข้างทักษิณทิศ เป็นทูนิมิตร

๓๖ เดิมว่า บุรชาติ

ปรากฏแก่เมืองนครศรีธรรมราช ดำแดงเหตุอันจะถึงกาลพิณาศปราไชย
ก็มีพระราชทูตไทยโสมนัส จึงดำรัสเร่งกองทัพเรือทั้งปวงให้รีบไปให้
ถึงปากน้ำเมืองนครโดยเร็ว.

๑ ฝ่ายกองทัพยกพระยายมราชเป็นกองนำ ยกข้ามท่าข้ามไปถึง
ลำพูน เจ้าศาคายกองทัพเมืองนครซึ่งตั้งรับอยู่ท่าหมากนั้นแตกพ่าย
หนี จึงยกติดตามไปตั้งค่ายอยู่ ณ เจ้าสี่คะข้าง พงษ์พิทวงถึงปาก
น้ำเมืองนครในวันพฤหัสบดีเดือนดับแรมหกค่ำ เพลาเช้าสามโมง ก็
เสด็จยาตราทัพชนบทยกเข้าเมืองนครศรีธรรมราช.

๑ ฝ่ายเจ้านครแต่งให้เจ้าอุปราชยกกองทัพออกมาตั้งรับที่ท่าโพธิ์ ก็
พ่ายแก่ทัพพิทวงแตกหนีเข้าเมือง เจ้านครก็ตกใจกลัวพระเตชานุภาพ
เป็นกำลัง มิได้ตั้งอยู่สู้รบ ทั้งเมืองเสีย พาส้มักพรรคทวงญาติ
วงศ์ออกจากเมืองหนีไปในเพลาวัน แดนายคงไพร่ในกองพระเสนาภิมุข
เห็นข้างพ่ายเพื่อรที่หนึ่งเจ้านครผูกเครื่องลับปล้อยอยู่ จึงจับเอามา
ถวาย ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จจรนทรงช้างที่นั่งพ่ายเพื่อร เสด็จ
เข้าเมืองนครศรีธรรมราชได้โดยง่าย นายทัพนายกองทั้งปวงนั้นตาม
เสด็จมาทันบ้างไม่ทันบ้าง แลขณะเมื่อรบกับทัพเจ้าอุปราช เสียแต่
นายเพื่อรทนายเล็กลูกปืนตายคนเดียว พงษ์พิทวงจับได้ราชธิดาแถ
ญาคองษา นางสนมเหล่าแม่พนักงานบวการของเจ้านครกับทั้งเจ้า
อุปราชแถขุนนางทั้งปวง แลได้ทรัพย์สมบัติสิ่งของทองเงินเครื่องราช
ประโภควัตถุต่างการต่าง ๆ เป็นอันมากนำมาถวาย ครั้นท้าวพระยา
นายทัพนายกองทัพบกทัพเรือมาถึงพร้อมกันแล้ว จึงมีพระราชดำรัส
ภาคโทษไว้ครั้งหนึ่ง ซึ่งตามเสด็จมิทันในขณะงานพระราชสงครามนั้น.

๑ ฝ่ายเจ้านครพาราบุครราชชิดางษานูงษ์แดราชทรัพย์เก็บไปได้บ้าง
หนึ่งไปณเมืองสังขตา แดหาดวงสังขตาพาหนึ่งคือไปถึงณเมืองเทพา
เมืองคานี จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยาจักรี พระยาพิไชยราชา
เร่งยกทัพบกทัพเรือติดตามไปจับตัวเจ้านครให้จงได้ ถ้ามิได้จะลงพระ
ราชอาญาถึงสิ้นชีวิต.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นหกค่ำ เพลากลางคืนสองทุ่มเศษ
พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จพระราชดำเนิน
โดยขบวนนาวาพยุหจากเมืองนครศรีธรรมราช ไปโดยทางมหาสมุทร
สมุทร ประทับเรือแรมไปตามลำคัมภีร์จนมาถึงเมืองสังขตา เสด็จ
ขึ้นประทับอยู่ในเมือง.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพเรือ พระยาพิไชยราชาแม่ทัพบก ยก
ติดตามเจ้านครไปถึงเมืองเทพา จับจับจับแซกมาได้ตามได้ความว่า
เจ้านครหนีไปเมืองคานี กับพระยาพิฑูรย์แดหาดวงสังขตา แดแม่ทัพ
ทั้งสองนายจึงมีหนังสือไปถึงพระยาคานีศรีสุทัศน์ว่า ให้ส่งตัวเจ้า
นครกับพรรคพวกมาถวายให้สิ้น แม้นมีสิ่งจะยกกองทัพไปตีเมืองคานี
พระยาคานีก็ตัวบ้านเมืองจะเป็นอันตราย จึงส่งตัวเจ้านคร แดพระยา
พิฑูรย์ หาดวงสังขตา เจ้าพิฑูรย์ เจ้ากลาง กับทั้งบุตรภรรยาให้แก่กองทัพ
ทัพห้าหกลอง ๆ ก็จำคนโทษทั้งนั้นได้เรือรบมาถวายณเมืองสังขตา
ครั้นณวันศุกร์เดือนสิบสองขึ้นสองค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนินนาวาทัพ
หาดวงกลับคืน^{๓๗} ยังเมืองนครศรีธรรมราช ครั้นณวันศุกร์เดือนยี่
สองค่ำกลางคืนเพลาเจ็ดทุ่ม เกิดเพลิงไหม้ในเมืองนครตำบลนายท้าย

จึงทรงพระกรุณาให้ มัทนฐประกาศไปทั่วทั้งกองทัพ ห้ามมิให้ ไพร่พด
 ไทยจันทองปวงฆ่า โศกรบือ แต่ข่มเหงสมณชีพราหมณาณาประชา
 ราชฐ์ให้ ได้ความเคียดชัง แต่ครั้งนั้นพวกผู้พ่ายทนายเดอกซึ่งตาม
 เสด็จได้ทรัพย์ตั้งขึ้นเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาให้เดินให้สนุก แต่
 ให้กำถ่วงนำพระที่นั่งกระดานเตห่าสิบซึ่งบ้างร้อยซึ่งบ้าง ต้นุกปรากฏ
 ยิ่งกว่าทุกครั้ง แล้วทรงพระราชศรัทธาให้สังฆการีธรรมการ ไปนิมนต์
 ภิกษุเถรเถรวรุษี ทั้งทั้งในเมืองนอกเมืองมาพร้อมกัน ทรงถวาย
 เข่าสารองค์ละถึง เงินตราองค์ละบาท ที่ขาดผ้าสังฆจักรก็ถวายทุก ๆ
 องค์ แล้วทรงแจกยาจกวรรณพิภพทั้งปวงเสมอคนละสดั่งทุก ๆ วันอุโบสถ
 แล้วเกณฑ์ให้ข้าราชการต่อเรือรบเพิ่มเติมขึ้นอีกร้อยลำเศษ สำหรับจะ
 ได้ ใช้ราชการทัพศึกสืบไปภายหน้า แต่ทรงพระกรุณาให้จ้างพวกข้าทูล
 ดอของชุดพระบาททั้งฝ่ายทหารพลเรือน ให้ปฏิบัติธรรมพระอุโบสถ
 วิหารการเปรียญ แต่พระรเบียงศาลาฤดูในพระอารามใหญ่น้อยเป็น
 หลายพระอาราม ตั้งพระราชทรัพย์เป็นอันมาก แล้วให้มีกรมหรรศ
 สม โภชเวียนพระเทียนพระมหาธาตุเจดีย์ใหญ่ในเมืองนครนั้น ครบสามวัน.

๑ ครั้นเสร็จการสมโภชพระบรมสารีริกธาตุแล้ว จึงดำรัสให้เสนา
 บัดแต่ตุกขุนปลุกษาโทษเจ้านคร แต่เสนาบัตปลุกษาพร้อมกันว่า โทษ
 ถึงประหารชีวิต ทรงพระกรุณาไม่เห็นด้วย ดำรัสให้จำกงเจ้า
 นครเข้าไปให้ ถึงกรุงก่อนจึงปลุกษากันใหม่ แล้วโปรดตั้งพระเจ้าหลาน
 เชอเจ้านครสุริยวงษ์ไว้ครองเมืองนครศรีธรรมราช แต่ให้พระยาราช
 สุกาองค์กับพระศรีไกรดาศอยู่ช่วยราชการ แล้วดำรัสให้ราชบัณฑิตย
 จัดพระไตรปิฎกลงบรรทุกเรือเชิญเข้ามาณกรุง แต่พอจำต้องได้ทุก ๆ

พระคัมภีร์แล้วจึงจะเชิญออกมาตั้งไว้ตามเดิม หนึ่งให้ตั้งขการนิมนต์
พระอาจารย์ศรีวัดพนางเชิง ซึ่งหนีพม่าออกมาอยู่ณเมืองนครนั้น ให้
รับเข้ามากรุงกับทั้งพระสงฆ์ตามเนรคิษย์ทั้งปวงด้วย.

๑ ครั้นถึงณเดือนดีปลายมีถุนเอกศก จึงเสด็จยกพยุหโยธาทัพบกทัพ
เรือกลับคืนยังกรุงธนบุรี จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระอาจารย์ศรีเป็น
สมเด็จพระสังฆราช แล้วดำรัสให้เจ้าข้างงาน ๆ พระใคร่มีอุกจนตั้ง
ที่มณเฑียร ต้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก แลซึ่งเจ้านครนันทพระ
ทานโทษให้ถอดออกจากพันธนาการ แลให้รับพระราชทานนำพระ
พิพัฒน์ตั้งอยู่เป็นข้าราชการ พระราชทานบ้านเรือนที่อาไศรยให้อยู่
เป็นสุข จำเดิมแต่เข้ามาพระพุทธเจ้าสำนักคือยวฒนาการรุ่งเรืองเฟื่องฟู
ขึ้นเหมือนแต่ก่อน แลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เจริญพระราชกฤษฎา
ธิคุณไพบูลย์ภายโยภาวยิ่งขึ้นไป โพร่ฟ้าธาแผ่นดินก็ค้อมมีความ
ผาสุกส่งนุกส่งบายบริบูรณ์แก่คนชนเหมือนเมื่อครั้งแผ่นดินกรุงเก่า ยังปรกคิ
คือยูน.

๑ ฝ่ายกองทัพซึ่งยกไปกัมพูชประเทศนั้น ทัพพระยาอโยธรณฤทธิ
พระยาอนุชิตราชาจากเมืองนครราชสีมาไปตีเมืองเสียมราฐได้ ทัพ
พระยาโกษาธายยกจากเมืองปราจีนไปตีได้เมืองบัตบองตั้งอยู่ที่นี่ แล
นักพระองค์หนึ่งซึ่งเป็นพระอุไทยราชายกกองทัพเรือมาทางทะเลสาบ จะมา
ตีเอาเมืองเสียมราฐคืน พระยาอโยธรณฤทธิ พระยาอนุชิตราชา
จัดแจงได้เรือที่เมืองเสียมราฐ ยกทัพเรือออกรบกับทัพเขมรในทะเลสาบ
ได้สู้รบกันหลายเพลา พอได้ข่าวเลื่องภาออกไปว่าสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินเสด็จออกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช บัดนี้ทวงยศเสียดแล้ว

พระยาอโยธยราชก็ พระยาอนุชิตราชาก็ตกใจ เกรงแผ่นดินจะเกิด
 จลาจลขึ้นอีก เด็กที่พกกลับมา แต่พระยาอโยธยราชก็เกรงความ
 จะไม่แน่ จึงรอทัพอยู่เมืองนครราชสีมา ก่อน พระยาอนุชิตราชานั้น
 รับยกทัพมาจนถึงเมืองลพบุรี จึงรู้ความตระหนักว่าเสด็จยังอยู่หา
 ษัณทรายมิได้ บัดนี้เมืองนครได้ ทัพหลวงจะกลับอยู่แล้ว จึง
 ตั้งรออยู่ณเมืองลพบุรีมิได้ลงมาถึงกรุง ฝ่ายพระยาโกษาแจ้งว่าทัพ
 ทางเมืองเสียมราฐเลิกถอยไปแล้ว ก็ให้ลาคทัพกลับมาณเมืองปราจีน
 แล้วบอกกล่าวโทษเข้ามาณกรุงว่าทัพพระยาอโยธยราช พระยาอนุชิต
 ราชาลูกหนีมาก่อน ครั้นจะตั้งอยู่แต่ทัพเดียวเกรงทัพเขมรจะยกทัพ
 เข้ามามากจะเสียที่ เห็นจะเหลือกำลังจึงลาถอยมาบ้าง ครั้นเสด็จ
 มาถึงกรุงได้ทราบหนังสือบอกพระยาโกษาธิบดี แล้วได้ข่าวว่าพระยา
 อนุชิตราชายกกลับมาตั้งอยู่ณเมืองลพบุรีทรงพระพิโรธ จึงดำรัสใช้
 ดำรงให้ไปหาตัวพระยาอนุชิตราชาดงมาเฝ้า แล้วตรัสถามว่าใช้ไป
 ราชการสงครามยังมีได้ ให้หาทัพกลับ เหตุไฉนจึงยกมาเองดังนี้ จะคิด
 เป็นขบถฤ็ พระยาอนุชิตราชาก็กราบทูลพระกรุณาโดยจริงว่า ข้า
 ฎาออกไปว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จที่วงศคุณเมืองนคร ศรีธรรมราช
 ษัพระพุทธรเจ้าเกรงว่าข้าศึกอื่นจะยกมาซึ่งเอากรุงลพบุรี จึงรับกลับ
 มาหวังจะรักษาแผ่นดินไว้ นอกจากพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ซึ่งข้าพระ
 พุทธรเจ้าจะได้ยอมเป็นข้าผู้อื่นอีกนั้นหามิได้เลยเป็นอันขาด เมื่อได้ทรง
 ด้ดับก็ทูลพระโอรส กลับทรงพระโสมนัสดำรัสสรรเสริญพระยาอนุชิต
 ราชานี้ ว่าเขเองเป็นคนดีซื่อแท้ ฟ้าใจสมัครเป็นข้าแก่ผู้เดียว

มิได้ยอมเป็นข้าผู้หนึ่งอีกสืบไป แล้วโปรดให้ มัตราหากองทัพพระยา
อโยธยรณฤทธิ แดพระยาโกษาธิบดีคันทมายังพระนคร.

๑ ฤกษ์กราช ๑๑๓๒ มีชาติโทศก ถึงณเดือนหก ฝ่ายเจ้าพระฝาง
ซึ่งเป็นใหญ่ในหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงนั้น ประพฤติพาดทุจริตที่คิด
กรรมตามกบฏโคศสุรา กับทั้งพวกสงฆ์ชดชชซึ่งเป็นนายทัพนายกอง
ทั้งปวงนั้น แดชวนกันกระทำมนุษย์วิเศษสาธิตกรรมปาราชิก แล้ว
ยังนั่งห่มผ้ากาสาตัวพัศอยู่ ทาตะจากเพศสมณไม่ แดวเกณฑ์
กองทัพให้ลงมาตามตระเวนค้ำเอาเข้าปดาอาหาร แดเผาบ้านเรือน
ราษฎรเสียหลายตำบล จนถึงเมืองอุไทยธานีเมืองไชยนาท แด
ราษฎรหัวเมืองฝ่ายเหนือซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตได้ความเคืองแค้นจัด
สมัคร กรมการเมืองอุไทยธานีเมืองไชยนาทบอกลงมาให้กราบทูล
พระกรุณา ครั้นได้ทราบจึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์กองทัพ จะยก
ไปปราบฮ้ายพวกเหล่าร้ายฝ่ายเหนือให้แผ่นดินราบคาบ จึงโปรดให้
พระยาพิไชยราชาเป็นแม่ทัพถือพลห้าพัน สรรพด้วยช้างม้าเครื่อง
สรรพอาวุธ ยกไปทางปากกระวันคกทัพหนึ่ง ขณะนั้นพระยายมราช
ถึงแก่กรรม จึงโปรดให้พระยาอนุชิตราชาเดื่อนที่เป้นพระยายมราช
ให้เป็นแม่ทัพถือพลห้าพัน สรรพด้วยช้างม้าสรรพศาสตราวุธ ยกไป
ทางปากกระวันออกทัพหนึ่ง แดทัพบกทั้งสองทัพเป้นคนหมิ่นหนึ่งให้ยก
ถ่วงไปก่อน.

๑ ครั้นถึงณวันเสาร์เดือนแปดแรมสิบสี่ค่ำ เพดาเช้าโมงเศษ ได้มหา
พิไชยฤกษ์ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงทรงเรือพระที่นั่ง
กราบยาวสืบเชื้อจา พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลต่อของชุดพระบาท

ฝ่ายทหารพลเรือนไทยจันทรงปอง โดยเสด็จพระราชดำเนนตามชบวน
 พยุหยาตราหน้าหลัง แลพลโยธาทัพหลวงหมื่นสองพันโดยกำหนด ครึ่ง
 พันเข้าแวงถึงเกวียนตะสามซึ่ง ด้วยเคระพระบรมโพธิ์สมภารบันคาค
 ให้กำปั่นเข้าดำรมาแต่เกาะทิศใต้เป็นหลายลำในขณะเมื่อจะยกทัพ จึง
 ทรงพระกรุณาให้เรือทัพอยู่ แล้วให้จัดซื้อจ่ายแจกให้พลกองทัพจน
 เหลือเพื่อ แล้วได้แจกจ่ายแก่สมณเสีพรหมนยาจกวรรณิก แลครอบครัว
 ครวบุตรภรรยาข้าราชการทั้งปวงทั่วกัน แล้วแขกเมืองศรีลังกาแล
 แขกเมืองยักตราหน้าเขม้นคามศิลาเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายถึงสองพันสอง
 ร้อยบอก เปนพระราชทานอันวิเศษ จึงให้ยาตราพาพยุหทัพจาก
 กรุงธนบุรีไปโดยชลมารค เสด็จประทับร้อนแรมอยู่สองแคว แล้ว
 ยกขึ้นไปตั้งตำบลชำดวันประทับแรมอยู่แควหนึ่ง รุ่งขึ้นวันเสาร์เดือน
 เก้าแรมสองค่ำจึงยกไปประทับร้อนณปากน้ำพิง.

๑ ฝ่ายเจ้าพระฝางราชวงศ์ จึงให้หลวงโกษาเมืองพระพิศณุโลก
 ยกกองทัพลงมาตั้งรับอยู่ณเมืองพระพิศณุโลก ครั้นค่ำตงเพลาประมาณ
 ยามเศษในวันเสาร์ จึงดำรัสให้กองนำยกเข้าตีเมืองพระพิศณุโลก
 เข้าเมืองได้ ในกลางคืนวันนั้น แลหลวงโกษายังหนีออกจากเมือง
 ขึ้นไปตั้งค่ายรับอยู่ตำบลโทก ยังไม่ทันได้รบกันก็เด็กหนีไป ครั้น
 ถึงณวันจันทร์เดือนเก้าแรมสี่ค่ำ จึงเสด็จเข้าเมืองพระพิศณุโลก
 นมัสการพระพุทธชินราชพระพุทธชินสีห์ ทรงพระราชพิธีบูชาเปิดองพระ
 ภูษาทรงสัพักออกจากพระองค์ทรงพระพุทธชินราชเจ้าแล้ว เสด็จ
 ประทับแรมอยู่ในเมือง หุคทำทัพยกอยู่เก้าแคว พอกองทัพพระยา
 ยมราชซึ่งยกมาทางปากกระแวนออกหนีขึ้นไปถึง จึงพระราชทานเข้า

ปลาอาหารให้จ่ายแจกกันทั่วแล้ว คำรักให้ทพบกยกมารับขึ้นไปคิดเมือง
 สว่างบุรี รุ่งขึ้นอีกสองวันกองทัพพระยาพิไชยราชาซึ่งยกมาทางฟาก
 ตะวันตกจึงขึ้นไปถึง จึงคำรักให้จ่ายเสบียงอาหารให้แล้ว ให้
 ยกมารับขึ้นไปให้ทัพพระยาสมรราชฟากตะวันออก แล้วครั้นที่เรา
 จะยกทัพเรือขึ้นไปคน นำในแม่น้ำยังน้อยนักตลิ่งยังสูงอยู่ ข้าศึก
 จะได้เปรียบยิงปืนลงมาแต่บนฝั่งถนัด แต่ทว่าไม่ช้าดอก พอทัพบก
 ยกข้ามแม่น้ำน้อยเสียได้สามวันน้ำก็จะเกิดมากขึ้น ด้วยเดชพระบรม
 โพรศีมภารเปนมหัศจรรย์ ครั้นถึงสามวันน้ำก็เกิดมากขึ้นเดนมอตลิ่งบาง
 ตบตลิ่งบ้าง ประจุกกระแ่งพระราชดำรัสไว้แน่ จำเดิมแต่นั้นมา
 บรรดานายทัพนายกองแลไพร่พลทัพบกทัพเรือทั้งปวงได้แจ้งเหตุแล้ว ก็
 ยกมือขึ้นถวายบังคมทุกคน ๆ เหาพระเศษานุภาพเป็นที่พึ่งปกเกล้า ๆ
 มีน้ำใจกล้าหาญมิได้ย่อท้อต่อการณ์แรงกล้า ของอาชญาที่จับผู้หมิ่นเจ้ามิตร
 ข้าศึก ด้วยเห็นพระบารมีปรากฏเป็นแท้.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยาสมรราช แลพระยาพิไชยราชายกขึ้นไปถึงเมือง
 สว่างบุรี ก็ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แต่เมืองสว่างบุรีนั้นคงแคระเขียด
 ไม่ชอนตักถมเชิงเทินดิน หามกำแพงไม่ เจ้าพระฝางก็เกณฑ์
 พลทหารชนรักษาน้ำที่เชิงเทินรอบเมือง ยิ่งปืนใหญ่น้อยต่อรบป้องกัน
 เมือง แต่คิดครั้นคร้ามพระเศษานุภาพเป็นกำลัง ขณะนั้นข้างฝั่ง
 ข้างหนึ่งอยู่ในเมือง ตกตุกเป็นพังเผือกส้มพงษ์ แลเจ้าพระฝาง
 จึงว่าข้างเผือกนี้มีไต่บังเกิดเป็นของคัมภีร์ของเรา เกิดเป็นพาหนะ
 สำหรับบุญแห่งท่านทพไต ซึ่งยกขึ้นมาแน่ ก็ยังคิดเกรงกลัวพระบารมี
 ยิ่งนัก แลสู้รบอยู่ได้สามวัน เจ้าพระฝางก็พาสมัครพรรคพวกหนี

ออกจากเมืองในกลางคืนไปข้างทิศเหนือ พวกทหารก็นำเขาถูกช้าง
เผือกกับทั้งแม่ช้างพาหน้ตามไปด้วย กองทัพกรุงก็เข้าเมืองได้ แล้ว
แต่งคนถือหนังสือบอกถงมายังทัพหลวงณเมืองพระพิศณุโลก.

๑ ฝ่ายทัพหลวงถึงณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมเจ็ดค่ำ เพลาเช้าของ
นาฬิกา ก็เสด็จยกพยุหยาตราจากเมืองพระพิศณุโลกโดยทางชลมารค
ประทับร้อนแรมไปได้สามแรม พบพญาลูกน้องถือหนังสือบอกถงนำ
ใจความว่าได้เมืองสว่างครบแล้ว แต่ชายเรือนพระฝางนั้นพาถูกช้างเผือก
ซึ่งเกิดในเมืองหน้ไป ข้าพระพุทธเจ้าทรงปวงยังให้ติดตามอยู่ จึง
เสด็จเร่งรีบเรือพระที่นั่งไปทรงกลางวันกลางคืน ถึงที่ประทับพระตำหนัก
ค่ายหาดสูงซึ่งกองนำตั้งไว้รบเสด็จ ก็เสด็จขึ้นประทับแรมอยู่ที่นั่น
แล้วมีพระราช^{๓๗} คำรัสสั่งให้นายทัพนายกองเกณฑ์กันไปติดตามชายเรือน
พระฝาง แตนางพระยาช้างเผือกให้จงได้ ครั้นณวันอาทิตย์เดือนเก้า
แรมสิบสามค่ำ หลวงศรีศักดิ์กับกองพระยาอินทรวชิรเจ้าเมืองวิเศษ
ไชยชาญ จับได้นางพระยาเสวตรมวงคดศรีสารทิวประเดีริฐ นำมา
ทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงพระกรุณาพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พระยา
อินทรวชิรแลหลวงศรีศักดิ์โดยสมควรแก่ความชอบ ครั้นณวันพฤหัสบดี
เดือนสิบสามค่ำ จึงเสด็จยกพยุหยาตราทัพหลวงไปโดยทางชลมารค
ถึงตำบลน้ำมด จึงดำรัสให้ตั้งค่ายทางชันโน้นนอก แด่เกิดยกล้อม
อาณาประชาราษฎร์ชาวหัวเมืองเหนือทั้งปวง ซึ่งอพยพหลบหนีแตก
ฉานชานเชนเข้าป่าดง ให้ออกมาอยู่ตามภูมิดำเนาเคยแต่ก่อน แล้ว
ให้เทียวลาดตระเวนเสาะสืบข่าวเอาตัวชายเรือนพระฝางให้จงได้ แล้ว

เสด็จพระราชดำเนินถ้อยพระตำหนักค่ายหาดสูง ครั้นรุ่งขึ้นวัน
เสด็จเดือนสิบแรมห้าค่ำ จึงดำรัสให้แต่งกฎประกาศแก่กองทัพภทท
เรือไทยจันทองปวง ห้ามอย่าให้ข่มเหงรบเอาทรัพย์สินสิ่งของราษฎรชาว
บ้าน แดงฆ่าโคกระบือสัตว์ของเลี้ยง ชนิงถ่านายทัพนายกอง
ผู้ใดได้เป็นแต่ร้างพลายพังใหญ่โตชักออกได้ นักรูปก็แต่รูปเปนกกลาง ก็
ให้ตั้งเข้ามาทุกเถลา ๆ ถวาย อย่าให้ใครเบียดบังไว้จะเอาตัวเป็นโทษ.

๑๑ ครั้นถึงวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดขึ้นสองค่ำ มีโบบอกขึ้นไป
แก่กรุงธนบุรีว่า แรกเมืองคานเข้ามาสู่พระบรมโพธิ์สมภารถวายคอก
ไม้ทองเงิน แดเมืองยักตราถวายปืนใหญ่ร้อยบอก.

๑๒ ครั้นวันจันทร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นหกค่ำ ทรงพระกรุณาให้สืบเสาะ
จับพระสงฆ์พวกเหตาร้าย ได้ตั้งพระครูศรีมานนทหนึ่ง อาจารย์
ทองหนึ่ง อาจารย์จันทร์หนึ่ง อาจารย์เกิดหนึ่ง ด่วนเป็นแม่ทัพ
อ้ายเรือนพระฝางทั้งสี่รูป แต่พระครูเพชรรัตนกับอ้ายเรือนพระฝางนั้น
หาได้ตัวไม่ จึงดำรัสให้ผลิตผ้าคฤหัสถ์ทั้งสี่คน แดเจ้าคงตั้ง
ลงมาใส่คุกนครุง ๆ.

๑๓ ในวันนี้ให้นมค้พระสงฆ์เมืองเสนาพร้อมกันนำพระที่นั่ง แด
ให้หาขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยมาประชุมเฝ้าพร้อมกัน จึงดำรัสปฤกษาว่า
พระสงฆ์บรรดาอยู่ฝ่ายเหนือ เป็นพรรคพวกอ้ายเรือนพระฝางทั้งสี่
ยอมถ้ออาวุธแต่เป็นรบศึกฆ่าคนปล้นเอาทรัพย์สินสิ่งของ แดกินสุราเมโรย
ต้องเส้พอนาจารย์ด้วยหญิง ค้องจตุปาราชิกษามืดต่าง ๆ ชาติจาก
ตึกฆาตในพระพุทธรูปด้านหน้าวัดตามก จะละไว้ให้คงอยู่ในสมณเพศ

๕๐
 ฉนมโต หนึ่งพระองค์ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ก็จะไม่แตกปดอมปะปนกันอยู่
 มีรูปร่างก็โตดองก็โตชั่ว จะได้ ให้อันบเคารพดักการบูชาให้เป็นเพื่อ
 นามบุญ จะได้มีมถานตั้งช้แก่เราท่านทั้งปวง ให้พระองค์ให้การไป
 แต่ตามสัจย์ตามจริง ถ้าได้ ผิดในจุคูปาราชิกแต่ประการใดประการหนึ่ง
 จะพระราชทานผ้ากฤหัสถ์ให้ผิดตั้งออกทำราชการ ที่ไม่รับนั้นจะให้
 คำน้าพิสุตรสู่นาพิกาตามกถัน แม้นชนะแก่นาพิกาจะเป็นอธิการ
 แดพระครุราชาคณะฝ่ายเหนือ โดยสมควรแก่คุณธรรมที่รู้ แม้นแพ้แก่
 นาพิกาจะให้ตั้งพระราชอาณาเขินแล้วตั้งช้มีมิให้บวชได้อีก แม้น
 เสมอนาพิกาจะถวายผ้าไตรให้บวชใหม่ ถ้าแต่เดิมไม่รับ ครั้น
 จะให้ตั้งคำน้าพิสุตรกลับคืนค้ำว่าได้ทำผิด จะให้ตั้งพระราชอาณา
 ประหารช้ชีวิตเรี่ย หนึ่งเมื่อพระองค์จะลงค้ำน้านั้น ให้ตั้งค้ำดกัน
 ม่านค้ำเพดานผ้าขาวแดงเครื่องพดักกรรมเทพยดาพร้อมแล้ว จึงทรงพระ
 สัจยาธิฐานให้พระบารมีนั้นช่วยอภิบาลบำรุงรักษาพระองค์ทั้งปวง ถ้า
 ภิกษุองค์ใดมิได้ขาดสติขามทจคูปาราชิก ขอให้พระบารมีของเราแด
 ฮานุภาพเทพยดาอันศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นตั้งช้พยาน ช่วยอภิบาลบำรุงรักษา
 พระผู้เป็นเจ้าของค้ำน อย่าให้แพ้แก่นาพิกาได้ ถ้าแต่ภิกษุรูปใด
 ถึงซึ่งค้ำดวิบัติแล้ว เทพยดาเจ้าจงสั่งหารให้แพ้แก่นาพิกา เห็น
 ประจักษ์แก่ตาโลก แล้วเสด็จทรงพระเก้าช้อยู่ที่หาดทราย ให้
 พระตั้งค้ำน้าพิสุตรค้ำดช้ค้ำน้าพระที่นั่ง พดางทรงพระอธิฐาน ด้วย
 เคะพระบรมโพธิสมภาร ครึงนพระตั้งช้ที่มีศัตบริสุทธิ ก็ช้านะ
 แก่นาพิกาบ้างเสมอบ้าง ที่ภิกษุทุกตั้งช้แพ้แก่นาพิกาเป็นอันมาก เสนา
 บค้ำกกระทำตามรับสั่ง โดยสมควรแก่คุณแดโทษ แต่ผ้าไตรที่พระองค์

พวกแพศยาคองคักนั้น ให้เฝ้าเป็นสมุทไปหาพระมหาธาตุเมืองสว่างคบุรี
แล้วทรงพระกรุณาให้เยี่ยมผ้าจิวรดบงให้ ไต่พันใคร จะบวชพระสงฆ์
ฝ่ายเหนือ จึงดำรัสให้ตั้งฆารวาสมาอาราธนาไว้พระราชาคณะกับพระ
สงฆ์อันคัมภีร์กรุงธนบุรีห้าสิบรูป ขึ้นไปบวชพระสงฆ์ไว้ณหัวเมือง
เหนือทุก ๆ เมือง แต่ให้พระราชาคณะอยู่ตั้งสอนในข้อพระวินัย
สิกขาบท กับให้เก็บพระไตรปิฎกลงมาแปลฉบับสร้างฉันทกรุดด้วย โปรด
ให้พระพิมลธรรมไปอยู่เมืองสว่างคบุรี ให้พระธรรมโคตมไปอยู่เมือง
พิไชย ให้พระธรรมเจดีย์ไปอยู่เมืองพระพิศณุโลก ให้พระพรหม
มุนีไปอยู่เมืองสุโขทัย ให้พระเทพกระวีไปอยู่เมืองสวรรคโลก ให้
พระโพธิวงษ์ไปอยู่เมืองศรีพนมมาศต่งยัง.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสิบเอ็จแรมสิบค่ำ จึงเสด็จดำเนินไปยัง
เมืองสว่างคบุรี กระทำการสัมนิโทษพระมหาธาตุสามวันแล้ว เปิด
พระภูษาทรงสัปกอกจากพระองค์ทรงพระมหาธาตุ แล้วให้ปฏิสังขรณ์
พระอารามแด่พระมหาธาตุให้บริบูรณ์ต่งเท่า จึงเสด็จพระราชดำเนิน
ไปยังเมืองศรีพนมมาศต่งยัง กระทำสัมนิโทษพระแท่นศิลาอาสน์สาม
วัน แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองสวรรคโลก กระทำสัมนิ
โทษพระมหาธาตุสามวัน.

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนสิบสองขึ้นสามค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนิน
กลับลงมายังเมืองพระพิศณุโลก กระทำสัมนิโทษพระมหาธาตุ แด
พระพุทธรูปราชพระพุทธรูปอันดีสามวันแล้ว จึงทรงพระกรุณา โปรดตั้งข้า
หวดวงเดิมซึ่งมีความชอบในการสงคราม ให้อยู่ครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ
ท่งปวง บรรดาหัวเมืองใหญ่นั้น โปรดให้พระยายมราชเป็นเจ้าพระยา

สุธรรมาอยู่ครองเมืองพระพิศณุโลก ประมวญไพร่พลเมืองมอญที่มั่น
 ทำพัน ให้พระยาพิไชยราชาเป็นเจ้าพระยาสุวรรณโลก มีไพร่พล
 เมืองอยู่เจ็ดพัน ให้พระยาสุทราหะเป็นพระยาพิไชย มีไพร่พล
 เมืองเก้าพัน ให้พระยาท้าวหน้าเป็นพระยาสุโขไทย มีไพร่พลเมือง
 อยู่ห้าพัน ให้พระยาสุรบดินทรเป็นพระยากำแพงเพชร ให้พระยา
 อนุรักษภูธรเป็นพระยานครสวรรค์ ทั้งสองเมืองนั้นมีไพร่พลเมือง ๆ
 ละสามพันเศษ แลหัวเมืองน้อย ๆ ทั้งปวงนั้น ก็โปรดให้ขุนนาง
 ฝั้นอ้อยขจัดความชอบ ไปครองเมืองทุก ๆ เมือง แลเจ้าพระยา
 จักร์แรกนั้นมีได้แก่ด้าวกล้าในการสงคราม จึงโปรดตั้งพระยาอภัย
 รัตนฤทธิเป็นพระยากรมราช ให้ว่าราชการณที่สมุหนายกด้วย แล
 แลตั้งจักรีราชทัณฑ์ดวงดลัม ให้รับนางพระยาเสวตกรวิณีลงแพดองดง
 มายังกรุงธนบุรี ให้ปลูกโรงรับณสวนมังคุดแล้วให้มีงานมหรสพ
 สัมโภชสามวัน.

๑ ครั้นถึงณเดือนสามในมีษาดโทศกนั้น ฝ่ายอาประภามณี ซึ่ง
 เรียกว่า ไปมยง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ยกกองทัพมาของทัพดาว
 ดงมาตีเมืองสุวรรณโลก เข้าตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ เจ้าพระยาสุวรรณ
 โลกก็เกณฑ์ไพร่พลขึ้นรักษาน้ำที่เชิงเทินกำแพงเมือง ค่อยรบป้องกัน
 เมืองเป็นสามารรถด้วยบอกดงมาณกรุง สัมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้
 ทรงทราบ จึงโปรดให้มหาราชขึ้นไปเกณฑ์กองทัพเมืองพระพิศณุโลก
 เมืองสุโขไทย เมืองพิไชย ให้ยกขึ้นไปตีกองทัพมาช่วยเมือง
 สุวรรณโลก เจ้าพระยาสุธรรมา พระยาพิไชย แลพระยาสุโขไทย
 ก็ยกกองทัพทั้งสามหัวเมืองไปณเมืองสุวรรณโลก เข้าตีกระหนาบค่าย

พม่าซึ่งคงล้อมเมือง พม่าด้านทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีไปยังเมืองเชียงใหม่ จึงบอกลงมาให้กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์กองทัพจะเสด็จยกไปตีเมืองเชียงใหม่ แลพลโยธาหาญในกระบวนทัพหลวง ครึ่งหนึ่ง ทิ้งไทยจีนแรกฝรังเป็นคนหมิ่นห้าพัน ด้รวพด้วยช้างม้า เครื่องสรรพาวุธแลเรือรบเรือไล่ทั้งปวงพร้อมเสด็จ.

๑ ครั้นถึงณคณมาศศุกรบักษคิดศุภวารมหาพิไชยฤกษ์ จึงเสด็จทรงเรือพระที่นั่งกราบ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลตลอดของชุดพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยไทยจีนฝ่ายทหารพลเรือน โดยเสด็จพระราชดำเนินตามขบวนพยุหยาตราหน้าหลัง คัมภีร์ท้องแถมมหาคงคา ก็เสด็จยาครานาวาทัพทหลวงจากกรุงธนบุรีไปโดยชลมารค ประทับร้อนแรมตามระยะทางไปหลายวันถึงเมืองพิไชย จึงให้ตั้งค่ายแต่ค้ำหนักทัพพลับพลาณหาดทรายฝ้ายฟากตะวันออกตรงหน้าเมืองข้าม แลเสด็จขึ้นประทับอยู่ที่นั่น.

๑ ในขณะนั้นจึงมีงมั้งไชยเมืองแพว พาชุนนางกรมการแลไพร่พลลงมาเฝ้า กราบถวายบังคมขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นพระยาศรีสุริยวงษ์ ให้เกณฑ์เข้าในกระบวนทัพด้วย แลตัวดำรัสให้เจ้าพระยาจักรีเชกกับพระยามหาราชครูบโรหิตอยู่รักษาเรือพระที่นั่งแลเรือข้าทูลตลอดของพระบาททั้งปวงณเมืองพิไชย แลเสด็จพระราชดำเนินขึ้นจังกองทัพบกณเมืองพิไชย ให้กองทัพหัวเมืองทั้งปวงเป็นกองนำยกถ่วงไปก่อน จึงเสด็จทรงช้างพระที่นั่งดำเนินพยุหโยธาทัพหลวงไปโดยทางชลมารค ประทับร้อนแรมไปหลายวันถึง

คำบดกุ่มเหลือง จึงให้ตั้งค้ำยมันแทบเชิงเขาม้าพาด เดี๋ยวหยุด
 ประทับแรมณพดัมพดาในค้ำยนั้น แดครั้งนั้นเป็นเทศกาดคิมหันตฤดู
 กันดารด้วยน้ำนัก ผู้ซึ่งเปนมัคคุเทศน์นำมรรคานักกราบทูลว่า แต่
 เชิงเขาข้างนี้จะข้ามภูเขาไปตงถึงเชิงเขาข้างนำโน้น เป็นระยะทางไกล
 ถึงสามร้อยเส้น หามที่น้ำแห้งโตไม่ ไพร่พดจะอดน้ำกันดารนัก
 จึงดำรัสว่าอย่าปรารมเลย เป็นภารชูระของเรา ค้ำยนั้นอย่าให้ค
 ฆ้องยามเลย จึงกำหนดแต่นาฬิกาไว้ เพดาห้าทุ่มเราจะให้ฝนคก
 ดงจงได้ แดวจึงดำรัสตั้งพระยาราชประดีทริให้ปลุกกาดตุงเพียงตา
 คึงเครื่องพดกรรมบวงสร่วงเทพยคาบนเขาเดรัจแล้ว จึงทรงตั้งพระ
 ดัศยาริฐานเอาพระบรมโพธิ์สมภารบารมีของพระองค์ ซึ่งทรงต้นนิจ
 ยากการมาแต่อดีตบุเรชาติตราบเท่าถึงปัจจุบัณภพนี้ จงเปนนทพวงน้ำนัก
 แก่ไพร่พดทั้งปวง กับทั้งฮานูภาพเทพยคา ขอจงบันดาลให้ท้อฮาร
 วรวิษทกจงคกตงมาในราตรีวันนั้น ให้เห็นประจักษ์ แดเพดาวันนพน
 ฮากาศก็ปราศจากเมฆผ้องแผ้วเป็นปรกคิอยู่ ด้วยเดชะอำนาจกำลัง
 พระอิฐฐานบารมีกับทั้งฮานูภาพ พอดถึงเพดาตีทุ่มแปดบาทบันดาลให้
 ฝนท่าใหญ่คกตงหนัก จนน้ำไหลนงไปทั่วท้องป่า แดขอนไม้ใน
 ป่าก็ตอยไหลไปเปนนศัจรายิ่งนัก ครนเพดาเซาก็ทรงข้างพระที่นั่งให้
 ยกพดโยธาหาญข้ามเขานั้นไป แดวจ้ดำเนินพดกของทัพไปตามดำคัมวิถึ
 ด้ถดमारค ประทับร่อนแรมไปโดยระยะทางถึงเมืองดำพูน ให้ตั้ง
 ค้ำยประทับอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ่ายไปมยุง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็แต่งทัพพม่าทัพดาวยกออก
 มาตั้งค้ำยรับนออกเมือง แดกองทัพหัวเมืองซึ่งเป็นกองนำ ก็ยกเข้า

ตีค่ายทัพพม่าแตกพ่ายเด็กถอยเข้าเมือง กองนำก็ยกติดตามตวงเข้า
 ไปในกำแพงดินชั้นนอก แล้วตั้งค่ายรายล้อมกำแพงชั้นในไว้ แดทัพ
 หดวงก็ยกเข้าไปตั้งค่ายใหญ่ในกำแพงดิน แล้วดำรัสให้บรรดาทัพหัว
 เมืองกองนำแสนายทัพนายกองในกองหดวงยกพลทหารเข้าปล้น เขา
 บันไดพาตบั้นกำแพงเมืองในกลางคืนเพลาสามยามเศษ เพื่อจะคุกักัด
 ฆ่าศึก แดพลทหารพม่าดาวชาวเมืองซึ่งชนประจำรักษานาที่เชิงเทิน
 นั้น ยิ่งบันใหญ่น้อยแฉ่งแทงสำราจอุดรค้อมค้ำนทานเป็นสำมารถ จน
 เพลารุ่งพลทหารทัพไทยเข้าหักเอาเมืองมิได้ ก็ถาถอยออกมา จึง
 มีพระราชดำรัสว่า อินเมืองเชียงใหม่ต้องทำนายอยู่ คำปราปรา
 เจ้าสืบ ๆ กันมา ว่ากระษัตริย์พระองค์ใดยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่
 ครั้งเคยวมได้ ค่อยยกไปเป็นสองครั้งจึงได้ แม้จะหักหาญบุกกร
 เขาด้วยกำลังกล้าบั่นก็จะได้ แต่จะเสียไพร่พลมาก แดยกมาครั้ง
 นี้เหมือนจะคุ้งทวงที่ท่าทางแดกำลังฆ่าศึก ก็ได้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว ถ่า
 ยกมาครั้งหลังเห็นคงจะได้ถายเดี่ยว จึงดำรัสให้เด็กทัพหดวงตวงมา
 ก่อนวันหนึ่ง จึงให้กองทัพหัวเมืองทั้งปวง เด็กเลื่อนถอยตามมา
 ต่อภายหลัง.

๑ ฝ่ายพม่าก็ยกกองทัพตีเคาะป่าแก้วถัดติดตาม ยิ่งบันกระหนาบ
 นำหลัง กองทัพหัวเมืองทงนนักคนแคะรดำรสำถอยหนยอย่นถง
 มาจนกระทั่งถึงทัพหดวง อินหยุดตั้งประทับรับอยู่ณเขาช่องแคบ.

๑ ต้มเต้จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงถอดพระแสงตามได้ค้อนพลโยธา
 ทหารทั้งปวงในกองหดวงให้ถัดบ้อกรบพม่า ใต้คดุมบอนพันแทงถึงฮาดู
 ดันสู้รบกันเป็นสำมารถ พดพม่าถัดตายเป็นอันมาก ก็แตกกระจัดถัด

พรายพายหนีไป ก็เสด็จดำเนินทัพหลวงดั่งวงมาถึงท่าเรือณเมืองพิไชย
จึงเสด็จทรงเรือพระที่นั่งกราบให้ยาตรานาวาทพักณคันทน์ยังกรุงธนบุรี.

๑ ตุลาคม ๑๓๓๓ ปีเถาะตรีศก ฝ่ายข้างมลาวประเทศเจ้าวงศ์
ผู้เป็นเจ้าเมืองหลวงพระบาง ยกกองทัพลงมาตีกรุงศรีสัตนาคณหุต
ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แลเจ้าบุญสารผู้ครองกรุงศรีสัตนาคณหุตก็
เกณฑ์พลทหารออกต่อรบ แลชนประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินปรากฏ บ้าง
กันเมืองเป็นสามารถ รบกันอยู่ประมาณสองเดือนยังไม่แพ้ชนะแก่กัน
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุต จึงแต่งขุนนางให้ถือศุภอักษรขึ้นไปถึงกรุง
อังวะขอกองทัพมาช่วย พระเจ้าอังวะมั่งระจึงให้ชกชิง ไบ้คุมพลสองพัน
เปนกองนำ ให้ไปสุพดาเป็นแม่ทัพคุมพลสามพัน ยกกองทัพลงมาตี
เมืองหลวงพระบาง แลกองทัพเมืองหลวงพระบาง ก็เลิกกลับไปเมือง
ต่อรบกับทัพพม่า พม่าตีเอาเมืองหลวงพระบางได้ เจ้าหลวงพระบาง
ก็ขอขึ้นแก่กรุงอังวะ ทัพพม่าก็เลิกกลับไปกรุงอังวะ พระเจ้าอังวะ
ได้ทราบข่าวกองทัพไทยยกมาตีเมืองเชียงใหม่ จึงให้ ไปสุพดาถือพล
สามพันยกลงมาช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่.

๑ อนึ่งแต่เมื่อครั้งมีขวิดดำฤทธิศกนั้น กองทัพช้อยยกมาจะตีกรุงอังวะ
มาถึงเมืองแสนหัวเป็นแผ่นดินเงี้ยวคือไทยใหญ่ชนแก่พม่า โกลดเมืองอังวะ
ทางดั้นห้าคั้น แลกองทัพช้อยยกเข้าตีเมืองแสนหัวได้ ก็ตั้งทัพอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ่ายพระเจ้าอังวะทราบข่าวศึก จึงให้ตั้งจา ไบ้คุมพลห้าพันเป็น
กองนำ ให้จอเซทูนุกเป็นแม่ทัพถือพลหมื่นหนึ่ง ยกมาตีกองทัพช้อยซึ่ง
ตั้งอยู่ณเมืองแสนหัว ได้รบกันเป็นสามารถ ทัพช้อยก็แตกพ่ายกลับ
ไปกรุงหนึ่ง แลจอเซทูนุกยกกองทัพมาอีก ตีหัวเมืองชนพม่าแตกเป็น

หลายเมือง ด้วยก่ด่วงเข้ามาตั้งถึงตำบลบ้านของนโกลเมืองฮังวะ
 ทางคันทัน พระเจ้าฮังวะจึงให้อชเชทงกหนึ่ง มโยดคทงกหนึ่ง
 เป็นแม่ทัพสองทัพ ถอพดทัพละหมื่น กับเมียนทงกทัพหนึ่งถอพด
 ทัพพัน ทั้งสามทัพเป็นคนสองหมื่นห้าพันยกไปสามทางเข้ารคมคัทัพช้อ ได้
 รบกันอยู่สามวัน ทัพช้อก็แตกพ่ายไปเป็นสองครึ่ง จับได้นายทัพช้อเจ้านาย
 ช้อชอชเยหนึ่ง กุนดาเยหนึ่ง เมียนกุนเยหนึ่ง ประชชเยหนึ่ง กับไพร่
 พดหกพัน พระเจ้าฮังวะให้เลี้ยงไว้ ครั้นถึงมีขลุเอกศกช้อกตบียกกอง
 ทัพมาอีกเป็นสามครั้ง ครึ่งหลังนั้นกวยชวยเยเป็นแม่ทัพช้อพดหลายหมื่น
 มากกว่าสองครั้ง ยกมาถึงเมืองกอดุงปมอทางโกลเมืองฮังวะห้าคัน
 พระเจ้าฮังวะเห็นเป็นศึกใหญ่กว่าทุกครั้ง จึงให้อชเชทงกกับตงจาโม
 ตเวียงราม ถอพดหมื่นห้าพันยกไปทางหนึ่ง ให้อามดอกทงก กับ
 งาจุทงก แดค้อทงก ถอพดหมื่นห้าพันยกไปทางหนึ่ง เป็นสองทัพ
 ได้ค้อรบกับกองทัพช้อ ๆ ทัพช้อมาก เห็นเหลือกำลังจะค้อตีให้แตกพ่ายมิได้
 จึงบอกตงมาราบทูลพระเจ้าฮังวะ ๆ จึงให้แม่ทัพเจรจาความเมืองกับ
 แม่ทัพช้อ ขอเป็นพระราชไมตรีค้อกัน แดวแต่งนางแดเคว็องบรรณาการ
 ให้ไปแก่แม่ทัพช้อ ช้อก็เด็กทัพกลับไ้ แต่่นมาช้อก็มีได้ยกมาค้เมือง
 ฮังวะอีก เป็นเมืองมิตรสันถวไมตรีแก่กัน.

๑ ฝ่ายข้างกรุงไทยในปีเถาะศรีศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรง
 พระราชดำริพิพจารณาเห็นว่า กรุงธนบุรียังไม่ม้กำแพงเป็นทึนจะได
 บ้องกันราชศัทรหมุ่บัจจามิตร ยังหาเป็นภูมราชธานีไม่ จึงทรงพระ
 กรุณาให้เกณฑ์ชาทูตของรุดพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพดเวือ
 ทงปวง ตั้งค่ายด้วยไม้ทองหลางทงคันทอมพระนครทงสองฟากน้ำ

แต่ให้เกณฑ์ไพร่พลในกรุง พลดหัวเมือง มารวมกันทำค่ายฝ่ายปาก
 ตะวันตก ตั้งแต่คุมกำแพงเมืองเก่าไปจนถึงบางวันน้อยวงลงไปริมแม่น้ำ
 ใหญ่ ครอบคลุมตงมาจนถึงกำแพงเมืองเก่าที่ตั้งเป็นพระราชวัง แล้ว
 ให้ขุดคลองเป็นคูข้างหลังเมือง แต่คลองบางกอกน้อยมาออกคลอง
 บางกอกใหญ่ เขามุดดินชั้นถมเป็นเชิงเทินข้างในทั้งสามด้าน เว้น
 แต่ด้านริมแม่น้ำ แด่ฟากข้างตะวันออกก็ให้ตั้งค่ายรอบเหมือนกัน ให้
 ขุดคลองเป็นคูข้างหลังเมือง ตั้งแต่กำแพงเก่าท้ายบ่อนวิไชยจันทร์
 วงขึ้นไปจนถึงศาลเทพารักษ์หัวโศกออกแม่น้ำทั้งสองข้าง เขามุดดิน
 ชั้นถมเป็นเชิงเทินสามด้าน เว้นแต่ด้านริมแม่น้ำคู่กัน แล้วให้เกณฑ์
 คนไปเรือเอาอิฐกำแพงเก่าณเมืองพระประแดง แด่กำแพงค่ายพม่า
 ณโพธิ์สามต้นแลตั้งกูกบางไทรทั้งสามค่าย ขนบรรทุกเรือมาก่อกำแพง
 แด่บ่อนตามทีถมเชิงเทินดินสามด้านทั้งสองฟาก เขาแม่น้ำไว้ที่ว่าง
 กตางเหมือนอย่างเมืองพระพิศณุโลก แด่แม่น้ำตรงนำเมืองทั้งสอง
 ฟากนั้นเป็นที่ขุดตักแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ หนึ่งบ่อน
 วิไชยจันทร์ท้ายพระราชวังนั้นให้ขุดบ่อนวิไชยประสิทธิ์ แล้วให้ขุดที่สวน
 เดิมเป็นที่ตั้งนานอกคูเมืองทั้งสองฟาก ให้เรียกว่าทะเลตม ไว้สำหรับ
 จะได้นำนาโถดพระนคร แม้นมาทว่าจะมีทัพศึกการสงครามมา จะ
 ไล่ไว้เป็นที่ทำเต็งค่ายคอรบข้าศึกถนัด แด่กระทำการสร้างพระนคร
 ขึ้นใหม่ครั้งนั้นหกเดือนก็สำเร็จบริบูรณ์.

๑ ในบั้นเกาะศรีศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์
 การสงครามซึ่งจะไปปราบปรามกัมพูชประเทศให้ราบคาบ คั้นเขา
 เมืองพุทไธเพชรให้แก่นักพระองค์รามาชิตี อันเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์

สมเด็จพระนโรดมให้แจ้งได้ แลขณะนั้นเจ้าพระยาจักรีแขกถึงแก่กรรม จึง
โปรดตั้งพระยายมราชผู้ว่าที่สมุหนายกอยู่แต่ก่อนนั้น เป็นที่เจ้าพระยาจักรี
แทน แล้วโปรดตั้งพระยาราชวงศ์ผู้บุตรเจ้าพระยาจักรีแขกนั้นเป็น
พระยายมราช จึงดำรัสให้เกณฑ์กองทัพบกทัพเรือพดทหารไทยจีน
แลทัพหัวเมืองทั้งปวง ให้พร้อมสรรพด้วยช้างม้าแลเรือรบเรือดำเตียง
เครื่องสรรพาวุธต่าง ๆ แล้วโปรดให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพบกถือ
พลหมื่นหนึ่ง ยกไปทางเมืองปราจีน ให้ตีเขาเมืองบัวคบของเมือง
โพธิ์สัตว์ตระหลอดลงไปจนถึงเมืองพุทไธเสธร แลเอานักพระองค์
รามาชับค้ำไปในกองทัพด้วย เจ้าพระยาจักรีแลท้าวพระยาพระหลดวง
หัวเมืองนายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวายบังคมลาแยกกองทัพออก
ไปตามพระราชกำหนด.

๑ ครั้นถึงอาสาสมัครกาพย์กษัตริย์กุญชรมหาพิไชยฤกษ์ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระที่นั่งตำเสาทอง พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาเจ้า
ทูตของชุดพระบาทไทยจีนฝรั่งฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวง เป็นเรือรบ
สองร้อยลำ เรือทเด็ร้อยลำ พดทหารหมื่นห้าพันเศษ ให้พระยาพิไชย
โฮงสุวรรณเป็นแม่กองทัพหน้า แล้วยกพยุหยาตราพดนาว่าทัพหลดวง
จากกรุงธนบุรีไปออกปากน้ำเมืองสมุทรปราการ ตกถึงท้องทะเลใหญ่
ด้วยเดชพระบารมีบันดาลให้คลื่นลมร้ายในมหาสมุทรก็ร้างบึงบราบคาบ
แลเสด็จโดยทางชลมารคได้ท่าแฉลบประทับปากน้ำเมืองจันทบูร จึงโปรด
ให้พระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพ ยกทัพเรือล่องลงไปตีเมืองกระพง โสม
แลทัพหลดวงก็เสด็จไปอีกหกวัน ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนสิบสองขึ้น
แปดค่ำถึงปากน้ำเมืองพุทไธมาศ จึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นสถิตย์

ณคักจนแห่งหนึ่งฟากตะวันตกเฉียงใต้เมือง แดงไหมหนึ่งชื่อพระยา
 พิไชยโสดวรรยแม่กองทัพนำ ให้ญวนเซตยซึ่งจับได้นั้นถือเข้าไปถึง
 พระยาราชาศรัยรัฐญวนเจ้าเมืองพุทโธมาศ ในลักษณะนั้นว่า สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงธนบุรีศรีอยุธยา เสด็จดำเนินพยุหโยธาทัพยก
 ทัพเรือมาบนดิน ด้วยมีพระราชประสงค์จะราชาภิเศกนักพระองค์ราม
 ธิบดีให้ครองกรุงกัมพูชา แดงจะเอาตัวเจ้าจ้อย เจ้าศรีตั้งษ์ แด
 ขำหลองชาวกรุงเทพรซึ่งไปอยู่ณหัวเมืองใด ๆ จงสิ้น ถ้าพระยาราช
 ศรัยรัฐญวนมิได้ส่งความภักดีอ่อนน้อม เห็นว่าจะค้อยุทธนาการได้ก็ให้
 แต่งการป้องกันเมืองจงสรพ แม้เห็นว่าจะสู้รบมิได้ก็ยกทรงพระกรุณา
 ไปรคอยู่ ให้ออกมาเฝ้าทูตของชุดพระบาทกราบถวายบังคมอ่อนน้อม
 ขอมส่งความภักดีโดยดี เราจะช่วยพิชิตทูตให้ทรงพระกรุณา แม้ถึงว่า
 ตัวชราแล้วจะออกมามีได้ ก็ให้แต่งทูตเชิญบุตรออกมาถวายบังคมจ
 งดับพัน ถ้าช้ำอยู่จะทรงพระพิโรธให้ปลดทหารเข้าหักเอาเมืองฆ่าเสียให้
 ด้นทงเมือง ครั้นพระยาราชาศรัยรัฐได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้ว จึงให้
 หนังสือตอบออกมาว่า ซึ่งให้หนังสือมาถึงข้าพเจ้า ๆ ขอบใจนัก จะ
 ทาขุนนางมาปลุกษาให้พร้อมกันก่อน ถ้ายินยอมพร้อมกันแล้วจึงจะ
 บอกออกมาให้แจ้ง ครั้นค้อยอยู่สามวัน พระยาราชาศรัยรัฐก็มีได้แต่ง
 ให้ผู้ใดออกมาเฝ้า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสให้ท้าว
 พระยานายทัพนายกองของทงปวง ยกเข้าตั้งค่ายล้อมเมือง แดงดำรัส
 ตั้งกรมอาจารย์ ให้จัดกนทมิวชาติแกดวหาญทงนายไพร่ได้ร้อยสิบเอ็ดคน
 จึงให้เกณฑ์ปลดทหารกรมอื่นส่งของพันสี่ร้อยเข้าสมทบ แดงพระราชทาน
 ฤกษ์แดอูบายให้เข้าปล้นเอาเมืองในกลางคืนเพดาต้องยาม.

๑ ฝ่ายพระยาราชาศรัยรู้ก็เกณฑ์พดทหารรักษาหน้าทีเชิงเทินปรากฏ
 บึงกันเมือง ครั้นเพลาต้องยามพดทหารข้าหลวงก็เอาบันไดพาดกำแพง
 ขึ้นไปได้ ในเมือง จุดเพลิงขึ้นแสงสว่าง แดพวกญวนในเมือง
 ออกค้อมรบ ๆ กันอยู่ช้านาน แดนายทัพนายกองรพดทงปวงซึ่งตั้งค่าย
 รายล้อมอยู่นั้น จะบุกรุกเข้าไปช่วยก็มีได้ ด้วยจันญวนชาวเมือง
 ยังรักษาน้ำทีเชิงเทินยิ่งบันใหญ่อยู่สู้รบอยู่ท่าทีหน้าทีไม่ ไพร่พดทง
 ทักก็อดโรยตง เศษบรมโพธิ์สมภารบันคาดคิดจิตรพดโยธาทัพทหาร
 ทังปวง ให้สำคัญว่าเสด็จพระราชดำเนินหนุนเข้าไป ก็มีน้ำใจองอาจ
 กกล้าหาญมากชน คักระโจมหนุนเนื่องกันเข้าไปตงทพบกทัพเรือ พวก
 ญวนจันซึ่งรักษาน้ำทีด้านทานมีได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีไป พอรุ่งชน
 วันอาทิตย์เดือนสิบสองชนดับเฮ็จค่ำ เพลาเช้าก็เข้าเมืองได้พร้อมกัน
 พระยาราชาศรัยรู้ก็ทังเมืองเดี่ย ดงเรือออกทเดแต่หนีไปได้ ครั้น
 ณวันจันทร์เดือนสิบสองชนดับเฮ็จค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าใน
 เมือง สถิตย์ประทับณเจอนพระยาราชาศรัยรู้ ให้พดทหารทังปวง
 เทยงเก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของ ในเมืองได้มาเปนอันมาก แดวคำรัชกาล
 พระญาณประเสริฐ พระสุธรรมอาจารย์ แดอาจารย์จัน นายกอง
 อาจารย์ทงสำมว่า เมื่อคุมทหารขึ้นปล้นเขาเมืองนั้น เข้าได้ด้านใด
 ก่อน อาจารย์ทงสำมกราบทลไม่ค้องกัน จึงเสด็จพระราชดำเนิน
 ไปทอดพระเนตรที่ทางทหารเข้านั้น เห็นผิดกับพระราชดำริห์ จึงคำรัชว่า
 ข้าศึกหนีไปได้เพราะเข้าผิดกับรับสั่ง แม้นค้องตั้งจะเดี่ยราชการ จึง
 ให้ตั้งพระราชอาชญา เขียนผู้ซึ่งเข้าเมืองได้ค้องทตงนนทงนายแดไพร่
 ทีเขาได้ก่อนก็พระราชทานบำเหน็จรางวัลทงนายแดไพร่ เปนเงินถึง

ห้ามร้อยยี่สิบห้าชั่ง แล้วให้หมกฏประกาศแก่รพดทั้งปวง ห้ามอย่าให้ร่มเหงราษฎรจันญวนชาวเมืองสืบไปอีก ให้ค้าขายอยู่ตามภูมิตำเนาเหมือนแต่ก่อน แล้วโปรดตั้งพระยาพิพิธผู้ช่วยราชการกรมท่าเป็นพระยาราชาศรัยผู้ครองเมืองพุทไธมาศ แล้วเสด็จยกทัพโยธานาจากทัพหลวงจากเมืองพุทไธมาศ ขึ้นไปตีกรุงกัมพูชาธิบดีคือเมืองพุทไธเพชร ปรทัษร้อนแรมไปโดยระยะทางชดमारคจนถึงเกาะพนมเปญ.

๑ ผู้ยกกองทัพกเจ้าพระยาจักรี ยกเข้าไปตีเมืองมัตบองเมืองโพธิสัตว์เมืองบริบูรณ์ได้แล้ว ก็ยกถ่วงลงไปตีเมืองพุทไธเพชร แลนักพระองค์อุไทยราชาค้อรบต้านทานมิได้ ก็พาพวกพลแตกครอบครวัยกหนีลงไปตั้งอยู่ณเมืองบาพนม เจ้าพระยาจักรีเข้าตั้งอยู่ณเมืองพุทไธเพชร ครั้นได้ทราบวาทัพทหลวงตีเมืองพุทไธมาศได้แล้ว เสด็จขึ้นมาถึงเกาะพนมเปญ จึงให้นักพระองค์รามาชับค้ออยู่รักษาเมืองพุทไธเพชรแล้วก็ลงมาเฝ้า กราบถวายบังคมทูลว่านักพระองค์อุไทยราชานี้ลงไปตั้งอยู่ณเมืองบาพนมแล้ว ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสให้เจ้าพระยาจักรีเรียกกองทัพติดตามลงไปในวันนั้น ครั้นเพลาบ่ายสามโมง จึงเสด็จยกทัพหลวงตามลงไป พอเพลาค่ำประมาณยามหนึ่ง เจ้าพระยาจักรีรับอกหนึ่งข้อขึ้นมาให้กราบทูลว่า ญวนเมืองถูกหนำยมา รับนักพระองค์อุไทยราชาลงไปณเมืองญวนแล้ว จึงเสด็จหยุดเรือพระที่นั่งประทับอยู่นำบ้านคำหนักเวหนหนึ่ง ครั้นรุ่งเช้าจึงเสด็จยกทัพหลวงกลับคืนมาถึงปากคลองมกฉ่า พบครัวเขมรตั้งอยยทนนเป็นอันมาก ดำรัสให้พลทหารเข้าตีได้ครอบครวัแตกเรือกมาก แล้วยกทัพหลวงคืนมาประทับณเกาะพนมเปญ จึงนักพระองค์รามาชับค้อลงมาแต่เมืองพุท

ไรเพ็ชรเข้าเฝ้าในที่นั้น ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานฉลองพระองค์
ทรงประพาศอันเป็นพระเครื่องคัน กับทั้งปืนใหญ่น้อยแตรครอบครวั
เขมรซึ่งตีได้นั้น แก่นักพระองค์รามาชิบตีแล้ว โปรดให้กัณฑ์ไป
ครองเมืองพุทไธเพชร เป็นใหญ่ในกัมพูชประเทศเหมือนแต่ก่อน.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยาโกษาธิบดีตีได้เมืองกระพงโล่ม ด้วยยกมาจะตี
เอาเมืองกำปอด พระยาบังกัฒมาแรกจามเจ้าเมืองกำปอดออกต้อนรับ
น้อมยอมเข้าสวามิภักดิ์ มิได้ต่อสู้รบ พระยาโกษาจึงพาตัวพระยา
บังกัฒมาขึ้นเผ้ากราบถวายบังคมณเกาะพนมเปญ จึงโปรดให้พระยา
บังกัฒมากลับไปอยู่รั้งเมืองกำปอดตั้งเก่า.

๑ ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยาจักรียกลงไปตีเมืองบาพนม เขมรมิได้
สู้รบ ยอมเข้าสวามิภักดิ์โดยดี จึงจัดแจงให้คงอยู่ตามภูมิดำเนา
เดิมแต่ไว้เด็กที่พกกลับมาเผ้าณเกาะพนมเปญ จึงดำรัสให้เจ้าพระยา
จักรีกับพระยาโกษา อยู่ช่วยราชการณเมืองพุทไธเพชรกว่าจะส่งบราบ
คาบก่อน แล้วเสด็จยกพลโยธานาวาทัพทลงกลับมาถึงคลองท้อ
จิงจง แดหน้าในคลองนั้นคนเรือใหญ่จะไม่มีได้ จึงดำรัสให้ไพร่พล
ทหน้าทั้งกลางวันกลางคืน เรือทั้งปวงจึงไปตีพร้อมกัน.

๑ ฝ่ายจันทรงซึ่งเคยไปมาแต่ก่อน ก็สรรเสริญว่าเดือนห้าขึ้น
น้ำเคยแห้งคลองขาด เรือจะไม่มีได้ นี้อาไศรยบุญญาภาพ
พระเจ้าอยู่หัวมาก เรือจึงไปมาได้สะดวกในเทศกาดนี้ ครั้นวัน
จันทร์เดือนห้าขึ้นสามค่ำเพลาบ่าย ก็เสด็จถึงเมืองพุทไธมาศ จึง
ขึ้นสถิตย์ณจวน ดำรัสให้นิมนต์พระสงฆ์ในจังหวัดแขวงเมืองพุทไธ
มาศมาพร้อมกัน ทรงถวายจิวรทุกองค์ แล้วเสด็จไปณวัดญวน

ถวายนมัสการพระพุทธปฏิมากรซึ่งมีในวิหาร ฝ่ายหลวงญวนก็ส่งค
มนต์ให้ทรงฟัง จึงมีพระราชบริหารโดยภาษาญวน พระราชทาน
พระราโชวาทแก่หลวงญวนทั้งปวงให้อุสาหรรักษาดี อย่าให้ต้องเสพ
ด้วยศึกา แล้วเสด็จกลับยังจวนที่ประทับ ครั้นถึงณวันอังคารเดือน
อ้ายแรมสามค่ำ จึงเสด็จลงทรงพระที่นั่งสำเภาทอง ให้คัดคาย
ขบวนพยุหยาตราจากเมืองพุทไธมาศออกที่ช่องทะเลใหญ่ กลับ
คืนยังกรุงธนบุรีมหานคร.

๑ ฝ่ายพระยาราชเศรษฐีญวน ซึ่งแตกหนีไปนั้นชอนไชไครยอยู่เกาะ
ตั้งช่องสมุทรพลญวนจนได้มากแล้ว ก็ยกทัพเรือมาตีเอาเมืองพุทไธมาศ
คืน แดพระยาราชเศรษฐีเจ้าเมืองใหม่มีทหารตัว ยกพลทหารจีน
ออกต่อรบค้ำทานอยู่ประมาณสามนาฬิกา เห็นเหลือกำลังทั้งเมือง
เสีย พาวพดแลครอบครวัทั้งปวงลาตลขยมาหาไครยอยู่ณเมืองกำ
ปอด แดพระยาบังกลีมาที่ช่วยจัดแจงไพร่พลอยู่สามวันพอพร้อมกัน
ก็ยกกลับไปจะปล้นเอาเมืองพุทไธมาศ ในกลางคืนเพลาตีประมาณ
สองยาม ให้พลทหารจีนทั้งปวงเอาไม้ค้อนเข้าค้ำทุกคน ๆ อย่าให้มี
ปากเสียง แล้วให้ว้ายข้ามน้ำเข้าปล้นเอาเมืองได้ พวกญวน
มีทหารตัวก็แตกพ่ายหนี กองทัพจีนได้ฆ่าฟันจีนญวนพวกยาราเศรษฐี
ญวนซึ่งอยู่ในเมืองล้มตายเป็นอันมาก จนโลหิตคอกอาบไปทั้งเมือง
แต่ตัวยาราเศรษฐีญวนนั้นลงเรือหนีไปได้ หากจับตัวได้ไม่ แดพระ
ยาราชเศรษฐีจีนก็กลับคืนเอาเมืองได้ เขาคั่งอยู่ในเมืองตั้งเก่า.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีซึ่งตั้งอยู่ณเมืองพุทไธเพชร ทราบข่าวไปว่า
เมืองพุทไธมาศกลับเสียแก่ญวนอีก จึงจัดแจงกองทัพจะยกลงมาช่วย

พระยาราชาศรัยรัฐ พอได้ข่าวว่าพระยาราชาศรัยรัฐก่อกบฏก็เอาเมืองคืน
ได้แต่ก็หยุคทัพไว้ มิได้ยกลงมาเมืองพุทไธมาศ.

๑ จึงพระยาราชาศรัยรัฐก็ส่งหนังสือบอกขั้รราชการเข้ามาณกรุงธนบุรี
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ จึงดำรัสว่าเมืองพุทไธมาศอยู่
ต่อแดนหน้าจะรักษาไว้เป็นอันยาก บัวยการแรงทแถ้วทหาร จึง
โปรดให้มีท้องตราออกไปว่าให้พระยาราชาศรัยรัฐทั้งเมืองพุทไธมาศเสีย
เถิด อย่าอยู่รักษาเลย ให้เด็กทัพก่อกบฏเข้ามารับราชการณกรุงคัง
เก่า ครั้นพระยาราชาศรัยรัฐได้แจ้งในท้องตราไว้ตั้งแล้ว ก็กวาด
เอาครอบครัวชาวเมืองตงเรือใหญ่น้อยแล้ว เด็กกองทัพก่อกบฏเข้ามา
ณกรุงตามพระราชกำหนดให้ท่านั้น แล้วจึงโปรดให้มีตราหากองทัพ
เจ้าพระยาจักรีพระยายมราชก่อกบฏคืนเข้ามายังพระนคร.

๑ ตุลาคม ๓๓๓๔ ปีมีโรงจตุรศก ฝ่ายไปสุพธาซึ่งมาอยู่ช่วยราช
การรักษาเมืองเชียงใหม่ ยกกองทัพมาตีเมืองลับแลแตก แล้ว
ยกลงมาตีเมืองพิไชย คึงค่ายอยู่ ณ วัดเขกา พระยาพิไชยก็จัดแจง
การป้องกันเมืองเป็นสามารถ จึงเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกกองทัพเมือง
พระพิศณุโลกขึ้นไปช่วยเมืองพิไชย แถเจ้าพระยาสุรสีห์กับพระยาพิไชย
ยกพลทหารเข้าตีค่ายพม่า ๆ ออกค้อรบ ๆ กันถึงอาวรุสสัน พดทัพไทย
ได้ตุดุมบอนพันแทงพดพม่าล้มตายเป็นอันมาก พม่าค่านทานมิได้ก็
แตกพ่ายหนีเด็กทัพก่อกบฏไปเมืองเชียงใหม่ จึงบอกหนังสือแจ้งขั้รราช
การก็กลงมาณกรุงกราบทูตพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ตุลาคม ๓๓๓๕ ปีมีเส่งเบญจศก ทรงพระกรุณาให้ศึกท้องมือ
หมายหมู่เดรไพร่หลวง แถเดรตั้งก็คัพรรคกับทั้งเดรหัวเมือง ตั้ง

ตำราบัญญัติเขียนทางว่าวียนกรมพระดีดักตั้งต้น ให้รู้จำนวนไพร่พล
 ไว้จะได้ใช้ราชการแผ่นดินแต่การทัพศึกต่าง ๆ ครั้นถึงณเดือนธันวาคม
 ๕ หนี ไปสู่พญาท้าวท้าวมาค้เมืองพิไชยอีก พระยาพิไชยก็ยกพล
 ทหารออกไปล้อมแต่กลางทางยังไม่มาถึงเมือง เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยก
 กองทัพเมืองพระพิศณุโลกขึ้นไปช่วยได้รบกับทัพพม่าเป็นสามารภ แต่พระ
 ยาพิไชยถือตามสองมือคุมพลทหารออกไปพันพม่าจนคาบหัก จึงกราบ
 ปรากฏเรียกว่าพระยาพิไชยคาบหักแก่นมา ครั้นถึงณวันอังคารเดือน
 ๕ แรมเจ็ดค่ำกองทัพพม่าแตกพ่ายหนีไป จึงบอกหนังสือลงมากราบทูล
 พระกรุณาณกรุงธนบุรี.

๑๑ ตุลาคม ๑๓๓๖ ปีมีเมษศก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ
 ราชดำริห์การซึ่งจะไปตีเอาเมืองเชียงใหม่นี้ให้ได้ ด้วยพม่ายกกองทัพ
 มาล้อมบ้านท่าหัวเมืองฝ่ายเหนือเมือง ๆ จึงดำริห์ให้เกณฑ์กองทัพหัวเมือง
 ฝ่ายเหนือตีหัวเมืองเป็นคณสองหมื่นสรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพอาวุธให้
 ยกไปคอยรับเสด็จอยู่ณบ้านรแหงให้พร้อม แล้วให้เกณฑ์กองทัพใน
 กรุงฯ แต่หัวเมืองใกล้ทั้งปวง พลธกกรรจ์ดำเครื่องหมื่นห้าพัน ช้าง
 เครื่องร้อยแปด ม้าร้อยห้า สรรพด้วยเครื่องสรรพยุทธพร้อมเสด็จ.

๑๒ ครั้นถึงณวันอังคารเดือนสิบสองแรมสิบเอ็ดค่ำ สมเด็จพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัวทรงเรือพระที่นั่งกราบยาวสืบดำมา พลพายี่สิบคน พร้อม
 ด้วยเรือท่าพระยาพระหัวเมืองข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยไทยจีนฝ่ายทหาร
 พลเรือนทั้งหลาย โดยเสด็จในขบวนทัพหลวงเป็นอันมาก จึงเสด็จ
 ยกพยุหยาตราทางทัพหลวงจากกรุงธนบุรีไปโดยชลมารค ประทับเรือ
 แรมไปตามระยะทางหลายวันถึงณวันพุธเดือนธันวาคมสิบห้า เสด็จถึงเมือง

กำแพงเพชร แล้วยกไปถึงบ้านรเวียงแขวงเมืองตาก เสด็จประทับแรม
ณพระตำหนักสวนมะม่วง ตำรวจให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่กองทัพนำ
ถ้อยพดทัพในกรุงแห้วเมืองยกขึ้นไปตั้งอยู่ณเมืองเกิน แล้วยกทัพเมือง
เหนือทั้งสิบเมือง ยกไปเข้ากองเจ้าพระยาจักรีกองนำไปตีเมืองเชียงใหม่.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองจะ พระเจ้ามังระทราบข่าวกรุงไทยพระยา
ตากคงครองเป็นเจ้าแผ่นดิน สร้างเมืองบางกอกขึ้นใหม่ เป็นราช
ธานีใหญ่ แทนกรุงศรีอยุธยาซึ่งพิเภกนิบหายนั้น กตบคงคิดต่อรบ
จึงทรงพระดำริว่าจะระใจข้ามได้ ไทยจะมีกำลังกำเริบมากจน
จำจะแต่งกองทัพใหญ่ ให้ไปตีปราบปรามเสียให้สิ้นเดียนหนามราบคาบ
อย่าให้แผ่นดินไทยตั้งตัวเป็นปีกแผ่นแน่นหนาจนได้สืบไปอีกในภายหน้า จึง
ให้แพกจาคุมพดพม่าห้าร้อย ถ้อยหนึ่งร้อยตั้งลงมาถึงปากน้ำเจ้า
เมืองเมาะคะมะ ให้เกณฑ์พลรามัญเมืองเมาะคะมะสามพัน เข้ากอง
แพกจาเป็นนายทัพยกไปทำทาง แลตั้งค่ายปลุกยั้งฉางที่ตำบลสามสบ
ท่าดินแดง จัดแจงขนเสบียงอาหารผอนไปไว้ก่อน แล้วยกทัพตั้งจึง
จะให้กองทัพใหญ่ยกไปตีเขาเมืองบางกอกซึ่งตั้งชนใหม่ขึ้นจึงได้ แล
ปากน้ำนั้นก็เกณฑ์พลรามัญเมืองเมาะคะมะ แต่เมืองขึ้นสามสิบสองหัว
เมืองเป็นคนสามพัน ให้พระยาเจ่ง พระยาอยู่ คตะเสียง คตะเกดบ
คุมมากองแพกจายนายทัพ แพกจายก็ยกทัพมาณสามสบท่าดินแดง จัด
แจงการตั้งปวงตามรับสั่งพระเจ้าองจะ ฝ่ายปากน้ำเจ้าเมืองเมาะคะมะ
ให้เร่งรัดเก็บเอาทองเงินแก่ครอบครัววัดมิงรามัญ แลไพร่พดเมืองตั้งปวง
ได้ความยากแค้น บ้างหลบหนีมาบอกกันยังกองทัพ แลนายทัพ
นายกองรามัญตั้งปวงก็โกรธว่าพม่าข่มเหง เบียดเบียนครอบครัวข้าง

หลัง จึงชวนกันคิดขบถฆ่าแพกัจจานายทัพ กับทั้งไพร่พลฆ่าหัว
 ร้อยเดียวตั้งต้นทำดินแดง ด้วยยกทัพกลับไปยังเมืองเมาระตมะ แด
 บรรดารามัญนายไพร่ซึ่งอยู่ที่เมืองแถมเมืองชนทงปวงนั้น ก็พร้อมใจเข้า
 ด้วยกันตั้งต้น ชวนกันยกเข้าปล้นเมืองเมาระตมะในเขตกลางคืน ให้
 เป็นเสียงไทย ปกั้นห้วยแตรกรมการพม่าทั้งปวงตกใจไม่สู้รบ ทั้ง
 เมืองเดียวตรงเรือหนีไปเมืองอย่างกุง แล้วบอกขึ้นไปถึงเมืองฮังจะว่ามอญ
 เมืองเมาระตมะเป็นขบถตั้งเมือง.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองตั้งมิ่งรามัญเมืองเมาระตมะ ก็ยกกองทัพรามัญ
 คิดตามขึ้นไปได้เมืองจิดคองเมืองหงษา ด้วยยกขึ้นไปตั้งเมืองอย่างกุง
 เข้าตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ ด้วยยกเข้าปล้น เจ้าเมืองอย่างกุงต่อรบเป็น
 ดำมารด มอญหักเข้าไปได้ในเมืองกึงหนึ่ง พม่าตั้งค่ายในเมือง
 กึงไว้ได้ครึ่งเมือง ครั้นพระเจ้าฮังจะทราบในหนังสือบอก จึงให้
 ขแหงุ่นยกพลพม่าหมื่นหนึ่งยกลงมารบมอญขบถ พอทัพหน้าขแหงุ่นก็
 ด้มาถึงก็เข้าตีทัพมอญ ๆ ต่อรบสู้มิได้ ก็ถอยกลับลงมาเมือง
 เมาระตมะ กองทัพขแหงุ่นก็ยกติดตามลงมา รามัญทั้งปวงเห็น
 เหลือกำลังจะสู้พม่ามิได้ ก็กวาดครอบครัวหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ
 ธัมภารณกรุงพระมหานครศรีอยุธยา แยกกันเป็นหลายพวกเข้ามา
 ทางด่านพระเจดีย์สามองค์บ้าง ทางด่านเมืองตากบ้าง กองทัพพม่า
 ก็ยกติดตามมอญมาทุกทาง ที่ตามมาทันก็กวาดครอบครัวมอญ
 กลับคืนไปได้บ้าง.

๑ ในขณะที่ทัพหลวงตั้งอยู่ณบ้านรแห่งนี้ จึงขุนอินทศิรนายด่าน
 เมืองตากนำเอาครัวไทยมอญซึ่งหนีมาแต่เมืองเมาระตมะ เข้ามาพึ่งพระ

บรมโพธิสมภาร พาศิวต์มิ่งสุรายกถันซึ่งเปนตัวนายมานั้นเข้ามาเฝ้า
กราบถวายบังคมณพระตำหนักสวนมะม่วง จึงมีพระราชดำรัสให้ถาม
ถามว่า พระเจดีย์ฐานอันชื่อว่ากตอมบ้อมณเมืองเมาะคมะนั้น ยัง
ปรกติค้อยู่ฤๅ ส้มิงสุรายกถันกราบทูลว่ายังปรกติค้อยู่ จึงดำรัส
ให้ถามว่าพระมหาเจดีย์เกษาตุณเมืองย่างกุ้ง ซึ่งว่าฉัตรยอดหักตง
มานั้นยกขึ้นได้แล้วฤๅ ส้มิงสุรายกถันกราบทูลว่าพระเจ้าอังวะให้ตั้งมา
ปฏิสังขรณ์ตามมีแต่ยังหายกขึ้นได้ไม่ จึงครัสให้ถามว่าภามาว่านาง
รามัญบุตรีคนเรื้อใจ อายุได้ สิบสี่ปี สิบห้าปี รุอรุธรรม เกิดที่
เมืองเมาะคมะนั้นม่จริงฤๅ ส้มิงสุรายกถันกราบทูลว่ามีจริงอยู่ แต่
ยังหาได้ส่งขึ้นไปเมืองอังวะไม่ พอเพตม่ายจึงดำรัสให้พระยายมราช
แขกยกกองทัพไปซัดต่านอยู่ณท่าคินแดงรับคร้วมอญ กับจะได้ศอรบ
ทัพพม่าซึ่งยกตามมอญมานั้นด้วย.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนอ้ายแรมห้าค่ำเพลาเช้า บันดาลฝนทำใหญ่
ตกเปนมหาพิไชยราชฤกษ์ จึงโปรดให้พระยาตำแหน่งวิษิตคุมพลสองพัน
เศษอยู่รักษาเมืองตากคอยรับคร้วมอญ แลตั้งเสด็จทรงช้างต้นพังเทพ
ดัดดา ให้ยาตราพลทัพหลวงกำเนินโดยสถลมารค ประทับร้อนแรม
ไปโดยระยะทางหลายแคว้นถึงตำบลนาเพือกเหนือเมืองนครด่าปาง แล
ดำเนินทัพหลวงไปอีกหลายแคว้น ถึงณวันอังคารเดือนยี่ขึ้นสองค่ำ เสด็จ
ถึงเมืองด่าพูน ให้ตั้งค่ายหยุดประทับอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ่ายไปสุพธารู้ว่ากองทัพไทยยกขึ้นมาจะตีเมืองเชียงใหม่ จึงให้
พระยาจำบ้านแดนแสนท้าวพระยาต่างปวง ยกกองทัพดาวพันหนึ่ง
เป่นกองนำให้ตวงมาก่อน แลให้ ไปมยุ่งวนเจ้าเมืองอยู่รักษาเมือง

ไปสู่พลาจึงยกกองทัพมาทัพดาวเก้าพันจะยกลงมาจับทัพไทย ฝ่าย
พระยาจำบ้านกับพระยา กาวิตขุนนาง เมืองนคร ตำปาง ซึ่งเป็นกองนำนั้น
เข้ามาหากองทัพเจ้าพระยาจักรี ขอสงวนภักดีเข้าด้วย จะยกตั้งต่อ
รบพม่า เจ้าพระยาจักรีจึงบอกลงมาให้กราบทูตแล้ว ให้กองทัพ
พระยาจำบ้านพระยา กาวิตนำทัพขึ้นไป.

๑ ฝ่ายไปสู่พลา ยกกองทัพมาได้คันทหนึ่ง รู้ข่าวว่าพระยาจำบ้าน
พระยา กาวิต กตมกิดร้ายไปเข้าด้วยทัพไทย จึงถอยทัพกลับไป
เมืองเชียงใหม่ แดงกองทัพเจ้าพระยาจักรียกขึ้นไปถึงแม่น้ำเมือง
เชียงใหม่ ทัพพม่าแยกออกมาขุดสนามเพลาะคอยสกัดรบตามริมน้ำ
จะข้ามทัพไปยังมีได้ จึงให้หมื่นศรีสังหเทพลงมากرابทูต มีพระราช
ดำรัสสั่งให้เอาปืนจากรงค์ตนกตมทำบ้านขึ้นยิงให้พม่าแตก แล้วจึงยก
ข้ามน้ำไป อันจะรอรังอยู่จนมิได้ การศึกจะเนินช้า หมื่นศรีสังห
เทพก็กลับไปบอกตามรับสั่ง พอกองทัพหน้าทัพพม่าแตกยกข้ามน้ำไปได้
ตั้งค่ายล้อมเมืองได้สามสิบสี่ค่าย เจ้าพระยาจักรีจึงให้พระยาธิเบศ
บคิดลงมากرابทูตพระกรุณาให้ทราบ.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ โสมนัส จึงพระราชทานม้า
พระที่นั่งกับพระแสงปืนต้นบอกหนึ่ง ไปให้เจ้าพระยาจักรี แล้ว
พระราชทานพระแสงปืนต้นออกสองบอก ไปให้เจ้าพระยาสุรสีห์บอกหนึ่ง
เจ้าพระยาสุรรรค โดกบอกหนึ่ง ครั้นค่ำตงเพลาห้าทุ่มเศษ จึง
ดาวสามสิบเอ็ดคนเป็นบ่าวแสนหนึ่งชื่อมาแต่บ้านพวน บอกให้ทราบ
ทูตว่ากองทัพพม่าประมาณสองพันยกมาแต่เมืองเมาระตะ ตามครัว
มอญเข้ามาทางบ้านนาเกาะคอกเหล็กด้านเมืองตาก จึงดำรัสให้พระ

เจ้าหลานเธอรวมดักษณ์เป็นแม่ทัพ ถือบดพันแปดร้อยเศษยกไปทาง
บ้านจอมทอง ตัดตงไปบ้านนาเกาะคอกเหล็ก ตั้ทัพพม่าซึ่งยก
เข้ามานั้น

๑ ครั้นรุ่งขึ้นจึงเจ้าพระยาสุวรรณโลกตงมาแต่ค่ายล้อมเมือง เชียงใหม่
นำเอากระสุนปืนทองคำสองกระสุน ซึ่งพม่ายังออกมาแต่ในเมืองมา
ทูลเกล้าฯ ถวายแล้วกราบถวายบังคมลากลับไป จึงทรงพระอิฐฐาน
แล้วสั่งให้พราหมณ์เอากระสุนปืนทองคำทั้งคู่นั้น ไปประกาศแก่เทพยดา
ในบริเวณพระมหาราชคูในเมืองลำพูน แล้วให้ฝังไว้วันที่ใกล้พระมหา
ราชคูนั้น

๑ ในวันนั้นพระเสมียนคราในเจ้าพระยาสุวรรณโลก บอกข้อราชการ
ตงมากกราบทูลว่า ได้เกิดยกล้อมดาวชาวเมืองลำพูนเมืองเชียงใหม่
ซึ่งแตกหนีออกอยู่ป่ามาเข้าหาเป็นอันมาก ทั้งครอบครัวถึงห้าพันเศษ
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวตำวงศ์สรรเสริญคีบัญญาพระเสมียนครา แล้ว
ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยาอักษรวงษ์ ให้คุมพวกดาวซึ่งมา
เข้าเกิดยกล้อมนั้น จัดเอาแต่ที่ส่งรกรังไปเข้ากองทัพเจ้าพระยาจักรี
ทัพมาณเมืองเชียงใหม่

๑ ครั้นณวันจันทร์เดือนอ้ายชนแปดค่ำเพลาบ่าย จึงพระราชฤทธา
พนต้อหนงต้อบอกมาแต่กองทัพพระยาคำแห่งวิชิต ซึ่งตั้งอยู่รักษา
เมืองตาก ว่าณวันพุธเดือนยี่ชนเก้าค่ำ สวรรณเทวกบัทามมูวย
สองนาย พาครัวรามัญเข้ามาถึงเมืองตากเป็นคนห้าสิบคน ให้
การว่ามาแต่เมืองเวียง ครอบครัวชายหญิงประมาณพันเศษ ครั้น
มาถึงตำบลอุวาบพม่าตามมาทันได้รับพุงกัน แต่จักกายวอซึ่งเปน

นายใหญ่มานถูกลบตาย พวกครัวทั้งปวงแตกหนีกระจัดพิศพรายตาม
มาข้างหลัง เข้าทางบ้านนาเกาะคอกเหล็ก ชนิงดาวชาวพวนนาทาง
ก็แตกเข้ามาทางด้านตอง ครอบครัวย้ายหนีภัยภัยสืบสืบกัน ผู้
รักษาด้านตองก็หนีด้วย แต่บ้านนาเกาะคอกเหล็กก็ห้ามผู้อยู่รักษาไม่
กรั้นได้ทรงทราบในไบบอก จึงให้มหนังสือรับสั่งไปหากองทัพพระเจ้า
หลานเธอรามลักษณะกลับมา แล้วให้หนังสือตอบไปถึงพระยาตำแหน่ง
วิชัย ให้แบ่งทัพยกออกไปตั้งอยู่ณบ้านนาเกาะคอกเหล็ก เกิดยกต่อม
ดาวมอญซึ่งแตกคืนมานั้นประมวญเข้าไว้ แล้วออกคอยกั้วสกัดทัพ
พม่าอันคิดตามครัวมาให้แตกฉานไปจึงได้.

๑ ครั้นถึงณวันพุ่มเดือนยี่ชนค้ำหนึ่ง จึงเจ้าพระยาจักรีให้พระยา
วิจิตรนาวิธลงมากราบทูลว่า กองเจ้าพระยาสุวรรณโคตยกเข้าตั้งค่าย
ล้อมเมืองด้านตองได้ค่ายได้ตั้งค่าย แต่ด้านรี้ฝ่ายตะวันออก ตะวันออก
คณนิกให้กองทัพหัวเมืองทั้งปวงเข้าตั้งค่ายล้อม ชกปักกาตั้งกัน
กระหนดของด้านแล้ว ยังแต่ด้านตองฝ่ายเหนือด้านเคียว ถ้า
ยกเข้าตั้งค่ายเห็นจะได้ รบกันเป็นสำมารล แม่นได้ ท่วงที่จะกรูเข้าหัก
เอาเมืองที่เคียว.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงสดับไม่เห็นด้วย ดำริที่ว่าพม่าตั้ง
ค่ายรับอยู่ในเมือง ซึ่งจะกรูเข้าไปนั้นเกิดอกจะเสียที่ ทแกดงทหาร
ก็จะถอยกำลังถ้าย่อยหย่อนลง ถ้าล้อมรอบเมืองได้แล้วจะหักเข้าที่ไหน
ก็ให้ตั้งหน้าทำเข้าไปเฉพาะที่นั้น แต่บรรดาค่ายทั้งปวงให้ชุดคองชวาก
กันซาศัก แต่ซึ่งค่ายประชิดจะได้วางปืนเกณฑ์ห้ามหน ให้ชุดคอง
เคินบั้งบัพพม่า ให้ชุดคองคองชวากเข้าตั้งใกล้เมืองได้ ก็ให้ชุดคองไปรย

ชวากกระจับที่คายนัน ^๕ แม่น้ำศักดิ์ก็จะยกออกมาหักค้ำยก็ให้ ^๕ ได้คดถูก
 คึดตามเข้าเมืองที่เดียว ^๕ พระยาวิจิตรนาวีก็กราบถวายบังคมลากลับไป
 แจ้งขอรับตั้งแก่เจ้าพระยาจักรี ^๕ ๆ ก็จัดแจงการทั้งปวงตามกระแสพระราช
 คำรัสสั่งไปนัน ^๕.

๑ ฝ่ายไปสู่พลา โปมยุง่วน ก็ให้นายทัพนายกองพม่ายกพลทหาร
 ออกมาตั้งค่ายรับนอกเมืองเปนหลายค่าย ^๕ แล้วยกออกปล้นค่ายเจ้า
 พระยาจักรีซึ่งตั้งอยู่ด้านตะวันออกในเพลากลางวัน ^๕ เจ้าพระยาจักรี
 มิได้กรันคว้าม ^๕ นิ่งเด่นหมากรุกอยู่ในค่าย ^๕ พลาของสั่งพลทหาร
 ให้วางปืนใหญ่น้อยออกไปจากค่ายยิงพม่า ๆ ^๕ ถูกปืนตีมตายลงมากจะปล้น
 เขามิได้ ^๕ ก็ถอยกลับเข้าค่าย.

๑ ครั้นวัน ๗ ^๕ ๒ คำเพดาฆ่ารุ่งเช้า ^๕ จึงส่งเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ก็ทรงเครื่องราชวิภูติศักดิ์สำหรับราชรถยุท ^๕ ทรงราชอาวุธสรรพเสด็จ
 ก็เสด็จทรงช้างคันพลายคเชนทรบรรยงก์เป็นราชพาหนะ ^๕ ให้ยาตราพล
 นิกรทัพพลวงจากค่ายริมเมืองลำพูนขึ้นไปณเมืองเชียงใหม่ ^๕ หยุคประทับ
 รัชนพลับพลาไชยในค่ายบอกก ^๕ โกลเมืองเชียงใหม่ทาง ๓๕๒ ^๕ เส้น
 แล้วยำเนินทัพพลวงไปประทับณค่ายมัทรีหน้าโกลเมือง ^๕ ในวันนั้นเจ้า
 พระยาจักรีแม่ทัพนายกองพลทหารออกค้ำยพม่า ^๕ ซึ่งออกมาตั้งรับนอก
 เมืองด้านตะวันออก ^๕ แดกหันเข้าเมืองทงต้น ^๕ แดกของเจ้าพระยา
 สุรดี ^๕ ซึ่งตั้งค่ายตรงประตูท่าแพก็ยกออกค้ำยพม่า ^๕ แดกทั้งสามค่าย
 ค้ำยพม่า ^๕ ไปตรวจการมากราบทูล ^๕ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ
 โสมนัส ^๕ ยกพระหัตถ์ค้ำยพระเพลาทงสองช้าง ^๕ คำรัสสั่งรวเสริญเจ้า

พระยาทั้งสองว่าจะว่าพัตถุณของศิโนในครั้งนั้น ครั้นคำเพทายามเศษ
 ไปสู่พตาแดงไปมยุ่งวนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็พาครัวหนีออกจากเมือง
 ทางประตูข้างเผือก ค้านค่ายเจ้าพระยาสุวรรณโคตมซึ่งตั้งล้อมยังไม่
 ทรหุดอด เบียดเสียดเขี่ยคยตกันค้ายที่ประตูเมืองประมาณสองร้อยเศษ
 พกพตทัพไทยออกไล่ตามจับพม่า แต่ชิงเอาครัวดาวได้เป็นอันมาก
 ครั้นรุ่งขึ้นณวัน ๓ ๓ ๒ คำเพตาเข้า จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 ทรงช้างพระที่นั่งไปทอดพระเนตรค่ายซึ่งล้อมเมืองเชียงใหม่ แต่ท้าว
 พระยานายทัพนายกองทั้งปวงมาเฝ้ากราบถวายบังคมพร้อมกัน จึงมี
 พระราชดำรัสถามว่าพม่ายกทัพหนีไปครั้งนั้น ด้วยอุบายความคิดแต่ฝีมือ
 ของผู้ใด เจ้าพระยาจักรีแต่ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวงพร้อม
 กันกราบทูลว่า ซึ่งพม่าแตกหนีไปครั้งนั้นด้วยพระราชกฤษฎาเดชาานุภาพ
 เป็นแท้ เพราะเหตุพระสงฆ์ในเมืองออกมาบอกข่าวพระพุทธเจ้าทั้งปวงว่า
 ณวัน ๖ ๓ ๒ คำกตางคินเพทายามเศษ บังเกิดอัศจรรย์ในเมืองเชียงใหม่
 แผ่นดินไหว พอรุ่งขึ้นทัพหลวงก็เสด็จมาถึงเมือง จึงทรงพระกรุณา
 โปรดพระราชทานถองพระองค์เข้ามาพบกับผ้าด้าน แก่เจ้าพระยาจักรี
 เจ้าพระยาสุรสีห์ทั้งสองเป็นรางวัลเสมอกัน แล้วให้บัญชาโทษเจ้า
 พระยาสุวรรณโคตมซึ่งมิได้ปลงใจในราชการสงคราม ตั้งค่ายไม่ทรหุดอด
 ค้านไว้หนทางให้พม่าหนีไปได้ ให้ตั้งพระราชอาญาเขี่ยน ๕๐ ที
 แล้วจำครบไว้ แต่เมื่อสำเร็จราชการศึกได้เมืองเชียงใหม่ครั้งนั้น ได้
 มีนใหญ่น้อยสองพันร้อยสิบบอก ซ้องสามสิบสองคู่ ม้าสองร้อยม้า
 ไทยมอญห้าร้อยครัว ไทยชาวเมืองสุวรรณโคตมห้าร้อยเศษ จึงดำรัสว่า

พวกครัวสวรรค์โลกเป็นขบถต่อแผ่นดิน นำทัพพม่ามาตีเมือง จะเอา
ไว้ไม่ได้ ให้คัดออกเสียทั้งสิ้น ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง
กราบทูลขอพระราชทานชีวิตไว้เป็นตพุนหญ้าช้าง.

๑ ครั้นวัน ๔ ๒ ๒ คำเพลาเช้า จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าไป
นมัสการพระพุทธปฏิมากรพระสีหิงค์ในเมืองเชียงใหม่ ทอดพระเนตร
เรือนไปมยุ่งวนเจ้าเมือง แดพวกดาวชาวเมืองบอกแก่พวกข้าหลวงว่า
แต่ก่อนมาเทศกาดเดือนยี่นาโหมแม่น้ำเมืองเชียงใหม่เคยลงขอค แด
บดินนาชนประมาณสองคอกหนึ่งเป็นอัครจริย์ จึงเสด็จออกมาประทับอยู่
ณพระตำหนักในค่ายนอกเมือง.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนยี่แรมสามค่ำ จึงทรงพระกรุณา โปรด
ตั้งพระยาจำบ้าน เป็นพระยาวิเชียรปราการ ให้ถืออาชญาสิทธิ
ครองเมืองเชียงใหม่ ให้พระยาจางพราวผู้หลานเป็นพระยาอุปราช น้อย
โพธิเป็นพระยาราชวงษ์ ให้พระยาตาพูนเป็นพระยาไวยวงษา ถือ
อาชญาสิทธิครองเมืองตามเดิม น้อยค้อมค้อผู้น้องเป็นพระยาอุปราช
ให้พระยาภาวิตถืออาชญาสิทธิครองเมืองนครจำปาสัก คำโตมผู้น้องเป็น
พระยาอุปราช น้อยธรรมนึ่งอีกคนหนึ่งเป็นพระยาราชวงษ์ ยี่นึ่ง
อีกสี่คน ชื่อคำทิพหนึ่ง หมูดำหนึ่ง คำพันหนึ่ง บุญมาหนึ่ง
ให้เป็นผู้ช่วยราชการ แด้ว ๕๐ พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่ถา
นุศักดิ์ผู้ใหญ่ผู้น้อย โปรดให้เจ้าพระยาจักรีช่วยจัดแจงราชการบ้าน
เมืองทั้งปวงให้ราบคาบเป็นปรกติก่อน.

๕๐ เต็มว่า โปรดพระราชทาน

๑ ครั้นวัน ๖ ๕ ๒ คำเพดาเข้า จึงเสด็จดำเนินทัพหลวงกลับจากเมืองเชียงใหม่ ลงมาหยุดประทับแรมอยู่ณตำบลปาง ทรง^{๕๓}นมัสการดาพระมหาธาตุ ทรงถวายสักการบูชาด้วยดอกไม้ทองเงิน แล้วถวายครัวดาวดึงส์เจ็ดคนเป็นข้าพระไว้ปฏิบัติพระมหาธาตุ.

๑ ครั้นวัน ๓ ๓ ๕ ๒ คำ จึงพระเชียงใหม่บอกขั้วราชการขึ้นไปกราบทูลว่า ทัพพม่ายกเข้ามาทางด้านแม่ตำเมา จึงเสด็จดำเนินทัพหลวงรีบลงมาถึงเมืองตากณวัน ๕ ๒ ๓ คำ คำรัศให้ทัพหลวงมหาเทพเป็นแม่ทัพ กับเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ถือบถของพันยกรีบไปตีทัพพม่าซึ่งยกมานั้น พอเพดาคำทัพหลวงมหาเทพยกไปตีกองทัพพม่าซึ่งยกเข้ามาทางด้านแม่ตำเมาณนั้นแตกไป จึงบอกหนังสือมาให้กราบทูล คำรัศให้นายควรรักษ์ควานายเวรมหาศไทย ลงเรือรีบลงไปบอกพระยาคำแหงวิศิต ซึ่งตั้งทัพอยู่ณบ้านรแหงใต้เมืองตากนั้น ให้เร่งยกกองทัพออกไปกำจัดทัพพม่าซึ่งแตกไปนั้น ในขณะนั้นเรือพระที่นั่งยังจอดอยู่ ณท่าสวนมะม่วงบ้านรแหง หาทันชนไปรีบเสด็จถึงเมืองตากไม่ ครั้นค่ำดงเพดาสองยาม จึงเสด็จลงทรงเรือจมนจกรมวังต้องลงมาพบเรือนายควรรักษ์ขึ้นไป นายควรรักกราบทูลว่าเห็นกองไฟอยู่ริมน้ำใต้ ยืนเสียดงพม่าเห็น ก็ทรงพระวิมุตติสงสัย จึงคำรัศให้นายควรรักษ์เป็นเรือนำ ๆ เสด็จลงไป จึงพบเรือตรงใต้พม่าเมืองเชียงใหม่พระเพชรปานี คุมมาหยุดจอดอยู่ ให้พม่าให้ชานยาม ก็เสด็จต้องลงมาพอเรือพระที่นั่งกระทบคอดมตง เสด็จขึ้นบนหาดทราย พบนายขุนนายเกิดครนึ่งฝั่งไฟอยู่ นายชูลถวายผ้าผืนหนึ่งเช็ดพระชงฆ์เช็ดพระบาท

จึงหลวงราชโกษาเชิญท้าวพระยาซึ่งชุมนุมเข้ามาแก้ออก เห็นพระภูษา
 ด้านองค์หนึ่งแห่งปรกคืออยู่เป็นองค์จรรยา นัก จึงน้อมนำเข้ามาถวาย
 แล้วเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทมา โดยทางสถลมารค ถึงตำหนัก
 ส่วนมณเฑาะว์บ้านรแหง จึงดำรัสให้ข้าราชการปฤชษาคุณ ไทษนายควร
 แดข้าราชการทั้งปวงปฤชษาว่า ทรงพระกรุณาใช้ไปราชการ นายควร
 มิได้พิจารณาให้ถ่องแท้ เขาความมากราบทุกด้วยเสียงพม่าเห็นนั้น
 เป็นความผิดโทษมีแก่นายควร อนึ่งนายควรได้ โดยเสด็จพระราช
 ดำเนินเป็นเพื่อนพระองค์ในคราวกันดารนั้น เป็นความชอบคุณมีแก่นาย
 ควร แดคุณกับโทษพอกดลบถกกัน ประการหนึ่งซึ่งนายชุตศรได้
 ถวายผ้าตายได้เสด็จพระขงษ์เสด็จพระบาทเมื่อกันดารนั้น เป็นความชอบ
 มีแก่นายชุตศร จึงโปรดพระราชทานเงินตราห้าคำตั้งแก่นายชุตศร
 เป็นบำเหน็จ.

๑ ครั้นณวัน ๗^๕/_๓ คำเพลาเช้า จึงทรงพระกรุณาพระราชทานเงิน
 แจกราษฎรชาวบ้านรแหงต้นทั้งผู้ใหญ่ทั้งเด็กเสมอคนละสองถึง จึงพระยา
 คำแห่งวิจิตรกราบทุกกล่าวโทษพระยานนทบุรีซึ่งเป็นลูกกของ ว่าหลบ
 หลีกย่อท้อต่อการสงครามเกรงกลัวข้าศึก จึงให้ตั้งพระราชอาญา
 เชี่ยนพระยานนทบุรีร้อยที่ แล้วให้จำกรมส่งลงไปณกรุงให้ประหาร
 ชีวิตเสีย.

๑ ครั้นณวัน ๕^๕/_๓ คำ จึงเสด็จไปทรง^{๕๒} นมัสการพระพุทธปฏิมากร
 ณวัดกลางวัดคอกเขาแก้ว แล้วคร่ำถามพระสงฆ์ว่าผู้เป็นเจ้าจำได้ฤาไม่
 เมื่อโยมยังอยู่บ้านรแหงนี้ โยมยกรวงแก้วขึ้นดูได้ กระทำสัตยาธิฐาน

ตั้งบารมีว่า ถ้าจะได้ตัวแก่พระปรมาภิเศกสมโพธิญาณในอนาคค
 กาลเป็นแน่แล้ว ข้าพเจ้าจะตั้งฆ้องแก้วเข้าบัตันของจงให้แตกเฉพาะที่จุก
 จะได้อำนาจเป็นพระเจดีย์ฐานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ครั้นอธิฐานแล้วก็
 เข้า ฆ้องแก้วก็แตกที่จุกจุกอธิฐานนั้น เป็นอัศจรรย์เห็นประจักษ์ พระ
 องค์ถวายพระพรว่าจริงดังกระแสน้ำพระราชาตัวนั้น ครั้นวัน ๕ ๓ คำ
 จึงเสด็จลงเรือพระที่นั่งลงมา โดยทางชลมารค ทำแวนถึงกรุงธนบุรี
 มหานคร.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองจะ พระเจ้ามังระลงมาเมืองย่างกุ้ง
 กระทำการยกฉัตรยอดพระมหาเจดีย์เกษขลุ ฝ่ายเสนาบดีซึ่งอยู่รักษา
 เมืององจะบอกลงมาว่าพระยาหงษาชาติ พระยาอุปราชา กับคณะ
 เก่งแตรรามัญทั้งปวง ซึ่งกวาดชนไปไว้ครั้งเมืองหงษาชาติได้แต่ครั้ง
 แผ่นดินพระเจ้ามังดองนั้น คิดกันเป็นขบถ เห็นว่าเสด็จไม่อยู่จะยก
 เข้าปล้นเอาเมืองข้างหลัง บัดนี้จับจำไว้สิ้นแล้ว พระเจ้ามังระจึงให้
 มีหนังสือตอบขึ้นไป ให้ประหารชีวิตพระยาหงษา พระยาอุปราชา
 แดคณะเก่ง สมิงรามัญคณาชซึ่งร่วมคิดกันเป็นขบถนั้นเสียให้ สิ้นแล้ว
 ให้ข้าหลวงมาเร่งกองทัพขอแซ่หุ่อกซึ่งตั้งอยู่ณเมืองเมาะคะมะนั้น ให้ยก
 ตามมอญขบถเข้าไปตีเอาเมืองไทยให้ ได้ ขอแซ่หุ่อกจึงให้ยุบกองทัพ
 เป็นแม่กองทัพหน้า กับอุคตมถึงหจจิว ๓ ปกนเดชู ๓ เมียนหุ่อก ๓
 อคองหุ่อกมุงโยะ ๓ เนมโยแมงตะนรธา ๓ ยุยยงไม้ ๓ ถือพล
 ห้าพันยกถ่วงมาก่อน แล้วให้คองมรหน่องเป็นเรือวงษ์พระเจ้าองจะ
 กับหม่องจำยิด ถือพลสามพันยกทัพหนึ่งยกหนุนมา แดกของนำพม่า
 ยกตามครัวมอญเข้ามาเข้าตีกองทัพไทย ซึ่งตั้งค่ายอยู่ ณท่าดินแดงนั้น แดก

พระยายมราชแม่ทัพก็ถอยลงมา แล้วบอกเข้ามาให้กราบทูลว่าพม่า ยกทัพใหญ่มาเหลือกำลังจะค้ำทานค้อมรบ ขอพระราชทานกองทัพเพิ่มเติมไปช่วย จึงดำรัสให้พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าจ้อย กับพระยาธิเบศร์เป็นแม่ทัพ ก็อพยพตามพันยกไปตั้งค่ายรับณเมืองราชบุรี.

๑ ขณะนั้นพระยายมราชบอกส่งพระยาอภัยรณฤทธิ์หนึ่ง พระยาเพชรบุรีหนึ่ง หลวงสมทบตบาคหนึ่ง หลวงดำแดงฤทธาหนึ่ง ทงต้นายซึ่งแตกพม่าเข้ามาใน แต่พระยาดุสิตพรหนึ่ง หลวงรักษมณเฑียรหนึ่ง พระยาดุสิตพรบุรีหนึ่ง พระยากาญจนบุรีหนึ่ง พระยานครไชยศรีหนึ่ง ทงห้านายยังไม่พบตัว จึงดำรัสให้จับเอาบุตรภรรยาฆ่าไว้ ให้ทำราชการแก้ตัวส่งไปเข้ากองพระเจ้าลูกเธอแต่พระยาธิเบศร์ แล้วดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอกรมดัดกษณ์ ก็อพยพพันหนึ่งยกไปช่วยพระเจ้าลูกเธอ คึกอานการสงครามเอาไชยชนะให้จงได้ ถึงณวัน ๒๕ ค่ำเพลาเช้า เสด็จลงพระตำหนักแพ ให้เรือตำรวจขึ้นไปเร่งกองทัพซึ่งกลับมาแต่เมืองเชียงใหม่ ยังดำดั่งอยู่ตามเสด็จมาไม่ทันนั้น ให้เร่งรีบลงมาโดยเร็ว อย่าให้ใครจะเข้าบ้านเป็นอันตราย ถ้าผู้ใดจะเข้าบ้านจะประหารชีวิตทีเดียว แต่เรือท้าวพระยาพระหลวงขุนหมื่นข้าราชการทั้งปวงนั้น ก็รีบเร่งลงมาถึงนำพระตำหนักแพ พอกราบถวายบังคมตาแล้ว ก็บอกพระหัตถ์สั่งให้รีบออกไปเมืองราชบุรี.

๑ ขณะนั้นพระเทพโยธาจอดเรือแฉะขึ้นบ้าน ตำรวจลงมากราบทูลทรงพระโกรธ ดำรัสให้เรือตำรวจรีบไปเอาตัวมาในทันใดนั้น แล้วเอาตัวพระเทพโยธาขึ้นมัดไว้กับเสาพระตำหนักแพ ทรงถอดพระแสงดาบ

ออกพ้นพระเทพโยชาด้วยพระหัตถ์บนพระคําหนักแพ ค้ะชะขาดตกลง
ให้คํารวจนำเอาค้ะไปเทียบประจานไว้ ที่หน้าบ้ชอมวิไชยประดีทมิ แต่ศพ
นั้นให้ทิ้งน้ำเสีย อย่าให้ ใครดูเยี่ยงอย่างสืบไป.

๑ ฝ่ายพวกรามัญซึ่งหนีพม่ามานั้น พระยาแจ้ง ตระเสี้ยง ตระเกดด้บ
กับพระยาตากเมือง ซึ่งหนีเข้ามากรุงเก่า พม่าตีกรุงได้ ๆ
ตัวกลับไป แต่สมิงรามัญนายไพร่ทั้งปวงพาครัวเข้ามาทุกด้านทุกทาง
ให้ข้าหลวงไปรับมาตั้งพระนครพร้อมกันแล้ว ทรงพระกรุณาให้ตั้งบ้าน
เรือนอยู่แถวเมืองนนทบุรีบางเมืองตามโคกบ้าง แต่ตั้งกรจจัดได้สามพัน
โปรดให้หลวงบำเรอภักดีกรุงเก่าเป็นเชลยรามัญ ให้เป็นพระยา
รามัญวงศ์เรียกว่าจักรมอญ ควบคุมกองมอญใหม่ทั้งชั้น แต่โปรด
ให้พระราชทานตราคุมห้ามสรรพากรขนอนตลาดทั้งปวง ให้ค้าขาย
ท่ามาหากินเปนสุข แล้วให้เกณฑ์พระยารามัญวงศ์คุมกองมอญยก
หนุนออกไปต่อรบพม่าอีกทัพหนึ่ง แล้วโปรดให้มีตราขึ้นไปหากองทัพ
เจ้าพระยาจักรี แต่ทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือเมืองตวันออกทั้งปวง ให้
เร่งรีบยกลงมาช่วยราชการสงคราม.

๒ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีอยู่ณเมืองเชียงใหม่ แต่พระยาเชียงใหม่
พระยานครดําปาง บอกว่าเมืองน่านผู้คนมากยังมีได้มาเข้าสํวามิภักดี
เจ้าพระยาจักรีจึงให้พระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่เมืองนครดําปาง กับ
ขุนนางไทยข้าหลวงไปเจรจาเกลี้ยกล่อมพระยาน่าน โดยตี พระยาน่าน
ก็ยอมเข้าสํวามิภักดีขอขนเป็นข้าขอบขัณฑสีมา แล้วแต่งขุนนาง
สองนายให้ตั้งมาเฝ้าด้วย พอข้าหลวงถือตราขึ้นไปหากองทัพกลับแต่

เกณฑ์ทัพหัวเมืองท่งปวง เจ้าพระยาจักรแต่ท้าวพระยาพระหัวเมือง
ท่งหลายก็จัดแจงกองทัพทุก ๆ เมืองยกลงมาตามพระราชดำรัสให้ทำนั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพมาทั่วยกแยกกันไป เทียวได้จับผู้คนครอบครัวฉวาง
เมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองสุพรรณบุรี
ทุกบ้านทุกตำบล.

๑ ครั้นณวัน ๓๖๓ ค่ำ กรมการเมืองนครไชยศรีรีบอกเข้ามากราบ
ทูลว่า พวกตำรวจหลังถ่อท้องตราพระราชสั้ไปเมืองสุพรรณบุรี ถึง
ตำบลบ้านกุ่มพบพม่าประมาณสามสี่ควมมาได้กึ่งหนึ่ง กระทอผ้าซึ่ง
ใส่หนังสือท้องตรานั้นตกหายเสีย พม่าเข้าล้อมบ้านกุ่มอยู่ แก่นายพูน
นายดำ นายแก่น สามคนหนีได้ นายพรมนั้นหายไปไม่พบกัน สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้พระยาพิไชยโธสวรรค์ผู้ว่าที่กรมท่า ยก
กองทัพพันหนึ่งไปเมืองนครไชยศรีตีทัพพม่าซึ่งยกมานั้น.

๑ ฝ่ายทัพพม่าซึ่งยกมาทาง เมืองกาญจนบุรีมาตั้ง ค่ายใหญ่อยู่ณปาก
แพรก แล้วแบ่งทัพมาสามพันเศษ ยกเข้ามาตั้งค่ายอยู่ณบ้านนาง
แก้วแขวงเมืองราชบุรีสามค่าย ทัพพระยายมราชก็เลิกถอยเข้ามา พระ
เจ้าตากเชอกับพระยาธิเบศร์ดี จึงให้หลวงมหาเทพเปนกองนำคุมพล
พันหนึ่ง ยกไปตั้งค่ายประชิดโอบค่ายพม่าด้านตะวันตก แด่ทัพ
พระเจ้าหลานเธอราชมดกษณ์พลพันหนึ่ง ยกไปตั้งค่ายประชิดด้าน
ตะวันออก พระเจ้าตากเชอกับพระยาธิเบศร์ดีตั้งค่ายมั่นอยู่ณ โคน
กระต่าย แล้วบอกชื่อราชการเข้ามากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนสามแรมสิบเอ็จค่ำ ได้มหาพิไชยฤกษ์
จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่ง กราบยาว สิบสามวา

พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาเจ้าทูตของขลุ่ยพระบาทเป็นอันมาก เสด็จยก
 พยุหยาตราทางบก ด้รวพด้วยพลโยธาหาญแปดพันแปดร้อยเศษ
 จากกรุงธนบุรีไปโดยทางชลมารค หยุตประทับพลับพลาณเมืองสาคร
 บุรีคชยนาถ ครั้นค่ำเพลาห้าทุ่มจึงให้เคลื่อนกองทัพไป เพลารุ่ง
 เข้าเช้าที่เสวยณวัดกตงค้ายบางกุ่ม เพลาบ่ายโมงเศษเสด็จไม่ถึงค้าย
 มั่นเมืองราชบุรี ค่ำรัชให้พระยาวิจิตรนาวีไปตั้งข่วงราชการณค้ายบ้าน
 นางแก้ว แล้วเกณฑ์ท้าวพระยานายทัพนายกอง ยกพลทหารหนุน
 เพิ่มเค็มไปตั้งค้ายอีกเป็นหลายทัพหลายกอง.

๑ ฝ่ายคางมรหน่งของยกกองทัพพลด้ามพัน คิดตามทัพพระยายมราช
 เข้ามาตั้งค้ายอยู่ณปากแพรก ขอเสให้เกณฑ์กองทัพมาทัพรามัญ
 หนุนเพิ่มเค็มมาอีกพันหนึ่ง แดกของพระยายมราชนั้นถอยตรงมาตั้งค้าย
 อยู่ณตงวังหนองขาว ด่มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้พระยา
 ดีหราเสโซ กับพระยาอินทรวชิรเจ้าเมืองวิเศษไชยชาญ ถือพล
 ดองพันยกหนุนไปช่วยกองทัพพระยายมราช.

๑ ครั้นณวัน ๓^๓ ค่ำ จึงพระยาวิจิตรนาวีซึ่งไปตั้งราชการณค้าย
 บ้านนางแก้ว ถัดมากทราบทูตว่าพม่าประมาณฝีมือไทย หนึ่งให้ตั้ง
 ค้ายด้อมมิได้ออกรบพุ่ง ให้ร้องถามออกมาเป็นภาษาไทยว่าตั้งค้าย
 มั่นแล้วฤยัง ฝ่ายข้างเราร้องบอกไปว่ายังไม่คงมั่น บัดนี้ค้าย
 ด้อมค้ายพม่าไว้รอบแล้ว ครั้นค่ำเพลาสามยามเศษ จึงเสด็จยก
 พยุหโยธาทัพจากค้ายเมืองราชบุรี ไปทางวัดศรีบุญญิก ประทับร่อน
 ณพลับพลาค้ายศาลาโคกกระค้าย ครั้นรุ่งเช้าจึงเสด็จไปประทับแรม
 ณพลับพลาค้ายวัดเขาพระคชยพังข่วงราชการอยู่ทันนั้น แดพม่าหายก

ออกดีค้ายไทยไม่ นิ่งให้ล้อมด้วยมีจิตระประมาทว่าไทยผู้มีชื่ออื่น จะ
ออกดีเมื่อไรก็จะแตกเมื่อนั้น จะได้จับผู้คนได้มาก ฝ่ายทัพไทยก็ตั้งค่าย
ล้อมไว้ถึงสามชั้น.

๑ ครั้นวัน ๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้า จึงเสด็จพระราชดำเนินพยุห
ยาศราทัพไปทอดพระเนตรถึงค่ายล้อม พระยารามัญวงศ์ หลวง
บำเรอภักดี หลวงราชเสนามาเฝ้า จึงดำรัสสั่งให้ ไปตั้งค่ายรักษา
หนองน้ำณเขาขลุ่ยไว้ ในวันนี้ขุนปลัดคี่เมืองราชบุรีบอกเข้ามากราบทูล
ว่า ทัพพม่ายกเข้ามาทางประตูสามบ้านค่านเจ้าธวัจ จับชาวค่าน
ไปได้สองคน จะยกกลับไปฤจะตั้งอยู่ประการใดยังมีได้ทราบ จึง
ดำรัสสั่งพระเจ้าลูกเชอกบั๊กกองทัพเงินพระยาราชเสนาบดี ให้ยกกอง
ไปรักษาค่ายเมืองราชบุรี แล้วให้ รอค่ายเบ็ดต่างไปตั้งริมน้ำให้ สั้น
ให้บังขวากหนามจงมาก แล้วให้กองเจ้าพระยาอินทรชโยยกไป
รักษาตระหนักราชวังพรวนตั้งค่ายอยู่ตามค่าย เพลาค่ำวันนั้นพม่ายก
ออกดีค้ายเจ้าพระยาอินทรชโยครั้งหนึ่งแล้วแตกถอยไป ในคืนวันนั้น
พม่ายกออกดีถึงสามครั้ง ได้รับกันเป็นสามารถ จับพม่าได้เป็น
สามคน เจ็บป่วยลำบากไปเป็นอันมาก จึงบอกขั้วราชการแ
ด่งพม่ามาถวาย ครั้นความได้ทราบ ^{๔๓} จึงให้เตรียมพลทหารจะเสด็จ
ยกไปช่วยเจ้าพระยาอินทรชโย จึงพระยาเทพอรชุน หลวงคำเก็ง
รณภพทูลห้ามไว้ รับอาสาจะยกไป ครั้นรุ่งขึ้นจึงดำรัสให้เกณฑ์
ทหารกองนอกของนอก แดกของอาจารย์ กองทนายเดือกได้ ๗๔๕ คน
ให้พระยาเทพอรชุน หลวงคำเก็งรณภพ ยกไปเพนกองโจรไปช่วย

๔๓ เดิมว่า ได้ทรงทราบ

เจ้าพระยาอินทรอโยธย แล้วให้ถามพม่า ๆ ให้การว่านายทัพซึ่งยก
 มาตีค่ายสระน้ำนั้น ชื่อเนมโยแมงตะนรทา ถือพดพันหนึ่ง ซึ่ง
 ตั้งค่ายอยู่ณบ้านนางแก้วนั้น นายทัพซึ่งอยู่ยอกทุ่งหวุ่น ถือพดสองพัน
 เศษ ซึ่งตั้งค่ายอยู่ณปากแพรกนั้น นายทัพชื่อคตแคงมรหนองเป็น
 เชื้อพระวงศ์พระเจ้าอังวะ กับหม่อมจ้ายิด พดประมาณสามพันเศษ
 ยิ่งทัพหนุนมาอีกเป็นอันมาก แลทางทวายนั้นยกมาอีกทัพหนึ่ง แต่
 นายทัพเจ้าพเจ้ามได้ รุกชือ จึงโปรดให้พระณรงค์วิชิตไปตีคตแคง
 พม่าซึ่งถูกปืนตายณค่ายเขาหัวพราน ไปเสียบไว้หน้าค่ายประชิดให้
 รอบ แล้วสั่งให้ประกาศนายทัพนายกองค่ายล้อมทั้งปวงว่า ให้
 ชังพม่าไว้กว่าจะไซ้จึงเอาเข้าพ้อเขา ถ้าพม่าเรวจนออกจากค่ายอย่า
 ให้ ซึ่งเขาค่าย แต่ให้รับรองไว้จงหยุด แม้นพม่าหนีไปได้จะเอา
 โทษถึงสิ้นชีวิต ครั้นค่ำตงเพตยามเก้าบาท พม่าชอกแตกค่าย
 นำค้ำนหดวงมหาเทพ พดทหารยิงปืนรคมไปก็ถนัดเข้าค่าย ที่ถูก
 ปืนตายก็เป็นอันมาก อนึ่ง ในเพตคั้นวันนั้น ทัพพม่ายกมาแต่
 ปากแพรกจะเข้าช่วยพม่าซึ่งอยู่ในค่ายล้อม จึงยกเข้าตีค่ายหนองน้ำเขา
 ชงมู ล้อมกองรามัญเข้าไว้ จึงกองพระยาธิเบศร์บดตีเข้าไปกั้นเขา
 กองรามัญออกมาได้ เสียขุนณรงค์คนหนึ่งตายในที่รบ พม่าตี
 วกหลังหักออกมา ได้รับความเป็นสามารรถ กองทัพพระยาธิเบศร์
 ต่อบรรคานทานเหตุอภังคักแตกถอยมา พม่าได้ค่ายหนองน้ำเขาชงมู
 ก็เข้าตั้งมั่นอยู่ในค่าย ครั้นความได้ทราบพอกองทัพพระยานครสวรรค์
 ยกมาถึง จึงดำรัสให้พระยานครสวรรค์เร่งยกไปช่วยพระยาธิเบศร์
 ในคั้นวันนั้น จึงทราบว่ากองมอญพระยารามัญวงศ์ ออกจากที่ล้อมได้ แล้ว

จึงเสด็จกลับมาณค่ายค่ายโคกกระทาย พระยานครสวรรค์ พระยา
ธิเบศร์บัตย์ จึงปรึกษากันบอกตั้งพระยารามัญวงษ์ แด่หลวงบำเรอ
ภักดี หลวงราชเด่นา ซึ่งเสด็จค่ายลงมาณพดด้วงค่ายโคกกระทาย
จึงดำรัสให้ มัตราขึ้นไปให้พระยานครสวรรค์ พระยาธิเบศร์บัตย์ ถอย
ทัพลงมาตั้งค่ายรับพม่าอยู่นอกค่ายล้อมบ้านนางแก้วไกลประมาณห้าเส้น.

๑ ครั้นวัน ๔ ๓ ๔ ค่ำ จึงพระยายมราช พระยาดีหราเดโช
พระยาอินทรวชิร บอกลงมากราบทูลว่าตั้งค่ายอยู่นางแก้วของชาว
ทัพพม่ายกมาแต่ค่ายปากแพรกเข้าตีค่าย ได้ล้อมกันเป็นสามาร
พม่าถูกปืนตายแถมบาดเจ็บล้มตายไปเป็นอันมาก จับได้เป็นสองคนตั้ง
ลงมาถวาย แต่บั้นกระดูกคนค้ำนยังอยู่น้อย ขอพระราชทาน
เพิ่มเติมขึ้นไปอีก จึงดำรัสตั้งให้ มัตราตอบขึ้นไปว่า ถ้ากองทัพ
เจ้าพระยาจักรียกลงมาตั้งจึงจะให้ยกหนุนขึ้นไป ให้คอยเฝ้ากระดูก
คนค้ำที่กองทัพเจ้าพระยาจักรีนั้นเถิด.

๑ ในขณะนั้นกรมการเมืองของฉนวนบอกตั้งเมงเข้ามาว่า พม่า
เมืองมฤตหาร้อยยกมาที่บ้านทับสะแก ได้ตั้งค่ายรับไว้ แต่ข้าพเจ้า
กรมการน้อยตัวนัก ขอพระราชทานกองทัพไปช่วย จึงดำรัสตั้ง
ให้ มัตราตอบออกไปว่าราชการศึกยังคิดพันกันอยู่ ให้ผู้รั้งกรมการ
ทั้งปวงรับรองสู้รบพม่าไว้จงได้.

๑ ในทันใดนั้นหลวงมหาเทพออกไปแต่กรุงธนบุรี เข้าเฝ้ากราบ
ถวายบังคมทูลพระกรุณาว่า สมเด็จพระพันปีหลวงกรมพระเทพามาตย
ทรงพระประชวรพระยอชคเณศน์ เสด็จทิวงคตแต่ณวัน ๓ ๖ ๔ ค่ำ
บั้นเมษศก ในราตรีเพลาสองยามแปดบาท แด่ในวันนั้นไทยเสด็จ

พม่าสองคน หนีออกมาจากค่ายล้อมบ้านนางแก้ว ให้การแก่
 นายทัพนายกองว่าอดอาหารอยู่ ๗ วันแล้ว ได้รับพระราชทานแค่นั้น
 ข้างเนื้อม้า แค่นั้นในบ่อยังมีอยู่ อมิ่งเป็นใหญ่ซึ่งยังเข้าไปในค่าย
 หนีถูกพม่าตีตายเป็นอันมาก พม่าชุดหลุมตงอยู่ จึงทรงพระกรุณา
 ไปรดพระราชทานม้า ๓๐ ม้า ให้พระยารามัญวงศ์คุมกองรามัญใหม่ทั้งนาย
 ทั้งไพร่ส่วยคน สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธ เป็นกองโจรยกไป
 ตาดตระเวนข้างหลังเขาซ่งม คอยค้ำพม่าซึ่งจะยกมาช่วยพม่าในค่าย
 ล้อมนั้น.

๑ ในขณะนั้น กองทัพเจ้าพระยาจักรี ซึ่งยกตงมาแต่เมืองเชียงใหม่
 มาถึง เจ้าพระยาจักรีจึงนำขุนนางเมืองน่านสองนาย เข้าเฝ้า
 ณพลับพลาค่ายโคกกระต่าย กราบถวายบังคมทูลข้อราชการ ซึ่ง
 ให้ไปเกลี้ยกล่อมได้เมืองน่านมาเป็นเมืองขึ้นราชอาณาเขตต์มานั้น.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระโสมนัส คำรักสรวลวิญญูความ
 ชอบเจ้าพระยาจักรี แล้วทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระแสงดาบ
 ฝักทองค้ำมทอง กับพระธำมรงค์เพชรวงหนึ่ง ให้เจ้าพระยาจักรี
 เป็นแม่ทัพถืออาชญาสิทธิ์ ยกไปตั้งค่ายมั่นอยู่เหนือพระมหาธาตุวัด
 เขาพระ แดให้ตั้งค่ายรายกันขึ้นไปถึงหลังค่ายล้อมบ้านนางแก้ว อย่า
 ให้พม่าออกจกหลังได้ แล้วคำรักให้หัตถวงบำเรอภักดีคุมพลทหารของ
 นอกส่วยจัดเป็นสองกอง ไปคอยค้ำมองจับพม่าซึ่งออกมาค้ำหน้า
 ณหนองเขาซ่งมจได้ ครั้นค่ำเพลาห้าทุ่มเศษพม่าในค่ายล้อมยกออก
 มาแหกค่ายนำทัพพระยาพิพัฒน์โกษา พระยาเพชรบุรี พลทัพไทย
 รดมเป็นใหญ่น้อยยังออกไปจากค่าย ถูกพม่าเจ็บป่วยตีตายมาก

พม่าจะแหกออกมามีได้ ก็ถอยกลับเข้าค่าย ครั้นเพลาด้ามยาม
พม่าออกแหกค่ายนำที่หัตถ์ขวามือ ๆ ให้รัศมียิงปืนใหญ่ น้อยออกไป
ถูกพม่าเจ็บตำบากล้มตายเป็นอันมาก จะแหกออกมามีได้ ก็ถอย
กลับเข้าค่าย แต่เพลาที่นั้นเสียนายสุจินตาคือต้องบั้นพม่าตายคนหนึ่ง.

๑) ครั้นวัน ๕ ๖ ๗ ค่ำเพลาบ่ายสามโมง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
เสด็จทรงม้าพระที่นั่งดำเนินทัพไปหยุดอยู่ ณ หลังก่ายหัตถ์ขวามือมหาเทพ จึง
ดำรัสให้จักษุทายเทวรามัญร้องเข้าไปเป็นภาษาพม่าว่า ให้พม่าทั้งปวง
ออกมาหาโดยดีเถิด ทรงพระกรุณาจะโปรดปล่อยไปให้สิ้น พม่า
นายทัพในค่ายร้องตอบออกมาว่าท่านล้อมไว้ครั้งนี้ ซึ่งจะหนีไปให้รอด
จากความตายหาไม่ได้แล้ว แต่เหตุไพร่พลทั้งปวงมากนักรจะพลอยตาย
เสียด้วย ถึงตัวเราผู้เป็นนายทัพจะตายก็ตามกรรมเกิด แต่จะขอพบ
ศตะเถลิงสักหน่อยหนึ่ง จึงดำรัสให้ศตะเถลิงซึ่งเป็นพระยาพระราม
ซึ่งมักน้อมรับออกไปเจรจาด้วยพม่า ๆ เขียนหนังสือใส่ใบคาตาดขดเป็น
ภาษาพุกามทั้งออกมาแต่ในค่าย แปรออกเป็นคำไทยได้ ความว่า
พระเจ้าข้างเมืองนครรัฐศรีอยุธยาบุญบารมีมากนักร พระราชาณา
จักรผ่านแม่ไปในชมพูทวีปทั้งปวง ฝ่ายพระเจ้าปราสาททองนครรัฐ
รัตนบุรีจึงจะมีบุญบารมีมากเป็นมหัศจรรย์ แดพระมหากษัตริย์
ทั้งสองฝ่ายเป็นเวรแก่กัน ใช้ให้ข้าพเจ้านายทัพนายกองทั้งปวงมา
กระทำสงครามกับท่านนครมหาเสนาบดีกรุงศรีอยุธยาในคราวนี้ แด
ข้าพเจ้าเสียทีแก่ท่าน ๆ ล้อมไว้ จะพากันออกไปก็มีได้ จะหนี
ไปก็คิดสั้นนัก อันจะถึงแก่ความตายบัดนี้ ใช้แต่ตัวข้าพเจ้านายทัพ
นายกองเท่านั้นหาไม่ได้ จะตายสิ้นทั้งไพร่พลเป็นอันมาก แดการ

สงครามแห่งพระมหากษัตริย์ทั้งสองฝ่าย จักดำริเร่งเร่งสุดสิ้นแค
 ครองนักห้ามได้ ฝ่ายท่านอรรคมหาเด่นาบคกรุงไทยก็ถือน้ำพระพิพัฒ
 ต์คยาแดพระราชกำหนดกฎหมายพิไชยสงคราม ฝ่ายข้าพเจ้าก็เหมือน
 กัน คุงถือน้ำพระพิพัฒต์คยาแดไม้ม้วนไว้ทั้งสองมือ อันสมเด็จพระพุทธเจ้า
 ครีศรีพระรัตนตรัยเทศนาไว้ว่าซึ่งเกิดมาเป็นมนุษย์แต่ละคนพยายาม ใญ
 ข้าพเจ้าทั้งปวงจะได้รอดชีวิต ถือน้ำพระพิพัฒต์คยาเป็นข้าพระเจ้า
 กรุงศรีอยุธยาอัน ถัดแต่มีบุญท่านอรรคมหาเด่นาบคตนเกิด จึง
 ดำรัสให้เขียนหนังสือตอบทั้งเข้าไปในค่ายเป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษร
 รามัญฉบับหนึ่ง เป็นใจความว่าถ้าท่านทั้งปวงออกมาถวายบังคม
 โดยดี เราจะช่วยกราบทูลขอพระราชทานชีวิตไว้ทั้งนายแลไพร่ ถ้า
 มีออกมาเราจะฆ่าเสียให้สิ้น

๑ ในวันนั้นเจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพเมืองพระพิศณุโลกมาถึง แล
 ทัพเมืองเหนือทั้งปวงก็มาถึงเนื่อง ๆ กัน จึงเข้าเฝ้ากราบทูลถวายบังคม
 ทรงพระกรุณา โปรดพระราชทานร่วมแพรแดงมีรยาดำมีบัตทองแก่เจ้าพระยา
 สุรสีห์ แล้วให้ยกขึ้นไปดูการณค่ายล้อมบางนางแก้ว

๑ ขณะนั้นพระยาเพชรบุรีมีใจในราชการศึก คิดย่อทัตต่อกร
 สงคราม เสรจากับบ่าวว่าถ้าพม่ารบแตกค่ายออกได้รับรองมิหยุต เรา
 จะพากันหนีข้ามเขาถ้ำไปเมือง แต่บางนั้นเป็นใจท้อมาฟ้องแก่ข้าหลวง
 ให้กราบทูล จึงดำรัสให้เอาตัวพระยาเพชรบุรีมาถามสอดกับใจท้อมี
 รับเป็นสัตย์ จึงตรัสตั้งให้มัดมือไว้หลังแล้วเอาไปตระเวนรอบทัพ แล้ว
 ให้ประหารชีวิตครัดคัสระไปเสียมิไฉนค้ำ คอยให้ผู้ใดดูเยี่ยงอย่าง

๑) จึงพระยารามรามัญใหม่กับหมื่นศรีวัดเทพมากกราบทูลว่า ขึ้นไป
 เสรจากับพม่าว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จยกพลโยธาทัพขึ้นไป
 เมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ไปสุพดาไปมย่งวณหนีไม่ได้ ไปสุพดาจะฆ่า
 ไปมย่งวณเสีย ไปมย่งวณหนีเข้ามาสู่อวมภักดิ์เข้าเป็นข้าทูลตของขลุ
 พระบาท ทรงพระกรุณาโปรดเสด็จไว้ แม้นพม่าตัวนายจะออกมา
 ถวายบังคมขอสู่อวมภักดิ์ เราจะช่วยพิชิตทูลให้รอดชีวิตร พม่าว่า
 ตระเถ็บฟังมาเป็นข้าเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหม่จะได้ ใจมิได้ จะใคร่พบ
 ทำนายนายกของผู้ใหญ่ จึงดำรัสให้กลับไปแล้วพม่าว่าให้แต่งพม่า
 ตัวนายออกมาเถิด เราจะพาไปพบท่านแม่ทัพผู้ใหญ่ ขุนยอคงห้วน
 จึงให้พม่า นายกองคนหนึ่งกับไพร่ห้าคนออกมาหาตระเถ็บ ซึ่งเป็น
 พระยาพระราม จึงดำรัสให้พระยาพระรามพาตัวพม่า นายไพร่ไปให้พบ
 พระเจ้าหลานเธอกรมดกษณกับเจ้าพระยาจักรี จึงให้พระยาพระราม
 บอกแก่พม่าว่า ถ้านายมิ่งออกมาถวายบังคมก็จะช่วยให้รอดจากความ
 คาย ถ้ามิออกมาจะฆ่าเสียทั้งสิ้น พม่าตัวนายจึงว่าขอให้ขยับยังอยู่
 แต่ในเพลาพม่านี้สามโมงเช้า จะขอปรึกษาให้พร้อมกันก่อน จึงให้
 ปล่อยพม่า นายไพร่กลับเข้าไปค่าย.

๑) ครั้นวัน๘ค่ำ เจ้าพระยาสุรสีห์ก็กราบถวายบังคมลา ยก
 กองทัพไปตั้งค่ายล้อมพม่าณค่ายเขาขลุ่ย จึงดำรัสให้กองทัพหัวเมือง
 ทั้งปวงแต่เช้าดวงในกรุง ยกไปตั้งล้อมอยู่หลายค่าย.

๑) ในวันนั้นพระกษัตริย์ พระคตองจวน บอกเข้ามาให้กราบทูลว่า
 พม่าประมาณสี่ร้อยเศษยกมาตีเมืองบางสะพาน ได้รับกันเป็นสามารด
 พม่าแตกค่ายหนีออกไปแล้วเผาเมืองบางสะพานเสีย ยกไปทางเมือง

ประทิว จึงทรงร่างท้องตราให้ ไปถึงพระเจ้าหลานเธอเจ้าบุญจันทร์
 แดพระยาธิเบศม์ศักดิ์ศรีกรุงเก่า ซึ่งไปรคคังเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช
 ผู้อยู่รักษากรุงธนบุรีนั้น ให้มีหนังสือตอบออกไปว่า ให้พระกฤษณ์
 พระศตของวาน รักษาตำแหน่ง ให้ได้ยาเมื่อหนองน้ำบนน้ำที่ทางซำคัก
 จะมานั้น อย่าให้กินน้ำได้ แล้วให้เอาพม่าเมืองเชียงใหม่ซึ่งจำไว้
 ในคุกสามคน ทวายนคนหนึ่ง กับพม่าซึ่งปล้นค่ายเจ้าพระยาอินทร
 ชโยชนเขาสัวพรานคนหนึ่ง ให้ตั้งพระราชอาญาตัดมือตัดเท้าเสีย แล้ว
 ให้เขียนหนังสือผูกแขวนคอไป ใจความว่าบอกแก่เจ้านายมันให้เร่งยก
 มาอีกเถิด แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรค่ายเจ้าพระยาอินทรชโยชนแด่พระ
 โทหาริบัติ ซึ่งตั้งรักษาสระน้ำอยู่ณเขาสัวพรานนั้น จึงพระยารามัญ
 วงษ์แห่หลวงบำเรอภักดีจับพม่าได้ส่งคนนำมาถวาย คำรักให้ถาม
 พม่า ๆ ให้การว่ามาแต่ค่ายปากแพรกมาส่งดำเดียง แดพม่าซึ่งตั้งอยู่
 ณค่ายปากแพรกนั้นคนดำพันเศษ ซึ่งยกเข้ามาตั้งค่ายอยู่ณเขาสัว
 นั้นตั้งกองคนมากหลายพัน จึงคำรักให้หลวงภักดีส่งกรมทหารกอง
 นอก อยู่ในกองพระยาเทพอรชุนซึ่งยกมาช่วยเจ้าพระยาอินทรชโย
 ชน ให้คุ้มพลทหารห้าร้อยยกไปเพนกองโจร ให้ถ่มหัวหนของมึง
 บ่อที่แม่น้ำตามทางมาแต่ปากแพรกเสียให้สิ้น อย่าให้เป็นกำลังซำคักได้
 ถ้ามไม่ได้อีกก็ให้เอาเปลือกไม้เมื่อมาแต่ ทราวาศ ๔๔ ใต้ลงอย่าให้กินน้ำ
 ได้ แล้วให้เอาก้าวสังกัตตัดดำเดียงพม่าอย่าให้ส่งกันถึง.

๑ ครั้นค่ำดงเพลาประมาณสองยาม พม่าในค่ายเขาสัวทำค่าย
 วิถีหนักออกปล้นค่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ แดทหารในค่ายยังมีปืนใหญ่น้อย

ออกไป ต้องพม่าตีมาด้วยลำบากเป็นอันมาก พตพม่าจรดแดง
มาถึงค่ายเจ้าหมื่นศรีศรีธรรมราชแล้วถอยกลับเข้าค่าย ครั้นเพลาสามยาม
เศษ พม่ายกออกเราจะค่ายพระยานครศรีธรรมราชจึ่งรุ่ง พตทหารในค่ายยิ่ง
ตื่นใหญ่หนีออกไป ต้องพตพม่าด้วยแต่ลำบากก็มาก ครั้นเพลา
เช้าณวัน ๔ ๖ ๔ คำ จึ่งเสด็จดำเนินพยุหทัพขึ้นไปช่วย ตำรวจให้ของ
อาจารย์แต่ผู้พายทนายเล็อกเข้ารบ ถ้าเห็นหนักที่ไหนให้เข้าช่วยที่นั้น
ครั้นเพลาสองโมงพม่าถอยกลับเข้าค่าย ทรงเห็นว่าเข้าศึกถอยแล้วก็
เสด็จกลับมาณพลับพลาค่ายโคกกระต่าย ในวันนี้เกิดพายุใหญ่มหา
เมฆตงฆนทงส์ทศมืดไปทงอากาศ จึ่งทรงตั้งพระศัตยาธิฐานกับบันดา
ให้เมฆเคลื่อนไปไม่ตกที่ค่ายพม่า ไปตกเสียที่อื่น.

๑ ครั้นณวัน ๖ ๖ ๔ คำ จึ่งยุยงกุงหุงนนายทัพค่ายบ้านนางแก้ว ให้
พม่าตัวนายเจ็ดคนออกมาเจรจาความเมือง ด้วยพระเจ้าหลานเธอกรม
ดักษณแดเจ้าพระยาจักรีว่า ถ้าท่านแม่ทัพกรุณาช่วยทตขอชีวิตไว้ได้
นายทัพนายกองทั้งปวงก็จะชวนกันออกมาถวายบังคมทงสิ้นด้วยกัน พระ
เจ้าหลานเธอแดเจ้าพระยาจักรี จึ่งสั่งให้ตามว่าแก่พม่าว่าเราจะทตขอให้
รอดชีวิต จงพากันออกมาเถิด จึ่งให้ปลดปล่อยกลับเข้าไปสองคน
เอาตัวไว้ห้าคน แล้วให้ว่าครังก่อนดวงว่าจะออกมา ให้เรากลับ
ทตพระเจ้าอยู่หัวเป็นเท็จไปครั้งหนึ่งแล้ว ถ้าครنگนเป็นเท็จอีกเราช่วย
ไม่ได้ ครั้นเพลาเที่ยงในวันนั้นกองทัพพระยานครราชสีมาพตพันแก้ว้วย
ตงมาถึง พระยานครราชสีมาจึ่งเข้าเฝ้ากราบถวายบังคม ก็ทรง
พระพิโรธ ตำรวจคาดโทษว่ามาช้ากว่าหัวเมืองทงปวง พระยานคร
ราชสีมากราบทตว่าข้าพระพุทธเจ้าอยู่ด้วยเดชหัวเมืองชน เกณฑ์

เจ้ากองทัพครั้งไปตีเมืองเชียงใหม่หน้ตาทัพกลับมาบ้าน ข้าพระพุทธเจ้าให้เที่ยวจับตัวกับทั้งบุตรภรรยาเข้ามาด้วย เป็นคนชายหญิงเก้าสิบหกคนด้วยกัน จึงดำรัสว่าเถชน้ตาทัพจะเอาไว้มิได้ ครั้นสั่งให้ตัดศีรษะเสียให้ ส่วนทั้งบุตรภรรยาที่ริมทางนอกค่ายโคกกระท้าย.

๑) ในวันนั้นขุขคองหูน้ตาทัพ ให้อุคมถึงหจจิวปลัดทัพกับพม่า คัญนายหมวดนายกองสิบสามคน นำเอาอาวุธต่าง ๆ มัดออกมาเผ้าพระเจ้าหลานเธอรามดกษณ์ ๆ จึงให้พระยาพิพัฒโกษาแถหดวงมหาเทพ มัดอุคมถึงหจจิวแถพม่าคัญนายสิบสามคนนั้น แถ้นำมาถวายนพดัมพลาค่ายโคกกระท้าย จึงดำรัสให้ตามพม่าสิบสี่คน พม่าสิบสี่คนให้การว่า ข้าพเจ้านายทัพนายกองทั้งปวงปฤกษาพร้อมกันแถ้ว จึงนำเอาเครื่องสำตราวุธออกมาถวายนบงคม ถ้าทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชีวิตแถ้ว จะขอถอนนำพระพิพัฒสัตยาเป็นข้าทูตของชุดพระบาททำราชการร่นของพระเศษพระคุณสืบไป จึงดำรัสว่ากูจะให้จำไว้ก่อนกว่าจะได้คัญนายมาพร้อมกัน ถ้าเขงสวามิภักดีโดยจริงแถ้ว แม้นสำเร้จราชการศึกได้เมืองอังวะจะให้ริงเมืองอังวะ แถ้วดำรัสให้พระยาพระรามข้าหดวงมีชื่อ คุมคัญอุคมถึงหจจิวกับพม่าสิบสามคนถดับไปณค่ายด้อม ให้ร้องเรียกงุขคองหูน้ตาพม่านายทัพนายกองทั้งปวงให้ออกมา พม่าคัญนายซึ่งอยู่ในค่ายร้องคอบออกมาว่าจะปฤกษากันก่อน พวกข้าหดวงก็พาพม่าสิบสี่คนถดับมายังค่ายหดวง แถอุคมถึงหจจิวออกมาเจรจาคัญนายทัพนายกองไทยครั้งนั้น จะได้ไหวผู้ใดหามิได้ ถวายนบงคมแถพระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียว จึงดำรัสสรรเสริญว่ามีเสี้ยที่เป้นขุนนางนายทหาร น้ำใจของอาจรรักษายศ

มิได้เช็ดขามย้อยทัช ควรที่เป็นทหารเอก แล้วตำราก็ให้เอาพม่าสืบตี
คนไปจำไว้ที่ตรงในค่ายหลวง.

๑ ครั้นวัน ๗ ๖ ค่ำ จึงโปรดให้พระยานครราชสีมายกทัพไป
ตั้งค่ายประชิดล้อมค่ายพม่าจนเขารงุ้ม ให้ปลุกบ้านเขาเป็นใหญ่ชนยิง
ค่ายพม่า ในวันนั้นตำราก็ให้มหาดเล็กไปถอยตุ้มตมถึงหอจิวแฉกพม่า
สืบถามคน คุณเขาคิวไปเรียกจุกองหุ้มฉนค่ายล้อม ว่าให้้ออก
มาเถิด พระเจ้าทรงธรรมไม่ฆ่าเสีย พระราชทานเสื้อผ้าแดงเครื่อง
อุประโลกแก่เราเป็นอันมากอย่างส่งไสยเสย จุกองหุ้มฉนจึงร้องตอบ
ออกมาว่าเราให้ไปเป็นหลายคน ผู้ใดจะได้กั้ดบมาบอกว่าเป็น
ตายประการใดหามีได้ แค้ตัวมายืนร้องเรียกขยฉนจะเช้อฟังยังมีได้
ตุ้มตมถึงหอจิวจึงร้องตอบเข้าไปว่า พวกเราซึ่งออกมาั้นพระเจ้าทรง
ธรรมเขาคิวไว้ ถ้าหนีหายไปแค่คนหนึ่งจะให้ ไซ้ถึงสืบคน แม้เรา
จะให้กั้ดบเข้าไปหาท่าน ท่านมิให้กั้ดบออกมากั้ดฆ่าเสียกั้ด เราจะ
ได้พม่าที่โหนดมาไซ้พระเจ้าทรงธรรมเถ่า ก็จะทำพระโกรรฆ่าเราเสีย
เพราะเหตุฉนเราจึงมิได้ ให้เข้าไปแจ้งความแก่ท่าน จุกองหุ้มฉนจึงร้อง
ตอบออกมาว่าจงปล่อยเข้ามาเถิด ถ้าเราฆ่าเสียกั้ดมิให้กั้ดบออกไป
กั้ด จงให้ธาดูซึ่งล้อมขยฉนสังหารชีวิตเราเถิด ตุ้มตมถึงหอจิว
จึงให้แย้ฉนหนึ่ง แยกของจยหนึ่ง สองคนเข้าไปในค่าย บอกว่า
พระเจ้าทรงธรรมทรงพระเมตตาหาฆ่าเสียไม่ จุกองหุ้มฉนจึงว่าผู้ฉนย
แต่ไพร่ไม่ตาย ฉนตัวเราเป็นผู้ใหญ่เห็นจะตายเป็นมันคง แล้วให้
แย้ฉนของจยกั้ดบออกมาจากค่าย แล้วพากันกั้ดบมากرابทุต จึง
ตำราก็จะคิดอ่านให้จุกองหุ้มฉนออกมาไม่ได้แต่ฤฯ พวกข้าหลวง

กราบทูลว่าเห็นขัดสนอยู่แล้ว ถ้าเอาปืนลูกไม่ยิงซ้ำเข้าไปอีก พม่า
 กัดมันเห็นจะออกมาสู้ จึงดำริว่าอันจะฆ่าให้ตายนั้นง่าย แต่จะ
 เป็นบาปกรรมหาผลประโยชน์สิ่งใดไม่ แดงให้คุมเอาตัวพม่าไปไว้
 ณตรงตามเดิม ครั้นค่ำเพลาทุ่มเศษดำริให้ ไปเอาตัวอุคมถึงหอจิว
 มาเฝ้า ดำริถามว่ากองทัพพม่าซึ่งมารบอยู่แต่เท่านั้น ๆ จะยกหนุ
 ดงมาอีก อุคมถึงหอจิวกราบทูลว่า ท้าวเซียงผู้เป็นเชื้อพระ
 วงษ์พระเจ้าอังวะ ๆ ตั้งให้เป็นแม่ทัพใหญ่ ยังคงอยู่เมืองเมาะตะ
 รัตเป็นอันมาก รอคอยฟังข่าวคางมรหนองแถมของจ่ายคืนนายทัพ
 ปากแพรงจะบอกขึ้นไปประการใด เห็นว่าอแซห์ผู้เป็นแม่ทัพใหญ่จะยก
 หนุดงมาอีก ครั้นได้ทรงฟังจึงทรงร่างท้องตราให้ ไปหานายทัพผู้ใหญ่
 มาปฤชาราชการ เจ้าพระยาจักรีเดท้าวพระยามุขมนตรีผู้ใหญ่มาก
 เฝ้าพร้อมกัน จึงคร่ำคร่าว่าเราจะให้หาทัพหัวเมืองปากใต้ ดีเมือง
 คือเมืองจันทบูร ๓ เมืองไชยา ๓ เมืองนครศรีธรรมราช ๓ เมือง
 พัทลุง ๓ ให้ยกเข้ามาอีก แม่ทัพใหญ่อแซห์ผู้ยกหนุดงเพิ่มเติม
 มามาก จะได้สู้รบกำลังมากขึ้น เจ้าพระยาจักรีจึงกราบทูลว่า
 อันทัพเมืองฝ่ายใต้ทั้งดีเมืองนั้นระยะทางไกลนัก เห็นจะยกมาทัน ถึง
 มาทว่าอแซห์ผู้จะยกทัพใหญ่หนุดงมา แต่ทัพในกรุงกับทัพเมืองเหนือ
 ซึ่งสู้รบอยู่บัดนี้ ก็เห็นพอจะค้ำทานทัพอแซห์ผู้ได้ ได้ ส้มเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงดำริว่าอันเมืองฝ่ายใต้นั้น
 ยังมีได้กระทำการสงครามกับพม่า บัดนี้เขาในฉางหวดซึ่งจะจ่าย
 กองทัพกันน้อยลง จึงให้มีตราออกไปเกณฑ์เอาเข้าสำรเมืองนครศรี
 ธรรมราชหกร้อยเจ็ดร้อย เมืองพัทลุง เมืองไชยา เมืองจันทบูร

ตามเมืองให้เกณฑ์เขาเมืองตะตือร้อยเกวียน ถ้าเข้าขัดสนให้ส่งเงินคิด
 เป็นราคาเข้าแปดชอกเกวียนละห้าตำดั่ง เข้าสารเกวียนละสิบตำดั่ง เข้า
 มาตามรับตั้ง แล้วให้หมายบอกนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ถ้าพม่า
 เด็กหนีไปก็อย่าให้ยกคิดตาม เกรงเกิดออกพม่าจะซุ่มซ่อนพลได้ โจมตี
 ตามระยะทาง ด้วยข้าศึกมิได้แตกเด็กถอยไปเอง มันจะยกทัพตาม
 ก็ให้กำวตักตไปเอาปากแพรกที่เดียว.

๑ ครั้นณวัน ๕ ๑๕ ๔ คำครุศวันต้น จึงดำรัสให้ข้าหลวงคุมเขา
 ด้วอุตมสังทจจิวไปณค่ายต้อมอิก ให้ร้องเรียกขลุ่ยคองหุ่่นให้ออก
 มาจากค่าย แดงขลุ่ยคองหุ่่นร้องคอบบออกมาว่าท่านจะเข้ามาม้ค้กม้ค
 เขาเกิด ฤจะเข้ามาฆ่าเดี่ยวฆ่าเกิด จะนึ่งคายชยู่ในค้ายไม่ออกไปแล้ว
 จึงพากันมาราบทูล ส้มเต้จพระพุททเจ้าอยู่หัวจึงทรงแคงเป็นหนังสือ
 ด้วอุตมสังทจจิวให้เขียนเป็นอักษรรูกาม ใจความว่าถ้าขลุ่ยคองหุ่่นจะ
 ออกมาถวายนังค้มก็ให้เร่งออกมา มันมีออกมาพระเจ้าทรงขรรคม
 จะให้พดทหารเข้าไปพันเดี่ยวให้ สันทังสามค้าย แล้วเสด็จไปยังอยู่หลัง
 ค่ายหลวงมหาเทพ ให้พม่าถ้อหนังสือเข้าไปถึงขลุ่ยคองหุ่่นในค้าย
 ครั้นเพลาเย็นขลุ่ยคองหุ่่นจึงให้ม้ค้เขาอาดูรทิมชยู่ในค้ายทังต้น ให้ไพร่
 พดชนออกมาถวาย แล้วส่งพม่าซึ่งถ้อหนังสือเข้าไปนั้นว่าขอผัดอิก
 วันหนึ่ง เพลาพรุ่งนเราจึงจะออกไปเฝ้า ให้อุตมสังทจจิวมารับ
 เราด้วย พม่าผู้ถ้อหนังสือก็นำเขาไพร่พม่าชนอาดูรออกมาถวาย แล้ว
 กราบทูลตามคำขลุ่ยคองหุ่่นตั้งมานั้น จึงดำรัสให้พวกข้าหลวงคุมเขา
 ด้วพม่าทั้งปวงกับทังอาดูรซึ่งชนออกมาตั้งมายังค้ายหลวง แล้ว
 เสด็จจากตัม รุ่งขึ้นณวัน ๖ ๑๕ ๔ คำ จึงดำรัสให้ข้าหลวงคุมเขาด้ว

อุตมถึงทจจวไปรับขุยอคงหุณณค้าย ขุยอคงหุณจิงให้เมียนหุณ
 กับปคันเตชตองนาย กับพม่ามีชื่อคัวนายอีกสิบสองคนออกมาก่อน
 อุตมถึงทจจวกับข้าหลวง ก็นำพม่าสิบสี่คนนั้นมาเผ้ากราบถวายบังคม
 ณค้ายหลวง จิงพระราชทานอาหารเลี้ยงนำพระที่นั่งอิมหน้าทุกคน
 แล้ว เมียนหุณกับปคันเตชจิงให้กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ามาทำ
 การสงครามเสียทองที่ล้อมขังไว้ ได้ ถึงที่ตายทั้งสี่ ซากจากเป็นข้า
 พระเจ้าอังวะแล้ว มีคันทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชีวิตไว้ จะ
 ขออาสาทำราชการจะสู้ชีวิต จะขอพระราชทานไพร่พม่าสอง
 คนกับคัวข้าพระพุทธเจ้าสองคนนี้ จะเข้าไปว่ากล่าวเอาคัวขุยอคงหุณ
 นายที่พ้อออกมาให้ได้ ส้มเต้จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้ตามคำกราบ
 ทูลนั้น แดขุนนางพม่าทั้งสองนายก็กลับเข้าไปเฝ้าจากับขุยอคงหุณ ๆ
 กับเมียนโยแมงตะนรทา ขุยของไม้ อคงหุณมุงโยะ แดพม่ามีชื่อ
 คัวนายทั้งสี่ กับหญิงสองคน ทั้งไพร่พลพันสามร้อยสี่สิบแปดคน
 กับม้าแดงสองม้า ค้าม้าหนึ่ง ซึ่งเหลือตายอยู่นั้น ออกมาขึ้นทั้ง
 สามค้ายในเพตาบ้ายวันนั้น พวกข้าหลวงก็นำมาเผ้ากราบถวายบังคม
 จิงทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานโภชนาหารให้เลี้ยงสำเริงแล้ว ขุย
 อคงหุณจิงถวายทรัพย์สินสิ่งของเครื่องอุปโภคทั้งปวงซึ่งมีมานั้น จิง
 คำว่าเราทำสงครามไว้จะปราถนาเอาทรัพย์สินสิ่งสินหามีได้ คึงใจจะ
 ทำนุกนี้บำรุงพระพุทธศาสนา แดพระราชารัฐทั้งหลายให้ตั้งอยู่ในศีลคัย
 ธรรม แล้วให้พวกข้าหลวงคุมเอาพม่าทั้งปวงไปจำไว้ณตรงด้วยกัน
 นั้น แต่ล้อมพม่าค้ายบ้านนางแก้วไว้ครั้งนั้นตั้งแต่วัน ๓ ค้า มา
 จนถึงวัน ๓๕ ค้า พม่าจึงออกมาขึ้นทั้งสามค้าย จิงเสด็จเข้าไป

ทอดพระเนตรในค่างพม่า คำรัศให้พระยารามัญวงศ์คุมกองรามัญพัน
หนึ่ง ให้เข้าอยู่แทนพม่าในค่าง ให้ร้องเห่แต่พูดจากันเป็นภาษาพม่า
ให้พวกพม่าในค่างเขาขงุมได้ยิน จะได้สำคัญว่าพวกกันยังอยู่ในค่าง
บ้านนางแก้วยังไม่เสียค่าง แล้วจะตีค่างพม่าเขาขงุมให้แตกจงได้ อนึ่ง
บ่อน้ำในค่างซึ่งพม่าขุดไว้ทาน้ำมิได้ ก็บ้นตาดมีน้ำขึ้นเป็นอศัจจรัย.

๑ ครั้นณวัน ๗ ๕ คำศักราช ๑๑๓๗ มีมแม่ดับศก จึงคำรัศ
ให้พระอนุชิตราชาเป็นนายทัพถือพลพันหนึ่ง ยกขึ้นไปทางริมน้ำฟาก
ตะวันตก ให้หุดวงมหาเทพเป็นนายทัพถือพลพันหนึ่ง ยกขึ้นไปทางริม
น้ำฟากตะวันออก ไปตีค่างพม่าณปากแพรกทั้งสองทัพ แล้วให้
เจ้าพระยาจักรียกขึ้นไปตีค่างพม่าณค่างเขาขงุมให้แตกจงได้.

๑ ครั้นคำตงเพลาประมาณสองยามเศษ พม่าค่างเขาขงุมยกค่าง
วิหัตต์ออกมาเข้าปล้นค่างพระมหาสงคราม ได้รบกันเป็นสามารก เจ้า
พระยาจักรียกไปช่วย พม่าเขาคบเผาค่างพระมหาสงครามขึ้น คน
ในค่างถอยย่นออกจากค่าง เจ้าพระยาจักรีฟันเสียสองคน แล้วจับ
พลทหารเข้ารบพม่า ๆ แยกถอยออกไป จึงเขาค่ายคืนได้ แล้ว
พม่าเขาค่ายวิหัตต์แคะทับขวกกรุกกันเข้าแตกค่างพระยาพิจิตร เจ้า
หมื่นศรีธรรมรักษ์ พลทหารในค่างยิงปืนใหญ่ขึ้นออกไป ค้างพล
พม่าเจ็บต่าบาดล้มตายลงมาก ก็ถอยกลับเขาค่าย อยู่สองวัน
สามวันทัพพม่าก็แตกพ่ายหนีไปจากค่างในกลางคืน กองทัพไทยได้คิด
ตามฆ่าฟันไปตามทางล้มตายลงจับเป็นได้ก็มาก พม่าแตกกระจัดพลัด
พรายจะคุมกันเข้ามิได้ หนีเรียรายไปจนถึงค่ายปากแพรก พบกอง
ทัพพระอนุชิตราชา แดหุดวงมหาเทพ หุดวงภักดีสงคราม กอง

ทัพทั้งสามทัพก็ออกก้าวตักโจมนต์แทงฟันพม่าตายเป็นอันมาก แด
 นายทัพนายกองพม่าหนีไปถึงค่ายปากแพรก คตแคงมรหน่งก็จับเอา
 ศิวลงโทษว่าแตกทัพมาฆ่าเสียเป็นทนาย คตคี่คะเสียบไว้หน้าค่าย
 แล้วก็เลิกทัพกลับไปยังเมืองเมาะตะมะ แจ้งข้อราชการแก่ขอแซ่หูนุก
 แม่ทัพใหญ่.

๑ ฝ่ายกองทัพไทยได้ไชยชนะแก่พม่าซ้ำศึกแล้ว แดนายทัพนาย
 กองทั้งปวงก็ยกทัพกลับมาเผ้าณค่ายโคกกระต่ายพร้อมกัน ส้มเค็ญ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ดำรัสให้กองพระยายมราชคุมพม่าเสดยนายไพร่ทั้ง
 ปวงต้องเข้ามาก่อน ให้จำใส่คุกไว้ทั้งสิ้นแล้ว ก็เสด็จเลิกทัพหลวง
 มาโดยทางชลมารคกลับคืนยังกรุงธนบุรี กองทัพข้าราชการในกรุง
 แดทัพหัวเมืองก็เลิกตามเสด็จเข้ามาถึงพระนครพร้อมกันสิ้น จึงทรง
 พระกรุณาโปรดตั้งพระเจ้าตากเชอพระองค์เจ้าจุ้ย เป็นกรมขุนอินทร
 พิกษย์ ตั้งพระเจ้าหลานเธอรามดกษณ์ เป็นกรมขุนอนุรักษสังคราม
 ตั้งพระเจ้าหลานเธอเจ้าบุญจันทร์ เป็นกรมขุนรามภูเบศ แล้วพระราช
 ทานรางวัลแก่เจ้าทูตของขุดพระบาทผู้ใหญ่น้อย โดยสมควรแก่ความ
 ชอบในการสงคราม แต่มาแดงสองม้าซึ่งได้มาแต่ค่ายพม่าหนีเท้าเร็ว
 คงจะเป็นราชพาหนะพระที่นั่งได้ จึงโปรดให้มอบหมายเป็นเจ้า
 พระยาอาชาชาติม้าหนึ่ง เป็นเจ้าพระยาราชพาหนะม้าหนึ่ง แต่มา
 คำนันต์มเดียว แล้วให้ปลุกพระเมรุณวัดบางยี่เรือใต้เสร็จแล้ว จึง
 ให้เชิญพระโกษฐพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวงกรมพระเทพามาคยใต้
 เรือพระที่นั่งกิ่ง แห่โดยขบวนนาวาพยุหไปโดยทางชลมารค เชิญ

ชั้นผู้พระเมรุแล้ว ให้มีมนต์พระสงฆ์สวดปักกรณพันรูป ถวายไตร
บริกขารไทยทานต่าง ๆ แต่มิงานมหรศัพธ์ตามวันแล้วถวายพระเพลิง.

๑ ครั้นถึงณเดือนสิบในมีมีแมตส์บคก มีหนังสือบอกเมืองเชียง
ใหม่ลงมาว่า ไปสุพตาไปมยุง่วนไปอยู่ณเมืองเชียงแสน บัดนี้ได้
ข่าวว่าจะยกกองทัพยกมาตีเมืองเชียงใหม่อีก จึงดำรัสให้เจ้าพระยา
สุรสีห์เป็นแม่ทัพ คุมทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงยกขึ้นไปช่วยราชการ
เมืองเชียงใหม่นี้ โปรดให้เจ้าพระยาจักรียกกองทัพขึ้นไปช่วยด้วย ถ้า
ตีทัพพม่าแตกไปแล้ว ให้ยกตามไปตีเมืองเชียงแสนทีเดียว เจ้าพระยา
จักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ แดท้าวพระยาพระหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง
ก็กราบถวายบังคมดลารับยกกองทัพขึ้นไปตามพระราชกำหนด.

๑ ฝ่ายพระเจ้าอังวะยังอยู่ณเมืองย่างกุ้ง ทำการยกฉัตรยอดพระ
มหาเจดีย์เกษราศุภสำเร็จแล้วให้มีการฉลอง จึงขุนนางพระพม่ากราบ
ทูลว่าคนมอญเมืองไทยมีฝีมือดียิ่งนัก จึงครีกตั้งให้จัดหามา ได้
นายขนมต้มคนหนึ่งเป็นมอญคนผมอแต่กรุงเก่า เขาตัวมาถวาย
พระเจ้าอังวะ ๆ จึงให้จัดพม่าคนมอญเข้ามาเปรียบกับนายขนมต้มได้กัน
แล้วก็ให้ชกกันน้ำหนัก แดนายขนมต้มชกพม่าไม่ทันถึงยกก็แพ้ แล้ว
จัดคนอื่นเข้ามาเปรียบชกอีก นายขนมต้มชกพม่าชกมอญแพ้ ถึงแก่
คนตีบคนสู้ไม่ได้ พระเจ้าอังวะทอดพระเนตรยกพระหัตถ์ตบพระอุ
ครีศัสดรรเดรัญฝีมือนายขนมต้มว่าไทยมีพิศมอยู่ทั่วตัว แต่มือเปล่าไม่
มีอาวุธเลยยังสู้ได้ คนเดียวชกชกถึงแก่คนตีบคนฉุน เพราะเจ้า
นายไม่ตีจึงเสียบ้านเมืองแก่ข้าศึก ถ้าเจ้านายตีแล้วไหนเลยจะเสียกรุง
ศรีอยุธยา แดพระราชทานรางวัลแก่นายขนมต้มโดยสมควร พอ

หนึ่งสี่บอกขอแห่หูนกชนไปกราบทูลว่ากองทัพแตกไทยมาตั้ง เตี้ย
 รพดเป็นอันมาก ไทยล้อมจับได้เป็นไปพันเศษ แต่เมืองไทยมีคน
 มีกำลังเพราะหัวเมืองฝ้ายเหนือ ผู้คนยังบริบูรณ์เมื่อกั้งอยู่ จะขอ
 กองทัพไปตีเมืองฝ้ายเหนือให้ ได้เสียก่อน ไทยจึงจะหย่อนกำลัง ภาย
 หลังจึงจะตีเอาเมืองบางกอกเห็นจะได้ โดยง่าย พระเจ้าอังวะก็เห็นชอบ
 ด้วย จึงเกณฑ์กองทัพให้ยกเพิ่มเติมมาอีก ให้อาแห่หูนกชนไปตี
 เมืองฝ้ายเหนือให้ยับเยินจึงได้ แล้วก็เสด็จกลับคืนไปเมืองอังวะ.

๑ ฝ้ายขอแห่หูนกชนก็จัดแจงกองทัพให้แบ่งแย่างผู้หนึ่ง กับกตะไม้
 หนึ่ง บันญะเขวของจอนหนึ่ง บันญะตจวงหนึ่ง ถือพดต้องหมื่นแปด
 กองนำ คิวอแห่หูนกชนเป็น โบริชุกแม่ทัพ กับตแคงมรหนอง แต่
 เจ้าเมืองคองอู ถือพดหมื่นห้าพัน สรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธ
 พร้อมเสร็จ ครั้นถึงเดือนสิบเอ็ดก็ยกกองทัพจากเมืองเมาะคะมา
 เข้าทางค่านเมืองตากหยุดทัพอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ้ายกรมการเมืองตากเมืองกำแพงเพชร เห็นกองทัพพม่ายกมา
 มากเหลือกำลังจะต่อรบ ก็พาครัวหนีเข้าป่า แล้วตั้งหนึ่งสี่บอก
 ไปถึงกองทัพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ แต่บอกตงมากรุง
 ชนบุรีกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ฝ้ายกองทัพไปตั้งพักที่ ไปมยุงวน ยกมาจากเมืองเชียงแสน
 เข้าตีเมืองเชียงใหม่ พอกองทัพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
 ยกไปถึง ทัพพม่าก็เลิกถอยไป เจ้าพระยาทั้งสองก็ยกกองทัพ
 คิดตามไปจะตีเอาเมืองเชียงแสน พอหนึ่งสี่บอกชนไปว่าพม่ายกทัพ
 ใหญ่มาทางเมืองตาก เจ้าพระยาทั้งสองก็ถอยทัพกลับมาถึงถางทาง

ใต้เมืองสุโขทัย หยุคทัพอยู่วัดปากน้ำ พอทัพขอแห่หุ่ญกยกมา
 คิดเมืองสุวรรณโลกจับกรมการใต้สองคน ขอแห่หุ่ญกจึงให้ถามว่า
 พระยาเดื่อเจ้าเมืองพระพิศณุโลกอยู่ฤาไม่ กรมการบอกว่าจะไม่อยู่
 ไปเมืองเชียงใหม่ ขอแห่หุ่ญกจึงว่าเจ้าของเขาไม่อยู่อย่าเพื่อไปเหยียบ
 เมืองพิศณุโลกก่อนเลย จึงให้กองนำยกตงมาตั้งค่ายอยู่ณบ้านกงธานี
 เจ้าพระยาสุรสีห์จึงปฤกษาเจ้าพระยาจักรีว่าจะยกไปตีพม่า เจ้าพระยา
 จักรีจึงว่าอย่าไปตีเลย พม่าคงจะยกไปตีเมืองเรา ๆ ไปจัดแจงบ้าน
 เมืองไว้รับข้าศึกดีกว่า เจ้าพระยาสุรสีห์ว่าจะขอไปตีคู่อำลัดข้าศึก
 เจ้าพระยาจักรีจึงตอบว่าเจ้าจะไปรบก็ตาม ข้าจะไปจัดแจงบ้านเมือง
 ไว้ทำ แล้วก็ยกมาเมืองพระพิศณุโลก จัดแจงการบ้องกันเมือง
 กวาศครอบครว้เข้าไว้ ในเมือง แล้วให้กองพระยาสุโขทัย พระยา
 อักษรวงษ์ พระยาพิไชยสงคราม ยกไปรับทัพพม่าณบ้านกงธานี
 เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกไปตั้งค่ายอยู่ณบ้านไกรบ้ำแฝก พม่ายกทัพมา
 ต้อมไว้แล้วจนค่ายตีขึ้นมาเปนอันมากจะต้อมค่ายต้อม เบ็ดของไว้แต่ค้ำ
 จะต้อมแม่น้ำ เจ้าพระยาสุรสีห์ตั้งอยู่สามวัน เห็นทัพพม่ามาก
 เหลือกำลังจะต้อมรบ ก็เลิกทัพถอยมาทางด่านที่เบ็ดไว้ รับมาเข้าเมือง
 แดกกองทัพขอแห่หุ่ญกตีเมืองสุวรรณโลกเมืองสุโขทัย แดทัพไทยซึ่งมาตั้ง
 รับไต่บ้านกงธานีแตกแล้ว ก็จัดทัพแยกไปตีเมืองพิไชย ทัพใหญ่
 ก็ยกมาถึงเมืองพระพิศณุโลกในเดือนอ้ายข้างขึ้น ให้ตั้งค่ายรายต้อม
 อยู่ห่างเมืองทั้งสองฟาก เจ้าพระยาทั้งสองก็เกณฑ์พลทหารขึ้นประจำ
 รักษาน้ำที่เชิงเทินปรากฏรรอบเมือง บ้องกันเมืองเปนสามารถ ให้ทำ
 สพานเรือข้ามแม่น้ำกลางเมืองสามแห่ง.

๑ ฝ่ายอแซห์หูนกแม่ทัพชนมามากนรมาออกเดียบหน้าค่าย มีพด
ทหารถือปืนนกธัมภ์หน้าสำพัน ทหารถือทวนตามหลังพันหนึ่ง เจ้า
พระยาสุรสีห์ยกพลทหารออกจากเมือง โจมตีทัพพม่า ๆ ค่อยรบ ๆ กันถึง
คตุมบอน ท้ายไทยค้ำทานเหต้อก่าดังก็ถอยเข้าเมือง.

๒ รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง อแซห์หูนกก็ยกพลทหารออกเดียบค่ายอีกเหมือน
วันก่อน เจ้าพระยาสุรสีห์ ชนคืบมเชิงเทินแล้วให้พลทหารออก โจมตี
ทัพพม่าถอยเข้าเมืองอีก เจ้าพระยาจักรีจึงว่าฝีมือทหารเจ้าเป็นแต่ทัพ
หัวเมือง ซึ่งจะค้อมรบกับฝีมือทัพเสนาบคืบไม่ได้ พรุ่งนี้ข้าจะยก
ออกตนเอง ครนรุ่งขึ้นเป็นวันค้ำรบสำม อแซห์หูนกยกออกเดียบ
ค่ายอีก เจ้าพระยาจักรียกพลทหารออกจากเมือง เข้าโจมตี
ทัพอแซห์หูนกแตกถอยเข้าค่าย แลอแซห์หูนกยกออกเดียบค่ายตั้งมั่น
ทุกวัน เจ้าพระยาจักรีก็ออกรบทุกวัน ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะถึงเก้าวัน
สิบวัน อแซห์หูนกจึงให้ตามร้องบอก ว่า เพลาพรุ่งนี้เราข้ายรบ
กันเดย ให้เจ้าพระยากระษัตริย์ศึกแม่ทัพออกมาเราจะชอศุดัว ครน
รุ่งขึ้นเจ้าพระยาจักรีชมมากนตบประทน ยกพลทหารออกไปยืนม้าให้
อแซห์หูนกศุดัว อแซห์หูนกจึงให้ถามถามถึงอายุว่าเท่าใด บอก
ไปว่าอายุได้สามสิบเศษ จึงถามถึงอายุอแซห์หูนกบ้าง ตามบอก
ว่าอายุได้เจ็ดสิบสองปี แลอแซห์หูนกพิจารณาตราบุคตักษณเจ้าพระยา
จักรีแล้วสรรเสริญว่ารูปก้างามฝีมือก็เข้มแข็ง ผู้รบเราผู้เป็นผู้เฒ่าได้
จงอุส่าห์รักษาตัวไว้ ภายหน้าจะได้ เป็นกระษัตริย์เป็นแท้ แล
ให้เอาเครื่องม้าทองดำรับหนึ่ง กับตั้งกระหาดพับหนึ่ง คินตอ
แก้วตองก้อน น้ำมันคินตองหม้อ มาให้เจ้าพระยาจักรี แล

ว่าจงรักษาเมืองไว้ให้มั่นคง เราจะค้ำเอาเมืองพิศณุโลกให้จงได้ใน
 ครองน^{๒๕} ไปภายหน้าพม่าจะมาตีเมืองไทยไม่ได้อีกแล้ว แต่ในเพลา
 วันนั้นไทยเข้าไปกินอาหารในค่ายพม่าก็ได้ มีได้ทำอันตรายแก่กัน แล้ว
 ต่างคนก็ถนัดไปเมืองไปค่าย เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
 ก็บอกลงมากกราบทูลณกรุงธนบุรี ว่าทัพพม่ายกมากตีเมืองพระพิศณุ
 โลกแต่ณเดือนยี่ข้างขึ้นนั้นแล้ว.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้ เณรชกกองทัพทั้งทางบกทาง
 เรือ สรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธพร้อมเสร็จ พลสงคราม
 ตำเครื่องทั้งไทยจีนเป็นคหะหมันตั้งพร้อมด้วยเจ็ดสิบคน แล้วดำรัส
 ให้ถามพม่าตัวนายซึ่งจำไว้ในคุก ว่าบัดนี้กองทัพพม่ายกมาอีก จะ
 ให้ไปทำสงครามกับพม่าพวกของตัว จะได้ฤกษ์ได้ประการใด ญ
 อकुงหัวนแอดคุมถึงหจจิวพมานายทัพทั้งปวงให้ถวว่า แม้นทรง
 พระกรุณา โปรดจะให้ ไปรบกับข้าศึกอื่น จะขออาสาไปกระทำสงคราม
 กว่าจะสิ้นชีวิตร ซึ่งจะ โปรดให้ ไปสู้รบกับพม่าพวกเดียวกันนั้นเป็น
 เหลืออดคิบัญญัติ จะไปคุดหน้าพวกกันใครได้ มีความอดอยนัก
 จมใจอยู่แล้ว เขาคำให้ถวขึ้นกราบทูล จึงดำรัสว่ามันไม่ภักดี
 แก่เรา โดยแท้ ยังนับถือเจ้านายมันอยู่ แดเราจะยกไปทำการ
 สงคราม ผู้คนอยู่รักษาบ้านเมืองน้อย พวกมันมาก จะหากุญ
 ออกกระทำจลาจลแก่บ้านเมืองข้างหลังจะเอาไว้ไม่ได้ จึงดำรัสให้เอาไป
 ประหารชีวิตรเดียนวัดทของคตของบางกอกน้อยทั้งสิ้น กับทั้งแม่ทัพพวก
 ข้ายเรือนพระฝางทั้งสี่คนซึ่งจำไว้ในคุกนั้นด้วย แล้วโปรดให้พระเจ้า
 หลานเชอกรมขุนอนุรักษสงครามออกไปอยู่รักษาเมืองเพชรบุรี บ้อง

กันตามทางข้างตะวันตก แล้วให้หมื่นศักดิ์บริบาลตงเรือเร็วขึ้นไปตั้ง
ราชการคึกคกเมืองพระพิศณุโลก.

๑ ครั้นถึงณวัน ๓^๓ ๒ ค่ำมีแม่ทัพศึก จึงเสด็จทรงเรือพระที่นั่ง
กราบยาวสืบถามว่า ให้ยาตราหาว่าทัพหลวงพร้อมด้วยเรือท่าอพระยา
ข้าทุตของชุดั้พระบาททั้งปวง โดยเสด็จจากกรุงธนบุรีไปโดยทางชล
มารค ไปหยดประทับแรมณพลับพลาหน้าฉนวนน้ำพระราชวังหลวงกรุง
เก่า จึงหมื่นศักดิ์บริบาลซึ่งขึ้นไปตั้งราชการกลับตงมากราบทูลว่า
ทัพพระยาสุโขไทย พระยาอักษรวงษ์เมืองสวรรคโลก พระยาพิไชย
สงครามซึ่งตั้งค่ายรับพม่าณบ้านกงขานนั้นแตกถอยตงมาแล้ว จึงเสด็จ
ตงเรือพระที่นั่งให้เร่งยกทัพเรือรับขึ้นไป ถึงณวัน ๓^๓ ๓ ค่ำเกิดอศักรรย
บนอากาศมืดครึ้มไป ไม่เห็นดวงพระอาทิตย์ ดั้นวันยังค่ำ ครั้นเสด็จ
ถึงเมืองนครสวรรค์ จึงดำรัสให้พระยาราชเศรษฐีคุมกองจันสามพัน
ตั้งค่ายรักษาอยู่ที่นั่น ครั้นณวัน ๗^๗ ๓ ค่ำกองทัพหลวงเสด็จถึงค่ายปาก
น้ำพองปากตะวันออก เสด็จขึ้นประทับณพลับพลาในค่าย จึงดำรัส
ให้กองพระยาราชสุภาวดียกขึ้นไปตั้งณบ้านบางทรายเป็นหลายค่าย ราย
ขึ้นไปตามริมน้ำ ให้กองเจ้าพระยาอินทรอไทยยกขึ้นไปตั้งค่ายณบ้าน
ท่าโรง ให้กองพระยาราชภักดียกไปตั้งค่ายณบ้านกระตาศ ให้กอง
เจ้าหมื่นเต็มอใจราชยกไปตั้งค่ายณวัดจุฬามณี แดให้ตระเวนบรรจบถึง
กัน ให้กองพระยานครสวรรค์ยกไปตั้งค่ายรายโอบค่ายพม่าขึ้นไปแต่วัด
จันจนถึงเมืองพระพิศณุโลก ให้ชกมีกกาตระหอดถึงกันทุก ๆ ค่าย
แล้วให้พระศรีไกรตาศคุมไพร่ห้าร้อย ไปท้าวทางหลวงณปากน้ำพองขึ้นไป
ไปจนถึงเมืองพระพิศณุโลก.

๑ ครั้นณวัน ๓ ๓๑ ๓ ค่ำ จึ่งหลวงคำเงิงรณภพไปสืบข่าวราชการ
 มากทราบทูตว่า ทัพพม่ายกลงมาฟากตะวันตกเข้าค้ำยพระยาราชภักดี
 ณบ้านกระตาศ ทำอาการประหนึ่งจะเข้าค้ำยประชิด แล้วเราดอง
 ค่ายเจ้าพระยาอินทรชโยตงมา จนถึงค้ำยพระยาราชสุภาวดีณบ้าน
 บางทราย ครั้นเพลาค่ำก็เลิกถอยไป จึ่งดำรัสให้พระยาวิจิตรนาถ
 หลวงคำเงิงรณภพ หลวงรักษโยธา หลวงภักดีสงคราม คม
 เข้านใหญ่วางเกวียนด้ามสืบสืบออกตากขึ้นไปใส่ค้ำยบางทราย ครั้น
 เพลาค่ำ ทัพพม่ายกมาตั้งค้ำยประชิดลงนำค้ำยเจ้าหมื่นเสมอใจราชณวัด
 จุฬามณีด้ามค้ำย ดำรวจไปสืบราชการมากทราบทูต จึ่งดำรัสให้พระ
 ยาชรรณโคโรโลก พระยารัตนพิมด พระยาชลบุรี คุมพดทหาร
 อยู่รักษาค่ายหลวงณปากน้ำพิง ฟากตะวันออก.

๑ ครั้นณวัน ๕ ๓๒ ๓ ค่ำ จึ่งเสด็จยกพยุหยาตราทัพหลวงขึ้นไปประ
 ทับณค้ำยมั่นวัดบางทรายฝั่งตะวันออก ครั้นเพลาค่ำทัพพม่ายกเข้าค้ำ
 ค่ายเจ้าพระยาอินทรชโยตงบ้านท่าโรงฟากตะวันตก ได้รับกันเป็น
 สามารถ ดำรวจไปสืบราชการมากทราบทูต จึ่งดำรัสให้หลวงคำเงิง
 รณภพยกเอาเกณฑ์หัดสองร้อยลงเรือข้ามน้ำไปช่วยเจ้าพระยาอินทรชโย
 ทัพพม่ายกเลิกถอยไป ครั้นเพลาเช้าณวัน ๖ ๓๓ ๓ ค่ำ จึ่งเสด็จลงเรือ
 พระที่นั่งข้ามไปทอดพระเนตรค้ำยพระโหราธิบดีฟากตะวันตก เห็นผิด
 กับพระราชดำริห์ ตั้งอยู่แค่ม่น้ำเขาคันไม้ใหญ่ไว้นอกค้ำย ม่น
 พม่าเข้ามาแผ่ค้ำยไม้ ยังกจะได้อะไร จะชนบนค้ำยไม้ ยิงปราดงมาในค้ำยก็ได้
 จะเสียท่วงที่แก่ข้าศึก จึ่งดำรัสสั่งให้ รบค้ำยเก่าเสีย ตั้งใหม่โอบ
 ค้ำยไม้ใหญ่เข้าไว้ในค้ำย กว้างออกไปกว่าค้ำยเก่า ในวันนั้นพระ

ยารามัญวงษ์ยกกองมอญขึ้นไป ตั้งค่ายประชิดค่ายพม่าเหนือเมืองพระพิศ
ณุโลกฟากตะวันออก พม่ายกออกตีได้รบกันเป็นสามารถ พวก
กองมอญยิงปืนคืบค้องพม่าล้มตายดำบากรไปเป็นอันมาก พม่าถอยทัพ
เข้าค่าย กองรามัญตั้งค่ายตงได้.

๑ ฝ่ายในเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
ก็ยกพลทหารออกตั้งค่ายประชิดค่ายพม่านอกเมืองฟากตะวันออก พม่า
ยกออกรบซึ่งเขาค่ายได้ เจ้าพระยาสุรสีห์จับพลทหารหนุนเข้าไป พัน
ทหารเดี่ยวคนหนึ่ง ตีเขาค่ายคืนได้ พม่าล้มตายดำบากรไปเป็นอัน
มาก แยกถอยเข้าค่าย แต่บรรดาค่ายพม่าซึ่งตั้งรายประชิดกันอยู่นั้น
พม่าซุกซุมองค์เดินได้ ตื่นเข้ามารบทุกค่าย ฝ่ายข้างทหารไทยก็ซุกซุมองค์
ออกไปจากค่ายทุก ๆ ค่าย แลซุมองค์ทูลถึงกัน ได้รับกันกับทัพพม่า
ในซุมองค์ ข่าพันทันล้มตายเป็นอันมาก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระ
ยาสุรสีห์ ให้ทหารคืบค้องพม่ามาถวายนื่อง ๆ จึงพระราชทานปืน
ใหญ่รางวัลด้วยมีดบอกให้ลากขึ้นไปณค่ายประชิดให้ยิงตลายค่ายพม่า.

๑ ขณะนั้นพระยานครสวรรค์แต่งคนไปลาดตระเวนจับได้ ไทยเชลยพม่า
สองคนให้การว่า อแซหวุ่นกี้ยกกองทัพเข้ามาครั้งนั้นคนด่านหมื่นห้าพัน
ทัพหลังคนห้าพันตั้งอยู่บ้านกงธานี อแซหวุ่นกี้ยกแฉ่งแยงผู้หนึ่ง
กับกตะโป้แดงเจ้าเมืองคองฮู ถอพุดสามหมื่นยกมากตีเมืองพระ
พิศณุโลก บัดนั้นนายทัพพม่าทำการซัดสนัก เห็นอาการจะเด็ก
ถอยไป พระยานครสวรรค์จึงบอกสั่งไทยเชลยสองคนกับคำให้การ
มาถวายนค้ายหลวง.

๑ ครั้นณวัน ๓^๒/_๓ ค่ำกลางคืนเพลาตีทุ่ม จึงเสด็จยกทัพหลวง
ขึ้นไปณค่ายมั่นโกตวัดจัน ค่ำรำลึกให้ของพระยายมราช แดพระยา
นครราชสีมา พระยาพิไชยสงคราม ยกไปช่วยพระยานครสวรรค์
ซึ่งตั้งค่ายประชิดโอบค่ายพม่าณวัดจันนั้น ครั้นเพลาตีเชือกทุ่มกองทัพ
ไทยก็จุกปืนใหญ่ยิงทลายค่ายพม่า แล้วยกออกปล้นทุกนาค่ายพม่า ๆ
ยกหนุนกันออกมารบจนเพลารุ่ง นายทัพทั้งสองจะหักเอาค่ายพม่ามิได้
ก็ถอยกลับเข้าค่าย.

๑ ครั้นณวัน ๔^๑/_๓ ค่ำ จึงค้ำรำลึกปรึกษาด้วยท้าวพระยานายทัพ
นายกองทั้งสองว่า ทัพหลวงจะตั้งมั่นอยู่ที่ไหนราชการจะแน่นหนา
จะถอยลงไปตั้งอยู่ณค่ายท่าโรง แลจะเกณฑ์กองทัพยกไปทางฟาก
ตะวันออก ให้เข้าค้ำค่ายประชิดโอบหลังค่ายพม่าเข้าไว้ แดท้าว
พระยานายทัพนายกองทั้งสองก็เห็นพร้อมด้วยพระราชดำริห์ ครั้นค้ำเพลา
ตีทุ่มจึงเสด็จยกทัพหลวงลงมาตั้งอยู่ณค่ายท่าโรง ครั้นณวัน ๕^๑/_๓ ค่ำ
จึงค้ำรำลึกให้เข้าหลวงไปหากองทัพพระยานครสวรรค์ซึ่งตั้งอยู่ณค่ายวัดจัน
แสดของพระโหราธิบดีแสดของมอญพม่ากลางเมือง ซึ่งตั้งอยู่ณค่ายบาง
ทราย ให้ยกลงมายังทัพหลวง แล้วยกทัพให้พระยามหามณเฑียร
เป็นแม่ทัพถือพลห้าพัน ให้ของพระยานครสวรรค์เป็นทัพหน้า ให้หลวง
คำเกรงรณภพ หลวงรักษโยธาคุมพลทหารกองในกองนอกกองเกณฑ์
หัดสามพันสี่ร้อยเป็นกองหนุน ยกไปตั้งค่ายรายล้อมขึ้นไปตามหลัง
ค่ายพม่าค้ำเชิงขี้ศึกก่อน ถ้าพม่าไม่ยกมาตีจึงเข้าค้ำค่ายประชิดค้ำค่าย
พม่า แล้วยกทัพให้พระราชสงครามลงไปเอาปืนพระยาราชนิกษ์ปืนฉัตร
ไชยณกรุงธนบุรีบรรทุกเรือขึ้นมาจมาก.

๑ ฝ่ายนายกองทัพพม่า เข้าไปแจ้งข้อราชการแก่อแซห์จ๋อแม่ทัพ
ว่า ไทยมีฝีมือเข้มแข็งนัก จะรบเอาไชยชำนะโดยเร็วเห็นจะไม่ได้
แต่ทัพหลวงก็ยกขึ้นมาช่วยรบพลเป็นอันมาก อแซห์จ๋อแม่ทัพจึงให้ม้าใช้ไป
ตั้งบันญาคจวงซึ่งตั้งค่ายอยู่ณบ้านกงธานีให้เป็นนายทัพ คุมพลตามพัน
ยกลงมาณเมืองกำแพงเพชร แล้วให้เดินทัพลงไปณเมืองนครสวรรค์
ตรงลงไปถึงเมืองอุไทยธานี ถ้าได้ทัพหลวงตั้งตัดแต่ยงกองทัพไทย
จะได้พัวพวงรวังทั้งนำหลังหย่อนกำลังลง แต่ทัพอีกสองพันนั้นให้ยก
หนุนมาตั้งค่ายใหญ่ใกล้เมืองพระพิศณุโลกฟากตะวันตก.

๑ ครั้นณวัน ๗ ๖ ๓ ค่ำ จึงพระยาสุโขไทยซึ่งตั้งชุมนุมคอยสอดแนม
สืบราชการณทัพพม่าบ้านกงธานีนั้น บอกลงมากราบทูลว่าพม่าตั้งค่าย
อยู่ณบ้านกงธานีห้าค่าย บัดนี้ยกข้ามน้ำไปฟากตะวันตกกของหนึ่ง
ยกหนุนมาเมืองพระพิศณุโลกกของหนึ่ง ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสว่า
เกล็ดอกพม่าจะวกหลังตั้งเด็บบ้าง ให้กองพระยาราชภักดีกับพระยาพิพัฒน์
โกษายกลง ไปช่วยราชการ พระยาราชภักดีซึ่งตั้ง ค่ายอยู่ณเมืองนคร
สวรรค์ แล้วให้กองพระยารรมายกหนุนขึ้นไปช่วยพระยามหา
เทียรแตรพระยานครสวรรค์ซึ่งไปตั้งค่ายประชิดโอบ หลังค่าย พม่าณวัดจัน
ฟากตะวันตก แล้วให้หัดวงภักดีสงครามแตรพระยาแจ้งกับกรมการเมือง
ไชยนาทคุมพลไทยมอญห้าร้อยเศษ ยกขึ้นไปตั้งอยู่ณบ้านร้านคอกไม้
แขวงเมืองกำแพงเพชร คอยดูกองทัพพม่าซึ่งยกมาแต่บ้านกงธานีนั้น
จะไปแห่งใด ถ้าเห็นได้ที่จึงให้ออกโจมตี ถ้าไม่ได้ที่ก็ให้ถาดถอยมา.

๑ ฝ่ายในเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
เกณฑ์พลทหารออกตั้งค่ายนอกเมืองฟากตะวันตก ตั้งค่ายประชิด

ค่ายพม่าซึ่งล้อมเมืองนั้น ครั้นเพลาค่ำในวัน ๗^๖/_๓ ค่ำ จึงเจ้าพระยา
 สุรสีห์ให้เอาไม้ท้าวบ เขาผ้าชุบน้ำมันยางจุดเพลิงในบอกปืนใหญ่ยิง
 ไปเผาค่ายพม่าใหม่ ซนค่ายหนึ่ง ทอรับใหม่ทำตายตงสองหอ พม่า
 ออกมาคืบไผ่ยิงตายแตกต่ามากไปเป็นอันมาก แต่เสบียงอาหารในเมือง
 รัชต์ณรงค์ ด้วยจะกวาดเข้าเมืองหาทัพไม้ จึงบอกตงไปณฑัพทวง
 ขอพระราชทานเสบียง ก็โปรดให้กองทัพคุมดำเตียงขึ้นไปส่ง พม่า
 ก็ออกคัดดำเตียงกลางทางไปส่งหาถึงเมืองไม่ ครั้นหลังจึงโปรดให้กองทัพ
 ดำเตียงรณเอาขึ้นไปส่งอีก ให้กองทัพพระยานครราชสีมาช่วยบั้ง
 กันกองทัพดำเตียง แล้วให้เจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพลงมาคอยรับ แด
 กตะโปแม่กองนำพม่านั้นเข้มแข็งยกทัพมาดักตี กองทัพเจ้าพระยา
 สุรสีห์กับทัพพระยานครราชสีมาหาเข้าถึงกันไม่ได้ ทัพเมืองพระ
 พิศณุโลกก็ถอยกลับเข้าเมือง ทัพเมืองนครราชสีมาที่ปากองดำเตียง
 ถอยกลับมาค่ายทวง แดเข้าในเมืองพระพิศณุโลกก็เบ็ดตงตงทุกวัน ๆ
 จำแจกรพดักหาพ้อมไม้ ไพร่พดักถอยกำลังอีกโรยตง.

๑ ฝ่ายข้างทัพพม่าก็ขัดเสบียงอาหารตงเหมือนกัน แต่อยู่ภายนอก
 ที่ทำเลกวาง เทียวหาบุกถอยแตรากกระตาศปนกับอาหารกินค่อย
 เนินช้าวันไป ไม่สู้รัชต์ณรงค์เหมือนในเมือง.

๑ ครั้นวัน ๖^๖/_๓ ค่ำ จึงรณพศัศถอหนึ่งตบออกชนมากรบตง
 ว่าพม่าเมืองมฤตยกกกองทัพเข้ามาตเมืองกยเมืองปราณค่านทานมิได้ จึง
 ถอยเข้ามาตงอยู่ณเมืองธำ แดทัพพม่าเลิกกลับไป บัดนี้พระเจ้า
 ทานเชอกรมรณนุรักษ์ตงความได้ตงพดทหารไป รัชทัพ อยู่ที่ ชอง แคม

ด้านเมืองเพชรบุรี จึงดำรัสให้ของพระเจ้าหลานเธอเจ้าประทุมไพจิตร
ยกลงมารักษากรุงธนบุรีวังราชการศึกข้างฝ่ายใต้.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งยกลงมาณเมืองกำแพงเพชรมายังมณฑล จึง
กองทัพข้าหลวงไทยมอญหาร้อยก่อกองโจมตีกกลางทาง ททัพพม่ามีพัน
รู้ตัวก็แตกฉาน ททัพพวกข้าหลวงเก็บได้สาคราวุธต่าง ๆ แล้วถากถอย
มา จึงบอกสิ่งของเครื่องสาคราวุธลงมาถวาย จึงดำรัสให้
พระสุนทร สัมกับกับ หมื่นศรีสังเทพ คุณเฮา เต็มฝ่าไป พระราชทาน ขุนนาง
ไทยมอญซึ่งดำรงมาณบ้านเรือนคอกไม้.

๑ ฝ่ายทัพพม่าก็ยกลงมาตั้งค่ายณบ้านโนนคำตาสองค่าย บ้านถลก
บาตรค่ายหนึ่ง บ้านหนองค่ายหนึ่ง ในแขวงเมืองกำแพงเพชร
แล้วยกแยกกันไปทางเมืองอุไทยธานีของหนึ่ง เข้าเฝ้าบ้านอุไทยธานีเสียด
ครั้นถึงณวัน ๗ ๓ ค่ำ ขุนยกุมบัตร์เมืองไชยนาทไปตีบราชการทัพ
พม่าชนมากราบทูลว่า พม่าตั้งค่ายอยู่ณแขวงเมืองกำแพงเพชรตั้งค่าน
ยกไปเมืองอุไทยธานีของหนึ่ง เฝ้าบ้านเมืองเสียดแล้วจะไปทางใดอีก
มิได้แจ้ง จึงดำรัสให้ขุนอินทรเดชะเพนแม่ของ หลวงปลัดเมือง
อุไทยธานี กับหลวงสรวิชัยคานาเพนกองหน้า หม่อมเชษฐกุมาร
เพนกองหลวง ให้หม่อมอนุทรทศเทวาเพนจางวาง บังคับทั้งสามกอง
คนพันหนึ่ง ยกลงไปป้องกันเสบียงแผ่นดินใหญ่ซึ่งบรรทุกเรือขึ้นมา
อย่าให้เป็นอันตรายกลางทาง ถ้ามีราชการศึกณเมืองนครสวรรค์
ให้แบ่งเอาของอาจารย์ไปช่วยบ้าง ให้แบ่งลงมาตั้งณบ้านคิ่งสำเภา
บ้าง แล้วให้ของพระโหราธิบดีแต่งหลวงรักษมณฑลยกยกไปตั้งค่าย

ณโลกสุดท้าย ให้กองพระยานครไชยศรีไปตั้งค่ายณโพธิ์ประทับช้าง
บ็องกันถ้าเดียงจะได้ ไปมาสะดวก

๑ ครั้นณวันอาทิตย์เดือนสามแรมสิบสามค่ำ จึงดำรัสให้ข้าหลวง
ไปหาเจ้าพระยาจักรีณเมืองพระพิษณุโลก ลงมาเฝ้าณค่ายบ้านท่าโรง
เจ้าพระยาจักรีป่วยลงมาไม่ได้ ให้เจ้าพระยาสุรสีห์ลงมาเฝ้า จึง
ดำรัสปรึกษาโดยพระราชดำริห์ จะใคร่ผ่อนทัพลงไปตั้งณเมืองนคร
สวรรค์บ็องกันเดียงไว้ แลราชการในเมืองพระพิษณุโลกนั้นให้เจ้า
พระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ จงรับของบ็องกันรักษา แลเจ้า
พระยาสุรสีห์กราบถวายบังคมลากลับไปเมือง.

๑ ในวันนั้นทัพพม่ายกออกจากค่ายเข้าตั้งกองพระยานครสวรรค์ ซึ่ง
เดินค่ายขึ้นไปถึงบ้านบางดัมบ็องกันตั้งยังมีทันแล้ว คุ้มกันเป็นสามารภ
จับพม่าได้คนหนึ่ง พม่าถูกปืนตายแลดำมากลากลับไปเพอันมาก
ถอยไปเข้าค่าย พระยานครสวรรค์จึงให้หมื่นศรีสังหเทพถือนั่งถือบอก
ส่งพม่าลงมาถวาย แลกราบทูลว่าคนพม่าขัดกันด้วยเจ้าแดงเกิด
เกิดอนันหนักสองบาทซอกกันเป็นเงินบาทหนึ่ง ครั้นณวันอังคารเดือนสี่
ขึ้นสองค่ำ พระยารัตนพิมลซึ่งอยู่รักษาค่ายปากน้ำพิงบอกมากราบทูล
ว่าแต่งคนไปสอดแนมถึงวังสองสี่ถึง เห็นพม่ายกมาประมาณสองร้อย
ครั้นเพดาบ้ายพม่าเผาบ้านโกตปากน้ำพิงเข้าไปตามคั้ง จึงดำรัสให้
หลวงวิสุทธโยชามาตย์ หลวงราชโยชาทพ คุมเอาปืนใหญ่วาง
เกวียนแปดบอกลงเรือข้ามไปณค่ายปากน้ำพิงฟากตะวันตก ครั้น
ณวันพุธเดือนสี่ขึ้นสามค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท
ไปทางฟากตะวันออก แต่ค่ายบ้านท่าโรงจนถึงตรงค่ายพระยานคร

ด้วรวรค์ ซึ่งตั้งอยู่ณบ้านแขกฟากตะวันตกนั้น เด็ดจทรงพระเถา
 อยุ่ทกตางหาดทราย จึงพระยาธรรมมาธิบดี พระยานครด้วรวรค์ ดง
 ้วยนำขำมาเผ้า กราบทูลว่าพม่าตั้งค่ายประชิดดงด้วค่าย แด้วบั๊ก
 กรุยจะตั้งค่ายโอบดงมา จึงดำรัสว่ามันทำดวงคอกอย่างด้วมัน ให้
 ตั้งค่ายรายเคียงออกไป ถ้ามันตั้งรายตามไปให้ตั้งรายแ่ก้นออกไปจง
 มาก ให้คนรักษาอยู่แ่ค่ายดะห้าร้อยคน แด้วอย่าคิดถ้วแตกถ้วเสีย
 มันจะด้วค่ายไหนให้ด้วเข้า อันขรรคมตาเป็นชายชาติทหารแด้ว จงมีน้ำใจ
 ของอาจอย่างด้วตาย ตั้งใจอาดำพระรัตนไตรยแ่ดพระมหากษัตริย์
 ด้วด้วยเศษผลกตัญญู นั้นจะช่วยอภิบาลบำรุงรักษา ก็จะไม่หาอันตรายมิได้
 ถ้าใครยอทั่ชค่อการสงครามให้ประหารชีวิตเร่ย คักจึงจะแ่ก่ถวขึ้น
 เขาไชยรำนะได้ แด้วให้ยกเอาของพระยาด้วหราชเตโช แ่ดของหมื่น
 ทิพเส่นามาเข้าของพระยานครด้วรวรค์ ยกกองเกณฑท์หัด กองทหาร
 กองอาจารย์ มาไว้ ในกองหลดง แด้วเด็ด้จพระราชดำเนนถด้บยัง
 ค่ายบ้านท่าโรง จึงให้รชากลดงขึ้นไปเมืองพระพิศณุโลกหาเจ้าพระยา
 จักร์ดงมาเผ้า พอเจ้าพระยาจักร์มีอวยหายแด้วก็ดงมาเผ้าณค่ายหลดง
 ท่าโรง ครันได้ทรงฟังเสียงปืนใหญ่ร้อยณปากน้ำพิงหนำขึ้น จึงดำรัส
 ด้งเจ้าพระยาจักร์ให้จัดแจงพลทหารรักษาค่ายท่าโรง เจ้าพระยาจักร์
 เกณฑท์กองพระยาเทพอรชุน แ่ดพระพิศคนรงค์ให้อยุ่รักษา แด้ว
 ถด้บขึ้นไปเมืองพระพิศณุโลก ครันค่ำเพดาดำมยามก็เด็ด้จยกทัพหลดง
 ดงมาณปากน้ำพิง ครันเพดาดิบเฮ้จตุ่มทัพพม่ายกมาซุดด้นามเพดาะ
 เข้าด้วค่ายพระยาธรรมไตรโลก พระยารัตนพิมด ณคดองกระพวง
 ยิงมีนรคมค่อรบกันเป็นถ้ามารถ รุ่งชนนวันพฤหคัมคเตอนด้ชนด้ค้ำ

จึงเสด็จข้ามสะพานเรือออกไปฟากตะวันตก ดำริห์ให้กองทัพยาสุไรไทย
 ยกหนุนออกตั้งค่ายชักรบีกกาชุกคตงเดินถึงกัน ให้หลวงดำเกิงรณภพ
 คุมพลเกณฑ์หัตถดกของอาจารย์เก่าใหม่ ไปเข้ากองทัพยาสุไรไทย
 ให้กองทัพรักษโยธา หลวงภักดีสงคราม ยกไปตั้งค่ายประชิด
 ค่ายพม่าณปากคตงของกระพวง ให้กองทัพเสนาภักดีกองมื่นแก้วจินดา
 ออกตั้งคอกหลัง ครั้นวันเสาร์เดือนสี่ชนหกค่ำเพดาเช้า จึงพระยา
 สุไรไทย แลนายทัพนายกองทั้งปวงก็ยกออกพร้อมกันคกระหนาบนำหลัง
 ค่ายพม่า ๆ ยกออกรบ ๆ กันเป็นสามารถึงฮาธุชนี้ ต้มตายตงทั้ง
 สองฝ่าย ชุนอากาศศรเพลิงถูกปืนพม่าตาย ครั้นวันอาทิตย์เดือนสี่
 ขึ้นเจ็ดค่ำ จึงดำริห์ให้ข้าหลวงไปหาของเจ้าพระยาอินทรชโยไทย แล
 กองมอญพระยากลางเมืองยกตงมาณปากน้ำพิง ในทันใดนั้นหลวง
 เสนาภักดีกองมื่นแก้วจินดาทราบทุกตัว ได้ตั้งคอกหลังพม่าเข้าไป
 พม่าชุกคตงนามเพดาจะต้อมไว้สามค้ำน กองอาจารย์ถอยเตียมได้ช่วย
 แก้ว ข้าพระพุทธเจ้าให้ชุกคตงนามเพดาจะต้อมอยู่ค้ำนหนึ่ง คอวังชนพระยา
 สุไรไทยจึงได้เข้าไปแก้ออกมาได้ ครั้นได้ทรงฟังจึงดำริห์สั่งให้เอาตัว
 อาจารย์ทอง เอาตัวนายค้ำนายหมวดคตงของอาจารย์ไปประหารชีวิตครเดี่ย
 แลเดอนั้นพระราชทานให้ขุนรามรงค์คุมทหารการสืบไป ครั้นเพดา
 บ่ายเสด็จไปทอดพระเนตรค่ายที่รบคตงของกระพวง แต่ค่ายนั้นออกไป
 ระยะทางยี่สิบสองเส้น ให้ตั้งค่ายชุกคตงเดินตามบีกกาให้ถึงกัน ขณะ
 นั้นดำริห์ภาคโทษพระสุธรรมอาจารย์ พระวิสารธรรม เจ้ากรมกอง
 อาจารย์ แลให้ทหารการแก้วเจ้าตั้งค่ายประชิดค่ายพม่ากับกอง
 ทหารกองเกณฑ์หัตถสืบไป ในวันนั้นเพดาบ่ายห้าโมงเศษ พม่ายกออก

ปล้นค่ายกองทัพไทย ใ้รบกันเป็นสามารภ ทดวงคำเงิรณภพ
ให้ ยิงปืนใหญ่น้อยคั้งพม่าตายแต่ด่ามากมาก อนึ่งขุนหาญทนายเดือก
กองนอกรักษาค่าย ให้เพลิงตกลงในถังดินคำคิตชันใหม่คนตายหลาย
คน แต่ตัวขุนหาญนั้นก็ย้อท้อค่อการศึก จึงดำรัสให้ประหารชีวิต
เสีย แล้วให้ข้าหลวงไปหาพระยายมราชซึ่งตั้งค่ายอยู่ณวัดจันตงมาเฝ้า
ครั้นตั้งให้พระยายมราชเป็นแม่ทัพถืออาชญาสิทธิ บังคับทัพทั้งสิบทัพ
ซึ่งตั้งรับพม่าณคดของกระพวงให้กตธาชน.

๑ ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนสี่ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ กตธาชนเพลาประมาณ
ยามเศษ อเชษฐนิกให้กตธา ไม่นกทัพข้ามแม่น้ำมาฟากตะวันออก
เข้าปล้นค่ายกรมแดงในคดของร้อยสิบสี่คน ตั้งค่ายอยู่ณวัดพริกห้าค่าย
ใ้รบกันเป็นสามารภ พม่าแตกเขาค่ายได้แตกทั้งห้าค่าย นายทัพ
นายกองแดงไพร่พลหนึ่งกระจัดพลัดพรายกันไป จึงพระยาเทพอรชุน
พระพิริศณรงศ์ ซึ่งรักษาค่ายท่าโรง บอกส่งคนซึ่งแตกตงมาแต่
ค่ายวัดพริกทั้งนายไพร่พลตายคนตงมาถวาย จึงดำรัสให้ประหารชีวิต
หมื่นทัพหนึ่ง ไพร่สิบสามคน เป็นคนสิบสี่คน คัดสี่สี่เสียบไว้ณประตู
ค่ายปากน้ำพิง แต่ดำรัสสั่งว่าแต่บรรดานายไพร่ซึ่งแตกพม่ามานั้นได้
ค้วมาเมื่อใดให้ฆ่าเสียให้สิ้น แล้วให้ข้าหลวงไปหากองพระโหราธิบดี
กองหลวงรักษมณเฑียร ซึ่งตั้งค่ายอยู่ณโคกตงตุด แดกของพระยา
นครไชยศรีซึ่งตั้งค่ายอยู่ณโพธิ์ประทับช้างนั้น ให้ยกขบวนมาช่วยราชการ
ทัพหลวงณปากน้ำพิง.

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนสี่ขึ้นสิบสองค่ำ จึงพระยานครสวรรค์บอกตง
มากราบทูลว่า ทัพพม่าตั้งค่ายโอบตงมาถึงริมแม่น้ำด้วยข้ามไปค้ำค่าย

วัดพริกฟากตะวันออกแตก เห็นพม่าจะวกหลัง จะขอพระราชทาน
 ลาดทัพข้ามมาตั้งค่ายรับอยู่ฟากตะวันออก จึงดำรัสให้ยกมอญพระ
 ยากดางเมือง แดกของพระโหราธิบดี แดกของพระยาเทพอรชุน กอง
 พระยาวิรัตนรงค์ ซึ่งตั้งอยู่ค่ายท่าโรงเข้กของพระยายมราช ให้พระ
 ยายมราชเป็นแม่ทัพ ยกขึ้นไปตีทัพพม่าซึ่งเข้าตั้งอยู่ณค่ายวัดพริกฟาก
 ตะวันออกนั้น แต่ให้กองทัพหลวงรักษมณฑลไปอยู่รักษาค่ายประชิด
 แทนพระยากดางเมืองณปากน้ำฟากตะวันตก.

๑ ฝ่ายพระยายมราชยกกองทัพไปตั้งค่ายประชิดค่ายพม่าณวัดพริก
 พม่ายกออกแตกค่ายพระยายมราชหักเขาค่ายได้ ในทันใดนั้นพระยา
 ยมราชขับพลทหารเข้าตีพม่าแตกจึงเขาค่ายคืนได้ พม่าถอยไปเข้าค่าย
 วัดพริกตั้งรบน้อย.

๑ ขณะนั้นขอแซ่หูนกให้แมงแยงผู้หนึ่ง ยกทัพใหญ่ตรงมาตั้งค่าย
 โอบหลังค่ายหลวงณปากน้ำฟากตะวันออกเป็นหลายค่าย ได้ตั้ง
 รบกันเป็นสามารด สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเห็นศึกหนักเหลือ
 กำลัง ถึงณวันพฤหัสบดีเดือนสี่แรมสิบค่ำ จึงให้ลาดทัพหลวงถอย
 มาตั้งค่ายมั่นอยู่ณบางเจ้าคอก ฝ่ายขอแซ่หูนกเร่งให้ตีแครงมรหน่ง
 บันญี่แยของจ้อ แต่เจ้าเมืองตองอูนายทัพนายกองทั้งปวง ทำการ
 คิดเมืองพระพิษณุโลกกวดขันขึ้น ฝ่ายข้างในเมืองก็ขาดเสบียงคงเข้า
 แกรททหารแต่เมืองตะเภาแดง ไพร่พลฮักโรยนักถอยกำลังลง เจ้าพระ
 ยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ เห็นเหลือกำลังที่จะตั้งมั่นรักษาเมืองไว้
 มิได้ ด้วยสิ้นเสบียงอาหารขัดสนนัก จึงบอกลงมากرابทูตณค่าย
 หลวงแต่ยังเสด็จอยู่ณปากน้ำฟาก ว่าในเมืองสิ้นเสบียง จะขอพระ

ราชทานดำที่พ้อออกจากเมือง ก็โปรดทรงพระอนุญาต เจ้าพระยาจักรี
เจ้าพระยาสุรสีห์ จึงสั่งให้นายทัพนายกองซึ่งออกไปตั้งค่ายประชิดรับ
พม่าอยู่นอกเมืองทั้งสองฟากนั้น เด็ดถอยเข้าในเมืองสิ้น พม่าก็เข้า
ตั้งในค่ายไทยประชิดใกล้เมือง ให้ทำบันไดจะพาดกำแพงเตรียมการจะ
ขึ้นปล้นเอาเมือง พลทหารซึ่งรักษาน้ำที่เชิงเทนมียังขึ้นใหญ่หน่อย
ออกไปตั้งท่าฝน พม่าจะเข้าขึ้นปล้นเอาเมืองมิได้ ต่างยิงปืนโต้
ตอบกันอยู่ทั้งสองฝ่าย.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสี่แรมสิบเอ็ดค่ำ เจ้าพระยาทั้งสองจึงให้
เจ้านาทรคดียิ่งขึ้นใหญ่พ่ายหน้ากว่าทุกวัน เฝ้ายปืนต้นต้นไปมิได้
ขาดคงแต่เข้าจนค่ำ แลให้เอาปืนพาดขรอนคืบบนเชิงเทนมรอบเมือง ครั้น
เพลประมาณยามเศษ เจ้าพระยาทั้งสองก็จัดทหารเป็นสามกอง
กองนำกองหนึ่ง กองกลางให้คุมครอบครัวของหนึ่ง กองหลัง
รับท้ายกองหนึ่ง แล้วยกกองทัพแฉกรอบครัวทั้งปวงเปิดประตูเมือง
ข้างด้านฟากตะวันออก ให้พลทหารกองนำรบฝ่าออกไป เข้าหัก
ค่ายพม่าซึ่งตั้งล้อม พม่าในค่ายล้อมยิงปืนใหญ่หน่อยออกมา พล
ทหารไทยก็หมุนเมืองกันเข้าไปแตกค่ายพม่าเข้าไปได้ ๆ รบกันถึงอาวุธสิ้น
พันแทงกันเป็นคดุมบอน พม่าแตกเบ็ดทางให้ เจ้าพระยาทั้งสอง
ก็รีบเดินทัพไปทางบ้านมุงดอนชมพู แฉกรอบครัวทั้งปวงนั้นก็แตกกระจัด
พลัดพรายตามกองทัพไปได้บ้าง พม่ากวาดไปได้บ้าง ที่หนึ่งลง
มาหาทัพหลวงณบางเข้าคอกได้บ้าง พม่าก็ติดตามกองทัพไป แล
กองซึ่งรับหลังกระดกติดล้อมด้านทานที่กลางทางเป็นสามารภ พม่า

ก็ถอยกลับไปเมือง เจ้าพระยาทั้งสองก็เร่งเดินทัพไปถึงเมืองเพชรบูรณ์
หยุดทัพอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ่ายอแซห์จูงกั๊กแจ้วว่าทัพไทยแตกหนีออกจากเมืองแล้ว ก็จับ
พลทหารเข้าในเมือง ให้จุดเพลิงเผาบ้านเรือนแถวอารามใหญ่หน่อยทุก
ตำบล แสงเพลิงสว่างตั้งกลางวัน ให้ไล่จับผู้คนแถวครอบครัว
ซึ่งยังคงค้างอยู่ในเมืองหนีออกมาที่นั่น แด่เก็บเอาทรัพย์สินสิ่ง
เครื่องสำราญต่าง ๆ แฉกตั้งอยู่ในเมือง อแซห์จูงกั๊กแจ้ว
ประกาศแก่นายทัพนายกองทงปวงว่า ไทยบัดนี้ฝีมือเข้มแข็งนัก ไม่
เหมือนไทยแต่ก่อน แด่เมืองพระพิศณุโลกเดี๋ยวนี้ไซ้จะแพ้เพราะ
ฝีมือแถวทหารนั้นหาไม่ได้ เพราะเขาอดเข้าขาดเสบียงอาหารจึงเสีย
เมือง แด่ซึ่งจะมารบเมืองไทยสืบไปภายหน้านั้น แม้ทัพมีตั้งบัญชา
แต่ฝีมือแต่เพียงเสมอเราแต่คำกว่าเรานั้นอย่ามาทำสงครามตีเมืองไทยเลย
จะเอาไชยชำนะเรามีได้ แม้นตั้งว่าเราจึงจะมาทำศึกกับไทยได้ ไชยชำนะ
พอข้างกรุงอังวะให้มาไซ้ ถอหนึ่งตั้งลงมาถึงอแซห์จูงกั๊กแจ้วว่า พระ
เจ้ามังระทวงยศ บัดนี้จงกูจากราชบุตรพระชนมย์สืบหาบ่ได้ด้วยราช
สมบัติ แด่ข้ามันจะไปอนาวิงค่อซึ่งเป็นอาวพินเดีย มีรบตั้งให้หา
กองทัพกลับไปกรุงอังวะ อแซห์จูงกั๊กแจ้วเห็นเหตุดังนี้ ก็ให้เลิกทัพ
จากเมืองพระพิศณุโลก กวาดครอบครัวเดินทัพไปทางเมืองสุโขทัย
ไปลงบ้านรแห่งเมืองตาก.

๑ ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งไปตั้งอยู่
ณเมืองเพชรบูรณ์นั้น ได้เสบียงอาหารเลี้ยงไพร่พลบริบูรณ์แล้วก็บอก
ลงมากราบทูลว่า จะขอยกติดตามตีทัพพม่าซึ่งเลิกถอยไป แด่

ยกกองทัพกลับมาทางเมืองสุวรรณภูมิทางป่าพระพุทธบาท ยกติดตาม
ทัพพม่าไปทางเมืองสุโขทัย ขณะนั้นท้าวพระยาพม่าทัพพม่าของทั้งปวง
ซึ่งตั้งค่ายรับพม่าอยู่ในที่ต่าง ๆ ก็บอกตงไปกราบทูลว่าพม่าได้เมือง
พระพิศณุโลกแล้ว มีเด็กทารกตัวไป ส้มเค็ญพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทรงพระโทมนัสน้อยพระไทยแก่ข้าศึกนัก คำว่าให้หาหลวงสรดำแดง
เข้ามาตามนำพระที่นั่งว่า จะให้กุมเอชทหารเกณฑ์หักไปตามรบพม่า
จะได้ฤกษ์ได้ หลวงสรดำแดงก็มหน้าหนึ่งเดียวไม่กราบทูลประการใด
ก็ทรงพระโกรธคำว่าให้ประหารชีวิตคนเดียว แล้วคำว่าให้พระยาพิไชย
ยกกองทัพไปบ้านเมือง ให้พระยาพิไชยสงครามไปด้วย จึงแจ้ง
ไพร่พลพร้อมแล้วให้ยกไปก้าวส่งติดตามทัพพม่าจึงได้ แล้วให้กอง
พระยาเทพอรชุน พระยารัตนพิมล พระยานครไชยศรี พระยา
ทูลกระหม่อมเมืองพระพิศณุโลก หลวงรักษโยธา หลวงอักษณศรี
เปนกองนำ ให้พระยาสุรบดินทรเจ้าเมืองกำแพงเพชรเป็นแม่ทัพ ยก
ไปติดตามทัพพม่าทางเมืองตาก ให้พระยาธิเบศร์คุมกองอาสาจาม
ยกไปติดตามพม่าทางเมืองสุโขทัย.

๑ ครั้นวันจันทร์เดือนหกแรมสิบเอ็ดค่ำมีวอกอัฐศก จึงพระราช
สงครามนำเอาหนังสือมหาโศภิตอริการวัดใหม่ เขียนใส่ใบคาสไปถวาย
เป็นเรื่องความพุทธทำนายว่ามีในคัมภีร์พระชาคองษ์ ข้อความว่า
ตระกูลเดชะบดินทร์จะได้เป็นพระษัตริย์ดีพระองค์ เดชะราชสมบัติในกรุง
ศรีอยุธยา แต่พระองค์ที่สถิตนั้นพม่าจะยกมาย้ายพระนครจะเสียแก่
พม่า แล้วจะมีบุรุษพ่อค้าเกวียนจะได้เป็นพระยาครองเมืองทิศใต้ชาย
ทะเลชื่อเมืองบางกอก พระยาองค์นั้นจะได้สร้างเมืองเป็นราชธานีขึ้นได้

เจ็ดปี ในที่สุดเจ็ดปีนั้นพม่าจะยกมาพยายามกระทำสงครามอยู่สามปี
 ในพุทธศักราชล่วงได้ ๒๓๒๐ ปี จุดศักราช ๑๓๓๘ ปี พระนคร
 บางกอกจะเสียแก่พม่าซ้ำอีก ให้เสด็จขึ้นไปอยู่นเมืองตเวี คือ
 เมืองตพบุรี อันเป็นที่ชุมนุมพระบรมธาตุ ตั้งอยู่ท่ามกลางแผ่นดิน
 ไทย ซ้ำศักดิ์ศรีจะทำร้ายมิได้เลย ครั้นทรงอ่านแล้วจึงดำรัสว่า
 ซึ่งจะละเมืองบางกอกเสียนั้นมิได้ แต่ปากสมณชีพราหมณ์ว่าแล้วจำจะ
 ทำตาม จะไปอยู่เมืองตพบุรีสักเจ็ดวันพอเป็นเหตุ ครั้นวันจันทร์
 เดือนหกแรมสิบเอ็จค่ำ ได้ข่าวว่าพม่าข้างทางเมืองอุไทยธานียกแยก
 ไปเมืองเพชรบูรณ์ จึงดำรัสให้พระยาพลเทพ หลวงเนาโชติ เจ้าหมื่น
 เสมอใจราช ยกกองทัพขึ้นไปเมืองเพชรบูรณ์ ถ้าพม่ายกไปพอจะ
 ค่อยรบค้ำทานใดก็ให้สู้รบค้ำทานไว้ ถ้าเหลือกำลังจงผ่อนครอบครัว
 เสด็จยังอาหารลงไปกรุง แล้วให้ของพระยานครสวรรค์ พระยาสวรรค์
 โลกยกไปค้ำค้ำพม่าทางเมืองกำแพงเพชรอีกทัพหนึ่ง แลให้ของพระยา
 ยมราชยกลงมาอยู่รักษาค่ายหลวงณปากคลองบางเข้าดอ แต่ทัพ
 หลวงเสด็จแรมอยู่คอยรับครัว ซึ่งแตกลงมาแต่เมืองพระพิษณุโลกอยู่
 สิบเอ็จวัน ครั้นถึงวันพฤหัสบดีเดือนหกแรมสิบสี่ค่ำ จึงเสด็จ
 ยাত্রาทัพหลวงมาทางชลมารค หยุดประทับณค่ายมั่นเมืองนครสวรรค์
 จึงดำรัสให้ประหารชีวิตหลวงชาติสุรินทร์ ซึ่งหนีตาทัพลงมาแต่กอง
 พระยาธรรมไตรโลกนั้นเสีย แล้วให้แจกกฎหมายประกาศไว้สำหรับ
 ทัพทุกทัพทุกกองว่า ถ้าไพร่ตามนายมีทันให้ฆ่าเสีย ถ้าข้าราชการ
 ตามเสด็จมีทันให้ตั้งพระราชอาชญาถึงต้นชีวิต ครั้นวันเสาร์เดือนเจ็ด
 ขึ้นค่ำหนึ่ง จึงเสด็จโดยทางชลมารค ต้องลงมาประทับแรมณพลับ

พดาค่ายมั่นบางแรม จึงหอดวงวังเมืองนครสวรรค์ ไปสืบราชการมา
 กราบทูลว่า เห็นพม่าตั้งอยู่ณเมืองกำแพงเพชรประมาณสองพันเศษ
 ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นห้าค่ำ จึงหมื่นชำนาญข้าราชการกราบทูลว่าพม่า
 เฝ้าเมืองพระพิษณุโลกเสียสิ้น ยังเหลืออยู่แต่วัดมหาธาตุ จึงดำรัส
 ให้กองทัพขยายมราชยกไปทางแม่น้ำโพฟ้ากตะวันตก ให้กองทัพยา
 ราชสุภาวดียกไปทางปากตะวันออก ให้พระยานครสวรรค์ยกขึ้นไป
 บรรจบกันณวังพระธาตุข้ามพร้อมกันทีเดียว ไปตามคันทพม่าณเมือง
 กำแพงเพชรไปพร้อมกันตั้งค่ายอยู่ณบ้านโคก ครั้นวันพฤหัสบดี
 เดือนเจ็ดขึ้นหกค่ำ จึงเสด็จยกทัพหลวงกลับขึ้นไปประทับแรมณ
 พลับพดาค่ายปากตะวันออก เห็นอุปการชฎม ให้ประหารชีวิต
 ชฎมบุตรชฎม หมิ่นดังนั้น กับบ่าวคนหนึ่งซึ่งหนีตายหนี ตัดศีรษะ
 เสียโยนให้คนทรายนำค่ายหลวง ขณะนั้นหอดวงวังไปสืบราชการ
 ณบ้านด่านเรือนมากกราบทูลว่า พม่ายกกลงไปประมาณพันเศษ จึง
 ดำรัสให้เจ้าหอดวงไปหากองพระยานครสวรรค์ ให้ถอยทัพลงมาจาก
 ค่ายบ้านโคกมาเข้าในกองทัพหลวง จึงพระยาสุรสีห์ซึ่งยกไป
 ตามพม่าบอกลงมากราบทูลว่า พม่าซึ่งตั้งอยู่ณเมืองกำแพงเพชรนั้น
 ยกเลิกไปทางตะวันตกสิ้นแล้ว ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นสิบ
 สองค่ำ จึงเสด็จยกทัพหลวงลงมาประทับที่เรือนเมืองนครสวรรค์
 จึงชาวด่านเมืองอุไทยธานีบอกลงมากราบทูลว่า ทัพพม่ายกผ่านลง
 มาประมาณพันเศษ เฝ้าค่ายที่ด่านนั้นเสีย ทางหอดวงตาตำบัก
 อยู่องค์หนึ่งเดียวยกไปทางนารี จึงดำรัสให้หอดวงเด่นาภักดีของ
 แก้วจินตายนกติดตามไป ถ้ำนั้นเข้าจึงตีให้แตกฉาน แล้วให้ยก

คามไปจนถึงเมืองไชโยโยค ครั้นวันเสาร์เดือนเจ็ดขึ้นดับตีห้าออก
อีฐุ่ก จึงเสด็จยาตราทัพหลวงมาโดยทางชลมารค กลับยัง
กรุงธนบุรีมหานคร.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยายมราช พระยาราชสุภาวดี ซึ่งตั้งค่ายอยู่
ณบ้านโคกนั้น ครั้นแจ้งว่าทัพพม่าณเมืองกำแพงเพชรเลิกไปแล้ว ๆ
ได้แจ้งว่าทัพพม่ากองหนึ่งยกกลงไปทางเมืองอุไทยธานี จึงยกกองทัพ
ผ่านลงมาทางค่านเขาปูนแต่ด่านสกัดพระ พบกองทัพพม่าได้รับกันเป็น
สามารถ แต่ทัพพม่ากองหนึ่งกลับยกแยกเข้ามาตั้งอยู่ณเมืองนครสวรรค์
คอยรับกองทัพซึ่งไปหาเสบียงอาหารณแควงเมืองเพชรบูรณ์ ครั้น
ณวันอังคารเดือนเจ็ดแรมสองค่ำ จึงพระยายมราช พระยาราชสุภาวดี
บอกข้าราชการลงมากราบทูลณกรุงธนบุรี สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
จึงดำรัสให้ข้าหลวงไปหาพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษ์ ส่งครามเข้ามา
จากเมืองเพชรบุรี แล้วดำรัสให้พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ ถอย
พลพันหนึ่งยกทัพเรือหนุนขึ้นไป ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดแรมสี่ค่ำ
จึงเสด็จยาตราจากทัพหลวงจากกรุงธนบุรีโดยทางชลมารค ขึ้นไป
ประทับณพลับพลาค่ายเมืองไชโยนาทบุรีพักแรมวันออก แล้วโปรดให้
พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ กลับลงมารักษากรุงธนบุรี จึง
พระยายมราช พระยาราชสุภาวดี บอกลงมากราบทูลว่า ตั้งค่าย
ประชิดรบทัพพม่าณค่านเมืองอุไทยธานีนั้น ขัดสนด้วยเสบียงอาหารนัก
บัดนี้ทัพหลวงมาตั้งอยู่ณคอนไก่อเกื่อน.

๑ ฝ่ายกองหม่อมอนุรุทธเทวา แลหลวงเสนาภักดีของแก้วจินดา
บอกมากราบทูลว่า ได้ยกติดตามพม่าไปทางเมืองอุไทยธานี พบพม่า

กองหนึ่งยกลงมาทางแขวงเมืองสุพรรณบุรี ได้รับกัณเฑาะว์บ้านเดิมบางนาง
 บวรเป็นสำมารถ ท้าวพม่าแตกหนีลงไปทางแขวงเมืองสุพรรณบุรี จึง
 ดำริว่าพม่ามิได้คามลงมาคิดพัน แล้วเป็นเทศกาดจะได้ทำนา ให้
 มีตราหากองทัพเมืองพิศิตร เมืองนครสวรรค์ เมืองอุไทยธานี ลงมา
 ยังก่ายหลวงณเมืองไชยนาทบุรีให้สิ้น แล้วให้มีตราไปถึงพระยายมราช
 พระยาราชสุภาวดี ซึ่งตั้งทัพอยู่ณคอนไก่อเถื่อน กับให้กองมอญ
 พระยารามัญวงษ์ยกเค็มไปอีกกองหนึ่ง เป็นสามทัพ ให้ยกลงไป
 ทางเมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองราชบุรี ถ้าพบทัพ
 พม่าให้ตีจงแตก ถ้าประจวบวันช่อนอยู่ใต้อากีให้กวาดตีอันลงไปณกรุง
 แล้วดำริให้กองพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษสังคราม กรมขุน
 รามภูเบศ แดเจ้าพระยามหาเสนา ให้เร่งยกขึ้นไปตีพม่าซึ่งตั้งอยู่
 ณเมืองนครสวรรค์.

๑ ครั้นวันจันทร์เดือนแปดขึ้นค่ำหนึ่ง จึงเสด็จยกทัพหลวงหนุน
 ขึ้นไปแต่เสด็จกลับในวันนั้น มาลงเรือพระที่นั่งณสุพรรณยาตองลงมา
 ประทับแรมณบ้านงัว ถึงวันพุธเดือนแปดขึ้นสามค่ำ จึงเสด็จ
 ยাত্রานาว่าทัพหลวงกลับยังกรุงธนบุรี.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งตั้งอยู่ณด่านเมืองอุไทยธานีนั้น ชัดสนด้วย
 เสบียงอาหารนกกเด็กกลับไป แต่ที่เมืองนครสวรรค์คนพม่าตั้งอยู่
 ประมาณแปดร้อยเก้าร้อย คอยท่าพม่าซึ่งไปเที่ยวหาเข้าณแขวงเมือง
 เพ็ชรบูรณ์ ยังหาเด็กไปไม่ แดกองทัพพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษ
 สังคราม กรมขุนรามภูเบศ แดเจ้าพระยามหาเสนาที่ยกเข้าตี ตั้ง
 ค่ายรบคิดพันกันอยู่ จึงบอกลงมาให้กราบทูลณกรุงธนบุรี.

๑ ครั้นถึงณวันเสาร์เดือนเก้าชนดับสองค่ำมีวอกอัฐศก ส้มเต๋จ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จยกพุทธโฆธานาจากทัพหลวง พร้อมด้วย
 พลทหารสืบเชื้อจากองจากกรุงธนบุรีไปทางชลมารค เสด็จไปประทับ
 ณพลับพลาค่ายเมืองไชยนาทบุรี พอกองทัพพระเจ้าหลานเธอคัท
 พม่าแตกหนีไปทางเมืองกำแพงเพชร จึงบอกลงมาราบทูตณเมือง
 ไชยนาทบุรี.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมสองค่ำ จึงดำรัสให้พระเจ้า
 หลานเธอกรมขุนรามภูเบศ กับเจ้าพระยาอินทรอโทยอยู่รักษาค่าย
 เมืองนครสวรรค์ แล้วเสด็จยกทัพหลวงไปโดยทางชลมารคถึงเมืองตาก
 แลพม่าซึ่งแตกไปอยู่ในป่าดงนั้น กองทัพทั้งปวงจับมาถวายสามร้อย
 สามสิบเศษ จึงดำรัสให้กองทัพทั้งปวงติดตามพม่าไปจนปลายค่าน
 เมืองตาก ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมเก้าค่ำ จึงเสด็จออกทัพ
 หลวงกลับมาถึงบ้านรเวท ทอดพระเนตรเห็นต้นเข้าซึ่งพม่าทำนาไว้ตั้ง
 ให้อ่อนเสีย ครั้นวันจันทร์เดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ เสด็จถึงกรุงธนบุรี
 แล้ว ทรงพระวิตกกังวลถึงสมณซึ่งจับต้อนลงมาแต่หัวเมืองฝ่ายเหนือ จึง
 ให้เสด็จสมเด็จพระสังฆราชไว้ว่า ถ้าพระสงฆ์อนุจรรหารามโคชขัดสน
 อาหาร ก็ให้มาเบิกเอาเข้าในฉางหลวงไปถวาย แล้วทรงพระราช
 ศรัทธาถวายสมณบริขารแก่พระสงฆ์อาคันตุกทั้งปวงเป็นอันมาก แล
 ให้เด็กคนซึ่งรักษาน้ำที่เชิงเทียนพระนครเสีย ให้ไปทำไร่นาหากินตาม
 ภูมิดำเนา ครั้นวันศุกร์เดือนสิบขึ้นค่ำหนึ่ง จึงพระยาราชภักดีแด
 พระยาพลเทพขึ้นไปตามพม่าทางเมืองเพชรบูรณ์นั้น พบพม่าที่บ้านนายม
 ด้วรับกัน คัทพม่าแตกหนีไปทางเมืองอุไทยธานี จับเป็นได้เก้าคน

บอกส่งลงมาถวาย จึงโปรดให้ มัตราไปถึงพระยาราชภักดีให้ยกไปคิดตามพม่าซึ่งแตกหนีไปนั้น แต่กองทัพยาพดเทพให้ยกกลับลงมาณกรุง.

๑ ครั้นวันเสาร์เดือนสิบขึ้นสี่ค่ำ กองพระยายมราช พระยาราชสุภาวดี พระยารามัญวงษ์ ยกคิดตามพม่าไปทางด่านสุพรรณบุรี ได้ตามตีพม่าไปจนถึงด่านแม่ตำเมา จับเป็นได้ สิบเจ็ดคนบอกส่งลงมาถวาย ครั้นวันอาทิตย์เดือนสิบขึ้นห้าค่ำ จึงกองเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์แตกกองทัพยาขิเบศบตี ซึ่งยกไปตามพม่าทางเมืองสุโขทัยนั้น จับเป็นได้ สิบแปดคน กับทิ้งเครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก บอกส่งลงมาถวาย ครั้นวันเสาร์เดือนสิบขึ้นเจ็ดค่ำ จึงพระยานครสวรรค์ พระยาพิไชย ซึ่งยกคิดตามพม่าไปทางด่านเมืองตาก จับเป็นได้ สิบเก้าคนบอกส่งลงมาถวาย แดงของพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม แดงเจ้าพระยามหาเสนา บอกส่งพม่าลงมาแต่แถวเมืองกำแพงเพชรสิบเจ็ดคนลงมาถวาย จึงดำรัสให้ มัตราหากองทัพทั้งปวงกลับลงมายังพระนครพร้อมกันแล้ว โปรดให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ พระยาขรรมา กุมไพร่พลทั้งปวงตั้งทำนาณฑเขตมฟากตะวันออกกรุงธนบุรี แต่ทุ่งบางก็มีสามเสน ให้พระยายมราช พระยาราชสุภาวดี กุมไพร่พลทั้งปวงตั้งทำนาณฑเขตมฟากตะวันตก แต่ทุ่งกระท่อมแบนหนองบัวแขวงเมืองนครไชยศรี.

๑ หนึ่งในเดือนสิบขึ้นก็มีคืนเหล็กอังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมาก ส่งปืนนกสับเข้ามาถวายพันตรีข้อยบอก กับสิ่งของเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ.

๑ ถึงวันจันทร์เดือนสิบแรมสิบสองค่ำมีดอกอัญชุก เพดานายดีโง่ง นางพระยาข้างเฝือกดัม จึงดำรัสให้เอาศพไปฝังณวัดสามเพ็ง

ที่ฝั่งศพเจ้าพระยาปราบไตรจักรแต่ก่อนนั้น ครั้นวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดจ
 ฆนสามค่ำ ข้าหลวงแลกรมการเมืองนครศรีธรรมราชบอกเข้ามาว่า
 เจ้าหนารัฐริยวงษ์ผู้ครองเมืองนนทบุรีโดย จักรงพระกรุณา โปรด
 ให้เจ้านครกดับคนออกไปครองเมืองนครศรีธรรมราชตั้งเท่า พระราชทาน
 เครื่องยศแลราชูประ โภคเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายของพระยาราชภักดิ์ยกคิดตามพม่า ไปทางด้านเมืองอุไทยธานี
 พอฝนตกหนักน้ำนองท่วมบ้าง จะติดตามค่อไปดำบาคหนัก จึงถอย
 ทักถัดบมาแล้วบอกลงมากรามทูตณกรุง ฯ ว่าพม่ายกหนีไปโดยเร็ว
 ยกติดตามไปมิทัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ ในหนังสือบอก
 ก็ทรงพระโกรธ จึงให้ตำรวจลงเรือเร็วรีบขึ้นไปหาของทัพพระยาราช
 ภักดิ์กลับตงมายังพระนคร แล้วดำรัสให้ไปฤษาโทษพระยาราชภักดิ์
 แด่นายทัพนายกองทั้งสิบนายซึ่งเป็นลูกกของนน ว่าเกยจขวั้นย่อท้อค่อ
 ราชการศึก ให้ประหารชีวิตครั้งเดียวสิ้น พระยาราชภักดิ์จึงกราบทูลว่า
 ราชการครั้งนี้โทษผิดแต่ข้าพระพุทธเจ้าผู้เดียว ด้วยข้าพระพุทธเจ้าเป็น
 นายทัพ เมื่อเดิมไปแล้วนายทัพนายกองทั้งปวงอยู่ในบังคับ ก็ต้อง
 ความบัญชาถอยมาด้วยกันทั้งสิ้น จะรับพระราชอาชญาตายแต่ตัวข้า
 พระพุทธเจ้าผู้เดียว แด่นายทัพนายกองทั้งนั้นขอพระราชทานชีวิตไว้
 ให้ทำราชการแก่ตัวสืบไปภายหน้า จึงดำรัสว่านายทัพนายกองทั้งปวง
 ไม่ทัดทานกัน ดงใจพร้อมกันทั้งสิ้น ครั้นจะไว้ชีวิตก็จะเป้นเยี่ยง
 อย่างกันค่อไป จึงตายเสียด้วยกันทั้งสิ้นเถิด แล้วดำรัสให้เอาตัว
 พระยาราชภักดิ์ แด่นางมชอทั้งสิบนายซึ่งเป็นลูกกของนนไปประหาร
 ชีวิตเสียสิ้น.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีอังวะ พระเจ้ามังระสวรรคต อยู่ในราช
 สัมบัติสืบสามปี จึงถูกราชบุตรได้ครองราชสมบัติสืบไปในปีออก
 อัฐศก ครั้นกองทัพขะหวุ่นยกกลับไปถึง จึงเข้าเฝ้าทูลแดงการ
 ซึ่งไปตีหัวเมืองไทยฝ่ายเหนือใต้ทั้งต้น พระเจ้าจิงกูจาก็พระราชทาน
 บำเหน็จรางวัลแก่ขะหวุ่นก่และนายทัพนายกองทั้งปวงโดยสมควรแก่ความ
 ชอบ ครั้นอยู่มาแดงจากผู้น้องพระเจ้าจิงกูจา ซึ่งเป็นเจ้าเมืองแดง
 อยู่ก่อนนั้น คิดกั้นกับขะหวุ่นอำมาตย์เป็นขบถต่อพระเจ้าจิงกูจา ๆ
 ให้จับแดงจากับขะหวุ่นอำมาตย์ประหารชีวิตเสีย ยิ่งแต่อาวสามคน
 คือมังแวงคแดงปดุงหนึ่ง มังจุกคแดงปดุงหนึ่ง มังโพเชียงคแดงแแปง
 คแดงหนึ่ง มิได้เลี้ยงเป็นเจ้า ให้แยกบ้านกันอยู่คนละบ้านไกลเมืองอังวะ
 แล้วพระเจ้าจิงกูจาให้อำมตอกหวุ่น แดค้อหวุ่น กับพระยาอู่รามัญ
 ถัดพลทกพญยกไปตีเมืองเชียงใหม่อีก เข้าค้ำกายล้อมเมืองไว้ พระยา
 วิเชียรปรากฏเจ้าเมืองเชียงใหม่ต่อรบพม่าเหลือกำลังกทั้งเมืองเสีย พา
 ครอบครัวอพยพเด็กหนึ่งลงมาอยู่เมืองสวรรคโลก แล้วบอกตงมาณกรุง
 รัตนบุรีกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ฝ่ายข้างแผ่นดินเมืองญวน องค์เหี้ยวหู่เมืองเป็นเจ้าของเว้ ทำ
 สงครามกับเมืองตังเกี๋ยเป็นหลายปีมา แดองค์เหี้ยวหู่เมืองมีบุตรชาย
 ห้าคน ชื่อองค์กมุหนึ่ง องค์กางเบ้องหนึ่ง องค์เต็งกวางหนึ่ง องค์เชียง
 ชุนหนึ่ง องค์ทางหนึ่ง แดองค์กมุบุตรผู้ใหญ่มีบุตรชายชื่อ องค์หวาง
 คนหนึ่ง องค์กางเบ้องบุตรที่สี่ชื่อ มีบุตรชายสามคน ชื่อของยามาหนึ่ง
 องค์เชียงต้อหนึ่ง องค์หมันหนึ่ง แดองค์กมุ องค์กางเบ้อง ถึง
 แก่กรรมก่อนองค์เหี้ยวหู่เมืองผู้บิดา ครั้นอยู่มาองค์เหี้ยวหู่เมืองเจ้าเมืองเว้

ถึงพิราโดยแล้ว จึงองกวกภอขุนนางผู้ใหญ่เป็นบิดาเลี้ยงของเทิงกวาง
 ใต้ครของเมืองเว้ขุนนางแตรราชฏรไม่เต็มใจ ครงนั้นย้ายหยากเป็นโจร
 บ้าอยู่ณเดนมเมืองกุยเยิน ตั้งเกลยกล่อมผู้คนจะตีเขาเมืองเว้ ให้ได้
 จะจับองเทิงกวางองกวกภอฆ่าเสีย จะยกองหวางคนบุตรองตักมูชน
 ครองเมืองเว้ อานาประชาราษฎรทั้งปวงเชื่อฟังยงค์ด้วย มาเข้า
 เกลยกล่อมเป็นอันมาก แลย้ายหยากนมนของชายตองคนชื่ออ้ายบาย
 หนึ่ง อ้ายตามหนึ่ง จึงยกไพร่พลทั้งปวงมาตีเมืองเว้ ฝ่ายองกกลงเกยม
 มหาอุปราชเมืองตังเกี๋ย ได้แจ้งข่าวว่าอ้ายหยากจะยกกองทัพไปตี
 เมืองเว้ จึงแต่งให้องกวกเหตาเป็นแม่ทัพยกกองทัพมาตีเมืองเว้ด้วย
 แลกกองทัพอ้ายหยากตีตำแหน่ง ทัพองกวกเหตาตีตำแหน่ง ฝ่ายอง
 เทิงกวาง องกวกภอ จึงแต่งกองทัพออกไปล้อมครงหนึ่ง ก็แตก
 ถอยเข้าเมือง องเทิงกวาง องกวกภอ เห็นจะต่อสู้เหลือกำลัง
 ก็ทิ้งเมืองเสีย พาของเรียงขุนหนึ่ง ของยาบาหนึ่ง ของเชียงต้อหนึ่ง
 องหมิ่นหนึ่ง หนีลงเรือสำเภามาทางท้องทะเลมาอยู่ณเมืองไซ่ง่อน แล
 กองทัพอ้ายหยากแลทัพเมืองตังเกี๋ยก็ตีเมืองเว้ได้ อ้ายหยากจับอง
 หวางคนบุตรองตักมูได้ มีได้ตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเว้ พาเขาตัวไปไว้
 เมืองกุยเยิน แลองกวกเหตาแม่ทัพเมืองตังเกี๋ยจับองทางได้ ให้จำจของ
 ไว้ แล้วเก็บเอาทรัพย์สินสิ่งสิ้นแถมคุมเขาตัวองทางเด็กที่พกลับไปเมือง
 ตังเกี๋ย ฝ่ายองหวางคนไปอยู่เมืองกุยเยิน คิดเกรงอ้ายหยากจะฆ่า
 เสีย จึงหนีลงเรือสำเภามาอยู่ณเมืองไซ่ง่อน แลองเทิงกวางจึงคิดอ่าน
 กับญาติแตรขุนนางทั้งปวง จะยกองหวางคนชนเป็นเจ้า จึงคิดจัด
 แแรงกองทัพจะยกไปตีอ้ายหยากณเมืองกุยเยิน ยังมีทันได้ยกทัพไป

ฝ่ายข้าวยหยากรู้อาถกยกกองทัพรบมาปัดเมืองไซ่ง่อนแตก จับองเท็ง
กวางของหวางคนได้ ให้ประหารชีวิตเสีย แดงยาบาของหมันหนีไปซ่อน
ซ่อนอยู่ในป่า ข้าวยหยาให้พลทหารไปติดตามจับตัวได้ ให้ประหารชีวิต
เสีย แต่ของเชียงต๋องนั้นหนีได้ ไปตั้งซ่องลุ่มผู้คนอยู่ณป่าคำบถหนึ่ง แด
งเชียงซุนหนีหนีมาหาไศรยพระยาราชานครศรีอยุธยาณเมือง พุกไซมาศ
ข้าวยหยายกกองทัพมาตีเมืองพุกไซมาศแตก พระยาราชานครศรีอยุธยา
กับของเชียงซุน พายบุครภรรยา ส้มคัพรรคพวก ลงเรือ แล่นหนี เข้ามาพึ่งพระ
บรมโพธิ์สมภารณกรุงธนบุรี ทรงพระกรุณาให้รับไว้ แล้วพระราช
ทานบ้านเรือนให้อาไศรยในพระนครพักครวันออก.

๑ ฝ่ายของเชียงต๋องตั้งเกิดยกถ่มไพร่พลได้เปะอันมากแล้ว ก็ยกเข้า
ตีข้าวยหยาคนเขาเมืองไซ่ง่อนได้ ข้าวยหยาถอยทัพไปตั้งซ่องลุ่ม
อยู่ณเมืองกุยเยิน แล้วเปิดยื่นชื่อ ๆ ของไก่อเซิน ข้าวยหาน้องกลาง
เปิดยื่นชื่อ ๆ ของคิงเวือง ข้าวยตามน้องผู้ย่อยเปิดยื่นชื่อ ๆ ของตองญื่อง
ไปเป็นเจ้าเมืองเว้.

๑ ฝ่ายขุนนางทั้งปวงในเมืองไซ่ง่อน จึงยกของเชียงต๋องขึ้นเป็นเจ้า
เมืองไซ่ง่อน ตั้งซ่องลุ่มไพร่พลจะทำสงครามกับองไก่อเซินสืบไป.

๑ ฝ่ายของเชียงซุนซึ่งเข้ามาอยู่ณกรุงธนบุรีนั้น มิได้มีจิตศรัทธามิภักดี
ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยง คิดการจะหนีกลับไปเมืองญวน
ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบจึงให้จับตัวของเชียงซุน กับทั้ง
บุครภรรยา ส้มคัพรรคพวกประหารชีวิตเสียทั้งสิ้นด้วยกัน.

๑ ในเดือนสิบสองนั้น เจ้าพระยาพิไชยราชผู้เป็นเจ้าพระยาอัคร
โลกถงมารับราชการอยู่ณกรุง ฯ แต่งผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปขอของต่าง

เจ้าจอมฉิมพระสนมเอก บุตรีเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ในพระ
ราชวัง จะมาเลี้ยงเป็นภรรยา ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ
ก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสว่ามันทำบังอาจจะมาเป็นคู่เขยน้อยเขยใหญ่
กับกูผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน จึงดำรัสสั่งให้เอาตัวพระยาพิไชยราชาไปประ
หารชีวิตเสีย คดีก็ระมาเสียบประจานไว้ที่ริมประตูข้างถนนลงพระ
ตำหนักแพ อย่าให้ใครเขาเยี่ยงอย่างสืบไปภายหน้า.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒๕ ค่ำ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
ศรัทธาเสด็จไปทรงเจริญพระกรรมฐาน ณ พระอุโบสถวัดบางยี่เรือใต้
แล้วทรงพระราชอุทิศถวายเรือโสมคยาบิณฑองที่บด้าหนึ่ง หดงคามัดดังก
คาดดีดักระหลาดเห็ดองคนพายสิบคน พระราชทานเงินตราคนละสองตำดั่ง
แตผ้าขาว ใ้บัวขเป็นประชาวไว้สำหรับพระอาราม แล้วทรงถวาย
หีบมิดทองคู้หนึ่งสำหรับใส่พระไตรปิฎกแด่วิชุอุปเทศพระกรรมฐาน แล้ว
ทรงตั้งพระสัตยาธิฐานว่า เคะผลทานบุญฐาน ขอจงยังพระดีกขณะ
พระมีคทั้งห้าจงบังเกิดแก่ข้าพเจ้าด้วยอย่าได้อันตรธาน แดพระกรรม
ซึ่งยังมีได้บังเกิดนั้นขอจงบังเกิดภิญโญภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป อนึ่งขอจง
เปนมัจจัยแก่พระบรมมาภิเศกสมโพธิญาณในอนาคตกาลกายภาคหน้า แล้ว
ให้เชิญหีบพระไตรปิฎกลงคั่งในมดลังกเรือครั้นนั้น ให้เกณฑ์เรือข้า
ทูตของชุดพระบาทฝ่ายทหารพลเรือน แดเรือราษฎร ใ้เรือหีบพระ
ไตรปิฎกขึ้นไปตามแม่น้ำถึงบางยี่ชัน แล้วแห่กลับคืนเข้าไปณวัดบาง
ยี่เรือ เชิญหีบพระไตรปิฎกขึ้นประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถตั้งเก่า แล้ว
ให้พระราชาคณะแสดเสนาบดีกำกับกัน เอาเงินตราสิบชั่งไปเที่ยวแจก
คนโง่ท่งในนอกกรุงธนบุรีท่งต้น.

๑ ครั้นถึงณวันจันทร์เดือนอ้ายชนดับห้าค่ำ ทรงพระกรุณาให้เชิญ
 พระโกษฐพระอัฐิสมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพามาตย์ตงเรือบดตั้งก
 มีเรือแห่เป็นขบวนไปแต่พระค้ำหนักแพ แห่เข้าไปณวัดบางยี่เรือใต้ แล้วเชิญ
 พระโกษฐขึ้นสู่พระเมรุณิมนต์พระสงฆ์สถูปภรณ์หมั้นหนึ่ง ทรงถวายไทย
 ทานเป็นอันมากครบสามวัน แล้วเชิญพระโกษฐตงเรือแห่กลับเข้าพระ
 ราชวัง แลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเสมาทานอุโบสถศีล แล้วทรง
 เจริญพระกรรมฐานภาวนา แลตั้งประทับแรมอยู่ณพระค้ำหนักวัดบางยี่เรือ
 ใต้ห้าแฉก ให้เกณฑ์ข้าราชการปลุกกุฎีร้อยยี่สิบหลัง แล้วให้บูรณะ
 ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปฏิมากร แลพระอุโบสถเจดีย์วิหารให้บริบูรณ์ขึ้น
 ทงพระอาราม อนึ่งที่ครอบพระอุโบสถนั้นให้ชำระแผ้วถางซุกให้กว้างออก
 ไปกว่าเก่าให้ปลูกบัวหลวงทงรอบ แลให้นิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายวิปัสณาธุระ
 มาอยู่ณกุฎีซึ่งปลูกถวาย แลให้เกณฑ์ชาตูลดของชุดพระบาทให้บริบูรณ์
 ทุกๆ พระองค์ แลเสด็จไปถวายพระราชโอรสแก่พระสงฆ์โดยอธิบายซึ่ง
 พระองค์ทรงมาเพ็ญได้ ให้ตั้งด้วยวิธีพระตำมพระกรรมฐานภาวนา จะ
 ได้บออกกล่าวกุดบุตรเจริญในปฏิบัติศาสนาสืบไป แล้วทรงสถาปนา
 พระอุโบสถ แลการเปรียญเสนาสนกุฎีณวัดหงษ์สำเร็จบริบูรณ์.

๑ ครั้นณวัน ๖ ๓ ค่ำ กลางคืนเพลาสองยาม เสือเข้ามากิน
 เขมรซึ่งเฝ้าสวนหลังวัดบางยี่เรือ จึงมีพระราชดำรัสให้พระเจ้าลูกเธอ
 กรมขุนอินทรพิทักษ์ แลเจ้าพระยาจักรี พระยายมราช กับข้าหลวง
 ทงปวงออกไปล้อมจับเสือ ให้วางยาเบื่อเสือกินเมาดงนอนอยู่ จึง
 แต่งคนเข้าไปแทงเสือนั้นตาย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒^๓ ๓ คำ เพลาบ่ายสามโมงเศษ บังเกิดลมพายุใหญ่ฝนท่าใหญ่ตก ถูกเห็บตกเป็นอันมาก โรงปั้นแถวฉนวนน้ำประจำท่าหักพังท่าตายลง แด่เช้าเวียนในพระนครหักท่าตายประมาณร้อยหลัง.

๑ ครั้นณวัน ๖^๔ ๔ คำ ทรงพระกรุณาให้หัตถ์ขึ้นพระพิรุณณเสวนมังกุศ ในเดือนนั้นกรมการเมืองนครราชสีมาบอกลงมาว่า พระยานางรองคบคิดกันกับเจ้าโฮ เจ้าอิน แด่อุปฮาดเมืองจำปาศักดิ์ กระทำการกำเริบเป็นขบถ จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยาจักรีแม่ทัพ ยกกองทัพขึ้นไปณเมืองนครราชสีมา แล้วให้กองนำยกไปจับตัวพระยานางรองมาได้ พิจารณาเป็นคดีว่าคิดการขบถจึงให้ประหารชีวิตเสีย แต่เจ้าโฮ เจ้าอิน กับอุปฮาดนั้นยังตั้งช่องคุ้มกันอยู่ณเมืองจำปาศักดิ์ โพร่พดมีมากทั้งดาวทั้งฟ้าประมาณหมื่นเศษ จึงบอกข้อราชการลงมากราบทูล ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสให้เจ้าพระยาสุรสีห์คุมทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง ยกขึ้นไปเข้าบรรจบกองทัพเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพใหญ่ณเมืองนครราชสีมา เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกกองทัพออกไปตีเมืองจำปาศักดิ์ เมืองโง เมืองอัครบือ ได้ทั้งสามเมือง จับตัวเจ้าโฮ เจ้าอิน แด่อุปฮาดได้ ให้ประหารชีวิตเสีย แล้วตั้งเขตต์ล้อมได้เขมรป่าดงเมืองตลุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองคูขันธ์ มาเข้าสวามิภักดิ์ทั้งสี่เมือง โพร่พดมากประมาณสามหมื่น จึงบอกข้อราชการลงมากราบทูล สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส ดำรัสให้มีตราหากกองทัพกลับยังกรุงธนบุรี เจ้าพระยาทั้งสองก็เลิกกองทัพกลับมาถึงพระนคร ในเดือนหกปีรชานพศกศักราช ๑๓๓๘ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดปูนบำเหน็จเจ้าพระยาจักรี ตั้งให้เป็นเจ้าพระยา

มหากระษัตริย์ศึก พิภพมहिมา ทูหนักรรระธาเดช นเรศรราชสุริยวงษ์
องค์อรรคบาทมุฎิกากร บวรวิคณบริณายก ณกรุงเทพมหานครบวร
ทวารวดีศรีอยุธยา แล้วพระราชทานพานทองเครื่องยศเหมือนอย่าง
เจ้าต่างกรม ใหญ่ยิ่งกว่าท้าวพระยาข้าทูลตของขลุ้พระบาททั้งปวง.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๖ ๗ ค่ำปีระกานพศก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
เข้าทรงนั่งสมาธิให้ ไต่เชแอกดู ประมาณห้าบาทออกจากที่ทรงนั่งแล้ว
ตรัสถามไต่เชแอกว่าเห็นเป็นประการใดบ้าง ไต่เชแอกกราบทูลว่าซึ่ง
ทรงนั่งสมาธิอย่างนี้ อาจารย์ซึ่งไต่ได้เรียนมาแต่ก่อนจะได้พบเห็นเสมอ
พระองค์คงห้ามไต่ ถึงณวัน ๕ ๖ ๗ ค่ำเพลาเช้า จึงสมเด็จพระสังฆราช
พระราชทานคณะทั้งปวง เข้ามาถวายพระบาทพิวธิซึ่งเข้านั่งภาวนาพระ
สมาธิกรรมฐาน แด่ไต่เชฤทธิ ไต่เชทอง ไต่เชนก แหกตามคน
ก็เอาหนังสือเชแอกซึ่งนั่งรักษาสมาธิจิตรเข้ามาอ่านถวาย ในวันนั้น
หนังสือบอกเมืองนครศรีธรรมราชส่งเข้ามากราบทูลว่า เมืองตานี้แขง
เมืองอยู่มิได้มาอ่อนน้อม ถึงบ้นาเจ้านครจะชอยยกทัพออกไปตี จึงมี
พระราชดำริว่ามิราชการศึกพม่ายกกองทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ พระยา
เชียงใหม่เด็กครว้อพยพตงมาตั้งอยู่ณเมืองสวรรคโลก ยังมีไต่ชนจัก
กองทัพขึ้นไปตีทัพพม่าณเมืองเชียงใหม่ พม่าเด็กที่พกดับไปเองโดยเร็ว
ด้วยภญาชาวมาว่ามีศึกกระแซยกมาตีเมืองอังวะ ทั้งทัพช่อกก็ยกมาด้วย
จะตีเป็นศึกกระหนาบ เราคิดจะให้ราชทูตออกไปแจ้งราชกิจแก่พระเจ้า
กรุงปักกิ่ง ว่าจะยกกองทัพขึ้นไปช่วยตีเมืองอังวะ ราชการสงคราม
ยังคิดพันกันมากอยู่ ให้เจ้านครรอกทัพไว้อย่าเพ่อยกไปตีเมืองแขกก่อนเดย
ต่อเมื่อใดราชการข้างกรุงเทพมหานครสงบแล้ว จึงจะให้มัครากำหนด

การออกไปให้กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ยกออกไปตีเมืองคานเมืองนั้น
แล้วครั้นประกาศถึงเรื่องพระกรรมฐานกับพระราชาคณะว่า พระนาถของ
พระองค์นั้นจะไปกระหม่อมมิเข้า ผิดกับสามัญสัจจโลกยทั้งปวงเป็น
อัศจรรย์ แล้วดำรัสถามพระราชาคณะด้วยพระรูปแต่พระลักษณะว่าทรง
ต้องพระฉายเห็นพระกายเป็นปริมณฑลนี้ จะต้องพระบาทประการใด
บ้าง พระราชาคณะถวายพระพรว่า พระบาทพระพุทธรูปลักษณะสมเด็จพระ
พระสัมพันธวงศ์ มีพระกายเป็นปริมณฑลเหมือนคูปริมณฑลแห่งคันไทร
มิได้สูงต่ำยาวสั้น แต่พระกายซึ่งสูงนี้วัดเท่ากับวาของพระองค์ อนึ่ง
มีพระมิ่งขวัญนานนิจแห่ง คือหลังพระหัตถ์ซ้ายขวา แต่หลังพระบาท
ซ้ายขวา พระองค์ดำรัสต้องซ้ายขวา กับดำพระสือเป็นเจ็ดแห่งด้วย
กัน จึงทรงพระกรุณาตั้งให้ช่างหล่อ ๆ พระพุทธรูปให้ตั้งด้วยพระพุทธร
ลักษณะจงพร้อมบริบูรณ์ทุกประการ ให้สมเด็จพระสังฆราชเอาพระบาท
พระพุทธรูปลักษณะออกบรรยายให้ช่างทำ สมเด็จพระสังฆราชจึงแปล
พระบาทพระพุทธรูปลักษณะถวายว่า พระทนต์ตั้งสมหาบุรุษลักษณะใหญ่
นั้นสามสิบสองประการ คือพระลักษณะอย่างนั้น ๆ แต่พระอัสคยา
นุพยัญชน พระลักษณะน้อยนั้นแปดสิบประการ คืออย่างนั้นอย่างนั้น
จึงทรงต้องพระฉายทอดพระเนตรดูพระลักษณะในพระองค์ สอดกับ
พระบาทเห็นต้องพระพุทธรูปลักษณะ คือพระกายสูงเท่ากับวาของพระองค์
ประการหนึ่ง มีเส้นพระอุณาโลมอยู่ที่หว่างพระขนงประการหนึ่ง พระ
อุทรเวียนเป็นทักษิณาวฏุประการหนึ่ง พันพระปฤษฎางค์เสมอประการ
หนึ่ง แต่พระมิ่งขวัญนานนิจพร้อมทั้งเจ็ดแห่งประการหนึ่ง พระปราง
อิมมิได้บังพร้องประการหนึ่ง แต่ให้สมเด็จพระสังฆราชอ่านพระบาท

ชอบกับพระลักษณะในพระองค์ไปทุก ๆ พระลักษณะ ก็ต้องด้วยพระ
พุทธลักษณะทั้งสามสืบสองประการ สิ่งที่ไม่ต้องก็ควรบอกว่าไม่ต้อง.

๑ ในเวลานั้นพระมหาอำมาตย์ทูตเบิกพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมือง
เชียงใหม่ลงมาเฝ้า จึงดำรัสว่าพม่านั้นเด็กที่พกดัมไปเมือง ๆ นั้นมีคัก
อยู่แล้ว พระยาวิเชียรปราการจะพาครอบครัวกวัดไปเมืองเชียงใหม่ก็
ไปเกิด แล้วทรงพระกรุณาให้ทดลองวิจิตรนฤมตบั้นพระพุทธรูปให้ต้อง
ด้วยพระพุทธรูปพระธรรมาธิพระองค์หนึ่ง ยืนพระองค์หนึ่ง จะ
ให้ช่างหล่อด้วยทองสำฤทธิ แล้วดำรัสให้ นมมตพระเทพกระวีให้ออก
ไปกรุงกัมพูชา ให้พระพรหมมุนีออกไปเมืองนครศรีธรรมราช ค้น
พระคัมภีร์พระวิสุทธิธรรมรคนำเข้ามาแปลฉบับสร้างไว้ในกรุงธนบุรี อนึ่ง
พระอาทิตย์นั้นกราบถวายบังคมตาออกบวช ครั้นบวชแล้วทรงพระ
กรุณาตั้งให้เป็นพระรัตนมุนีทิวเศษคามนามเดิมชื่อแก้ว อนึ่งดำรัสตั้ง
ปลัดวังให้หาชาวตระหงาดบกเรือเข้ามา ทรงพระกรุณาตรัสทายว่าหญิง
คนนั้นกับสามีคนนั้นจะอยู่ด้วยกันดี ผัวเมียคู่นั้นจะอยู่ด้วยกันไม่ขัด
หญิงคนนั้นราคกต้ายินดีในกามคุณมาก หญิงคนนั้นราคเบาบางรักแต่
ทรัพย์สิน หญิงคนนั้นใจบาป หญิงคนนั้นใจบุญพอใจทำการกุศล
ทรงทายชาวตระหงาดทุก ๆ คน.

๑ ตุลาคม ๓๓๕๐ ปีจอสำฤทธิศก จึงพระเจ้าหลานเธอกรมขุน
อนุรักษสังครามซึ่งออกไปรักษาเมืองเพชรบุรี กับพระยาทุกขราษฎร์
กรมการ แดพระกฤษ พระปราณ บอกตั้งคนบ่าวข้าราชการซึ่ง
ตามุตนายออกไปหากิน แดหน้าออกไปทั้งครอบครัวก็มีเป็นอันมาก ตั้ง

เข้ามายังกรุงธนบุรี ทรงพระกรุณาให้ตั้งให้แก่เจ้าหม่อมขุนนางทั้งปวง
ตามหม่อมตามกรม.

๑ ในปัจจุบันฝ่ายข้างกรุงศรีสัตนาคนหุต พระวอผู้หนึ่งเป็นอุปฮาด
อยู่ก่อน มีความพิโรธขัดเคืองกับพระเจ้าล้านช้าง จึงพาสมัครพรรค
พวกออกจากเมืองมาตั้งอยู่ที่หนองบัวลำภู ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงสร้าง
ขึ้นเป็นเมือง • ตั้งค่ายเตี้ยไม้แก่น ให้ชื่อเมืองจำปานครขวาง
แก้วบัวบาน แล้วยกเมืองต่อพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้า
กรุงศรีสัตนาคนหุต แต่งกองทัพให้ยกมาตีพระวอที่ค้อรบค้ำพี้ด้านข้างแตก
กลับไป แล้วยกพระวอแต่งขุนนางให้นำเครื่องราชบรรณาการขึ้นไปเมือง
อิงวะ ขอกองทัพพม่าลงมาตีกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าอิงวะให้
แม่จางเป็นแม่ทัพ ถือบถส่งพม่ายกมาจะตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ทัพ
พม่ามาถึงกลางทาง พอพระเจ้าล้านช้างได้ทราบข่าว จึงแต่งท้าว
เพี้ยให้นำเครื่องบรรณาการไปให้แก่แม่ทัพพม่า ขอขึ้นแก่อิงวะให้กอง
ทัพยกไปตีพระวอณเมืองหนองบัวลำภู ซึ่งเป็นขอบแก่กรุงศรีสัตนาคนหุต
แล่นนำทัพพม่ามาพักพลณเมืองล้านช้าง พระเจ้าล้านช้างแต่งค้อรบ
แม่ทัพพม่า แล้วยกจัดแจงกองทัพเข้ารบรบทัพพม่า แม่จางแม่ทัพ
ก็ยกทัพพม่าที่พลาดไปตีเมืองหนองบัวลำภู พระวอต่อสู้เห็นอภัยถึงก็
ทิ้งเมืองเสีย พาครอบครัวอพยพแตกหนีไปตั้งอยู่ตำบลดอนมดแดงเห็น
เมืองจำปาศักดิ์ แล้วยกแต่งท้าวเพี้ยถอยศุภอักษรแด่เครื่องบรรณาการมา
ถึงพระยานครราชสีมา ขอเป็นเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพมหานคร
ศรีอยุธยาเอาพระเศษานุภาพสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเป็นทัพพม่ากลับ
ไป พระยานครราชสีมาบอกส่งทูตแด่ศุภอักษรเครื่องราชบรรณาการ

ดงมายังกรุงธนบุรี ส้มเต๋จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานตั้งของคอบ
แทนไปแก่พระวอ โปรดให้ตั้งบ้านเมืองอยู่ณคอบนมคแดงนั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าก็ได้เมืองหนของบัวดำภูแล้ว ก็เลิกทัพกลับไป
ณเมืองด้านข้าง พระเจ้าด้านข้างก็ให้ม้าเห็นจวางวัดแก่มงตะแงแม่ทัพ
กับทั้งเครื่องราชบรรณาการส่งขึ้นไปถวายพระเจ้าอังวะ กองทัพพม่าก็
ยกกลับไปกรุงอังวะ มงตะแงก็กราบทูลแจ้งขั้ราชการแก่พระเจ้าอังวะ
แล้วทูลถวายเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งพระเจ้าด้านข้างส่งมาถวาย
แลขอเป็นเมืองขึ้นเขตแดนธานีมาแก่กรุงรัตนบุรีอังวะนั้น.

๑ ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทราบข่าวพระวอยกดงไปตั้งเมือง
อยู่ณคอบนมคแดง จึงแต่งให้พระยาสุโขเป็นนายทัพยกพลทหารลงมา
ตั้งเมืองคอบนมคแดงแตก จับตัวพระวอได้ให้ประหารชีวิตเสีย แล้ว
ก็เลิกกองทัพกลับไปเมืองด้านข้าง.

๑ ฝ่ายท้าวกำบุตรพระวอ แดท้าวเพี้ยทั้งปวง จึงบอกหนังสือมาถึง
พระยานครราชสีมา ว่ากองทัพเมืองด้านข้างยกมาตั้งเมืองคอบนมคแดง
แตกฆ่าพระวอเสีย ข้าพเจ้าทั้งปวงกำลังน้อยจะสู้รบคอบแทนมิได้ จะ
ขอทัพกรุงเทพมหานครยกไปตั้งเมืองด้านข้างแก้แค้น พระยานครราชสีมา
ก็บอกดงมายังกรุงธนบุรี กราบทูลพระกรุณาทรงทราบ.

๑ ส้มเต๋จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสว่าพระวอเป็น
ข้าขอบขัณฑ์มาเมืองเรา แดพระยาด้านข้างมิได้ยำเกรง กระทำ
บังอาจมาตั้งบ้านเมืองแดฆ่าพระวอเสียนี้ ควรเราจะยกกองทัพไปตั้ง
เมืองด้านข้างให้ยับเยินคอบแทนแก้แค้นให้จงได้.

๑ ครั้นถึงณเดือนอ้ายมีจอสดำฤทธิศก จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพ กับเจ้าพระยาสุรสีห์ แดท้าวพระยามุขมนตรีผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งในกรุงแต่หัวเมืองเป็นอันมาก พดทหารสองหมื่น สรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธพร้อมเสร็จ ให้ยกกองทัพไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุตคือเมืองล้านช้าง ครั้นณวันโตมหามหุติพิไชยฤกษ์ จึงเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแสดท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวายบังคมลาแยกกองทัพขึ้นไปชุมพลอยู่ณเมืองนครราชสีมา เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้เจ้าพระยาสุรสีห์ผู้ของแยกทัพลงไปณกรุงกัมพูชา ให้เกณฑ์พลเมืองเขมรหมื่นหนึ่งต่อเรือรบเรือไตให้ ได้จึงมาก แด้วให้ขลุคตของอ้อมตมียกทัพเรือขึ้นไปตามลำแม่น้ำของไปบรรจบทัพบกพร้อมกันณเมืองล้านช้าง เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกกองทัพแยกกลงไปณกรุงกัมพูชา เกณฑ์พลเขมรต่อเรือรบตามบัญชาเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกบังคัมณ.

๑ ส่วนเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแม่ทัพใหญ่ ก็ยกกองทัพบกจากเมืองนครราชสีมา เดินทัพไปถึงแดนเมืองล้านช้าง ให้กองนำยกดวงไปก่อน ที่หัวเมืองรายทางเข้าไปได้หลายตำบล ทัพใหญ่ก็ยกติดตามไปภายหลัง.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ครั้นต่อเรือรบเสร็จแล้ว ก็เกณฑ์พลดาวเขมรทั้งปวงขลุคตของอ้อมเขาตมียกตั้งขวางแม่น้ำโขงโตเมืองโขงนั้น แด้วก็ยกทัพเรือขึ้นมาทางคตของขลุคตมาณเมืองจำปาศักดิ์ แด้วยกขึ้นมาตเมืองนครพนมแต่เมืองหนองคายซึ่งชนแก่เมืองล้านช้างได้ทั้งต้องตำบล.

๑ ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทราบว่ากองทัพไทยยกมาตีเมือง จึงแต่งแสนท้าวพระยาตาวทั้งปวงให้ยกกองทัพมาต่อรบค้ำทานเป็นหลายทัพหลายค่ายรบ ได้รับกันเป็นสง่ามารถ พดทหารตาวสู้รบพดทหารไทยทานผู้มีฝีมือ ก็แตกพ่ายหนีไปเป็นหลายครั้งหลายแห่ง.

๑ ขณะนั้นพระเจ้าร่วมชาวเจ้าเมืองหลวงพระบาง เป็นอริอยู่กับเจ้าเมืองล้านช้าง ด้วยเมืองล้านช้างไปเฝ้ากองทัพพม่ามาตีเมืองหลวงพระบางแต่ก่อนนั้น ครั้นได้ทราบข่าวกองทัพไทยยกมาตีเมืองล้านช้าง ก็มีความยินดีนัก จึงแต่งขุนนางให้ยกกองทัพลงมาช่วยตีเมืองล้านช้าง แล้วขอเป็นเมืองขึ้นพระมหากษัตริย์อยุธยา เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้กองพระยาเพชรบูรณ์กำกับทัพเมืองหลวงพระบางเข้าตีค้ำทานเห็นเมือง ด้วยยกทัพใหญ่ไปตีเมืองพะโคแต่เวียงคุกตั้งค่ายล้อมไว้ทั้งสองเมือง เจ้าเมืองขับพดทหารออกต่อรบเป็นสง่ามารถ จะเข้าหักเอาเมืองยังมิได้.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์เจ้าตั้งอยู่ณเมืองหนองคาย ให้ตักศิษะตาวชาวเมืองเป็นอันมากแล้วเขาก็ศิษะใส่ลงไฟเรือ ให้หญิงตาวคอนเรือขึ้นไปร้องขายศิษะตาวที่หน้าเมืองพะโค ชาวเมืองเห็นก็มีใจท้อย่อหย่อนลงทัพไทยก็เข้าหักเอาเมืองพะโคเวียงคุกได้ทั้งสองเมือง เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้ยกทัพใหญ่มาตีเมืองพานพร้าว ซึ่งตั้งอยู่ปากฝั่งตะวันตกคกรงนำเมืองล้านช้างข้าม ชาวเมืองออกต่อรบเป็นสง่ามารถ พดทหารไทยเข้าบั่นปล้นเอาเมืองได้ ชาวตาวล้มตายเป็นอันมาก แล้วให้ทัพเรือรบกองทัพทั้งปวงข้ามไปฟากตะวันออกพร้อมกัน เข้าตั้งค่ายล้อมเมืองล้านช้าง พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็เกณฑ์พดทหาร

๕ ขันประจำรักษาน้ำที่เชิงเทินรอบเมือง บ้องกันเมืองเป็นด้ามารด แล้ว
 ให้เจ้านันทเสนราชบุตรซึ่งพ่ายคำเพียงอก ส่งหูกศอกด้ามนี้ว คุม
 พดทหารยกออกจากเมืองมาตีทัพไทย ซึ่งตั้งค่ายล้อมด้านข้างท้ายเมือง
 พดทหารไทยยกออกตีทัพเจ้านันทเสนแตกพ่ายกลับเข้าเมือง พดดาว
 ดัมตายเป็นอันมาก แคว้นกันอยู่ถึงสี่เดือนเศษ พระเจ้ากรุงศรี
 ลัดคนาคนหุดเห็นเหตุก็กำลังจะล้อมบ้านทานทัพไทยมิได้ ก็ทั้งเมือง
 เด็ย พาเจ้าอินทร์เจ้าพรหมราชบุตรแต่เจ้าหลวงคนสนิทลอบลงเรือหนี
 ไปณเมืองคำเกิดอันเป็นเมืองชนแกเมืองด้านข้าง กองทัพไทยก็เข้า
 เมืองได้ จับได้ตัวเจ้าอุปฮาด เจ้านันทเสน แลราชบุตรบุตรีวงษาวงศ์
 ชแม่สนมกำนิตแลขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง กับทั้งทรัพย์สิ่งสิ้นแต่เครื่อง
 สรรพสาตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
 ให้กวาดชนเข้ามาไว้ณเมืองพานพร้าวฝากครวณคกกับทั้งครอบครัวดวง
 ชาวเมืองทั้งปวง แล้วให้อัญเชิญพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกฏแดพระ
 บาง ซึ่งสถิตย์อยู่ณพระวิหารในวังพระเจ้าด้านข้างนั้น อาราธนาถ
 เวื้อข้ามฝากมาประดิษฐานไว้ณเมืองพานพร้าวด้วย แล้วให้สร้างพระ
 อารามขึ้นใหม่ณเมืองพานพร้าวอารามหนึ่ง แดแต่งให้ ไทยดาวไป
 เกิดยกล้อมหัวเมืองลาวทั้งปวงฝ่ายตะวันออกได้ สิ้น แล้วแต่งหนังสือ
 บอกให้ชนหม่มช้อตอลงมายังกรุงธนบุรี กรมทูตขอราชการซึ่งตี
 กรุงศรีสัตนาคนหุตได้สำเร็จแล้ว ได้ทั้งพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกฏ
 แต่พระเจ้าด้านข้างนั้นหนีไปไม่ได้ตัว.

๖ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรงพระ โส
 นนี้ คำรักให้มิดราหากองทัพกตบยั้งพระมหานคร เจ้าพระยามหา

กระษัตริย์ศึกได้ทราบในท้องครวรับสั่งให้หาแล้ว จึงจัดแจงบ้านเมือง
ตั้งให้พระยาสุโขขุนนางเมืองด้านข้างให้อยู่รั้งเมือง แล้วยกกวาดครอบ
ครวดาวชาวเมือง กับทั้งพระราชบุตรธิดาวงษาหญิงแถมขุนนางทั่ว
เพียงทั้งปวง กับทรัพย์สินสิ่งของเครื่องสำตราดูแลข้างม้าเป็นอันมาก
แต่เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรพระแก้วพระบางเด็กที่พกตัมยังกรุงธนบุรี โดยพระ
ราชกำหนด แลกองทัพมาถึงเมืองสระบุรีในเดือนนี้มีบุญเชกศกศัก
ราช ๑๑๕๓ ปี จึงบอกลงมากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ ส้มเค็ญ
พระพุทธรูปเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำรัสให้นิมนคัส้มเค็ญ พระสังฆราช พระ
ราชาคณะทั้งปวง ให้ขึ้นไปรับพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตถึงเมืองสระ
บุรี แล้วยกแต่ตั้งเรือไชยเรือกิ่งขึ้นไปรับพระพุทธรูปด้วย ครั้นพระมาถึง
ตำบลบางธรณีจึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปรับโดยทางชลมารค พร้อม
ด้วยขบวนนาวาพยุหแห่ลงมากราบเท่าถึงพระนคร แล้วยกไปตั้งโรง
รับเสด็จพระพุทธรูปปฏิมากรพระแก้วพระบาง อัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้
ณ โรงข้างพระอุโบสถวัดแจ้งภายในพระราชวัง ตั้งเครื่องสักการบูชา
อันมโหฬารอารีการโดยยิ่ง แล้วยกงานมหรสพถวายพุทธสมโภชครบ
สามวัน แล้วยกพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
แลทั่วพระยานายทัพนายกองทั้งปวง โดยสมควรแก่ความชอบใน
ราชการสงครามนั้น.

๑ ในมีบุญนั้น มหาคาบวชอยู่ณวัดพระรามกรุงเก่า ประพฤติ
การกุศลได้ตั้งอยู่ในศีลสังวรวิโนย ประกอบการโกหกแจกน้ำมนต์
รดประชาชนทั้งปวง พ้อตวงให้ลุ่มหลงเชื่อถือ ผู้คนเข้าด้วยเป็นอันมาก

แล้วเกิดการกำเริบเป็นชบดต่อแผ่นดิน ตั้งแต่งชาวชนบทเป็นขุนนาง
ทุกตำแหน่ง ยังขาดอยู่แต่ที่พระยายมราช.

๑) จึงผู้รักษากรุงเทพมหานครบอกลงมากราบทูลพระกรุณา ครั้นได้
ทรงทราบจึงโปรดให้ข้าหลวงขึ้นไปจับตัวมหาตากับทั้งเสม็ดพรรคพวกทั้ง
สิ้นเอาลงมายังกรุงธนบุรี ให้มหาตมาตักผ้าขาวแล้วลงพระราชอาญา
เขียนทั้งพวกแล้วจำครบไว้ ครั้นได้ทรงทราบว่าย้ายคาผู้คิดมิชอบ
ตั้งแต่งพรรคพวกเป็นที่ขุนนางครบตำแหน่ง ยังขาดอยู่แต่พระยายมราช
ขณะนั้น พระยายมราชแรก เป็นโทษต้อง รับพระราชอาญาอยู่ในเรือนจำ
จึงดำรัสว่าที่พระยายมราชของมียังมิได้ตั้งขาดอยู่ ให้เอาพระยายม
ราชของเราไปใส่ให้มันจงครบตามตำแหน่งขุนนาง แล้วให้เอาพระยา
ยมราชแต่ย้ายคาชบด กับทั้งเสม็ดพรรคพวกทั้งปวงซึ่งตั้งแต่งเป็นขุนนาง
นั้นไปประหารชีวิตโดยที่หน้าบ่อนวิไชยประสิทธิ์ ตัดศีรษะเสียบไว้ทั้งสิ้น.

๑) ลุคักราช ๓๓๔๒ ปีชวดโทศก ทรงพระกรุณาให้พระยาตำแหน่ง
สงครามเจ้าเมืองนครราชสีมาลงมารับราชการณกรุงเทพ จึงโปรดให้
หลวงนายฤทธิผู้หลานเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นพระยาสุริยอไทย
ขึ้นไปครองเมืองนครราชสีมาแทน ให้นายจำเริญผู้น้องเป็นพระอไทย
สุริยาปลัดเมือง แล้วให้นายเดโชผู้น้องผู้น้องเป็นหลวงนายฤทธิ
รับราชการสืบไป.

๑) ครั้นวัน ๓๓๕๕ คำมีผู้เป็นโจทก์มาฟ้องหลายคน ยกชื่อชกรณ
พระพิมพ์ธรรมวัดโพธารามด้วยชื่อชอกินนาทานปาราชิก ยกชื่อชกรณพระ
ธรรมโคตม พระอไทยสารทวัดหงษ์ แดพระพรหมมุนีวัดบางยี่เรือด้วยชื่อ
เมณฑุปาราชิกกับศิษย์โดยทางแจ้งมรรค พระยาพระเสด็จกราบทูลพระ

กรุณา คำว่าที่สั่งให้ชำระคดีพระราชอาชญาที่ถึงได้ความเป็นคดีจึงให้ตั้ง
 เด็ย แต่พระธรรมโศคมแต่พระอภัยดำรงหนักกลับบวชเข้าเป็นเถน แต่
 นายอินพิมตธรรมนั้นโปรดตั้งให้เป็นหลวงธรรมรักษา เจ้ากรมตั้งฆกา
 วิชา นายอินพรหมนั้นเป็นหลวงธรรมมาธิบดี เจ้ากรมตั้งฆกาวิชา พระ
 ราชทานภรรยาหลวงราชมนตรีผู้ถึงแก่กรรมให้เป็นภรรยาทั้งสองคน แล้ว
 โปรดให้พระธรรมเจดีย์วัดนาคเลื่อนเป็นพระพิมตธรรม มาอยู่ครอง
 วัดโพธารามสืบไป แล้วโปรดให้พระญาณดมโพธิ์วัดสังข์หักเลื่อนเป็น
 พระธรรมเจดีย์

๑ ครั้นวัน ๕ ๕ คำเพลาบ่ายบังเกิดชุมชาติในอากาศ แดมหา
 วาศพุกใหญ่พัดมาแต่บูรพทิศ

๑ ครั้นถึงวัน ๗ ๗ คำ พระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องใหญ่ ครั้น
 เสร็จแล้วต้องพระฉายทอดพระเนตรเห็นพระเกษาเหนือพระกรรณเบื้องซ้าย
 เหลืออยู่เส้นหนึ่ง ก็ทรงพระพิโรธเจ้าพนักงานชาวพระภูษามาตาซึ่ง
 ทรงเครื่องนั้นว่าแกดั่งทำประจานพระองค์เด่น จึงดำรัสถามพระเจ้าดุก
 เขอกรมขุนอินทรพิทักษ์ว่า โทษคนเหล่านี้จะเป็นประการใด กรมขุน
 อินทรพิทักษ์กราบทูลว่าเห็นจะไม่พิจารณาตุทั่ว พระเกษาจึงหลุดหลง
 อยู่เส้นหนึ่ง ซึ่งจะแกดั่งทำประจานพระองค์เด่นนั้นเห็นจะไม่เป็นเป็นแท้
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระโกรธพระเจ้าดุกเขอเป็นกำลัง คำว่า
 มันเข้ากับผู้ผิดกล่าวแก่กัน แกดั่งให้เขากระทำประจานพ่อคุณเด่นได้
 ไม่เจ็บแค้นด้วย จึงให้ตั้งพระราชอาชญาเขียนพระเจ้าดุกเขอกรมขุน
 อินทรพิทักษ์ร้อยที่แก้วจำไว้ ให้เอาตัวชาวพระภูษามาตาซึ่งทรงเครื่อง

ทั้งสองคน กับทั้งพระยาอุไทยธรรมจางวางว่าไม่คู่แตรวดคราก่ากับ
 เขาไปประหารชีวิตเรี่ยทั้งสามคน.

๑ ถึงณวัน ๒๖ ๗ คำ ค่ำ ค่ำตั้งให้ รอคำนั้กพระเจ้าตุ๊กเชอกรมขุน
 อินทรพิทักษ์แล้วรีบเครื่องยศ ให้ถอดเสี้ยจากยศ ครั้นนานมาหาย
 พระโกธรแล้วจึงโปรดให้พ้นโทษ พระราชทานเครื่องยศแล้วให้คง
 ยศดังเก่า.

๑ ในมีชวดโทศกนั้น ฝ่ายข้างกัมพูชประเทศเกิดจาดาด เป็น
 เหตุด้วยเจ้าฟ้าทละหะหมุ กับพระยาภดาโหมชู พระยาเดโชแทน
 พระยาแสนทองฟ้าปาง ต่คนคบคิดกันเป็นขบถ कुมส์มีคพรคพวก
 เข้าจับนั้กพระองค์รามาริบตีเจ้ากรุงกัมพูชาซึ่งตั้งอยู่ณเมืองพุทไธเพ็ชรนั้น
 ข่าเสี้ย แล้วไปรับเอาราชบุตรธิดานั้กพระองค์คนผู้เป็นพระอุไทยราชา
 ซึ่งถึงพิราไถยนั้นมาแต่เมืองบาพนม คือพระองค์เอง พระองค์มีน
 ชายสอง พระองค์อี่ พระองค์ภา ทญิงสอง เจริญมาได้ณเมือง
 พุทไธเพ็ชร แล้วเจ้าฟ้าทละหะตั้งตัวเป็นเจ้าฟ้ามหาอุปราช พระยา
 ภดาโหมเป็นสมเด็จพระยา พระยาเดโชเป็นพระองค์พระยา พระยา
 แสนทองฟ้าเป็นพระยาจักรี หนึ่งเมืองรักษาเจ้าทั้งสองคือว่าราชการ
 แผ่นดิน.

๑ ฝ่ายพระยา ยมราชแตร พระยา พระเชมร ทงป่องซึ่ง เป็นข้านั้กพระองค์
 รามาริบตีนั้น จึงพากันหนีเข้ามาณเมืองบ้คบอง แล้วบอกขั้ราชการ
 ซึ่งบ้านเมืองเกิดจาดาดนั้นเข้ามายังกรุงธนบุรีในเดือนมีชวดโทศก กราบ
 ทูลให้ทราบ.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพถืออาญาสิทธิ์ ให้เจ้าพระยาสุรสีห์เป็นทัพนำ พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ กับพระยากำแหงสงครามเจ้าเมือง นครราชสีมาเก่าเป็นเกียกกายกองหนุน พระยานครสวรรค์เป็นยุกรมิตร ทัพ พระเจ้าหลานเธอกรมขุนรามภูเบศเป็นทัพหลัง พระยาธรรมา เป็นกองดำเลี้ยง ทิ้งกองทัพเป็นพลหมั้นหนึ่งยกไปตีเมืองพุทไธขหรือเพชร จัมปาศักดิ์และนครราชสีมาเป็นขบถนั้นฆ่าเสียให้สิ้นปราบ ประามแผ่นดินให้ราบคาบ แล้วให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกตั้งพระเจ้า ลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์อยู่ครองกรุงกัมพูชาธิบดีสืบไป.

๑) ครั้นถึงวันได้มหาพิชัยฤกษ์ จึงพระเจ้าลูกเธอหลานเธอทั้งต้อง พระองค์ แต่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับนายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวายบังคมลาแยกกองทัพขึ้นไปยังเมืองนครราชสีมา แล้วเดิน ทัพไปณกัมพูชาประเทศ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกไปตั้งทัพใหญ่ อยู่ณเมืองนครเดียมราบ ให้กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปทางเมือง บัคคมองฟากทะเลสาบข้างตะวันตก เขากองทัพเขมร พระยายมราช แต่พระยาพระเขมรทั้งปวงยกออกไปตีเมืองพุทไธขหรือเพชร ทัพพระเจ้าลูกเธอ กรมขุนอินทรพิทักษ์แต่พระยากำแหงสงครามก็ยกหนุนออกไป แต่ให้ ทัพพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนรามภูเบศ แต่ทัพพระยา ธรรมายกไปทางฟาก ทะเลสาบฝ่ายตะวันออก ไปตั้งทัพอยู่ณเมืองกำพงสวาย.

๑) ฝ่ายฟ้าทะตะหะซึ่งตั้งตัวเป็นเจ้าพ้ามหาอุปราช แต่สมเด็จพระเจ้า พระยา รู้ว่ากองทัพไทยยกออกมาแล้วก็ตกใจกลัวมิได้ตั้งอยู่สู้รบ พา ครอบครัวยกหนึ่งลงไปอยู่ณเมืองพนมเปญ แล้วบอกลงไปซอกกองทัพ

ญวนณเมืองไซ่ง่อนมาช่วย ท้าญวนก็ยกทัพเรือมาณเมืองพนมเปญ
กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกตามลงไปณเมืองพนมเปญ คิงค่ายรอกัน
อยู่ยังมีได้รบกัน กองทัพพระเจ้าลูกเชอก็ยกหนุนลงไปตั้งอยู่ณเมือง
พุทไธเพชร.

๑ ฝ่ายการแผ่นดินข้างกรุงธนบุรีนั้นแผ่นดินแปรต่างๆ เหตุพระเจ้าแผ่นดิน
ทรงนั่งพระกรรมฐานเสียดพระสติ พระจริตก็ผันเพื่อนไป ฝ่าย
พระพุทธรจักรเดออาณาจักรทั้งปวงเล่า ก็แปรปรวนวิปริตมิได้ปรกติ
เหมือนแต่ก่อน.

๑ ครั้นถึงรัชกาล ๓๓๔๓ ปีฉลุตรีศก ทรงพระกรุณาให้แต่งทูตานุ
ทูตจ่าทูตพระราชดำذن คุมเคียรของราชบรรณาการลงสำเนาออกไปณเมือง
จีนเหมือนตามเคยมาแต่ก่อน แต่มีนั้น โปรดให้หัดวงนายฤทธิเป็น
อุปทูตออกไปด้วย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๓๖๘ ค่ำ สมเด็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวเสด็จออก
ณโรงพระแก้ว ให้ประชุมพระราชอาคันตุกะพร้อมกัน แดพระองค์มี
พระสติผันเพื่อนถึงสัญญาวิปลาศ สำคัญพระองค์ว่าได้พระโศกบาปติด
จึงดำรัสถามพระราชอาคันตุกะว่า พระสงฆ์บุรุษจะให้วันบเคารพคฤหัสถ์
ซึ่งเป็นพระโศกบาปบุคคณนั้น จะได้ฤกษ์ได้ประการใด แดพระราช
อาคันตุกะมีต้นคาน โถเต มีได้ ถ้อมันในพระบาทบรมพุทโธวาทด้วยเกรง
พระราชอาชญา เป็นคนประสมประสาจะเจรจาให้ชอบพระอิฐยาไศรย
นั้นเป็นอันมาก คือพระพุทธรโฆษาจารย์วัดบางว่าใหญ่ แดพระ
โพธิวงษ์ พระรัตนมุนีวัดหงษ์เป็นต้น ถวายพระพรว่าสงฆ์บุรุษควร
จะให้วันบคฤหัสถ์ซึ่งเป็น โศกบาปนั้นได้ แต่สมเด็จพระสังฆราชวัดบาง

ว่าใหญ่ พระพุทธมาจารย์วัดบางจำนอย พระพิมพ์ธรรมวัดโพธาราม
 ตามพระองค์ นมัสสนานมัสสนาคงถือพระพุทธรูป โดยแท้ มิได้เป็นคน
 ต่อทอดประสมประสาน จึงถวายพระพรว่าถึงมาทว่าคฤหัสถ์เป็นพระ
 โสดาก็ดีแต่เป็นหินเพศต่ำ อันพระสงฆ์ถึงเป็นบุรุษนั้นก็อยู่ในอุคตมเพศ
 อันสูง เหตุทรงผ้ากาสาอวพัตรแดงพระจุฬารัตนที่สถิตอันประเสริฐ ซึ่ง
 จะให้วันบคฤหัสถ์อันเป็นพระโสดานันท์กับมิควร ส้มเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
 ก็ทรงพระโกรธว่าถวายพระพรผิดจากพระบาท ด้วยพวกที่ว่าควรนั้นเป็น
 อันมาก ว่าไม่ควรแต่ตามพระองค์เท่านั้น จึงดำรัสให้พระโพธิวงษ์
 พระพุทธโฆษาจารย์ เขาคิดส้มเด็จพระสังฆราช พระพุทธมาจารย์
 พระพิมพ์ธรรม กับทั้งธานาบาเรียนอันคัม ซึ่งเปนอันเควาตักตักจริง
 วิหาริกพระราชาคณะทั้งตามพระองค์นั้น ไปตงทัศนทกรรมณวัดหงษ์ทั้ง
 ด้น แดกั้วพระราชาคณะให้คั้หลังองค์ระว้อยที่ พระธานาบาเรียนให้คั้
 หลังองค์ระห่าดับที่ แต่พระสงฆ์ซึ่งคังอยู่ในคั้ตตคั้ยว่าไหว ไมได้ันทง
 ตามอารามเปนพระสงฆ์ถึงห่าว้อยรูป คั้ตงโทษถูกคั้ทั้งด้น แดพวก
 พระสงฆ์คั้ตฮาศั้คั้ยฮารมว่าไหว ได้มีมากกว่ามากทุก ๆ อาราม แต่
 พระราชาคณะทั้งตามพระองค์ แดพระสงฆ์อันเควาตักซึ่งเปนโทษทั้ง
 ห่าว้อยนั้น ให้ไปชนฮาจมฮาระเว้จกั้ฎั้วคั้ทงขทงด้นคั้วคั้กัน แด้ว
 ให้ถอดพระราชาคณะทั้งตามันจากธมณณานันครคั้คั้ตงเปนฮนุจร จึง
 คั้ตงพระโพธิวงษ์เปนส้มเด็จพระสังฆราช พระพุทธโฆษาจารย์เปน
 พระวันรัตน ครังนั้นมหาไทยพิบัติบังเกิดในพระพุทธฮ่าสนาคอระจะ
 ด้งเวรขั้ยนัก บั้รรคานทงหลายซึ่งเปนส้มมาทฤษฐินันท์ถือพระรัตน
 ไตรยนั้น ขอนกันตตจคั้รคั้ตงฮ่าวพระพุทธฮ่าสนา มีหน้าองไป

ด้วยน้ำตาเป็นอันมาก ทมิศร์ทษาเข้ารับโทษให้ตีหลังคนแทนพระองค์
 นั้นก็มี แต่เสียงร้องให้วิ่งไปทั่วทั้งเมือง เว้นแต่พวกมิชฌาตฤษฐิ
 ตังแต่ นั้นมาพระราชคณะพวกพาดอัสซี มีต้นคานบาป ที่ว่าไหว้ กฤหัสถ์
 ไถ่นั้น ก็เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมทูลขอกราบเหมือนอย่างข้าราชการ
 ขรราชา จึงดำรัสตั้งพระองค์ขรราชาใหม่ ให้เอาตัวพระราชคณะซึ่ง
 เป็นโทษถอดเสียจากที่ทั้งสามของคณคัมคัวไฉนวัดหงษ์ อย่าให้ปล่อย
 ไปวัดของตน แล้วให้พระญาณไตรโลกวัดเดียวมาอยู่ครองวัดโพธาราม
 แล้วดำรัสตั้งพระรัตนมุนีให้ชานพระนามถวายใหม่ พระรัตนมุนีจึง
 ชานพระนามถวายให้ตั้งด้วยพระอัยยาไศรยว่า สมเด็จพระสยาม
 ยอดโยคาวจร บวรพุทธานุกร อุดมยชคัยราชวงษ์ ดำรงพิภพ
 กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาธิบดีกษัตริย์รัตน
 ราชานันบุรรมย์ อุดมราชนิเวศมหาสถาน ก็ขอบพระราชอัยยาไศรย
 สมด้วยพระไทยปรากฏนาน

๑ ในขณะนั้นบ้านเมืองก็เกิดจลาจลเดือดร้อน ทั้งฝ่ายพระพุทธจักร
 พระพุทธดำดนั้นก็เศร้าหมอง ฝ่ายพระราชอาณาจักรพระราชารัฐก็ได้
 ความเดือดร้อนด้วยทุกข์ โภย เพราะพระเจ้าแผ่นดินมีได้ตั้งอยู่ในทศพิช
 ราชธรรมสุจริต คิดให้ โนยแก่คนพาดให้ฟ้องร้องข้าทูลตลอดของชุดพระบาท
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งข้างหน้าข้างในแต่ราษฎรทั้งหลาย ว่าชายเจ้าเกิดของงา
 เนื้อไม้ ซึ่งของต้องห้ามทั้งปวงต่าง ๆ เขาตงดำเกา ไม่ชยว่าชย
 แต่ฟ้องร้องว่าชยหญิงมีชยผู้นั้นผู้นั้น เป็นโจรลักพระราชทรัพย์เงิน
 ทองในท้องพระคลัง ไม่ดีกว่าลัก ต้วนแต่ความเท็จไม่จริงแกล้งใส่
 ความใส่โทษเขาเปล่า ๆ ทั้งนี้ แล้วให้ตั้งพระราชอาณาโยยคั

จงจำ แต่ให้ทำโทษเจ้าจอมข้างโนว่าดักเงินเหรียญในพระคลังในท้าย
ไปกำบังหนึ่ง ให้ โบายดีแต่จำไว้เป็นอันมาก แล้วให้เอาเจ้าจอม
โนว่าดักเงินอย่างเพลิงจนถึงแก่ความตาย.

๑ ฝ่ายพวกคนพาดเป็นโจทก์ถึงสามร้อยสามสิบสามคน มีพันศรี
พันตาเป็นต้น นำเอาฟ้องมายื่นขุน โยธาบดีเจ้ากรมทนายเดือกหอกซ้าย
ให้กราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินทรงพิพากษาดับเอา
เท็จเป็นจริง บังคับว่าถ้าโจทก์สามารถได้ ให้ปรับไหมดงเอาเงินแก่
จำเลยตามคำโจทก์ห้ามากแต่น้อย ถ้าจำเลยมีปรับให้เขียนขมิ้นผูกถ้อคบ
ค้อยคิดไม้แดงเพลิงบ้างตายบ้างดำมากเป็นอันมาก แล้วฟ้อง
ให้ตักโทษตามมีแต่ยาก ฝ่ายข้าราชการตราษฎรกลัวไทยคิดกันรับ
ตักโทษเบ็ดเตล็ดว่าชายฝั่งของต้องห้ามตั้งนั้น ๆ ไปต่างประเทศ เป็น
เงินเรือนบ้างเงินกู่บางคนละเท่านั้น ๆ สำคัญว่าสิ้นโทษแล้ว ครั้นมีผู้
ฟ้องอีกดัดให้พิจารณา ถ้าตั้งของต้องในตักโทษมากน้อยเท่าใดให้
หักเสียเท่านั้น ที่เหลือแตกต่างกันออกไปให้ปรับไหม แม้รับตาม
ฟ้องให้ปรับทวิคูณเอาเงินสองเท่า ถ้าไม่รับฟ้องหวายจึงปรับให้ปรับ
จตุคูณเอาเงินสี่เท่า ที่คนมักได้ให้ ที่คนจนขัดสนก็ตั้งทอนให้เขียน
ไปทุกวันทุกเวลา กว่าจะได้ทรัพย์ บ้างตายบ้างดำมากได้ความยาก
แค้นทั่วไปจนหัวเมืองเอกโตศรีจัตวาทั้งสิ้น เกรงรักเอาทรัพย์ตั้งเป็นของ
หวง คนทั้งหลายมีหน้าคร่ำไปด้วยหน้าตา ที่หน้าขึ้นตาบานอยู่
แต่ฝ่ายคนพาดที่เป็นโจทก์แต่พรรคพวกโจทก์ จึงไปรุดตั้งพันศรีเป็นขุน
จิตรจุล ตั้งพันตาเป็นขุนประมุขพระราชทรัพย์ เป็นนายของพวกเขา
โจทก์ทงนน แต่ครั้งนั้นเลี้ยงร้องครางพิลาปว่าไรเซ่งแซ่ไปในพระราชวัง

ฟังควรจะต้องเหมือนอย่างในยมโลก ที่ทั้งเข้าเรือนเดี่ยวกรอบครัว
อพยพหนีเข้าป่าคงไปก็เปนอันมาก บ้านเรือนร้างว่างเปล่าอยู่ทุกแห่ง
ทุกตำบล อนึ่งทรงส่งไฉยแสดงข้าราชการชาวพระคลังต่าง ๆ ว่า
ถักฉกรรชทรัพย์สิ่งของในท้องพระคลังทั้งปวง จึงจัดเอาพระราชอาคณ
พวกอธรรษีเหล่านั้น มากำกับคลัง ๆ ละของก็ทุก ๆ พระคลัง มีได้
ไว้พระไทยพวกชาวคลังคฤหัสถ์ทั้งสิ้น.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๑ ๓๒ ค่ำ บังเกิดทุมิครบนอากาศ เมฆ
ปรากฏเปนคันกระพวงฝ้ายทึศบุรพ์.

๑ ครั้นณวัน ๓ ๑ ๓ ค่ำ มีผู้เปนโจทย์มาฟ้องพระยาราชาศรัษฐ์ญวน
ว่าคิดจะหนีกลับไปเมืองพุทโธมาศ จึงดำรัสให้จับตัวพระยาราชาศรัษฐ์
ญวนกับญวนพรรคพวก ให้ประหารชีวิตรเดี่ยตามสืบเชื้อคนด้วยกัน.

๑ ครั้นณวัน ๔ ๑ ๒๒ ค่ำ ให้ประหารชีวิตคนโทษเก้าคน.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๑ ๓ ค่ำ ให้ประหารชีวิตคนจีนถูกค้าแปดคน.

๑ ครั้นณวัน ๒ ๑ ๓ ค่ำ ให้ประหารชีวิตคนทั้งไฟเจ็ดคน.

๑ ครั้นณวัน ๓ ๑ ๔ ค่ำ เพลาพระอาทิตย์อัสดง บังเกิดทุมิคร
บนอากาศ เมฆปรากฏเปนตาภูกันฝ้ายทึศประจิม.

๑ ครั้นณวัน ๔ ๑ ๔ ค่ำ กลางคืนเพลาตีบทุ่ม ดาวอนูราชเข้าใน
ดวงพระจันทร์ตระหลอดไป.

๑ ในแรมเดือนสี่มีฤกษ์ศกนั้น จึงนายขุนนางนายบ้านแม่ตาแขวง
กรุงเก่ากับขุนตุระคิดอ่านกัน ว่าบ้านเมืองเปนจลาจลเดือดร้อนทุกเส้น
หญ้า เพราะเจ้าแผ่นดินไม่เป็นธรรม กระทำข่มเหงเบียดเบียนประชา
ราษฎรเร่งเอาทรัพย์สิ้น เมื่อแผ่นดินเป็นทุจริตดังนี้จะละไว้มิชอบ ควร

จักรพรรดิของสุ่มประชาชนทั้งปวงยกดงไปตั้งกรุงธนบุรี จับเจ้าแผ่นดิน
ผู้อาศัยตั้งเว็จโทษเสียแล้ว จะถวายราชสมบัติแก่เจ้าพระยามหา
กระษัตริย์ศึกให้ครอบครองแผ่นดินสืบไป การจลาจลจึงจะสงบราบคาบ
แผ่นดินจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข จึงจักรพรรดิของสุ่มชาวชนบททั้งปวงยินดีมา
เข้าด้วยเป็นอันมาก นายขุนนางกับขุนสุระก็ยกพวกดงมาในเขต
กลางคืน เข้าปล้นจวนพระพิชิตณรงค์ ซึ่งเป็นผู้รักษากรุงเก่าตั้งกอง
เว็จเงินชาวเมืองทั้งปวงอยู่นั้น จับได้ตัวผู้รักษากรุงกับทั้งกรมการฆ่า
เสีย แดกรมการซึ่งหนีรอดคนหนีลงมากรุงธนบุรี กราบทูลว่ากรุง
เก่าเกิดพวกเหล่าร้ายเข้ามาฆ่าผู้รักษากรุงแดกรมการเสีย.

๑๑ ขณะนั้นพระยาธรรมบุรีตั้งมาอยู่ณกรุงธนบุรี พระเจ้าแผ่นดินจึง
ดำรัสให้พระยาธรรมบุรีขึ้นไปณกรุงเก่า พิจารณาจับตัวพวกขบถเหล่า
ร้ายให้จงได้ แดพระยาธรรมบุรีก็ขึ้นไปณกรุงเก่ากลับเข้าไปเป็นพวกนาย
ขุนนางขุนสุระ นายขุนนางขุนสุระจึงมอบให้พระยาธรรมบุรีเป็นนายทัพ
ยกดงมาตั้งกรุงธนบุรี แดเจ็ดเจ้งพวกพดทหารให้ ไล่มังคุดแดงทั้งสิ้น.

๑๒ ครั้นวันเสาร์เดือนสี่แรมสิบเอ็จค่ำมีนฤครีศก กองทัพพระยา
ธรรมบุรียกดงมาถึงพระนคร ครั้นค่ำเวดาศิบทุ่ม จึงให้พดทหารให้ร้อง
ยกเข้าล้อมกำแพงพระราชวังไว้รอบ ตัวพระยาธรรมบุรีเข้าตั้งกองอยู่ริม
คุกฟากเหนือคดของนครบาล ที่บ้านพวกกรมเมือง.

๑๓ ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินทราบข่าวก็ยกมาล้อมพระราชวัง แดพระยา
ธรรมบุรีซึ่งไซ้ไปจับพวกขบถนั้น กลับเป็นนายยกทัพดงมา จึงตั้งข้าราชการ
ซึ่งนอนเวรประจำของอยู่นั้น ให้เกณฑ์กันขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทิน
รอบพระราชวัง ได้ ยิงปืนโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย ต่อรบกันอยู่จนรุ่ง.

๑ ครั้นรุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือนธันวาคมปีสองคำ พระเจ้าแผ่นดินจึงให้
ออกไปนิมนต์พระสังฆราช พระวันรัตน์ แด่พระรัตนมุนีเข้ามา แล้ว
ให้ออกไปเจรจาความเมืองกับพระยาสรศักดิ์ รับสารภาพผัดยอมแพ้
ขอแต่ชีวิต จะออกบรรพชา พระยาสรศักดิ์ยอม ในวันนั้น
คำตงเพลายามเศษ พระเจ้าแผ่นดินจึงออกทรงพระผนวชนพระอุโบสถ
วัดแจ้งภายในพระราชวัง แด่เสด็จดำรงราชอาณาจักรอยู่ในราชสมบัติ
ได้สิบห้าปี ก็เสียดพระนครแก่พระยาสรศักดิ์ ๆ จึงจัดพลทหาร ให้
ไปตั้งล้อมพระอุโบสถวัดแจ้งไว้แน่นหนา มีให้เจ้าแผ่นดินซึ่งบรรพชา
นั้นหนีไปได้ แล้วให้จับกรมขุนอนุรักษสงครามหลานเธอ แดวงษา
นุวงศ์ทั้งปวงมาจำไว้ในพระราชวังทั้งสิ้น รุ่งขึ้นณวันจันทร์เดือนธันวาคม
ปีสองคำวันจ่ายครุฑ พระยาสรศักดิ์จึงเข้าพระราชวังกับทั้งหกดวงเทพ
ผู้น้อง เข้าอยู่ณท้องพระโรงว่าราชการแผ่นดิน ให้ถือนักโทษทั้ง
ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน แด่ราษฎรซึ่งอยู่ในเรือนจำนั้นออกสัน ฝ่าย
คนทั้งหลายซึ่งต้องโทษได้พ้นโทษแล้ว ชวนกันโกรธแค้นพวกโจทก์
ก็เที่ยวไล่จับพวกโจทก์มีพันศรีพันตาเป็นต้น ช่าพันกันเดียเป็นอันมาก
พวกโจทก์หนีไปเที่ยวซุ่มซ่อนอยู่ณวัดบ้างบ้านบ้างทุกแห่งทุกตำบล ที่
รอดเหลืออยู่นน้อย ที่ตายนั้นมาก เกิดช่าพันกันไปทุกแห่งทุกตำบล
ทั่วทั้งเมือง.

๑ ตุลาคม ๓๑๔๔ มีชาติจัตวาศึก ถึงณวันอังคารเดือนห้าชนทศคำ
เพลาเที่ยง เห็นพระจันทร์ปรากฏในกลางวัน ในกลางคืนวันนั้น
ดาวฤกษ์ตกเข้าในดวงพระจันทร์.

๑) แรกก่อนเมื่อพระยาสุริยวงศ์ยังไม่เข้าศักรุงชนบุรีได้นั้น ฝ่ายพระยาสุริยอไทยผู้ครองเมืองนครราชสีมา ได้ทราบว่าแผ่นดินเป็นจลาจลมีคนขึ้นไปแจ้งเหตุ จึงออกไปณเมืองนครเดียมราบ แดงการแผ่นดินซึ่งเกิดยุคเข็ญนั้นแก่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ๆ จึงให้พระยาสุริยอไทยรับยกกองทัพลงไปยังกรุงชนบุรีก่อน แล้วจะยกทัพใหญ่ตามลงไปภายหลัง พระยาสุริยอไทยก็กลับมาณเมืองนครราชสีมา ให้พระอไทยสุริยาปลัดผู้ของอยู่รักษาเมือง แล้วก็จัดแจงกองทัพได้พัดไทยดาวพันเศษ ก็รับยกลงมาณกรุงชนบุรี แดงกองทัพเมืองนครราชสีมา ๆ ถึงกรุงชนบุรีณวันศุกร์เดือนห้าชนเก้าค่ำ พอพระยาสุริยอศึกกรุงโตเขานังเมืองอยู่แล้ว ครั้นพระยาสุริยอได้แจ้งว่าพระยาสุริยอไทยยกทัพลงมา จึงให้ ไปเชิญมาปลุกษาราชการณท้องพระโรงในพระราชวัง แจงการทั้งปวงให้ทราบ แล้วว่าจัดแจงบ้านเมืองไว้จะถวายแก่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกให้ครอบครองแผ่นดินสืบต่อไป แดงพระยาสุริยอไทยกับพระยาสุริยอจึงปลุกษากันให้ สักเจ้าแผ่นดินออก แล้วพินชนาไว้ด้วยเครื่องตั้งชดกพันธ์ แดงพระยาสุริยอไทยก็ไปตั้งกองทัพอยู่ณบ้านเดิม ที่บ้านปุ่นเหนือสวนมังคุด ครั้นภายหลังพระยาสุริยอกลับคิดจะเอาราชสมบัติเอง จึงคิดกันกับเจ้าพระยามหาเสนาแดงพระยารามัญวงษ์จักรมอญ เข้าด้วยพระยาสุริยอ เอาเงินตราในท้องพระคลังซึ่งเร่งรัดของคนทั้งปวงมาไว้ นั้น ออกแจกขุนนางข้าราชการทั้งฝ่ายนำฝ่ายในแดทแถ้วทหารเป็นอันมาก.

๑) ในขณะนั้นบรรดาขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงแตกกันออกเปนสองพวก ที่ได้มาเห็นจรางวัดก็เข้าเป็นพวกพระยาสุริยอ ที่นับถือ

บุญญาบารมีเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ก็มีได้รับรางวัลของพระยา
 ธรรม์ มาเข้าเป็นพวกข้างพระยาสุริยอไทย.

๑ ครั้นณวันอังคารเดือนห้าแรมห้าค่ำ พระยาธรรม์กับเจ้าพระยา
 มหาเสนาแฉพระยารามัญวงศ์ จึงคิดกันให้ถ่อกรมขุนอนุรักษ์สงคราม
 ทดแทนเรือออกจากเวรจำ แต่งให้เป็นนายทัพคุมขุนนางแฉไพร่ยกไป
 ค้ำบ้านพระยาสุริยอไทย ครั้นเพลาค่ำ กกรมขุนอนุรักษ์สงคราม
 ก็ยกทัพไปตั้งค่าย วางคนรายโอบตงมาแต่วัดบางวัน้อยจนถึงบ้านปูน
 เพลาสยามให้จุดเพลิงขึ้นที่บ้านปูน แฉยกพลตงมาเข้าล้อมบ้าน
 พระยาสุริยอไทย ๆ ก็มีได้ตั้งตั้งใจ ให้ขุนนางแฉไพร่พลยกออกต่อ
 รบรายคนออกไปให้วางปืนค้ำ พวกพลข้างกรมขุนอนุรักษ์สงคราม
 ก็ยิงปืนรบโต้ตอบกันอยู่ทั้งสองฝ่าย ครั้นเห็นเพลิงไหม้ตามมาใกล้
 คุกฐานที่อยู่ พระยาสุริยอไทยจึงตั้งตั้งยาริฐานว่า ข้าพเจ้าได้มาเพณ
 คัดทานการกุศลตั้งใดใดก็ตั้งใจปราถนาพระโพธิญาณตั้งเดี่ยว เตะ
 อำนาจความดีนี้ขอจงยังพระพวยให้พักกลับคืนไปอย่าให้เพลิงไหม้มา
 ถึงบ้านเรือนข้าพเจ้าเลย พอขาดคำอธิฐานตงตมก็มันตาดพักกลับ
 ขึ้นไป เพลิงก็ไหม้อยู่แต่ภายนอกมิได้ คัดเข้ามาในบ้านเห็นประจักษ์
 แก่คนทั้งปวง แฉรบกันอยู่จนรุ่งขึ้นเห็นค้ำกัน จึงรู้ว่ากรมขุนอนุรักษ์
 สงครามยกมารบ ๆ กันไปจนถึงเพลาค่ำโมงเช้า ในวันพุธเดือนห้า
 แรมหกค่ำ ทัพข้างกรมขุนอนุรักษ์สงครามจึงแตกพ่ายหนีไปข้ามคลอง
 บางกอกน้อย พระยาสุริยอไทยได้ไชยชานะแล้วให้พลทหารติดตามไป
 จับตัวกรมขุนอนุรักษ์สงครามมาได้ ในวันนั้นให้จำครบไว้ ดับเอาพวก
 เพื่อนได้เป็นอันมาก เอาตัวจำครบไว้ทั้งสิ้น แฉครั้งหนักองรามัญ

ก็แตกออกเป่นสองพวก ที่มาเข้าด้วยพระยาสุริโยไทยนั้น คือกอง
พระยาพระราม พระยาแจ้ง ที่ไปเข้าพวกพระยาธรรมกันนี้ คือ
กองพระยารามัญวงศ์กับกองพระยากลางเมือง.

๑ ฝ่ายพระยาธรรมรักษาที่พักรมขุนอนุรักษ์สงครามแตก พระยาสุริย
อไทยจับตัวไปได้ ก็คิดเกรงกลัวย่อท้อมีอาชยยกออกไปรบอีก ก็รักษา
ตัวอยู่แต่ในพระราชวัง พระยาสุริโยไทย ก็ให้ตั้งค่ายใหญ่อยู่
ณบ้าน แล้วจัดแจงพลทหารตั้งรายลงมาจากจนถึงคดของนครบาด.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเมื่อให้พระยาสุริโยไทยมาแล้ว จึง
แต่งตั้งออบอกช้อราชการแผ่นดินอันเป็นจดาจต ให้คนสนิทถือไปแจ้ง
แก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งลงไปตั้งทัพอยู่นเมืองพนมเปญ ให้กองทัพ
เขมรพระยายมราชเข้าล้อมกรมขุนอินทรพิทักษ์ไว้อย่าให้รู้ความ แล้ว
ให้รีบเลิกทัพกลับเข้ามาณกรุงโดยเร็ว แล้วให้บอกไปถึงพระยาธรรม
ซึ่งตั้งทัพอยู่นเมืองกำพงสวาย ให้จับกรมขุนรามภูเบศ์จำครบไว้
แล้วให้เลิกทัพตามเข้ามาณกรุงธนบุรี แล้วเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
ให้ตรวจเตรียมพลโยธาหาญพร้อมแล้ว ให้เอาช้างเข้าเทียบเกยแล้ว
ขึ้นบนเกยจะขึ้นช้าง ในเวลาวันนั้นบังเกิดศุภนิมิตร์เป็นมหัศจรรย์ปรากฏ
แก่ตาโลกย์ เพื่อพระราชกฤษฎาเดธานุภาพพระบารมีจะถึงมหาเสด็จคร
ราชันศร์ บันดาลให้พระรัศมีโชติช่วงแผ่ออกจากพระกายโดยรอบ
เห็นประจักษ์ทั่วทั้งกองทัพ บรรดาไพร่พลนายไพร่ทั้งปวงผู้ใหญ่น้อยชวน
กันยกมือชนถวายนั่งคมพร้อมกัน แล้วเจรจากันว่าเจ้านายเรากงมบุญ
เป็นแท้ ถัดเข้าไปครั้งนี้จะได้ผ่านพิภพเป็นมั่นคง เจ้าพระยามหา
กษัตริย์ศึกก็ทรงช้าง แล้วยกช้างนำไพร่พลคนประมาณห้าพันเศษ

ดำเนินทัพมาทางด่านพระเจดุมงคลเมืองปราจีน แล้วข้ามแม่น้ำเมืองปราจีนเมืองนครนายกคัตทางมาตั้งกองทัพที่ทุ่งแห่งหนึ่ง

๑ ขณะนั้นชาวพระนครรู้ว่าเจ้าพระยามหากระษัตริย์ คักยกทัพกลับมา ก็ชวนกันมีความยินดีถ้วนทุกคน ยกมือชวนถวายบังคม แล้วกล่าวกันว่า ครั้นการยุบเข็ญจะสงบแล้ว แผ่นดินจะราบคาบ บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุขสืบไป จึงทูลดวงตรีวิษิตนายด่านเมืองอุไทยธานีลงมาอยู่ณกรุง ก็รับน้ำออกไปรับเสด็จถึงทุ่งแห่งหนึ่ง นำทัพเข้ามายังพระนคร ครั้นวันเสาร์เดือนห้าแรมเก้าค่ำเพลาเช้าสองโมงเศษ ทัพหลวงมาถึงกรุงธนบุรีพักควันออก พระยาสุรโยธินายจึ่งให้ปลุกพลับพลารับเสด็จริมตพานท่าวัดโพธาราม แล้วให้แต่งเรือพระที่นั่งกราบข้ามมาคอยรับเสด็จ แลท้าวทรงกันดาลทองมอญซึ่งเป็นผู้ใหญ่อยู่ในพระราชวัง ก็ตั้งเรือพระที่นั่งมาคอยรับเสด็จด้วย จึงเสด็จทรงช้างพระที่นั่งกรีธาพลทัพหลวงเข้ามาในกำแพงเมือง ดำเนินพลช้างม้าแลพลเดินเท้าแห่มาทางถนนหว่างวัดโพธาราม เสด็จลงจากช้างหยุดประทับอยู่ณพลับพลาหน้าวัดแล้ว ท้าวทรงกันดาลกราบถวายบังคมทูลเชิญเสด็จลงเรือพระที่นั่ง แลพระยาสุรโยธินายกับข้าราชการทั้งปวงก็ข้ามมาคอยรับเสด็จเป็นอันมาก แลจกราบทูลแถลงข้อราชการแผ่นดินทั้งปวง จึงเสด็จลงเรือพระที่นั่งข้ามไปเข้าพระราชวัง เสด็จขึ้นประทับบนศาลาดุสิตมหาศาลไทย ข้าราชการทั้งหลายก็มาเฝ้ากราบถวายบังคมถวายพระยาธรรมศักดิ์พรหมพจนานุกรมก็ทูลพระเดชานุภาพเป็นกำลัง มีที่จะหนีจะสู้ประการใด ก็มาเฝ้ากราบถวายบังคมพร้อมด้วยขุนนางทั้งปวง จึงครีที่ปรึกษาด้วยมุขมนตรีทั้งหลายว่า เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเป็นอาทิตย์

แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์)

๑ ในทันใดนั้นจึงท้าวพระยามุขมนตรีกระวีชาติเกราชฎรทั้งหลายน ก็
พร้อมกันกราบทูลดวงวอนอัญเชิญเสด็จ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับ
ครองพิภพ เสด็จสวรรยาธิบดีกวดยราชดำรงแผ่นดินสืบไป สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงรับอาราธนาด้วยพระอาการคุดั่นภาพ แล้วก็
เสด็จพระราชดำเนินไปถวายนมัสการพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกต แล้ว
เสด็จมาประทับแรมอยู่ณพลับพลาหน้า โรงพระแก้วนั้น ครั้นวันอาทิตย์
เดือนห้าแรมสิบค่ำจึงพระยาสุริยอโยยพระเจ้าหลานเธอ ให้คำรวจคุม
เอาตัวกรมขุนอนุรักษสงครามกับขุนนางมีชื่อ ซึ่งเป็นสมัคพรรคพวก
สามสืบแก่คน มีอายพระยาเพชรพิไชย พระยามหาอำมาตย์
พระยาตากเมือง พระมหาเทพ หลวงราชริน หลวงศษศักดิ์
เป็นต้นเข้ามาถวายนำพระที่นั่ง แล้วกราบทูลว่าคนเหล่านี้เข้าพวกกกรม
ขุนอนุรักษสงครามยกมารบ จึงดำรัสให้เอาขุนนางสามสืบแก่คนนั้น
ไปประหารชีวิตเสีย แต่ตัวกรมขุนอนุรักษสงครามนั้นให้เอาไว้ก่อน
แล้วให้พิจารณาชำระเอาพวกเพื่อนอีก ให้การชัดถึงพระยาสุรศักดิ์
แต่หลวงเทพผู้หนึ่ง กับเจ้าพระยามหาเสนา พระยารามัญวงษ์จักรี
มอญ พระพิชิตณรงค์ หลวงพิศศักดิ์กลาง แลคนเหล่านี้คัดกันให้
เข้าเฝ้าไปรบพระเจ้าหลานเธอ.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสให้เอาตัวกรมขุน
อนุรักษสงคราม แดพระยาอรรค หลวงเทพมุนีอง กับขุนนาง
ทั้งสี่คนซึ่งคิดกบฏนั้น ให้ประหารชีวิตทีเดียว พอกองทัพพระยาธรรมมา
มาถึง คุณเอศวกรมขุนรามภูเบศร์เข้ามาถวาย จึงดำรัสให้เอาไป
ประหารชีวิตทีเดียวด้วยกันในวันนั้น กับทั้งพวกญาติวงศ์เจ้าตากสิน
บรรดาที่เป็นชายนั้นทั้งสิ้น ยังเหลืออยู่แต่ราชบุตรแถบครึ่งน้อยๆ มีเจ้า
ฟ้าสุพรรณวงศ์อันเป็นพระราชนัดดาของพระองค์ท่านเป็นต้น แดเจ้าอิน
ซึ่งเป็นหน้าของเจ้าตากสิน แดเจ้าสอนหอกกลาง ซึ่งเป็นกรมหลวง
บาทบริจาอรรคมเหสี กับญาติวงศ์ซึ่งเป็นหญิงนั้น ให้จำไว้ทั้งสิ้น.

๑) ครั้นวันจันทร์เดือนห้าแรมสิบเอ็ดค่ำ จึงทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ พระราชทานเงินตราเดือผ้าแก่ข้าราชการผู้มีความชอบ
กับทั้งพรรคพวกข้าหลวงเดิมทั้งปวง โดยมากแต่น้อยตามสมควรแก่
ถานานุศักดิ์ถ้วนทุกคน แล้วยังดำรัสว่าพระราชกฤษฎาณโถงอุปจารพระ
อารามทั้งต้องช้าง คือวัดแจ้งแลวัดท้ายตลาด มีบังคับขึงนัก จึง
ดำรัสแก่พระยาธรรมมาธิบดี พระยาวิจิตรนาถ ให้เป็นแม่กองคุมช่างแล
ไพร่ไปบูรณปฏิสังขรณ์พระราชนิเวศน์วังใหม่ฟากพระนครข้างควนออก ณที่บ้าน
พระยาราชเสวยบุรีแต่บ้านจันทบุรีไป ให้พระยาราชเสวยบุรียกพวกจัน
ตงไปตั้งบ้านเรือนใหม่ณที่สวน ตั้งแต่คลองไต่วัดสามปลื้มลงไปจน
ถึงคลองเหนือวัดสามเพ็ง.

๑) ครั้นวันศุกร์เดือนหกขึ้นค่ำหนึ่งเพลาบ่ายสี่โมง จึงเสด็จเข้าไป
สถิตย์แรมอยู่ยังท้องพระโรง ดำรัสให้ข้าราชการโทษพวกเจ้าจอมข้างใน.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์พระราชนุชา ครั้นได้ทราบในหนังสือบอก
 ข้าราชการแผ่นดินแล้ว จึงสั่งให้พระยามราชกุมภของเขมรตามพัน
 เข้าด้อมกรมขุนอินทรพิทักษ์ แดพระยาตำแหน่งสงคราม กับทั้งไพร่พล
 ไว้ณเมืองพุทไธเชษฐ แล้วเด็กกองทัพรีบกลับเข้ามาณกรุง ถึง
 ณวันจันทร์เดือนหกขึ้นสี่ค่ำเพลาห้าโมงเช้า สมเด็จพระอนุชาธิราช
 เสด็จขึ้นที่พม่าถึงพระนคร ขึ้นเฝ้าสมเด็จพระเชษฐาธิราชณท้องพระ
 โรง คำว่าศึกปฤชาราชการแผ่นดินด้วยกันแล้วเสด็จออกจากเฝ้า ให้
 คำรวจไปจับข้าราชการทั้งปวง บรรดาที่มีความผิดชุนเคืองกับพระองค์มา
 แดก่อน ให้ประหารชีวิตเสียสิ้นทั้งแปดสิบคนเศษ.

๑ ฝ่ายกรมขุนอินทรพิทักษ์ แดพระยาตำแหน่งสงคราม มีทันแจ้ง
 ว่าข้างในพระนครผิดแผ่นดินใหม่ จึงแต่งหนังสือบอกให้ข้าหลวงถือ
 เข้ามากราบทูลใจความว่า เขมรกลับเป็นขบถยกเข้าด้อมกองทัพพระ
 เจ้าตุ๊กเซอไว้ณเมืองกำแพงเพชร แดกองทัพเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
 กับทัพเจ้าพระยาสุรสีห์หนีเด็กหนีไป มีรู้ว่าจะไปแห่งใด ครั้นสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรง
 พระสรวล จึงดำรัสว่า อ้ายหนูหนวกตาบอดมิได้รู้การแผ่นดินเป็นประการ
 ไต กลับบอกกล่าวโทษกูเข้ามาถึงกูอีกเล่า.

๑ ฝ่ายกรมขุนอินทรพิทักษ์ แดพระยาตำแหน่งสงคราม ก็ยกพลทหาร
 ออกค้ำกองทัพเขมรซึ่งตั้งด้อมอยู่นนแหกออกมาได้ ก็รบยกทัพเข้ามา
 ถึงเมืองปราจีน ครั้นแจ้งเหตุว่าผิดแผ่นดินใหม่แล้ว ไพร่พลทั้งปวง
 ก็หนีกระจัดกระจายเข้ามาหาครอบครัวกัน กรมขุนอินทรพิทักษ์ แด
 พระยาตำแหน่งสงครามเห็นคนหนีทักตามอยู่ห้าคน เป็นเจ็ดคนทั้ง

คัวนาย ก็พากันหนีไปอยู่ตำบลเขาน้อยแห่งหนึ่งใกล้เขาปลิว แต่
กรมการเมืองปราจีนบอกเข้ามากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ครั้นวันอาทิตย์เดือนหกแรมสองค่ำ สมเด็จพระอนุชาธิราช
จึงกราบถวายบังคมลา ยกพลขึ้นไปหกพันเศษถึงเมืองสระบุรี ให้
แยกกันออกเป็นหลายกองเที่ยวค้นในป่า เข้าล้อมจับกรมขุนอินทร
พิทักษ์ กับพระยาคำแหงสงครามแต่บ่าวห้าคน ได้ตัวที่เขาน้อยนั้น
คุมลงมาถวาย ณ กรุงธนบุรี คารัศให้จำครบไว้แต่คัวนายสองคน แต่
บ่าวห้าคนนั้น ทรงพระกรุณา คารัศว่าเป็นคนมีกตัญญูไม่ทิ้งเจ้า โปรด
ปล่อยเสียไม่เอาโทษ.

๑ ครั้นวันเสาร์เดือนหกแรมแปดค่ำ ทรงพระกรุณาให้ถามกรมขุน
อินทรพิทักษ์ว่าถ้ายอมอยู่จะเลี้ยง ด้วยตัวหาความผิดมิได้ กรมขุน
อินทรพิทักษ์ให้การว่าไม่ยอมอยู่ จะขอตายตามบิดา สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึง คารัศให้เอาคัวนายจูงกรมขุนอินทร
พิทักษ์ แต่ขณะพระยาคำแหงสงครามนั้นไปประหารชีวิตเสีย.

๑ ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนหกแรมเก้าค่ำมีขากจัตวาศึก ศักราช ๓๑๔๔
ปี ให้ตั้งการพระราชพิธียกพลตั้งเมือง.

๑ ถึงวันจันทร์เดือนหกแรมสิบค่ำ จับการตั้งพระราชวังใหม่แต่
ล้อมด้วยรเนียดก่อน ยังมีทันได้ก่อกำแพงวัง.

๑ ถึงวันจันทร์เดือนแปดปฐมมาส่าสนค่ำหนึ่ง ให้ตั้งการพระราช
พิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป นิมนต์พระราชาคณะสดุดพระพุทธรูป
แล้ว รุ่งวันพฤหัสบดีเดือนแปดขึ้นห้าค่ำ เพลารุ่งแล้วสวดมนต์
มหาอุตุมวิไชยมงคลนักษัตรฤกษ์ พระสุริยเทพบุตรทรงกรวดจ้าวัดดวง

ปราศจากเมฆเมฆองพบนภาภาค พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรบรมโอรสาธิราชฯ
 พุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่งมัตตังคศรีธกถาด ประทับ
 ด้วยเรือสำเภาทำวพระยาชาตุดของขลุ้พระบาททั้งปวง แท้โดยชบวน
 พยุหยาตราหน้าหลังพร้อมเสด็จ ก็เสด็จข้ามมหาคงคามานฝั่งปาก
 ควันออก เสด็จขึ้นฉนวนหน้าพระราชวังใหม่ทรงพระเสด็จยง ค่ำจร
 หน้าหลัง เสด็จขึ้นยังพระราชมณเฑียรสถาน ทรงถวายนมัสการ
 พระรัตนไตรด้วยเบญจางคประดิษฐ แล้วเสด็จถึงสถิตยเบ้องบนมงคล
 ราชมัญจาพระกระยาสำน พระสงฆ์ถวายพระปริต โศทกธารเบญจ
 สุธรรคคามุทธาภิสิตวารี ซึ่งพ่อพราหมณถวายศรีตั้งหลังมณฑลชารา
 อวยฮาเคียรพาทพิศณูอิศวรรเวทถวายไชยวิฒนาการ พระโหราด้น้อง
 ไชยให้ประโคมชานเบญจางคฤยคนครีเศรดังษ์ ประหนึ่งศัพท์สำเนียง
 นฤนาท พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรบรมโอรสาธิราชฯ พุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จสถิตย
 เหนือภัทรบิฐอันกิ่งบวรเดวครราชฉัตร พระครูราชปโรหิตาจารย์ก็
 กราบบังคมทูลถวายไฮสุริยราชสมบัติ แด่เครื่องเบญจพิชราชกฤษภันท์
 พระแสงชัยภูว อัญเชิญเสด็จขึ้นปราบคาภีเศกเสวยสุวรรณยาธิบัติ
 ถวายราชคำรงแผ่นดินสืบไป ขณะเมื่อได้เสวยราชสมบัตินั้นพระชนมายุ
 ได้ สี่สิบหกพรรษา จึงพระตั้งพระราชอาณาเขตคามวาศีอัญญาดี
 แด่พ่อพราหมณพฤตมาจารย์ทั้งหลาย พร้อมกันถวายพระนามว่า
 พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรบรมมหาจักร
 พรดิราชาธิบดีมหาราช ธรณินทรราชา รัตนากาศภาษกรวงษ์ องค์
 บรมนาธิเบศ ตรีภูวเนศวรนายก คิตกรัตนราชาธิราชวงษ์ไศรย
 สมุไทยคโรมนต์ สกตจักรวาฬาธิเบนท์ สุริเยนทรราชธิบดีมหาราช

ชาคาริบัติ ศรีวิบุตยคุณธกนิษฐ ฤทธิราเมศกรมหัตต์ บรมธรรมิก
 ราชาราชเคโชไชยพรหมเทพาคิเทพนฤบดินทร ภูมินทรบรมราชิเบศโลก
 เศษฐวิสุทธิ รัตนมกุฏประเทศศคคา มหาพุทธางกูรบรมบพิตรพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัวณกรุงเทพมหานคร บวรทวาราวดีศรีอยุธยา มหาคิถก
 ภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชธานีเวศม์มหาสถาน จาฤกพระนาม
 ดงในแผ่นพระสุพรรณบัฏ.

๑. จึงมีพระราชโองการดำรัสให้สมเด็จพระอนุชาธิราช เสด็จถึง
 ราชมโหสถวรยณที่พระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ว่าราชการพระนครกึ่งหนึ่ง โดยตั้งโบราณจารีตราชประเพณีมหา
 กระษัตริราชเจ้าแต่ก่อนมา แดสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระ
 ราชวังบวร ก็ให้ฐาปนาพระราชนิเวศน์ใหม่ใกล้ค้ำมคฤฐานที่เดิม
 ตั้งเป็นพระราชวังหน้า จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าทอดวง ทรงพระกรุณา
 โปรดตั้งพระเชษฐภคินีพระองค์ใหญ่ เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
 กรมพระเทพสุดาวดี เจ้ากรมตั้งเป็นพระยา แดตั้งพระเชษฐภคินี
 พระองค์น้อย เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมพระศรีสุदारักษ์ โปรด
 ให้พระยาสุริยอไทยพระราชนัดดาผู้ใหญ่ เป็นสมเด็จพระเจ้าหลาน
 เธอเจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ ครั้นภายหลังทรงเห็นว่ายศศักดิ์ยังไม่
 ไม่สมควรแก่ความชอบที่มามาก จึงโปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นกรมพระราชวัง
 บวรสถานภิมุขฝ่ายหลัง รับพระราชบัญชา ตั้งวังอยู่ที่สวนต้นจี่ใน
 เมืองฟากตะวันตกริมคดของบางกอกน้อย ดำรัสให้ข้าหลวงไปหาพระ
 อไทยสุริยาราชนัดดาตงมาแต่เมืองนครราชสีมา โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระ

พระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงชินวราลงกรณ ให้เสด็จไปอยู่ณวัง
เก่าเจ้าตาก.

๑ ขณะนั้นพอหลวงนายฤทธิราชันคตา ซึ่งเป็นอุปทูตออกไปกรุง
ปักกิ่งนั้นกลับเข้ามา จึงโปรดให้แต่งเรือพระที่นั่งลงไปรับมาแต่เมือง
สมุทรปราการ คนทั้งหลายจึงเรียกว่าเจ้าปักกิ่ง โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวี ให้ตั้งวังอยู่ณสวน
มังคุด แดกรมพระราชวังหลังกับกรมหลวงทั้งสองพระองค์ เป็น
พระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่ อนึ่งเจ้านรินทรคตา
ซึ่งเป็นพระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อยนั้น โปรดตั้งเป็น
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ แดเจ้าตาซึ่งเป็น
พระอนุชาต่างพระมารดานั้น โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้า
ฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา แดนายกวตมหาดเล็กซึ่งเป็นสามีเจ้ากุนเป็น
พระกนิษฐภคินีต่างพระมารดานั้น โปรดตั้งเป็นพระองค์เจ้ากรมหมื่น
นรินทรพิทักษ์ อนึ่งพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่พระชนม์ได้ สิบหกพระ
พรรษา ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวง
อิศรสุนทร ให้เสด็จอยู่ณบ้านหลวงที่วังเดิม พระราชทานเครื่องราช
ประโภคมีพานพระศรีทองเป็นต้น โดยควรแก่ยศถาศักดิ์ทุก ๆ พระองค์
แล้วคำรัสให้ตั้งพระรัตนมุนีแก้วกับพระพนรัตนทองอยู่ออกจากพระตำหนัก
คำรัสว่าเป็นคนฮาดดีด้อยพลอทำให้เสียแผ่นดิน แล้วตั้งนายแก้วรัตนมุนี
เป็นพระอาลักษณ์ตามเดิม ให้ชื่อนานพระนามเจ้าต่างกรมทั้งนั้น แต่
นายทองอยู่พนรัตนนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง เขาตัว
ไปลงพระราชอาชญาเขียนรอยที่ ด้วยมีความผิดกับด้วยพระองค์มา

แต่ก่อน แล้วจะให้ประหารชีวิตทีเดียว มีพระราชโองการตรัสขอชีวิตไว้ แล้วเขามาตั้งเป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์อยู่ในกรมมหาดไทย แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งแต่งข้าราชการเก่าแก่เข้าหลวงเดิมทั้งปวง ตามมีความชอบมากแฉ่น้อยโดยอันควรแก่ถาพานุศักดิ์ ตรัสเขาพระอักษระสุนทรเสมียนตรากรมมหาดไทยเข้าหลวงเดิม เป็นเจ้าพระยาวรคณาพิพิธ ว่าที่สมุหนายก ตรัสเขาพระยาทุกขราษฎร์เมืองพระพิศณุโลก เป็นเจ้าพระยามหาเสนาบดีศรีสมุหพระกระตาไหม ตรัสเขาพระยาพิพัฒน์โกษาเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ตรัสเขาพระอินทราชิบคดียุทธราชรองเมือง เป็นเจ้าพระยาอมราช ตรัสเขาเสมียนป็นเข้าหลวงเดิมเป็นเจ้าพระยาพดเทพ ตรัสเขาพระยาธรรมราชิบคดียุทธราชเป็นเจ้าพระยา ว่ากรมวังอยู่ตามเดิม ตรัสเขานายบุญนาคแม่ตาซึ่งเป็นต้นคิดทำการปราบจลาจลในแผ่นดิน เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตยติธิดาครามหาประเทศราช ผู้รักษากรุงเก่า ตรัสเขาเสมียนทงษ์เข้าหลวงเดิมเป็นพระยาเพชรพิไชย ตรัสเขาพระยาราชนิภูตเป็นพระยามหาอำมาตย์ ตรัสเขาขุนไชยเสนีเข้าหลวงเดิมเป็นพระยาราชนิภูต ตรัสเขาหม่อมบุญนาคทนายเข้าหลวงเดิมเป็นพระยาอุไทยธรรม ตรัสเขาพระราชประดิษฐ์เป็นพระยาศรีพิพัฒน์ ตรัสเขาพันพุมอนุราชเป็นพระยาราชสุภาวดี ตรัสเขาพระยาชลบุรุษเป็นพระยาราชวงศ์ตรัค ตรัสเขาเสมียนป่านเข้าหลวงเดิมเป็นพระยาประชาธิป ตรัสเขานายบุญจันทร์บ้านถลุงเหล็กเข้าหลวงเดิมเป็นพระยากำแพง ตรัสเขาพระยาอินทอรราช ขุนราชเก่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นพระยาราชวังเมือง ตรัสเขาขุนสิทธิรักษ์เข้าหลวงเดิมเป็นพระยาศรีสุริยพาท ตรัสเขาเสมียนตาเข้าหลวงเดิมเป็นพระอินทราชิบคดียุทธราช

รองเมือง ครีฑ์เขาเสมียนเป็นข้าหลวงเดิมเป็นพระอัครระสุนทรเสมียน
 ครามหาตไทย ครีฑ์เขาพระยาแจ้งรามัญเป็นพระยามหาโยธา ว่า
 กงมอญทั้งสี่ แล้วตั้งผู้มีความชอบทั้งปวงเป็นขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย
 ในกรุงครบตำแหน่ง อนึ่งพระราชวงษานุวงศ์ซึ่งห่างออกไปนั้น ก็
 ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นที่เจ้าราชินิกุล ครีฑ์เขาหม่อมทองด้วงเป็น
 พระยาภรรยาสุริยวงษ์ ครีฑ์เขาหม่อมเงินเป็นพระบำเรอราช ครีฑ์
 เขาหม่อมฮองเป็นพระอนุชทศเทวา ครีฑ์เขาหม่อมทองคำเป็นพระราชา
 นุวงศ์ แล้วตั้งผู้มีความชอบออกไปเป็นพระยาพระหลวงครองหัวเมือง
 เอกโทครีฑ์จัตวาปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงทุก ๆ เมือง.

๑ ฝ่ายตำแหน่งขุนนางข้าราชการข้างวังหน้านั้น สมเด็จพระอนุชา
 ธิราชกรมพระราชวังฯ ก็มีพระราชบัญชาโปรดตั้งแต่ง โดยควรแก่ความ
 ชอบตามลำดับถ้านุศักดิ์ ครีฑ์เขาพระยาพดเทพเดิมเป็นสมเด็จพระเจ้า
 พระยา ครีฑ์เขาพระไชยบุรณปลัดเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยากระดา
 โทมราชเดณา ครีฑ์เขาพระพดเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยาจำเริญ
 ยากร ครีฑ์เขาหม่อมสังคตนายข้าหลวงเดิมเป็นพระยามณเฑียรบาล
 ครีฑ์เขานายทองอินข้าหลวงเดิมเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยาเสนาหาญ
 งามงามมหาเด็ก แล้วตั้งแต่งข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงครบ
 ตำแหน่งในพระราชวังหน้าทั้งสี่ อนึ่งหม่อมเรืองชาวเมืองชลบุรีข้าหลวง
 เดิม มีความชอบในพระองค์มาแต่ก่อนเป็นอันมาก เป็นคนสนิท
 เหมือนเชื้อพระวงศ์ โปรดตั้งเป็นที่เจ้าราชินิกุลให้ชื่อพระบำเรอภุช
 แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังฯ เสด็จลงมาเฝ้า กราบทูล
 ว่าบรรดาบุตรชายผู้น้อย ๆ ของเจ้าตากสิน จะขอรับพระราชทานเขาได้

เรือไปถ่มน้ำเสียให้สิ้น คำโบราณกล่าวไว้ว่าคัตหวายอย่าไว้หนามหน่อ
ฆ่าพ่ออย่าไว้ลูก ซึ่งจะเลี้ยงไว้ค้นหาประโยชน์ไม่ จะเป็นเสี้ยนหนามไป
ภายนำ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหุดวงทรงพระอา โดยอยู่ในเจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์
พระราชนัดดา จึงคำรักแก่สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าขจรจักรวาลไว้ตั้ง
ด้วยกัน แล้วทรงพระกรุณา โปรดให้ปล่อยหม่อมสมันหม่อมด่อนทอดวาง
ออกจากเวรจำให้พ้นโทษ.

๑ ในมีชาติจัตวาศกนั้น ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์
จึงคำรักปฤถษากันว่า ฝ่ายข้างอาณาจักรเราจัดแจงตั้งแต่งข้าราชการ
ตามตำแหน่งเสร็จแล้ว ควรจะจัดแจงฝ่ายพระพุทธจักรทำนุกันบำรุง
พระพุทธศาสนา ซึ่งเสื่อมทรุดเคี้ยวหมองนั้นให้วัฒนาการรุ่งเรืองสืบ
ไป จึงคำรักให้สมเด็จพระสังฆราช พระพุทธมาจารย์ พระพิมลธรรม
ซึ่งเจ้าตากให้ตั้งโทษถอดเสียจากพระราชอาณัตินั้น โปรดให้คงที่สมณ
ถานันดรศักดิ์ตั้งเท่า ให้คนไปอยู่ครองพระอารามเดิม แต่สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงคำรักสรรเสริญว่า พระผู้เป็น
เจ้าทั้งสามพระองค์คนมต้นคานต์คยช้อมันคง ดำรงรักษาพุทธศาสนา
โดยแท้ มิได้เอาโดยแก่กายแต่ชีวิต ควรเป็นที่นับถือให้วันบเคารพ
สักการบูชา แม้นมีข้อสงสัยสิ่งใดในพระบาทไปภายนำ จะให้ประชุม
พระราชอาณัติไต่ถาม ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทั้งสามพระองค์ว่าอย่างนั้นแล้ว
แต่พระราชอาณัติอื่น ๆ จะว่าอย่างหนึ่งไป ก็คงจะเชื่อถ้อยคำพระ
ผู้เป็นเจ้าทั้งสาม ซึ่งจะเชื่อถ้อยฟังความตามคำพระราชอาณัติอื่น ๆ
ที่พวกมากนั้นหาไม่ได้ ด้วยเห็นใจเสียครั้งนั้นแล้ว ๆ โปรดให้พระสงฆ์
วัดบางว่าใหญ่แถววัดโพธารามเข้ามาบิณฑบาตในพระราชวังหุดวงทั้งสอง

พระอาราม ให้ปลัดเจเรววัดตะเจ็ดวันเป็นนิกจันวันครกาด แล้วให้
 พระคำหนักทองของเจ้าตากไปปลูกแปนกุฎี ถวายส้มเด็จพระสังฆราช
 ณวัดบางจำใหญ่ แล้วดำรัสว่าพระสังฆราชขึ้นวัดหงษ์ซึ่งเจ้าตากตั้งชน
 โหม่นั้น ก็เป็นพวกอาศัยตั้งอพลอพลอยว่าตามนายแก้วนายทองอยู่
 มีได้เป็นคัวต้นเหตุ แต่รู้พระไตรปิฎกมากเดี่ยคายอยู่อย่าให้ตั้งเดี่ยเดย
 แลที่พระวันรัตน์นั้นว่างอยู่หาตัวมิได้ จึงโปรดตั้งให้เป็นพระธรรม
 ขีรารามหามุนีว่าที่พระวันรัตน์ อนึ่งพระราชาคณะทั้งปวงนั้นก็ไปตาม
 กันไปด้วยกัณฑ์พระราชอาชญา ทรงพระกรุณาให้ยกโทษเดี่ยทั้งชั้น
 แลที่พระธรรมโคตมนี้ตั้งกับพระนามพระสังฆพัณณูเจ้า จึงดำรัสให้
 แปลงนามเดี่ยใหม่ โปรดให้พระเทพกระวีเลื่อนชั้นเป็นพระธรรมอุดม ให้
 พระธรรมโกษาวัดปากน้ำเป็นพระเทพกระวี ให้มหาภิกขาเรียนเอก
 วัดบางจำใหญ่เป็นพระพุทโธโฆษจารย์ ให้มหาเวียงข้าหลวงเดิมอยู่
 วัดบางจำใหญ่เป็นพระเทพมุนี ให้มหาเถรบาเรียนโทวัดโพธาราม
 เป็นพระญาณสิทธิ อนึ่งที่พระอุปาทันนั้นก็ตั้งกับนามพระอรหันต์ จึง
 ดำรัสให้แปลงนามเดี่ยใหม่ ให้มหาบาเรียนเอกวัดเดี่ยบเป็นพระวิโนย
 รัทติกแทนที่พระอุปาทัน แลพระพุฒาจารย์วัดบางจำน้อยนั้นชราอาพาธ
 ดงก็ดับสูญ ทรงพระกรุณาให้กระทำฌาปนกิจแล้ว ให้นิมนค้พระ
 เทพมุนีไปอยู่ครองอารามวัดบางจำน้อยแทน จึงโปรดให้พระพรหมมุนี
 วัดบางจำใหญ่เลื่อนเป็นพระพุฒาจารย์ โปรดให้มหาทองดีบาเรียน
 เอกวัดหงษ์เป็นพระนิกรมไปครองวัดนาค แล้วโปรดให้พระครูเทพสิทธิ
 เทพาธิบดี พระครูศรีสุนทรภักขรวินิจิตร เป็นตำแหน่งคู่สอดในสมเด็จพระ
 พระสังฆราชไปอยู่วัดกวาง แล้วให้นิมนค้พระอาจารย์วัดท่าหยอดของ

ตะเคียนแขวงกรุงเก่า ลงมาอยู่ครของวัดพิชัย ให้เป็นพระญาณสังวรเถร ให้พระอาจารย์วัดส้มทรายเป็นพระบัญญัติวิสาขเถร ให้พระญาณไตรโลก วัดเดียนเดือนเป็นพระพรหมมุนี อนึ่งหอดวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังฆการี ขวาซึ่งเป็นพระพิมพ์ธรรมก่อนนั้น ต้องตั้งครั้งแผ่นดินเจ้าตากว่าต้อง อธิกรณ์อันทินาทาน ทรงแคลงอยู่ จึงให้พิจารณาได้เตียงคูใหม่ กับบริสุทธอยู่ หาขาดึกขาดทไม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กัณฑ์ บวชเข้าใหม่ ให้เป็นพระญาณไตรโลกอยู่วัดสดัก โปรดให้หมามี ปากแดงบาเรียนเอกวัดคอกกระบือเป็นพระโพธิวงษ์ อนึ่งพระราชาคณะ ฝ่ายรามัญนั้นยังหาตัวมิได้ จึงทรงพระกรุณาให้จัดพระมหาเถรฝ่าย รามัญซึ่งรู้พระวินัยปฏิบัติได้ตามพระองค์ ทรงตั้งเป็นพระมหาสุเมธาจารย์พระองค์หนึ่ง พระไตรสรณชัยพระองค์หนึ่ง พระสุเมธน้อยพระ องค์หนึ่ง แลสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังฯ ทรงสร้างพระ อารามขึ้นใหม่ให้นามวัดทองปู้ นิมิตต์พระสังฆรามัญมาอยู่ ให้พระมหา สุเมธาจารย์เป็นเจ้าอาราม อนึ่งพระไตรสรณชัยนั้น มีพระราชโองการ โปรดให้อยู่ณวัดบางหอดวงเป็นเจ้าคณะรามัญในแขวงเมืองนนทบุรีแต่เมือง สดามโคก พระสุเมธน้อยนั้นให้เป็นเจ้าอารามวัดบางยี่เรือใน.

๑ อนึ่งครั้งแผ่นดินเจ้าตากนั้น พระราชาคณะถนอานาบาเรียนทั้งปวง ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเหมือนข้าราชการฝ่ายฆราวาส ทรงเห็นว่า ไม่ควร จะทรงถวายเงินเดือนเป็นนิจภัตต์ทุก ๆ เดือน จึงพระธรรม ธิราชรามหามุนีถวเยพระพรว่า ซึ่งจะทรงถวายเงินแก่พระสงฆ์ ๆ รับ นั้นไม่ควร ต้องอาบัติปาจิตตีย์ จึงดำรัสให้วิเสทนอกต่างสำรับ กับบิ๊ยจันหัน ไปถวายพระราชาคณะเถรบาเรียนในเพลาเช้าทุก ๆ พระ

อาราม ขณะนั้นพระเทพมนซึ่งเป็นข้าหลวงเดิมจึงเข้ามาถวายพระ
 พรว่า ซึ่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชดำริเจ้าจะมาทรงเชือกถือกระทำ
 ตามถ้อยคำสมเด็จพระเจ้าชั้นนั้นไม่ควรนัก ด้วยสมเด็จพระเจ้าชั้นของกันเป็น
 คนอาสาศักดิ์พอตลอด กระทำให้แผ่นดินเจ้าตากหนีหายเสียครึ่งหนึ่งแล้ว
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระพิโรธว่า พระเทพมนี่มา เสรจา หยาบช้า
 แสร้งจะให้เหมือนแผ่นดินเจ้าตาก จึงดำรัสให้ถอดเสียจากพระราช
 ภาระแล้ว โปรดให้พระเทพโมฬีวัดสังขจายเป็นพระเทพมนี่แทน โปรด
 ให้มหาศรีบาเรียนเอกวัดพลับเป็นพระเทพโมฬี แล้วดำรัสว่าวัดแจ้ง
 วัดท้ายตลาดทั้งสองพระอารามนี้แต่ก่อนเป็นวัดภายในพระราชวัง ไม่มี
 พระสงฆ์อยู่ จึงทรงพระกรุณาให้สร้างกุฏิเสนาสนสงฆ์ทั้งสองอาราม
 แล้วโปรดให้นิมนต์พระเทพโมฬีวัดพลับ กับพระสงฆ์อันคับมาอยู่ณวัด
 ท้ายตลาด แล้วโปรดให้พระปลัดสมเด็จพระสังฆราชเป็นพระโพธิวงษา
 จารย์ โปรดให้พระครูเมธีขังกร เป็นพระศรีสังฆโพธิ์ ให้นิมนต์พระ
 ราชาคณะทั้งสองพระองค์กับพระสงฆ์อันคับ มาจากวัดบางว่าใหญ่
 ลงมาอยู่ณวัดแจ้ง ให้มีพระสงฆ์ขึ้นทั้งสองพระอาราม แดครั้งนั้น
 โปรดให้แจกกฎหมายประกาศ ห้ามมิให้พระสงฆ์ทั้งปวงรับวัดกุฎัจฉัย
 ของทายก.

๑๐ ขณะนั้นพระพุทมาจารย์ซึ่งเป็นศิษย์สมเด็จพระสังฆราช ไปเข้าพวกร
 พระธรรมธการาชมามุณีวัดหงษ์ ปรึกษาเห็นด้วยกันว่า วัดนาควัดคดต่าง
 มีอุปการโกศลกันนัก จะมีพัทธสีมาต่างกันนั้นไม่ควร ๆ จะมีพัทธสีมา
 แห่งเดียว ร่วมกระทำอุโบสถสังฆกรรมในพัทธสีมาอันเดียวกัน จึงให้
 พระพุทมาจารย์เป็นผู้ว่า เข้ามาถวายพระพรสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

ทั้งต้องพระองค์ จึงดำริให้ประชุมพระราชาคณะปฤกษาพร้อมกัน
 ณวัดบางว่าใหญ่ ในด้านนั้นก็สมเด็จพระสังฆราช ว่าจะควรมิควร
 ประการใด แดพระราชาคณะทั้งปวงมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน
 ปฤกษาเห็นพร้อมกันว่าอารามทั้งสองนั้นมีคตของกันเป็นเขตร ควรจะมี
 พัทธสีมาต่างกันได้ ด้วยมีตัวอย่างมาแต่โบราณ ครั้นกรุงเก่า
 พระอารามก็ใกล้ ๆ กัน มีอุโบสถผูกพัทธสีมาต่าง ๆ กัน มีมาแต่
 ก่อนเป็นอันมาก ซึ่งจะว่าเป็นพัทธสีมาอันเดียวกันนั้นมิชอบ แดพระ
 ธรรมธีรราชมหารุณีกับพระพุฒาจารย์ก็แพในที่ชุมนุมพิพากษา ราช
 บรุษนำเอาคำปฤกษาพระราชาคณะชนกราบบังคมทูล สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระพิโรธแก่พระพุฒาจารย์ว่าเงรจา
 อดรู้ว่าผู้ใหญ่ ดำริให้ถอดพระพุฒาจารย์เสียจากพระราชาคณะ
 แดสมเด็จพระสังฆราชจึงตรัสประกาศเรียกว่ามหาอกตัญญู มิได้นับ
 ถ้อยคำชี้แจงของคตอาจารย์ของตน ไปเข้าด้วยพวกวัดหงษ์ ครั้นอยู่มา
 มิได้ช้าจึงพระปลัดจันทร เป็นปลัดพระรัตนมุนี แก้ว ซึ่งตั้งออกมาเป็นพระ
 ชาติกษณนั้น มาฟ้องยกอธิกรณ์พระธรรมธีรราชมหารุณี ในด้านนั้นก็
 สมเด็จพระสังฆราช ว่าเดิมพระธรรมธีรราชมหารุณีถวายพระพร
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ห้ามมิให้พระสังฆบริวารวัดกุฎีจาย บัดนี้พระธรรม
 ธีรราชมหารุณีเอาผ้าด้านซึ่งทรงถวายเป็นบริกขารเครื่องยศนั้น ไปขาย
 แก่พระศุภรัตใด ๆ ซื่อไว้เป็นวัตถุแปดคำถึง สมเด็จพระสังฆราชจึงให้
 ราชบุรุษกราบบังคมทูล ทรงพระกรุณาดำริให้พระยาพระเสด็จเป็น
 ครุฑการชำระคดี พิจารณาสืบสวนได้ความเป็นสัตย์สมคำฟ้อง ทรง
 พระพิโรธ ดำริให้พระสังฆราชพิพากษาโทษพระธรรมธีรราชมหา

มุนี ตงทัศนชากรรมให้ชนทรายห้าร้อยกระตรา แล้วให้ถอดเตี้ยจากที่
ให้ตัดลงมาเป็นพระธรรมไตรโลก แล้วโปรดให้พระธรรมเจดีย์วัด
ตักกเดือนขึ้นเป็นพระวันรัตนแทน โปรดให้พระญาณสมโพธิวัดหงษ์
เดือนขึ้นเป็นพระธรรมเจดีย์.

๑ ในลำดับนั้น พระปลัดจันทนาคนมาฟ้องยกอธิกรณ์พระนิกรม
เจ้าอาราม ในลำดับนั้นสมเด็จพระสังฆราช ว่าพระนิกรมจับผ้าห่ม
ฉิมกรรยาพระยามหานุภาพ สมเด็จพระสังฆราชให้ราชบุรุษกราบทูล
ทรงพระกรุณาให้พระยาพระเสด็จชำระ พิจารณาได้ความเป็นสัตย์
คำรัศจะให้สึกเสีย สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังกราบทูลขอ
ไว้ ว่ายังหาถึงที่สุดชีวิตไม่ จึงคำรัศให้ถอดพระนิกรมเสียจากพระ
ราชาคณะ ให้ขับพัชานิกกรรมเสียจากพระอาราม ไปอาไศรยอยู่
กับพระสุเมฆน้อยณวัดบางยี่เรือใน แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งมหา
อยู่พุทธาจารย์ซึ่งถอดเตี้ยนั้น เป็นธรรมเนียมไปครองอารามวัดนาค โปรด
ให้มหาเรื่องเทพมุนีซึ่งถอดเตี้ยนั้น เป็นพระธรรมโกษาครองอาราม
วัดบางยี่เรือตั้งเก่า แล้วโปรดให้พระอาจารย์เข้ามาเรียนเอกแต่ครั้ง
กรุงเก่า ตงมาแต่หัวเมืองฝ่ายเหนือมาอยู่ณวัดบางยี่เรือใต้นั้น ตั้งให้
เป็นพระพุฒาจารย์อยู่ครองอารามนั้น แล้วคำรัศให้เลิกกฎหมายซึ่ง
ห้ามมิให้พระสังฆบริษัฏจับจัญแจกอนนั้นเสีย จึงทรงถวายเงินตรา
เป็นค่าบิณฑบาตบ้างจัญแจกพระราชาคณะมาเรียนทุก ๆ พระอาราม เป็น
นิจกัฏทุก ๆ เดือนมิได้ขาด.

๑ ครั้นทรงจัดแจงฝ่ายพระพุทธจักรเสร็จแล้ว จึงโปรดให้พระยา
ราชาเศรษฐีภูถัมภ์ออกไปครองเมืองพุทโธมาศตั้งเก่า แล้วทรงเห็นว่า

เมืองพุทไธมาศเป็นเมืองนำศึกใกล้กันกับแดนเมืองญวน จึงโปรดให้
พระยาทศัญญาออกไปช่วยราชการบ้องกันเมืองด้วย.

๕ ฝ่ายพระยาบังกลิตมาเจ้าเมืองกำปอด วิชาว่ากรุงพระมหานคร
ศรีอยุธยาผลัดแผ่นดินใหม่ ก็คิดรบถ่วงเมืองมิได้มาขึ้นเป็นข้าขอบ
ขัณฑสีมาเหมือนแต่ก่อน พระยาราชเสวยรู้พระยาทศัญญาที่บอกเข้ามา
กราบทูล จึงดำรัสให้มีตราตอบออกไป ให้พระยาราชเสวยรู้พระยา
ทศัญญาคิดอ่านจับตัวพระยาบังกลิตมาจำส่งเข้ามาณกรุง ฯ พระยาราช
เสวยรู้พระยาทศัญญาที่ยกกองทัพมาจากเมืองพุทไธมาศ มาณเมืองกำ
ปอด จับตัวพระยาบังกลิตมาได้จำส่งเข้ามาถวาย สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงดำรัสให้เอาตัวพระยาบังกลิตมาไปตัดเท้าเสีย
แล้วผูกขนาแขวนห้อยศีรษะลงมาเบื้องต่ำ กระทำประจานไว้ที่ป่าช้าวัด
โพธารามนอกพระนครค้ำคานค้อนออกจนถึงแก่ความตาย.

๖ ขณะนั้นเจ้าพระยาพระคลังมีความคิดในราชการ ทรงพระกรุณา
ให้ถอดเสียแล้ว โปรดตั้งให้เป็นพระยาศรีอรรคราชช่วยราชการใน
กรมท่า จึงดำรัสให้เอาพระยาพิพัฒน์โกษาเถื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาพระคลัง
แทน ครั้นเจ้าหมื่นสรรเพชภักดีข้าหลวงเดิมเป็นพระยาพิพัฒน์โกษา.

๗ ฝ่ายข้างกัมพูชประเทศนั้น ทรงพระกรุณา โปรดให้ข้าหลวงถือ
ท้องตราออกไปตั้งพระยายมราชเขมรผู้มีความชอบ เป็นเจ้าพระยาอภัย
ภูเบศร์ครองกรุงกัมพูชา แล้วให้ตั้งเจ้าตั้งองค์ราชบุตรนักพระอุไทยราชา
ขึ้นเข้ามาณกรุง ฯ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ซึ่งเข้ามาตามรับตั้งแล้ว
ไปตั้งเมืองอยู่ณตำบลอุตงกาไชย มิได้อยู่ที่เมืองพุทไธเพชร พระ
บาทสมเด็จพระบรมพิศพรพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณา โปรดเสด็จ

นักพระองค์เองเป็นพระราชาบุคกรบุญธรรม แต่นักพระของคัมภีร์ถึงแก่
พิราโดย แดพระองค์คือ พระองค์เก่า หึงทั้งสองนั้น ดมเด็จพระ
พระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง ขอพระราชทานไปเลี้ยงไว้เป็นพระดนม
อยู่พระราชวังนำ.

๑ ฝ่ายข้างแผ่นดินมลาวประเทศนั้น เจ้าบุญถาวรพระเจ้าด้านข้างเก่า
กลับมาแต่เมืองคำเกิดมาณเมืองด้านข้าง จับพระยาสุโกซึ่งอยู่วังเมือง
นั้นฆ่าเสียแล้วเขาคงอยู่ในเมือง แดท้าวเพี้ยขุนนางซึ่งไม่ยอมเขาคด้วยนั้น
ก็หนีลงมาณกรุง ฯ กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทั้งสอง พระองค์ จึงมี
พระราชดำรัสโปรดให้เจ้าพนักงานเสนาราชบุคกรนั้น กลับขึ้นไปครองกรุง
ศรีวัดคณาคนหุดดับไป แดเจ้าพนักงานเสนาจึงกราบทูลขอพระบางกลับมาคืน
ไปด้วย ครั้นขึ้นไปถึงเมืองบมไคธา เจ้าบุญถาวรผู้บิดากถึงแก่พิราโดย
แดพระเจ้าด้านข้างใหม่กระทำณาปนกิจเสร็จแล้ว ก็บอกตั้งเจ้าอินทร
เจ้าพรหม แดเจ้าน้องทั้งปวงนั้นลงมาถวายณกรุง ฯ ทรงพระกรุณา
ให้เลี้ยงไว้.

๑ ในปีชาติจัตวาศัคนั้น ดมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงตั้ง
พระราชบุคกร พระราชบุคกร พระราชนัคตา ซึ่งยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น
เป็นดมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าทงสน แดพระราช
นัคตาเจ้าฟ้าสุพรรณวงษนั้น พระราชทานพระนามใหม่ว่าดมเด็จพระเจ้า
หลานเธอเจ้าฟ้าอโยชัยเบศ นเรศวรมุมดิวงษ์ พงษ์อัครราชกุมาร.

๑ แต่ครั้งเมื่อมีฤดูตรัสศัคนั้น ฝ่ายข้างแผ่นดินภูคามประเทศ พระ
เจ้าจึงกูจากผู้เสวยราชดมบคินกรุงรัตนบุรีชังวะ ยกกองทัพขึ้นไป

มนต์การพระดีห่อเหมือเมืองอังวะขึ้นไปทางไกลห้าคืน ขณะนั้นมิ่ง
 หม่องเป็นราชบุตรพระเจ้ามั่งตอกผู้เป็นลุงพระเจ้าจิงกุงา บวชเป็น
 สามเณรอยู่ ตั้งชื่อของตมผู้คนที่ได้พรรคพวกเป็นอันมาก จึงตั้ง
 ออกคึกการขบถเข้าปล้นชิงเอาเมืองอังวะได้ มิ่งหม่องจึงให้ ไปเชิญ
 ชาวทั้งสาม คือคคองปคุง คคองปคาน คคองแปงคตแต มาพร้อม
 กันแล้ว มอบราชสมบัติให้ชาวทั้งสามมิได้รับ ยอมให้มิ่งหม่องเป็น
 เจ้าแผ่นดิน มิ่งหม่องก็ได้ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าอังวะ จึงไป
 ขอบุตรีแซหวุ่นกมาเป็นพระมเหสี แลพวกข้าไทยมิ่งหม่องนั้นเป็นคน
 พยายามเข้า เทียวชมเหงขุนนางแลอาณาประชาราษฎร์ได้ความเคียดชัง
 ขหวุ่นกจึงคึกการขบถ พอเพดาเย็นมิ่งหม่องเสวยอาหารอยู่ ขหวุ่นก
 ก็พาพรรคพวกเข้าไปในพระราชวัง จับตัวมิ่งหม่องประหารชีวิต
 เสีย แดมิ่งหม่องอยู่ในราชสมบัติได้เจ็ดวันก็ถึงพิราโดย ขหวุ่นก
 ษหนึ่งเมืองอยู่ใต้คันทึง จึงคคองปคุง คคองปคาน คคองแปงคตแต
 ทั้งสาม กับขุนนางทั้งปวงพร้อมกันยกพลทหารเข้าปล้นเอาพระราชวัง
 ได้ จับตัวขหวุ่นกได้ ให้ฆ่าเสีย ขุนนางทั้งปวงจึงเชิญคคอง
 ปคุงขึ้นเสวยราชสมบัติณเมืองอังวะ พระเจ้าปคุงจึงตั้งคคองอินชะ
 ราชบุตรผู้ใหญ่เป็นมหาอุปราช แดให้มหาศีลวอำมาตย์ กับจอก
 คตุงไม้ เป็นนายทัพเรือ ๕๐ ลำ คน ๒๐๐๐ ยกขึ้นไปจับพระเจ้า
 จิงกุงาซึ่งขึ้นไปไหว้พระดีห่อ ได้ตัวมากับทั้งบุตรภรรยาแลขุนนาง
 ทั้งปวง พระเจ้าปคุงให้เอาตัวพระเจ้าจิงกุงาไปถ่วงน้ำเสียถึงแก่ความ
 ตาย บุตรภรรยาขุนนางพรรคพวกก็นำไปประหารชีวิตเสียสิ้น แด
 จิงกุงาอยู่ในราชสมบัติหกปีเศษ.

๑ ในปีชาตนั้นฝ่ายข้างแผ่นดินเมืองญวน ของโก๋เซินเจ้าเมืองกุยเยิน ยกกองทัพมาตีเมืองไซ่ง่อน ของเซียงต้อเจ้าเมืองยกพดทหารออกต่อรบต้านทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีทั้งเมืองเสีย พามุตรภรรยา แดษุนนางด้มัทพรคพวกตงเรือแฉ่นหนีมาทางทะเล ขึ้นอาไศรยอยู่ณ เกาะโคตนำเมืองพูทโซมาศ ครั้นพระยาราชาศรัยรู้ พระยาศักญา ได้แจ้ง จึงแต่งคนไปเจรจาเกลี้ยกล่อมโคตตัวของเซียงต้อกับทั้งด้มัทพรคพวกมาขึ้น แด้วบอกตั้งเข้ามาถวายณกรุง ๆ ทรงพระกรุณา ให้เลี้ยงไว้ โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลคอกกระบือ.

๑ ฝ่ายของโก๋เซินครั้นตีเมืองไซ่ง่อนได้แล้ว จึงให้องคิงเวียงน้อง ราชกตางอยู่รักษาเมืองไซ่ง่อน แด้วให้องตองเงืองน้องชายน้อยไป เปนเจ้าเมืองเว้ คิวของโก๋เซินก็เด็กกองทัพกลับไปเมืองกุยเยิน.

๑ ครั้นถึงปีเถาะเบญจศกศักราช ๓๓๕๕ ปี ฝ่ายข้างภูกามประเทศ พม่าคนหนึ่งชื่อระพุง มีพรรคพวกประมาณ ๓๐๐ คิดขบถยกเข้า ปล้นเมืองฮังวะ พระเจ้าปดุงให้ขุนนางคุมทหารออกต่อรบ ก็แตก ฉานพ่ายหนี พดชำหดวงคิดตามจับตัวระพุงกับพรรคพวกได้ พระเจ้า ปดุงให้ฆ่าเสียทั้งสิ้น ในปีเถาะนั้นพระเจ้าปดุงให้สร้างเมืองใหม่ที่ตำบล บ้านทองกา อยู่ทิศตะวันตกไกลเมืองฮังวะทางสามร้อยเส้น ครั้น การเมืองสำเร็จแล้ว จึงให้นามเมืองอมรบรุ พระเจ้าปดุงยกไป จากเมืองฮังวะไปอยู่ณเมืองใหม่นั้น ตั้งเป็นเมืองหดวง แด้วจัดแจง กองทัพยกไปตีเมืองรญวดดี คือเมืองยะไซ้ แต่งให้แอกกะมัดหุ่่น ถือพดด้พันเปนทัพหน้า ให้คังจักกุราชบุตรที่ถือถือพดด้พันหนึ่งเป็น แม่ทัพบก ยกไปทางหนึ่ง แด้วให้แมงคังหุ่่นถือพดด้พันเปนทัพหน้า

ให้ตั้งแกลงมาราชบุตรที่สามถือพลหมื่นหนึ่งเป็นแม่ทัพยกไปทาง
 หนึ่ง แล้วให้ศรีภักดิ์เหียงหนึ่ง แยกแวงเคระหนึ่ง แยกกระเวจไม้
 หนึ่ง ถือพลสี่พันเปนนทพญา ให้อินแชนมหาอุปราชถือพลหมื่นหกพัน
 เป็นแม่ทัพ ยกไปทางหนึ่ง เป็นสามทัพไปตีเมืองชัยวดี แต่ทัพ
 เรือนหนึ่ง ให้มหาจอกแทงศตยาเป็นแม่ทัพ กับแยกจอกกาหนึ่ง แยก
 ศึกหนึ่ง ถือพลห้าพัน เรือรบเรือทะเลสามร้อยลำ ยกไปทาง
 ทะเล แยกกองทัพบกทัพเรือทั้งสี่ทัพ ยกไปตีหัวเมืองชัชวาระไชยราชทาง
 ใต้เป็นหลายเมือง แล้วยกไปบรรจบพร้อมกันเขาคัดเมืองชัยวดี ซึ่ง
 เป็นเมืองหลวงชัชวาระไชย พระเจ้าชัชวาระไชยให้พลทหารออกต่อสู้ฝีมือพม่า
 มิได้ ทัพพม่าก็เข้าหักเอาเมืองได้ จับได้ตัวพระเจ้าชัชวาระไชย แด
 ชุนนางไพร่พลครอบครัวประมาณห้าหมื่นเศษ กวาดเอามาเมืองอมรบุรี
 แล้วตั้งจอกเชษฐกุมพลพม่าหมื่นหนึ่ง ให้อยู่รักษาเมืองชัยวดี แด
 พระเจ้าชัชวาระไชยนั้น พระเจ้าปลุกให้เลี้ยงไว้ บังคับถึงแก่ความตาย.

๑ ในมีเถาะเบญจศกนั้น ฝ่ายข้างพระมหานครศรีอยุธยาเกิดรบถ
 อ้ายบัณฑิตสองคนมาแต่เมืองนครนายก ขอดคิดว่ามีความรู้วิชาการ
 ต้องหนหายตัวได้ คบคิดกับชุนนางเป็นหลายคน มีพระยาอภัย
 วรรณฤทธิเป็นต้น กับทั้งหญิงพวกวิเสทปากบาตรพระราชวังนำ ครั้น
 ถึงณวัน ๖ ๕ ค่ำ เวลากลางคืน พวกหญิงวิเสทวังนำชนกระบุงใส่เข้า
 ทรงบาตรเข้าไปทางประตูคืนวังนำ เชิญผู้เป็นนายวิเสทปากบาตร
 พาอ้ายบัณฑิตทั้งสองคนนั่งผ้าห่มผ้าอย่างผู้หญิง ถัดตามช่อนในผ้าห่ม
 ปลดอ้อมเข้าไปในวังนำ แล้วขึ้นไปแอบอยู่สองข้างพระทวารพระราช
 มณเฑียรทางที่จะเสด็จตั้งลงมาทรงบาตร คอยจะทำร้ายสมเด็จพระอนุชา

ธิราชกรมพระราชวังบวร ด้วยเดชพระบารมี เพลาวันนั้นหาเสด็จ
 ดงทรงบาตรทางพระทวารมุขนั้นไม่ เทพยาคาดตพระไทยให้ทรงพระราช
 คำรัห้จะลงมาเฝ้าณพระราชวังหลวง ก็เสด็จออกทางพระทวารมุ
 ข้างหน้าแล้ว เสด็จลงมายังพระราชวังหลวงแค่เพลาเช้าก่อนทรงบาตร
 ข้ายชบถบันทึกทั้งสองหาได้ โอกาสที่จะทำร้ายไม่ พอนางพนักงาน
 เฝ้าที่มาพบเข้าก็ตกใจ จึงร้องอ้ออ้งลงมาว่าผู้ชายสองคนถือดาบขึ้น
 มาอยู่ที่พระทวารบนที่ ข้ายบันทึกทั้งสองก็ไต่นางเฝ้าที่นั้นลงมา ขณะ
 นั้นพอขุนหมื่นกรมวงคนหนึ่ง คุมไพร่เข้าไปก่อถนนในพระราชวัง ข้าย
 ชบถบันทึกก็เอาดาบฟันขุนหมื่นผู้นั้นที่ศีรษะขาดล้มตายอยู่กับที่ พวก
 เจ้าจอมข้างในต่างโศลกก็ตกใจร้องอ้ออ้ง จึงออกมาบอกข้าราชการ
 ข้างหน้า ข้าราชการข้างหน้าที่ปวงก็เข้าไปในพระราชวัง ได้ล้อม
 จับข้ายชบถบันทึกทั้งสอง บ้างเอาไม้พลองแต่อิฐทุบตีทั้งข้างเป็น
 อดหม่าน บ้างก็วิ่งลงมายังพระราชวังหลวง กราบทูลเหตุให้ทราบ
 พอเสด็จเข้าเฝ้าอยู่ในท้องพระโรง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ได้ทรงทราบ จึงดำรัสให้ข้าราชการทั้งปวงแต่ตำรวจทั้งพระ
 ราชวังหลวงวังหน้า เร่งขันไปจับข้ายชบถ ช่วยกันทุบตีล้มลงจับตัว
 ได้มัดไว้แล้วจำครบคบคิดไม่เขียนถาม ให้การชัดพวกเพื่อนซึ่งร่วม
 คิดชบถด้วยกันเป็นอันมาก ถูกข้าราชการทั้งวังหลวงวังหน้าเป็นหลาย
 คน มีพระยาอภัยรณฤทธิ์เป็นต้น กับทั้งพวกหญิงวิเด่ทปากบาตร
 วังหน้า ทั้งนายทั้งไพร่ มีพระราชบัญชาให้เขียนล้อมกับข้ายบันทึก
 รับเป็นสัตย์ ดำรัสให้ประหารชีวิตข้ายบันทึกชบถสองคนกับพวก
 เพื่อนชายหญิงทั้งสิ้น.

๑ ครั้นวันศุกร์เดือนห้าแรมเก้าค่ำ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ครอง
กรุงกัมพูชา ให้พระยาพระเชษฐาเจ้าพระขรรค์ไชยศรีแต่ครั้งพระ
เจ้าประทุมสุริยวงศ์เข้ามาทูตเกล้า ๆ ถวาย ในวันนั้นบังเกิดพายุใหญ่
ฝนตก อัดน้ำตกลงสู่ธาตุดุกขุนใน.

๑ ในปีเถาะเบญจศกนั้น ทรงพระกรุณาตำรับให้พระยานครดวรรัศยก
กองทัพออกไปณกรุงกัมพูชา ให้เกณฑ์เอากองทัพเขมรเข้าบรรจบด้วยยก
ไปรบญวนที่เมืองไซ่ง่อนคืนให้อ่างเชียงต้อ ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ
สมภาร พระยานครดวรรัศยกกราบถวายบังคมตายกกองทัพออกไปณกรุง
กัมพูชาตามพระราชกำหนด.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดแรมสิบสี่ค่ำ เกิดพายุใหญ่พัดเข้า
เรือนในพระนครทำลาย แดใบเสมากำแพงก็หักพังลงเป็นอันมาก.

๑ ในปีเถาะนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ตำรับ
ให้จับการก่อกำแพงพระราชวังหลวงวังหน้า แล้วให้สถาปนาพระราช
มณฑลขึ้นทั้งข้างหน้าข้างใน สำเร็จบริบูรณ์.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระกรุณาให้สถาปนาพระ
อารามขึ้นภายในพระราชวัง พร้อมทั้งอุโบสถพระเจดีย์วิหาร แด
ศาลารายเป็นหลายหลัง แล้วให้ขุดสระน้ำทำหอไตรลงในสระ ได้
คู่พระไตรปิฎก แล้วโปรดให้พระอรรถกถาจารย์แก้วเป็นพระยาธรรมปโรหิต
จางวางราชบัณฑิตยสถาน ตั้งพระอรรถกถาจารย์ขึ้นใหม่ แล้วให้หัดวงอนุชิต
พิทักษ์เป็นพระยาพจนานิพนธ์ ช่วยราชการในกรมราชบัณฑิตยสถาน แล้ว
ให้ราชบัณฑิตยสถานตั้งปวงบรรดาที่เป็นอาจารย์นั้น บอกพระไตรปิฎกพระ
สังฆตามเนรเป็นอันมากบนหอไตร ๆ นั้นให้นามว่าหอพระมณฑลธรรม

หนึ่งให้อัญเชิญรูปพระเทพมิตร คือสมเด็จพระเจ้ารามาชิตอยู่ทอง ซึ่ง
เป็นปฐมกษัตริย์สร้างกรุงเก่า มาแปลงเป็นพระพุทธรูปหุ้มเงินมีค
ทอง แล้วประดิษฐานไว้ในพระวิหารนั้น ให้นามว่าหอพระเทพมิตร
และการพระอารามนั้นยังมีได้สำเร็จ.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ก็ทรงปฏิสังขรณ์
วัดสลัก ให้กระทำพระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญ แดพระ
มณฑปอันใหม่ แล้วก่อพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุไว้ภายในพระ
มณฑป ก่อพระระเบียงล้อมรอบ แลสร้างกุฏิเสนาศนฝากระตาม
ถวายพระสงฆ์ แลให้ก่อค้ำสามหลังถวายพระวันรัตน์ผู้เป็นเจ้า
อาราม ให้ก่อกำแพงแก้วล้อมรอบพระอาราม แล้วตั้งนามใหม่ว่าวัด
นิพพานาราม.

๑ ในมื่นเจ้าจอมทองตั้งอยู่ในพระราชวังหลวง เป็นบุตรที่หลวง
อินทรโกษา คบคิดกับหม่อมบุญศรีพระพี่เลี้ยงสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
เจ้าฟ้าธิเบศร์ ให้แทนเข้าหลวงตำแหน่งใหญ่ ให้แทนเป็นผู้ไปหา
หม่อมทำเสน่ห์ให้สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว โปรดปรานจงมาก แลรู้
เห็นด้วยกับทั้งมารดาแต่ทว่าคนหนึ่ง ทาษาในเรือนมาฟ้องแก่เจ้าชรั
นายท้าวนางผู้ใหญ่ ๆ นำเอาข้อความขึ้นกราบทูล จึงดำรัสสั่งให้
พิจารณาได้ความเป็นดังนี้ มีพระราชโองการดำรัสสั่งให้เอาตัวเจ้าจอม
ทองดี กับพรรคพวกดีคน แลหม่อมคนหนึ่ง ไปประหารชีวิตครั้น
ณวัดตเคียนตั้งต้น.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยานครสวรรค์ แลท้าวพระยาข้าหลวงของชุดพระ
บาทเป็นทนาย นาย ยกออกไปถึงกรุงกัมพูชาแล้ว เกณฑ์เอาของ

ทัพเขมรเข้าบรรจบ ยกทัพเรือลงไปณเมืองญวน แดงคิงเวืองเจ้าเมืองไซ่ง่อนได้แจ้งว่ากองทัพไทยยกถ่วงแดนลงมา จึงเกณฑ์ทัพเรือให้ขุนนางเมืองไซ่ง่อนยกทัพเรือขึ้นมาคอบรบป้องกันเมืองสักแคก ซึ่งเป็นเมืองขึ้น ได้รับกับทัพไทยเป็นด้ามารก พระยานครสวรรค์มีฝีมือเข้มแข็ง ยกทัพเรือเข้าตีทัพญวนแตกพ่ายไปเป็นหลายครั้ง ได้เรือแฉไฟรพตญวนเครื่องสำตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก แล้วตั้งคืนลงไปให้แก่แม่ทัพญวน แดพระยาพิชิตณรงค์ กับเจ้าหลวงมีชื่อเป็นหลายนาย เห็นพระยานครสวรรค์กระทำผิดคิดการขบถจะไม่เข้าด้วยข้าศึก จึงบอกกล่าวโทษเข้ามาณกรุงฯ กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสให้เจ้าหลวงถือท้องตราออกไปให้หากองทัพพระยานครสวรรค์กลับคืนเข้ามาณกรุงฯ ทรงพระกรุณาให้เสนาบดีพิจารณาได้ส่วนใดเพียง ได้ความจริงตามหนังสือบอกกล่าวโทษ จึงดำรัสให้เอาตัวพระยานครสวรรค์ กับขุนนางพรรคพวกสืบสองนาย ซึ่งร่วมคิดด้วยกันนั้น ไปประหารชีวิตเสียณป่าช้าวัดโพธารามนอกพระนครข้างทิศตะวันออก แล้วให้เอาศีรษะเสียบประจานไว้ทั้งสี่.

๑ ตุลาคม ๓๓๔๖ ปีมโรงฉศก ถึงณเดือนหก สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีพระราชดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์เป็นแม่ทัพ ถือพลทหาร ๕๐๐๐ ยกกองทัพเรือออกไปตีเมืองไซ่ง่อนคืนให้ของเขียงตั้งให้จงได้ ให้เอาตัวองเชียงตั้งไปในกองทัพด้วย.

๑ ครั้นถึงณวันได้ศุภฤกษ์มงคลฤกษ์ จึงเสด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ แด่ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวงก็ถวายบังคมดา ยกกองทัพเรือออกไปทางทะเลถึงเมืองพุทไธมาศ จึงเกณฑ์เอากองทัพพระยาราชาศรี พระยาทัตถาเมืองพุทไธมาศเข้าบรรจบทัพยกไปด้วย ไปตั้งค่ายอยู่อำเภวนาวริมแม่น้ำแควเมืองสั๊กแตกเป็นหลายค่าย แล้วให้ธงชัยตั้งค่ายขุนนางญวน กับไทยเข้าห้วงไปเกลี้ยกล่อมพวกญวนอาณาประชาราษฎร์ในแคว้นแคว้นเมืองสั๊กแตก เมืองดังให้ เมืองสั๊กอ้อ ทั้งสามเมืองมาเข้าด้วยกันเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายองค์เจ้าเมืองไซ่ง่อน ได้แจ้งว่ากองทัพไทยยกทัพใหญ่ ออกมามากกว่าครั้งก่อน จึงแต่งขุนนางญวนเป็นแม่ทัพเรือ ขึ้นมาตั้งอยู่ณเมืองสั๊กแตก ด้วยยกมาต่อรบกับทัพเรือกรุงเทพมหานคร ได้รบกันเป็นหลายครั้งยังไม่แพ้ชนะกัน.

๑ ครั้นเพลาวันหนึ่ง ทัพเรือฝ่ายไทยยกลงไปรบทัพเรือญวน แล้วถอยขึ้นมาเอาศีรษะเรือรบเข้าจอดอยู่หน้าค่าย ทัพญวนก็เข้าค่าย ทั้งเครื่องสำตราวุธปืนใหญ่พยุหะไว้ในเรือ ด้วยมีความประมาทมิได้ระวังซัก ครั้นเพลาเช้าทัพเรือญวนยกตามขึ้นมาถึงหน้าค่าย ยิงปืนรตมขึ้นมาทำตายค่าย ต้องไทยในค่ายตายเป็นหลายคน แด่พลทหารไทยเสียที จะตั้งเรือออกต่อรบมีทันท่วงทีตายเสีย แด่ท้าวหน้เป็นอดหม่าน นายทัพนายกองจะกะตังใจมิอยู่ ก็พากันแตกหนีมาทางต้น ครั้นนั้นเป็นเทศกาลเดือนสิบสองนักษัตรของไปทั้งทุ่ง พงศทัพอไทยได้ความลำบาก ด้วยน้ำฤกษ์เพียงอกบ้างเพียงเขวบ้างหนีข้าศึกมา แด่กรมหลวงเทพหริรักษ์นั้น ข้าในกรมจับได้กระบือตัวหนึ่งมาให้ทรงดูหน้ามา พากันแตกหนีมาเข้า

แดนกรุงกัมพูชาทั้งต้น กองทัพญวนได้ไชยธานีมิได้คิดตาม เก็บ
ได้เรือรบแดงเครื่องดำคราอุษบั้นใหญ่พ้อยไปทั้งต้น แดงจับได้ผู้คนซึ่งหนีมา
มีทนนับไปได้บ้าง แดงเด็กทัพกลับไปเมืองไซ่ง่อน แดงกองทัพ
กรมหลวงเทพหริรักษ์กับของเชียงต้อก็มาหยุดพักพลอยู่นเมืองกัมพูชาแล้ว
บอกชื่อราชการซึ่งเสียดแก่ข้าศึกเข้ามาณกรุงฯ กราบทูลพระกรุณา
ให้ทราบ.

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ คำรัศให้ขุดหีบศพเจ้าตากชนตั้งไว้ณเมรุวัดบางยี่เรือใต้ ให้มี
การมหรสพแด่พระราชทานพระสงฆ์สังฆมณฑล เสด็จพระราชดำเนินไป
พระราชทานเพลิง ทั้งสองพระองค์.

๑ ขณะนั้นพวกเจ้าจอมข้างใน ทั้งพระราชวังหลวงวังหน้า ซึ่ง
เป็นข้าราชการครั้งแผ่นดินเจ้าตาก ก็คิดถึงพระคุณชวนกันร้องให้ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทรงพระพิโรธ คำรัศให้ตั้งพระราช
อาชญา โหมเพลิงทั้งต้น.

๑ ในมีมโรงฉกนั้น ทรงพระกรุณาให้ฐานาพระมหาปราสาทใน
พระราชวังหลวง แดงการปราสาทนั้นยังมีได้สำเร็จ ครั้นนั้นคตของขุด
ปากัดดินนวกวางออก แดงนำทเดชนแรงเค็มขนมาถึงพระนคร ครั้น
ถึงวันศุกร์เดือนสามขึ้นดับเฮ็จคำ จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ กับทั้งกรมพระราชวังหลัง แดงเจ้าต่างกรมทั้งปวงพร้อมกัน
เสด็จโดยทางชลมารคลงไปที่คตของปากัด คำรัศให้เกณฑ์ข้าราชการ
กรมมุดดินแลอิฐหักถมทำนบกั้นน้ำ แดงให้เกณฑ์กนธไปร้อยอิฐ
กำแพงกรุงเก่า บรรทุกเรือลงมากถมทำนบกั้นสูงเสมอดี้ง แดงนำเค็ม

จะไหลขึ้นมาทางคลองปากถันนมโต ไหลไปแต่ทางแม่น้ำใหญ่เป็น
ทางอ้อม ก็มีผู้เค็มขึ้นมาถึงพระนคร ราษฎรทั้งหลายได้รับพระราช
ทานน้ำจืดเป็นสุขทั้งต้น.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสามแรมสิบค่ำ หนึ่งร้อยบอกราชการ
ทัฬหกรรมหลวงเทพหริรักษ์จึงเข้ามาถึงพระนคร สุ่มหนายกหน้าชนกราบ
บังคมทูลพระกรุณาให้ทราบ สุ่มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์
ก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสให้มีศรหาคองทัพลับเข้ามาพระนคร แล้ว
ลงพระราชอาญาจำสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพ
หริรักษ์ แลท้าวพระยาข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งเสียดทักกับทงเรือรบ
เรือดำเตี้ยงแลเครื่องดำตราวขบใหญ่ น้อยแก่ข้าศึกนั้น.

๑ ครั้นนานมาจึงสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทงสองพระองค์ กราบทูล
ขอพระราชทานโทษ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กรมหลวงเทพหริรักษ์
กับทงท้าวพระยาข้าราชการ ซึ่งรับพระราชอาญาอยู่ในเวรจำนั้น
พ้นโทษด้วยกันต้น.

๑ อนึ่งการพระมหาปราสาทนั้น ยกเครื่องบนสำเร็จบริบูรณ์ ดงรัก
บีดทองแล้ว ถึงณวันศุกร์เดือนสี่สิบค่ำเพลาเช้าสองโมงส่ำบาดได้
อุคมฤกษ์ ให้ยกยอดเอกพระมหาปราสาท ข้างคันทน์พรหมภักตร์
แล้วปักพุ่มเข้าบิณฑบาตปลายยอดด้วย พระราชทานนามว่าพระที่นั่ง
ศุภคิมหาปราสาท.

๑ ครั้นถึงณวันจันทร์เดือนสี่แรมสิบค่ำ ทรงพระกรุณาให้อัญเชิญ
พระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตจากโรงในวังเก่าฟากตะวันตก ดงทรงเรือ
พระที่นั่งกิ่ง มีเรือแห่เป็นขบวนข้ามฟากมาเข้าพระราชวัง อัญเชิญ

เข้าประดิษฐานในพระอุโบสถพระอารามใหม่ แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์
 ราชาคณะประชุมกระทำสังฆกรรมส่งคฤกษพัชเสมาในวันนั้น แดงการ
 พระอารามนั้นสำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึงทรงตั้งนามว่าวัดพระศรีรัตน
 ศาลาอาราม.

๑ ตุลาคม ๑๓๔๗ ปีมะเส็งดับคคก สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสยามิตร ทรงพระประชวรพระโรคมารทนต์ ถึง
 ณวันจันทร์เดือนแปดศุภยามาสาขณดับสองค่ำ ก็ดับสูญสิ้นพระชนม์
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินไปส่งหน้า
 พระศพแล้วใส่พระโกศชู โปรดให้ปลุกพระเมรุที่วัดแจ้งในวังเก่า แล้ว
 ให้เชิญพระโกศชูขึ้นพระยานุมาศแท่นเป็นขบวนมาเข้าพระเมรุ ให้มีการ
 มหรสพสามวัน นิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์ ทรงถวายไตรจีวรบริกขาร
 ไทยทานต่าง ๆ แล้วพระราชทานเพลิง.

๑ ในปีมะเส็งดับคคกนั้น ทรงพระกรุณาให้ตั้งกองศึกเลขไพร่หลวง
 สมกำลังแดนเดรหัวเมืองทั้งเดิมทงชนศึกหลังมือทงต้น แล้วให้เกณฑ์
 เดรหัวเมืองชนทงไทยลาวเขมรทงปอง กับตั้งเลขไพร่หลวงสมกำลัง
 เกณฑ์ทำฮฐจะก่อกำแพงสร้างพระนครใหม่ ให้ร้อยบ้อมวิไชยเษนทร์
 แดกำแพงเมืองเก่าปากกระวันออกเดย ขยายพระนครให้กว้างออกไป
 กว่าเก่า แล้วเกณฑ์เดรลาวเขมรหัวเมืองให้ขุดคลองคูพระนครด้าน
 ตะวันออก ตั้งแต่วัดเชิงเตนชนมาถึงวัดสังแกไปถึงวัดบางตำภู ออก
 บรรจบแม่น้ำทงสองข้าง แดวัดสังแกนั้นพระราชทานนามใหม่ว่าวัด
 สระเกษ แล้วให้มีตราให้หาท้าวพระยาพระหัวเมืองทงปองเข้ามาเฝ้า
 พริ้มกัน แล้วเกณฑ์นาทข้าราชการในกรุง ๆ ทงพระราชวังหลวง

จึงนำวังหลังแต่หัวเมืองทั้งปวง ขุดรากถอนกำแพงพระนครทั้งด้านแม่น้ำ
 แต่ด้านในคลองบรรจบกันโดยรอบ ให้ก่อเชิงเทินแต่บ้นทำประตู
 ใหญ่ छोຍเปนนันมากรอบพระนคร แล้วขุดคลองทอดคอกออกจากคลอง
 คูเมืองเดิมของคลอง ไปออกบรรจบคลองคูใหม่นอกเมือง ให้ทำ
 สพานข้างแต่สพานน้อยข้ามคลองภายในพระนครเปนนหลายตำบล แล้ว
 ให้ขุดคลองใหญ่เหนือวัดสระเกษ พระราชทานนามว่าคลองมหานาค
 ไว้เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนคร ดงเรือไปประชุมกันเล่นเพลง
 เล่นศักรวาทศกาดน้ำเหมือนครั้งกรุงเก่า แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ทั้งสองพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินไปจะให้ก่อสร้างข้ามคลอง
 คูเมือง ที่เหนือคลองมหานาคนั้น.

๑๑ จึงพระพิฆเนศวรวัดโพธาราม ออกไปถวายพระพรห้ามว่า ซึ่ง
 สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า จะให้ทำสพานใหญ่ข้ามคลอง
 คูพระนครนั้น ห้ามอย่างธรรมเนียมมาแต่โบราณไม่ แม้นมีการ
 สงครามมาถึงพระนครข้าศึกก็จะได้ โอกาสข้าม เข้ามาถึง ขานกำแพงโดย
 ง่าย ประการหนึ่งแม้จะแห่ขบวนเรือรอบพระนคร ก็จะเป็นที่กีด
 ขวางอยู่ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็ทรงเห็นชอบ
 ด้วยซึ่งพระพิฆเนศวรถวายพระพรนั้น จึงดำรัสสั่งให้เลิกการเดี่ย
 มีให้ก่อสร้างข้าม ให้ทำแต่ทำข้างสองฟากคลองไว้สำหรับจะให้ข้าม
 เดินข้ามคลองคู แล้วเสด็จเข้าพระราชวัง.

๑๒ ครั้นการสถาปนาพระนครใหม่สำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึงทรงพระกรุณา
 โปรดให้ม้านางฉดองสมโภชพระนคร ให้นิมนต์พระสงฆ์ทุก ๆ อาราม
 ทั้งในกรุงนอกกรุง ขึ้นสดพระพุทธรูปมนต์บนเชิงเทินทุกใบเสมา ๆ ละ

องค์ ๆ รอบพระนคร พระราชทานเงินเกณฑ์ให้ข้าราชการทำเข้า
 กะทงมาเตยงพระสงฆ์ทั่วทั้งดิน แล้วให้ตั้งโรงทานรายรอบพระนคร
 พระราชทานเตียงยาจากวรรณพิภท่งปวง แล้วให้ตั้งต้นกัณฑ์ปฤกษ์
 รายรอบกำแพงเมือง ทั้งทานต้นตะขังทั้งสามวัน ตั้งพระราชทรัพย์
 เปนอันมาก ให้มีงานมหรศพต่าง ๆ กับตั้งครุผู้หญิงโรงใหญ่
 เงินโรงวันละสิบขั่ง สัมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดารามกับทั้งพระนคร
 ด้วยครบสามวันเปนกำหนด ครั้นเสร็จการณของพระนครแล้ว จึง
 พระราชทานนามพระนครใหม่ เปลี่ยนแปลงจากกรุงเก่า ว่ากรุงเทพ
 มหานคร บวรรัตนโกสินทรมหินทรอยุธยา มหาดุสิตภพนพรัตน
 ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิตย์
 สักกทัตติยวิเศษนครบรมประสิทธิ์.

๑ ครั้นถึงณวันจันทร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำ ชื่อนี้มาตองชุ่มประค
 ผนวณพระราชวังบวร ฯ แดงยอดพระมหาปราสาทพระราชวังหลวง
 ในวันเดียวกัน.

๑ ในเดือนสิบสองมีนั้น น้ำมากฤกษ์ถึงแปดศอกคืบสิบนิ้ว เข้ากड़ा
 ในท้องนาเสียเปนอันมาก บังเกิดทุพภิกขภัยเข้าแพงถึงเกวียนตะขัง
 ประชาราษฎรทั้งหลายได้ความขัดสนด้วยอาหารกันดารนัก จึงมีพระ
 ราชโองการให้กรมนาจำหน่ายเข้าเปลือกในฉางหลวง ออกแจกจ่าย
 ราษฎรทั้งปวงเปนอันมาก.

๑ ในมีมเสงดับศกนั้น ฝ่ายข้างภูกามประเทศ มังโพเขียงซึ่งขอ
 คแดงแปลงตนเองพระเจ้าปดุงนั้นคิดการขบถ พระเจ้าปดุงให้จับ
 ประหารชีวิตเสีย แล้วได้ทราบอังกิดาการแห่งกรุงไทยว่าผลัดแผ่นดิน

ใหม่ จึงดำริทำการสงครามซึ่งจะมาตีพระนครศรีอยุธยา ให้เกณฑ์
กองทัพมามอญเมงทวายยไซกเซตดาวแดงยว เป็นคนทลายทมิฬ
ทลายทัพ ให้เนมโยคองนรัตเป็นแม่กองทัพหน้า กับนักมิแดงหนึ่ง
แบคองจาหนึ่ง ปเตงไม้หนึ่ง นัตจกก็ไม้หนึ่ง ตองพยงไม้หนึ่ง
ถือพลสองพันห้าร้อย เป็นทัพบกยกมาทางเมืองมฤตมาตีเมืองชุมพร
เมืองไชยา ให้แก่งหุ้มเมงญถือพลสี่พันห้าร้อย เป็นแม่ทัพยกหนุน
มาทางหนึ่ง แล้วเกณฑ์ทัพเรือใหญ่หุ้มเป็นแม่ทัพ กับบวาเซียง
หนึ่ง แองยงเคชะหนึ่ง ปคินยอหนึ่ง ถือพลสามพันยกมาตีเมือง
ถดาง ให้แก่งหุ้มเมงญเป็นโบชุก บังคับทั้งทัพบกทัพเรือ แดทาง
ทวายนันให้ทวายนันเจ้าเมืองทวาย เป็นแม่ทัพหน้า กับจิกแกปัดค
เมืองทวายหนึ่ง มณจอชองหนึ่ง ตีหยาจชองหนึ่ง เบยะไม้หนึ่ง
ถือพลสามพันยกมาทางด่านเจ้าชว้าง ให้จิกสันไม้เป็นแม่กองทัพหนุน
กับตเวียงยามะชูหนึ่ง มณสันตหนึ่ง สุรินทจอชองหนึ่ง ถือพลสามพัน
ยกหนุนมา แดให้อนอกแฉกคิกหุ้มถือพลสี่พัน เป็นโบชุกแม่ทัพ ทั้ง
สามกองเป็นคนทมิฬหนึ่ง ยกมาตีเมืองราชบุรีทางหนึ่ง แดทางเมาะ
คมะนน ให้เมียนหุ้มเป็นแม่กองทัพหน้าทีหนึ่ง กับขุนนางตีบนาย
ค็อกกาหุ้มหนึ่ง บิดุงยงหนึ่ง ตะเดจอหนึ่ง บันญาอูหนึ่ง
อากาศจอแทงหนึ่ง ตานซางไม้หนึ่ง อคองหุ้มหนึ่ง บันญิตะจวงหนึ่ง
ดไมหุ้มหนึ่ง ชยคองอากาศหนึ่ง ถือพลหมื่นหนึ่งยกมาทางด่าน
พระเจดีย์สามองค์ แดให้เมียนเมหุ้มเป็นแม่กองทัพหน้าที่สอง กับ
ข้อยแหดกยาแยชองหนึ่ง จอกกาไม้หนึ่ง จอกแยไม้หนึ่ง ตเหียง
บันญีหนึ่ง ถือพลห้าพันยกหนุนมาอีกทัพหนึ่ง แดทัพที่สามนั้น ให้คอง

กามะราชบุตรที่ตามมาเป็นแม่ทัพ กับยานจุหวุ่นหนึ่ง จิตของสัตว์หนึ่ง
 แยกหวุ่นหนึ่ง ฮวดหวุ่นหนึ่ง ถือพดหมื่นหนึ่ง ยกหนุนมาอีก
 ทัพหนึ่ง แดทัพที่ขึ้น ให้ตีแควจกภูราชบุตรที่สองเป็นแม่ทัพ กับเมฆรา
 ไบหนึ่ง อภิกคอบหนึ่ง อากาบันญ์หนึ่ง มโยตคหวุ่นหนึ่ง ถือ
 พดหมื่นหนึ่ง ยกหนุนมาอีกทัพหนึ่ง แดกองทัพหลวงพระเจ้าปดุง
 เจ้าอิงวะเป็นที่ห้า ไพร่พดสองหมื่น ให้อัศวังมุเป็นกองนำ กับจาว
 ไบหนึ่ง ยไธไบหนึ่ง ปกัหวุ่นหนึ่ง ตอกาซุงถ้องหวุ่นหนึ่ง
 เมจุหวุ่นหนึ่ง เป็นทนาย แตบักชวานัน ให้มัยฮอกฉังมุเป็นแม่กอง
 กับอ่ามตอกหวุ่นหนึ่ง ควนเซงหวุ่นหนึ่ง แดจาดอพวาหนึ่ง ยัดจอก
 ไบหนึ่ง งาจุหวุ่นหนึ่ง เป็นทนาย แตบักชายนัน ให้คอง
 แวงมุเป็นแม่กอง กับแดกรุยกมุหนึ่ง แดเซงหวุ่นหนึ่ง ญวนจุ
 หวุ่นหนึ่ง เยกหวุ่นหนึ่ง สับจอพวาหนึ่ง เป็นทนาย แด
 กองทัพที่ตั้งนั้น ให้อัสนอกแวงมุเป็นแม่กอง กับรวาดักหวุ่นหนึ่ง
 ออกกระมาหวุ่นหนึ่ง โมกของจอพวาหนึ่ง โมเยียงจอพวาหนึ่ง โมมิกจ
 พวาหนึ่ง เป็นทนาย สิริทงห้าทัพเป็นคนห้าหมื่นห้าพัน ยกมา
 ทางเมืองกาญจนบุรีทางหนึ่ง แดทางเมืองตากนัน รุกคองเวดระจ
 แดงเป็นแม่ทัพ กับชุยคองนรทาหนึ่ง ชุยคองสัตว์จอพวาหนึ่ง ถือ
 พดสามพันเป็นกองนำ ให้จ้อชองนรทาถือพดสองพันเป็นกองหนุน ทง
 สองทัพเป็นคนห้าพันยกมาทางหนึ่ง ทางเมืองเชียงใหม่ นั้น ให้ตีโตะมหา
 สัตว์อุจนา เจ้าเมืองคองฮู เป็นไบชุกแม่ทัพ กับนายทัพนายกองเป็น
 ทนายนาย ถือพดสองหมื่นสามพันยกมาทางหนึ่ง ครั้นมาถึงเมือง
 เชียงแสน ตโตะมหาสัตว์อุจนา จึงบังคับให้เนมโยสัหชุยระเป็นแม่ทัพ

กับบ้านญาติของไม้หนึ่ง ดุษณีของไม้หนึ่ง ปถมนไม้หนึ่ง มัตขุมรันไม้หนึ่ง
 มิกอุไม้หนึ่ง แยกอนรธาหนึ่ง ตำระจอรูหนึ่ง เป็นแปคนาย ถือพดห้า
 พัน ยกแยกมาค้เมืองสวรรค์โลกทางหนึ่ง เมืองสุโขไทยทางหนึ่ง
 เมืองพระพิศณุโลกทางหนึ่ง แดทางเจ้หมันนั้น แต่งให้ฮาปรกามนี้
 เจ้เมืองเชียงแค้นเป็นแม่ทัพ กับพระยายของหนึ่ง พระยาไชยหนึ่ง
 เชียงกเดหนึ่ง น้อยอรรทหนึ่ง เป็นห้านาย ถือพดพม่าดาวสาม
 พันเป็นกองนำ สโตระมหาดีริยอุณาเป็นแม่ทัพ กับแจกแกไม้หนึ่ง
 อุดงห่วนหนึ่ง อุดิงแจกคะไม้หนึ่ง เหมโยยันคิมิกหนึ่ง พระยา
 แพร่หนึ่ง เป็นหกนาย ถือพดหมันห้าพัน ทั้งสองทัพเป็นคนหมัน
 แปดพัน ยกมาค้เมืองนครดำปางทางหนึ่ง แดกองทัพพม่ายกมาครั้ง
 นั้นมากกว่ามากหลายทัพหลายกอง ยิ่งกว่าครั้งก่อน ๆ สิริรพดทั้งต้น
 ทัพทัพเป็นคนถึงแค้นหนึ่งกับสามพันด้วยกัน สรรพด้วยช้างม้าเครื่อง
 สรรพเส้าตราวุธพร้อมทุกทัพทุกกอง แดยกมาหาพร้อมกันทุกทางไม่.

๑ ฝ่ายพระเจ้าอังวะ ให้อินชระมหาอุปราชาราชบุครผู้ใหญ่ กับ
 อินชระห่วนอำมาตย์อยู่รักษาพระนคร แด่ถุกยกทัพบกทัพเรือพร้อมทัพ
 อยู่ณเมืองเมาะคะมะ เร่งให้ทัพหน้าทีหนึ่งยกมาตั้งอยู่ณเมืองส้ม แด่
 เเดินทัพดวงเข้ามาถึงค่านพระเจดีย์สามองค์ก่อนทัพทางอื่น ๆ ทั่งนั้น.

๑ ฝ่ายข้างพระมหานครศรีอยุธยา ถึงณวันอาทิตย์ เดือนสิบสอง
 แรมเก้าค่ำ พวกกองมอญออกไปตระเวนด่านถับเข้ามาราบทูตว่า
 ราษฎรพม่ายกกองทัพมาตั้งอยู่ณเมืองส้ม จะยกเข้ามาค้พระนคร.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิศพรพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ได้ทรง
 ทราบข่าวก็คักตั้งนั้น จึงดำรัสให้ประชุมพระราชวงษานุวงษ์ มีกรม

พระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลังเป็นต้น กับทั้งท้าวพระยาเสนาบดี
มนตรีมุขทั้งทนายพร้อมกัน ดำรัสปรึกษาราชการสงครามเป็นหลาย
เวลา ในลำดับนั้นหนังสือบอกเมืองชุมพร เมืองถลาง เมืองกาญจนบุรี
เมืองราชบุรี เมืองตาก เมืองกำแพงเพชร เมืองพระพิษณุโลก
เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองนครลำปาง บอกข้าราชการ
คึกว่าทัพพม่ายกมาเป็นหลายทัพหลายทาง ทั้งปากใต้ฝ่ายเหนือ แล
หนังสือบอกมาถึงเมือง ๆ กัน.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชโองการโปรดให้สมเด็จพระ
พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธา
ทัพหลวง ไปรบทัพพม่าข้าศึกทางเมืองกาญจนบุรี โปรดให้เจ้าพระยา
รัตนพิพิธ ผู้ว่าราชการมณฑลสุหนายก คุมกองทัพท้าวพระยาข้า
ทูลดอของชุดพระบาทฝ่ายพระราชวังหลวง แลทัพหัวเมืองทั้งปวงโดย
เสด็จพระราชดำเนินอีกทัพหนึ่ง แลโปรดให้เจ้าพระยาธรรมราชาธิบดี กับ
เจ้าพระยามหาเสนาฯ เป็นแม่ทัพ ยกกองทัพออกไปตั้งรับทัพพม่าณเมือง
ราชบุรีทัพหนึ่ง แลทางเหนือมีพระราชดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าหลาน
เธอ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง กับสมเด็จพระเจ้า
หลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ แลเจ้าพระยามหาเสนาบดี
ศรีสัมฤทธิ์พระกระดาโทม เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม แล
ท้าวพระยาข้าราชการในกรุง ฯ แลหัวเมืองทั้งปวง ยกกองทัพไปตั้งรับ
พม่าณเมืองนครสวรรค์ทัพหนึ่ง.

๑) ครั้นถึงวันศุภวารมहाพิไชยมงคลนักขัตฤกษ์ ในมิกสิรมาศศุภวัน
ศฤกษ์ จึงสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบถวาย

มังคมดาสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า เสด็จทรงเรือพระที่นั่งบัลลังก์
 แก้วจักรพรรดิมีดทองทับ พระที่นั่งสวัสดิขิงไชยประกอบพันคำทรงพระ
 ไชยนำเสด็จ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลตลอดของรูดพระบาทโดยเสด็จ
 คานคา คำเนินพยุหโยธาทัพหลวงจากกรุงเทพมหานครโดยทางชลมารค
 คำรัศให้พระยากระตาโหมราชเสนา พระยาจำแสนยากร เปนกงหน้า
 ให้เจ้าพระยารัตนาพิพิธผู้ว่าที่สมุหนายกเปนทัพเกี่ยวกาย สมเด็จพระเจ้า
 น้อยยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาเปนยุกรมบัตร พระยามณเฑียร
 บาลเปนกงหลัง แดพลทหารในกองทัพหลวงทั้งสนนเป็นคนสามหมื่น
 สรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพศาสตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก คำเนิน
 ทัพไปตั้งทางบกทางเรือ ถึงตำบลลาดหญ้า เห็นเมืองกาญจนบุรี
 จึงมีพระราชบัญชาตรำรัศให้หยุดทัพหลวงอยู่ที่นั่น แล้วให้กงหน้ากง
 หนุนตั้งค่ายรายกันอยู่เป็นหลายค่าย ชักปืนกาถึงกันทุก ๆ ค่าย แด
 ค่ายหลวงนั้นตั้งห่างค่ายหน้าลงมาทางห้าเดิน แล้วให้ซุกตั้งนามเพดาะ
 บั๊กจวากหนามตามท่านองค์พร้อมเสร็จ แล้วดำรัศให้พระยามหาโยธา
 คุมกองมอญสามพันยกออกไปตั้งค่ายวัดทัพอยู่ณตำบลกรามช้าง.

๑ ฝ่ายทัพเจ้าพระยาธรรมมาธิบดี เจ้าพระยายมราช ถือพลห้าพัน
 ยกออกไปตั้งค่ายอยู่ณเมืองราชบุรีเป็นหลายค่าย แดกองทัพกรมพระ
 ราชวังหลัง แดกรมหลวงนรินทรรัตนเรศพลหมื่นห้าพัน ก็ยกไปตั้ง
 ค่ายหลวงอยู่ณเมืองนครสวรรค์ ให้เจ้าพระยามหาเสนาเปนกงหน้า
 ไปตั้งค่ายณเมืองพิศิตร เจ้าพระยาพระคลัง แดพระยาอุไทยธรรม
 เปนกงหลัง ตั้งค่ายอยู่ณเมืองไทรนาท ระวังพม่าจะยกมาทาง
 ตำบลเมืองอุไทยธานี.

๑) ฝ่ายกองทัพพระเจ้าอองวะซึ่งยกมาทางเมืองเมาคมะ ทพนาทหนึ่ง
 ต่่วงเข้ามาทางด่านกรามช้าง เข้าตีค่ายทัพพระยามหาโยธาแตกพ่าย
 เข้ามา แล้วเดินทัพมาถึงตำบลตาดหญ้าซึ่งทัพหลวงออกไปตั้งค่ายรับ
 ยู่ณนี้ แต่ทพนาททั้งสองก็ยกหนุนมาถึงเป็นคนหมิ่นหาพันด้วยกัน เมียน
 หุ่นกับเมียนเมหฺวุ่นแม่ทัพทั้งสององ ก็ให้นายทัพนายกองทั้งปวง
 เกณฑ์พลทหารตั้งค่ายรายกันไปเป็นหลายค่าย ชุกับกวางถึงกัน แต่
 ทัพตะแคงกมะที่สามก็ยกหนุนมาตั้งค่ายอยู่ณท่าดินแดง ทัพตะแคง
 จุกุกก็ยกมาตั้งค่ายอยู่ณท่ามดบ ทัพหลวงพระเจ้าอองวะยกมาตั้ง
 ค่ายใหญ่อยู่ณพระเจดีย์สามองค์ที่แดนคอแดน คอยฟังข้อราชการซึ่ง
 กองนำจะบอกมาประการใด จะได้เกณฑ์ทัพอุดหนุนเพิ่มเติมมาช่วย
 แล้วให้เกณฑ์พลกองทัพองดำเลี้ยงขนเส่มียงอาหารมาส่งกองนำ ซึ่งมาตั้ง
 รมอยู่ณนี้มิได้ขาด.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ จึงมีพระราช
 บัญชัรคำรัสให้ท้าวมหาพรยา นายทัพนายกองทั้งปวง ยกพลทหารออก
 โจมค้ำค่ายพม่า ๆ คอรบเบฬสามารถ พลทหารไทยทหารพม่าต่างยังมี
 ได้ตอบกันทั้งสองฝ่าย ต้มตายแต่ลำบากทั้งสองข้าง ทัพไทยจะ
 แหกหักเอาค่ายพม่ามิได้ก็ถอยเข้าค่าย จึงมีพระราชบัญชาให้ทำครก
 ทำสากใหญ่ไว้ในค่ายหลวงสามสำรับ คำรัสให้ประกาศแก่นายทัพ
 นายกองเดทหารทั้งปวงว่า ถ้าผู้ใดถอยหนีช้าศึกจะเอาตัวลงใส่ในครก
 โรดกเสี้ย แล้วคำรัสให้พระยาดีหราเสโย พระยาท่ายน้ำ พระยา
 เพ็ชรบุรี สามนายเป็นนายทัพกองโจร พระยารามคำแหง พระ
 เสด้านนท์เป็นปลัดทัพ ถือพลห้าร้อย ยกถอดดัดม้าไปคอยสกัดตี

คัดกของตำเตียงพม่าที่ตำบลพุไคร้ของแคว อย่านให้พม่าส่งตำเตียงกันได้
 พระยาศรีหราชเดโชแต่ทำวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวาย
 บังคมถวายกพดทหารไปกระทำการตามพระราชกำหนด คอยสกัดคักของ
 ตำเตียงพม่า จับพม่าได้บ้างส่งตงไปยังทัพหลวง แล้วคักยอทัตต่อข้าศึก
 หลัดหนีไปตั้งชุมนุมทัพอยู่ที่ชน แลชุมนุมในกองทัพมาพร้อมถ้าวโทษ
 ให้กราบทูลพระกรุณา จึงดำรัสให้พระยามณเฑียรบาลแต่ข้าหลวงหลาย
 นาย ยกพดทหารไปจับตัวพระยานายทัพของโจรทั้งสามนายประหาร
 หัวครเดี่ย คัดคักสำเนาถวาย แต่ปลัดทัพสองนายนั้น ให้เอาดาบ
 ดับคักคนละสามเตียง ให้ชุมนุมผู้เป็นโจรย่นำทางไป พระยา
 มณเฑียรบาลแต่ข้าหลวงทั้งปวง กราบถวายบังคมถวายไปถึงที่ทัพ
 กองโจรไปตั้งชุมนุมอยู่ จึงพิจารณาไต่ถามไต่ความเปนดัดยศสมคำโจรย่น
 จึงคัดคักพระยาศรีหราชเดโช พระยาท้ายน้ำ พระยาเพ็ชรบุรีทั้งสาม
 นายไล่ชดอมแล้วเอาดาบดับคักพระยารามคำแหง แลพระเสนานนท์
 คนละสามเตียง ตามพระราชบัญญัติครุฑที่สั่งแล้ว นำเอาชดอมไล่
 คักคักนายทัพทั้งสามกตบมากกราบทูลถวายณค่ายหลวง มีพระราชบัญญัติ
 ให้เอาคักไปเสียบประจานไว้หน้าค่าย อย่านให้ผู้ใดเอาเยี่ยงอย่าง แล้ว
 ดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าขุนเณร เปนนายทัพกองโจร
 กับข้าหลวงหลายนาย คุมพดทหารพันหนึ่งยกไปบรรจบกับกองโจรเดิม
 เปนคนพันห้าร้อย ไปคอยก้วสกัดคักของตำเตียงพม่าที่ตำบลพุไคร้
 ดังก่อน อย่านให้พม่าส่งเตียงอาหารกันได้ กองทัพพม่าซึ่งมาตั้งรบ
 ชุมนั้นจะไต่ถอยกำลังดง พระองค์เจ้าขุนเณรแต่นายทัพนายกองทั้งปวง

ก็กราบถวายบังคมลา ยกไปกระทำการตามรับสั่ง คอยชุ่มสัดก็
ตัดกองดำเตียงพม่า จับได้พม่าแต่ข้างม้าโคต่างส่งมาถวายเนือง ๆ.

๑ ฝ่ายแม่ทัพนำพม่าทั้งสองนาย ให้แต่งหอรับขึ้นณค่ายหน้าเป็น
หลายแห่ง ให้เอาปืนใหญ่ขึ้นตั้งบนหอรับยิงค่ายทัพไทย จึงมี
พระราชบัญชาให้เอาปืนตูกไม้ครึ่งแผ่นคินคาถาเข็นออกไปตั้งนำค่าย ยิง
ค่ายแต่หอรับพม่าหักพังลงเป็นหลายค่าย แต่พม่าในค่ายถูกกระสุน
ปืนตูกไม้ ต้มตายแต่ลำบากเป็นอันมาก มีอาเจยกออกนอกค่ายได้
รักษามันอยู่แต่ในค่าย ทั้งขัดเสบียงอาหารถอยกำลังลง จึงมี
พระราชบัญชาให้แต่งหนังสือบอกขั้วราชการสงคราม ให้ข้าหลวงถือ
เข้ามากราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชณกรุงเทพมหานคร.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าหัวอง ได้ทรงทราบในข้อ
ราชการสงคราม ก็ทรงพระราชปริวิตกเกรงจะเอาไชยชนะเข้าศึก
มิได้ โดยเร็ว ครั้นถึงณวันอาทิตย์เดือนยี่ ขึ้นเก้าค่ำ จึงเสด็จทรง
เรือพระที่นั่งมดลงกับบุษบกพิศาดประกอบพันแดง พระที่นั่งพมามเมือง
อินทร์ ประกอบพันคำทรงพระไชยนำเสด็จ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยา
ข้าทูลฉลองของขลุ้พระบาท โดยเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันมาก แต่พลโยธา
หาญในขบวนทัพหลวงสองหมื่น เสด็จยาตราพดนาจพยุหออกจากกรุง
เทพมหานครไปโดยทางชลมารคถึงเมืองกาญจนบุรี สมเด็จพระอนุชา
ธิราชได้ทรงทราบก็เสด็จพระราชดำเนินลงมาถวายบังคมรับเสด็จ จึง
ทรงช้างพระที่นั่งพังเทพธิดาสั่งห้าศอกกับหกนิ้ว ผูกกุบทอง พร้อม
ด้วยเครื่องพระกนิภมัย แลธงไชยราชกระบี่ขลุ้พระศรุธพาทนะแห่โดย
ขนาด พลโยธาหาญล้วนสวมใส่เสื้อสกัดแดดแดงมวกแดง พริ้ง

พร้อมด้วยพลตำรวจพิเศษ แดงทวนขวอนขึ้นนั่งดับสรวพอเนกวิชา
 ตำราดูแห่นแห่แต่ได้ว ประโคมฆ้องไชยเบญจตุริยดนตรีแดรดังขักตอง
 ชนะโครมกรีกกักก้องท้องทุดีอย่างคพณต์ณทตถาน ตำเนียงพดทหาร
 โห้ร้องบันภาศัพทอุโฆษกาทณณนาท กตัพยุทบาทราโยธาทัพหลวง
 บรรลุถึงพระตำหนักค่ายสมเด็จพระอนุชาธิราช เสด็จยาศราพระคชาธาร
 เข้าบรรทมเกษ เสด็จราชาคารกะที่ประทับพลับพลาไชยแล้ว มี
 พระราชโองการดำรัสปลุกษาราชกิจการสงครามกับด้วยสมเด็จพระอนุชา
 ธิราชเจ้า สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าจึงกราบทูลพระกรุณาว่าทัพพม่า
 ข้าศึกจวนจะแตกอยู่แล้ว อย่าทรงพระวิตกเลย ข้าพระพุทธเจ้าขอ
 รับพระราชอุระอาดำในราชการงานสงคราม เอาไชยธานีพม่าปัจจา
 มิตรสนองพระเดชพระคุณจงได้ ขออัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินกลับ
 ค่ายยังพระนครเถิด จะได้ทรงพระราชดำริห์จัดแจงการซึ่งจะต่อสู้วิราช
 ศึกกรในทางอื่น ๆ สืบไป สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ทรงเห็นชอบ
 ด้วยซึ่งสมเด็จพระบรมราชอนุชากราบทูลพระกรุณานั้น ครั้นเพลาค่ำ
 ลงวันนั้น จึงเสด็จยาศราทัพหลวงกลับมาโดยขบวนราบ ถึงเมือง
 กาญจนบุรีแล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่ง ดำเนินพดนาว่าพยุหทัพกลับคายัง
 พระมหานคร.

๑ ฝ่ายพม่าได้ขึ้นตั้งรับพล แดแต่ียงข้างม้าธองกตองกักก้องสนับไป
 ทงป่า จึงชนคูนหอรบเห็นทัพหลวงยกหนุนมา ข้างม้าวิ่งพลเป็นอันมาก
 ก็คิดครันคร้ามขามพระเดชานุภาพเป็นกำลัง แมทัพทั้งสองนายจึงให้เก็บ
 เขาถูกปืนไม้ ซึ่งยิงไปตกลงในค่าย ให้ศอญากับไพร่นำไปถวายพระเจ้า
 อยังจะ กราบทูลว่าไทยเขาไม้เป็นตูกปืน คือไม้ทมคต้นทงป่าจึงจะต้น

กระตุนปั่นเขา เมื่อโตไม่ใหญ่จะขึ้น ซึ่งจะคิดเขาเมืองไทยให้ ไตนั้นเห็น
 เป็นเหลือกำลัง ทั้งกองโจรไทยก็มาตั้งชุมนุมดักคึดคักดำเตียง เต็มยง
 อาหารซึ่งจะส่งกันก็ขัดสน ทัพถ้อคอยากถอยกำลังตั้งตั้งทุกวัน ๆ จะขอ
 พระราชทานดำทัพ พระเจ้าอังวะก็เห็นด้วย จึงให้มีหนังสือคอบมาถึง
 แม่ทัพว่า ให้รั้งรอคู้ท่วงที่ก่อน ถ้าทัพถ้อโรยหนักเห็นจะทำการไปไม่
 ดำเร็จจึงค่อยถอยทัพถอย อย่าให้เสียที่แก่ข้าศึก แม่ทัพได้แจ้งในหนังสือ
 รั้งตั้งพระเจ้าอังวะก็รั้งรออยู่ค้อรบแต่ในค่าย มิได้ยกออกรบนอกค่าย.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ จึงทรงพระราช
 ดำริให้เปนถกคัก เพลาถกถางกันให้ผ่อนข้างมาว่าพดตงมายังค่ายเมือง
 กาญจนบุรี ครั้นเพลาเช้าจึงให้ยกถกถางไปยังค่ายหลวง ให้เดิน
 พดตงข้างมาเรียรายกันเนืองขึ้นไปอย่าให้ขาดตั้งแต่เช้าจนเย็น ถวง
 พม่าให้เห็นว่ากองทัพยกหนุนมาเพนอันมาก กระทำตั้งตั้งทุกวัน ๆ.

๑) ฝ่ายพม่าขึ้นคอบนทอรบเห็นตั้งนั้น ก็ดำคัญว่ากองทัพไทยยกเพิ่ม
 เต็มมากขึ้นมาทุกวัน ก็ยิงย้อท้อเกรงถัวเพนอันมาก อนึ่งด้วย
 เศรษฐะพระบรมโพธิ์สมภาร บันดาลให้ ทัพพม่าบังเกิดไข้ทรพิษมีด้วย
 เจ็บดำบาดล้มตายก็มาก ทั้งขัดเต็มายังอาหาร กำลังก็ถอยถง
 ทุกประการ.

๑) ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสามแรมสี่ค่ำ จึงมีพระราชบัญชาครุฑดำ
 ให้ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ยกพดทหารออกระคตคตค้าย
 พม่าทุกทัพทุกกอง ให้เอาปืนใหญ่ถากถ้อออกยิงค่ายพม่าทุก ๆ ค่าย
 ค่ายถ้อทอรบหักพังทำลายถงเพนหลายตำบล พม่าค้อรบยังปืนใหญ่
 น้อยได้ค้อมอยู่ตั้งแต่เช้าจนค่ำ ครั้นเพลาประมาณทุ่มเศษแม่ทัพพม่า

เห็นเหลือกำลังจะค้อมมิได้ ก็แตกฉานออกจากค่ายพ่ายหนีไป พด
 ทหารไทยเข้าค่ายพม่าได้ทั้งชั้น จับได้ผู้คนทั้งคี่แต่บ่วงกับเครื่องดำตรา
 วุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก จึงมีพระราชบัญชาตรัสสั่งให้กองทัพ
 ทั้งปวงยกติดตามพม่าไปจนปลายแดน จับได้พม่าซึ่งหนีไปมีทันกับทั้ง
 ช้างม้าเครื่องดำตราวุธมาถวายเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายกองโจรพระองค์เจ้าขุนเณร ได้แจ้งว่าทัพพม่าแตกพ่ายหนี
 แล้ว ก็ยกออกก้าวฉกติดตามกตางทวง จับได้ผู้คนแต่เครื่อง
 ดำตราวุธช้างม้าก็มากส่งลงมาถวายเป็นอันมาก ด้วยยกติดตามไป
 ถึงท่าดินแดงแต่สามวัน.

๑ ฝ่ายตะแคงกามะแม่ทัพที่ตามแจ้งว่าทัพพม่าแตกแล้ว ก็แต่งหนังสือ
 บอกให้มาไซ รมถือไปแจ้งแก่ตะแคงจ๊กกูแม่ทัพที่ แดกราบทูตพระเจ้า
 อังวะ แล้วก็เร่งเลิกทัพกลับไป พระเจ้าอังวะได้ทราบในหนังสือ
 บอกว่าทัพพม่าแตกแล้วก็เสียดพระไทย สั่งให้เลิกกองทัพทั้งปวงกลับไป
 ณเมืองเมาะตมะโดยเร็ว.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เมื่อมีไชยขำนะ
 แก่พม่าบัจจามิตรสำเร็จราชการสงครามแล้ว จึงดำรัสให้ชาห์ดวงถือ
 หนังสือบอกเข้าไปกราบทูต ณ กรุงเทมมหานคร แล้วดำรัสให้กองทัพ
 พระยากระลาโหมราชเสนา พระยาจำแค้นยากร ยกทัพบกลงมา
 ทางด่านเมืองราชบุรี แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งเคลื่อนทัพหลวงลงมา
 โดยชลวนาวาพยุหทางชลมารคมายังเมืองราชบุรี.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งยกมาจากเมืองทวายนั้น เห็นทัพพม่าเข้าไม่
 พร้อมกัน ค่อยทัพทางดาดหญ้าแตกไปแล้ว จึงฟังมาถึงด่านเจ้า

ชว้าว แลทัพเจ้าเมืองทวายกองนำยกลงด่านเข้ามาตั้งค่ายอยู่นอกเขาวง
 แดนเมืองราชบุรี ทัพจิกสินไม้กองหนุนยกมาถึงด่าน ทัพนอก
 แฉกคิกห้วนแม่ทัพมาตั้งค่ายอยู่นท้องชาตรี แลไพร่พลพม่าของนำ
 ถอบเข้ามา เก็บผลหมากรมะพร้าว ของสวนใน แขวงเมืองราชบุรี เขาไป ยัง
 กองทัพ แลเจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมาแม่ทัพซึ่งตั้งค่าย
 อยู่นเมืองราชบุรีนั้นมีความประมาท มิได้จัดแจงแต่งกองลาดตระเวน
 ไปสืบราชการศึก หารู้ว่ากองทัพพม่ายกเข้ามาตั้งอยู่ที่ใดไม่.

๑ ฝ่ายทัพพระยากระต่าโหมราชเสนา พระยาจำแสนยากร ยก
 อ้อมป่ามาทางบก พบค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่นอกเขาวง ก็ขับพลทหาร
 เข้าโจมตีหักเอาค่าย พม่าล้อมเป็นสามารด ยิงปืนใหญ่น้อยได้
 คอบกันทั้งสองฝ่าย พลทหารไทยเข้ามีนค่ายเขี่ยค่าย ได้รับกันถึง
 ศลุมบอน พลพม่าค้ำทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีเป็นอดหม่าน พล
 ทัพไทยไล่ติดตามไปจนถึงด่าน กองนำพม่าที่แตกหนีไปนั้น ไปปะทะ
 กองหนุนซึ่งตั้งอยู่ณด่านก็พากันแตกหนีไปมิได้คอบรบ กองทัพไทยจับได้
 ไพร่พลพม่าแลได้เครื่องศาสตราวุธต่างๆ แม่ทัพทั้งสองจึงแต่งหนังสือ
 บอกขื่อราชการซึ่งได้ไชยชำนะแก่เจ้าศึกกับทั้งพม่าเสดย แลเครื่อง
 ศาสตราวุธ ให้นายไพร่ในกองทัพนำเข้ามากราบทูลถวาย พอทัพ
 หลวงเสด็จมาถึงเมืองราชบุรีได้ทรงทราบในหนังสือบอก จึงให้ตั้งพระ
 ราชอาชญาจำเจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมาแม่ทัพ แลนาย
 ทัพนายกองทั้งปวงไว้ณค่ายเมืองราชบุรี แล้วยกเข้ามากราบทูลพระ
 กรุณาณกรุงเทพมหานครว่า จะขอพระราชทานประหารชีวิตแม่ทัพ
 ทั้งสองเสดย.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าหลวง จึงโปรดให้มีตรา
 คอบออกไปขอตัววิเศษเจ้าพระยาทั้งสองไว้ ด้วยมีความชอบมาแต่ก่อน
 ให้แต่งตั้งพระราชอาญากระทำโทษประจาน ตามพระโอัยการศึก.

๑ สมเด็จพระอนุชาธิราชได้ทรงทราบในท้องครารับสั่งแล้ว จึงให้ตั้ง
 พระราชอาญาแก่เจ้าพระยาทั้งสอง ให้ โทษที่ระงับแล้วให้กระ
 เวนรอบค่าย ให้ถอดเสี้ยจากถานาคักคี่ แดนายทัพนายกองทั้งปวง
 นั้นให้ตั้งพระราชอาญาเขียนหนังสือ แล้วเสด็จเสด็จทัพคืนเข้าพระนคร
 ขึ้นเฝ้าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช กราบทูลแถลงข้อราชการสงครามทั้ง
 ปวง แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์จึงดำรัสปลุกษา
 ราชการแก่กัน ว่ากองทัพพม่าซึ่งยกมาตีหัวเมืองชายทะเลฝ่ายตะวันตก
 นั้นยังหาทันได้แต่งกองทัพออกไปต่อสู้ช่วยหัวเมืองทั้งปวงไม่ ด้วยศึก
 คัดพันกันอยู่ทางไกลพระนคร ต้องค้อมรบทางที่ไกลเสียก่อน บัดนี้
 ราชการสงครามทางไกลก็สำเร็จแล้ว จึงมีพระราชโองการดำรัสให้
 สมเด็จพระอนุชาธิราชยาตราพาทัพหลวงออกไปทางทะเลปราบปราม
 ราชคัษกรหัวเมืองปากใต้ฝ่ายตะวันตก สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจะ
 เสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธาทัพหลวงไปปราบอริราชไพรีณหัวเมืองฝ่าย
 เหนือ ครั้นครีชีพฤกษ์ราชการสงครามกันเสร็จแล้ว สมเด็จพระ
 อนุชาธิราชเจ้าก็ให้จัดแจงเรือรบเรือทะเลเป็นอันมาก สรรพด้วยเครื่อง
 สรรพสาตราวุธปืนใหญ่น้อยพร้อมเสร็จ.

๑ ถึงณวันเสาร์เดือนสี่ขึ้นห้าค่ำ ได้มีหาพิไชยนักขัตฤกษ์ สมเด็จพระ
 พระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระ
 บรมเชษฐาธิราชเจ้า เสด็จทรงเรือพระที่นั่งสำเภาทองท้ายรถ ให้

ยาตรามหาณาชาพยุหทัพหลวงออกจากกรุงเทพมหานคร ไปโดยทาง
 ท้องทะเลใหญ่ พัดรบพดแจวดองหมื่นเศษ ต่วนพลชำระดวงพระราช
 วงษ์นำทั้งสิ้น ไซ้ ไบเรือรบทั้งปวงไปยังเมืองชุมพร เพื่อจะไปปราบ
 อริราชศัตรู อันมาย้ายบ้ทาพระราชอาณาเขตรณหัวเมืองปากใต้ฝ่าย
 ตะวันตกกั้น.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิศพรพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชดำรัส
 ให้เอาพม่าเสดยทั้งหลายซึ่งจับเป็นได้นั้นจำได้คุกไว้ทั้งสิ้น แล้วโปรด
 ให้พระยาเทพสุดาเจ้ากรมสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอคำหนักใหญ่ ถือ
 ท้องครารับตั้งขึ้นไปถึงสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมพระราชวังบวร
 สถานภิมุขฝ่ายหลัง ว่าบดินทรการศึกทางเมืองราชบุรีเมืองกาญจนบุรี
 สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมังกด เสด็จพระราช
 ดำเนินพดพยุหมาตราทัพหลวงไปปราบปัจจามิตร ได้ ไซ้ขานะตำเร็วแล้ว
 แดราชการสงครามข้างหัวเมืองฝ่ายเหนือ แม้นกรมพระราชวังหลังกระ
 ทำไม่สำเร็จ พระเคียรก็จะมีได้คงอยู่กับพระกายเป็นแท้ แดบดินทัพ
 หลวงก็จะเสด็จพระราชดำเนินขึ้นมา โดยเร็วอยู่แล้ว.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสี่ขึ้นสิบเอ็ดค่ำได้มีหาพิไชยอุดมฤกษ์ สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าหลวง ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่งมดตังกนกกระดองศรีธายรัตน
 พนแดง พระที่นั่งมณจกรพรรดิธายรัตนาคำทรงพระไชยนำเสด็จ
 พร้อมด้วยเรือท่าจพระยาเจ้าทูตของชุดพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลาย
 โดยเสด็จพระราชดำเนินตามขอบพยุหยาตราหน้าหลัง แดพดโยธาหาญ
 สามหมื่น สรรพด้วยเครื่องสรรพยุทธซึ่งไซ้ ให้ยาตรามหาพยุห
 ทัพหลวงจากกรุงเทพมหานคร ประทับร้อนแรมไปโดยทางชลมารคถึง

เมืองอินทบุรี ให้ตั้งค่ายแวดพระตำหนักทัพพลไชยเดชะประทับ
อยู่ณที่นั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพโตระมหาตรีโยจนายกมาถึงเมืองนครด้าปาง ให้
ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แดครั้งนั้นเมืองเชียงใหม่ร้างอยู่มิได้มีคนรักษา
ด้วยพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมือง ยกครอบครัวชาวเมืองหนีพม่าตง
มาอาศัยอยู่ณเมืองสุวรรณโลกแต่ครั้งแผ่นดินตาก ยังหาได้กลับขึ้น
ไปเมืองไม่ แดตัวพระยาวิเชียรปราการนั้นถึงแก่กรรม ครอบครัว
ชาวเมืองทั้งปวงยกกลับขึ้นไปอยู่ณเมืองนครด้าปางตั้งทัพพม่าจึงยก
เลยเมืองเชียงใหม่ลงมาตีเมืองนครทเดียว แดพระยาภาวดีเจ้าเมือง
เกณฑ์พลทหารรักษาหนาทแข็งเทนมืองกันเมืองเป็นสามารภ พม่าจะ
แหกหักเอาเมืองมิได้ก็ตั้งมั่นล้อมเมืองไว้ แดกองทัพเนมโยดีหุยะพด
ห้าพันก็ยกลงมาทางเมืองสุวรรณโลก พระยาสุวรรณโลก พระยา
สุโขไทย พระยาพิศณุโลก เห็นข้าศึกมากเหลือกำลัง ด้วยครั้ง
นั้นไพร่พลหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงนั้นน้อย แดผู้คนยบเย็นเสียแต่ครั้งทัพ
อแซห์ฮุ่นกันเป็นอันมาก ที่ยังเหลืออยู่ณนเบางนัก เจ้าเมืองทั้ง
ปวงจึงมิได้ศอรบ ต่าง ๆ ยกครอบครัวหนีเข้าป่า ทัพพม่าก็ยกถ่วง
เลยเมืองสุวรรณโลก เมืองสุโขไทย ลงมาตั้งค่ายอยู่ณปากน้ำพิงฝั่ง
ตะวันออก.

๑ ฝ่ายชุกของเงระจอทง ทงทัพพม่าทัพหนุนพดห้าพันก็ยกเข้ามา
ทางค่านเมืองตาก พระยากำแพงเพชรพระยาตากเห็นเหลือกำลังจะต่อ
รบ ก็แตกวิ่งหนีเข้าป่า ทัพพม่าก็ยกถ่วงมาตั้งค่ายอยู่ณบ้านระแหง
แขวงเมืองตาก.

๑ ฝ่ายกรมพระราชวังหลังได้ทรงทราบในท้องตราธิบดี ก็นัดตัวพระราช
 อาชญาเป็นกำลัง มีพระบัญชาสั่งให้กองทัพเจ้าพระยามหาเสนาซึ่งตั้ง
 ค่ายอยู่นเมืองพิศิตร ให้เร่งยกขึ้นไปตีค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่นปากน้ำพิง
 เจ้าพระยามหาเสนา จึงแต่งให้กองทัพพระยาธรรมาธิราชบุรีเป็นกองนำยกถ่วง
 หนักไปก่อน แล้วเจ้าพระยามหาเสนาก็ยกหนุนขึ้นไป แลทัพกรมพระ
 ราชวังหลัง ก็ยกกรมหลวงนรินทรเทวีเรศก็ยกตามทัพเจ้าพระยามหา
 เสนาขึ้นไปในภายหลัง.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยาธรรมาธิราชบุรียกขึ้นไปตามฝั่งแม่น้ำปากกระวัน
 ออกแต่เพลาเช้าครู่ แลเห็นฝูงนกกระทงข้ามแม่น้ำมาเห็นตะกุ่ม ๆ ไม่
 เห็นถนัด แลพระยาธรรมาธิราชบุรีนั้นเป็นคนฉลาด สำคัญว่าพม่ายกข้ามน้ำ
 มา ก็สั่งให้ รพตถาถอย ค่อยส่งข้างขึ้นจึงเห็นชัดว่าฝูงนกกระทงมี
 ไข่พม่า เจ้าพระยามหาเสนาแลกรมพระราชวังหลัง ได้ทราบว่าพระ
 ยาธรรมาธิราชบุรีตีฝูงนกกระทงถอยทัพมา จึงให้เอาตัวพระยาธรรมาธิราชบุรีมา
 ประหารชีวิตเสีย เขาค่ะเสียใจไว้ ทหาตทราย แล้วบอกลงมา
 กราบทูลพระกรุณายังทัพหลวง ทัพหลวงก็เสด็จพระราชดำเนินหนุน
 ขึ้นไป ตำรับให้กองทัพเจ้าพระยาเจ้าหลานเชอกรมหลวงเทพหริรักษ์ยก
 ไปบรรจบกับทัพเจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม ซึ่งตั้งค่าย
 อยู่นเมืองไชยนาท ให้ยกขึ้นไปทางปากน้ำโพ ตีทัพพม่าซึ่งมาตั้ง
 ค่ายอยู่นบ้านระแหงให้แตกโดยเร็ว แล้วทัพหลวงก็เสด็จขึ้นไปตั้งค่าย
 ใหญ่อยู่นางเข้าคอก ให้เรือตำรวจขึ้นไปเร่งกองทัพกรมพระราชวัง
 หลัง แลเจ้าพระยามหาเสนา ให้ยกเข้าตีค่ายพม่าณปากน้ำพิงให้
 แตกแต่ในวันเดียว แม่น้ำขึ้นน้ำไปจะเอาโทษถึงสิ้นชีวิต แลกรม

พระราชวังหลังกับเจ้าพระยามหาเสนาได้แจ้งในข้อรับตั้งตั้งนั้น ก็ตรวจ
เตรียมพดทหารทุกทัพทุกกองพร้อมเสร็จ.

๑ ครั้นถึงณวันอาทิตย์เดือนสี่แรมสี่ค่ำเพลาเช้า ก็ยกพดทหารทั้ง
ปวงเข้าโจมตีค่ายพม่าทุก ๆ ค่าย พม่าล้อมเป็นสามารด ยิงปืน
ใหญ่น้อยโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย รบกันแต่เช้าจนค่ำ ด้วยเดช
พระบรมโพธิ์สมภาร บันดาลให้พดกพม่าสยบด้อยอต่อเกรงกลัว
พระราชกฤษฎาเดชาภาพเป็นกำลัง มีอากาศอันค่อได้ พอเพลาประ
มาณยามหนึ่ง ทัพพม่าก็แตกฉานพ่ายหนีออกจากค่ายทุก ๆ ค่าย ลง
ข้ามแม่น้ำหนีไปฟากตะวันตกทั้งสิ้น แต่จมน้ำตายทั้งคนทั้งม้าประ
มาณแปดร้อยเศษ อาศัพลอยเต็มแม่น้ำจนน้ำกนมิได้ พดทัพไทย
ได้ติดตามจับได้เป็นอันมาก กรมพระราชวังหลังแแต่เจ้าพระยามหาเสนา
จึงให้ม้าใช้ รมดงไปกราบทูลพระกรุณาณค่ายหลวงบางเข้าตอก ว่า
ตีทัพพม่าแตกไปแล้ว.

๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบก็ทรงพระโสมนัส ดำรัสให้
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ยกกองทัพออก
จากทัพหลวง ขึ้นไปบรรจบทัพเจ้าพระยามหาเสนาณปากน้ำพิง ให้
ยกติดตามพม่าซึ่งแตกหนีไป ช่วยเมืองนครลำปางตีทัพพม่าซึ่งดงล้อม
เมืองนครลำปางอยู่นั้นให้แตกฉานจงได้ แล้วยำรัสให้ข้าหลวงขึ้นไป
เชิญเสด็จกรมพระราชวังหลัง แดกรมหลวงนรินทร์รัตนเรศลงมาเผ้ายัง
ค่ายหลวง กรมพระราชวังหลังแดกรมหลวงนรินทร์รัตนเรศก็ให้เด็ก
กองทัพลงมาตามพระราชกำหนด ให้คุมเอาพม่าเชลยซึ่งจับได้นั้นใส่
โถงกลงมาถวาย จึงมีพระราชดำรัสให้ตัดศีรษะพม่าเชลยเสียบไว้ตาม

หาตทรายายลงมาทุกคองนำจนถึงเมืองนครสวรรค์ เหตุชื่อนั้นให้จำ
มาทางต้น แต่เด็กที่พลุดวงลงมาตั้งประทับอยู่นค้ายเมืองนครสวรรค์
รอฟังราชการทัพซึ่งยกไปตีทัพพม่าทางระแหงแควปากน้ำโพนั้น.

๑) ฝ่ายกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ ยกขึ้นไปถึงเมืองกำแพงเพชร
จึงให้ทัพเจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม เป็นกองนำยกถ่วง
ไปก่อน ยังมีทันถึงค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่บ้านระแหงนั้น แดษยคอง
เวระจอกแทงแม่ทัพ ได้แจ้งข่าวว่ากองทัพทางปากน้ำโพนั้นแตกไปแล้ว
แล้วแจ้งว่าทัพไทยยกถ่วงเมืองกำแพงเพชรขึ้นมาก็มีที่ตั้งอยู่ค้อรบ เด็ก
ทัพหนีไปทางด่านแม่ด้าเมา เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม
แต่งกองลาดตระเวนไปสืบรู้ว่าทัพพม่าเด็กหนีไปแล้ว ก็บอกลงมาทูล
กรมหลวงเทพหริรักษ์ กรมหลวงเทพหริรักษ์กับออกลงมากราบทูล
พระกรุณาณเมืองนครสวรรค์.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบว่าศึกเด็กไปสิ้นแล้ว ก็ดำริ
ให้ข้าหลวงไปหากองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์กลับมายังเมืองนครสวรรค์
แล้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินทัพหลวงกลับยังพระมหานคร.

๑) ฝ่ายกองทัพเนมโยดีหุชยะซึ่งแตกไปแต่ปากน้ำโพถึงค่ายด้อมเมือง
นครด้าปาง จึงแจ้งความแก่ดีโคมะหาดีริยอุจนาซึ่งเป็น โบริกแม่ทัพ
ใหญ่ว่าได้รับกับทัพไทยเสียทีมา แดกองทัพไทยก็ยกติดตามขึ้นมาจน
จะถึงเมืองนครอยู่แล้ว พอกองทัพเจ้าพระยามหาเสนาแดกรมหลวง
จักรเจษฎายกขึ้นไปถึงเมืองนคร ก็ให้นายทัพนายกองทั้งปวงยกพล
ทหารเข้าระคมค้ค่ายพม่าซึ่งตั้งด้อมเมือง แดดีโคมะหาดีริยอุจนา
แม่ทัพกับอาปรกามนี้ให้พดพม่าออกค้อรบ ได้รับกันแต่เข้าจนเที่ยง

ทัพพม่าก็แตกฉานทั้งค่ายเสียพ่ายหนีไปสิ้น ไปพร้อมทัพกันอยู่ณเมือง
 เชียงแสน กองทัพกรุงก็เข้าไปในเมือง แดพระยาภาวดีเจ้าเมือง
 มีฝีมือเข้มแข็ง ด้รบพม่ารักษาเมืองอยู่ตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนสี่
 ทัพพม่ามาตั้งล้อมอยู่ถึงสี่เดือน จะหักเอาเมืองนครลำปางมิได้ จนทัพ
 กรุงยกขึ้นไปช่วย ทัพพม่าก็แตกหนีไป กรมหลวงจักรเจษฎาแดเจ้า
 พระยามหาเสนาธิบดีบอกลงมากราบทูลพระกรุณาณกรุงฯ ว่าได้ตีทัพ
 พม่าซึ่งล้อมเมืองนครลำปางนั้นแตกพ่ายไปแล้ว.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรงพระโสมนัส
 ดำรัสให้มหาดรหาคองทัพกัณฑ์ยังพระมหานคร แล้วพระราชทานบำเหน็จ
 แก่นายทัพนายกองทั้งปวง โดยควรแก่ความชอบ จึงทรงพระกรุณาโปรด
 ให้พระยาสุโขทัยธรรมเดือนที่เป็นเจ้าพระยามหาราช โปรดให้พระยาพิพัฒน์
 โกษาเดือนที่เป็นเจ้าพระยาธรรมมาธิบดี แล้วทรงพระราชดำริถึงพระยา
 ธรรมมา พระยามหาราชนอกราชการ ซึ่งเป็นโทษในการสงครามถอด
 เดียนั้น ว่าเป็นข้าราชการเก้าวุ ในชนบธรรมเนียมแผ่นดินมาก จึง
 โปรดตั้งพระยาธรรมมาเก่าเป็นพระยาศรีธรรมมาธิราชจางวางกรมวัง โปรด
 ตั้งพระยามหาราชเก่าเป็นพระยามหาธิราช รั้งราชการในกรมเมือง
 ขณะนั้นพระยาเพชรพิไชยหงษ์ถึงแก่กรรม จึงโปรดให้พระยาราชส่ง
 ครามเบา บุตรพระยาราชส่งครามซึ่งสอดพระนอหวัดปากโมกครั่งกรุงเก่า
 เดือนที่เป็นพระยาเพชรพิไชย พระราชทานพานทองทั้งต้นด้วยกัน.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งพระเจ้าอังวะให้ยกลงไปตีหัวเมืองไทย ฝ่ายพระ
 วัฒนคตามชายทะเลนั้น ก็ยกกองทัพมาพร้อมทัพอยู่ณเมือง
 มฤคแต่จนเดือนธันวาคม เก่งหุ่่นเม่งญี่แม่ทัพใหญ่ จึงให้ญี่หุ่่นเป็น

นายทัพถือพลตามพัน กับนายทัพนายกองทั้งปวงยกทัพเรือไปทางทะเล
 ลงไปตีเมืองถดาง แล้วให้เนม โยคุนนรค์เป็นนายทัพนำ กับนายทัพ
 นายกองทั้งปวง ถือพลสองพันห้าร้อยยกทัพบกมาทางเมืองกระ เมือง
 ระนอง เข้าตีเมืองชุมพร ตัวแก้วหัวนแม่ทัพใหญ่ถือพลสี่พันห้าร้อย
 ยกหนุนมา ทั้งสองทัพเป็นคนเจ็ดพัน แลทัพนายกองเข้ามาถึงเมือง
 ชุมพร เจ้าเมืองกรมการมีไพร่พลสำหรับเมืองน้อย เห็นจะค่อ
 รมมิได้ ก็เทครัวหนีเข้ามา ทัพพม่าเข้าเผาเมืองชุมพรเสียแล้ว
 กองนำก็ยกถ่วงออกไปตีเมืองไชยา แม่ทัพตั้งค่ายอยู่ณเมืองชุมพร
 แลครั่งนั้นทัพกรุงยังหาทันได้ยกออกไปช่วยไม่ ด้วยราชการศึกยังคิดพัน
 กันอยู่ทางกาญจนบุรี แลเจ้าเมืองกรมการเมืองไชยาได้แจ้งข่าวว่า
 เมืองชุมพรเสียแล้ว ก็มิได้ตั้งอยู่สู้รบ ยกครัวหนีเข้ามาไปสิ้น ทัพพม่า
 เข้าเผาเมืองไชยาแล้วก็ยกถ่วงออกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช.

๑๐ แลครั่งเมื่อก่อนพม่ายังไม่ยกมานั้น เจ้าพิศบุตรเขยเจ้านครเจ้า
 มาณกรุง ฯ กราบทูลฟ้องกล่าวโทษเจ้านครคดีเป็นหลายข้อ ทรงพระ
 กรุณาให้มีตราออกไปหาเจ้านครเข้ามาชำระความกัน โปรดให้เจ้า
 พระยามหาเสนาเป็นพระธรรมาการ เจ้านครแพความแก่เจ้าพิศบุตรเขย
 กราบถวายบังคมลาออกจากที่เจ้าเมืองขออยู่รับราชการในกรุง ฯ จึง
 ทรงพระกรุณา โปรดตั้งเจ้าพิศออกไปเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชแทน
 แลเจ้านครเก่าอยู่ในกรุงประมาณถึงมีกัณฑ์แก่กรรม ขณะเมื่อทัพพม่า
 ยกออกไปนั้น เจ้าพระยานครพิศได้แจ้งข่าวว่าเมืองชุมพรเมืองไชยาเสีย
 แล้ว จึงแต่งให้กรมการกับไพร่พันเศษยกมาตั้งค่ายวัดทัพอยู่ณท่าข้าม
 ค่ายแดนเมืองไชยา ทัพพม่าจับไทยชาวไชยาได้ ให้ไทยร้องบอก

ดวงพวกกองทัพเมืองนครว่าเมืองบางกอกเสียแล้ว พวกเองจะมาตั้ง
 สู้รบเห็นจะสู้ได้แล้วฤๅ ให้เร่งไปบอกเจ้านายให้มาอ่อนน้อมยอม
 เข้าด้วยโดยดีจึงจะรอดชีวิตร แม่นซัดแรงอยู่จะฆ่าเสียให้สิ้นทั้งเมือง
 แต่ทวารกกมให้เหลือ พวกกองทัพนครนำเอาเนื้อความไปแจ้งแก่เจ้า
 พระยานคร เจ้าพระยานครก็พิจารณาเห็นสมควรว่า ด้วยมิได้เห็น
 กองทัพกรุงยกออกมาช่วย เห็นว่ากรุงจะเสียแก่พม่าเสียแล้วหาทัพ
 มิได้ จึงพาบุตรภรรยาญาติวงศ์มิตรพวกรวมทั้งปวง หนีออก
 จากเมืองไปอยู่ณบ้านนอกเขาข้างตะวันตก บรรดากรมการแต่ไพร่
 บ้านพลเมืองทั้งปวง ก็ยกครอบครัวหนีไปอยู่ตำบลต่างๆ ทัพพม่า
 ก็ยกไปถึงเมืองเขาเมืองได้ ให้เที่ยวจับผู้คนแต่ครอบครัวได้เป็นอันมาก
 แล้วให้ ไทยชาว เมือง นครนำ พม่า ไป เทียวเกลี้ยกด้อม ผู้คนแต่ ครอบครัว
 ซึ่งหนีไปอยู่ทุกตำบลนั้น ที่เขาเกลี้ยกด้อมพม่าออกหากได้ตัวมาบ้าง
 ที่ไม่เข้าเกลี้ยกด้อมหนีเข้าป่าคงไปก็มาก แต่พวกไทยซึ่งได้ตัวมานั้น
 บรรดาชายพม่าฆ่าเสียเป็นอันมาก เอาไว้แต่หญิงกับทารก พม่าค้น
 เก็บเอาเงินทองสิ่งของทั้งปวงไว้ หาผู้ใดจะคิดอ่านสู้รบมิได้ กัด
 อำนาจพม่าเสียสิ้นทั้งนั้น พม่าก็ตั้งอยู่ในเมือง คิดจะยกออกไปตีเมือง
 พัทลุงเมืองสงขลาคือไป.

๑ ฝ่ายญ่ฮุ่นแม่ทัพเรือพม่าก็ยกทัพเรือลงไปที่เมือง ตะกั่วป่าตะกั่วทุ่ง
 แดกด้วยยกไปถึงเกาะถ้าง ให้พัทธหารชนบทเข้าตั้งค่ายล้อมเมือง
 ถ้างไว้เป็นหลายค่าย.

๑ ในขณะเมื่อศึกพม่าไปถึงเมืองนั้น พระยาถ้างถึงแก่กรรมเสีย
 ก่อนแล้ว ยังหาได้ตั้งเจ้าเมืองใหม่ไม่ แลภรรยาพระยาถ้างกับน้อง

สาวคนหนึ่งคิดอ่านกับกรมการท่งปวง เกณฑ์ไพร่พลตั้งค่ายใหญ่
 สองค่ายบึ่งอกันรักษาเมืองเป็นสามารก แดตัวภรรยาพระยาถาง
 กับน้องสาวนั้นของอาจกตำหาญ มิได้เกรงกลัวข้อยต่อข้าศึก เกณฑ์
 กรมการกับพลทหารทั้งชายหญิงออกกรมยั้งปืนใหญ่น้อยนอกค่ายสู้รบกับ
 พม่าทุกวัน ทพพม่าจะหักเอาเมืองมิได้ แต่สู้รบกันอยู่ประมาณ
 เดือนเศษ พม่าขัดเสบียงอาหารลงเห็นจะเอาเมืองมิได้ ก็เลิกทัพ
 ดงเรือกลับไป.

๑ ฝ่ายข้างเมืองพัตตุง ได้แจ้งข่าวว่าเมืองชุมพรเมืองไชยาเมืองนคร
 เดียวแก่พม่าแล้ว เจ้าเมืองกรมการท่งปวงปรึกษากันจะยกครอบครัว
 หนีเข้าป่า ขณะนั้นพระสงฆ์ของคหิงห้อมหาช่วย เป็นอริการอยู่
 ในอารามแขวงเมืองพัตตุง มีความวิตกการดี ชาวเมืองนับถือมาก
 จึงตั้งกระตุกประเจียดมวงคดแจกคนท่งปวงเป็นอันมาก พวกกรม
 การแทนนายบ้านนายแขวงทั้งหลายชักชวนไพร่พลเมืองมาขอเครื่องมหาช่วย
 แด้วคิดกันจะยกเข้ามารบพม่า ผู้คนเข้าด้วยประมาณพันเศษ ตรี
 เตรียมเครื่องตำราวุธพร้อมแล้ว ก็เชิญมหาช่วยอาจารย์ชานคานหา
 มาด้วยในกองทัพ ยกมาจากเมืองพัตตุงมาพักพลตั้งค่ายอยู่กลางทาง
 คอยจะรบทัพพม่าซึ่งจะยกออกไปแต่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพหลวงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ
 เสด็จยาศราพตนาว่าทัพไปทางท้องทะเลใหญ่ถึงเมืองชุมพร จึงให้ตั้ง
 ค่ายหลวงแต่คำหนักทัพดับพตา เสด็จขึ้นประทับอยู่ที่นั่น แด้ว
 คำวักให้พระยากระตาโหมราชเสนา พระยาจำแค้นยากร กองนำ
 ยกทัพบกถ่วงออกไปตั้งอยู่ณเมืองไชยาเป็นหลายค่าย.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่า ได้แจ้งข่าวว่าทัพกรุงเทพมหานครยกออกมา
 แดงแก่งหวุ่นแมงฉวีแม่ทัพจึงให้เนม โยคองนรคินายทัพนายกอง ๆ นำยกกองทัพ
 ทัพกลับเข้ามาต้อนรับทัพกรุง แล้วแม่ทัพก็ยกทัพใหญ่หนุนมา แดงกอง
 นำพม่ามาประทะทัพไทยณเมืองไชยยังมีทันจะตั้งค่าย ทัพไทยก็เข้า
 ต้อมไว้รอบ ชุกสนามเพลาะรบกันกลางแปลงตั้งแต่เช้าจนค่ำ พอ
 ฝนฟ้าใหญ่ตกยิ่งปั่นมียอก ทัพพม่าก็แตกหนีไปได้ แต่กองทัพยังไม่
 นายทัพคนหนึ่งต้องบั้นตายในที่รบ พลทหารไทยไล่ติดตามพม่าไป
 ในเพลากลางคืน ฆ่าฟันพม่าเสียเป็นอันมาก พม่ามิได้วิ่งรอดคอร์บ
 แดงกระจัดพลัดพรายกันไปสิ้น ที่จับเป็นได้ก็มาก แต่แม่ทัพพม่าซึ่ง
 ยกหนุนมารู้ว่าทัพหน้าแตกแล้วก็มีได้ยกมาสู้รบ เร่งรีบบากทางหนีไป
 ข้างตะวันตก กองทัพไทยได้ไชยธานีแล้วกับออกมาราบทุกที่ยังค่าย
 หาดวงเมืองชุมพร แดงพม่าเซดยทั้งปวงมาถวายเป็นอันเจ้า
 เมืองกรมการหัวเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง ซึ่งหนีพม่าไปนั้นก็กลับมาเข้า
 ทงตั้ง จึงมีพระราชบัญชาตรัสสั่งให้รวบรวมราษฎรหัวเมือง แด
 ครอบครว้ทั้งหลายซึ่งแตกฉานชานเช่นหนีพม่าไปนั้น ให้กลับมาอยู่
 บ้านเมืองตามภูมิดำเนาตุ้ก่อน แต่ให้เจ้าเมืองกรมการทั้งปวงไป
 อนุรักษ์บ้านเมืองของตนทุก ๆ เมืองแล้ว คำรั้ให้เอาพม่าเซดยจำ
 ไล่เรื้อรอบไปด้วย จึงเสด็จยাত্রานาว่าทัพหลวงจากเมืองชุมพรไป
 ประทับณเมืองไชยา ให้ทัพหน้าเดินพลไปเมืองนครโดยทางบก แล้ว
 เสด็จยกทัพหลวงไปโดยทางชลมารคมาถึงนคร เสด็จขึ้นประทับอยู่ใน
 เมือง ให้ชาวเมืองนำข้าหลวงไปสืบเสาะตามหาเจ้าพระยานครศรีธรรม
 ราชได้ตัวมาจะให้ตั้งโทษ ทรงพระราชดำริเห็นว่าศึกเหลือกำลังจะสู้รบ

จึงให้ภาคทัณฑ์ไว้ แล้วให้อยู่รวบรวมราษฎร รักษาบ้านเมืองคังเก่า
 แล้วเสด็จคำนึงทัพหลวงทางขตมารคทางสถตมารค ไปประทับณเมือง
 สงขลา จึงพระยาแก้วเงาพรไชยเจ้าเมืองพัทลุง หลวงสุวรรณคีรี
 เจ้าเมืองสงขลา แดกรมการทั้งสองเมืองมาเฝ้าพร้อมกัน จึงดำรัส
 ถามว่าผู้ใดคิดสู้รบพม่าบ้าง พระยาพัทลุงกราบทูลว่าได้แต่งกองทัพ
 ไปรบพม่ากับมหาช่วยเป็นอาจารย์คุมครองไปในกองทัพ ยังหาทัพได้
 สู้รบกันไม่ พม่ามิได้ยกออกไปตีเมืองพัทลุง ยกถอยกลับไปเมืองนคร
 จึงดำรัสยกความชอบมหาช่วย ว่าพอใจด้วยราชการมีความชอบมากให้
 มหาช่วยบวชชีออกแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยาทุกขราษฎร์
 ช่วยราชการเมืองพัทลุง พระราชทานบำเหน็จรางวัลโดยควรแก่ความ
 ชอบ จึงหลวงสุวรรณคีรีเจ้าเมืองสงขลากราบทูลเกล้าว่าโทษพระยาจนะ
 ผู้ของพระยาพัทลุงเป็นรบถ แต่คนให้ถือหนังสือไปเข้าด้วยพม่า จึง
 ดำรัสให้เอาตัวพระยาจนะมาให้พระยาพัทลุงผู้พี่ไต่ถาม ได้ความเป็น
 ด้ยว่าเป็นรบถจริง จึงให้เอาตัวไปประหารชีวิตเสีย แล้วดำรัสว่า
 เมืองคานแตเมืองแขกทั้งปวง ยังมีใครมาอ่อนน้อมยอมเป็นข้าขอบขัณฑ์
 ดีมา ตั้งแขวงเมืองอยู่ จำจะยกทัพหลวงออกไปตีเมืองแขกทั้งปวงมาเป็น
 เมืองขึ้นอยู่ในพระราชอาณาเขตให้จงได้ จึงดำรัสให้กองนำยกออกไปตี
 หัวเมืองแขกทั้งปวงมีเมืองคานแตเป็นต้น ทัพหลวงก็เสด็จยกหนุ่ไป ด้วย
 เตะพระราชกฤษฎีกาการ บรรดาเมืองแขกทั้งปวงก็พ่ายแพ้แก่ทัพหลวง
 ทั้งสิ้น ที่สู้รบปราไชยจึงได้เมืองกัมบาง ที่แตกหนีได้ตอรับกัมบาง
 ที่มาอ่อนน้อมยอมส่งวามภักดีกัมบาง แดเมืองคานแตนั้นเป็นเมืองใหญ่ ได้
 ปืนทองใหญ่ในเมืองสงขลา ทรงพระกรุณาให้เข็นลงในลำภา แด

ได้เครื่องสรรพศาสตราวุธต่าง ๆ กับทั้งสรรพวัตถุสิ่งของทองเงินเป็นอันมาก บรรดาเจ้าเมืองกรมการแถมตายทั้งปวงนั้น ที่สู้รบตายในที่รบบ้าง จับเป็นได้ฆ่าเสียบ้างจำไว้บ้าง ที่หนีไปได้บ้าง ที่เข้าสู่วามภักดีโดยดีก็มีได้ตั้งโทษบ้าง แดพระเดชาณุภาพที่ผ่านแม่ไป ในมณฑลประเทศทั่วทั้งปวง ขณะนั้นพระยาไตรแตรพระยาภักดีพัน พระยาศรีวงศ ก็เกรงกลัวพระราชกฤษฎีกาเดชาธิการ ก็แต่งศรีรัตนกรมการให้คุมเครื่องราชบรรณาการนำมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ขอเป็นเมืองขึ้น ข้าขอบขัณฑสีมาณกรุงเทพมหานคร จึงมีพระราชบัญชาให้แต่งหนังสือบอกข้าราชการซึ่งได้ ไชยอำนาจแก่พม่าปัจจุามิตร แดเสด็จไปปราบหัวเมืองแขกปราไซย ได้บ้านเมืองเป็นอันมาก ที่มาขอขึ้นก็หลายเมือง ให้ข้าหลวงถือเข้ามากราบทูลพระกรุณาสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้ายังกรุงเทพมหานคร.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงทราบ ก็ทรงพระโสมนัส ดำรัสสั่งรวเด็จพระกฤษฎีกาเดชาณุภาพสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า แล้วโปรดให้มีตราคอบบอกไป แจ้งข้าราชการซึ่งเสด็จพระราชดำเนินทัพหลวงขึ้นไปปราบขีรราชโพธิ์นหัวเมืองฝ่ายเหนือปราไซยไปสิ้นแล้ว ให้อัญเชิญเสด็จสมเด็จพระบรมราชอนุชาให้ยาตราพยุหทัพหลวงกลับคืนยังพระนคร.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ได้ทรงทราบในท้องตราว่ามีพระราชโองการให้หาทัพกลับ จึงดำรัสให้กวาดครอบครัวแขกเซตยทั้งหลายบรรทุกในเรือรบ กับทั้งทรัพย์สินสิ่งของทองเงิน แดเครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ แดให้แบ่งครอบครัวแขกทั้งหลายให้ไว้

สำหรับบ้านเมืองบ้างทุก ๆ เมือง แล้วโปรดตั้งบรรดาขุนนางแขกซึ่ง
มีใจดีมีความรักดีเป็นเจ้าเมืองกรมการ อนุรักษ์หัวเมืองแขกทั้งปวงซึ่งได้
นั้น หนึ่งทรงทราบว่าสัญญาหารในกรุงยังไม่บริบูรณ์ จึงดำรัสให้
ขุนเข่าในหัวเมืองแขกทั้งปวงนั้นตั้งบรรดาไพร่เรือกองทัพทุก ๆ จำเริญแล้ว
จึงให้เด็กกองทัพกลับมากองทางบกทางเรือ มาถึงพระนครในเดือนสิบ
เอ้าสิบมีเมียฮู้ศึกศักราช ๓๓๔๗ ปี เสด็จขึ้นเฝ้าสมเด็จพระบรมเชษฐา
ธิราช กราบทูลแถลงราชการสงครามซึ่งมีไชยชนะ แล้วทูล
ถวายปืนใหญ่ยาวสามวาศอกคืบสองทวนอง กระจับปี่เข้จนวนอกหนึ่ง
ยาวห้าศอกคืบเก้าทวนองกระจับปี่สามทวนองบอกหนึ่ง ซึ่งได้มาแต่เมืองตานี
แตรครอบคริวแขกแตรพม่าเชดยกับทงเค็รของตำราอุษต่าง ๆ จึงมีพระ
ราชโองการดำรัสให้เจ้าพนักงาน ตากปืนใหญ่เข้าไว้ณ โรงในพระราชวัง
บอกใหญ่ให้เจ้าฤกนามตรงกับบอกปืนชื่อพระยาตานี แตรพม่าเชดย
ซึ่งจับมานั้นให้จำใส่คุกไว้ทั้งสิ้น.

๑ ฝ่ายกรมการเมืองกลางครั้นทัพพม่าเลิกกลับไปแล้ว ได้ข่าวว่า
ทัพหลวงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จพระราช
ดำเนินออกมาตีทัพพม่าทางบกแตกไปแล้ว จึงบอกข้าราชการมา
กราบทูลขณะเมื่อทัพหลวงยังเสด็จอยู่นเมืองสงขลานครินทร์ บอก
เข้ามากราบทูลณกรุงเทพมหานครบั้นหนึ่ง แลขณะเมื่อสมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จกลับเข้ามาถึงพระนครแล้ว
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงมีพระราชโองการ โปรดให้มีตราออกไป
ณเมืองกลาง ให้ตั้งกรมการผู้มีความชอบในการสงคราม เป็น
พระยาถางชนใหม่แล้ว โปรดตั้งภรรยาพระยาถางเก่าซึ่งออกค้อรบ

พม่า^๕นั้น เป็นท้าวเทพกระษัตรี ไปรด^๕ตั้งน้องสาว^๕นั้นเป็นท้าวศรีสุนทร
พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่ศักดิ์ออกไปทั้งสี่ของคน สมควรแก่ความ
ชอบในการสงคราม^๕นั้น แล้วไปรด^๕ตั้งหัตถวงสุวรรณคีรี^๕เป็นพระยาตั้งขดา
ให้ยกเมือง^๕นั้นเป็นเมืองตรีมาขึ้นกรุงเทพฯ ๑ แล้วให้ยกเมือง^๕จนะเมือง
เทพามา^๕ขึ้นเมืองตั้งขดา^๕แทน^๕มา.

๑ ฝ่ายกองทัพ^๕แห่ง^๕ขุนแมงมณี^๕มาซึ่ง^๕แตกไป^๕ทั้ง^๕ทัพ^๕บก^๕ทัพ^๕เรือ^๕นั้น ก็ไป
พร้อม^๕ทัพ^๕กัน^๕อยู่^๕ณ^๕เมือง^๕มฤค แล้ว^๕บอก^๕ขอ^๕ราชการ^๕ซึ่ง^๕เสีย^๕ทัพ^๕ถอย^๕มา^๕นั้น
ขึ้น^๕ไป^๕กราบ^๕ทูล^๕พระเจ้า^๕อังวะ^๕ซึ่ง^๕เด็ก^๕ทัพ^๕ไป^๕อยู่^๕ณ^๕เมือง^๕เมาะ^๕คะ^๕ แด^๕กองทัพ^๕
ทาง^๕ทวาย^๕แต่^๕ทาง^๕เห็น^๕ธง^๕นั้น^๕กับ^๕ออก^๕มา^๕ทุก^๕ทัพ^๕ทุก^๕ทาง แด^๕ศึก^๕ครานั้น^๕พระเจ้า^๕
อังวะ^๕เสีย^๕ทัพ^๕พล^๕เป็น^๕อัน^๕มาก ทั้ง^๕ไทย^๕จับ^๕เป็น^๕ไป^๕ได้^๕แต่^๕ตาย^๕ด้วย^๕ป่วย^๕ไข้^๕ตาย
ใน^๕สงคราม^๕ทุก^๕ทัพ^๕ทุก^๕ทาง^๕ประมาณ^๕ถึง^๕หนึ่ง ที่^๕เห็ด^๕ชก^๕ดับ^๕ไป^๕ได้^๕สัก^๕ถึง^๕หนึ่ง
พระเจ้า^๕อังวะ^๕เสีย^๕พระ^๕ไทย^๕นัก จึง^๕ให้^๕เด็ก^๕ทัพ^๕หัตถวง^๕กลับ^๕ไป^๕เมือง^๕อังวะ^๕ แล้ว
ให้^๕มี^๕ตรา^๕ให้^๕หาก^๕กองทัพ^๕ทาง^๕เหนือ^๕ธง^๕นั้น^๕กลับ^๕ไป^๕ยัง^๕เมือง^๕อังวะ^๕ตั้ง^๕นั้น แด^๕กองทัพ^๕
ทาง^๕ทวาย^๕นั้น^๕ให้^๕ยก^๕มา^๕ตั้ง^๕อยู่^๕ณ^๕เมือง^๕เมาะ^๕คะ^๕ ทัพ^๕ทาง^๕เมือง^๕มฤค^๕ให้^๕
ยก^๕มา^๕ตั้ง^๕อยู่^๕ณ^๕เมือง^๕ทวาย แล้ว^๕ครั้น^๕ศึก^๕ปฤ^๕กษา^๕ราชการ^๕กับ^๕อิน^๕ชระ^๕มหา^๕อุป^๕ราช
คำ^๕รึ^๕หิ^๕ราชการ^๕สงคราม ซึ่ง^๕จะ^๕กลับ^๕มา^๕ดี^๕ อา^๕พระ^๕นคร^๕ศรี^๕อยุธยา^๕ให้^๕จึง^๕ได้
พระเจ้า^๕อังวะ^๕จึง^๕ให้^๕เกณฑ์^๕กองทัพ^๕ห้า^๕หมื่น ให้^๕อิน^๕ชระ^๕เป็น^๕แม่^๕ทัพ^๕หัตถวง
ยก^๕มา^๕อีก^๕ครั้ง^๕หนึ่ง^๕ใน^๕ปี^๕เมษ^๕อัฐ^๕ศก ครั้น^๕ถึง^๕ณ^๕เดือน^๕ดับ^๕สอง อิน^๕ชระ
มหา^๕อุป^๕ราช^๕ก็^๕ถวาย^๕บัง^๕คม^๕ตา^๕พระเจ้า^๕อังวะ ยก^๕ทัพ^๕บก^๕ทัพ^๕เรือ^๕ลง^๕มา^๕พร้อม^๕
ทัพ^๕อยู่^๕ณ^๕เมือง^๕เมาะ^๕คะ^๕ แต่^๕มา^๕ทาง^๕เดียว มี^๕ได้^๕ยก^๕แยก^๕กัน^๕มา^๕หลาย
ทาง^๕เหมือน^๕ครั้ง^๕ก่อน อิน^๕ชระ^๕จึง^๕ให้^๕เมียน^๕ห่อ^๕นกับ^๕เมียน^๕เม^๕ห่อ^๕น^๕สอง^๕นาย
ซึ่ง^๕เป็น^๕แม่^๕ทัพ^๕นำ^๕ครั้ง^๕ก่อน ถ้อย^๕พูด^๕ด่า^๕หมิ่น^๕ยก^๕มา^๕ทำ^๕ราชการ^๕แก่^๕ตัว^๕เขา

ไชยธานีเมืองไทยให้จงได้ แต่แม่ทัพทั้งสองนายก็ยกกองทัพมาถึง
เมืองสมิถ์แล้ว ให้ตั้งค่ายแ่ย้งฉางรายทางมาเป้นอันมากจนทำดินแดง
ดำมสับ แล้วให้กองดำเียงชนเข้าปลงอาหารมาใส่ย้งฉางไว้ทุกตำบล
หวังจะมีให้ ไพร่พดชัคด้วยเสบียงอาหาร แต่บรรดาค่ายนำที่ท้งปวง
นั้นให้ชกบักกาดักกันสั้น แล้วให้ชุดส่งนามเพลาะบักชวากหนามแน่น
หนา บรรดาคัดของน้ำแ่ตห้วยธารท้งปวงนั้นก็ให้ทำสะพานเรือข้ามทุก ๆ
แห่ง ให้ม้าแ่ตคนเดินไปมาได้สะดวก แ่ตจัดแจงการท้งปวงนั้นหมาย
จะตั้งรบพุ่งอยู่ค้ำมี กองทัพหลวงอินชระก็ยกหนุนมาค้ำค่ายหลวง
อยู่ตำบลแม่กระษัตรี คอยฟังข่าวกองนำจะได้เพิ่มเติมทัพมาช่วย.

๑ ฝ่ายชาวค่านเมืองกาญจนบุรี เมืองศรีสวัสดิ์ เมืองไชยโยค
ออกไปลาดตระเวนสืบราชการณปลายแดน รู้ว่าทัพพม่ายกมาอีก ตั้ง
ค่ายมั่นอยู่ณทำดินแดงดำมสับ ก็กจัดมาแจ้งแก่เจ้าเมืองกรมการท้ง
ดำมหัวเมือง ๆ ก็บอกขั้ราชการคักเข้ามายังกรุงเทพมหานคร ใน
เดือนข้ายข้างแรม กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิศพรพุทธเจ้าอยู่หัวท้งสองพระองค์ ได้
ทรงทราบข่าวคักอันยกมานั้น จึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์กองทัพ
ในกรุงแ่ตหัวเมืองไว้ให้พร้อมสรรพ.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๆ ๓ ค่ำ เพลาเช้าดำมนาฬิกาหกบาต
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวท้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราชดำเนินพยุห
ยาตราจากทัพหลวงจากกรุงเทพมหานครไปโดยทางชลมารค พร้อม
ด้วยเรือท้าวพระยาขั้ทูลของชุดพระบาทท้งหลาย โดยเสด็จตาม
ขบวนนำหลังพร้อมเสด็จ โปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระ

ราชวงศ์จักรี ๑ แดกกองทัพเจ้าพระยารัตนาพิพิธผู้ว่าที่สมุหนายกเป็นกองนำ
พลโยธาหาญทั้งพระราชวังหัตถวงพระราชวังบวร ๑ เป็นคนด้ามหมัน
ยกดั่งไปก่อน จึงเสด็จยกพลโยธาทัพหัตถวง กับทั้งกรมพระราช
วังหลังแต่เจ้าค้างกรมทั้งปวง เป็นพลด้ามหมันเศษหนุนไป ครั้ง
นั้นเองเชียงตุงก็ตามเสด็จไปด้วย แดไปรดให้เจ้าพระยาพลเทพอยู่
รักษาพระนคร.

๑ ครั้นกองนำยกไปถึงเมืองไชยโยค สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
กรมพระราชวังบวร ๑ จึงดำรัสให้กองเจ้าพระยารัตนาพิพิธ แดกอง
พระยาภคตา โหมราชเสนา พระยาจำเริญยากร แดทัพหัวเมืองทั้ง
หลายเป็นคนด้อมหมันขับยกขางนำพลเป็นกองนำดั่งไปก่อน แด
สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า จึงเสด็จยาตราทัพ พลหมันหนึ่ง ยกหนุนไป โดย
ดำดืบ ครั้นทัพหัตถวงเสด็จไปถึงตำบลท่าขุ่น จึงเสด็จพระราช
ดำเนินพลโยธาทัพไปโดยทางสถลมารค หนุนทัพสมเด็จพระบรมราช
อนุชาไปในเบื้องหลัง แดกองนำยกไปถึงค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่ณตำบล
ก็ให้ตั้งค่ายลงเป็นหลายค่าย สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าก็เสด็จดำเนิน
กองทัพหนุนไป ตั้งค่ายหัตถวงห่างค่ายกองนำลงมาทางประมาณ
ห้าสิบเส้น กองทัพหัตถวงก็เสด็จพระราชดำเนินตามขึ้นไปในเบื้องหลัง
ตั้งค่ายหัตถวงห่างค่ายสมเด็จพระบรมราชอนุชาลงมาทางประมาณเจ็ดสิบ
เส้นเศษ ดำรัสให้ท้าวพระยานายทัพนายกองแบ่งกองทัพออกจากทัพ
หัตถวง ทั้งพระราชวังหัตถวงพระราชวังบวร ๑ ยกขึ้นไปบรรจบ
กองนำ ให้เร่งเข้าตีค่ายพม่าทุกทัพทุกกองพร้อมกันทีเดียว.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๕ ๕ คำเพดาเข้า จึงท้าวพระยานายทัพนายกอง
 ทั้งปวง ก็ยกพดทหารออกกระดมค้ำยพม่าพร้อมกันทุก ๆ ค่าย
 นายทัพนำพม่าก็เร่งพดทหารให้ค้อมรบในค่ายทุก ๆ ค่าย พดทัพไทย
 ชูด่านามเพดาเข้าตั้งประชิดค่ายพม่า ต่างยิงปืนใหญ่น้อยโต้ตอบกัน
 ทั้งกลางวันกลางคืนมิได้หยุดหย่อน เสียงปืนสนั่นตื้นเทือนสั่นไป
 ทั่วทั้งป่า รบกันอยู่สามวัน ถึงณวัน ๖ ๕ ๕ คำ พดทัพไทยยก
 หนุนเนื่องกันเข้าไปหักค่ายปืนค่ายเขี่ยค่ายพม่า พม่าค้อมรบเป็นสามารด
 ตั้งแต่เพดาบ่ายจนพดค่ำประมาณสองทุ่มเศษ นายทัพพม่าเห็นเหตุ
 กว่าจะค้อมรบค้ำยพม่ามิได้ ก็แตกฉานทั้งค่ายเสียพ่ายหนีไปในกลางคืน
 วันนั้น กองทัพไทยเข้าค่ายพม่าได้ทั้งสิ้น แล้วยกติดตามไปทันฆ่าฟัน
 พม่าล้มตายแต่ลำบากไปตามทางเป็นอันมาก ที่จับเป็นได้ก็มาก ฝ่าย
 อินชระแม่ทัพหลวงได้ทราบข่าวทัพหน้าแตกแล้วก็ศกพระไทย มิได้คิด
 อ่าจะคงร้อมรบ ก็ให้เร่งเด็กทัพหลวงกลับไปยังเมืองเมาระคมะ พด
 ทัพไทยได้ติดตามพม่าไปจนถึงค่ายหลวงแม่กระษัตริ์ เก็บได้เครื่อง
 สัตราวุธเป็นอันมาก จึงมีพระราชดำริให้ข้าหลวงไปสั่งกองนำ ให้
 จุดเพลิงเผาขุ้งนางพม่าซึ่งได้เข้าปดาเสียบียงอาหารเสียทุกตำบลแล้ว ก็
 ให้อพยพกตัมมายังกองทัพหลวง แลสมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ ครั้นมีไชยขำนะแก้ววิราชสงครามภูกามบัวจามีตรเดรัจแก้ว
 ก็ดำริให้เด็กกองทัพทางขตมารคทางสถตมารค กลับคืนยังพระมหา
 นครบวรรัตนโกสินทรมหินทรอยุธยา ในแรมเดือนสี่ปลายมีเมษ
 อัฐศกนั้น.

๑) ฝ่ายอินชระมหาอุปราชเมื่อตกทัพกลับไปถึงเมืองเมาระคมะแล้ว จึงบอกข้าราชการซึ่งเสียดทัพกลับมาขึ้นไปทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ได้ทราบเสียดพระไทยนัก จึงให้หาคองทัพกลับไปยังพระนคร แล้วให้มัตราไปถึงอาปรกามนี้เจ้าเมืองเชียงแสน ให้รักษาเมืองอยู่กับพดพม่าสามพัน แล้วให้ปันญ์เวชอกับดุษตองเวระจอแทง ถือพดสองพันแปดกองนำ ให้จอรชองนรทาเป็น โบริชุกแม่ทัพถือพดพันห้าร้อย ยกมาณเมืองเชียงแสน ให้เกณฑ์อาปรกามนี้กับพดสามพันซึ่งรักษาเมืองเชียงแสนอยู่นั้น ให้เข้าบรรจบทัพจอรชองนรทา ยกไปค้เมืองฝางดาวอยู่ฝ่ายตะวันตกเมืองเชียงใหม่คังแขวงเมืองอยู่ยังมีได้ ไปชนแก่เมืองอังวะ แต่อาปรกามนี้ได้พดพม่ามาเข้ากองทัพจอรชองนรทาแต่ห้าร้อยสิบคน หนีไปจากเมืองเชียงแสนแต่ก่อนนั้นสองพันห้าร้อย แต่โบริชุกจอรชองนรทายกกองทัพไปค้เมืองฝางได้แล้ว ก็ตั้งทำนาอยู่ที่นี่ จึงให้อาปรกามนี้กับไพร่พดห้าร้อยสิบคนนั้นยกกลับไปเมืองเชียงแสน ให้ตั้งทำนาต่ำสามเดบียงอาหารไว้จึงมาก อาปรกามนี้ก็ยกกลับไปเมือง จัดแจงไพร่พดให้ตั้งทำนาอยู่ได้ประมาณเดือนหนึ่ง.

๑) ขณะนั้นพระยาแพ้วผู้ชื่อนว่ามังไซ พม่าจับตัวไปได้แต่ครั้งทัพชแหรหุ่ยกมาค้เมืองพระพิศณุโลกคราวก่อนนั้น แต่ครั้งเมอส์โคระมหาธีรียอุจนายกทัพมาค้เมืองนครจำปาสง แต่เมืองเหนือทงปวงครึ่งหงนก็ได้มากับกองทัพพม่าด้วย ครันทัพพม่าแตกกลับไปจึงให้ยู่ณเมืองยอง แต่พระยาแพ้วยังมีจิตคิดสงวามภักดี ในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทพมหานคร มิได้ยอมอยู่เป็นข้าพม่า จึงคิดอ่านชักชวนพระยาของยอมเข้าด้วย ด้วยยกกองทัพไปค้เมืองเชียงแสน ฝ่ายอาปรกามนี้เจ้าเมือง

มีไพร่พลพม่าน้อยตัว เห็นจะรักษาเมืองสู้รบมิได้ จึงพาพรรคพวกหนีมาหาพระยาเชียงใหม่.

๑ พระยาแพร์ พระยายอง ก็ยกติดตามมาณเมืองเชียงใหม่ พระยาเชียงใหม่กลับเข้ากับพระยาแพร์ พระยายอง ด้วยเป็นชาติตาด้วยกัน จึงจับตัวอาปรกามนี้พม่าเจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่งให้พระยาแพร์ พระยายอง แล้วบอกส่งมายังพระยาแก้วเจ้าเมืองนครลำปาง เจ้าเมืองลำปางก็บอกส่งพระยาแพร์ พระยายอง กับทั้งเจ้าอาปรกามนี้พม่าลงมาถวายณกรุง กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ ว่า พระยาแพร์ซึ่งพม่าจับไปได้นั้น บัดนี้หนีพม่ากลับมาได้ แล้วชักชวนพระยายองมาด้วย ทั้งจับตัวอาปรกามนี้เจ้าเมืองเชียงใหม่ มาถวายมีความชอบเป็นอันมาก.

๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระโสมนัส คำว่าให้เอาตัวอาปรกามนี้ได้คุกไว้ แล้วพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พระยาแพร์ พระยายอง ส้มควรแก่ความชอบ แต่ทรงพระราชดำริที่ยังแคลงพระยาแพร์อยู่ ด้วยตกไปอยู่กับพม่าช้านานแล้วเกรงจะมาเป็นกตอุบาย ครั้นจะให้กลับขึ้นไปครองเมืองแพร์ตามเดิมก็ยังมิวางพระทัย จึงโปรดพระราชทานเคหฐานบ้านเรือนให้อยู่ทำราชการในพระนคร แต่พระยายองนั้น โปรดให้ขึ้นไปอยู่ช่วยราชการพระยาแก้ว ณเมืองนครลำปาง แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชดำริศึกษาด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชว่า เมืองเชียงใหม่ยังร้างอยู่หาผู้คนอยู่รักษามิได้ เกิดอกพม่าจะมาตั้งอยู่เอาเป็นที่มั่น จึงมีพระราชโองการโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชเสด็จขึ้นไปจัดแจงตั้งเมืองเชียงใหม่

ให้เอาพระยากาจิตเจ้าเมืองนครลำปางไปครองเมืองเชียงใหม่ ด้วย
 เปนเมืองใหญ่ แล้วพระยากาจิตก็มีฝีมือเข้มแข็งในการสงคราม จะ
 ได้บั้งกันรักษาพระราชอาณาเขตใหม่ตามประเทศฝ่ายตะวันตก อย่า
 ให้ปัจเจกมีศรัทธาทำมาได้ พอมีหนังสือบอกเมืองนครลำปางข้างมา
 อีกฉบับหนึ่ง ว่าได้ข่าวว่าจอของนรทามัทพซึ่งตั้งอยู่นเมืองฝาง จะ
 ยกกองทัพมาตีเมืองนครเอาตัวอาปรกามนี้ แต่พระยาแพร์ พระยา
 ยองให้แจ้งได้ สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบ
 ถวายบังคมลา เสด็จยกทัพจากกรุงเทพมหานครโดย
 ทางชลมารคขึ้นไปยังเมืองตาก แล้วเสด็จพระราชดำเนินทัพไปถึง
 เมืองนครลำปาง ตั้งค่ายหลวงประทับอยู่นอกเมือง แต่ทัพพม่า
 ก็หายกมาไม่ จึงมีพระราชบัญชาให้พระยากาจิตจัดแจงครอบครัว
 ชาวเมืองเชียงใหม่เดิม ซึ่งไปเอาใจรัยอยู่นเมืองนครนั้น ให้ยก
 กลับขึ้นไปอยู่นเมืองเชียงใหม่ตั้งแก้ว แล้วโปรดตั้งพระยากาจิตให้เป็น
 พระยาเชียงใหม่ ให้น้อยธรรมผู้รองที่สองเป็นพระยาอุปราช ให้
 พุทธสารผู้เป็นญาติวงศ์ของพระยากาจิตฝ่ายข้างมารดานั้น เป็นพระยาราช
 วงษ์ ให้ขึ้นไปอยู่รักษาเมืองเชียงใหม่ พระราชทานเครื่องอุปโภค
 บริโภคเป็นอันมาก แต่พระยาเชียงใหม่ พระยาอุปราช พระยา
 ราชวงศ์ ก็กราบถวายบังคมลาครอบครัวชาวเมืองทั้งปวงขึ้นไป
 ตั้งอยู่นเมืองเชียงใหม่ตามรับสั่ง จึงทรงพระกรุณา โปรดตั้งคำ โส่ม
 ผู้รองของพระยากาจิตเป็นพระยานครลำปางแทน ให้คำทิพผู้รองที่สาม
 เป็นพระยาอุปราช ให้หมุดำผู้รองที่สี่เป็นพระยาราชวงศ์ อยู่รักษา
 เมืองนครสืบไป พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเหมือนดังเมือง

เชียงใหม่^๕ แต่เมืองลำพูนยังว่างอยู่ ด้วยผู้คนยังเบาบางระดำ
ระดำ จะแบ่งไปตั้งยังมีได้ก่อน.

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานครในปลายมีมแนพศกนั้น สมเด็จพระ
พุทธเจ้าทศวงทรงพระราชดำริห์ จะเสด็จพระราชดำเนินทัพหลวงไปตีเมือง
ทวาย จึงดำริห์ให้เกณฑ์กองทัพไว้ให้พร้อมสรรพ.

๑ ครั้นถึงวัน ๗^๕/_๖ ๒ ค่ำ เพลาสามโมงเช้าได้มหา
พิไชยมงคลมหุติฤกษ์ จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าทศวงก็เสด็จ
ยกพยุหยาตราทางทัพหลวงจากกรุงเทพมหานครโดยทางชลมารค แล
พลโยธาหาญในขบวนทัพหลวงครานนสองหมื่นเศษ พร้อมด้วยเรือ
พระราชวงษานุวงษ์ แลเรือท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งหลาย
โดยเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันมาก ดำริห์ให้เจ้าพระยาวิเศษ
เจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยาอมราช เป็นกองนำ เจ้าพระยา
พระคลังเป็นเกียกกาย สมเด็จพระเจ้าตากเรือเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
เป็นยุกรมัตต สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์
เป็นทัพหลัง เสด็จประทับร้อนแรมไปตามระยะทางชลมารค ถึง
ท่าตะกวดแม่น้ำน้อย จึงเสด็จขึ้นประทับณพระตำหนักค่ายซึ่งกองนำ
ตั้งไว้รับเสด็จ แลดำริห์ให้กองนำของหนูนเป็นคนหมื่นหนึ่งยกดวง
ไปก่อน แลครั้นนั้นเดินทัพไปทางเขาสูงข้ามเขาไปลงด้านวังปอ ทัพ
หลวงจึงเสด็จพระราชดำเนินตามไป สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ทรงช้างคันพังเทพธิดาเป็นพระคชาธาร มุกพระที่นั่งกบทอง ประดับ
ด้วยเครื่องพระกนิภมัยแท้โดยขนาด พริ้งพร้อมด้วยพลตำรวจกันแซก
แซงเป็นชนัด แลพลอัศวกรคุมก็เรียบเรียงโดยพยุหยาตราหน้าหลัง คับคั่ง

ทั้งพบทจรเดินเท้าแปดพันเศษ ถ้วนถ้วนได้สรรพยุทธอาภรณ์ กร
กุมอเนกวิชาอาวุธให้ร้องกึกก้องท้องทุ่งรัตยาวิชาชั้นตรี เกิดอพท
พยุศโยธาทัพไปโดยดำดบแถวเกือบสถมมารศึกไฟ ให้ตั้งค่ายแ
พลับพลาหยุดประทับร้อนแรมไปตามระยะทางนั้น.

๑ ครึ่งหนึ่งฝ่ายข้างเมืองทวาย พระเจ้าอังวะตั้งแม่กองชาวบุครเมฆรา
โม่ลงมาเป็นเจ้าเมือง หนึ่งกองทัพพม่าซึ่งยกตั้งไปทางเมืองมฤคแต่ครั้ง
ก่อนนั้นก็ยังพร้อมกันอยู่ณเมืองทวายสิ้น ครั้นทวายห่อหุ้มกับแก่งห่อหุ้ม
ญี่แม่ทัพ แตนายทัพนายกองทั้งปวงได้แจ้งว่า กองทัพไทยยกมาทางด่าน
วังป้อเขาสูงจะตีเมือง แม่ทัพจึงแต่งให้คนตีแก่งพุดสามพันยกมา
ตั้งค่ายรับอยู่ณวังป้อทัพหนึ่ง แล้วให้ทวายห่อหุ้มเจ้าเมืองทวายถือพุด
ตีฟัน ยกมาตั้งค่ายรับอยู่ณเมืองกลดอองเหนือเมืองทวายทัพหนึ่ง แล้ว
ให้ตั้งค่ายปักกาตักตักของทั้ง ทางซึ่งจะมาแต่เมืองกลดอองถึงเมืองทวาย
เกณฑ์ให้นายทัพนายกองทั้งปวง ยกพุดทหารห้าพันออกไปตั้งรับอยู่อก
คำบดหนึ่ง แล้วจัดแจงพุดทหารทั้งพม่าแตนทวายชาวเมืองชนประจำรักษา
นำที่เชิงเทินกำแพงเมืองโดยรอบ กอปรด้วยเครื่องสรรพอาวุธปืนใหญ่
น้อยพร้อมสรรพ แตนตัวแก่งห่อหุ้มญี่แม่ทัพนั้นตั้งมั่นรักษาอยู่ในเมือง
จัดแจงการรับป้องกันเมืองเป็นสามารถ แตนบอกหนึ่งตั้งขึ้นไปทูลพระเจ้า
อังวะว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยายกทัพหลวงมาตีเมืองทวาย.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธแม่ทัพหน้าเดินทัพข้ามเขาสูงไป จึงให้
พระยาสุรเสนา พระยามหาอำมาตย์ แตนท้าวพระยานายทัพนายกอง
เป็นหลายนายคุมพุดทหารห้าพันตั้งวงนำไปก่อน ลงคกเชิงเขาสูงข้าง
โน้นถึงค่ายวังป้อซึ่งทัพพม่ามาตั้งรับอยู่นั้น จึงพระยาสุรเสนา พระ

ยามหาอำมาตย์ นายกองนำก็ให้ตั้งค่ายลงเป็นหลายค่ายเข้าประชิด
ค่ายพม่า พม่าก็ยังปืนใหญ่น้อยออกจากค่าย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒^๕/_๓ ค่ำ เพลาเช้า จึงพระเสนาหนทกับขุนหมื่นแฉ
ไพร่ในกองยกเข้าปล้นค่ายพม่า พม่ายังปืนหนักดับออกมาแต่ในค่าย
ต้องต้นขาแม่ของซ้ายพระเสนาหนท พดทหารเข้าช่วยพยุงถอยออกมา
เข้าค่าย จึงพระยามหาอำมาตย์ก็รับพลทหารหนุนเข้าไปปล้นค่ายพม่า
พม่าต่อรบเป็นสามารภ จะหักเข้าค่ายมิได้ก็ถอยออกมา แต่ยกเข้า
ปล้นตั้งหนเป็นหลายวัน เดี๋ยวพระยาสุรเสนาแฉพระยาสมบัตินัดคอง
ปืนเข้าหักค่ายในที่รบ.

๑ ครั้นณวัน ๓^๑/_๓ ค่ำ จึงเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยา
มหุเสนา ก็ยกพลทหารหนุนไปช่วยกองนำเข้าระดมตีค่ายพม่า พม่า
ต่อรบเป็นสามารภ รบกันตั้งแต่เช้าจนค่ำ พดทัพไทยยกหนุนเนื่อง
กันเข้าไปมิได้ก็ถอยบ้างเข้าค่ายพม่า พม่าสู้รบอยู่จนเพลาประ
มาณยามหนึ่ง นัดมเด็จพระทัพบกเห็นเหตุอภังคจะค้ำทานมิได้ ก็
พาพลทหารแตกออกข้างหลังค่ายพม่าหนีไปณค่ายเมืองกถ็อง กอง
ทัพไทยก็ได้ค่ายวังปอ แล้วให้มาไว้รับตงมากกราบทูตพระกรุณายัง
ทัพหลวง แล้วตั้งพักพลอยู่นค่ายวังปอสองวัน.

๑ ครั้นถึงณวัน ๔^๑/_๓ ค่ำ กองทัพนำจึงยกตามตงไปถึงค่ายเมือง
กถ็อง เข้าตั้งค่ายคดเมืองกถ็อง ฝ่ายทัพหลวงก็เสด็จขึ้นข้าม
เขาสูงหนุนไป แฉเขานั่นชันนัก จะทรงช้างพระที่นั่งขึ้นไปได้
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวดำรัสให้ผู้กราบ แล้วต้องทรมานพระกาย
เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทยุคราวขึ้นไปตั้งแต่เชิงเขา แต่เข้าจน

เที่ยงจึงงดขอด แต่ข้างซึ่งชนเราตนเองวงยุคคืนไม่ จึงเห็นวกาย
 วนไปได้ ตำบลนัก จึงมีพระราชดำริว่าไม่รู้ว่าจะทางไหนเดินยาก
 พาลูกหลานมาได้ความลำบากยิ่งนัก เมื่อจะลงไปเชิงเขาข้างโน้นก็
 ต้องเสด็จพระราชดำเนินยุคราวลงไปเหมือนกัน ครั้นกองทัพหลวงยก
 ข้ามเขาสูงดั่งชันไปแล้ว จึงเสด็จยังทัพหลวงหยุดประทับแรมอยู่
 ณค่ายวังปอ ให้ตำรวจไปเร่งกองนำให้ตีเมืองกลีช่องให้แตกโดยเร็ว
 เจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยาอมราช ก็
 ขับพลทหารเข้าหักค่ายเมืองกลีช่อง พม่าล้อมเป็นสามารก แลรบ
 กันทั้งกลางวันกลางคืน เสียงปืนยิงโต้ตอบกันมิได้หยุดหย่อน ถึง
 ๗ วัน ๕ ค่ำเพลากลางคืนยามเศษ เจ้าเมืองทวายแดนคัมมิแดงเห็น
 เหลือกำลังจะต้านทานล้อม ก็แหกหนีออกทางหลังค่ายแตกพ่ายลงไป
 ณเมืองทวาย กองทัพไทยก็ได้ค่ายเมืองกลีช่อง ให้หยุดพักพลจัด
 แฉงเสบียงอาหารอยู่ทันท้ายวัน แต่งให้กองสอดแนมลงไปสืบแจ้ง
 ว่าพม่าตั้งค่ายปักกาสะกัตของทุ่งคอยรับอยู่กลางทาง ซึ่งจะไปเมือง
 ทวายจึงบอกไปกราบทูลพระกรุณายังทัพหลวงณค่ายวังปอ จึงมีพระราช
 ดำริให้กองนำตรวจเตรียมพร้อมพลจกวดขันทุกทัพทุกกอง อย่าประมาท
 ให้เสียแก่ข้าศึก ให้ยกไปตีค่ายปักกาพม่าให้แตกแต่ในวันเดียว แม้
 ล่วงวันไปจะเอาโทษนายทัพนายกองถึงขั้นชีวิต.

๑ ครั้นวัน ๖ ๕ ค่ำเพลาเช้า แม่กองนำก็ยกพลทหารลงไปตีค่าย
 ปักกา แลท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งหลายกันสับทนต์ดาษไปทั้ง
 ทัพทั้ง บินนำที่กันเร่งขีบพลทหารเข้ารบหักค่ายปักกาพร้อมกันทุกทัพ
 ทุกกอง ระดมยิงปืนใหญ่น้อยเสียงดังเทือนสั่นไปทั้งท้องทุ่ง พม่า

ก็ยังมีใหญ่หนีออกจากค่ายมังกาทุกหน้าที่ รมกันตั้งแต่เช้าจนเพล
พลบค่ำ พดทหารไทยเย็บคอกันเนื่องกันเข้าไปมิได้ทีช้อย บ้างมี
ค่ายเย็บค่ายล้อมกันถึงฮาจรัน พดพม่าสู้รบต้านทานมิได้ เหลือ
กำลังก็แตกฉานพ่ายหนีเข้าเมือง พดทัพไทยตีค่ายมังกาแตกแล้วถอย
ติดตามลงไปณเมืองทวายในเขตกลางคืนวันนั้น.

๑ ฝ่ายแก่งหวุ่นแมงมัญแม่ทัพใหญ่ แดแมงแกงซาเจ้าเมืองทวาย
กับทั้งนายทัพนายกองทั้งปวง พวกนั้นตกใจเห็นจะรักษาเมืองไว้มิได้
ก็ชวนกันหนีออกจากเมือง ทข้ามแม่น้ำไปฝากข้างโนนกมบาง ที่ยังอยู่
ในเมืองกมบาง แต่มิได้มีผู้คนชนรักษาน้ำที่เชิงเทินกำแพงเมือง.

๑ ถึงณวัน ๗ ๖ ค่ำเพลาเช้า พดทัพไทยกองนำก็ยกไปถึงเชิง
กำแพงเมืองทวาย ไม่เห็นผู้คนชนรักษาน้ำที่เชิงเทิน แต่ประตูเมือง
มีคอกอยู่ แม่ทัพหน้าจึงปฤษากันว่า ครั้นจะทำดาบประตูเมืองเข้าไปในเมือง
ก็เกรงว่าพม่าจะแต่งกตขุ่มพดทหารไว้ จึงให้รอทัพอยู่แต่นอกเมืองก่อน
คอยดูว่าพม่าจะทำเป็นประการใด ขอให้เสียที่แก่ข้าศึก ก็ถอย
ออกมาตั้งค่ายล้อมเมืองไว้สามด้าน เว้นแต่ด้านริมแม่น้ำ.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าเห็นว่าทัพไทยยังอยู่มิได้เข้าเมืองแล้ว ก็
ผ่อนกันกลับเข้ามาในเมือง เถนทัพพดทหารชนรักษาน้ำที่เชิงเทินกำแพง
เมืองบ้องกันเมืองเป็นสามารท.

๑ ฝ่ายทัพหลวงก็เสด็จพระราชดำเนินยกตามกองนำ เข้าไปตั้งค่าย
หลวงใกล้เมือง ห่างค่ายกองนำซึ่งตั้งล้อมเมืองออกมาประมาณห้า
สิบเส้น คำรัศให้กองสมเด็จพระเจ้าสุทโธทนะเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
ยกไปตั้งค่ายใหญ่หนุนค่ายกองนำอยู่หน้าค่ายหลวง ขณะนั้นข้างต้นฝั่ง

เทพธิดาซึ่งเป็นพระศาราธารณน้อยลง ไม่จับหน้างัดงำวัน ส้มเค็ญ
พระพุทธรเจ้าอยู่หัวทรงพระวิคกนิก ด้วยเป็นช่างพระที่นั่งข้าหตวงเค็ม
ได้เคยทรงเสด็จไปงานพระราชสงครามมาแต่ก่อนทุกครั้ง ทรงพระอาโดย
ว่าเป็นราชพาหนะเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก เกรงจะล้มเดี่ยว จึงทรงพระ
อธิฐานเค็กเข้าสามชั้นให้ช่างนั้นกิน ด้วยเดชพระบารมีเป็นมหัศจรรย์
ช่างนั้นหายไข้เป็นปกติ ส้มเค็ญพระพุทธรเจ้าอยู่หัวคือพระไทยยั้งนิก.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าซึ่งตั้งรักษาเมืองทวายอยู่นั้น เกรงกลัว
พระเดชานุภาพเป็นกำลัง มิได้ยกพลทหารออกมาต่อรบนอกเมือง
นั่งรักษาเมืองม่นอยู่ แต่กองทัพไทยคงล้อมเมืองอยู่ถึงกองเคื่อน เต็มยง
อาหารก็เบาบางลง ขณะนั้นจึงเจ้าอนชงเป็นบุตรพระเจ้าด้านข้างเก่า
จึงกราบทูลพระกรุณาขออาสาจะยกเข้าปล้นเขาเมือง มีพระราช
โองการครัดห้ามว่าทัพหลวงคงอยู่ใกล้เมืองนิก เกรงจะไม่ล้มคเหนดาด
ถอยออกมา ข้าศึกใดที่จะยกออกจากเมืองได้คิดตามกระทั้งประทะ
ถึงค่ายหลวง จะเดี่ยวที่เหมือนเมื่อครั้งยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งก่อน
ภายหลังพระยาดีหราชเตโชแดงท้าวพระยา นายทัพนายกอง เป็นหลานนาย
กราบบังคมทูลขออาสาจะเข้าปล้นเขาเมือง ก็ดำรัสห้ามเดี่ยวเหมือน
ดังนั้น พอเสบียงอาหารขาดลง ก็ดำรัสให้เด็กทัพหลวงถอยมาทาง
ถ่มองสำย ให้กองทัพนำร่องมาเบองหลัง พม่าก็ยกทัพมาติดตาม
กองนำก็รอรบมาจนต้นแดนเมืองทวาย.

๑ ในขณะนั้นฝ่ายส้มเค็ญพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ได้ทรง
ทราบว่ส้มเค็ญพระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธาทัพออกไป
ตีเมืองทวาย ก็เสด็จยาตราทัพจากเมืองนครจำป่างดัมมายังพระนคร

แล้วเสด็จโดยทางชลมารคออกไป ตามเสด็จสมเด็จพระบรม เศรษฐาธิราช
เจ้าถึงแม่น้ำน้อย พงศทัตดวงเสด็จกลับมาถึงพระตำหนักค่ายท่าเรือ
ก็เสด็จขึ้นไปเผ้ากราบบังคมทูลว่า ขออัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินคืน
ยังพระนครเถิด ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งทัพอยู่ที่นั่นทัพพม่าจะเป็นประการใด
จะได้ คิศจ้านบ้องกันสู้รบรักษาพระราชอาณาเขต สมเด็จพระพุทธเจ้า
ทดวงก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงเสด็จกรีธาเนาวาทัพกลับคืนยังกรุงเทพ
มหานคร.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่ายกคิดตามมาพอสิ้นแดนเมืองทวายแล้ว ก็ยัง
ทัพอยู่ที่ มีได้ยกดวงเข้ามาในพระราชอาณาเขต ก็เลิกทัพกลับไป
เมืองทวาย สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ ก็ทรง
จัดแจงให้พลหัวเมืองช่วยรักษาด่านทางนั้นคงแล้ว ก็เสด็จเลิกกองทัพ
กลับยังพระมหานคร.

๑ ฝ่ายของเชียงตุงได้ โดยเสด็จพระราชดำเนินในขบวนทัพทดวงไปที่
เมืองทวายด้วย ครั้นเสด็จกลับมาถึงพระนครแล้ว จึงปรึกษา
กับขุนนางญวนสมัครพรรคพวกของตัวว่า เราเห็นว่าศึกเข้ามาพึ่งพระ
บรมโพธิสมภาร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดฯ
ตั้งได้ความสุข แล้วโปรดให้กองทัพยกออกไปตีข้าศึกจะคืนเอาเมือง
ให้ถึงสองครั้งก็ยังไม่สำเร็จไม่ บัดนี้สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็มี
พระราชกิจวอดด้วยการศึกพม่า ยังรบพุ่งคิดพันกันอยู่ เห็นจะช่วย
ธุระเรามีได้ ครั้นจะกราบทูลถวายบังคมลาออกไปรบข้าศึกที่เฮาบ้าน
เมืองกันด้วยกำลังเราเอง ก็เกรงพระราชอาญาอยู่ เห็นจะไม่โปรด
ให้ไป จำจะหนีออกไปจึงจะได้ ครั้นปรึกษาเห็นพร้อมด้วยกันแล้ว

ก็เขียนหนังสือทูลตาเขาไว้ณเรือน แล้วจัดแจงเรือทะเลได้ สี่ห้าห้าห้า
 ถอบพาดม้คพรคพวกขุนนางแต่ไพร่ครอบครัวทั้งปวงตงเรือหนี รับ
 แจวตงไปออกปากน้ำเมืองสมุทรปราการแต่ในเพลากลางคืน พวกชาว
 บ้านซึ่งอยู่ไกลเคียงรู้เหตุจึงขึ้นมาแจ้งความแก่เจ้าพระยาพระคลัง เจ้า
 พระยาพระคลังจึงเข้าไปกราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์
 แต่ในเพลากลางคืน.

๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ จึงเสด็จทรงเรือพระ
 ทนงพร้อมด้วยเรือข้าราชการทั้งปวง ต่วงคิดตามตงไปกับมัทน เรือ
 อองเชียงสือออกพ้นปากน้ำคกถึงท่งทะเลแล้ว ก็เสด็จกลับขึ้นมายังพระ
 นคร พอเพลาเช้าเสด็จขึ้นเผ้ากราบทูล ว่าจะขอจัดแจงเรือรบเรือ
 ทเดยกกองทัพออกไปติดตามเอาตัวอองเชียงสือให้จงได้ พอพวกข้า
 ทดวงไปค้นเรือนของอองเชียงสือได้หนังสือซึ่งเขียนไว้ทูลตานั้น จึงนำเอา
 มาถวาย ทรงพระกรุณาให้อ่านเป็นใจความว่า ข้าพระพุทธเจ้าออง
 เชียงสือเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภาร ทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยง
 ก็ได้ความสุข บัดนี้มีควมวิตกกังบ้านเมือง ครั้นจะกราบทูลถวาย
 บังคมตากลับบอกไปก็กลัวพระราชอาชญาหนัก จึงต้องคิดอ่านหนีด้วย
 เป็นความจำเป็น ไรจะคิดการขบถกลับมาประทุษร้ายนั้นหาไม่ได้
 ขอเป็นข้าทูลตอของชุดพระบาทไปกราบเท้านครวัด ซึ่งถวายบังคมตา
 ไปทงนี้ ด้วยจะไปตั้งช่องสุ่มเกลี้ยกล่อมผู้คนเข้าตีเอาเมืองคืนให้จงได้
 แม้ขัดสนกระสุนดินดำแต่เหลือกำลังประการใด ก็ขอเข้ามาขอ
 พระราชทานตูกดิน แดกกองทัพออกไปช่วยก่จะสำเร็จการสงครามคืนเอา
 บ้านเมืองได้แล้ว ก็ขอเป็นเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑสีมาสืบไป ครั้น

ได้ทรงทราบในหนังสือแล้ว จึงมีพระราชโองการตรัสห้ามสมเด็จพระอนุชาธิราชว่าอย่ายกทัพไปคิดตามจับเขาเลย เขาเห็นว่าเราจะช่วยธุระเขามีได้ ด้วยมีการกักตักพันกันอยู่ เขาจึงหนีไปจะตีเขาบ้านเมืองคืนเรามีคุณแก่เขาเขียนด้วยมือแล้วจะรบด้วยเท้าคู่มือมังคกร สมเด็จพระอนุชาธิราชจึงกราบทูลว่า ขอเชิญตั้งคนนั้น แม้ทรงพระกรุณาจะละไว้มิให้คิดตามเขาก็ให้ได้นานไปภายหน้าหาบุญเราไม่แล้ว มันจะทำความลำบากเดือดร้อนแก่ลูกหลานเราเป็นแน่อย่าสงสัยเลย แล้วกราบถวายบังคมลาเสด็จกลับไปพระราชวัง.

๑) อนึ่งในปลายบั้นแมนพศก^{๕๕} นั้น พระยาราชเสนาเจ้าเมืองพุทไธมาศถึงแก่พิราลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งองเทียมนุบุตรพระยาราชเสนาเจ้าเมืองพุทไธมาศเท่านั้น เป็นพระยาราชเสนา ออกไปครองเมืองพุทไธมาศแทน และมีพระราชโองการตรัสปลุกเสกด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ ว่าเมืองสมุทรปราการหากำแพงมีได้ เกรงเกิดศึกจะมีราชศัตรูหมุ่บ่จากมีศรยกมาทางทะเล ไม่ที่มันจะบ่ชงกันรบข้าศึก ทรงปลุกเสกเห็นพร้อมด้วยกันแล้ว จึงให้เกณฑ์ทำอิฐแล้วเกณฑ์ข้าราชการให้ก่อบ่้อมกำแพงไว้ ที่ริมแม่น้ำได้ปากดัดฟากฝั่งตะวันออก เป็นที่มันบ่ชงกันอิฐไพร่ฮั้นจะมีมาโดยทางทะเลนั้น.

๑) อนึ่งแต่เมื่อต้นบั้นแมนพศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมีพระราชดำรัสให้พระยาราชสงครามเป็นแม่กอง ประุงเครื่องบนพระมรรูปพระพุทธรูปชานใหม่ เหตุเมื่อครั้งพม่าล้อมกรุงเก่าอยู่นั้น พวกจีนค้าขาย

คตองส่วนพญาคิดกันขึ้นไปเขาเพลิงจุฑาพระมรรูปเต็มนั้นแต่เมื่อ
 ครั้งแผ่นดินตากนั้น ให้ขึ้นไปทำเป็นแต่หัตถ์คามุงกระเบื้องกันพระพุทธร
 บาทไว้พิลาถ ยังหาได้สร้างเป็นพระมรรูปขึ้นตั้ง กำไม้ แต่เมื่อก่อน
 ยังไม่ได้เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองทวายนั้น จึงมีพระราชโองการตรัส
 ให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ เสด็จ^{๕๖} ไปเป็นแม่การ
 ยกพระมรรูปพระพุทธรบาท สมเด็จพระบรมราชอนุชาก็เสด็จพระราช
 ดำเนินโดยทางชลมารคถึงที่ประทับท่าเจ้าฉมุก จึงมีพระราชบัญชา
 ให้เกณฑ์ข้าราชการนายไพร่ ขนควัวไม้ เครื่องบนพระมรรูปขึ้นไปยังเขาพระ
 พุทธรบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระอุสาห์ด้วยกำลังพระราชศรัทธา
 บิณฑิ^{๕๗} เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท ทรงยกควัวถ้ำของ
 เครื่องบนพระมรรูปควัวหนึ่งด้วยพระหัตถ์ ขึ้นประดิษฐานเหนือพระธงษา
 ทรงแบกด้วยพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปตามทาง ให้ตั้งราชขันธ์แตร
 พลับพลาอยู่ที่ประทับไปตามระยะมรรคา เสด็จไปถึงพลับพลาที่ประ
 ทับที่ใด ก็ทรงวางควัวไม้ไว้บนราชขันธ์ แล้วเสด็จหยุดประทับบน
 พลับพลาที่นั้นพอหายเหนื่อยแล้ว ก็เสด็จทรงแบกควัวไม้ขึ้นเสด็จพระราช
 ดำเนินต่อไป แต่ตั้งนี้คราบเท่าถึงเขาพระพุทธรบาท ด้วยอำนาจกำลัง
 พระราชศรัทธา ทรงพระมหาอุสาห์ได้คิดแก้ลำบากพระกาย หมาย
 จะให้เป็นบุญกุศลชราษพระราชกุศลอย่างยิ่ง จึงให้ช่างยกเครื่องบน
 พระมรรูปแต่ยอดเส็จแล้ว ให้จับการตรึงไม้คทของประดับกระจาก แล้ว
 ให้ทำพระมรรูปน้อยก็รคยพระพุทธรบาทภายในพระมรรูปใหญ่ เสด็จ

๕๖ เต็มว่า ออก

๕๗ เต็มไม่มี

ตั้งกับทั้งเครื่องบนแลยอดต้วนมแม่ของคำหุ้มทั้งต้น แดการพระมรรฎป
ใหญ่่น้อยสำเร็จบริบูรณ์แล้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับยังกรุงเทพ
มหานคร ขึ้นเฝ้าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า กราบทูลถวาย
พระราชกุศล ซึ่งเสด็จขึ้นไปบูชาพระมรรฎปพระพุทธบาทใหม่แล้วสำเร็จ
บริบูรณ์น.

๑ ฤกษ์กราช ๓๓๕๐ บัวออกดำฤทธิศก ขณะนั้นกำปั่นฝรั่งเศษเข้ามา
ตั้งพระนครตำหนิง ฝรั่งซึ่งเป็นนายกำปั่นสองคนพี่น้อง แดน้องชาย
นั้นเป็นคนมวดยมีฝีมือ เทียวพินันชกมวดยชนะมาเป็นหลายเมือง ครั้นเข้า
มาถึงพระนครจึงบอกให้ตามกราบเรียนเจ้าพระยาพระคลัง ว่าจะขอ
ชกมวดยพินันชกมวดยในพระนครนี้ เจ้าพระยาพระคลังจึงกราบบังคม
ทูลพระกรุณา สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงทราบ จึงมีพระราช
ดำรัสปลุกษาคด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า
จึงกราบทูลว่า ครั้นจะมีจิตแข็งคนมวดยออกต่อสู้ด้วยฝรั่ง ฝรั่งเป็น
คนต่างประเทศก็จะคุมหมื่นว่าพระนครนี้หากคนมวดยดีจะต่อสู้มิได้ ก็
จะเสื่อมเสียพระเกียรติยศปรากฏไปทั่วนานาประเทศทั้งปวง ข้าพระพุทธ
เจ้า จะจัดแจงแต่งคนมวดยที่มีฝีมือออกต่อสู้กับฝรั่งเขาไร้ยางอายให้จึงได้
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงดำรัสให้เจ้าพระยาพระ
คลังบอกแก่ฝรั่งรับพินันชกมวดยกัน วางเดิมพันกันเป็นเงินห้าสิบชั่ง.

๑ จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ก็มีพระราช
บัญชา ครั้นตั้งให้จัดหากคนมวดยมีฝีมือดีในกรมทนายเลือกทั้งพระราชวัง
ทูลวงพระราชวังบวร ฯ ได้หมื่นฉัตรผู้หนึ่งเป็นทนายเลือกในพระราช
วังทูลวง รูปร่างดำตันมีฝีมือดีกว่าพวกมวดยอื่นทั้งนั้น จึงดำรัสให้

ปลุกปล้ำพลาไคต์ โรงถครฝ่ายตะวันตกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้ง
 ฐานามวยทึนหนั ครั้นถึงวันกำหนดจะชกมวยพนันกับฝรั่ง จึงมีพระ
 ราชบัณฑิตให้แต่งตัวหมิ่นผดุง เขาเห็นว่าอันอยู่คงชโตมทั่วทั้ง
 ภาย แล้วให้ชคอกคนตงมายังพระราชวังหอดวง ฝ่ายฝรั่งเศษ่นาย
 กำกับแห่งสองคนพี่น้อง กับพรรคพวกบ้างไพร่ ก็ขมมาตั้งที่สนามมวย
 ในพระราชวัง ส้มเค็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จ
 พระราชดำเนินขึ้นสู่พลับพลา ทอดพระเนตรพร้อมด้วยพระราชวงษา
 นุวงษ์แต่เช้าทอดของชุดพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง จึงให้เอาเส้น
 เชือกซึ่งวงรอบสนาม ส้มเค็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ
 เสด็จเสด็จขึ้นพลับพลาชนดตที่ซึ่งเตรียมพระองค์ค้อยที่อยู่ ค่ำรัชให้
 พวกทนายเลือกทั้งพระราชวังหอดวงพระราชวังบวร ฯ เตรียมตัวอยู่
 พร้อมกัน จึงหมิ่นผดุงกับฝรั่งคู่มวยก็เข้ามากราบถวายบังคมใน
 กลางสนาม ด้วยนชนตั้งท่าเข้าชกกัน แต่ฝรั่งนั้นตั้งมือจะจับหักกระดูก
 ไทปรั้าหมิ่นผดุง ๆ ยกมือขึ้นกันแล้วชกพตางถอยพตาง ฝรั่งถูก
 ต้องหมัดคมได้ฟักช้ำ ตั้งแต่ทำต่วงอย่างเดียว ได้ตามมาจนไคต่วง
 เชือกซึ่งชงไว้ ฝ่ายฝรั่งพชายเห็นดงนหน จึงยนชนชางตงหมิ่นผดุง
 ยกมือผดงหมิ่นผดุงให้เดือนเชากถางวง จะให้้องชชยหักไทปรั้า
 ส้มเค็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ทอดพระเนตรเห็นดงนหน ก็
 ทรงพระพิโรธ ค่ำรัชว่าเด่นชกพนันกันแต่คัวค้อคัว โฉนจึงช้วยชก
 เปนสองคนเด้า ก็เสด็จโคตตงจากพลับพลา ยกพระบาทกับเขาฝรั่ง
 พชายตมตง ชนณะนพวกทนายเลือกก็วงกรุกกันเข้าชกค้อยปะเศระถับ
 ทุบถองฝรั่งทั้งสองคนพี่น้องเจ็บบ้วยเป็นสาหัส แล้วตากชอกไปจาก

ชื่อนามมวย พวกบ่าวไพร่ฝรั่งก็เข้าแบกหามนายลงไปยังกำปั่น ส้มเค็ญ
พระพุทธรูปเจ้าหลวง จึงดำรัสตั้งพระราชทานหมอนวดหมอยาให้ลงไปรักษา
พยาบาลฝรั่งทั้งสองหายป่วยแล้ว ก็บอกตามให้กราบเรียนเจ้าพระยา
พระคลังช่วยกราบทูลถวายบังคมลา แล้วลอบยกกำปั่นเลื่อนลงไปจาก
พระนคร ออกปากนำเมืองสมุทรปราการตกถึงท้องทะเลใหญ่ แล้ว
ใช้ใบกดัมไปเมืองฝรั่งเศส แต่นั้นมากำปั่นฝรั่งเศสมิได้เข้ามาสู่พระ
นครสืบไปอีกเลย.

๑ ในบ๊วยอกดำฤทธิศกจุลศักราช ๑๑๕๐ ^{๕๘} บัณ ^{๕๘} ส้มเค็ญพระเจ้า
ตุกเชอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร พระชนมายุครบ
ยี่สิบเจ็ดพระพรรษา ทรงจะทรงบรรพชาอุปสมบท แต่ส้มเค็ญพระ
เจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพ
หิรัญย์ ทั้งสองพระองค์ ^{๕๙} พระชนมายุเกินอุปสมบทแล้ว ยังหาได้
ทรงผนวชเป็นภิกษุไม่ ส้มเค็ญพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึง
ทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตให้ออกทรงผนวชทั้งสามพระองค์.

๑ ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนแปดชนักษะหนึ่ง เพลาสามโมงเช้า
ส้มเค็ญพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราชดำเนินสู่พระ
อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมด้วยพระสงฆราชาคณะ แด
พระราชวงษานุวงศ์ ท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลายสโมสรตั้งนิบาตโดย
อันคับ จึงเสนาบ ^{๕๙} ตั้ม ^{๕๙} ใหญ่ ^{๕๙} ปลุกษาให้ส้มเค็ญพระเจ้าตุกเชอเจ้าฟ้า
กรมหลวงอิศรสุนทรทรงผนวชก่อน ถึงจะอ่อนพระชันษาก็เป็นตุก

๕๘ เต็มไม่มี

๕๙ เต็มไม่มี

ทดลองเอก มีบัณฑิตก็ดีกว่าพระเจ้าหลานเธอ พระเจ้าหลานเธอ
ทั้งสองพระองค์นั้น เป็นพระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระ
ธิดาแก้วว่าที่จริง แต่บัณฑิตก็ดีกว่าพระเจ้าลูกเธอ ให้ทรง
ผนวชที่หลัง ครั้นเสร็จอุปสมบทกรรมแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จกลับเข้าพระราชวัง.

๑ ในบ่วงอกดำฤทธิศกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธรเจ้า
ทดลอง ทรงพระราชดำริถึงพระไตรปิฎกธรรม อันเป็นมรดกแห่ง
พระปริยัติศาสตร์ ทรงพระราชศรัทธาพระราชทานพระราชทรัพย์เป็น
อันมาก ให้เป็นค่าจ้างช่างจากทุกพระไตรปิฎกลงตาม แต่บรรดา
มีฉบับในทีใด ๆ ที่เป็นอักษรดาวอักษรรามัญ ก็ให้ชำระแปลออก
เป็นอักษรขอม สร้างขึ้นใส่ตู้ไว้ในหอพระมณเฑียรธรรม แลสร้าง
พระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ให้เล่าเรียนทุก ๆ พระอารามทดลองตามความ
ปรารถนา จึงเจ้าหมื่นไวยวรนาถกราบทูลว่า พระไตรปิฎกซึ่งทรง
พระราชศรัทธาสร้างขึ้นไว้ทุกฉบับ อักษรบทพยัญชนะตกวิปดาศอยู่
แต่ฉบับเดิมมา หากจะทำนุกระบำรุงคกแต่มีตัดแปลงให้ถูกต้องบริบูรณ์
ขึ้นมิได้ ครั้นได้ทรงสดับก็ทรงพระปรารภไปว่า พระบาทสมเด็จพระ
กถาธิกาพระไตรปิฎกทุกฉบับ เมื่อแต่เกิดเพี้ยนพิปดาศอยู่เป็นอันมาก
จะเป็นแก่นมรดกพระปริยัติศาสตร์ดั่งนาปฏิเวธสำนัมนั้นมิได้ อนึ่งท่านผู้รักษา
พระไตรปิฎกมีอยู่ทุกวันนี้น้อยนัก ถ้าสิ้นท่านเหล่านั้นแล้วเห็นว่าพระ
ปริยัติศาสตร์ แลปฏิบัตศาสตร์ แลปฏิเวธศาสตร์ จะเสื่อมสูญ
เป็นอันเร็วนัก สักดวงโลกทั้งปวงจะหาที่พึ่งมิได้ ในอนาคตกาลเบื้องหน้า
ควรจะทำนุกระบำรุงพระบวรพุทธศาสนาไว้ ให้ถาวรวัฒนาการ เป็น

ประโยชน์ไปแก่เทพามานุษย์ทั้งปวง จึงจะเป็นทางพระบรมโพธิญาณ
 บารมี ครั้นทรงพระราชดำริเห็นแล้ว จึงให้ประชุมพระราชวงษานุวงษ์
 มีสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ เป็นประธาน บนพระที่นั่ง
 อมรินทร์ภิเศกมหาปราสาท ให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพระราชา
 คณะถาวรมานุกรมบาเรียมร้อยรูปมารับพระราชทานฉัน ครั้นเสร็จจึงมี
 ฤๅษคาภิจักร์ ส้มเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งองค์ จึง
 ทรงถวายนมัสการคำวักเสด็จถามพระราชาคณะทั้งปวงว่า พระไตรปิฎก
 ชรรทุกวันนี้ ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่ฤๅพิรุณผิดเพี้ยนประการใด จึง
 ส้มเด็จพระสังฆราชพระราชาคณะทั้งปวงพร้อมกันถวายพระพรว่า พระ
 บาทแผ่เดชรอดเกล้าภาพระไตรปิฎกทุกวันนี้พระรุกรมากมาช้านานแล้ว หา
 กระทบกริยาพระองค์ใดจะทำนุกันบำรุงเป็นดั่งนุปลั้มภักมิได้ แต่กำลัง
 อาคมภาพทั้งปวงก็คิดจะใคร่ทำนุกันบำรุงอยู่เห็นจะไม่ดำริจะ แดกขาด
 เมื่อสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทธองค์ผู้ทรงพระทศอรหาคิคุณอันประเสริฐ
 เมื่อพระองค์เสด็จบรมเหนือพระมณเฑียรมาจุฬาราชธานี เป็นอนุฐาน
 ไฉยาศันนหว่างนางรังทั้งคู่ในศาลาโนทยานแห่งพระยามธราช ใต้
 กรุงกุดีमारราชธานี มีพระพุทธเจ้าศรีแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า คุณ
 สงฆ์ทั้งปวง พระธรรมวินัยอันใดทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ อัน
 พระศากศเทศนาตั้งสอนท่าน เมื่อพระศากศคณิพพานแล้ว พระธรรม
 แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์นั้น จะเป็นครูตั้งสอนท่านแต่สรรพสัตว์
 ทั้งหลาย ต่างพระศากศแปดหมื่นสี่พันพระองค์ ครั้นมอบพระพุทธ
 ตำธนาไว้แก่พระปริณายิธรรมอันเดวก็เข้าสู่พระปริณิพพาน จำเดิมแต่
 ส้มเด็จพระสัมพันธุญ์จำนิพพานถวายพระเพลิงแล้วเจ็ดวัน พระมหา

กัณฑ์เจ้ารูกถึงถ้อยคำพระสุภัทรภิกษุแก่กถาวัดเคียนพระบรมครูเป็นมุต
 เหตุ จึงดำริห์การจะกระทำสังคายนาย เลือกสรรพระสงฆ์ทั้งหลาย
 ถ้วนพระอรหันต์ทรงพระจุปฏิสังฆิกาทาณาน กับพระอานนท์เป็นเอก
 มุทกตพระองค์หนึ่ง ได้พระอรหันต์ในราตรี รุ่งขึ้นจะทำสังคายนาย
 พอกรบหัวร้อยพระองค์ มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นเจ้าอุปถัมภ์ภก กระทำ
 สังคายนายพระไตรปิฎกในพระมรอุป แพบกัณฑ์บรรณคุณหาณเขาเวภาร
 บรรพคโกลักรุงราชคฤหมหานคร เจ็ดเดือนจึงสำเร็จการปฐมสังคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาถว้ถึง ๓๐๐ ปี ภิกษุชาววัชชีคามเป็น
 อติธรี ดำแดงวัดอุตีบประการกระทำผิดพระวินัยบัญญัติ แดพระ
 มหาเถรชี้ณาตพแปดพระองค์ มีพระยศเถรเป็นต้น พระเววัดเถร
 เป็นปริโยธาน ขำระทศวัดอุชธิกรณรังับ ยังพระพุทธเจ้าให้
 บริสุทธิแล้ว เลือกพระอรหันต์อันทรงพระปฏิสังฆิกาทาณานเจ็ดร้อย
 พระองค์ มีพระสัพพกามิเถรเจ้าเป็นประธาน กระทำสังคายนาย
 พระไตรปิฎกในวาศุการามวิหารโกลัเมืองเวสาลี มีพระเจ้ากาตาโศกราช
 เป็นเจ้าอุปถัมภ์ภก แปกเดือนจึงสำเร็จการทุติยสังคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาถว้ถึง ๒๓๗ ปี ครั้นนเห็นแต่ยรัตเข้า
 ปดอมบวชในพระศาสนา จึงพระโมคคัลลบุตรคิเศรเจ้ายังพระเจ้าศรี
 ธรรมมาโศกราชให้เรียนนุในพุทธไสมย แล้วชำระตักเคียรถเสียถึง
 หกหมื่น ยังพระศาสนาให้บริสุทธิแล้ว พระโมคคัลลบุตรคิเศรจึงเลือก
 พระอรหันต์อันทรงพระปฏิสังฆิกาทาณานพันพระองค์ กระทำสังคายนาย
 พระไตรปิฎกในอโศการามวิหารโกลักรุงปาดตัมบุครมหานคร มีพระเจ้า

ศรีธรรมมา โสกราชเป็นเจ้าอนุบาลมณฑล
เจ้าเดือนจึงดำริจัดการศึย
ตั้งคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาดั่ง ๒๓๗ ปี
จึงพระมหินทเถระเจ้า
ออกไปสู่ตั้งกาทวิป บวชกุดบุตรให้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม คือ
ที่ยังรากพระพุทธเจ้าเสด็จมาดั่งในเกาะตั้งกาแล้ว พระอินทร์ตั้งตามสืบ
แปลพระองค์ มีพระมหินทเถระและพระอรวิฐฐเถระเป็นประธาน กับพระ
สังฆซึ่งทรงพระปริยัติธรรมร้อยรูป กระทำตั้งคายนายพระไตรปิฎก
ในมรรฐปถุปรามวิหารใกล้กรุงอนุราชบุรี มีพระเจ้าเทวานัมมปิยติศเป็น
เจ้าอนุบาลมณฑล สืบเดือนจึงดำริจัดการศึยตั้งคายนาย.

๒ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาดั่ง ๔๓๓ ปี ครั้นพระอรหันต์ทั้งปวง
ในตั้งกาทวิปพิจารณาเห็นว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาดั่ง เหตุพระสงฆ์
ซึ่งทรงพระไตรปิฎกอันปากเจมใจนั้นเบาบางดั่งเก่าแต่ก่อน จึงเลือก
พระอรหันต์อันทรงพระปฏิสัมภิตาญาณ แดพระสงฆ์บุุณผู้ทรงพระ
ปริยัติมากกว่าพัน ประชุมกันในโอไทยคีรีวิหารใกล้เมืองอนุราชบุรี
มีพระเจ้าอัญคามินือไทยเป็นเจ้าอนุบาลมณฑล กระทำพระมรรฐปถุชย ให้
กระทำตั้งคายนายพระไตรปิฎก แล้วจาถูกดงตามทั้งพระบาทมณฑล
กถาเป็นสิงหภาษา มีหนึ่งจึงดำริจัดการศึยตั้งคายนาย.

๓ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาดั่ง ๘๕๖ ปี จึงพระพุทธโฆษาเถระ
เจ้าออกไปแต่ชมพูทวิป แปลพระไตรปิฎกอันเป็นสิงหภาษาจาถูกดง
ตามใหม่แปลดงเป็นมคธภาษา กระทำในโอไทยปราสาทนเมืองอนุราชบุรี
มีพระเจ้ามทานามเป็นเจ้าอนุบาลมณฑล มีหนึ่งจึงดำริ นิมเนื่องเข้า
ในณัฐฐมตั้งคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาตั้ง ๓๕๘๗ ปี ครั้นนั้นพระเจ้าปรักกม พาทุรารได้เสวยสมบัติในลังกาทวี่ป ย้ายพระนครจากอนูรารบุรีมาตั้ง อยู่ณเมืองจตุคติมทานคร จึงพระมหากษัตริย์ปกครองกับพระสงฆ์ผู้ชุน มากกว่าพัน ประชุมกันชำระพระไตรปิฎกซึ่งเป็นสิ่งทพภาษาบ้างมคธ ภาษาบ้าง แปรองแปดออกเปนมคธภาษาทั้งสิ้น จากฤคตงถานใหม่ มีพระเจ้าปรักกมพาทุรารเป็นเจ้าอุปถัมภ์ภก มีหนึ่งจึงดำริจะบริบูรณ์ นับ เนื่องเข้าในสี่ศตวรรษคายนาย เมื่อนำค่นพมาจึงพระเจ้าธรรมานุรุผู้ เสวยราชสมบัติณเมืองอิมะทะนะบุรีคือเมืองภูกาม เสด็จออกไปดอก พระไตรปิฎกในลังกาทวี่ป เจริญได้สำเภามายังชมพูทวี่ปนั้น ค่นนั้น มาพระปริญคิธรรม จึงแผ่ไพศาตไปในนานาประเทศทงปวงบรรดาทที่เป็น ดั้มมาทฤษฐินับถึพระรัตนไตรยนั้น ได้ตอกค่อ ๆ กันไป เปดียน แปรองอักษรระคามประเทศภาษาแห่งตน ๆ ก็ผิดเพี้ยนพิปลาศไปบ้างท ๆ พระคัมภีรทมากบ้างทน้อยบ้าง.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาได้ ๒๐๒๐ ปี จึงพระธรรมทินเถรเจ้า ผู้เปนมหาเถรอยู่ณเมืองนพิตันครคือเมืองเชียงใหม่ พิจารณาเห็น พระไตรปิฎกพิรุชมากทงพระบาฬีอรรคกถาฎีกา จึงถวายพระพรแก่ พระเจ้าศิริธรรมจักรวรรคิติดกราชาราช ผู้เสวยราชสมบัติณเมือง เชียงใหม่ ว่าจะชำระพระปริญคิให้บริบูรณ์ บรมกระษัตริย์จึงให้ กระทำมรฎูปในมหาโพธารามวิหารในพระนคร พระธรรมทินเถรจึง เเลือกพระสงฆ์ซึ่งทรงพระไตรปิฎกมากกว่าร้อย ประชุมกันในมรฎูปนั้น กระทำชำระพระไตรปิฎกคกค่นให้ถูกต้องจนบริบูรณ์ มีหนึ่งจึงดำริจะ มีพระเจ้าศิริธรรมจักรวรรคิติดกราชเป็นเจ้าอุปถัมภ์ภก นับเนื่องใน

อิฐมั่งตั้งคายนายอีกครึ่งหนึ่ง^๕ เบื้องหน้าคันทนมาพระเถรานุเถรในชมพูทวีป
 ได้เฝ้าเรียนสร้างตึบต่อกันมา แต่ท้าวพระยาเศวตชูศหบดีศรีทราธวัง
 วั ในเมืองสัมมาทฤษฎีทั้งปวง คือเมืองไทย, ลาว, เขมร, พม่า, มอญ,
 เปนอักษรต่ำตมกันอยู่เพนอันมาก หาท้าวพระยาแต่สมณะผู้ใดที่จะ
 ศรีทราธสามารถอาจจะชำระพระไตรปิฎกขึ้นไว้ ให้บูรณะคฤหาสน์แต่
 ก่อนนั้นมิได้มี ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาได้ ๒๓๐๐ ปีเศษแล้ว บรรดา
 เมืองสัมมาทฤษฎีทั้งปวงก็ก่อเกิดการยุทธรสงครามแก่กัน ถึงพิณาศ
 นิบหายด้วยไทยแห่งปัจจามิตร มีผู้ร้ายเสวตวาอาราม พระไตรปิฎกก็
 สลายสูญสิ้นไป จนถึงกรุงศรีอยุธยาถึงกาลพิณาศด้วยไทยพม่าข้าศึก
 พระไตรปิฎกแต่เจดีย์ฐานทั้งปวงก็เป็นอันครายสูญ สมณะผู้จะรักษา
 วิชาเรียนพระไตรปิฎกนั้นก็พลัดพรายตมตายเพนอันมาก หาผู้ใดที่จะ
 เปนที่พำนักบิณฑกษัตริย์ศรัทธาได้ เหตุฉนั้นพระไตรปิฎกจึงมิได้บริบูรณ์
 เชื่อมสูญร่วงโรยมาจนคราบเท่ากาลทุกวันนี้.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เมื่อ
 ได้ทรงสดับพระสงฆราชาคณะถวายพระพรโดยพิศดารตั้งนั้น จึงดำริว่า
 ว่าครั้งนขออาราธนาพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงจงมีอุปสาห์ในฝ่ายพระพุทธจักร
 ให้พระไตรปิฎกบริบูรณ์ขึ้นจงได้ ฝ่ายอาณาจักรที่จะเปนสาสนูปถัม
 ภกนั้น เปนพนักงานโยม โยมจะสู้เสียสละชีวิตบุรุษพระวักนโคจร
 สุดแต่จะให้พระปริณัติบริบูรณ์เป็นมุตที่ตั้งพระพุทธศาสนาให้จงได้ พระ
 ราชาคณะทั้งปวงรับสาธุแล้วถวายพระพรว่า ขาตมภาพทั้งปวงมีสติ
 ปัญญาอ่อนนิกไม่เหมือนท่านแต่ก่อน แต่จะอุปสาห์ชำระพระปริณัติ
 ฝนของพระเดชพระคุณตามสติปัญญา แต่สมเด็จบรมพิตรพระราชสมภาร

เจ้าทรงทำนุ^๕กนบำรุงพระพุทธเจ้า^{๕๕}ต่างนาคร^{๕๕}น ก็นับได้ชื่อว่ามีพระตั้ง
 ฅายนายคำรบเก้าครั้ง^๕ จะยังพระปริญาติต่างนาให้ถาวรวิวัฒนาการ
 ไปในอนาคตได้มยต้นกาตช้านาน แล้วถวายพระพรตออกมาประชุม
 พร้อมกันณวัดบางจำใหญ่ จึงสมเด็จพระเจ้าวรวงศาให้เลือกสรรพระราช
 คณะถาพานุกรมมาเขียนแต่ฉบับที่เจ้าเขียนพระไตรปิฎกได้บ้างนั้น จัด
 ได้พระสงฆ์ ๒๓๘ รูป กับราชบัณฑิตอาจารย์อุบาสกสามสิบสองคน
 จะกระทำการชำระพระไตรปิฎก จึงให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถกราบบังคม
 ทูลพระกรุณา สมเด็จเจ้าพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงมีพระราช
 คำรัสให้จัดแจงที่จะกระทำการตั้งฅายนายณวัดนิพพานาราม เหตุ
 ประดิษฐานอยู่หว่างพระราชวังทั้งสอง แด^{๕๕๕}ครั้งนั้นจึงพระราชทานนาม
 ใหม่ให้ชื่อวัดพระศรีรัตนเพชคาราม แล้วทรงพระมหาปริจาคพระ
 ราชทรัพย์แจกจ่าย เกณฑ์พระราชวงษานุวงษ์แต่ข้าราชการฝ่าย
 ฝ่ายใน ทั้งพระราชวังหลวงพระราชวังบวร ฯ วังหลัง ให้ทำสำรับ
 ฅาวหวานถวายพระสงฆ์ซึ่งจะชำระพระไตรปิฎกทั้งเข้าทั้งเพน เพลา
 ละสี่ร้อยสามสิบหกสำรับ ทั้งฅาวทั้งหวาน พระราชทานเงินตรา
 เปนค่าชานินยโภชนาหารสำรับคู่ละบาท มีพระราชกำหนดให้นิมนต์
 พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันณพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนเพชคาราม ในวัน
 กติกบูรณมีเพ็ญเดือนสิบสองในบึงออกตำฤทธิศก พระพุทธศักราชตั้ง
 แล้ว ๒๓๓๓ พระวรวงศา เปนพุทธวารศุกรบักษัตฤถ์ เพลาบ่าย
 สามโมง สมเด็จเจ้าพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราช
 ดำเนินด้วยมหันตราชอศิรียบบริวารยศ พร้อมด้วยเครื่องสูงแต่มีกตอง
 ขณะเห่อออกจากพระราชวังไปยังพระอาราม เสด็จเจ้าผู้พระอุโบสถ

ทรงถวายนมัสการพระรัตนไตรด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว อาราม
 พระพิมลธรรมให้อ่านคำประกาศเทวดาในท่ามกตางสงฆสมาคม ขอ
 อานุภาพ เทพยเจ้า ทั้งปวงให้ อุปถัมภ์ภาณการให้สำเร็จกิจมหาสังคายนาย
 แล้วให้แบ่งพระสงฆ์ออกเป็นสี่กอง ส้มเต๋จพระเจ้าสังฆราชเป็นแม่กองชำระ
 พระสุตคัมภีร์ฎกของหนึ่ง พระวันรัตนเป็นแม่กองชำระพระวินัยมีฎก
 กองหนึ่ง พระพิมลธรรมเป็นแม่กองชำระพระอภิธรรมมีฎกของหนึ่ง พระ
 พุฒาจารย์เป็นแม่กองชำระสังคยาพิเศษของหนึ่ง แด่ครั้งนั้นพระธรรม
 ไตรโลกเป็นโทษยังมีได้นับเข้าในสังคายนาย พระธรรมไตรโลกจึงมาทูล
 ส้มเต๋จพระเจ้าสังฆราช ขอเข้าช่วยชำระพระไตรปิฎกด้วย แด่พระสงฆ์ทั้งสี่
 กองนั้นทรงพระกรุณาโปรดให้นิมนต์แยกกันชำระ พระปริยัติอยู่ณอุโบสถ
 กองหนึ่ง อยู่ณพระวิหารของหนึ่ง พระมรรฎปของหนึ่ง การเปรียญของ
 หนึ่ง ทรงถวายปากไถ่กปลูกหมึกหรรคาตครบทุกองค์ แด่ส้มเต๋จพระเจ้า
 พุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกไปณพระอารามทุกวัน ๆ วันละ
 สองเวลาทั้งสองพระองค์ เพลาเช้าทรงประเคนสำรับปล้นคโภชนิยาทานิ
 ยาหารแก่พระสงฆ์ให้ฉันณพระระเบียงทั้งรอบ เพลาเย็นทรงถวายอิฐบาน
 แด่เทียนเป็นนิจทุกวัน แด่พระสงฆ์กับทั้งราชบัณฑิตยประชุมกันพิจารณา
 ดูพระปริยัติ สอดสวนพระบาทกับบรรดกถาฎีกา ที่ผิดเพี้ยนพิปลาศก็
 ตกคัมเปลี่ยนแปลงอักษร ให้ถูกต้องบริบูรณ์ทุก ๆ พระคัมภีร์ใหญ่
 น้อยทั่วทั้งต้น แด่ที่ใดสงไสยเคลือบแคลง ก็ปฤกษาไต่ถามพระราช
 คณะผู้ใหญ่ซึ่งเปนมหาเถรให้วินิจฉัยาคัดสินที่ผิดแ่ชอบ แด่กระทำการ
 ชำระพระไตรปิฎกตั้งแต่วันเพ็ญเดือนสิบสอง จนครบเท่าถึงวันเพ็ญเดือน
 ห้ามีรฎาเอกศก พอครบห้าเดือนก็สำเร็จการสังคายนาย จึงทรงพระ

กรุณาโปรดให้จำหน่ายพระราชทรัพย์เป็นมูลค่าจ้างให้ช่างงานศฤหัตถ์แด่
 พระสงฆ์สามเณร จากฤกษ์พระไตรปิฎกซึ่งชำระบริสุทธิแล้วนั้นลงदानใหญ่
 ดำเร็จแล้ว ให้มีตของที่บั้งไปปกนำหลังแดกรอบทั้งสี่ เรียกว่าฉับ
 ทอง ห้อยด้วยผ้ายกเชือกวัดถักด้วยไหมเบญจพรรณ มีฉดากงาแกะเขียน
 อักษรด้วยหมึกแดงลากทอเป็นคำอักษรบอกชื่อพระคัมภีร์ทุก ๆ คัมภีร์
 หนึ่งเมื่อเสร็จการตั้งคายนายนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งของพระองค์
 ทรงถวายใ้ใคร่จวบบริกษารักษาทแก่พระสงฆ์ทั้งสี่ร้อยสิบแปดรูป มี
 สมเด็จพระสังฆราชเป็นอาทิ ถ้วนปณัตทุกสิ่ง เป็นมหามหกรรม
 ฉลองพระไตรปิฎก แด่พระราชทานรางวัลเสด็จแก่ราชบัณฑิตยทั้งสาม
 สิบสองคน มีพระยาธรรมปโรหิตแด่พระยาพจนานิมิตเป็นคณบดีด้วย
 แล้วทรงตั้งบรรณกิจคารหัดหลังทักษิโณทกชารา อุทิศแผ่นดินพระราช
 กุศลดำเนินปฏิบัติกิจไปแก่เทพามานุษย์สรรพสัตว์ทั้งหลายนานาชาติ
 โลกธาตุ เป็นบัณฑิตานุปทานบุญญกิริยาวิบัติอันยิ่ง เพื่อประโยชน์
 แก่พระบรมโพธิสัตว์ปัญญาชน ครั้นเมื่อเสร็จการสร้างพระไตรปิฎก
 ฉับทองแล้ว จึงให้เชิญพระคัมภีร์ทั้งปวงชนพระยานุมาศพระราชยาน
 ต่าง ๆ ตั้งขบวนแห่สมโภชพระไตรปิฎก มีเครื่องเล่นเป็นอเนก
 นานุประการเป็นมหรสพแก่ตาประชาราษฎร์ทั้งปวง แล้วเชิญพระคัมภีร์
 พระปริยัติธรรมเข้าประดิษฐานไว้ในตู้ประดับมุก ตั้งในหอพระมณเฑียร
 ธรรมกลางสระ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามภายในพระราชวัง แล้ว
 ให้มีงานมหรสพฉลองพระไตรปิฎกแด่หอพระมณเฑียรธรรม ครั้น
 มีนครผู้หญิงด้วย เพศาคำจืดดอกไม้เพลิง ถูกพัดไปตกลงบนหลังคา
 หอพระมณเฑียรธรรมเพลิงติดไหม้ชน สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

คำรัสตั้งข้าราชการทั้งปวงให้เข้าไปยกดูประทับมุกแต่ จนพระไตรปิฎกออก
มาได้สิ้น เพิ่งมีได้ใหม่ ๆ แต่หอพระมณฑิยธรรมแห่งเดียวเท่านั้น
แต่ที่พระอุโบสถพระแก้วถูกไฟไหม้ถึง ยังบริบูรณ์ดีอยู่ จึงมีพระราช
โองการคร่ำว่า เทพยคาผู้บำรุงรักษาพระพุทธรูปเสนาเห็นว่าหอไตร
ยังทำอยู่ จึงบันทาดให้เพลิงไหม้แต่เฉพาะหอไตร มีให้ใหม่พระ
อุโบสถด้วย จะให้สร้างพระมรรูปขึ้นใต้พระไตรปิฎกธรรมใหม่ จึง
มีพระราชดำรัสตั้งพระยาราษฎร์สงครามให้ไปแม่การทำพระมรรูป ให้
ถมสระเดิมขึ้นเสีย ขุดรากก่อพระมรรูปลงที่นั้น มีชาตาแตก่าแพง
แก้วเป็นที่ปักกษณธอมพระมรรูปลงตพันตลงมาสามชั้น แล้วให้ขุดสระ
ใหม่ลงเบื้องบูรพทิศแห่งพระมรรูป ก่ออิฐถือปูนทั้งรอบ แล้วให้
ก่อหอพระมณฑิยธรรมขึ้นใหม่ฝ่ายทิศอีสานแห่งพระมรรูป แดการ
ทั้งปวงยังมีได้สำเร็จ.

๑ ตุศักราช ๑๑๕๑ ปีระกาเอกศก ถึงณวันอาทิตย์เดือนเจ็ดขึ้นค่ำหนึ่ง
เพลาบ่ายสามโมงหกบาท ฝนตกถ่อสนับาดองค้องนำบันมุขเด็จพระที่นั่ง
อมรินทราภิเศกมหาปราสาท คิดเป็นเพลิงโปลงขึ้นใหม่เครื่องบนพระ
มหาปราสาทกับทงหลังคามุขทงตั้งทำลายลงสิ้น แล้วเพลิงตามไปคิต
ใหม่พระปรัศัชัยด้วยอีกหลังหนึ่ง แดขณะเมื่อเพลิงฟ้าแรกคิตพระมหา
ปราสาทนั้น สมเด็จเจ้าพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ แดพระ
ราชวงษานุวงษทั้งปวง กับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแแดพระราชาคณะ
ถานานุกรมทุก ๆ พระอารามหลวง ก็เข้ามาในพระราชวังช่วยดับเพลิง
พร้อมกันสิ้น สมเด็จเจ้าพระพุทธเจ้าหลวงคำรัสให้ข้าราชการช่วยกันยก
พระที่นั่งราชบัลลังก์ประทับมุกซึ่งกนเสวครฉัตรอยู่บนพระมหาปราสาทนั้น

ลงมาพื้นเพลิงหาทัพใหม่ไม่ พวกเจ้าจอมข้างในต่างคืนคกใจเพลิง
 หนีออกจากพระราชวัง ไปหาไศรยอยู่ณบ้านเจ้าพระยารัตนาพิพิธบ้าง
 บ้านเจ้าพระยามหาอำมาตย์บ้าง ไปอยู่ณบ้านเจ้าพระยาธรรมาธิบาล บ้าง
 เจ้าพระยาพดเทพบ้าง ที่ยังอยู่ในพระราชวังก็มีบ้าง ฝ่ายพระสงฆ์
 แดกฤๅษีสังฆราชการทั้งปวงที่เขาสำค้ำค้ำเพลิงบ้าง ที่เข้าช่วยชน
 ฝูงพระราชทรัพย์ ในพระคลังใน ดงทั้งในสระในพระอุทยานภายใน พระราช
 วังบ้าง ส้มเค็ญพระพุทธรเจ้าหอดวงทรงพระแสงง้าวเร่งให้ข้าราชการ
 ค้ำเพลิง ครั้นเพลิงดับสงบแล้ว จึงดำรัสให้พวกชาวที่ราชวังแ
 ฉำโธถนแยกย้ายกันไปตามพวกเจ้าจอมข้างใน ซึ่งหนีเพลิงไปหาไศรย
 อยู่ณบ้านเด่นาคคั้งนั้นรีบกลับเข้ามาพระราชวัง แล้วคร่ำครวญมุขมนตรี
 ทั้งปวงว่า ซึ่งไฟฟ้าใหม่พระมหาปราสาทตั้งนี้จะมีเหตุร้ายประการใด
 จึงพระยาราชวังเมืองกรมทูตพระกรุณาว่า แต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง อสนีบาตลงพระที่นั่งมิ่งมังกดาภิเศกมหา
 ปราสาท ไฟฟ้าใหม่เหมือนครั้งนั้นได้ มีเหตุร้าย เป็นศุภนิมิตร
 มหามงคลอันได้พระราชสถาปนาต่างประเทศเป็นอันมาก จึงทรงพระกรุณา
 โปรดพระราชทานเงินตราซึ่งหนึ่งแก่พระยาราชวังเมือง เป็นรางวัล
 ซึ่งกรมทูตทำนายนเป็นศุภนิมิตรนั้น ต้องกับคำพระโหรากรบาททูตทำนายน
 เมื่อครั้งฝังศพคนจีนทนต์เกยฝ่ายปัจฉิมทิศ ถวายพยากรณ์ว่า จะ
 ได้พระราชสถาปนาต่างประเทศ แล้วดำรัสสั่งสมุหนายกให้จัดแจง
 การรื้อปราสาทเก่าเสีย ฐานปราสาทชั้นใหม่ย่อมเข้กว่าองค์
 ก่อน แต่ปราสาทองค์ก่อนนั้นสูงใหญ่เท่าพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท
 อรุณเก่า มุขหน้ามุขหลังนั้นยาวกว่ามุขข้าง แต่มุขเบื้องหลังนั้นอยู่

ที่ข้างในยาวไปจรดถึงพระปรักซ้ายขวา กระทำปราสาทองค์ใหม่นี้
ยกออกมาตั้งณที่ข้างหน้าทางต้น मुखทั้งต้นนั้นก็เสมอกันทั้งสี่ทิศ ใหญ่
สูงเอาแต่เท่าพระที่นั่งสุริยามรินทร์กรุงเก่า ยกบรรทัดเสมอดีได้ ไล่เหมือน
ของเก่าก่อน แต่ที่มุมยอดทั้งสี่มุมนั้นยกทวยเสี้ย ไล่รูปครุฑเข้าแทน
แล้วให้สถาปนาพระที่นั่งชั้นใหม่ทีข้างในค่อมุขหลังเข้าไปอีกหลังหนึ่ง พอ
เสมอกันมุขปราสาทองค์เก่า พระราชทานนามว่าพระที่นั่งพิมานรัตยา
แต่ให้ทำพระปรักซ้ายขวาใหม่คงตามเดิม แต่หลังคาปราสาทเดิมกับ
ทั้งพระที่นั่งพิมานรัตยาแต่พระปรักซ้ายขวาต้นเหมือนกันอย่างเก่า ครั้น
การพระมหาปราสาทตงรักบีตทองเสร็จแล้ว จึงพระราชทานนาม
ปราสาทองค์ใหม่ชื่อพระที่นั่งคุณิศจิตมหาปราสาท แล้วเร่งให้ทำการพระ
มรรูปแสดงพระมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น ดงรักบีต
ทองแล้วสำเร็จบริบูรณ์ แล้วให้แม่แผ่นดินเงินตากพื้นในองค์พระมรรูป
นั้นด้วย จึงให้เชิญคู่พระคัมภีร์ซึ่งไล่พระไตรปิฎกฉบับทองชั้นตั้งไว้
ณภายในพระมรรูป ซึ่งฉบับครุฑเดิมแต่ฉบับอื่นซึ่งทรงสร้างขึ้นใหม่
นั้น ให้ไล่คู่บีตทองลายรดน้ำในหอพระมณเฑียรธรรมใหม่เป็นที่อยู่
กรมราชบัณฑิต ให้บอกกล่าวพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์สามเณร
เหมือนอย่างแต่ก่อน อนึ่งทรงพระกรุณาให้ช่างหล่อ ๆ รูปสิงห์ด้วย
ด้วยทองดำฤทธิชนใหม่สี่รูป ประสมกับรูปสิงห์ทองดำฤทธิ ซึ่งได้
มาแต่เมืองพุทโธมาศแต่ก่อนสองรูป เป็นสี่รูป ก่ออิฐเป็น
พานรองถือปูนเป็นอันดี ตั้งไว้หน้าประตูกำแพงแก้วล้อมพระมรรูป
ชั้นล่างทั้งสองข้างประตู ๆ ประตู ทั้งสี่ประตูเป็นแปดรูป กับที่
มุมกำแพงแก้วทั้งสี่มุมมุมละรูปเป็นสี่รูป อิฐเป็นสิงห์สี่รูปด้วย

กันทั้งชั้น บนหลังกำแพงแก้วทั้งสามชั้นนั้น ให้กระทำ โคมเป็นรูป
หม้อปรุแล้วไปด้วยทองแดงเป็นที่ตามประทีป ตั้งเรียงรายไปโดยรอบ
หว่างโคมนั้นให้ บัณฑิตกระทำด้วยทองแดงตงไว้กับคันทอง มีใบโพแก้ว
ห้อยทุกชั้นทั้งชั้นด้วยกัน บุชาพระปริณายก ไทรมีฎกธรรมเป็นมโหฬารา
ธิการยิ่งนัก.

๑. ตศักราช ๓๑๕๒ ปีจอโทศก ครั้นนั้นนายบุญเรืองคนหนึ่งเป็นคน
มีศรัทธาโดยยิ่ง มีสหายสองคนคือขุนศรีภักดี ผู้ศรัทธากรรมมากกับนายทองรัก
พากันไปณพระอุโบสถวัดศุขาราม ต่างปราถนาพระพุทธรูมิด้วยกัน
ทั้งสามคน ชวนกันนมัสการพระพุทธรูปพระประธาน แล้วตั้ง
สัตยาธิฐานเสียดอกบัวอ่อนคนละดอกบูชาพระพุทธเจ้า ว่าถ้าผู้ใดจะ
สำเร็จพระโพธิญาณในอนาคต ขอให้ดอกบัวของผู้นั้นจงบานเห็น
ประจักษ์โดยแท้ ครั้นรุ่งอรุณดอกบัวของนายบุญเรืองนั้นบานดอกเดียว
ของขุนศรีภักดีผู้ศรัทธาแต่ นายทองรักนั้นหาบานไม่ ตั้งแต่นั้นมานายบุญเรือง
ก็มาหาใส่รอยอยู่ที่การเปรียญเก่าณวัดแจ้ง ตั้งสมาทานอุโบสถศีลฟัง
พระธรรมเทศนา เขาน้ำมนต์ชุบดำดีเป็นเชือกพาดแขนทั้งสองข้างจุดเพลิง
บูชาต่างประทีปทุกวัน ๆ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสามขึ้นแปดค่ำ กวาง
คืนเพลาประมาณทุ่มเศษ นายบุญเรืองฟังพระธรรมเทศนาจบแล้วก็
นั่งห่มผ้าชุบน้ำมัน เดินออกมานำการเปรียญ นั่งพับเพียบพนมมือ
ตั้งศรัทธาจิตวิ้งวับสงบดีแล้ว ก็จุดเพลิงเผาตัวเข้า ขณะเมื่อ
เปลวเพลิงลุกขึ้นท่วมตัวนั้น นายบุญเรืองร้องประกาศแก่คนทั้งปวง
ว่าสำเร็จความปราถนาแล้ว ขณะนั้นคนซึ่งคูดอยู่ทนนประมาณห้าร้อย
หกร้อยเศษ ชวนกันชื่นชมยินดีบ้างก็ร้องตั้งสาธุการเอิกเกริกอื้ออึง

เปิดองผ้าห่มโยนเข้าไปบูชาในกองเพลิง จนแต่พวกแขกมิอาจทฤษฎี
ภายนอกพระพุทธศาสนา ก็เกิดศรัทธาอดคหมวกออกค้ำนิมโยนเข้า
ไปในเพลิงด้วย. ฯ

ต้นความในฉบับพระราชหัตถเลขาแต่เพียงนี้

ก่อนไปความฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ฯ
ทรงชำระเมื่อ ร. ศ. ๑๒๐ นำมาลงไว้ให้จบจนตลอดรัชกาลที่ ๓

๑. ตุงกักราช ๓๓๕๒ บึงอกโทศก ของเชียงตุงซึ่งตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าของ
อนันท์กักราชให้ของไบไฮ ๑ ของเม็คเคื่อง ๑ ของโดยเวียน ๑ คุมตันไม้
ทองเงินกับเครื่องราชบรรณาการ ระบายแก้วคู่ ๑ เริงเทียนคู่ ๑
กระจกคู่ ๑ ตัวอย่างเรือพระที่นั่งที่จะต่อถวายเป็นถ้ำ ๑ เข้ามาทอด
เกล้า ฯ ถวาย แลมีหนังสือให้ของ ไบไฮถือเข้ามาถึงพระยาพระคลังว่า
ฝนแล้งอาณาประชาราษฎร์เมืองไซ่ง่อนทำนาได้ผลน้อย ถ้าเรือตุงกักราช
จะออกไปค้าขายณเมืองไซ่ง่อน ขอได้โปรดให้บรรทุกเข้าสำรออกไป
จำหน่าย จะได้เป็นกำลังแก่ไพร่พลทำการศึกต่อไป.

๑. ฝ่ายเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเวียงจันทน์บอกลงมาว่า ของตองเยียง
ของคัก ของแอม แต่งให้ของเจียงบา ของเจียงเวียน เป็นแม่ทัพ
คุมญวนไกเซ็น ๓๐๐๐ กับกองทัพลาวเมืองพวน ๓๐๐๐ รวม ๖๐๐๐
ยกมา เจ้าเวียงจันทน์แต่งกองทัพลาวออกไป ได้รับความกับพวก
ทัพญวนที่เมืองพวน ฝ่ายกองทัพลาวศึกกองทัพญวนเมืองตั้งเกี้ยแตก
กระจัดกระจายล้มตาย ได้ปืนเครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก จับได้
ดาวนายภูทการ นายทอง นายปาน กับไพร่ ๓๐ คน ส่งลงมา

กรุงเทพฯ ไปรดให้เอาตัวนายภุททหาร นายทอง นายปาน
ญวนมีชื่อ ๓๐ คนไปให้อังไบไซ ของเบ็ดเตล็ด ของโดยเวียน ตาม
เอาปากคำ นำความไปแจ้งแก่เจ้าอนัมก๊ก.

๑ พอเจ้าอนัมก๊กมีหนังสือฝากเรือจีนคงตุ๊กค้าเข้ามาอีกฉบับหนึ่ง ใจ
ความกล่าวโทษหลวงจ้านง ขุนสุนทเสนาหา ข้าหลวง ว่าไปลัก
ผู้หญิงญวนเข้ามาไม่บอกให้ทราบ พวกด่านจับได้เอาผู้หญิงนั้นไว้เสีย
หลวงจ้านง ขุนสุนทเสนาหา โกรธ ว่าเข้ามาถึงกรุงเทพฯ จะ
กราบบังคมทูลพระกรุณา ครั้นภายหลังขุนสมุทต่างภาษาเชิญขังตรา
ออกไปว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขัดเคืองมาก ให้ออก
มาคืนเอาเป็นที่พระราชทานออกมาเข้าไบให้สิ้น ของซึ่งส่งรวบรวม
ได้เป็นเสร็จแต่ใน ๘ วัน จะมอบให้ขุนสมุทต่างภาษาเข้ามา ขุนสมุท
ต่างภาษาก็เข็นเข้าไปเทียบเดินเบียดเดินผู้หญิงทำให้เสียราชการ ข้อ ๓
กล่าวโทษเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ว่าเกณฑ์กองทัพเขมรต่อเรือรบชนมาก
เจ้าอนัมก๊กก็แต่งให้คนไปสืบ ได้ความว่าจะมาทำร้ายแก่เจ้าอนัมก๊ก
เจ้าอนัมก๊กจะต่อสู้ก็เกรงพระราชอาญาเป็นอันมาก ด้วยมีพระเดช
พระคุณเหลืออันที่จะทดแทน ครั้นสู้รบก็จะเป็นคนอกคัญญ ขอ
พระเดชพระคุณเป็นที่พึ่งด้วย แลเรือรบที่โปรดให้เกณฑ์คือนั้นแล้วเสร็จ
จะส่งเข้ามาถวายในเดือนเก้า เดือนสิบ มีบุญ ก็ยังเกรงเจ้า
พระยาอภัยภูเบศร์อยู่ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ หลวงจ้านง ขุนสุนท
เสนาหา ขุนสมุทต่างภาษา จะเอาความเท็จจริงมากราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ขัดเคืองไต่ฝาดของชุดพระบาท ถ้ามี
สัตย์คงข้าพเจ้าออกมาฉนี้ ขอให้ส่งบรรดาบ้างซึ่งออกไปด้วยข้าหลวง

ทั้ง ๓ นาย ให้เห็นเท็จแต่จริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
โปรดให้มีหนังสือตอบแจ้งไปถึงเจ้าอนันตikut ด้วยเรื่องความ ของ
ตองเชียง, ของคัก, ของแอม, แต่งให้องเจียงมา, ของเจียงเวียน,
เป็นแม่ทัพคุมไพร่มาตีเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์เกณฑ์
กองทัพออกไป ได้รับพุงกับกองทัพญวนณเมืองพวนแตกไป กับว่า
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์คิดการเดียนหนามต่อเจ้าอนันตikut ๆ คิดถึงพระเดช
พระคุณหาถ้อยไม่ ความซื่อ น้ายเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ก็กล่าวโทษ
เจ้าอนันตikut เข้าไป แจ้งอยู่ในหนังสือบอกเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ทั้ง ๓
ฉบับนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็หาทรงเชื่อไม่ ครั้น
คอยฟังข่าวข้างเจ้าอนันตikutเล่าก็หายไป ไม่ใช่ผู้ใดเข้าไปแจ้งราชการ
เลย เป็นแต่ส่งใตยพระไทยอยู่ ต่อเจ้าอนันตikutบอกหนังสือแจ้ง
ความเข้าไปจึงได้ทราบว่เจ้าอนันตikutคงอยู่ในสัตยสัตยวิศ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็พระไทยยิ่งนัก ด้วยเหตุว่หมายพระไทยแต่เดิม
มาจะทรงทำนุบำรุงเจ้าอนันตikutให้สืบวงศ์เจ้านายในเมืองญวน ฝ่าย
กรุงกัมพูชาธิบดีเด่า ก็ตั้งพระไทยทำนุบำรุงจะให้หนักพระองค์เองออก
ไปครอบครองไพร่ฟ้าประชากรตามเดิม พระนครทั้งสองจะได้เป็นทอง
แผ่นเดียวกัน อาณาประชาราษฎร์ถูกคำวานิชจะได้อยู่เย็นเป็นสุข แต่
ถ้าว่เจ้าอนันตikutยังคงมั่นคงมิได้ จึงให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ออกมา
ว่าราชการกรุงกัมพูชาธิบดี เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ก็มิได้เป็นเชื่องษ์
เจ้า เจ้าอนันตikutก็แจ้งอยู่แล้ว ถ้าแต่เดร์จักรทำพระนครแล้ว
ก็จะให้หนักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชาธิบดี ซึ่งข้ขอให้
เรือถูกกำบรวรทุกเช้าออกมาขายณเมืองไซ่ง่อนนั้น พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวก็ได้ให้บัววรวงบรรดาเรือ ถูกค้าให้ ออกมาค้าขาย ณเมือง
 ไช้ฉ่องตามมีหนังสือบอกเข้าไปนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 โปรดให้จัดม้าผู้ ดีขาวสูง ๒ คอกคืบม้า ๓ ดีแดงสูง ๒ คอกคืบม้า ๓
 เครื่องม้าอย่างไทยคร่ำเงินสำหรับ ๓ อย่างฝรั่งสำหรับ ๓ พรหมใหญ่
 ผืน ๓ คีตาปากนก ๓๐๐๐๐ คีตาฝนหมักอิน ๓ หมักหีบ ๓
 ภูกันหีบ ๓ แพร่มังกรอย่างดีต่าง ๆ ๓๐ ม้วน ฆ้องใหญ่ ๔ ฆ้อง
 กตของญวนใบ ๓ ขงมังกร ๓ คัน กระจาดแพรตายมังกร ๓๐ แผ่น
 กระจาดแพรดีต่างกัน ๒๐ ม้วน ให้พระราชมนตรี, ขุนศรีเสนา,
 ออกไปกับของไบโฮ, ของเบ็ดเตล็ด, ของไทยเจียน, ซึ่งเข้ามาถวาย
 กันไม้ทองเงิน คุมออกไปพระราชทานเจ้าอนันท์กักด้วย แต่ความ
 หดองจำนง, ขุนสนิทเสนาหา, ขุนสมุทต่างภาษา, ซึ่งเข้ามา
 กราบทูลกล่าวโทษเจ้าอนันท์กักนั้น หาได้ตอบไปไม่.

๑๑ ตุลาคม ๑๙๕๓ บัญชีมนตรีศักดิ์เดือนหก แยกเมืองเชียงใหม่ออก
 พระราชอาณาเขตยกกองทัพเรือมาตีเมืองสงขลา เจ้าเมืองกรมการ
 ได้รับมิได้ ก็พาครอบครัวชาวเมืองยกหนีไปอยู่แขวงเมืองพัทลุง ฝ่าย
 พระศรีไกรตาศซึ่งออกไปเป็นพระยาพัทลุง ก็พลอยตื่นตกใจกลัวทัพ
 แยกข้าศึก ๆ ก็ยังมีโดยยกมาถึงเมืองพัทลุง พากกรมการแตกครอบครัว
 อพยพหนีเข้าป่า มิได้คิดที่จะตั้งมั่นอยู่ค้ำชูบริบทวงศ์วงศ์ก่อน ครั้น
 เจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้ข่าวว่า กองทัพแยกมลายูเมืองเชียงใหม่
 ยกมาตีเมืองสงขลา จึงเกณฑ์กองทัพเมืองนครศรีธรรมราชยกออกไป
 ช่วยเมืองสงขลา ได้รับกันกับทัพแยก ๆ แยกพ่ายหนีไป จึงบอก
 ข้าราชการทั้งปวงเข้ามายังกรุงเทพมหานคร ให้สมุหพระกระดาโทม

กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
พระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระพิโรธแก่พระยาพัทลุง คำว่าข้าศึกมายัง
มีทันจะถึงเมืองก็แตกหนี ให้ข้าหลวงถือท้องตราออกไปถอดพระยา
พัทลุงเสียแล้วตั้งพระราชอาญาจำคุกเข้ามาณกรุงเทพมหานคร จึงทรง
พระกรุณาโปรดตั้งหลวงศักดิ์นายเวร มหาศเล็ก ซึ่งเป็นบุตรพระยาพัทลุง
คนก่อน ออกไปว่าราชการเมืองพัทลุงบ่อนั้นพระราชอาณาเขตรับไป.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนสิบเอ็ดขึ้นค่ำหนึ่งในปีกุนนน์ เจ้าอนัมก๊กหนึ่งตั้ง
เข้ามาขอจัดซื้อปืนคาบศิลา ๓๐๐๐ บอก เหล็กทำซุงหนัก ๓๐๐๐ ทาบ
แล้วจัดเปิดญวนเข้ามาถวาย ๓๐ ตำรับ กับตั้งเรือรบที่เกณฑ์ให้ถือ
เข้ามาด้วย ๗๐ ลำ เรือนั้นโปรดให้เอาไปไว้ที่แหลมบางอ้อ เมื่อณวัน
พฤหัสบดีเดือนสามแรมสองค่ำโปรดพระราชทานเหล็กทำซุง ๒๐๐ ทาบ
ปืนดำกลดองเปล่า ๒๐๐ บอก ออกไปให้เจ้าอนัมก๊ก.

๑ ในบั้นพระเจ้านันทบุรีศรีรัตนาคคนहुต วิสุทธิรัตนราชธานีบุรีรมย์
ด้านข้างร่วมชาวเวียงจันทน์ ให้ข้าหลวงถือสุภอักษรลงมายังกรุงเทพ
มหานคร ให้สมุหนายกกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เจ้ามหาอุคฆมวงษ์
ของศรีรัตนาคคนहुตอุคฆมรัตนบุรีรมย์ พรหมจักรพรรดิมหานครราชธานี
ด้านข้างร่วมชาวหลวงพระบาง คิดการเปนขบถไปเข้าด้วยพม่า ไซ้คนไป
ถึงเมืองฮังวะ พม่าก็ไซ้คนมาถึงเมืองหลวงพระบาง ต่างไปมาถึงกัน
ได้แต่คนไปตบตีบราชการได้ความเปนแน่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงทราบในหนังสือบอกเมืองเวียงจันทน์ก็ทรงพระพิโรธ คำว่าตั้งสมุห
นายกให้ มีสุภอักษรตอบขึ้นไปว่ามีพระราชโองการดำรัสให้พระเจ้ากรุงศรี
รัตนาคคนहुตยกกองทัพไปตีเมืองหลวงพระบางให้แตกฉานจงได้แล้ว จัย

ตัวพระเจ้าร่วมชาวจำตั้งลงมาถวายนครกรุงเทพมหานคร ครั้นพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทราบบริบตั้งโปรดขบวนมาตั้งมั่น จึงเกณฑ์กองทัพพลทหารเป็นอันมาก ทิ้งทัพเรือที่พบยกขึ้นไปเมืองหลวงพระบางให้ตั้งค่ายรายล้อมเมือง ฝ่ายพระเจ้าร่วมชาวเป็นอริกับพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตมาแต่ก่อน ครั้นกองทัพเมืองเวียงจันทน์ยกมาล้อมเมือง ก็แตกกองทัพยกออกมาต่อรบได้รับกันเป็นสาบารถ แต่เจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทน์ตั้งมั่นชาวเมืองหลวงพระบางถึงแก่พิราโดยในทวีป พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตขับพลทหารเข้าป้ายขึ้นปล้นเอาเมือง ชาวเมืองชนประจำรักษาหน้าที่แข็งเทินป้องกันเมือง ยิ่งมั่นใหญ่หน้อยได้ต่อบกันอยู่ประมาณ ๓๕ วัน, ๓๕ วัน พวกพลทหาร เมืองเวียงจันทน์ เอาบันได เข้าพาด กำแพงเมือง บิน ปล้นเอาเมืองได้ ได้ฆ่าฟันชาวเมืองล้มตายเป็นอันมาก จับได้ตัวพระเจ้าร่วมชาว แต่บุตรภรรยาญาติวงศ์ได้ สิ้นตั้งออกมายังค่าย พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตให้จำพระเจ้าร่วมชาวไว้แล้ว ตั้งเมืองแสนขุนนางผู้ใหญ่เมืองหลวงพระบางซึ่งเข้ามายอมส่งความภักดีนั้น ให้เป็นพระยาหลวงพระบางอยู่รั้งเมืองแล้ว เลิกกองทัพกลับมายังเมืองด่านช้าง จึงบอกข้อราชการให้ขุนนางแต่ไพร่คุมตัวพระเจ้าร่วมชาวส่งลงมาถวายนครกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คำว่าให้ตั้งพระราชาณาญาจำพระเจ้าร่วมชาวไว้ณคุก ครั้นภายหลังทรงพระกรุณาโปรดให้พระเจ้าร่วมชาวพ้นโทษ พาตัวมาพักพลกษณไปครองเมืองหลวงพระบางตั้งเก่า.

๑ ในปีที่กรุงศรีศก จุลศักราช ๓๓๕๓ นั้น ฝ่ายข้างเมืองทวายพระเจ้าอินทระตั้งขุนนางลงมาเป็นเจ้าเมืองกรมการอยู่รักษาเมืองทวาย จะให้เปลี่ยนเจ้าเมืองกรมการเก่าออก แต่ให้หาเจ้าเมืองกรมการเก่านักดบขึ้น

ไป ส่วนเมงจันจาเจ้าเมืองทวายเท่ากับจิกแคปัดตเมืองนั้นได้แจ้งข่าว
 ว่าเจ้าเมืองกรมการตั้งลงมาตติใหม่ จึงคิดกันไม่ยอมกลับไปเมือง
 อังวะ ครั้นเจ้าเมืองกรมการใหม่มาใกล้จะถึงเมืองจึงคิดเป็นกตอุบาย
 ออกไปท้อกับแก่นอกเมือง ให้จัตของเลี้ยงออกไปเลี้ยงให้กินอิ่มหน้า
 ต่ำเร้วแล้ว ก็ให้ทหารเข้าล้อมจับฆ่าเสียสิ้น แล้วกลับเข้าเมืองคิดการ
 ขบถกึ่งแข็งเมืองอยู่ ฝ่ายกรมการเมืองเมาะตะมะแจ้งว่าเมงจันจา
 คิดการขบถ ฆ่าเจ้าเมืองกรมการซึ่งลงมาตติใหม่นั้นเสีย จึงมีหนังสือ
 บอกขึ้นไปกราบทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ได้ทราบก็ทรงพระพิโรธ จึงให้จับ
 ตะกูเมงกอนบิดาเมงจันจาเจ้าเมืองทวายจะให้ประหารชีวิตเสีย ตะกู
 เมงกอนจึงกราบทูลว่าจะขอมีหนังสือไปถึงบุตรให้มาเฝ้า แม้ไม่มา
 จึงจะรับพระอาชญาตามโทษ พระเจ้าอังวะก็โห่กวดไว้แล้ว ให้จำตะกู
 เมงกอนกับภรรยาให้ฆ่าหลวงคุมตัวลงมาเมืองเมาะตะมะให้ มีหนังสือไปถึง
 บุตร ฝ่ายพระยาทวายคิดกลัวพระเจ้าอังวะจะให้กองทัพยกมาตีเมือง
 จะต้านทานสู้รบมิได้ด้วยไม่มีทัพ จึงปลงใจจะขอขึ้นกรุงเทพ ๆ เขา
 พระเชษานุภาพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงไทยเป็นที่พำนัก ออกกองทัพไทย
 ไปช่วยป้องกันรักษาเมือง แล้วสืบรู้ว่าพระราชภาคินโยหญิงพระองค์ ๑
 ตกมาอยู่เมืองทวายแต่ครั้งทัพพม่าไปตีกรุงเก่าได้กวาดค้อนครอบครัวไทย
 มานั้น จึงไปเชิญพระราชภาคินโยนั้นมาได้ถามไต่ความว่า เป็นพระ
 เจ้าหลานเธอแน่แล้วทรงผนวชเป็นรูปช้อยู่ จึงจัดได้นางคน ๑ รูปงาม
 เป็นน้องภรรยาพระยาทวายจะส่งเข้ามาถวาย แล้วให้แต่งสุภอักษรจารึก
 ลงแผ่นทองเป็นอักษรภาษาทุกตามจารึกข้างพม่า ใจความอ่อนน้อม
 ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาเมืองชนพระมหานครศรีอยุธยา ออกกองทัพ

ออกไปช่วยบ็องกันรักษาเมืองกับถวายนางเข้ามาด้วย แล้วให้พระ
เจ้าหลานเธอมีหนังสือเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณา เป็นอักษรภาษาไทยฉบับ ๑ ให้จัดหาพระสงฆ์ไทยได้มหาเทพนรูป ๑ จึงจัดขุนนาง
ถวายเป็นทูตานุทูตถือสุกัอักษรแด่เครื่องราชบรรณาการ พานางถวาย
ซึ่งให้เรียกว่าตะแคงภาษาพม่าว่าเจ้ากัมมหาแทน ให้ถือหนังสือพระเจ้า
หลานเธอฉบับ ๑ มาด้วยกับทูตานุทูตทั้งไพร่นาย ส่งมาทางเมือง
กาญจนบุรี กรมการเมืองกาญจนบุรีบอกเข้ามายังกรุงเทพมหานคร
โปรดมีตราแต่งตั้งให้เจ้าหลวงออกไปรับทูลถวายเข้ามา.

๑ ครั้นวันเสาร์เดือนสี่แรมสามค่ำ ทูลถวายคือพระสงฆ์ ๓๐ รูป
กับเจ้านารทะมิตกอยชวา ๓ นาขันตเวียงดำ ๓ อคูนนเรศวรน้อยของ
ลักแวนอธวา ๓ แดหญิงถวายที่เข้ามาด้วยเข้ามาถึงกรุงเทพฯ แปร
หนังสือพระยาทวายได้ความว่า “เมงจันจาพม่าเจ้าเมืองทวายเป็นบุตร
สะकुเมงกของกินเมืองสงว ย ชื่อเมืองมัคราโย เป็นแม่ทัพใหญ่เมือง
อังวะ ออกกราบถวายบังคมมายังใต้ฝ่าตของชุดพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวณกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ด้วยเมงจันจาเป็นเชอพม่า บิดา
มารดาบิดา เมงจันจา ทำราชการมา แต่ครั้ง พระโอยกา ของพระเจ้า อังวะ
มาจนถึงเมงจันจา จะได้นี้ความผิดสักครั้ง ๓ ก็ห้ามได้ พระเจ้าอังวะทุก
วันนี้ไม่ได้คงอยู่ในทศพิชราชธรรม แดตั้งคหะวัคฤ ๔ ประการ ตาม
พระราชประเพณีสมเด็จพระบรมมหาราชระษัตริราชธาธิบดีมาแต่ก่อน กตบ
ความจริงเป็นเท็จกตบความจริงเป็นจริงขาดจากเมตตากรรณา แดผู้รัง
เมืองผู้ครองเมืองปลายตำแหน่งราชการผู้เสียชีวิตก็ไม่ว่าดี เมื่อเดือน
สิบเอ็ดมีกุนตรีศก ตั้งมองตระเจตุดงมากินเมืองเมาะตะมะ ให้บังคับ

บัญชาชาวเมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว เจ้าเมืองเมาะตะมะให้
มาเรียกเอาเงินแก่เมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว ต้องเดือน
สามเดือนครั้ง ๑ เงินถึง ๒๐๐ ชั่ง ๓๐๐ ชั่ง อาณาประชาราษฎร
ได้ความเดือดร้อนนัก แล้วเจ้าเมืองเมาะตะมะแต่งให้มะรุวอนไปจักกายตั้ง
คุมพม่า ๓๐๐ คนลงมากินเมืองทวาย จะให้ถอดข้าพระพุทธเจ้าเสีย
ข้าพระพุทธเจ้าแต่งให้ปลัดเมืองคุมไพร่ ๕๐๐ คนออกไปพบมะรุวอนไปจัก
กายตั้งนอกเมืองทางประมาณ ๒๐๐ เส้น จึงก่อกุ่มรุมฆ่ามะรุวอน
ไปจักกายตั้งแต่ไพร่ตายสิ้น เมืองมะริด, เมืองตะนาว, รู้ว่าเมือง
ทวายยอมเข้ามาพึ่งพระราชมธุชาเคษานุภาพ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ณกรุงเทพมหานคร เมืองมะริด, เมืองตะนาว, ก็ยอมเข้ามาเป็นข้า
ขอบขัณฑสีมาด้วย จึงจักได้นำเงาต้นไม้ทองเงินเข้ามาถวาย แล้ว
ขอรับอาสาตั้งเมืองเมาะตะมะ, เมืองร่างกุ้ง, เมืองจิตรทอง, เมือง
พะสีม, ทวายให้ได้ในเดือนสี่มีกุน" สันความในหนังสือพระยาทวาย
แต่แทน.

สมุหนายก นำความ ขนกราบบังคมทูล พระกรุณาทราบ ใต้ฝ่าละออง
ธุลีพระบาทแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราช
ดำรัสให้ทูตทวายอาสาไสรยพักอยู่ณโรงรับแขกเมือง ทรงพระกรุณาให้
เลี้ยงดูพวกแขกเมืองทวายทั้งนายแต่ไพร่ให้บริบูรณ์ เต็มहांแทนนั้น
ก็ให้ส่งไปดำเนินกั้นวัดบางว่าใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดำรัส
ให้จัดการทั้งปวง ตามอย่างออกแขกเมือง โดยโบราณราชประเพณี
บรมราชาธิราชเจ้าแต่ปางก่อนแล้ว เสด็จออกณมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหา
ปราสาท พร้อมด้วยเสนาบดีมนตรีหม่อมมาตย์ข้าทูลละอองธุลีพระบาท

ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ประชุมเผ้าถุ้กันตามซ้ายขวาตาม
 ตำแหน่ง จึงให้บอกแขกเมืองทวายเข้ามากราบถวายบังคมในปราสาท
 ทัพตามคค พระยาราชสีนุกุดกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเครื่องราช
 บรรณาการแล้ว อ่านศุภอักษรเจ้าเมืองทวายเนื้อความในแผ่นทองว่า
 “ข้าพระพุทธเจ้าแมงจันจา ขอกราบถวายบังคมมาแทบพระบวรบาท
 บงกชมาศ ส้มเต๋จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทมมหานครศรีอยุธยา ด้วย
 ข้าพระองค์เดิมเป็นเมืองจีนข้าขอรับฉันทดีมากรุ่งรัตนบุรีซึ่งจะ บัดนี้มี
 ความผิดขัดเคืองกันกับพระเจ้าอังวะ ๆ จะให้กองทัพมายกมากกระทำ
 วิหิงษาการร้ายมีเมืองทวาย ให้สมณพราหมณาจารย์โพธิ์ฟ้าประหารราชฎ
 ใต้ความเคียดร้อน ข้าพระพุทธเจ้าหาพึ่งที่พานักมิได้ จะขอเอาพระ
 ราชกฤษฎาเดชาอนุภาพพระบารมีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ไป
 ปกครอง บ้องกันเกษ สรรพดีดง นิกกร ในเมือง ทวาย ให้พัน ภัยนศราย แห่ง
 บัจจามิตร ขอรับพระราชทานกองทัพออกไปช่วยบ้องกันรักษาเมือง
 อนึ่งข้าพระองค์ถวายนางอันเป็น ประยูรวงษ์เข้ามาเป็นข้าทูลดของขุดั้พระ
 บาทด้วย แล้วจะขอส่งพระราชภาคินยซึ่งไปตกอยู่เมืองทวายเข้า
 มาถวายต่อภายหลัง บัดนี้ให้มหทาแทนถือหนังสือของพระราชภาคินย
 เข้ามาถวายด้วย อนึ่งข้าพระพุทธเจ้ากับทงกรมการ เมืองทวาย เมือง
 มะริด เมืองตะนาว แดอาณาประหารราชฎทั้ง ๓ เมือง ขอเป็น
 เมืองจีนขอรับฉันทดีมากรุ่งเทมมหานครศรีอยุธยา เหมือนดังกาด
 กอนดืบไปกราบเท่ากัถปาด้าน” ครั้นอ่านศุภอักษรถวายเสร็จแล้ว
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชดำรัสปฏิสันถารปราไ้ด้วย
 ทูตานุทูตตามขัตติยราชประเพณีแล้วเสด็จขึ้น ธรรมมหาเส่นาบคักฟ้าแขก

เมืองออกจากที่เฝ้า นำไปรับพระราชทานอาหารเลี้ยงคุณศาสดาอุกขุน
มหาศไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เกล้าแก่เจ้าโชตนแดนกรมวังออกไป
รับนางทวายเป็น ๓ นางเอก ๓ นางโท ๒ ตัวใช้ช้ำไทย ๕๗ รวม ๖๐
คนนั้น ตั้งเข้าไปในพระราชวัง แล้วโปรดให้เสนาบดีพิจารณา
หนังสือพระราชภาคินยซึ่งตั้งเข้ามาถวาย แด่ใต้ตามใต้เลี้ยงพระมหา
แทนได้ความชัดว่า เป็นพระธิดาของพระเจ้าสุนทรามณรังค์สมเด็จพระ
พระเชษฐา เป็นพระเจ้าหลานเธอแน่แล้วจึงให้ถวายไคร่จิวเครื่อง
สมณปริกขาร แด่พระราชทานเสื้อผ้าเงินตราเป็นรางวัลแก่ทูลานุทูล
กับทั้งสิ่งของพระราชทานตอบแทนออกไป ให้แก่พระยาทวายเป็นสมควร
แล้ว คำว่าตั้งสมุหนายกให้มัคราออกไปถึงพระยาทวายเป็นดังทูลานุทูล
กับทั้งมหาแทนกลับออกไปเมืองทวายก่อนแล้ว ทรงพระกรุณาโปรด
ให้พระยายมราชเป็นแม่ทัพ กับท้าวพระยาหัวเมืองถิ่ยพด ๕๐๐๐ ยก
ออกไปช่วยรักษาเมืองทวาย แด่พระราชทานพานทองเครื่องยศให้
พระยายมราชคุมออกไปพระราชทานพระยาทวายเป็นด้วย.

๑๑ ตุลาคม ๑๑๕๕ มีขบวนจัตวาศึก เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลที่ ๑
เมื่อเดือนห้าขึ้นเก้าค่ำ เจ้าอนมกก็มีหนังสือเข้ามาฉบับ ๓ ใจความว่า
พวกขุนนางของเจ้าอนมกซึ่งอยู่ในเมืองไซ่ง่อน ของตองเชียงยอกกองทัพ
มาจับได้แต่ก่อน เขาไปไว้เมืองเวียงเป็นขุนนาง ถ้าตองเชียงยอกคิด
การประการใด ก็แต่งคนถือหนังสือตบตีตลอดมาให้ทราบทุกครั้ง จึง
รู้ว่าตองเชียงยอกแต่งให้นายทัพนายกองออกไปตั้งอยู่ในเมืองตั้งเกีย แด่
ว่าเมืองดาวจับเอาบุตรของตองเชียงยอกที่ไปพม่า ตั้งตองมากกรุงเทพมหานคร
นครโปรดให้จำไว้ ตองเชียงยอกผูกพยาบาทคิดจะยกไปตีเมืองดาวได้แล้ว

จะให้ยก ไปตีเมืองเขมร แล้วจะยก กองทัพบก ทัพเรือเข้าไป ณกรุงเทพฯ ๑
ถ้ากรุงเทพฯ ๑ จะยกกองทัพไปตีองตองเชียง ขอให้ยกไปทางเหนือ
เข้าตีเมืองคังเกีย เจ้าอนัมก๊กจะยกกองทัพบกทัพเรือไปตีเมืองกุยเยิน,
เมืองเว้, ถ้าจะยกไปตีเมื่อใดขอให้มัตราออกไปให้แจ้ง จะได้ยกไป
ด้วยให้พร้อมกัน.

๑ ครั้นณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมสิบเอ็ดค่ำ โปรดให้มัทนาตั้ง
พระยาพระคลังคอบออกไปใจความว่า ญวนเมืองคังเกียยกกองทัพมา
ตีเมืองเวียงจันทน์ กองทัพเมืองเวียงจันทน์ยกออกไปได้รับกนที่เมืองพวน
กองทัพญวนเมืองคังเกียแตกไป จึงกวาดเอาครอบครัวชายหญิงใหญ่
น้อยส่งมา ๔๐๐๐ เศษ แลซึ่งองตองเชียงมีความพยายามจะยกกองทัพ
ไปตีเมืองดาวได้แล้วจะยกเข้ามาตีกรุงเทพฯ ๑ นั้น ตามแต่มันจะคิดเกิด
หาวิตกไม่ แลข้อซึ่งว่าจะแต่งกองทัพไปเมื่อใดให้บอกออกไปให้แจ้ง
เจ้าอนัมก๊กจะยกกองทัพไปตีเมืองกุยเยิน, เมืองเว้, พร้อมกันทีเดียวนั้น
ฝ่ายกรุงก็จัดเตรียมกองทัพหัวเมืองฝ่ายขวานออกแดงกองทัพกรุงอยู่ เพราะ
บัดนี้แม่จันจาพม่าเจ้าเมืองทวายส่งความมิกัดมาชนกรุงสยาม แม่จันจา
กับขุนนางพม่าที่มาขอพึ่งพระบรมราชกฤษฎาภิหาร จะอาสาไปตีเมือง
เมาะตมะ, เมืองว่างกุง, การศึกเมืององจะครงนเป็นท่วงที่อยู่ จะ
ต้องคิดทำให้สำเร็จเสียก่อน ถ้าจะไปทำแก่องตองเชียงได้เมื่อใด จึง
จะมีตรากำหนดออกมาให้แจ้งครั้งหลัง แลให้เจ้าอนัมก๊กรักษายบ้านเมือง
ไว้ให้มั่นคง บัดนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้องเบ็ดเตื่อง คุมตั้งของ
ออกมาพระราชทานเจ้าอนัมก๊ก แพร่มังกรส้มวง ๒ สี่คำ ๒ กระต่าย
หีบ ๓ หมักหีบ ๓.

๑) ฝ่ายพระยายมราชออกไปถึงเมืองทวาย ก็ให้ตั้งค่ายอยู่นอกเมือง พระยาทวายก็ให้ขุนนางกรมการ นำเอาเสบียงอาหารออกมาต้อนรับ กองทัพ แต่ตัวนั้นยังหาออกมาไม่ พระยายมราชจึงให้ขุนนางไทย เข้าไปในเมืองกับกรมการเมืองทวาย ให้พระยาทวายออกมาคำนับ ท่านแม่ทัพณค้าย พระยาทวายก็ออกมาต้อนรับนับถ้อยคำเกรงเรียบร้อย พระยายมราช จึงให้พระรองเมืองคุมคนเข้าไปตั้งรักษาเมืองทวายอยู่ใน กำแพงแล้ว พระยายมราชจึงบอกกำหนดจะส่งพระองค์เจ้าชั่งลงมาให้ ถึงแม่น้ำน้อย ขอเรือขนไปรับ ได้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แล้ว โปรดให้จัดเรือสำเภาประกอบหลังค้ำสำนทองดำ ๓ ลำ สำหรับจะ ใ้รับพระองค์เจ้าชั่ง.

๑) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรม พระราชวังบวรฯ ก็เสด็จยกพลยุหยาตราออกไปเมืองกาญจนบุรี ครั้น เสด็จออกไปถึงแม่น้ำน้อยประทับอยู่ที่พัดบพดาค่ายหาดวง พอเวลา บ่าย ๒ โมงในวันนั้น พระยายมราชก็ส่งพระองค์เจ้าชั่งมากับพระราชา ภิรมณ์ แลชาวไทยชาวกรุงตามเสด็จพระองค์เจ้าชั่งลงมาเป็นอันมาก ครั้นถึงที่พัดบพดาเสด็จขึ้นเส้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลกรมพระราชวัง บวรฯ ทรงได้ถามถึงทุกข์สุขตั้งแต่ตกไปอยู่เมืองอังวะแล้วหลบหนีตง มาได้จนถึงเมืองทวาย พระองค์เจ้าชั่งเล่าถวายถึงความทุกข์ยากลำบาก แลก็ทรงพระกรรแสง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระ อนุชาธิราชก็กตัญญูพระเนตรมิได้ รับสั่งให้พระองค์เจ้าชั่งส่งธงออก ทวารณที่ส่งธงซึ่งทำไว้นั้นทำหาคทรายในแม่น้ำน้อย แลตั้งรับพระบริตเดรัจฉ แล้ว ก็ให้เรียกเรือมารับพระองค์เจ้าชั่งแลชาวไทยที่ตามมานั้น เป็น

เรือหลายลำด้วยกัน ก็ให้ส่งกรมวังนำส่งพระองค์เจ้าขึ้นเข้ามาณกรุง
เทพมหานคร.

๑ ครั้นเสด็จส่งพระเจ้าหลานเธอแล้วอยู่ได้ อีก ๓ วัน กรมพระราช
วังบวร ๑ ก็ทอดสายกทัพขึ้นไปเมืองทวาย ว่าจะไปคุมแยกค่ายพระยา
ทวายจะสู้รบหรือจะคิดประการใด ครั้นเสด็จไปถึงเมืองทวายทรง
พระพิจารณาการทั้งปวงแล้ว ก็เห็นการว่าจะรักษาเมืองทวายไว้มิได้
ทั้งพระยาทวายก็วิงวอนไม่เรียบร้อยคฤหบดีต่างกระเดื่องอยู่ จึงทรงพระ
ดำริห์ที่จะกวาดครอบครัวอพยพรอภัยแก่วงเมืองทวายเสีย พวกกองทัพ
ทราบดังนั้นพากันหาครอบครัวมาไว้ด้วย ไปสกัดอบพาหญิงชาว
เมืองทวายผ่อนปรนให้บ้างไพร่คุมลงมาเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ค่ายหลวงแม่น้ำน้อย ได้ทรงทราบก็ทรงพระ
พิโรธ รมสั่งให้ข้าหลวงออกเที่ยวจับตัว คนเหล่านั้นรู้กัณฑ์ตีมาไป
แต่หมื่นสิทธิโสมตำรวจพาหญิงมาด้วย ๒ คน พวกกองทัพในค่ายหลวง
ออกไล่ตามจับได้ตัวหมื่นสิทธิโสมมา ดงพระราชอาญาเขียนแล้วจำไว้
แต่พวกข้าหลวงในกรมพระราชวังบวร ๑ ที่เป็นผู้ใหญ่ ๆ นั้น ครั้น
รู้ว่าดงพระราชอาญาเขียนหมื่นสิทธิโสม ก็พากันส่งบหาเกลี้ยกล่อมเอา
ชาวเมืองทวายลงมาอีกไม่.

๑ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ตามเจ้าพระยามหาโยธา อำมาตย์ซ้ายสมร
พระยาไตรโยค ด้วยระยะทางตั้งแต่พระเจดีย์สามองค์ทาง ๓ บ้านรแห่ง
ทาง ๓ ไปถึงเมืองเมะตะมะ แต่เมืองเมะตะมะไปถึงเมืองหงสาวดี
เป็นทางมากน้อยเท่าใด เจ้าพระยามหาโยธา อำมาตย์ซ้ายสมร พระยา
ไตรโยค กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เมื่ออยู่เมืองมอญเดินไปมาอยู่

บ้าง ประมาณตามระยะทางตั้งแต่เมืองกาญจนบุรีถึงเมืองไทรโยค
 ประมาณ ๓๗๗๕ เส้น ตั้งแต่เมืองไทรโยคเก่าถึงด่านผาวน ๕๕๒ เส้น
 ตั้งแต่ด่านผาวนถึงคตของบึงดอก ๗๕๗ เส้น ตั้งแต่คตของบึงดอกถึงท่ามดข
 ๗๐๐ เส้น แต่ท่ามดขถึงแม่น้ำ ถึงระยะ ๖๐๐ เส้น แต่แม่น้ำถึงระยะถึง
 พระเจดีย์สามองค์ทาง ๕๐๐ เส้น แต่พระเจดีย์สามองค์ถึงแม่น้ำกระษัตริย์
 ๗๐๐ เส้น แต่แม่น้ำกระษัตริย์ถึงแม่น้ำดกตก ๓๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำ
 ดกตกถึงตม ๒๗๐๐ เส้น ทางเรือแต่ตมถึงเมืองเมาระคมะ ๒๗๐๐ เส้น
 แต่เมืองเมาระคมะถึงเมืองยางเงิน ๓๕๐๐ เส้น แต่เมืองยางเงินถึงเมือง
 สระเทิม ๓๐๐๐ เส้น แต่เมืองสระเทิมถึงเมืองฉาน ๓๕๐๐ เส้น แต่เมือง
 ฉานถึงเมืองคตคตดำ ๓๒๐๐ เส้น แต่เมืองคตคตดำถึงเมืองกระเตา ๓๒๐๐
 เส้น แต่เมืองกระเตาถึงเมืองหงษาวดี ๓๒๐๐ เส้น รวมเป็นทาง ๓๗๗๗๕
 เส้น ทางบ้านระแหง ตั้งแต่บ้านระแหงถึงด่านแม่ตะเภา ๒๕๐๐
 เส้น แต่ด่านแม่ตะเภาถึงแม่น้ำเมย ๒๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำเมยถึงแม่น้ำ
 กตบ ๒๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำกตบถึงบ้านตะพ ๓๒๐๐ เส้น ทางเรือตั้ง
 แต่บ้านตะพขึ้นไปเมืองเมาระคมะชนบก ๒๗๐๐ เส้น รวมตั้งแต่บ้านระแหง
 ถึงเมืองเมาระคมะ ๓๐๕๐๐ เส้น แต่เมืองเมาระคมะถึงเมืองหงษาวดี
 ๗๖๐๐ รวม ๓๗๐๐๐ เส้น ทางพระเจดีย์สามองค์ถึงปากแพรกมาก
 กว่าทางบ้านระแหง ๓๗๗๕ เส้น.

๑ ขณะนั้นพ่อจ๋มเต๋จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถาน
 มงคล มีรับสั่งให้พระยายมราชมีใบบอกเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณา
 จะขอเรือเมืองทวายเอาอิฐลงแม่น้ำเตี้ยให้หมด อย่าให้มันทำขุ่นได้ ออก
 แล้วจะถวาคกรอบกวัดลงมาไต่บ้านเมือง เมืองทวายเกิดนั้นก็มิราชการ

ทัพศึกมาช่วยไม่ทัน จะเอาพระยาทวายเป็นเสี้ยก่อนจึงค่อยคิดต่อไป ทรงทราบหนังสือบอกแล้วก็ทรงชดเคืองเป็นอันมาก รัชสั่งให้หนังสือตอบขึ้นไปว่า พม่ายกมาตั้งกรุงกวาดครอบครวัชราชวกรุงแดงพื้นของขึ้นไปไว้แต่ที่เมืองทวายเมืองเดียวคอกหรือ เมืองอังวะแดงเมืองอื่น ๆ ไทยชาวกรุงไม่มีหรือ ไม่ช่วยเจ็บแค้นซึ่งโกรธบ้างเลย ได้เมืองทวายไว้จะได้เป็นเมืองพักผู้คนไว้เสบียงอาหารเป็นกำลังทำศึกต่อไป ห้ามอย่าให้ รોક้าแพงเมืองแดงกวาดครอบครวัช ให้รักษาเมืองระวังกะตุการให้มั่นคงให้ดี.

๑ ครนมัตราชนไปแต่อยู่ตั้งดีห้าวัน ตามาเป็นไทยชาวกรุงเก่า ได้เคยรู้จักในไผ่ผาดของซุ้ตพระบาทมาแต่ครั้งกรุงยังไม่เสีย บ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันกับบ้านหลวง ตกไปอยู่เมืองทวาย แต่หาได้เข้าอยู่ในพระองค์เจ้าซีไม่ เมื่อพระองค์เจ้าซีเสด็จลงมากรุง ตามายังอยู่ที่เมืองทวาย ตามาทราบว่าพระยาทวายรู้ว่าพระเจ้าอังวะจะเอาสะตุแมงทองผู้ บดาพระยาทวายขึ้นมาเอาเดี่ย ๆ เสียเหมือนเดี่ยไม่แต่จะยกกองทัพมาตีเมืองทวาย พระยาทวายเสียใจคิดรวนเร่วนวายไป ด้วยกลัวบิดาจะต้องรับอาชญา ใจหาเป็นหนึ่งแน่เหมือนแต่ก่อนไม่ แดพระยาทวายให้ปลัดค้าขาย มองนุ้องพระยาทวาย กับไพร่พลพม่าทวายหลายคนด้วยกันลงมาคทาง ทางที่ไหนแคบจะตัดไม้ทับทางเสีย จะเอาคนระวังกะตุของแคบ แล้วจะยกเข้าปลัดนกองทัพรักษาเมืองทวาย ตามารูความแล้วก็เข้ามากราบทูลกรมพระราชวังบวร ๆ ทราบแล้ว บอกสั่งตัวตามาตงมาณค้ายหลวงแม่น้ำน้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบความแล้ว ทรงพระราชดำริที่ว่า อ้ายมของนุเป็นน้องพระยา

ทวายเป็นชายปลัดค้าขายก็เป็นคนใช้สรวรอยของพระยาทวายเป็น จึงให้จับเอา
 คิวชัยมอญ, ชายปลัดค้าขาย, มาถาม ชายมอญ, ชายปลัดค้าขาย, ให้การ
 ว่า มาเที่ยวเล่นก็เลยลงมา จึงให้เอาคิวชัยมอญ, ชายปลัดค้าขาย,
 กับพวกพ้องที่มาด้วย จำไว้ที่ค่ายหอดวงแม่น้ำน้อย มิให้เหลือหนี
 หนีไปบอกกันได้ แล้วรีบสั่งให้มัคราออกไปถึงพระยายมราช ให้
 กราบทูลกรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า ไม่ไว้ใจแมงจันจาเจ้า
 เมืองทวายแต่ปลัดกับพวกพ้องพระยาทวายเป็นให้ส่งลงมาให้สิ้น จะซุบ
 เกด้าฯ เที่ยงเป็นขุนนางอยู่ที่ในกรุง ด้วยมีความชอบยกเอาเมืองทวายมา
 ขึ้นกับกรุงเทพฯ แต่จะให้ตั้งเจ้าเมืองทวายขึ้นใหม่ เอาพวกพ้องของ
 นางทวายที่ส่งลงมาถวายนั้น คุกคามผู้ใดสมควรจะเป็นได้ก็ให้เป็นเถิด
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงรับสั่งให้พระยายมราชหาคิวพระยา
 ทวายเป็นบอก ว่า มัคราให้พระยาทวายเป็นเข้าไปเฝ้าฯ จะทรงพระกรุณา
 เที่ยงเป็นขุนนางอยู่ที่กรุง ครั้นจะให้พระยาทวายเป็นรักษาเมืองจะต้อง
 ให้กองทัพอยู่รักษาเมืองด้วยทั้งตามีจะไว้ใจพม่ามิได้ ถ้าพระยาทวายเป็น
 เข้าไปอยู่ในกรุงแล้วพม่าก็สิ้นความอาฆาต ถึงจะเลิกกองทัพไม่อยู่
 กำกับ อยู่แต่ผู้รังเมืองก็ได้ พระยาทวายเป็นไม่เต็มใจที่จะเข้าไปใน
 กรุง แต่ขอมได้ด้วยเห็นกองทัพกรุงตั้งอยู่เป็นอันมาก ก็ต้องยอม
 ตามรับสั่ง จึงจัดเตรียมพรรคพวกครอบครัวของคิวได้หลายร้อยคน
 พระยายมราชก็ส่งลงมาถึงแม่น้ำน้อย ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยุ่หัวที่ค่ายหอดวงแม่น้ำน้อยแล้ว โปรดให้จัดเรือส่งพระยาทวายเป็นเข้าม
 ณกรุง แต่พวกทวายที่ส่งเข้ามาโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนพักอยู่นอก
 ฟ้าช้าวัดสระเกษพลางก่อน แดกรมพระราชวังบวรสถานมงคลก็เสด็จ

ลงมาแม่น้ำน้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชา
 ธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนพระนคร จึง
 โปรดตั้งพระองค์เจ้าเชษฐาเป็นเจ้าฟ้าฝ่ายในอีกพระองค์หนึ่ง แต่พวก
 พระยาทวายก็คัดเอาไว้เป็นข้างเรือบ้าง เหตุอันนี้ให้ ไปอยู่คอกกระบือ
 ด้วยพระยาทวาย.

๑ ในปีที่ฉลุเบญจศก จุลศักราช ๑๑๕๕ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงพระราชดำริห์ ด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราช
 วังบวร ฯ ว่า เมืองมะริด เมืองตะนาว เมืองทวายก็ได้แล้ว ควร
 จะไปได้ เมืองเมะตะมะ เมืองร่างกุ้ง เขตแดนพม่าต่อเข้าไปของกุ
 ฎาสมคะเนได้การก็จะดีให้ถึงเมืองอังวะทีเดียว จึงโปรดให้เกณฑ์ทัพ
 ให้เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, เจ้าพระยามหาเสนา, ยกไปสมทบทัพพระยา
 ยมราชที่เมืองทวายก่อน ฝ่ายกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จไปทางคิงซร
 ไปตั้งต่อเรือรบอยู่ฝั่งทะเลตะวันตก จะได้ยกขึ้นไปทางแม่น้ำเมืองมะริด
 เปนทัพเรือ ทัพหลวงจะไปทางบกยังมีได้ยกไป ให้พระยากระตาโหม
 ราชเสนาออกไปเกณฑ์ทัพเมืองเขมร, ให้พระยาไกรโกษาไปเกณฑ์ทัพ
 เมืองลาว, แต่เมืองเหนือนมตราให้ชาห์หลวงถ้อขึ้นไป กำหนดในปี
 ฉลุเดือนสิบสองให้พร้อมกัน เกณฑ์ทัพครั้งนั้น ๕๐๐๐๐.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยามหาเสนา พระยายมราช
 บอกเข้ามาว่า พม่ายกกองทัพใหญ่มาแต่เมืองอังวะจะมาตีเมืองทวาย
 พม่าเมืองทวายตอบออกไปหาแม่ทัพเมืองอังวะ จัดหญิงชาวเมืองทวาย
 ลงไปให้ ๒ คน หาให้กองทัพไทยรู้ไม่ แม่ทัพเมืองอังวะจับกรมการ
 เมืองทวายที่จัดผู้หญิงไปให้นั้นฆ่าเสีย แล้วตั้งตัวผู้หญิงกลับมา

เมืองทวาย ไพร่พดในเมือเมืองทวายนั้นตั้งแต่รู้ว่ากองทัพพม่ายกมาแต่เมือง
 อังวะ ความซึ่งยำเกรงกองทัพไทยนั้นก็น้อยลงกว่าเก่ามาก จะ
 ใช้ส่วยการงานบังคับบัญชาไม่ได้เหมือนแต่ก่อน ได้ทรงทราบใน
 หนังสือบอกแล้ว พอกองทัพหัวเมืองเข้ามาพร้อมกัน ก็เสด็จยก
 พยุหยาตราโยธาทัพบกทัพเรือ ไปขึ้นเค็มที่ค่ายหลวงแม่น้ำชย.

๑ ฝ่ายที่เมืองทวายนั้นขัดเสบียงอาหารลง เจ้าพระยารัตนาพิพิธ,
 เจ้าพระยามหาเสนา, พระยามราช, จึงปรึกษากันว่า ชาวเมืองทวาย
 เเสบียงอาหารก็ผิดเคืองเกือบจะอดอยู่แล้ว จะชักเอาผู้ขายไปชนเข้า
 ที่นางแม่น้ำชยคนก็คิดรักษาว่าที่เชิงเทินอยู่ ให้แต่พวกผู้หญิงลงมา
 ชนเข้า พวกพ่อของใครก็ให้กุมพวกพ่อลงมาแล้วให้พวกไทยกำกับ
 ลงมาด้วย ชาวเมืองทวายส่งใต้อย่าจะผ่อนครวัก็หาพึ่งบังคับบัญชาไม่
 ทุ่มเถียงเถาะไป เจ้าพระยามหาเสนาจึงเอาอ้ายวุ่นทอกพม่าเมือง
 ทวายที่เป็นตัวแข็งแรงนั้นมาตี ๓๐ ที่.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปทางคระมองด้วย ตั้งค่าย
 อยู่ทีหินค้ายังไกลเมืองทวายอยู่ทาง ๒ คั้น.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่ง
 ยกออกไปต่อเรือรบที่สังขรว เร่งต่อทำทั้งกลางวันกลางคืนจนเรือแล้ว
 เสร็จโปรดให้พระยาจำแค้นยากร พระยาไกรโกษาซึ่งไปเกณฑ์
 กองทัพแล้ว ตามเสด็จมากับพระยาพิไชยบุรินทร์ พระยาแก้ว
 เกรพ นายทัพนายกอง กุมเรือยกออกไปเมืองทวายส่งกองทัพแล้ว
 เสด็จกลับมาประทับอยู่แขวงเมืองชุมพร ครั้นกองทัพยกไปถึงเมืองมะริด
 ได้ข่าวว่าเมืองมะริดก่อกบฏใจเป็นชบถ กองทัพจึงยกเข้าตีเมืองมะริด

มีหม้อมแต่มีหน้าเมืองชาวเมืองยี่ระคมแน่นหนานัก เข้าเมืองหาได้ไม่
ก็แจวเรือเข้าหาเกาะหน้าเมืองมะริด เกาะหน้าเมืองนั้นมีเขาอยู่ พระยา
เสนาหาญรทำพิณพาทย์อยู่ในเรือ เมื่อข้ามไปจะเข้าเกาะนั้นมันพม่า
ยี่ระคมวงษ์ช้อง ๆ กระจายไปถูกคนค้ำช้องเจ็บแต่หาตายไม่ พระยาไกร
โกษา, พระยาพิไชยบุรินทร์, พระยาจำแสนยากร, พระยาแก้วเกวพ
แสนายกทัพนายกองไปถึงเกาะเข้าพร้อมกัน เขามันใหญ่ชนบเขาช่วยกัน
ยี่ระคมเข้าไปในเมืองมะริด พม่าทนต์ถูกมันได้ ชุกหลุมทำสำนาม
เพดาะเขากระดานบั้งค้ำกันตูกมัน มันที่เมืองมะริดก็ขาดงยั้งแต่จะแตก.

๑ ฝ่ายข้างเมืองทวาย อ้ายจันทอกที่เจ้าพระยามหาเสนาเสียนมัน
เจ็บค้ำนไกรขเจ้าพระยามหาเสนา จึงบ่าวร้องยุยงพวกทวายว่า ไทย
จะได้พดผ่นครวัตงไปชนเข้าแล้ว จะเตยกวาดคนแตพวกครวัตเมือง
ทวายไปไว้แม่น้ำน้อย พวกทวายทั้งปวงที่รักษาหน้าที่เรือค้ำอ้ายจันทอก
เห็นจริงค้ำยก็กตมใจเป็นชนบถอื่น ช่วยกันเขามันใหญ่ยี่ระคมเข้าไป
ที่ค่ายไทยตั้งอยู่ กองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ,
พระยายมราช, เห็นค้ำนั้น จะอยู่ในค่ายก็มีได้ ค้ำยค้ำนั้นอยู่ใกล้
กำแพงทางบ้นยั้งถึงถนัด จึงดำถอยขยับค้ำยออกมาตั้งให้พันทางบ้น.

๑ ฝ่ายพระรองเมืองเขารักษาอยู่ในเมืองทวาย เห็นทวายเป็นชนบ
ถ ทวายบิตประตูเดียวหมด พระรองเมืองกับนายทัพนายกองค้ำอง
เดียบมาตามริมเชิงเทินข้างเหนือเมือง พอถึงประตูมีทวายรักษาประตู
อยู่ห้าหกคน จะออกทางประตูนั้น ทวายผู้รักษาประตูไม่ให้ออก
จึงพันทวายรักษาประตูตาย ๒ คนเหลืออนนวงหนไป พระรองเมืองกับ

นายทัพนายกองกระทั่งกตอนกฤษแจหัก เบ็ดประตูออกได้แล้ว ก็รีบ
ไปหากองทัพพระยายมราช.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธ, เจ้าพระยามหาเสนา, พระยายมราช,
ตั้งค่ายยังมีทันแล้ว กองทัพพม่ากับทวายพลเมืองล้อมทบกันยกมาเป
อนมาก เข้าวรุกรบูกบันได้ยิ่งได้พันกต่างแปลงเหตุกำลังที่จะล้อม
ทัพไทยก็ถ่วงขยับมาจนถึงค่ายพระยาอโยธยวิชัย ซึ่งเปกองนำ
ทัพหลวงตั้งค่ายมีคทางอยู่ พวกกองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้า
พระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช, ที่ถ่วงขยับไปจะขอเข้าหาไครย
ค่ายผ่อนพักกับทัพพม่า พระยาอโยธยวิชัยไม่ยอมให้เข้าค่าย ว่า
ตัวเปทัพหน้าของทัพหลวง ถ้าเข้ามาในค่ายคนกำลังตื่นแตกพม่าเข้าไป
ค่ายมีเสียหรือ ถ้าค่ายนำแตกแล้วข้าศึกก็จะถึงค่ายหลวงทีเดียว ก็ชะ
พระยาอโยธยวิชัยจะมีปดิวไปหรือ ให้รับทัพพม่าอยู่แต่อกค่ายเกิด
กองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช เข้า
ค่ายไม่ได้ ก็ตั้งรับอยู่นำค่าย แต่จมีนราชาบาด (กระต่าย)
จมีนสมุหพิฆาน (แสง) บุตรเจ้าพระยาราชบุรี ได้ว่าให้พระยา
อโยธยวิชัยเบ็ดประตูรับให้เข้ามาหลายครั้ง พระยาอโยธยวิชัย
ก็ไม่ยอม พระอินทรเดช (บุญเมือง) พระยามหามนตรี (ปด)
เห็นด้วยพระยาอโยธยวิชัยว่าอย่าให้เบ็ดรับ คนจะตะเถ้ตะดูมเข้ามา
ให้รับอยู่นอกค่ายก็จะได้ พม่าตามกองทัพมาถึงเข้าวรุกรบูกบันทัพ
ไทยรับมิหยุด เพราะมิได้มีค่ายมีนรักษาตัว ก็แตกพ่ายกระจายกันไป
เสียเจ้าพระยามหาเสนาในทัพรบศึกก็ไม่ได้ ค่ายพระยาอโยธยวิชัยพม่า
ก็เข้าคเอาได้ เสียไพร่พลครั้งนั้นมาก.

๑ ทรงพระราชดำริว่าจะทำการต่อไปไม่ตลอด จึงโปรดให้ถอย
 กองทัพทั้งปวงลงมาแม่น้ำน้อย ครั้นมาถึงแม่น้ำน้อยทรงทราบพระเจ้า
 พระยามหาเสนาหายไป แล้วทราบว่ามาถึงค่ายพระยาอภัยรณฤทธิ์
 แล้ว เจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช,
 จะเข้าหาไศรยค่ายยังมีรับพม่า พระยาอภัยรณฤทธิ์ไม่ยอมให้อาไศรย
 บิดประคุดค่ายเสีย ทรงพระพิโรธพระยาอภัยรณฤทธิ์มาก ดำริที่ว่า
 เสด็จมาด้วยใหญ่ทั้ง ๓ นายมาถึงแล้วควรจะให้เข้าพักอยู่ในค่าย นั้น
 ก็อกฎหมายอะไรของมัน ไม่ให้เสด็จมาด้วยใหญ่เข้าอยู่ในค่าย จน
 เสียแม่ทัพนายกองแต่ไพร่พลเป็นอันมาก ให้ทำกระตู่ชุกถามพระยาอภัย
 รณฤทธิ์ ๆ ก็รับสารภาพผิด จึงให้ตั้งพระราชอาญาประหารชีวิต
 พระยาอภัยรณฤทธิ์เสียที่ค่ายแม่น้ำน้อย แต่พระอินทรเดช, พระยา
 มหามนตรี, ที่เห็นด้วยพระยาอภัยรณฤทธิ์นั้น ให้ถอยเสียจากที่
 เจ้ากรมพระตำรวจแล้ว ตั้งพระราชอาญาจำไว้ทั้ง ๒ คน แต่จมน
 ราชาบด, จมนต้มหมุพิมาน, ที่ว่าแก่พระยาอภัยรณฤทธิ์ให้เบียดประคุด
 รั้นนั้น มีความชอบ ให้จมนราชาบดเป็นที่พระอินทรเดช ที่พระ
 ราชรินทรว่างอยู่ห้ามตัวไม่ จึงให้จมนต้มหมุพิมานเป็นที่พระราชรินทร
 แล้ว จึงโปรดเกล้า ๆ ให้นายจ่าเรศ (เกด) บุตรพระยาเพชรพิไชย
 ที่ถึงแก่กรรมถือหนังสือเข้ามาถึงผู้รักษาพระนคร ให้ระวังพวกพม่าที่จำ
 ไว้ณคุกแตรระวังรักษาพวกพระยาทวาย ถ้าเห็นว่าผู้ใดกำเริบชนกให้
 จับจำเสีย ผู้รักษาพระนครครั้งนั้น กรมหมื่นนรินทร์พิทักษ์, พระยา
 พดเทพ (บั้น), พระยาธรรมมา (ทองดี), พระยาเพชรพิไชย
 ที่เป็นที่ทดวงนายดีที่ครั้งกรุงเก่า, พระยามหาราชราชอยู่กรมเมือง. แล้ว

โปรดให้นายฉิมมหาตเด็กเป็นเชื้อชาวขมุพร ถ้อตราวิ่งไปเฝ้าสมเด็จพระ
 พระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ฉบับ ๓ นายฉิมได้ตรา
 แดงวิ่งไปขึ้นที่เมืองเพชรบุรี เต้นบกไปเฝ้าที่เมืองกระ กราบทูล
 ราชการเมืองทวายตามท้องตรา สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระ
 พระราชวังบวร ฯ เสด็จพระไทยนิก รับสั่งว่าการจะสำเร็จอยู่แต่กับ
 ไม่สำเร็จไปได้ จึงสั่งให้ขึ้นไปบอกนายทัพนายกองให้ล่าทัพจากเมือง
 มะริด พอกองทัพพม่ายกลงมาถึงเมืองมะริด กองทัพไทยจัดการ
 จะล่าทัพเรือ พม่าก็เข้าศึกกองทัพไทยได้รับกัน กองทัพไทยคือเรือรบ
 ครึ่งนมตะกุดทงนาทงท่าย ถ้าถอยเรือเขาทำยดงมา ยิงปืนนำเรือ
 รับพม่าแข็งแรง พม่าก็ยิง ต่างคนต่างยิงกัน ถึงฝั่งจึงทิ้งเรือเสียชนบก
 พม่าก็ชนบกคิดตามกองทัพไทย พระยาจำแค้นยากร (ทุเรียน) รับพม่า
 แข็งแรง พม่าหาอาจด่วงเกินเข้ามาได้ ไม่ นายทัพนายกองก็ไม่มี
 ผู้ใดเป็นอันตราย เสด็จแต่เรือรบแต่ปืนมาเตรียมสำหรับเรือ พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจากแม่น้ำน้อยยกกลับคืนพระนคร แดกรมพระ
 พระราชวังบวรสถานมงคล ตั้งทัพเรืออยู่จนพม่ากลับไปเมืองมะริดหมดแล้ว
 ก็เสด็จกลับคืนพระนคร.

๑ เมื่อณเดือนหกแรมสิบสองค่ำมีณดูเวญจศกนั้น เจ้าอนันท์ก็มี
 หนังสือให้องเบ็ดเตล็ดถือเข้ามาความว่า เจ้าอนันท์ก็จะยกกองทัพไป
 ตีเมืองกุยเขิน ขอตราสำหรับทัพออกไปเมืองดาว รัชชันเสียบยัง
 อาหารตงจะได้ ไปจัดซื้อโดยสดวก ก็จะให้ญวน ๗ คนไปทางเมือง
 ดาว ให้ดาวจัดเสียบยังอาหารส่งขึ้นไปเมืองตงเกีย พระบาทสมเด็จพระ

เมื่อจุดศักราช ๓๓๔๖ ปี พม่ากับไทยก็ได้เจรจากันณะซึ่งวิวปลายน้ำ
 มีดอกคำบดพระเจดีย์ดำมองค์ว่า จะเป็นทางพระราชไมตรี จนถึง
 ได้ให้ของตอบแทนกัน ในเดือนนั้น ฝ่ายพม่าก็มาจับคนทางเมือง
 เพ็ชรบุรีไป ๗ คน ครั้นจุดศักราช ๓๓๔๗ ปี พระเจ้าอังวะก็ยก
 ทัพมา ฝ่ายกรุงเทพ ฯ ตั้งอยู่ในกรรณาการุญแก่ประชากรพวกพดทั้ง
 สองฝ่าย เพื่อพ้นชีวิตอันตรายขุกุศลกรรม จึงให้นำชาน้อยของ
 ดิงคะผู้ซึ่งเป็นพม่าด้วยกันถือหนังสือออกมาว่ากล่าวก็มีฟัง อันพม่า
 กับไทยทำศึกแก่กันหาขนิมมิได้ เหมือนนากับน่านนี้ แด้วมีหนังสือ
 กัดบเข้ามาว่า นาชาน้อยของดิงคะผู้ออกไปเหมือนน้ำขุ่น ครั้น
 เหมือนเขาแก้วทั้งให้หน้าใส่นั้น ถ้าจะใส่อจริงขอจะให้นำชาน้อยของ
 ดิงคะผู้ ถือหนังสือเดิมกัดบถือหนังสือเข้ามา จึงจะชอบ.

ประการหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าอังวะปราถนาโพธิญาณเมตตากกรณาแก่
 สัตว์ ชุมเลี้ยงทั่วพระยานายทัพนายกองให้งามดี ความชอบสัตว์
 ก็ไว้แต่ในใจของท่านเถิด เราแจ้งอยู่แล้ว ข้อซึ่งว่าทั้งต้องพระนคร
 ปราศจากปัจจามิตรเป็นทางพระราชไมตรีมีความสุขนั้น คำอันนี้เป็น
 สัตย์จริงหรือ หรือเป็นกลอุบาย ถ้าจะเป็นกลอุบายแล้วอย่าคิด
 เดียวว่าพม่าจะดวงไทยได้ ถ้าจะเป็นทางพระราชไมตรีกันนั้น จะ
 ให้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่ายร่วมเสด็จครันกันหรือ หรือจะ
 ให้แต่เสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยทแถมอาหารทำสัตย์กัน หรือจะไม่ทำสัตย์
 แด้ว เป็นแต่จะไม่ทำยุทธสงครามแก่กัน ต่างคนต่างอยู่ประการใด
 ให้เสนาบดีเขาเนอความทูลแก่พระเจ้าอังวะจะประพฤตินั้นใด ก็ให้แต่ง
 ขุนนางพม่าเป็นทูตาทูต กับขุนนางไทยผู้ใหญ่ซึ่งไม่พอใจรบศึกเสีย

กรุง ซึ่งพม่ากวาดเอาไปไว้นั้น ถ้าผู้ใหญ่ไม่มีแล้ว จนแต่
หัวหมื่นมหาดเล็กก็เอาเถิด ให้มาตั้งตามนายตั้งนาย กับพระสงฆ์
อันทรงศีลตั้งวรวรวิสุทธิ จะได้เป็นสักขีพยาน จึงจะเป็นสัตย์
มั่นคงได้ ถ้ากรุงยังจะแค้นมาได้ดังนี้ จะบอกเข้าไปให้ท่านอรรค
มหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่เขาเนือความกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระบรม
บพิตรพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ถ้ามีทำได้
อย่าเจรจากันต่อไปเลย ต่างคนต่างประพฤติในราชกิจ โดยยถา
ภูษณาไฉยนั้นเถิด.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนเดือนเจ็ดค่ำ ของกันถินบุตรของตองเชียงม้ออักษร
สาส์นเข้ามาทางบกแต่งทูตเข้ามา ๖ นาย ขอบนทางพระราชไมตรี
ด้วยกรุงเทพมหานคร มีความว่าของเชียงม้อหนีเข้ามาอยู่ณกรุง ไม่
รู้พระเดชพระคุณกตัญญูออกไปตั้งตัวเป็นเจ้าของมก๊กแล้ว ไปตั้งเขา
เมืองพูเวียง เมืองมินคาง เมืองเคียนฮัน ถ้ากองทัพของกันถิน
ตีแตก ของเชียงม้อจะหนีเข้ามาในเขตแดนกรุงอีก ขอให้กองทัพ
กรุงเทพมหานครจับให้จงได้ ทางพระราชไมตรีจะได้ ย้ายย้ายไปชั่วฟ้า
แลดิน จัดได้ชนจามรีแดง ๕๐๐ ภูเข้ามาทรงยินดี ถ้ากรุงเทพ ฯ
จะต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้มีพระราชสาส์นออกไปให้แจ้ง จะได้จัด
เข้ามาถวาย แต่มีข้อความอื่นอีกเป็นหลายประการ.

โปรดให้มีพระราชสาส์นตอบออกไปใจความว่า กรุงเทพ ฯ นี้
ดำรงทศพิชราชธรรมอันเต็มชอ มิได้ คิดเบียดเบียนแก่บ้านใหญ่เมือง
น้อย แลตูก้าวานิชนานาประเทศ มีแต่เมตตากรุณาเป็นต้น
อุประมาตุจตุังเขาพระสุเมรุราชแถมมหาจักรสมุท อันเป็นที่อาไศรยแก่

เหวามนุษย์แต่ฝูงมีจักษุชาติทั้งปวง มีตั้งนั้นเหมือนพฤกษาชาติต้นใหญ่
 เป็นที่อาไศรยแก่สกุลนกษัตริย์ชาติ อันเข้ามาพึ่งพักกระทำวรวงศ์พักฟอง
 ครั้นสกุลนี้ไปดกมีชนมีกทางบริบูรณ์แล้ว ก็บินไปทั่วทิศานุทิศโดยความ
 ปราถนาผาสุกแก่ตน แต่ซึ่งครั้งก่อนของเขียงดีอแตกจากเมือง โลกนาย
 หนีเข้ามาพึ่งกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ก็ทำนุบำรุงเลี้ยงให้เป็นสุข
 โดยตระกูลอันสูงศักดิ์ศรียศแล้ว ก็กลับคืนไปยังเมือง โลกนาย
 อูประโมยเหมือนสกุลนกษัตริย์อันมีกทางบริบูรณ์ แต่บินไปสู่ประเทศ
 แห่งคน โดยปราถนา หาไทยอันครายมิได้ ก็เป็นที่ขยี้แห่งกรุง
 โดยกรรณาหารังเกียจมิได้ แต่ซึ่งว่าของเขียงดีอไม่อยู่แต่เมือง โลกนาย
 ยกกองทัพไปรุกรบตีบ้านน้อยแต่เมืองใหญ่จนแดนเมืองตั้งเกี่ย ๆ แต่
 กองทัพต้องเขียงดีอแตกคืนมานั้น ความข้อนั้นเป็นระยะทางไกลยังหา
 แจ้งเหตุผลตระหนักไม่ แต่ซึ่งว่ากองทัพเมืองตั้งเกี่ยจะยกมาตีของเขียง
 ดีอ ขอให้กรุงแต่กองทัพไปตั้งอยู่ปลายด่านแดน ถ้าของเขียงดีอ
 แตกมาให้ช่วยจับกุมให้ เจ้าตั้งเกี่ยจะตอบแทนของพระคุณนั้น ฝ่าย
 กรุงมีรู้ที่จะเจรจาเลย ด้วยเหตุว่ามิคุ้นแล้วจะให้กลับเป็นโทษ ตั้ง
 นึกพระราชประเพณีธรรม ประการหนึ่งกิดคิศัพทจะตั้งไปในนานา
 ประเทศเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง จะว่ากรุงเทพมหานครเห็นแต่แก่ตา
 ด้กการเมืองตั้งเกี่ยเท่านั้น ช่วยกันจับกุมของเขียงดีอส่งให้ ไม่มีความ
 เมตตากรุณา ความครหาตีเคียนข้อนั้นจะปรากฏอยู่ชั่วฟ้าแต่ดิน ตู
 มิบังคับ อนันกรุงเทพมหานครจะประพฤติกการที่จะทำได้ ก็แต่คดของ
 ทศพิชราชธรรมตามประเพณี เจ้าตั้งเกี่ยเป็นข้าศึกกัน ถ้าจะให้
 ระวังว่ากล่าวทั้งต้องฝ่ายพอจะเจรจาได้ อนึ่งซึ่งว่าไม่รู้จักเขตรแดน

ขอให้กรุงแก่งกองทัพไปตั้งอยู่ปลายแดนนั้น อันประเพณีกระษัตรา
 ธิราชเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง ก็ยอมรู้จักกำหนดเขตแดนขอบเขตแดนมา
 ราชธานีเขตแดนซึ่งกันแ่กกันอยู่สัน เจ้าตั้งเกียจะทรงบัญญัติดำรง
 ไพ่ฟ้าชำแผ่นดิน, ให้คำริห์จึงชอบเกิด.

ทศได้รับพระราชดำสอนตอบแต่จกราบถวายบังคมดาไป แดพระราช
 ดำสอนทมไปมากับญวนโกเชินน เมื่อเจ้าอนันท์กักแด่ให้้องเบ็ดเตล็ดอง
 องโดยเวียง เป็นทูตถือหนังสือเข้ามากราบทูลข่าวการสงคราม เมื่อ
 ณเดือนยี่มีชานฉกจตุศักราช ๑๑๕๖ ได้โปรดให้คัดสำเนาขอบให้ทุก
 ไปแจ้งแก่เจ้าอนันท์กักให้ทราบด้วย.

๑ ครั้นถึงจตุศักราช ๑๑๕๖ มีชานฉก เป็นปีที่ ๑๓ ในรัชกาลที่ ๓
 เมื่อณเดือนห้า ส้มเด็จพระสังฆราชศรีอยุธยาจักรมิ่งอาพาธถึงแก่มรณภาพ
 ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดตั้งพระวันรัตน์ (ศุข) วัดศรีธรรมเพชญ์ขึ้น
 เป็นสมเด็จพระสังฆราช ครั้นถึงเดือนแปดทรงพระราชดำริห์ว่า
 ส้มเด็จพระเจ้าสุทนต์ยาเชอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาณรงค์ พระชนมายุ
 ครบ ๒๓ ควรจะทรงผนวชแล้ว อนึ่งนักพระองค์เองเข้ามาอยู่ณกรุงเทพ
 มหานครแต่ชนมายุ ๓๐ ขวบ บัดนี้ชนมายุก็ได้ ๒๒ ปีครบอุปสมบท
 แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่สมเด็จพระเจ้า
 สุทนต์ยาเชอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาณรงค์ แดพระพงษ์อมรินทร์ซึ่งเป็น
 บุตรเจ้ากรุงธนบุรี นักพระองค์เอง ไปทรงผนวชแต่อุปสมบทณวัด
 พระศรีรัตนศาสดาราม ครั้นนั้นกระบวนแห่มีเครื่องเล่นต่าง ๆ มาก
 ทรงผนวชแล้ว ส้มเด็จพระเจ้าสุทนต์ยาเชอเสด็จไปอยู่วัดสมอราย.

๑ ครั้นออกพรรษานักพระองค์เองตาดึกช้าบทแล้ว ทรงพระราชดำริห์ จะให้นักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชาสืบวงศ์ต่อไป จึงพระราชทานนามแก่นักพระองค์เอง ให้เป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาชิตี ศรีสุริโยพรรณ บรมสุรินทราชมหาจักรพรรดิราช บรมนารถบพิตร เจ้ากรุงกัมพูชา ให้พระยากระตาโหม (ปก) ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงสมเด็จพระนารายณ์รามาชิตีมาแต่เยาว์นั้น เป็นสมเด็จพระฟ้าทะละหะเอกอุมนตรี อภัยพิริยปรากฏมพาศุ มีอำนาจสิทธิ์ขาดบังคับบัญชาการได้ทั่วไป แดให้ทำนุบำรุงสมเด็จพระนารายณ์รามาชิตีเจ้ากรุงกัมพูชาด้วย แดทรงพระราชดำริห์ว่าเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) นั้น ก็ได้ว่าราชการกรุงกัมพูชาเรียบร้อยราบคาบมาได้ ๑๒ ปีมีความชอบ แต่ว่าเป็นพวกนักองค์โนนสมเด็จพระรามราชา ซึ่งเคยวิวาทกับบิดานักพระองค์เองมาแต่ก่อน เกรงจะไม่สนิทกับสมเด็จพระนารายณ์รามาชิตี แดสมเด็จพระฟ้าทะละหะ จึงได้ทรงขอเขตรแคว้นแคว้นเมืองพระตะบองแดเมืองชั้นแดเมืองนครเสียมราฐ ซึ่งเป็นเมืองใกล้เขตรแดนไทยค้ำออกเป็นส่วนหนึ่ง ให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ว่ากล่าวบังคับบัญชา ให้มาขึ้นต่อกรุงเทพมหานครทีเดียว เพื่อจะไม่ให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มีความโทมนัส สมเด็จพระนารายณ์รามาชิตี กับสมเด็จพระฟ้าทะละหะก็มีความยินดียอมถวายเมืองพระตะบองแดเมืองนครเสียมราฐจึงได้ขาดจากเมืองเขมร มาขึ้นกรุงเทพมหานครแด่นั้นมา แดสมเด็จพระนารายณ์รามาชิตี สมเด็จพระฟ้าทะละหะก็กราบถวายบังคมลา พานบุตรภรรยาครอบครัวออกไปครองกรุงกัมพูชาณเดือนยี่ชานนั้น.

๑๐ ในปิ่นนมผู้ฟ้องว่า เจ้านันทเสนเจ้านครด้านข้างเวียงจันทน์ กับ พระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนมคบคิดกันเป็นขบถ จึงโปรดให้มี ศุภอักษรขึ้นไปถึงเจ้านครด้านข้างแด่พระบรมราชา ใจความว่ามีผู้ฟ้อง ว่าเป็นขบถ แต่ไม่ทรงเชื่อให้เอาตัวโทษจำไว้ ครั้นจะนิ่งเสียไม่ ว่ากล่าวก็เป็นการแผ่นดินสำคัญอยู่ ถ้าเจ้านครด้านข้าง แด่พระบรม ราชาซื่อสัตย์ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ก็ให้ลงไปเฝ้าด้วยความ เขาโดยเร็ว ถ้าคิดประทุษร้ายจริงแล้ว ก็ให้คัดค้านบ้านเมืองไว้ รับกองทัพเถิด ให้หัดวางทรงพลราบเจ้ากรมเกราะทองขวาเชิญขึ้นไป เจ้านันทเสนแด่พระบรมราชาแจ้งในศุภอักษรแล้วก็ลงมาเฝ้าโดยดี โปรด ให้ชำระความเจ้านันทเสนก็แพ้ โทษภัย รับสั่งให้ตั้งโทษถึงประหารชีวิตร กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทูลขอพระราชทานโทษไว้ จึงโปรด ให้เจ้าอินทรมุขกับพระยานุชิตราชารับไป เสด็จให้เป็นเจ้าอินทร์ครอง เมืองศรีสัตนาคนหุตต่อไป ได้ยกจากกรุงเมื่อเดือนธันวาคมขึ้นตีตามคำ.

๑๑ พระยานครราชสีมา บอกเข้ามาว่าดาวเมืองภูเขี้ยวคดต้องโตข้างฝั่ง ใต้ประหลาดข้าง * ขานนำขึ้นมาใหม่ ๆ ตัวแห่งสั้นจนเหมือนสี่ใบของ แห่ง, จักขุ เต็ม ขนคัว ขนหาง ขาว เจ้าของฝักหัดเขื่องราบ แลวกใช้สร้อย มีผู้ใดเห็นมากก็ทักท้วงจนว่าเป็นข้างสำคัญ เจ้า ของหนักกลัวจะต้องเก็บเป็นข้างหลวงก็คิดหาเงี้ย จึงโปรดให้มัคราขึ้นไป ให้ตั้งลงมาทอพระเนตร ครั้นวันอาทิตย์เดือนสี่ขึ้นเก้าค่ำข้างลงมา ถึงกรุง ได้ทอพระเนตรแล้วดำรัสว่าเป็นเผือกศรี เตี้ยตายแต่หางค้วน เตี้ย ทรงพระพิโรธเจ้าของข้างนั้นมากมิได้พระราชทานสิ่งใด ทางนั้น ให้เอาหางโคผูกเข้าค่อเป็นข้างโคบุตร เจ้าโรงสัตว์คมนต์ส้มโภชแล้ว

พระราชทานชื่อธนบุรีว่า เป็นพระอินทร์โยยรา ครุฑชาติฉัตรพันต์
เมืองพรรณเผือกศรี ดียอดคองคากแห่ง วิเศษแกดั่งวังวัชร์ มงคล
ลักษณะเจ้าฟ้า.

๑) ตุลาคมศักราช ๑๑๕๗ ปีเถาะดับศกณเดือนห้า กองทัพพม่ายก
มาตีเมืองเชียงใหม่ตั้งล้อมเมืองไว้ พระยาเชียงใหม่มีใบบอกลงมาขอ
กองทัพกรุงเทพ ฯ ขึ้นไปช่วย จึงโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรม
พระราชวังบวร ฯ เสด็จยกกองทัพขึ้นไป ครั้นกรมพระราชวังบวร ฯ
ให้พระองค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ซึ่งเป็นพระโอรสผู้ใหญ่
คุมกองทัพกอง ๑ ยกขึ้นไปทางเมืองดี ทพทดวงเสด็จทางเมือง
นครจำปาสง กองทัพพม่าล้อมเมืองเชียงใหม่อยู่ ๒ เดือนเศษ ทพกรุงเทพ
ยกขึ้นไปถึงก็เข้าตีทัพพม่าแตกพ่ายไป จับได้อุบายของนายทัพกับไพร่
พม่า แต่ได้เครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก.

๑) ครั้นเสด็จการสงคราม เมื่อกรมพระราชวังบวร ฯ จะเสด็จกลับ
พระยาเชียงใหม่ยอมถวายพระพุทธรูปอันทรงพระนามว่า พระพุทธรูปหิ๊งค์
เสด็จเชิญลงมาประดิษฐานไว้ ในกรุงเทพมหานครแต่นั้นมา.

๑) พระพุทธรูปหิ๊งค์ปฏิมากรนั้นตามตำนานว่า กระษัตริย์ในลังกาทวี่พร้อม
ด้วยพระอรหันต์สร้างขึ้น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาดั่งดวงได้ ๗๐๐ พรรษา
แต่นั้นพระหัตถ์ชำรุดไม่บริบูรณ์มาแต่เมื่อทอดอนหัว ๑ พระพุทธรูปหิ๊งค์
ประดิษฐานอยู่ในเมืองลังกาจนพระพุทธเจ้าเสด็จมาดั่งดวงได้ ๑๕๐๐ พรรษา.

สมัยนั้นพระเจ้ากรุงสุโขทัย อันทรงพระนามว่าพระเจ้าไศยณรงค์
มีพระเชษฐาภาพมาก พระราชอาณาจักรแผ่ลงมาจนกรุงศรีอยุธยา
แตกตอกออกไปจนเมืองนครศรีธรรมราช ก็ขึ้นอยู่ในเมืองสุโขทัยด้วย

ครั้งหนึ่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยเสด็จลงไป ประพาศถึงเมืองนครศรีธรรมราช
มีพระราชประสงค์จะใคร่ได้พระพุทธรูปที่มีศรัทธาอันงาม จึงเจ้า
นครศรีธรรมราชรับอาสาแต่งทูตออกไปยังพระเจ้ากรุงลังกา ทูลขอได้
พระพุทธรูปสี่องค์มาถวาย พระเจ้าไฉยณรงค์ก็รับเชิญไปไว้ ณ เมืองสุโขทัย.

ครั้นพระเจ้าไฉยณรงค์สวรรคตแล้ว รัชสมัยได้ครอบครอง
เมืองสุโขทัยต่อลงมาอีก ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าปาดราชโอรสพระเจ้า
ไฉยณรงค์ ๓ พระเจ้าดิถีโอรสพระเจ้าปาดราช ๓ พระเจ้าโกสิด
โอรสพระเจ้าดิถี ๓ แล้วจึงถึงพระเจ้าอัครกษัตริย์ผู้เป็นโอรสของ
พระเจ้าโกสิดได้ครองกรุงสุโขทัย.

ครั้งนั้นสมเด็จพระรามาชิตี พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาที่มีพระ
เดชานุภาพมาก ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองสุโขทัย พระเจ้าอัครกษัตริย์
สู้ไม่ได้ จึงยอมเป็นเมืองขึ้นกรุงศรีอยุธยามาจนพิราโดย เมือง
สุโขทัยร้าง สมเด็จพระรามาชิตีจึงให้เชิญพระพุทธรูปสี่องค์ลงมาไว้
ในกรุงศรีอยุธยา.

ต่อมาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพระองค์ ๓ ได้มารดาพระยาญาณติก
เจ้าเมืองกำแพงเพชรเป็นพระมเหสี พระยาญาณติกก็อยากได้พระพุท
ธรูปสี่องค์ จึงให้มารดาทูลขอต่อพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา โดยกลอุบายว่า
จะทูลขอพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งในวัดพระศรีรัตนเพศจึงส่งไปให้แก่
พระยาญาณติกผู้บุตร พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่ทรงทราบในกลอุบาย
จึงพระราชทานอนุญาตให้พระมเหสี ไปเลือกพระพุทธรูปให้พระยาญาณติก
ตามปรารถนา พระมเหสีบนรถบุษยามาตผู้รักษาพระให้ชี้ให้ทราบว่า
องค์ใดพระพุทธรูปสี่องค์ แล้วก็ถือนั่งให้เชิญพระพุทธรูปสี่องค์ ส่ง

ขึ้นไปเมืองกำแพงเพชรโดยด่วน เมื่อเชิญพระพุทธรูปหิงค์ไปได้หลายวัน
แล้ว ความจึงทราบถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาที่ทรงพระพิโรธ ฝ่าย
พระมหะไชยกราบทูลถามได้ว่าทำไมจึงทราบว่าจะมีคนนั้น คือ พระพุทธรูปหิงค์ รับ
สิ่งให้เคลื่อนตามพอใจจึงได้เคลื่อนส่งไป ขอพระราชทานรอกขอให้พระยา
ญาณดิลกจำตองไว้แล้ว จะให้ส่งพระพุทธรูปหิงค์กลับคืนลงมาถวาย
ก็โปรดอนุญาตตามการที่ได้พิลาศพลั้งล่วงเลยไปแล้ว พระพุทธรูปหิงค์
จึงได้ ไปประดิษฐานอยู่ณเมืองกำแพงเพชรเช่นมา

๑ ในครั้งนั้นพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ได้ครองเมืองเชียงใหม่ มีอาณา
มากข้างฝ่ายเหนือ แดพระยามหาพรหมผู้ของพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์
เมืองเชียงรายได้ รอกกองทัพเมืองเชียงใหม่สมทบเข้ากับกองทัพเมืองเชียง
รายยกลงมาตีเมืองกำแพงเพชร พระยาญาณดิลกเห็นว่ากองทัพเมืองเชียง
ใหม่ยกลงมามากมายเหลือกำลังที่จะต่อสู้ ก็ออกไปอ่อนน้อม พระยา
มหาพรหมจึงได้พระพุทธรูปหิงค์กลับขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ พระพุทธรูปหิงค์
ไปอยู่เมืองเชียงใหม่ได้หนึ่งหน้ พระยามหาพรหมทูลขออนุญาตต่อพระ
เจ้ากรุงรัตนโกสินทร์เชิญพระพุทธรูปหิงค์ขึ้นไปเมืองเชียงรายได้ว่าจะเอาไปจำตอง
ครั้นไปถึงเมืองเชียงรายได้ให้ช่างหล่อแก้ว ไข่นิ้วพระหัตถ์
ที่ชำรุดมาแต่เดิมให้ดีขึ้น แดจำตองขึ้นใหม่อีกองค์ ๑ แล้ว ก็รักษาพระ
พุทธรูปหิงค์ไว้ในเมืองเชียงรายได้ หาได้ส่งกลับลงมาเมืองเชียงใหม่ไม่

๑ อยู่มาพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ทวงยศ เจ้านายแดพระยาทั่วแดนเมือง
เชียงใหม่ เชิญศิริราชกุมารอันเป็นโอรสของพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ครอบ
ครองเมืองเชียงใหม่ต่อไป ไม่เป็นที่พอใจของพระยามหาพรหม จึง
ยกกองทัพเมืองเชียงรายได้เมืองเชียงใหม่ ผู้มีชื่อพวกเมืองเชียงใหม่

ไม่ได้ ต้องถอยทัพกลับไป พระเจ้าศิริราชจึงยกกองทัพเมืองเชียงใหม่
ไปตีเมืองเชียงรายได้ เมืองเชียงรายได้จับพระยามหาพรหมได้ให้ฆ่า
เสียแล้ว พระเจ้าศิริราชจึงได้เชิญพระพุทธสิงห์มาไว้เมืองเชียงใหม่.

แต่มีเรื่องราวปรากฏต่อมาว่า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ได้ เมื่อมีผลศรัทธากษัตริศกราช ๓๐๒๓ ก็ได้
เชิญพระพุทธสิงห์ลงมาไว้กรุงเก่าอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาจะเป็นในแผ่นดิน
สมเด็จพระเพทราชา หรือแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระไม่แน่ พระราช
ทานกลับกันขึ้นไปไว้เมืองเชียงใหม่อีก.

๑ ในปีเถาะดับศกศกศกกราช ๓๓๕๗ นั้น เมื่อณเดือนแปดขึ้นดับ
ห้าค่ำ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จ
ลงมาเฝ้ากราบถวายบังคมลาทรงผนวช แลขอรับพระราชทานโทษเจ้า
หนักเสนเจ้านครด้านข้างที่คองโทษ กับสมัคพรรคพวกเจ้านันทเสน แล
บรรดานักโทษที่คองพันชานการอยู่ในเรือนจำให้พ้นโทษด้วย จึงพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดพระราชทานโทษนักโทษออกจากเวรจำ ตาม
ที่สมเด็จพระอนุชาธิราชกราบทูลขอ เว้นแต่เจ้านันทเสนแลพรรคพวก
ซึ่งเป็นขบถ แลพวกพม่ารามัญซำคัก แลพวกโจรสลัดนั้น หา
โปรดพระราชทานโทษไม่ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงพระราช
ศรัทธาชวนนักโทษที่พ้นโทษในครั้งนั้น ๓๒ คน.

๑ ครั้นวันพุธเดือนแปดขึ้นดับห้าค่ำ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรม
พระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จทรงบรรพชาอุปสมบทณวัดพระ
ศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระสังฆราชเป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณสังวร
วัดพลับเป็นพระกรรมวาจา พระธรรมกิติเป็นอนุสาวณะ พระสงฆ์

คณะที่คตบาท ๔๓ รวมแปด ๔๔ รูป เสร็จทรงบรรพชาอุปสมบท
เวลาบ่าย ๕ โมง ๗ บาท.

๑ ครั้นณเดือนแปดแรมค่ำหนึ่ง ทรงขึ้นเพลาพระปริยายบำเพ็ญพระ
กรรมภาวนา ครั้นแรมสี่ค่ำเวลาบ่าย ๓ โมง พระสงฆ์ ๕๐๐ รูป
เจริญพระปริตณพระระเมียงพระอุโบสถวิหารวัดศรีรัตนเพ็ญ. รุ่งขึ้น
เช้าเป็นการฉลอง.

๑ ครั้นถึงแรมเจ็ดค่ำเวลาเช้า ๔ โมง ๖ บาท กรมพระราชวังบวรฯ
ตามนวย รวมเวลาที่ทรงผนวชอยู่ ๗ ราตรี.

๑ ในมีเถาะดับศกนั้น สมเด็จพระนารายณ์รามาเจ้ากรุงกัมพูชา
ให้พระยาวังสอศ พระยาพิบูลย์เอก เข้ามากราบทูลพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ขอสมเด็จพระท้าวเอกกระษัตริย์ แด่สมเด็จพระท้าว
มหากระษัตริย์ซึ่งเป็นอาวทองของ กับครอบครัวที่ตกค้างอยู่ออกไป
ก็โปรดพระราชทานให้.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนก่ำขึ้นสิบสองค่ำ เจ้าอนันท์กัจจได้คืนไม้ทอง
คันไม้เงิน กับกระด้าพกหนัก ๓๐ ค้าง ชนงหนัก ๕ หาบ น้ำคาด
ทรายหนัก ๕ หาบ ให้้องโบโฮ องพอกรุง คุมเข้ามาทูลเกล้าฯ
ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับจำข้างที่พระราชทานออกไป ๒๐
ข้างนั้นได้รับไว้แล้ว.

๑ ในมีเถาะดับศกจตุศกกราช ๓๓๕๗ นั้น การทัพศึกว่างลงทรง
พระราชดำริห์ จะถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดีของ
พระเชษฐพระคุณ เพราะเมื่อสมเด็จพระชนกาธิบดีสวรรคตเป็นเวลาบ้าน
เมืองเกิดจลาจล พระราชวงษานุวงศ์ระจกัปลัดพรายกัน สมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัว แด่สมเด็จพระพี่นาง สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็หาได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระชนกาธิบดีไม่ จึงโปรดให้สร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่ แด่เครื่องมหรศพ สมโภชเหมือนอย่างการพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่า.

๑ เจ้าอนันตทิศาหามหาจักรี สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี เจ้ากรุงกัมพูชา เมื่อได้ทราบข่าวก็แต่งทูตให้คุมสิ่งของเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ช่วยในการพระเมรุทั้ง ๒ เมือง.

๑ ครั้นเดือนห้ามีโรงอุทิศกุศลศักราช ๓๓๕๗ การพระเมรุสร้างเสร็จแล้ว วันขึ้นสิบค่ำโปรดให้แห่พระบรมสารีริกธาตุออกสู่พระเมรุ มีการมหรศพสมโภช ๓ คืน ๓ วันแล้ว ครั้นวันแรมค่ำหนึ่ง จึงแห่พระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดีสู่พระเมรุ กระบวนแห่พระบรมอัฐิครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงพระราชนิเวศน์พระบรมอัฐิเอง สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็ทรงพระราชนิเวศน์ไปรยเข้าตอกนำมาในกระบวน แด่พระราชวงษานุวงศ์ ทรงรูปสัตว์ ดังเค็ด ประคอง ผ้าไตร เข้าใน กระบวน แห่ด้วยหลายพระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในครั้งนั้นเป็นอเนกประการ.

หนึ่งในการมหรศพสมโภชพระบรมอัฐิครั้งนั้น มีโขนชักโรงโรงใหญ่ทั้ง โขนวังหลวง แด่วังหน้า แด่ประสมโรงเด่นกลางแปลง เเด่นเมื่อศึกทศกรรฐ์ยกทัพกับสิบขุนสิบรถ โขนวังหลวงเป็นทัพพระราม ยกไปแต่ทางพระบรมมหาราชวัง โขนวังหน้าเป็นทัพทศกรรฐ์ยกออกจากพระราชวังบวร ฯ มาเด่นรบกันในที่อ้งสนามนำพลับพลา ถึงมีปืนบาเทรียมวางแถวยื่นตากออกมายิงกันตั้งนั้นไป ครั้นถึงวันแรมสี่ค่ำ

เชิญพระบรมราชา แห่งดับ แล้ว เวลาบ่ายวัน นั้นถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิ ด้วยไม้หอมต่าง ๆ แต่ในเวลาเมื่อถวายพระเพลิงพระบรมอัฐินี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลช่วยกันทรงเชิญพระจิตกาธาร ซึ่งประดิษฐานพระบรมอัฐิไว้ด้วยพระหัตถ์จนถวายพระเพลิงเสร็จ รุ่งขึ้นโปรดให้แห่งพระอังคารไปตอยตามพระราชประเพณี.

๑ เมื่อณเดือนสิบเอ็ด เดือนหงวดวงชื่อของปลิว เดือนนำชื่อมังกร จะแข่งกัน เปรียบผู้พายแล้วสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จัดผู้พายสำหรับอันที่แข็งแรงซ่อนไว้ เมื่อเวลาแข่ง จะเอาคนสำหรับใหม่ลง ข้าราชการฝ่ายวังหลวงแจ้งดังนั้นจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบแล้ว ดำรัสว่า เฒ่าดังนี้จะเดินด้วยที่ไหนได้ ให้เลิกการแข่งเรือ คงแต่พินมกรมพระราชวังบวรสถานมงคลก็บาดหมางพระไทยไม่ได้ลงมาเฝ้า ครั้นวันอาทิตย์ เดือนอ้ายขึ้นค่ำสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ลงมาเฝ้ากราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เงินที่พระราชทานชนไปบิตะพินซึ่งนั้น ไม่พอแจกเบี้ยหวัดข้าราชการในวังนำ จะขอรับพระราชทานเงินเค็มอีกให้พอแจกจ่ายกัน จึงดำรัสว่าเงินเก็บมาได้แต่ด้วยสาอากรก็พอใช้ทำนุบำรุงแผ่นดิน เหลือจึงได้เอามาแจกเบี้ยหวัดก็ไม่ใคร่พอ ต้องเอาเงินกำไรตกแต่งสำเภามาเพิ่มเค็มเข้าอีก จึงพอใช้ ไปได้บ้างหนึ่ง ๆ เงินคงคลังที่สะสมไว้ก็ยังมี กรมพระราชวังบวร ฯ ไม่ได้ตามพระประสงค์ก็ขัดเคืองมิได้ลงมาเฝ้าเลย ฝ่ายพระยาเกษกร (บุญรอด) เห็นว่าเจ้านายทรงขัดเคืองกันก็กะเกณฑ์เข้า

ราชการให้เอาขันนบ้อมวงนำ แล้วให้กระเตรียมตำราวุชตั้งนอนกอง
 ระวังอยู่ ส่วนเจ้าพระยารัตนาพิพิธสืบรู้ว่า ที่วงนำจัดเตรียมการ
 เป็นสงคราม ไม่ได้ใจแก่ราชการ ก็กราบทูลขอรักษาพระราชวัง
 ให้มั่นคงแข็งแรงเกณฑ์คนรักษานำที่แต่เอาขันนบ้อมบ้าง ครั้นนั้นเกือบ
 จะเกิดการยุทธสงครามแก่กัน ความทราบถึงสมเด็จพระที่นั่งเชลียง
 พระองค์ ก็เสด็จขึ้นไปในพระราชวังบวร ๆ ทั้งสองพระองค์ ทรง
 พระกรรแสงตรัสประเฝ้าประโคมไปถึงความเก่า ๆ แต่ครั้งคกทุกษ์
 ได้ยากมาจนได้ราชสมบัติขึ้น สมเด็จพระอนุชาธิราชก็มีพระไทยลดหย่อน
 อ่อนลงสิ้นความพระพิโรธ สมเด็จพระที่นั่งเชลียงก็เชิญเสด็จให้ลงมา
 เฝ้าสมเด็จพระที่นั่งในเวลาดังนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับกรมพระราชวัง
 บวร ๆ ก็เป็นปรกคิกันต่อมา.

๑ สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ครองกรุงกัมพูชามาได้ ๓ ปีก็ป่วย
 อยู่ได้ ๔ เดือน ถึงแก่พิราโตในเดือนสิบสองแรมสิบห้าค่ำมีเสงนพศก
 จุติศักราช ๓๑๕๘ นักพระองค์เองผู้เป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี
 เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีโอรส ๔ องค์ ที่ ๑ ชื่อทองคำจันท
 เกิดเมื่อวันศุกร์ศก จุติศักราช ๓๑๕๓ มารดาชื่อนักโอด ที่ ๒ ชื่อ
 นักองคัพพเกิดเมื่อมีฉลุเบญจศกจุติศักราช ๓๑๕๕ มารดาชื่อนักแก
 ที่ ๓ ชื่อนักองค์สงวน เกิดเมื่อมีชานศกจุติศักราช ๓๑๕๖ มารดา
 เดียวกับนักองค์จันท ที่ ๔ ชื่อนักองค์อม เกิดเมื่อมีชานศก
 จุติศักราช ๓๑๕๖ มารดาชื่อนักรด ในเวลาเมื่อออกไปควของกรุง
 กัมพูชามีโอรสอีกองค์ ๑ ชื่อนักองค์ดวง มารดาเดียวกับนักองค์อม.

๑ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีถึงพิราโดยนั้น โอรสยังเยาว์อยู่
ทั้ง ๕ องค์ นักองค้จันที่ซึ่งเป็นโอรสผู้ใหญ่ชนมายุเพียง ๖ ขวบ
สมเด็จพระฟ้าทะละหะจึงมีใบบอกให้พระยาจักรี (แกบ) เข้ามากราบบังคมทูล
พระกรุณาได้ทรงทราบ โดยทรงพระกรุณาอาโดยในสมเด็จพระนารายณ์
รามาธิบดี จึงมีพระราชโองการสั่งให้มีตราออกไปให้ส่งศพสมเด็จพระ
นารายณ์รามาธิบดีเข้ามา จะทรงจัดการศพแด่พระราชทานเพลิง
ในกรุงเทพมหานคร ส่วนราชการบ้านเมืองนั้นให้สมเด็จพระฟ้าทะละหะ
เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แลทำนุบำรุงเจ้าชาย ๕ องค์ ซึ่งเป็นโอรส
สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีไปพลาง เมื่อค้อไปภายหน้าเจ้าองค์ใด
เจริญไฉยมีคุณคุณิ แลดีคิบัญญัติสามารถ ก็จะทำง เลือกคังให้ครอบครอง
กรุงกัมพูชาค้อไป.

ครั้งนั้นข้าราชการผู้ใหญ่เข้าชื่อกันกราบบังคมทูลว่า จะพากศพ
เจ้าประเทศราชเข้ามาทำณापนกิจในกรุง นิดคด้วยเยียงอย่างธรรมเนียม
เกรงจะเป็นอุปาทว้แก่บ้านเมือง ขอพระราชทานอย่าให้พาศพสมเด็จพระ
นารายณ์รามาธิบดีเข้ามาเลย ประจวบพอได้ข่าวว่าจะมีศักพมาอีก
จึงโปรดให้มี ตรา ออกไป ห้าม มิให้ พาศพ สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี
เข้ามา สมเด็จพระฟ้าทะละหะพาศพแห่มาตงเรือที่ท่ากระพงหลวงมาทางเรือ
ถึงโฮดำเจ็ด พอได้รับท้องตราโปรดออกไปว่า ได้ข่าวว่าพมา
ยกกองทัพมา ให้สมเด็จพระฟ้าทะละหะจัดการทำณापนกิจศพสมเด็จพระ
นารายณ์รามาธิบดีที่เมืองบันทายเพชร แลให้เกณฑ์กองทัพเขมร ๕๐๐๐
เข้ามาช่วยราชการสงคราม สมเด็จพระฟ้าทะละหะจึงพาศพกลับค้้นไปเมือง

บันทายเพชรแก้ว แต่งให้พระยาจักรี (แกบ) คุมกองทัพเขมร ๕๐๐๐
เข้ามาตามรับสั่ง,

๑ ตุลาคม ๓๓๕๘ ปีมะเส็งนพศก เป็นปีที่ ๓๖ ในรัชกาลที่ ๓
ครั้นเดือนสิบสองแรมเก้าค่ำ พม่าเขาหนึ่งชื่อเข้ามาแขวนที่ด่านเมือง
เพชรบุรี, เมืองราชบุรี, เมืองไทรโยค, เมืองอุไทยธานี, เมืองตาก,
เมืองเชียงใหม่, เมืองหลวงพระบาง, ความคั่งกันว่า พม่าจะเข้า
มาตีกรุง แต่อังกฤษจะมาช่วยเป็นทัพเรือ ยกเข้ามาทางปากน้ำเจ้าพระยา
ครั้นเดือนยี่พระเจ้าอังวะให้ อินชระวุ่นเป็นแม่ทัพคุมไพร่พลมาตีหัวเมือง
ขึ้นเมืองเชียงใหม่ ๆ ออกรบพุ่งต่อสู้จับพม่าได้ ๓๒ คน ถามให้ถาก
ว่าพระเจ้าอังวะเกณฑ์กองทัพยกมาตีเมืองเชียงใหม่, เมืองนครจำปาสก,
อังกฤษจะเอาสลุดกำปั่นเข้ามารบทางทะเล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จึงมีพระราชดำรัสให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถาน
มงคลยกกองทัพขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ แล้วให้เกณฑ์กองทัพไป
รักษาเมืองตาก, เมืองระแหง, เมืองกาญจนบุรี, เมืองราชบุรี,
เมืองอุไทยธานี, ตามทางซึ่งพม่าเคยมาแต่ก่อน การศึกครั้งนี้ทรง
ตั้งไสยอยู่ว่า อังกฤษจะเข้าด้วยจริง เพราะคำพม่าให้การกับหนังสือ
แขวนก็คั่งกัน จึงโปรดให้มีตราออกไปเกณฑ์กองทัพให้เจ้าอนันท์ยก
ยกมาช่วยรักษาเมืองสมุทรปราการ เจ้าอนันท์ยกบอกเข้ามาว่า จะให้
องฮ์กุนเป็นแม่ทัพ ให้องย้าเกือนเป็นปลัดทัพ องโปไส, องท่าครีบินโป,
องทุงวาย, องพนวาย, องโววาย, องเบ็ดวาย, องพอเคียง, เป็น
นายกองคุมเรือรบใหญ่ปากกว้าง ๔ วา ๓๕ ต้า เรือภูโต ๓๕ ต้า
เรือแง่ชาย ๗๗ ต้า รวมเป็นเรือ ๓๐๗ ต้า ไพร่ ๗๗๒๐ คน

เครื่องดำตราอุทพร้อม กำหนดณเดือนห้าขึ้นห้าค่ำจะยกเข้ามาช่วย
ราชการทัพ แต่ครั้นต่อมาได้ความว่า ที่พม่าว่าอังกฤษจะยกทัพเรือ
มาช่วยตีกรุงเทพมหานครเป็นการไม่จริง จึงโปรดให้มีตราออกไป
บอกเด็กกองทัพญวนไม่ต้องให้ยกมา.

๑ ครั้นณเดือนสามแรมสิบค่ำ เจ้าอนันตจักรได้ตนไม้ทองเงินกับ
กระดำพิกหนัก ๓๐ ค่ำตั้ง เครื่องนำธาต้อมทองคำดำรับ ๓ ปั้น
ทองเหลืองกระสุน ๕ นิ้ว ๕ บอก ปั้นเหล็กกระสุน ๕ นิ้ว ๓๖ บอก
๕๕ ธมหนัก ๕ หาบ นำดาตทรายหนัก ๕ หาบ แต่งให้ธงโฮกุน, องบินโป,
คุมเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทูลจะ
กราบถวายบังคมตาไป โปรดให้จัดตั้งของพระราชทานเจ้าอนันตจก
ทินประสีงหนัก ๕๐๐ หาบ แพร่มังกรเด่นน้ำ ๓๐ ม้วน เวื่อแผ่นผ้า
มีกัณยายาว ๘ วา ๒ ศอกดำ ๑ พายดำหรับเรือ ๒๖ เต็ม ให้ธงโฮกุน,
องบินโป, คุมออกไปพระราชทานเจ้าอนันตจก.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนสี่ โปรดให้มีการสมโภชฉลองพระมณฑปใน
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งปลูกแทนหอพระมณฑปที่ไฟไหม้
เสียแต่เมื่อปีออกสัมฤทธิ์ศกจุลศักราช ๓๓๕๐ นั้น โปรดให้ฉลองเป็น
การใหญ่.

๑ ตุลาคม ๓๓๖๐ บีมเมียมสัมฤทธิ์ศก เป็นปีที่ ๓๗ ในรัชกาล
ที่ ๓ เมื่อณเดือนยี่แรมสิบค่ำ พระยาเชียงใหม่มีหนังสือบอกส่งตัว
อ้ายจันตะเงี้ยว, อ้ายจันดำ พม่า ๒ คนลงมา ได้ถามให้การว่าพระเจ้า
อังวะแต่งให้จ้อจันบุนตั้งยี่ฮินไปชิงจัน ตั้งยี่ฮินตั้งดวงมุเป็นแม่ทัพคุม
พล ๕๐๐๐ ยกลงมาทางเมืองคองฮู มาตั้งอยู่เมืองตรงริมแม่น้ำโขง

ซึ่งจะข้ามมาทางเมืองเชียงใหม่ คงยังค้างไว้เต็มยั้งอาหารเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายเจ้านครหลวงพระบางก็บอกส่งพม่าลงมา แต่ว่าได้แต่งกองทัพออกไปลาดตระเวนทางเมืองเชียงแสน จับได้ข้าพ่ายน้อยจิกกับบุตรชายคน ๓ ส่งลงมา ถ้ามให้การว่าพม่ายกกองทัพมาว่าจะตีเมืองเชียงใหม่ ถ้าตีได้แล้วจะยกทัพเรือไปทางลำแม่น้ำโขงตีเอาเมืองลาวฝ่ายตะวันออก มีให้ลงไปช่วยกรุงเทพมหานครได้ เจ้าเมืองหลวงพระบางจึงตั้งนกกเตรียมกองทัพไว้.

๑ ครั้นเดือนธันวาคมปีชวดค่า พระยาเชียงใหม่บอกลงมาว่า ได้แต่งให้หุ้มเตโชไปลาดตระเวนถึงแดนเมืองกุ พบกองทัพพม่าได้รบพุ่งกัน กองตระเวนพม่าแตกหนีไป จับได้พม่า ๓ คนส่งลงมา ถ้ามให้การว่าพระเจ้าอังวะแต่งให้อะตุนุ่นเป็นแม่ทัพคุมเงี้ยว ๓๘ เมืองยกลงมาทางเมืองกุกุ ๓ พม่ากำกับมาด้วยทัพ ๓ แด่ศึกพม่าที่ได้ความมาทั้ง ๕ ทางก็ตองกัน แต่กองทัพพม่ายังคงรออยู่จนเดือนสิ้น มิได้ยกเข้ามาตีบ้านเมือง เหตุผลจะเป็นประการใดก็หาได้ความไม่ หรือจะเป็นกลศึกล่อลวงหน่วงไว้ ให้ประมาทว่าพื้นที่ภาคแล้ว จะได้เลิกกองทัพกลับไปเสีย พม่าได้ทีจึงจะจู่โจมเข้าตีเอาเมืองเชียงใหม่แต่หัวเมืองฝ่ายเหนือก็ไม่แจ้ง จึงมิได้ใจแก่ราชการ.

ได้ทรงทราบ จึงโปรดให้มตราเกณฑ์ทัพเจ้านครล้านช้างเวียงจันทน์ไปตั้งรักษาอยู่ทางระแหง แต่ครั้งนั้นพม่าอยู่จนฤดูฝนก็เลิกกลับไป หาได้เกิดการศึกไม่.

๑ ตุลาคมศักราช ๑๑๖๓ ปีมะแมเอกศก เป็นปีที่ ๓๘ ในรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าพี่นางพระองค์น้อย กรมพระศรีสุตารักษ์ทรงพระประชวร

ครั้นวันอาทิตย์เดือนแปดแรมสิบเอ็ดค่ำ เวลาเช้า ๓ โมงก็ตั้งพระชนม์
ครั้นวันศุกร์เดือนสิบสองแรมสิบค่ำ เวลา ๓๐ ทุ่ม ส้มเด็จพระเจ้า
พี่นางพระองค์ใหญ่ กรมพระเทพสุชาวดี ทรงพระประชวรก็ตั้งพระชนม์

๑ ครั้งนั้นโปรดให้ทำพระโกศ ๘ เหลี่ยมยอดมณฑปด้วยไม้ จำหลัก
ตายุกุั้น ๒ พระโกศ เรียกว่ากุั้นใหญ่พระโกศ ๓ กุั้นน้อยพระ
โกศ ๓ พระยาพระคลังทำกุั้นใหญ่ พระยาราชสงครามทำกุั้นน้อย
หุ้มทองคำจำหลักยอดเป็นทรงมณฑป แดโปรดให้มัคราออกไปถึงเจ้า
อนัมก๊กขอซื้อ เสน, ทองอังกริต, กระจกทอง, กระจกเงิน,
ใช้ในการพระศพ เจ้าอนัมก๊กทราบความแล้ว ครั้นเดือนอ้ายแรมสิบเอ็ด
ค่ำ เจ้าอนัมก๊กจัดโต๊ะขมังหนัก ๓ หาบ, น้ำคางทรายหนัก ๓๐ หาบ, เข้า
มาสับคปภรณ์ในการพระศพ กับส่งนถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กระดำพักหนัก ๓๐ คำตั้ง, ผ้าปักตะคุ้เขี้ยว ๒๐ พับ, ส้มวง ๓๒ พับ,
เสนหนัก ๕ หาบ, ทองอังกริต ๒๓๐ ม้วน, กระจกเงินใหญ่ ๑๕๐๐๐,
กระจกเงินเล็ก ๓๐๐๐๐.

๑ ครั้นมาถึงเดือนสามแรมเจ็ดค่ำ เจ้าอนัมก๊กมีศุภอักษรถวาย
บีบบาเหริยมเข้ามาอีก ๓๐ บอก แดขอจัดซื้อเหล็กหล่อออกไปหล่อ
กระสุนปืน ออกกองทัพดาว, กองทัพเขมร, ออกไปตีเมืองแงอาน
ดาวเรียกว่าเมืองถ่าน้ำ หน่วงไว้ให้พวกโกเชนพะว้าพะวังหลัง เจ้า
อนัมก๊กจะได้ทำศึกโดยสะดวก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็โปรด
พระราชทานคินประสิดวคอบแทนออกไป ๕๐๐ หาบ, เหล็กหล่ออนั้นโปรด
ให้ห้องทูลชายเขินจัดซื้อตามความปรารถนา แค่กองทัพเขมร, กองทัพ
ดาวนั้น, มีคอบออกไปว่าจะให้ออกไปเกณฑ์ ในเด็งนี้ กว่าผู้คนจะ

พริกพร้อมพอบเข้าฤดูฝนเสียแล้ว จะยกไปเมืองแก่อานก็เป็นทางไกล
 ก็นัดไพร่พลจะบ่วยเจ็บมาก จะให้แต่เขมรไปช่วยเจ้าอนัมก๊กก็เมือง
 กุยเยินก่อน แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีตราไปถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะ (ปก)
 ให้จัดทัพไปช่วยเจ้าอนัมก๊กก็เมืองกุยเยิน สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะทราบ
 ท้องตราแล้ว จึงให้พระยาวังเฒ่าแม่ทัพคุมไพร่พล ๕๐๐๐ ยกไปถึงเมือง
 ต้ากวน พระยาวังกตคนไว้อยู่ ไพร่พลในกองทัพก็หนีไปเสียเป็น
 อันมาก สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะจึงให้เอาตัวพระยาวังฆ่าเสียแล้ว จึงเกณฑ์
 คน ๕๐๐๐ ให้พระยากระดากโหม (พรหม) ยกลงไปช่วยเจ้าอนัมก๊ก.

๑ ในบวออกโทศกจุดศักราช ๓๓๖๒ ณวันจันทร์เดือนยี่ขึ้นแปดค่ำ
 เวลา ๕ โมงเศษ เกิดเพลิงไหม้ขึ้นที่วัดสามปลื้ม ไหม้คตอดลงไป
 ถึงศาลาหน้าวัดสามปลื้ม.

๑ เมื่อจุดศักราช ๓๓๕๓ ปีระกาเอกศก เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลที่ ๓ นั้น
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดพระเนตรเห็นวัดโพธารามเก่า
 ชำรุดปรักหักพังเป็นอันมาก ทรงพระราชดำริที่จะสร้างให้บริบูรณ์
 งามขึ้นกว่าเก่า พันทซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดอยู่ริมฝั่งขวาของคูเมืองนั้น ทรง
 พระกรุณาให้ขอแรงคน ๒๐๐๐๐ เศษชนดินมาถมเต็มแล้ว รุ่งขึ้นมีหนึ่ง
 ต้องมีกตัญญูไป จึงให้ขอมุดดินถมขึ้นพระราชทรัพย์ ๒๕๐ ชั่ง ๓๕
 ตำลึง จึงให้ปราบที่พูนมุดดินเต็มพอดีแล้ว.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนสิบสองแรมสิบเอ็จค่ำ มีฉดฎเบญจศก
 จุดศักราช ๓๓๕๕ ให้จับการปฏิสังขรณ์สร้างพระอุโบสถ มีกำแพงแก้ว
 กระเบื้องปรุตั้งรอบ พันทกำแพงแก้วแต่หว่างพระระเบียงชั้นในก่อ
 อิฐ ๕ ชั้นแล้วคาบปูนทำพระระเบียงล้อม ๒ ชั้น ฉนังระเบียงข้างในประดับ

กระเบื้องปู ผนังห้องพระระเบียงเขียนตายแย่ง มุมพระระเบียงนั้น
 เป็นจักรมุกทุกชั้น มีพระวิหาร ๕ ทิศ บรรดาหลังคาพระอุโบสถ,
 พระวิหาร, พระระเบียง, นั้น มุงกระเบื้องเคลือบสีเหลือง, สีเขียว, สัน
 ตรงพระวิหารทิศตะวันตกออกไป ให้ชุกครากพระเจดีย์ใหญ่กว้าง ๓๐ วา
 ดึก ๕ ศอกตอกเข็มเอาอิฐหักกระทุ้งให้แน่นแล้ว เอาไม้ตะเคียนยาว ๘ วา
 นำศอกจตุรัสเรียงระดับประกบกันตรง ๒ ชั้นแล้ว จึงเอาเหล็กตอกเหล็ก
 ใหญ่ยาว ๒ ศอกตรึงตลอดไม้แกนง ๒ ชั้น ทว่างช่องแกนงนั้นเอาอิฐ
 หักทรายถมกระทุ้งให้แน่นดี รุ่งขึ้นณวันศุกร์เดือนสามขึ้นสิบค่ำ มีขาน
 ฉศกจุดศักราช ๓๓๕๖ เวลาเช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 พร้อมด้วยพระราชวงษานองษ์ เสด็จมาตามาศยราชปโรหิตโหราจารย์
 มายังที่สถานพระมหาเจดีย์ จึงให้ขั้กระดอพระพุทธรูปปฏิมากรทรงพระ
 นามพระศรีธรรมเพ็ญซึ่งชำรุดรับมาแต่กรุงเก่าเข้าวางบนราก ได้ศักราช
 ประโคมฆ้องกลองแตรตั้งขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้
 ทอง, อิฐนาถ, อิฐเงิน, ก่อราก ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้ขั้
 ระดมกันก่อฐานกว้าง ๘ วาถึงที่บรรจุ จึงเชิญพระบรมธาตุ แดงแดง
 พระเชียวแก้วองค์ ๓ พระเชียวทององค์ ๓ พระเชียวนากองค์ ๓
 บรรจุในหีองพระมหาเจดีย์แล้ว ก่อตึบต่อไปจนดำเร้ว ยกยอดสูง ๘๒
 ศอกทำพระระเบียงตอม ๓ ด้าน ผนังเขียนนยายรามเกียรติ์ จึง
 ถวายนามว่าพระเจดีย์ศรีธรรมเพ็ญตามพระนามพระพุทธรูปปฏิมากร
 ซึ่งฝังไว้ในพระเจดีย์นั้น แดพระพุทธรูปปฏิมากรศรีธรรมเพ็ญนี้ สมเด็จพระ
 พระรามธิบดีที่ ๒ ทรงสร้างเมื่อมีขานโทศกจุดศักราช ๘๓๒ ปี เป็น
 พระพุทธรูปยืนสูง ๘ วา หล่อด้วยทองตำริทุ้มทองคำทั้งพระองค์

ประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงเก่า เมื่อกรุงเก่า
 เสียพม่าตอกทองคำที่หุ้มพระองค์ไปหมด ภายหลังพระอารามนั้นทั้ง
 ร้าง พระวิหารพังทลายพระพุทธรูปมากมายศรีสรรเพชญ์แตกหักบุบถาย
 มาก เมื่อทรงสร้างวัดพระเชตุพนโปรดให้เชิญลงมา ทมายนจะทรง
 ปฏิสังขรณ์ให้เป็นรูปที่ตั้งเก่าอย่างพระโลกนารถ แต่พระศรีสรรเพชญ์
 ชำรุดมากนัก จะปฏิสังขรณ์ให้คงตามรูปเดิมไม่ได้ จึงทรงพระราช
 คำวิหีจะเอาทองรวมหลอมหล่อเป็นพระพุทธรูปชิ้นใหม่ ครั้นมีพระราช
 ปูณาแก่พระสงฆ์ราชาคณะ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานพร้อม
 กันถวายพระพรว่า ที่จะเอาทองอันเป็นพระพุทธรูปอยู่แล้ว กัดับ
 หลอมหล่อใหม่เห็นไม่สมควร จึงโปรดให้เชิญเข้าบรรจุไว้ในพระเจดีย์
 แดในวงพระระเบียงรอบพระอุโบสถชั้นใหม่มีพระมหาธาตุ ๔ ทิศ นอก
 พระระเบียงชั้นนอกห่างพระวิหารคดชั้น มีพระเจดีย์ฐานเดี่ยว ๕ พระ
 องค์ ๔ ทิศ ๒๐ พระองค์ รวมกันทั้งพระมหาเจดีย์ใหญ่พระมหาธาตุ
 เป็น ๒๕ พระองค์ บรรจุพระบรมธาตุต้นทุกพระองค์ และมีพระวิหาร
 คด ๔ ทิศกำแพงแก้วคั่น ประตูชุมประตูคัมภีระเบียงเคลือบ ๒ ประตู มี
 รูปสัตว์ประตูละคู่ ทำหอไตรมุงกระเบื้องหุ้มคัมภีร์ ฉาแดงามีคทอง
 ถายรดน้ำ แดคูปปราสาทไว้คัมภีร์พระปริยัติไตรปิฎก ทำการเปรียญ,
 หอระฆัง, พระวิหารน้อยซ้ายขวา สำหรับท่ายกไหว้พระพุทธรูป ชุด
 สระน้ำ ปลุกพรณไม้ ศาลาราย ๕ ห้อง, ๗ ห้อง, ๘ ห้อง, เป็น ๓๗
 ศาลาเขียนเรื่องพระชาฎก ๕๕๐ ชาติ คึงคำรายาแดฤกษ์คัตคนไว้เป็นทาน
 ทำกำแพงแก้วล้อมรอบนอก มีประตูชุมประตูคัมภีระเบียงด้วย ๔ ประตู
 มีรูปหล่อประจำประตูละคู่ มีประตูชุมประตูคัมภีระเบียงเคลือบ ๘ ประตู

ทั้งประตูกำแพงคัน ๒ เป็น ๓๓ ประตู มีรูปสัตว์ประตูดะคู้ เป็น
รูปสัตว์ ๒๒ รูป แล้วทำค้ำกแดกฏีพระสงฆ์ตั้งแต่ ๒ ห้อง, ๓ ห้อง,
๔ ห้อง, ๕ ห้อง, ๖ ห้อง, ๗ ห้อง, ฝากระดานพื้นกระดานมุงกระเบื้อง
เป็นกฏี ๓๒๗ หลัง ทำหอนัน หอสวดมนต์ ศาลาต้นไม้รักตากผ้า
สระน้ำ ทำกำแพงล้อมกฏีอีกวง ๑ แล้วมีผนังน้ำนมศาลา ๓ หน้า คัน
สะพานพระสงฆ์สระน้ำ ทำเว็จกฏี ๕ หลัง ในพระอุโบสถ พระวิหาร
พระระเมียงนั้น เจริญพระพุทธปฏิมากรหล่อด้วยทองเหลือง ทองดำริด
ซึ่งชำรุดปรักหักพังอยู่นเมืองพิศณุโลก เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย
เมืองลพบุรี กรุงเก่า วัดศาลา ๕ หน้า กรุงเทพ ฯ ใหญ่น้อย ๓๒๔๗ พระองค์
ลงมาให้ช่างหล่อต่อพระศอ, พระเศียร, พระหัตถ์, พระบาท, แปลง
พระภักตร์ พระองค์ ให้งามแล้ว ประดิษฐานไว้ตามที่อันสมควร.

๑ พระพุทธรูปพระประธานวัดศาลา ๕ หน้า หน้าค้ำ ๕ ศอกค้ำ ๔ นิ้ว
เจริญมาปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ
บรรจुพระบรมธาตุถวายพระนามว่า พระพุทธเทวปฏิมากร แด
ผนังพระอุโบสถเขียนเรื่องทศชาติทรมานท้าวมหาชมพูแดนเทพชุมนุม.

๑ พระพุทธรูปยืนสูง ๒๐ ศอก ทรงพระนามว่าพระโลกนารถศาสตร์ดา
จารย์ ปรักหักพัง เจริญมาแต่วัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงเก่าปฏิสังขรณ์เสร็จ
แล้ว ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันออกมุขหลัง บรรจुพระบรมธาตุ
ด้วย ผนังเขียนพระโยคาวจรพิจารณาอสุภ ๑๐ แดข้ออุปมาญาณ ๑๐.

๑ พระพุทธรูปวัดเขาคินทร์เมืองสวรรคโลก หล่อด้วยนากหน้าค้ำ
๓ ศอกค้ำหาพระกรมิได้ เจริญลงมาปฏิสังขรณ์ด้วยนากเสร็จแล้ว
ประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในพระวิหารทิศตะวันออก บรรจुพระ

บรมชาติ ถวายพระนามว่าพระเจ้าศรีไตรโคตมในดวงไม้พระมหาโพธิ์ มีต้น
พระมหาโพธิ์ด้วย แดณังนนั้นเขียนเรื่องมารประจญ.

๑ พระพุทธรูปนำคัก ๕ ศอก ๕ นิ้ว เขียนลงมาแต่กรุงเก่าปฏิสังขรณ์
เสร็จแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศใต้ ถวายพระนามว่าพระ
พุทธเจ้าเทศนาพระธรรมจักร มีพระบัญญัติด้วย ๕ นิ้ว พังพระธรรม
เทศนาด้วย แดณังนนั้นเขียนเรื่องเทศนาพระธรรมจักรแต่เทศนาดวงดั่งษ์.

๑ พระพุทธรูปนำคัก ๓ ศอกคืบ ๕ นิ้ว เขียนมาแต่เมืองลพบุรี
ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศตะวันตกบวรจุพระ
บรมชาติ ถวายพระนามว่าพระนาคปรก มีพระยานาคแผดงฤทธิ์
เล็กพั้งพานมีต้นจิกด้วย แดณังนนั้นเขียนเรื่องพระเกษชาติ.

๑ พระพุทธรูปหล่อใหม่สูง ๘ ศอก ๕ นิ้ว ประดิษฐานไว้ในพระ
วิหารทิศเหนือ บวรจุพระบรมชาติ ถวายพระนามว่าพระปาเตโดยักษ์
มีช้างถวายคนหน้า มีฉานถวายรองนั่ง แดณังนนั้นเขียนไตรภูมิ
มีเขาพระสุเมรุราช แดเขาตัดคตบริกัณท์ ทวีปใหญ่ทั้ง ๔ แดเขา
พระหิมพานต์ สระอโนดาตร์ แดปัญจมหานที.

๑ พระพุทธรูปในพระอุโบสถอารามแก่นำคัก ๕ ศอก เขียนเข้า
ประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในการเปรียญแล้ว จัดพระพุทธรูปไว้ใน
พระระเบียงชั้นในชั้นนอกแดพระวิหารคด เป็นพระพุทธรูปมาแต่หัวเมือง
ชำระปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ๖๘๘ พระองค์ พระพุทธรูปทำด้วยอิฐปูน
สำหรับพระอารามชำระอยู่ ๓๘๓ พระองค์ รวมกันเป็นพระพุทธรูป
แดพระอรหันต์ ๘๘๒ พระองค์ ดงรักบีดทองดำเร้ว เหล็ดอนันท์
ทุตลของชุดพระบาท ดัปบุษชายหญิงรับไปบูรณไว้ในพระอารามอื่น.

๑ การชูปานาพระอาราม ๗ มี ๕ เดือน ๒๗ วันจึงสำเร็จ ขึ้นพระ
 ราชทรัพย์แต่ที่จำได้ คิดค่าดินถม, อีฐปูน, ไม้ซอนดัก, ไม้แก่น,
 เหล็ก, กระเบื้อง, ฝืนไม้ จากท่าโรงงาน, ว่างร้าน, เรือนข้าพระ,
 เสา, กระดาน, กุฎี น้ำอ้อย, น้ำมันยาง, ชัน, คีมุก ทองเหลือง,
 ทองแดง, ฆ้องหล่อฐาน, แดงกระจก, น้ำรัก, ทองคำ, กระจก, ชาติ,
 เสน, เครื่องเขียน, รง, ดินแดง, พระราชทานช่าง, เลียงพระสงฆ์,
 เลียงช่าง, ช่วยคนชายฉกรรจ์ ๓๖ ตำมโนครวั ๓๒๔ คน, เป็น
 เงิน ๘๕ ชั่ง ๓๓ ตำลึง ดักแขนขอลงายเป็นข้าพระชาติไว้ในพระ
 พระอาราม ตั้งหัตถวงพทกษขันต์ให้เจ้ากรม ขุนภักดีธรรมปัดกรม
 ควบคุมข้าพระแลรักษาพระอาราม รวมพระราชทรัพย์ทั้งสิ้นที่สร้าง
 แดช่วยคนเป็นเงินตรา ๓๗๘๕ ชั่ง ๖ ตำลึง แด่วทรงพระกรุณาให้เอา
 แพรตายย้อมครั้งทรงพระพุทธรูปในพระวิหารทิศ พระระเมียง พระ
 วิหารการเปรียญพระมหาธาตุ พระเจดีย์ใหญ่น้อย ขึ้นแพร ๓๐๐ พับ
 แด่พระพุทธรเทวปฏิมากรในพระอุโบสถ ทรงผ้าสีทับทิมชั้นใน คาค
 ชั้นนอก.

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนห้าแรมสิบสองค่ำมีรภาครีศกจุดศักราช ๓๓๖๓
 ให้ตั้งการฉลอง อารามพระราชาคณะ ถานานุกรม อธิการ
 ชั้นดับ ฝ่ายคันถุระ วิบัตนาชุระ ๓๐๐๐ รูป พร้อมกันในพระอุโบสถ
 เวลาบ่ายแล้ว ๔ โมง ๕ บาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระ
 ราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช พระราชวงษานุวงศ์ เสดนา
 พฤตมาตย์ราชปโรหิตาจารย์มายังพระอุโบสถ ทรงส่งมาทานพระ
 อุโบสถศีลแล้ว ทตั้งน้ำอุทิได้ทกลงเหนือพระหัตถ์พระพุทธรปฏิมากร

ถวายพระอารามคามพาฬแก่พระสงฆ์ มิ่งค้ำพระพุทธรูปปฏิมากรเป็น
 ประธาน แดพระราชทานนามพระอารามว่า วัดพระเชตุพน วิมล
 มังคลาราม มอบถวายสมเด็จพระวันรัตน์ พิพัฒนญาณอดุลยสุนทร
 นายก บิณฑูกรามหาคณิศร บวรทักษิณาคณะสังฆารามคามวาสี
 สถิตในวัดพระเชตุพนแล้ว ถวายแก่พระพุทธรูปปฏิมากรแพรยกไตร ๓
 บาตรเหล็ก เครื่องอัฐปrikขารพร้อม ย่ามกำมะหยี่เครื่องย่าม
 พร้อม พัดแพร ร่มแพร เสื้ออ่อน ไอลา ไอลณะ กาน้ำ ช้อนมุก
 ขวดแก้ว เต็มด้วยน้ำผึ้ง น้ำมันมะพร้าว น้ำมันยา กดัก รูปเทียน
 ดึงละ ๓๐๐ ไม่เท่า รองเท้า สายระเคียง พระสงฆ์ ๓๐๐๐ ได้รับ
 ไทยทานทั่วกันทุกรูป ครั้นจบพระบาททรงถวาย พระสงฆ์รับสาธุ
 พร้อมกัน ประโคมศุภริยางคดนตรีแด่สงฆ์ของกลดองนั้นไปด้วยศัพท์
 ดำเนียงกักก้องโกธาทด พระสงฆ์รับไทยทานแล้ว ไปตรงหน้าครอง
 ไตรมาสวดพระพุทธรมนต์เวดาเย็นวันละ ๓๐๐๐ รูป ปฏิบัติพระสงฆ์
 ฉ้นเช้า, เพน, ๓ วัน ๓๐๐๐ รูป ถวายกระจาดทุกองค์ ให้มีพระ
 ชรรมเทศนามอกชานิสงฆ์ทุกวัน แล้วปฏิบัติพระสงฆ์ซึ่งศรัทธาทำดอก
 ไม้เพลิงบูชาพระรัตนไตรย ฉ้นเช้าทั้ง ๗ วัน เป็นพระสงฆ์ ๖๒๔ รูป
 ถวายผ้าสังฆทุกองค์ ถวายบาตรเหล็กซึ่งพระสงฆ์ไม่มีครอง แล้ว
 ถวายกระจาด เสื้อ ร่ม รองเท้า รูปเทียน ไม่เท่าด้วย แล้วให้
 ตั้งโรงฉ้อทานเลี้ยงสมณะพรหมณ์อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง แด
 มีโชนอุโมงค์โรงใหญ่ หุ่น ละคร มอญรำ ระบำ โมงครุ่ม คุตา
 คีไม้ ปรบไก่ งิ้วจีน ญวนหกคะเมน ใต้ถวด อดคหอง รำแพน
 นอนทอกนอนคาบ ไทพ้อแก้ว แดมวย เวดากดางคั้นประดับไป

ด้วย ประทีปแก้ว รัย้าแก้ว โคมพวง โคมราย แดดอกไม้รุ่ง
 สว่างไปทั้งพระอาราม แด้วให้มีหนังสือคั้นตะ ๘ โรง มีดอกไม้เพลิง
 คั้นตะ ๒๐๐ พุ่ม ระथाใหญ่ ๘ ระथा พลุ ประทัด พระเนียง ดอก
 ไม้ม้า ดอกไม้กระถาง ดอกไม้กุดต่าง ๆ แด่มังกรพ้อแก้ว
 ญวนรำโคม เปนที่โสมนัสบุษบา โอฬารีกวิเศษ เปนพระราชทรัพย์
 ทั้งทาน คั้นกุดปลุกฤษ ฉลากพิกัครากา พระราชบุตรา แดพระ
 ราชบุตรี พระภาคินยราช แดนางพระฉนม ราชกฤษร ชัศคร
 นาดา ฉลากตะ ๕ ชั่ง, ๔ ชั่ง, ๒ ชั่ง, เปนเงินตรา ๓๓๗ ชั่ง เงิน
 เข้ามตมะนาอ ๓๖๗ ชั่ง รวมกับเงินทั้งทานเปนเงินตรา ๕๐๖ ชั่ง คิด
 ทั้งเงินราคาผ้าทรงพระ ค่าดอกไม้สดบุษบา เดีงพระสงฆ์ กระจาย
 แดโรงน้อยทาน เครื่องไทยทาน ทำเครื่องโชน โมงโชน เครื่อง
 เต้นเบ็ดเสร็จพระราชทานการมทกรรมส้มโภช แดถวายรัย้าแก้ว โคม
 แก้ว บุษบาไว้ในพระอาราม เปนเงินตราในการฉลของ เงิน ๓๗๓๐
 ชั่ง ๕ คำตั้ง คิดรวมกันทั้งสร้างเปนพระราชทรัพย์เงิน ๕๗๓๓ ชั่ง
 ครั้นเสร็จการฉลของพระอารามแล้ว ภายหลังทรงพระกรุณาให้เชิญ
 พระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง ๒ ซึ่งสถิตในพระวิหารฝ่ายทักษิณทิศ แด
 ประจิมทิศนั้น ขึ้นไปประดิษฐานไว้ณพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์
 แด้ว ให้เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ ซึ่งเชิญมาแต่เมือง
 ศุโขทัยนำคัก ๖ ศอกคืบกับนิ้ว ๓ เท่ากัน พระองค์ ๓ ทรงพระนาม
 พระพุทธรชินราช ประดิษฐานไว้แทนที่ในพระวิหารทักษิณทิศ พระ
 องค์ ๓ ทรงพระนามพระพุทธรชินดีห์ ประดิษฐานไว้แทนที่ฝ่ายประจิม
 ทิศคงตั้งเท่า.

๑) ตุงตุศักราช ๑๑๖๓ ปีระกาตรีศก เปนปีที่ ๒๐ ในรัชกาลที่ ๑
 เมื่อเดือนหกขณด้ามคำ เจ้าอนัมกักจิดโคตน์ไม้ทองเงิน กับ
 กระจ่าพักหนัก ๓๐ คำตั้ง ขึงหนัก ๕ หาบ น้ำคาสทรายหนัก ๕
 หาบ ให้้องตุงเทืองผู้รักษาเมืองไซ่ง่อนคุมเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลเมื่อทูลจะกลับไปจึงโปรดให้จัดสิ่ง
 ของออกไปพระราชทานเจ้าอนัมกัก คินประดีวขาวหนัก ๕๐๐ หาบ
 แพร่มังกรสีม่วงม้วน ๓ แพร่มังกรสีน้ำเงินม้วน ๓ สีดำม้วน ๓ ให้้อง
 ตุงเทืองคุมไปพระราชทานเจ้าอนัมกัก.

๑) ครนณวันอาทิตย์เดือนแปดแรมสิบเอ็ดค่ำ เมืองนครราชสีมา
 มีหนังสือบอกเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ขุนช้างเผือก นาย
 ชนมรม ๓ นายหันหมอ ๓ นายดำควาญกับหม่อมชื้อชนช้างต่อไป
 ๗ ช้าง ไปแทรกโพณบ่าภูเขี้ยว ณวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นสองค่ำ
 ปีกอกโทศก นายหันหมอ นายดำควาญ ชนช้างพลายยนต์คล้อง
 ได้ช้างพังช้าง ๓ หูทางสรรพ จักษุราชตั้งผลด่าโย ชนชาว สี่ตัว
 ดั่งสี่หม้อใหม่ ได้ริมแม่น้ำสระพุง นำมาเข้าไม้ไผ่ ๕ คั้นแล้ว
 ออกด่าโยงนำข้ามแม่น้ำสระพุงมา ๗ คั้น ถึงเมืองนครราชสีมาพักอยู่
 โรงทำอิฐริมฝั่งแม่น้ำตะครอง ทรงพระกรุณาโปรดให้กรมช้าง แด
 ช้างบั้น ช้างเขี้ยว ชนไปคุดำตองรูปดงมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ครน
 ณวันศุกร์เดือนอ้ายขึ้นสิบค่ำปีระกาตรีศก พระยานครราชสีมา กรมการ
 พร้อมกัน ได้นำนางพระยาช้างดำคัญเคินแต่โรงทำอิฐร้อนแรมมา ๓๗
 คั้น ถึงเมืองสระบุรีแรมคั้น ๓ ผู้รักษาเมืองกรมการได้จัดการ
 สัมโภชแล้ว ยกแต่สระบุรีพักร้อนแรมบ้านช้างเวียงร้าง แดแรมท่า

เจ้าสนุก ยกแต่ทำเจ้าสนุกถึง โรงต้มโภชนบ้านศาลาดอย สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จขึ้นไปคอยรับอยู่ พระยาศรีธรรมมาธิราชข้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน ได้ทำพระราชพิธีพระสงฆ์วัดพระปิต ๕ รูป สวดฉันแล้วเวียนเทียน เข้า กวางวัน เย็น ๓ เวลา มังงานต้มโภชถครโรง ๓ มวย ๓๕ คู่ ปรบไถ่ดวง ๓ หน้าโรง ๓ พระราชทานเงินตรา ๕ ชั่ง พระยาศรีธรรมมาธิราชเปนผู้อำนวยการพระราชพิธี พร้อมด้วยพระหมอเจ้าพราหมณ์พฤคิมาศ ทำพระราชพิธีทนต์ไชยาศ์เดี่ยวไพรชวาคข้างแล้ว นางนงพระยาข้าง ออกโชนทวารลงแพ ณวันจันทร์เดือนยี่ขึ้นสิบห้าค่ำเวลาย่ำรุ่ง ได้ ฤกษ์ออกแพต้องลงมา มีเรือชกแพ เรือต่ง ๒ คู่ เรือกราบ ๔๐ ลำ ณวันพุธเดือนยี่แรมสองค่ำเวลาย่ำ ๔ โมงถึงท่าข้าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงไปรับขึ้นจากแพ ตั้งกระบวนแห่ไปโรงต้มโภชนำพระที่นั่งพลับพลาสูง มีกลองชนะแตรสังข์เครื่องส่งคู่แท้เดิน เท้า มีข่านำ, ข้างตาม, ข้างเชือก, ข้างค้อ, รวม ๘ ข้าง ถึง โรงต้มโภชแล้ว เวลาย่ำพระสงฆ์ราชาคณะวัดพระพุทธรามณ์ วัน แรมสองค่ำ ๓๔ รูป แรมสามค่ำ ๓๔ รูป แรมสี่ค่ำ ๓๓ รูป รวม ๓๐๑ รูป รับพระราชทานฉันทั้ง ๓ วัน ถวายผ้าสังฆาฏกกระจาด โปรดให้มังงานต้มโภชแต่ณวันศุกร์เดือนยี่แรมสี่ค่ำไป จนถึงณวันจันทร์ เดือนยี่แรมเจ็ดค่ำ ให้มีหุ่นโรง ๓ ถครโรงใหญ่โรง ๓ ถคร ชาติโรง ๓ บ่ายมีมวยทุกวัน กวางคืนมีหนังคืนละ ๒ โรง มี ขันไม้บ้นเขาวัวทุกคืน ณวันอาทิตย์เดือนยี่แรมหกค่ำเวลาย่ำพระ ราชทานอภัยให้นางพระยาข้างด้วยพระหัตถ์ อภัยนหน้าวิกชื่อชานาน

นามว่า พระเทพกฤษณขร บวรศรีเวศตร ขอมเรศวรมณมิตร ผู้เอกผู้อง
 พิศไธภณ มิ่งมงคลเฉลิมขวัญ ชาติฉัตรทันต์สูงศักดิ์ วิไลดกษณ
 เตศฟ้า แด้วคังบายศรีแก้ว, บายศรีทอง, บายศรีเงิน, บายศรีทอง ๒
 เวียนเทียนสมโภช ๓ วัน โรงสมโภช ๓ ห้อง เสด็จรอบมณฑล
 กระจายผูกมาทงมีฉัตรเบญจรงค์ ๗ ชั้น ราชวัตรเครื่องสูงรอบโรง
 มัณฑปที่รัตนาคังเหนือ โรงบักตุงเบญจพาศ มีฉัตรทอง, ฉัตรนาก,
 ฉัตรเงิน, ปรุราชวัตรไม้จริงรอบ มังงานสมโภชคาร์บ ๗ วัน ๓ วัน
 เสด็จเดือนนี้แรมสิบสองค่ำเวลา ๕ โมงเช้า เสด็จออกณโรงพระเทพ
 กฤษณขร พระราชทานปูนบำเหน็จเงินตราเพื่อผ้าหมอลาญผู้คัดตั้ง ขุน
 ช้างเผือกเปนหลวงอโทยครดักษณ เงินตรา ๒ ชั่ง เพื่อเข็มขาว
 ดอกใหญ่ ๓ เพื่อแพรแดง ๓ ผ้าห่มนอนปักไหม ๓ ผ้าปุม ๓
 ผ้าเชิง ๓ หมอหั้นผู้คัดตั้งได้ เปนขุนเสวตรครุฑเงินตรา
 ๓ ชั่ง เพื่อเข็มขาวดอกใหญ่ ๓ เพื่อแพรแดง ๓ ผ้าห่มนอนปัก
 ไหม ๓ ผ้ายกก้านแย่ง ๓ ผ้าเชิงปุม ๓ นายล่าความ เปน
 หมื่นสวัสดิ์กฤษณขร เงินตราชั่ง ๓๐ คำตั้ง เพื่อเข็มขาวดอกเล็ก ๓
 เพื่อแพรแดง ๓ ผ้าเชิงปุม ๓ ผ้าม่วง ๓ ผ้าห่มนอนปักไหม ๓
 นายตาตรวจ นายอยู่ความตรวจ เงินตราคนละ ๓๐ คำตั้ง เพื่อ
 แพรกนคนละผืน ผ้าห่มนอนปักไหมคนละผืน ผ้าม่วงคนละผืน หมอ
 ความไปด้วยกันอีก ๘ คน พระราชทานเงินตราคนละ ๓ คำตั้ง รวม
 เงินตรา ๓ ชั่ง ๗ คำตั้ง รวมหมอลาญ ๑๔ คน เปนเงินตรา ๘ ชั่ง
 ๑๗ คำตั้ง ครั้นวันอังคารเดือนนี้แรมแปดค่ำเวลาเช้าโมงเศษ โปรด
 ให้แห่พระเทพกฤษณขรไปลงน้ำณท่าช้าง กดัมขึ้นจากน้ำแล้วแห่เข้าประตู

วิเศษไชยศรี ยื่นโรงในพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่ายสองโมงครึ่ง
 ส้มโหลค้อไปอีกคราวหนึ่ง.

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนสี่แรมสิบห้าค่ำปีระกาตรีศก - จุลศักราช ๓๓๖๓
 เวลายามเศษ เกิดเพลิงไหม้มณฑลปวัตพระศรีรัตนเพชญ์ ด้วยพระ
 องค์สามเณรศิษย์วัดจตุคอกไม้เพลิงเด่น จะเป็นกรวดหรือนกบินเข้า
 ไปติดรังนกพิราบเป็นเชือกขึ้น ไหม้พระมณฑลจนถึงเห็นเหล็กแต่ผนัง พระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง
 บวรสถานมงคลได้เสด็จไปช่วยดับเพลิง แต่สมเด็จพระอนุชาธิราชทรง
 พระพิโรธมากให้ชำระเอาตัวผู้จุดคอกไม้ ได้สามเณรองค์ ๓ ชื่อ
 วัดเป็นเจ้าของคอกไม้แต่จุดด้วย รับผิดชอบให้ตั้งออกจากสามเณร จะ
 ให้เขาไปประหารชีวิตเสียแต่ในเวลาค่ำวันนั้น สมเด็จพระสังฆราชถวาย
 พระพรวิงวอนขอชีวิตไว้ ก็โปรดยกโทษพระราชทานให้ ภายหลัง
 เติบโตขึ้นอุปสมบทแล้ว ได้ไปเป็นพระครูอยู่วัดเมืองสมุทรปราการ แด
 คอกไม้หนักไม้ทั้ง ทำกรวด, ตะไถ, ไร่ค้อ, คันัก พระมณฑลนั้น
 ก็โปรดให้ทำเป็นหลังค้ำจตุรมุข มิได้ทำเครื่องยอดตามเดิม.

๑ จุลศักราช ๓๓๖๔ ปีจอจัตวาศก เป็นปีที่ ๒๓ ในรัชกาลที่ ๓
 เจ้าอนันตโกศลมีราชสาส์นเข้ามาฉบับ ๑ ใจความว่า พระยากระดาดโหม,
 เขมรซึ่งยกกองทัพออกไปช่วยตีกองทัพไทยซึ่งล้อมเมืองกุยเฮินนั้น
 ได้จัดให้พระยากระดาดโหมตั้งค่ายล้อมอยู่กอง ๑ หาได้ใช้ให้รบพุ่ง
 กันเหมือนกองทัพญวนไม่ แดขุนนางเขมรพวกพระยากระดาดโหมหลาย
 คนแจ้งความแก่เจ้าอนันตโกศลว่า พระยากระดาดโหมไม่เชื่อตรงต่อเจ้า
 อนันตโกศล มีหนังสือฉบับไปถึง วัดเจ้าตั้ง, วัดโคยวง, ขุนนาง

พวกโกเชินซึ่งล้อมเมืองกุยเยิน เจ้าอนันท์ก็ทราบแต่ก็ไม่อาจจะทำ
 อย่างไม่ได้ ครั้นได้เมืองกุยเยินจับได้ขุยกทำตกเวียน ตามขุยกทำตก
 เวียนบอกว่า เมื่อพระยากระตาโหมมีหนังสือฉบับไปถึง วัดเขาคิง,
 วัดโคยวง, นั้น ขุยกทำตกเวียนเป็นผู้แปลหนังสือ ตีอังกกับคำเขมร
 ซึ่งแจ้งความแก่เจ้าอนันท์ก็ เมื่อพระยากระตาโหม, เขมรมีข้อยก
 กองทัพกลับมาขึ้น เจ้าอนันท์ก็ได้จัดเงินทองแจกให้แก่พระยากระตา
 โหม, เขมรมีข้อ แต่พระยากระตาโหมคุมกองทัพกลับมาเมืองเขมร
 เสีย ความทราบได้ฝ่ายของขุยกพระบาทแล้ว มีพระราชดำรัสตั้ง
 ให้พระยาพระคลังมีหนังสือตอบไปถึงเจ้าอนันท์ก็ใจความว่า ซึ่งเจ้า
 อนันท์ก็มีหนังสือเข้าไปว่า ได้ยกกองทัพบก, ทหารเรือ, ไปตีเมืองกุยเยิน
 ได้แล้ว บัดนี้จะยกกองทัพไปตีเมืองตงเกีย, เมืองเว้, นั้น ถ้าราช
 การหนักเบาประการใดจงบอกเข้ามาให้แจ้ง แต่ซึ่งพระยากระตาโหม,
 เขมร, มิได้ขอตรงต่อเจ้าอนันท์ก็ ความชื่อนักเตียง, นักเฮา,
 เขมรมีข้อ ๕ คน ในกองทัพพระยากระตาโหมนั้นเข้ามา ให้กราบ
 บังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าเจ้าอนันท์ก็จับ
 พระยากระตาโหม ว่าพระยากระตาโหมมีหนังสือฉบับถึงแม่ทัพโกเชิน
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้นถามว่า จริงหรือไม่จริง เขมร
 มีข้อกราบทูลว่าจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบอยู่แต่
 ถึงพระยากระตาโหมจะเข้ามากราบทูลประการใดก็หาทรงเชื่อไม่ อย่า
 ให้เจ้าอนันท์ก็วิตกเลย แต่พระยากระตาโหม, เขมร, ทำทงนุโทษผิด
 หนักหนา เจ้าอนันท์ก็อดอดอมไม่ถือโทษแล้ว ข้าให้เงินทองแก่
 พระยากระตาโหม, เขมรมีข้อออกนั้น ขอพระไทยเจ้าอนันท์ก็ยกนัก

เมื่อพระยากระตาโหมเข้ามาแจ้งราชการณกรุงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทำโทษ ในบั้นนั้นเจ้าอนันท์ก็มึนพระราชนัดดาตั้งมาทางเมืองเวียงจันทน์อีกฉบับ ๓ บอกว่าได้เมืองเว้เมืองเคื่อนเคื่อนเจ็ดพันคำหนึ่ง ได้เมืองคังเกียเมืองเคื่อนเคื่อนแปดหมื่นหกคำ ยกตัวขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ไซยให้ชื่อว่ายาตของบัพที่ ๓ ตั้งชื่อในพระราชนัดดาว่าคักกวางเทือง ตั้งแต่นั้นก็มีโตตั้งต้นไม้ทองเงินเข้ามาเหมือนแต่ก่อน.

๑ ครั้นนั้นเดือนสิบสอง พม่าแดงทูตถือหนังสือเข้ามาทางเมืองกาญจนบุรีว่า จะขอเจริญทางพระราชไมตรีให้ต่อกับคักกวางเทืองเป็นทองแผ่นเดียวกับกรุงพระมหานครศรีอยุธยา จึงมีพระราชดำริที่ว่าซึ่งพม่านั้นตั้งมาเจรจาความเมืองว่า จะขอเจริญทางพระราชไมตรีนั้นเห็นจะไม่จริง มาเจรจาครั้งไรในบั้นนั้นก็พม่ามาทุกครั้ง จะไว้ใจมิได้ ก็ให้พระยากาญจนบุรีได้เดียมให้เข้ามาเห็นบ้านเมือง แดให้แต่งกองอาทมาตออกไปสืบราชการ.

๑ ในปีจอจัตวาศก จุฬศักราช ๓๑๖๔ บั้นนั้น พระยาเชียงใหม่มีใบบอกลงมาว่า ได้แต่งกองทัพไปโจมตีเอาเมืองสาก จับได้ตัวราชาจอมหงษ์เจ้าเมืองกับลูกชายชื่อโหมขัติยกน ๓ ครอบครัวเมืองสาก ๕๐๐๐ เศษ แดจับได้สุรินมะณีพม่าซึ่งเจ้าอังวะแต่งให้ถอรราชดำเนินไปเมืองคังเกียกับหนังสือญวนประทับครามาถึงพระเจ้าอังวะ ๒ ฉบับ พระยาเชียงใหม่ให้คุมเอาตัวราชาจอมหงษ์, โหมขัติยก, สุรินมะณี อ้ายจะเวพม่า, กับหนังสือญวนลงมาแล้ว พระยาเชียงใหม่ท้าวละมั้นหนังสือบอกซ้ำลงมาอีกว่าสืบได้ความว่า พม่ายกกองทัพจะมาตีเมืองเชียงใหม่ ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แดกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ทราบตามหนังสือบอกแล้ว ทรงพระราชดำริที่ราชการพร้อมกันว่า
ควรจะเกณฑ์กองทัพไปรักษาเมืองเชียงใหม่ จึงดำรัสสั่งให้สมเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช,
คุมคนเมืองเหนือ ๘ หัวเมืองทัพ ๓ เจ้าอนุกรมพลดาวเวียงจันทน์ทัพ ๓
รวมกัน ๒ ทัพ สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ก็เสด็จยกทัพขึ้นไปด้วย.

๑ สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ๑ เสด็จขึ้นไปถึงเมือง
เถิน ทรงพระประชวรพระโรคนี้พระอาการมาก เวลาที่พิษร้อนถึง
ต้องงดยอยู่ในพระตำคร เสด็จขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ทำได้ ไม่
จึงรับสั่งให้เจ้าบ้านเรอภูธร ซึ่งเป็นกรมขุนสุนทรภูเบศร์เป็นแม่ทัพ พระ
ยาเส้นหาภูธรซึ่งว่าที่กระดาโหม พระยามหาวิชัยซึ่งว่าที่พระยา
จำแค้นยากรยกขึ้นไปด้วย พระโคธภพพวก ๓๐ หมู แดกของกลางใน
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พร้อมกันยกขึ้นไปกอง ๓ แดกทัพสมเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช,
ยกขึ้นไปทางเมืองด ทางนั้นเป็นทางที่พม่ามาได้ แดกกองทัพกรมหลวง
เทพหริรักษ์, กับพระยายมราช, ยกรีบเร่งขึ้นไป ผู้คนในกระบวน
ทัพหาพัวพร้อมกันไม่ จึงร้องรอกกระบวนทัพอยู่ให้คนลงมาเร่งกองทัพ
ให้รีบยกขึ้นไป พอกองทัพมาพร้อมมูลกัน จึงได้ยกขึ้นไป.

๑ ที่เมืองเชียงใหม่นั้น พระยาภาวดีเจ้าเมืองรักษาเมืองเชียงใหม่
ไว้มั่นคง พม่ายกมาล้อมเมืองเชียงใหม่ครั้งนั้น อินชระอุ่นเป็น
แม่ทัพ ชิดริงไปกอง ๑ ปะไลโวกอง ๑ มะเดมะโยโกงคอรัดกอง ๑
นามิแดงกอง ๑ คองแพะเมียอุ่นกอง ๑ มะยอกแพะเมียอุ่น

กอง ๓ รวมกัน ๗ ทัพ ถ่อมเมืองเชียงใหม่รอบทั้ง ๔ ด้าน เฝ้า
 ค่ายพม่าซึ่งถ่อมเมืองนั้นใหญ่ตามกายาวแปดวา ดงคืนสี่ศอกไว้หลัง
 ดินแปดศอก มีเข็วร้อยศอกต่อกันตามชน มีกรอบกันพื้นแฉ่งบังคา
 ส่นามเพดาระสูงตามศอกกว้างสี่ศอก คูริมส่นามเพดาระกว้างสี่ศอกถัก
 ตามศอก มีช่องบันทราย ๆ รอบค่ายไป.

๑ พระยาภาวดีเจ้าเมืองเชียงใหม่รักษาเมืองครงนั้น ของอาจแข็งแรง
 เวลามาขอกเดียบเมืองศรวจตามเชิงเทิน กองทัพดาวตามพระยา
 เชียงใหม่ ๓๐๐๐ เศษ, ๒๐๐๐, เต็มทุกวัน ครั้นพระยาเชียงใหม่
 ทราบว่า ส้มเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ทรงพระประชวรเสด็จประทับรักษาพระองค์อยู่ณเมืองเถิน พระยา
 เชียงใหม่จึงให้ท้าวมหายักษ์ ตงมาเฝ้าทูลตอของรุดีพระบาท แจงข้อ
 ราชการ เวลากลางคืนท้าวมหายักษ์ออกมาทางประตูหน้าทัพมาถ่อม
 ใจมันคงนั้น ออกมาได้แล้วท้าวมหายักษ์เขียนหนังสือบอกไว้ว่า “กุ
 ขอท้าวมหายักษ์ พระยาเชียงใหม่ใช้ทูตงไปเฝ้าสมเด็จพระอนุชาธิราช
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แจงข้อราชการแล้วก็จะกลับเข้ามา
 ทางประตูนี้ ให้เองคอยอยู่จับกุมเถิด” ท้าวมหายักษ์ตงมาเฝ้าสมเด็จพระ
 อนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลที่เมืองเถิน แจงข้อ
 ราชการว่าค่ายพม่าตั้งถ่อมอยู่ ๗ ค่าย ในค่ายพระยาเชียงใหม่ตั้งตงมา
 ให้กราบทูลพระกรุณานั้น พระยาเชียงใหม่จะรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้คอย
 ทำกองทัพกรุงเทพมหานครศรีอยุธยาถนไปช่วย ขอให้ทรงพระ
 เมตตากรุณาแก่ชาวเชียงใหม่ข้าแผ่นดิน ให้เร่งรีบยกกองทัพขึ้นไป
 ช่วยให้ทัน จึงโปรดให้มัตราให้ท้าวมหายักษ์ ถอนขึ้นไป ให้พระยาเชียง

ใหม่ว่า ได้ให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, คุณกองทัพอหังเมืองฝ้ายเหนือกอง ๓ กรมขุนสุนทรภุเบศร์, พระยาเสนาหาญร, คุณกองทัพในพระราชวังบวรสถานมงคล กอง ๓ เจ้าอนุกรมทัพเวียงจันทน์กอง ๓ รวมกัน ๓ ทัพ ยกขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ แต่ให้พระยาเชียงใหม่รักษาเมืองเชียงใหม่ไว้คอยท่ากองทัพกรุงให้จึงได้ ท้าวมหาชัยก็ได้ตราแฉ้วกราบถวายบังคมลากลับขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ เข้าทางประตูน้ำที่ออกมาพม่าก็จับไม่ได้.

๑ แดงกองทัพสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, แดงกองทัพกรมขุนสุนทรภุเบศร์, พระยาเสนาหาญร, กองทัพในพระราชวังบวร ฯ ยกขึ้นไปถึงเมืองลำพูนแล้ว พระยาเสนาหาญรบอกลงมากราบทูลสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า พระยาจำแค้นยากรเป็นคนอ่อนแอไป ขอรับพระราชทานพระไตรภพ (บุญรอด) เป็นที่พระยาจำแค้นยากรโปรดให้มีตราคอบขึ้นไป ให้ตั้งพระไตรภพเป็นพระยาจำแค้นยากรตามขอแล้ว กองทัพไทยก็เข้าไปตีเมืองลำพูน พม่าที่รักษาเมืองลำพูนสู้รบกองทัพกรุงไม่ได้ ก็แตกหนีกองทัพกรุงกลับไปเมืองเชียงใหม่ กองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, จับได้ตัวเยดีดองปลัดทัพพม่ากับไพร่หลายคน เยดีดองคนนี้เป็นลูกไทยชาวกรุงเก่า บ้านบิตามารดาอยู่บางกระจะริมวัดแพนงเชิง เมื่อพม่าตีกรุงเก่าได้นั้นเยดีดองซื้อตัวชื่อมาก พม่าได้เป็นเชลยไปใช้ตั้งรอยค้นเคยมา เมื่อยกมาตีเมืองเชียงใหม่ได้เป็นที่เยดีดองปลัดทัพพม่าด้วย.

๑ ฝ่ายที่กรุงนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบว่ กรมพระ
 ราชวังบวร ฯ ประชวรอยู่ที่เมืองเกิน เสด็จขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ไม่ได้
 จึงโปรดให้กรมพระราชวังหลัง ยกกองทัพตามกรมพระราชวังบวร
 สถานมณฑลขึ้นไป กรมพระราชวังหลังเสด็จยกขึ้นไปถึงเมืองเกินเห็น
 ทรงพระประชวรพระอาการมาก กรมพระราชวังหลังทรงพระกรรแสง
 แดสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ ครั้นแก่กรมพระ
 ราชวังหลังว่า จะขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่เห็นจะไม่ได้แล้ว ให้
 กรมพระราชวังหลังเสด็จขึ้นไปแทนพระองค์เกิด จึงพระราชทานพระ
 แสงตาม ให้กรมพระราชวังหลังขึ้นไปด้วยองค์ ๓ แล้วให้มหาดไทย
 ร่างตราใจความนั้นว่า ให้กรมพระราชวังหลังเสด็จขึ้นไปแทนพระองค์
 ถ้ากรมพระราชวังหลังเสด็จขึ้นไปถึงกองทัพกรุงแล้ว ให้เร่งระดมเข้า
 ตีพม่าเอาเมืองเชียงใหม่คืนให้จงได้ อย่าให้คิดว่าพม่าของ เขาแค่
 การแผ่นดินตามอาชญาทัฬหีก็ เมื่อกรมพระราชวังหลังจะทอดกรมพระ
 ราชวังบวรสถานมณฑลออกจากเมืองเกินนั้น เห็นพระองค์ทรงพระ
 ประชวรชุ่มดมพระอาการมากอยู่ ก็ทรงพระกรรแสงมีใครจะเสด็จไป
 จึงสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมณฑล ครั้นแก่กรม
 พระราชวังหลังว่าเจ็บไขยังไม่เป็นโรคอก จะเอาชีวิตไว้ค่อยทำให้ได้
 เร่งยกขึ้นไปเกิด.

๑ แดที่เมืองเชียงใหม่ นั้น อินชระวันแม่ทัพได้ ย่นเสด็จบ้นทเมืองตำพูน
 ยืดยาวแน่นหนามาก ก็คิดว่าทัพกรุงยกขึ้นไปช่วยเมืองตำพูน จะชักคนตง
 มาช่วยเมืองตำพูนซึ่งตีได้ ไว้ชักไม่ออก ค่ายค่ายประชิดเมืองเชียงใหม่

อยู่ จึงกำชับนายทัพนายกองให้กระเตรียมจะเข้าปล้นเอาเมืองเชียงใหม่
ให้ได้เสียก่อนกองทัพกรุงมาช่วย.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์
บุตรของทัพกรมขุนสุนทรภเวศร์ ก็เร่งยกกองทัพออกจากเมืองลำพูน
ขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ตั้งค่ายล้อมค่ายพม่าไว้ แดกรมพระราชวังหลังทูลดา
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลจากเมืองเถินแล้ว ก็รีบยกขึ้นไปเมือง
เชียงใหม่ ไปทางริมแม่น้ำไปถึงกองทัพตั้งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ กรม
พระราชวังหลังให้หา นายทัพนายกองมาพร้อมกันแล้ว เชิญท้าวครา
วรับสั่งอ่านให้ฟัง แล้วกรมพระราชวังหลังจึงมีพระบัญชาตั้งนายทัพ
นายกองให้ตีพม่าให้แตกแตกในเวลาพม่าจะไปกินเข้าเข้าในเมืองเชียงใหม่
ให้จงได้ ถ้าผู้ใดขอร้องก็จะเอาโทษตามพระอัยการศึก นายทัพ
นายกองพร้อมกันทั้งทัพกรมพระราชวังหลัง แดทัพในพระราชวังนำ
ทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์, ก็ยกกระตมคนเข้าตีค่ายพม่า ซึ่งล้อม
เมืองเชียงใหม่แต่เวลา ๓ ยาม แดพม่านายทัพนายกองเอาคนออกมา
วางตามส่งนามเพลิงระลอกค่ายให้ยิงเป็นดับกราคได้ พวกกองทัพไทยยกกรู
เข้าไปจะเข้าแตกค่ายเห็นปืนพม่ายิงหนาหนัก ต้องแอบอยู่ตามคันทนา
ต่างคนต่างยิงกันพอสว่างขึ้น พระยาพิไชย (โต) เป็นคนกล้าหาญ จึง
ร้องว่าไล่พันไล่แทงเถิดแตกคอก พระยาพิไชยก็นำกองทัพเข้าไล่บุกบัน
พันแทงเข้าไปก่อน นายทัพนายกองทั้งหนักคามากกองทัพพระยาพิไชย
เข้าไป ไล่พันไล่แทงพม่า ๆ ตูมิได้ จึงหนีเข้าค่ายบ้าง เข้าค่ายไม่ทัน
จึงเตยไปบ้าง กองทัพไทยก็มั่นค่ายพังค่ายพม่าเข้าไปได้ทุกค่าย พม่า
ก็แตกไป อินชระวุ่นแม่ทัพใหญ่หนีไม่ได้แล้ว พระยาเชียงใหม่จัด

พวกราชเมืองเชียงใหม่ ๓๐๐๐ เศษ ให้ตามพม่าคิดไปทีเดียว ข้าพ
พม่าล้มตายลงเป็นอันมาก ฝ่ายพระยาเสนาหาญรุกก็เรียกเอาตัวเยติของ
มาจากกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ บอกตั้งตัวลงมาณค่ายหลวง
เมืองเถิน พร้อมกับใบบอกขั้วราชการเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนสาม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี
ส่งอน, เข้ามากรุงเทพฯ เข้ามาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กราบ
บังคมทูลพระกรุณาว่า นักองคค์พมพั้งแกพิราโดยแต่เมื่อมีแม่เอกคค
แล้ว พระยากระตาโหม (พรหม) ซึ่งกลับมาแต่ทัพมีความผิดก็จับจำ
เข้ามาด้วย โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระยากระตาโหม (พรหม) ไว้ในทิม
ตำรวจ ให้ตั้งหลวงเพ็ชดาพิจิตร (เมือง) ขึ้นเป็นพระยากระตาโหม
ครั้นเดือนสี่ข้างแรมสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, นักองคค์จันท, นักองคค์สงวน, ก็
กราบถวายบังคมลากลับไป.

๑ ตุลาคม ๑๖๖๕ ปีกุนเบญจศก เป็นปีที่ ๒๒ ในรัชกาลที่ ๑
พระเจ้าเวียงคนาม มีพระราชดำรัส แต่งทูตเข้ามาถึงเมืองนคร
ปักษ์เบญจศก ลงวันในพระราชดำรัสเดือนห้าแรมห้าค่ำใจความในพระราช
ดำรัสว่า เมื่อมีจอกจาศกยกกองทัพออกไปตีเมืองดงเกย จับ
ได้วงเกร็ดพันของขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นอันมาก แต่เมืองขึ้นกับเมือง
ดงเกย ๑๓ เมืองนั้นมาขึ้นด้วย ครั้นเดือนสี่ของขึ้นห้าค่ำ
พระเจ้าเวียงคนามยกกองทัพมาณเมืองเวียงคนาม เดือนห้าข้างขึ้นพระเจ้า
เวียงคนาม ให้แต่งเครื่องสักการบูชาพระไอยกา พระชนก, พระชนนี,
พระญาติวงศ์, ซึ่งต้นชนมชีพแต่ก่อน แล้วเอาวงเกร็ดพันของวงเกร็ด
กับขุนนางผู้ใหญ่พวกวงเกร็ด ที่เป็นขบถมาประหารชีวิตเสียที่หน้าโต๊ะ

เครื่องบูชา พัดกรรมธนูของคุณพระญาติวงศ์ที่พวกขบถทำถวายชนม
 ชีพเสียนั้น ครั้นเสร็จการธนูของพระคุณแล้ว พระเจ้าเวียงคนามก็คิดถึง
 พระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระอนุชาธิราช
 กรมพระราชวังบวรฯ ที่ได้พระราชทานขึ้นกระสุนดินดำ, สุ่มพรรณกัน,
 เหล็กก้อน, เหล็กหล่อ, ต้มูกดำ, ต้มูกขาว, คีตาปากนก, แดฝ่าง,
 ออกไปพระราชทานบ้าง โปรดให้จัดซื้อไปบ้าง เป็นกำลังสงคราม
 จึงได้ทำการศึกสำเร็จ จัดได้สิ่งของเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทองคำ ๓๐ แท่ง เงิน ๓๐๐ แท่ง ง้าวเล่ม ๓
 ๕๕ ขลุ่ยหนัก ๖ หาบ น้ำตาดทรายหนัก ๖๐ หาบ แพรญวนต่างดี ๒๕๐ พับ
 ส่วนถวายในสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ทองคำ ๕ แท่ง, เงิน ๕๐ แท่ง, ๕๕ ขลุ่ย ๔๐ หาบ, น้ำตาดทราย ๔๐ หาบ
 แพรญวนต่างดี ๓๕๐ พับ, จึงโปรดให้พระยามหาเทพเชิญท้องตราบอก
 ข้าราชการ แดพระราชดำذنพระเจ้าเวียงคนามกับสิ่งของขึ้นไปพระราช
 ทานสมเด็จพระอนุชาธิราชแด่ทั้งข้าราชการแด่พระอาการด้วย สมเด็จพระ
 อนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงมีพระราชบัญชา
 ให้มีใบบอก ข้าราชการ แดมอบด้วยเสด็จให้พระยามหาเทพพา ลงมา
 ณกรุงเทพมหานคร.

๑ ฝ่ายเจ้าอนุเวียงจันทน์ยกขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่หาทัพไม่ พม่า
 แยกไปเสียก่อนได้ ๗ วันแล้ว ทัพเมืองเวียงจันทน์จึงไปถึงเมืองเชียงใหม่
 พอสั่งบราชการเรียบร้อยแล้ว กรมพระราชวังหลัง กรมหลวงเทพ
 หิรัญษ์ พระยาเชียงใหม่ แดท้าวพระยาที่ลงมาเฝ้าเยี่ยมประชวร
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคลณเมืองเถิน กราบทูลขอราชการเมือง

เชียงใหม่ให้ทรงทราบ จึงรับสั่งให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราชทัฬหี ทัฬหีเจ้าอนุเวียงจันทน์ทัฬหี ทัฬหีเมืองนครลำปางทัฬหี ทัฬหีเมืองน่านทัฬหี ทัฬหีกับเมืองเชียงใหม่ทัฬหี ทัฬหียกตามชนไปตีเมืองเชียงแสนที่พม่าแตกไปหาใคร่ขอยุ่ให้จึงได้.

๑๐ พอพระโรคค่อยคลายชน กรมพระราชวังบวรฯ กรมพระราชวังหลัง ก็เสด็จยกกองทัพกลับตมมาถึงกรุงในปีกุนนั้น ครั้นรุ่งขึ้นเจดาเข้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นไปเยี่ยมประชวร กรมพระราชวังบวรสถานมงคล คำรัศว่าทรงฝ่ายผอมมากที่เคียดศรีศตามพระอาการเสด็จแล้ว ก็ศรีศถามเรื่องราชการต่อไป กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็กราบทูลถั่วโทษว่า กรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, ยกกองทัพขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ ไปถึงทางเมืองถทางนพพม่ามาได้ กรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, ก็ถอยยกกองทัพตมมาตั้งอยู่ใต้ทางเมืองถ ต่อกกองทัพวงนำขึ้นไปตีเมืองถำพจนแล้วจึงได้ยกขึ้นไป แดกกองทัพซึ่งยกไปตีพม่าที่ตมเมืองเชียงใหม่ นั้น พวกกองทัพวงนำตีได้ก่อนทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ แดทัพเมืองเวียงจันทน์นั้นก็มาไม่ทัน จึงปรับโทษกรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช, ให้ไปตีเมืองเชียงแสนกับด้วยเจ้าอนุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชิตเคืองกรมพระราชวังหลัง ว่าตีพม่าแตกไปแล้วไม่รับยกติดตามไปกระทำเสียให้ยับเยิน กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงกราบทูลแก้ ไรว่า กรมพระราชวังหลังเห็นว่าข้าพระพุทธเจ้าป่วยมากอยู่ พอดีทัพแตกก็รับกลับตมมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงหาชิตเคืองกรมพระราชวังหลัง.

๑ ตามพงษาวดารเมืองเชียงใหม่ว่าในคราวนี้ พระยาภาวดีธรมี
 ความชอบ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนเกียรติยศให้เป็นเจ้าชั้นท้าว
 มีนามว่า พระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงษ์ องค์อินทสุริยศักดิ์
 สัมญา มหาชคัยราชชาติราโชศวรยศ เจ้าชั้นท้าวมาพระนครเชียงใหม่
 ราชธานี เป็นใหญ่ในอาณา ๕๗ เมือง.

๑ แด่เมื่อณวันอาทิตย์เดือนห้าแรมดีค่ำมีกุน จับช้างได้ ทพเนียบ
 ช้าง ๓ สูง ๖ ศอก ดีตัวเป็นดีทองแดง ผักหัดเชื่องราบแล้วตั้งตง
 มาถึงกรุงเมื่อณเดือนเก้า สมโภชแล้วพระราชทานชื่อชั้นระวางเป็น
 พระบรมนัคทนันต์. สุวรรณรัศมี ศรีสุภักษณ์ อรรคทศคชาพงษ์
 มงคลเดชะฟ้า.

๑ ครั้นมาถึงณวันอังคารเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระเพ็ชรป้านศรีสุนทรเป็นราชทูต หลวงราช
 นาคานราราชมนตรีเป็นอุปทูต นายเสน่ห่มหาคเด็กเป็นตรีทูต ขุนศรี
 เสนาประชาบาลทองดีอ เชิญพระราชสาส์นคุมสิ่งของเครื่องสำหรับ
 กระษัตริย์ออกไปพระราชทานพระเจ้าเวียงคนาม พระมาดาเบียงองค์ ๓
 พระภูษาเข้มขาบคลุมประหมับกุ่มกรวยเชิง ๓ พระภูษาเข้มขาบ
 คลุมประหมับกุ่มตั้งเวียง ๓ พระภูษาคคลุมประหมับกุ่มนำดอกไม้ ๓
 รวง ๓ ผืน เข้มขาบทำเดือรวแยงพับ ๓ เกดัดพิมเด่นพับ ๓
 รวงดีเดือยพับ ๓ คดกฤษพับ ๓ รวง ๔ พับ คาดทองทำเดือรว
 บัดคร้าม้วน ๓ คาคักแคนม้วน ๓ ตุ้ตจหนพันทองบักไหมผืน ๓
 ด้านนำดอกไม้ตั้งแต่งผืน ๓ ตั้งแต่งผืน ๓ แพร่มังกรลายทอง ๔ ม้วน
 พระยานุมาศ ๓ พระกตคัน ๓ เครื่องสูง ๓๐ บังสุริยคัน ๓

บั้งแตรก ๖ แล้วพระเจ้าเวียงคนามมีพระราชดำذنคอบขอบพระเดชพระคุณให้พระเพ็ชรปานศรีสุนทรราชทูตเข้ามาว่า พระมาดามนั้นเป็นของสูงไม่เคยส่งรวมขอลงวาศัน ของทั้งปวงนั้นได้รับไว้แล้ว.

๑๑ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ประชวรพระโรคนี้วคังแต่เสด็จขึ้นไปเมืองเกิน พระอาการค่อยคลายขึ้นคราวหนึ่งแล้ว ครั้นเดือนแปดมีกุนเบญจศก จตุศักราช ๑๑๖๕ พระโรคถดถอยมีพิษกำเริบขึ้น พระอาการประชวรก็หนักตงโดยดำดับ.

๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบว่ สมเด็จพระอนุชาธิราชประชวรพระอาการหนักจะเสด็จขึ้นไปทรงพยาบาล ครั้นข้าราชการวังทวดวงจะขึ้นไปด้อมวงตามธรรมเนียม เห็นกิริยาพวกรักษาการวังน้่ากระต้างกระต่องจะเกิดวิวาทกันขึ้น สมเด็จพระเจ้าดุกยาเชอ เจ้าฟ้ากรมทวดวงอิศร์สุนทรคองเสด็จขึ้นไป พร้อมด้วยเจ้าพระยารัตนาพิพิธ แดพระยายมราชเดินยัดไปดองข้างพระเสด็จยง ไปทรงจัดวางการด้อมวงเอง จึงเปนการเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปประทับแรมทรงพยาบาลสมเด็จพระอนุชาธิราชอยู่ที่ในพระราชวังบวร ๑ ถึง ๖ ราตรี.

๑๓ ครั้นวันพฤหัสบดี เดือนสิบสองแรมค่ำ มีกุนเบญจศก เวลา ๒ ยามเศษ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคตในพระที่นั่งบุรพาภิมุข พระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา . เสด็จดำรงพระเกียรติยศอยู่ในที่มหาอุปราช ๒๑ ปี ๔ เดือน ๕ วัน จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์ แดข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเปนน้่ามาก เจ้านายฝ่ายพระบรมมหาราชวังขัตติบาททุก ๆ พระองค์ ตามเสด็จเข้าไป

เห็นชอบตอคนเมืองฝาง มีความชอบ ได้เป็นตำแหน่งที่เจ้าพระยา
 สุรดีหิพศณวชิราช ผู้สำเร็จราชการเมืองพิศณุโลก บังคับบัญชาการ
 บอingkั้นพระราชอาณาจักรอยู่ข้างฝ่ายเหนือแก่นั้นมา พระเชษฐาภาพ
 เตืองตั้งจนพอกพม่าข้าศึกเรียกพระนามว่าพระยาเสือในครั้งนั้น ได้ทรง
 ช่วยสมเด็จพระเชษฐาธิราชทำการศึกสงคราม ตั้งแต่แรกมาตลอดเวลา
 กรุงธนบุรี จนได้เสด็จเถลิงพระราชสมณเทียรเป็นพระมหาอุปราช เมื่อ
 มีขานจิตวาศกจุลศักราช ๓๓๔๔ ปี.

๑) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ได้ทรง
 สร้างพระราชวังบวรฯ ทงวัง ตั้งแต่บ้อมพระจันทร์ลงมาจนถึงบ้อม
 อิศินธร ด้านตะวันออกจนกระทั่งถนนนำพลับพลาสูงฝ่ายพระราชวังบวรฯ
 บ้อมแดงกำแพงพระนคร ตั้งแต่ประตูหน้าวัดศรีธรรมเพ็ชร์ ขึ้นไปจนถึงบ้อม
 ยุกุนธรวิมวดีบวรนิเวศ บ้อมในแนวกำแพงส่วนพระราชวังบวรฯ นั้นคือ
 บ้อมอิสินธรท้ายวังข้างเหนือ ๓ บ้อมพระจันทร์ท้ายวังข้างใต้ ๓ บ้อม
 พระอาทิตย์ ๓ บ้อมพระตุเมรุ ๓ กระจบจนกระโจมบ้อมแดงมา
 วิหัตถ์ติดกันกับบ้อมทั้งปวง : ในส่วนพระบรมมหาราชวัง ประตูยอด ๓
 ประตู คือประตูหน้าวัดศรีธรรมเพ็ชร์ ๓ ประตูท่าถนนวงเวียน ๓ ประตู
 ตำราชับมัน ๓ ยอดเป็นหลังมณฑปยอดปรางค์ ๔ พระองค์เจ้า ๔ วัง
 ติดกัน คือ พระองค์เจ้าตำบองวัง ๓ อยู่ข้างใต้ พระองค์เจ้าอินทปัต
 ๓ ถัดขึ้นไปพระองค์เจ้าข้างวัง ๓ พระองค์เจ้าอสนี ๓ มีกำแพง
 ด้อมแดงคั่น กำหนักเป็นฝากระดานมุงกระเบื้องทั้ง ๔ วัง ฝั่งคดของ
 เหนือพระราชวังบวรฯ ข้างใต้เป็นโรงไหม ฝั่งข้างเหนือส่วนตะวันออก
 เป็นบ้านราษฎร ส่วนตะวันตกเป็นวังเจ้ามาเรอภูธร ซึ่งภายหลัง

เดือนเป็นกรมขุนสุนทรภูเบศร์ จึงกำแพงล้อมรอบมีตึกหลัง ๑ ถัดขึ้นไป
 ริมกำแพงมีบ้านขุนนางผู้ใหญ่เป็นแถวขึ้นไป ๕ บ้าน มีตึกใหญ่บ้านละ
 ๒ หลังมีกำแพงล้อม คือ บ้านพระยามณฑิยาธิบดี ๑ บ้านพระยา
 กระจดาโหม ๑ บ้านพระยาจำแค้นยากร ๑ บ้านพระยาไกรโกษา ๑
 แล้วจึงถึงวังกรมหลวงจักรเจษฎา มีแต่กำแพงรอบเข้ามาเป็นเส้น
 เป็นพระราชวังเดิมในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แต่บ้านพระยา
 ไกรโกษาอีกบ้าน ๑ มีตึกหลัง ๑ กำแพงรอบอยู่ในที่ซึ่งเป็นวัดเทพธิดา
 รามบพิตร ในฝั่งตะวันตกทำโรงเรือตั้งแต่วัดศุภศีลารามขึ้นไปจนถึงคลอง
 บางยี่ขัน ทำถวายในพระบรมมหาราชวังบ้าง ทำเป็นส่วนในพระราช
 วังบวร ๑ บ้างกับสะพานข้ามคลองโรงโหม ๑ สะพานตรงข้ามคลองที่
 มุมพระราชวังบวร ๑ ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ๑ เป็นสะพานไม้มีตึกทรงข้าม
 ที่ไปวัดบูรณศิริแห่ง ๑ บ้านรับแขกเมืองเชียงใหม่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเหนือปาก
 คลองโรงโหมขึ้นไปเรียกว่าบ้านหลวงของเจ้าฟ้าพิบูลย์ทอง แต่บ้านอื่นๆ
 ที่เรียกว่าบ้านหลวงทำเป็นการไม้อีกมาก ศาลาท้องสนามหลวงริมประตู
 พระราชวังตรงมุมวัดพระศรีรัตนเพชญ์ ๑ ศาลาคู่ ๒ ศาลาริมท้องสนาม
 หลวง แต่ศาลาเชิงสะพานตรง ๑ แต่ได้ทรงสถาปนาวัดสลัก พระราชทาน
 นามวัดนิพพานาราม ครั้นเมื่อยกตั้งคายนายเปลี่ยนชื่อวัดศรีรัตนเพชญ์
 เมื่อเสด็จสวรรคตแล้วณเดือนในปฏิทินนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวดำรัสให้ตั้งการชุมนุมพระราชอาคันตุกะ สมเด็จพระสังฆราชเป็น
 ประธานพระสงฆ์ แปลพระคัมภีร์ปริยัติธรรมแล้ว จึงได้พระราช
 ทานนามพระอารามนั้นเปลี่ยนว่า วัดมหาธาตุราชวรวิหารพระอาราม
 หลวง ๑ วัดทองปู้พระราชทานนามว่า วัดชนะสงคราม ๑ วัดโอบต ๑

วัดบางตำบึงทรงสร้างพระราชทานนักขัตตวันของพระเจ้ากัมพูชา ๓
 พระองค์เจ้าวงษ์ชาติยา ๓ วัดส้มแขวง ๓ วัดส้มเกลี้ยง ๓ ทรง
 ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมของเก่า คือวัดจำเริญ ทรงอุทิศถวายสมเด็จพระ
 พระบรมชนกนาถ ๓ แล้วพระราชทานนามว่า วัดประทุมคงคา ๓
 วัดกรุข ช่วยสมเด็จเจ้าพระวันรัตนสร้าง ๓ วัดสุวรรณคีรี ทรงปาก
 คดของคลังชั้นข้าม เดิมชื่อวัดคงเหล็ก ๓ วัดสุวรรณคาวารามกรุงเก่า ๓
 หอพระมณฑปธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาช่วยสมทบทำ
 แห่ง ๓ พินาศวัดพระเชตุพนมาช่วยสมทบทำอีกแห่ง ๓ เครื่องปั้น
 ชาติสุวรรณารามบางกอกน้อย คือ เมรุ, แด่สามสร้าง, หอสวด,
 หอสังฆทาน, โรงโขน, โรงหุ่น, วิชา, แด่พลับพลา, โรงครัว,
 พร้อมทุกอย่าง ทำถวายเป็นของพระบรมมหาราชวังอีกค่าบด ๓.

๑ เมื่อกรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงพระประชวรมากนั้น ความ
 ปรากฏว่า แต่ก่อนมาได้ มีพระราชบัญชาประกาศเป็นนัยอุบายแก่พระ
 องค์เจ้าตากวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ซึ่งเป็นพระโอรสผู้ใหญ่ทั้ง ๒
 พระองค์ให้ คัดการแผ่นดิน มีคำเล่าลือด้วยกันเป็นหลายปากว่า
 เมื่อครั้งกรมพระราชวังบวรฯ ทรงพระประชวรหนักอยู่นั้น มีรับสั่งว่า
 พระที่นั่งนั้น ๆ ได้ทรงสร้างไว้ ใหญ่โตมากมายเป็นของประณีตบรรจง
 งานดี ทรงพระประชวรนานไม่ได้ทอดพระเนตรเห็นรอบคอบเลย จะ
 ใครทอดพระเนตรให้สบายพระราชฤทัย จึงให้เชิญเสด็จขึ้นพระเสด็จ
 บรรทมฟังพระเชนย แล้วเชิญเสด็จไปรอบพระที่นั่ง เมื่อเสด็จไปนั้น
 ทรงบ่นว่าของนี้ทำด้วยความคิด แด่เรียวแรงเป็นหนักหนา หวัง
 ว่าจะได้อยู่ชมให้สบายนาน ๆ ก็ทรงไม่ได้อยู่แล้ว จะได้เห็นทรง

เป็นที่สุด ค่อยไปก็จะเปนของท่านผู้อื่น ภายหลังเมื่อทรงพระประชวร
 พระอาการมากแล้ว ให้เชิญเสด็จขึ้นพระเสด็จยังเสด็จออกมาวัดมหาธาตุ
 รับสั่งว่าจะนมัสการตาพระพุทธรูป ครั้นเสด็จมาถึงหน้าพระประธานใน
 พระอุโบสถมีพระราชขนิษฐาคารีศรีเรียกพระแสง ว่าจะทรงจบพระหัตถ์
 อุทิศถวายให้ทำเป็นราวเทียน ครั้นเจ้าพนักงานถวายพระแสงเข้าไป
 ทรงเรียกเทียนมาจุดเรียบร้อยแล้วเสด็จเข้า ที่พระแสงทำเป็นพุทธรูปช้ายู่อุครู่หนึ่ง
 แล้วทรงปรารภจะเอาพระแสงแทนพระองค์ถวายพระ ครั้นนพระองค์
 เจ้าดำดอนเข้าปล้ำปลุกแย่งชิงพระแสงไปเสียจากพระหัตถ์ ทรงพระ
 โทมนัสทอดพระองค์ลงทรงพระกรรแสง คำแข็งพระองค์เจ้าดำดอน
 ต่าง ๆ เจ้านายเหล่านั้นก็พากันเข้าปล้ำปลุกเชิญเสด็จขึ้นทรงพระเสด็จยัง
 แล้วเชิญเสด็จกลับเข้าพระราชวังบวร ฯ เมื่อเสด็จมากดางทางก็ทรง
 รัชต์เคืองพระองค์เจ้าเหล่านั้นต่าง ๆ ว่าพากันข่มเหงท่าน ภายหลัง
 อภิเษกมีพระราชดำรัสว่า สมบัติทั้งนพระองค์ได้กระทำศึกสงครามกู้แผ่นดิน
 ขึ้นได้ ก็เพราะพระองค์ทั้งต้น ไม่ควรจะให้สมบัติตกไปได้แก่ลูกหลาน
 วังหลวง ผู้ใดมีสติปัญญาทำให้เร่งคิดเอาเถิด แต่นั้นมาพระองค์เจ้า
 ดำดอน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ก็มี ความกำเริบ จึงไปร่วมคิด
 กับพระยากระลาโหม (ทองอิน) ฯ เป็นคนแรงทัฬหีกรมพระ
 ราชวังบวร ฯ ก็ไปรบปราบไว้พระไทย ครั้นว่ารักเหมือนนบุศกรบุญธรรม
 พระยากระลาโหม (ทองอิน) กับพระองค์เจ้าดำดอน, พระองค์เจ้า
 อินทปัต, ตั้งกองเกลี้ยกล่อมหาคนที่มีความรู้มาทตตองกันในวัง
 พระองค์เจ้าดำดอน, ถ้าพลั้งพลาดล้มตายดงก็ฝังเสียในกำแพงวังเป็น
 หตายคน จนความนั้นทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้น

สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคตแล้ว
 จะชำระจับกุมก็ยังไม่มีโจทก์ จึงแต่งข้าราชการที่สัตย์ซื่อคิดไปเข้าเกลี้ย
 กัด่อม กับพระองค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, จึงได้ความ
 จริงมากราบทูลทรงทราบทุกประการ ครั้นวันเสาร์เดือนสามขึ้นสอง
 ค่ำ ก็ให้จับพระองค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต มาชำระ
 รมเป็นสัตย์ ชักตั้งพระยากระตาโหม (ทองอิน) ครั้นมาถึงณวัน
 อังคารเดือนสามขึ้นห้าค่ำ จับพระยากระตาโหม (ทองอิน) กับพรรค
 พวกได้สิ้น พระยากระตาโหม (ทองอิน) ให้การว่าวันถวายพระเพลิง
 เปนวันจะลงมือทำการประทุษร้าย ได้ความจะแจ้งแล้ว จึงไปรด
 ให้ถอดพระองค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, เสียจากเกียรติยศ
 พระองค์เจ้าแก้ว เอาหม่อมดำดวน, หม่อมอินทปัต, ไปจำเริญ
 โทษเสียด้วยท่อนจันทน์ อ้ายทองอินกระตาโหมกับพรรคพวกทั้งนั้น
 ก็ให้เอาไปประหารชีวิตเสีย กับด้วยพระยาเกษตราธิบดี (บุญรอด) ที่
 เปนคนยุยงสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า ให้เอาขึ้นขึ้นบ้อมจะทำยุทธ
 สงคราม แลหม่อมวันทาพระสนมเอกไปรดปรานมาก มิได้มีความ
 กตัญญูรู้พระเดชพระคุณ ทำชู้ด้วยอ้ายทองอินกระตาโหม ก็ให้เอา
 ไปประหารชีวิตเสียด้วย.

๑ แดในปีกุนเบญจศก จุลศักราช ๓๑๖๕ นั้น ทรงพระกรุณา
 โปรดเลื่อนกรมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาานุรักษ์ ขึ้น
 เปนกรมหลวงเสนาานุรักษ์ แดตั้งสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย
 เปนกรมขุนพิทักษมนตรี.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, ปฤกษาศาด้วยเจ้าอนุเวียงจันทน์, พระยาภาวดีระเจ้าเมือง เชียงใหม่, ว่า เราจะยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนกำลัง ก็เป็น เทศกาลฝนผู้คนก็บอบช้ำอยู่แล้ว จะต้องปล่อยไปทำไร่นาเสียก่อน ค่อยตกฤดูตั้งตั้งจึงนึกหมายให้มาพร้อมกัน นายทัพนายกอง ไทย ดาว, ก็เห็นพร้อมกัน กรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, ก็พักอยู่เมืองเหนือ ครั้นถึงเดือนสี่ก็กระเกณฑ์ผู้คนนคกกองทัพหัวเมือง ดาวมาพร้อมกันแล้ว.

๑ ตุลาคมปี ๑๑๖๒ ปีชวดฉศก เป็นปีที่ ๒๓ ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อเดือนห้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช นายทัพนายกอง ไทย, ดาว, ก็ยกขึ้นไปเมืองเชียงแสน พม่ามิได้ออกสู้รบ เป็น แตรักษาเมืองมั่นอยู่ กองทัพเราตั้งล้อมเมืองอยู่เดือนเศษ จะหักเขา มิได้ด้วยพม่าอยู่ประจำรักษาหน้าทีแถบกำแพงเมืองเป็นส่ามารก แด กองทัพขาดเสบียงอาหาร แดได้ข่าวว่ากองทัพเมืองอังวะจะยกมาช่วย เมืองเชียงแสน ครั้นเดือนหกข้างแรมเป็นเทศกาลฝนตกประปรายลงมา แผ่นดินก็ร้อนขึ้น ผู้คนในกองทัพป่วยเจ็บมาก จะอยู่สู้รบพม่าก็เห็นว่า ผู้คนเจ็บไข้มาก เเสบียงอาหารก็น้อยลงจะทำกรบิไปมิได้ กรมหลวง เทพหริรักษ์ก็ให้ทัพลงมา ยังแต่ทัพดาว พวกดาวในเมืองเชียงแสน อดเสบียงอาหารฆ่าโคกระบือข้างมากกินจนสิ้น พวกดาวชาวเมืองก็ยอม ออกสวามิภักดิ์แก่กองทัพเมืองดาว เมื่อกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ เลิกถอยมาแล้ว ไปมะยู่่วนแม่ทัพพม่าเห็นพตเมืองออกหาแม่ทัพดาว เห็นอที่จจะกตขห้ามปรามไว้ ได้ ก็ยกทัพขึ้นไปบ้าง กองทัพดาวก็ได้ตี

พวกรบม้าแตกหนีไป ไปมะยุง่วนแม่ทัพถูกปืนตายในที่รบ นาสวา
 ทพมาตงให้ เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็พาครอบครัวอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้า
 แดนพม่าไป กองทัพได้ครอบครัว ๒๓๐๐๐ เศษ ก็รื้อกำแพงเผา
 บ้านเมืองเสีย แล้วแบ่งบ้านครอบครัวกันเป็น ๕ ส่วน ให้ไปเมือง
 เชียงใหม่ส่วน ๓ เมืองนครด้าปางส่วน ๑ เมืองน่านส่วน ๑ เมือง
 เวียงจันทน์ส่วน ๑ อีกส่วน ๑ ถวายลงมาณกรุงเทพฯ ไปรดให้ตั้ง
 บ้านเรือนอยู่เมืองสระบุรีบ้างแบ่งไปอยู่เมืองราชบุรีบ้าง แต่ทัพกรุงนั้น
 กลับลงมาแปล่าไม่ได้ราชการสิ่งใด ก็ทรงจัดเคืองпенอันมาก คำว่า
 ว่าไม่รู้เท่าดาว ให้ตั้งพระราชอาญาจำกรมหลวงเทพหวิรักษ์, พระยา
 ยมราช, ไว้ ททตตามชั้นนอกตรงหลังศาลาดูกรุ่นในฝ่ายซ้าย ไว้ ส่วน
 หัวนั้นก็ไปรดให้ พันโทษ.

๑ การพระเมรุกรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น ทรงพระราชดำริห์
 โดยทรงพระโสมนัสในเรื่องหม่อมถาดวง, หม่อมอินทปัต, จึงครีคร่า
 กรมพระราชวังบวร ๑ รักถุกยิ่งกว่าแผ่นดิน ให้ตั้งปัญหาให้ดูกำเริบ
 จนถึงคิดประทุษรู้อย่าคอยแผ่นดิน เพราะผู้ใหญ่ไม่ค้ำจะไม่เผ่าผีแล้ว
 เสด็จมาตำราสารทนายช่วยกันกราบทูลทักท้วงว่า ซึ่งจะไม่ทำ
 พระเมรุพระราชทานเพลิงนั้นไม่ควร ด้วยราษฎรแต่หัวเมืองเปนอันมาก
 ที่ทราบก็จะมี ที่ไม่ทราบก็จะมี จะคิดเคียดต่าง ๆ ไป จึงรับสั่งว่า
 ชุนนางจะให้เผาก็จะเผา แต่จะทำพระเมรุนี้จะทำบูชาพระบรมชาติ
 เมื่อสมโภชพระบรมชาติแล้วจึงจะเผาค่อยภายหลังกันความนิทาน ครั้น
 มาถึงณเดือนเจ็ดมีชวดตศกจตุศกกราช ๓๑๖๖ การพระเมรุแล้ว จึงเชิญ
 พระบรมชาติซึ่งประดิษฐานในระย้ากินรชออกไปสมโภชเวียนเทียนแล้ว จึง

ได้เชิญพระศพไปยังพระเมรุ ได้มีการมหรสพสามโภช ๗ วัน ๗ คืน
แล้วแต่ตั้งพระราชนิพนธ์มหรสพสามโภชพระอัฐิอีกวัน ๓ กับคืน ๓ เป็น
คำรบ ๘ วัน ๘ คืน แห่งพระอัฐิถวัลย์.

๑) ครั้นมาเดือนแปดราชทูตญวนเข้ามาถึง พระเจ้าเจี่ยคณามมีพระ
ราชดำรัส แต่งให้ กวางเที่ยงดาวกำซาบเจื่อง คุมตั้งของ เข้ามาทูลเกล้าฯ
ถวาย แลช่วยในการพระศพสมเด็จพระอนุชาธิราช ส่วนของถวาย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทองคำ ๕ ต้ม, เงิน ๕๐ ต้ม, แพร
ต่างดี ๓๐๐ พับ, ผ้าขาว ๓๐๐ พับ, ส่วนสัปตกรรมพระอัฐิกรมพระ
ราชวังบวรฯ ๕๕ ๕ หาบ, ผ้าขาว ๓๐๐ พับ, น้ำตาลกรวด ๕ หาบ,
น้ำตาลทราย ๓๐ หาบ, น้ำตาลปึก ๕ หาบ, กับมีพระราชดำรัสเดือน
พระสติเข้ามาด้วยฉบับ ๓ ว่า สมเด็จพระอนุชาธิราชซึ่งเป็นกรมพระ
ราชวังบวรฯ สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระ
ชราลงทุกวัน ยิ่งแต่พระเจ้าดุกยาเซอ พระเจ้าหลานเซอ มีกำลังมาก
เสมอกันอยู่ การข้างหน้ากลัวจะไม่เรียบร้อย ขอให้ยกสมเด็จพระ
พระเจ้าดุกยาเซอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ขึ้น
ดำรงที่เป็นกรมพระราชวังบวรฯ จะได้มีกำลังแต่พาหนะมากขึ้น บ้าน
เมืองจึงจะเรียบร้อย ทูลเข้ามาครั้งนั้นก็ไม่ทันการพระศพ ได้สัปตกรรม
แต่พระอัฐิในพระราชวังบวรฯ เสร็จการแล้ว ทูลจะกราบถวายบังคม
ลากลับไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้จัดสิ่งของพระราช
ทานตอบแทนพระเจ้าเจี่ยคณาม พระแสงปืนคาบศิลาเครื่องทองคำบอก ๓
เครื่องนากบอก ๓ ปืนแฝดบอก ๓ ชุดุมประหมับกทองมาแต่เมืองเทศนั้น ๓
พระขำมรงค์เพชรรัตนหปถมยาราชาวงศ์ ๓ จุซาเพชรวังแดน ๒ องค์

กุดเขตเพชรวังแคน ๒ พดอยเพชรใหญ่ ๓ พดอยเพชรน้อย ๕๐
 พดอยไพฑูรย์เมธิตใหญ่ ๓ พดอยดำหริบประดับเครื่องรัตพระองค์ ๕
 ดุจดะหนักเทศหักทองขวาง ๒ ดุจดะหนักเทศพันแดงแกมใหม่ ๓ ของส่วน
 ในสมเด็จพระเจ้าสุทนต์ยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เป็นคามศิลา
 เครื่องเงินประดับพดอยเพชรบอก ๓ กำมหยี่หุ้มแปดปากทองขวางฉิน ๓
 ฉายทอง ๒ ฉิน ทองคำเปลว ๕๐๐๐ แผ่น เป็นของทรงยินดีต่อ
 พระเจ้ากรุงเวียตนาม ครั้นณเดือนเก้าชนเก้าค่ำ ราชทูตกราบถวาย
 บังคมตาไป.

๑ ในเดือนเก้าฉนั้น โปรดเกล้าฯ ให้มีตราไปเกณฑ์ทัพเมืองเชียง
 ใหม่, เมืองนครตำปาง, เมืองแพร์, เมืองน่าน, เมืองหลวง
 พระบาง, เมืองเวียงจันทน์, กับให้เกณฑ์กองทัพเมืองพิศณุโลก, เมือง
 สวรรคโลก, เมืองสุโขทัย, เมืองพิศิตร, เมืองพิไชย, ให้หนุนทัพ
 ดาวขันไปตีเมืองเชียงตุง, เมืองเชียงรุ่ง, แดเมืองดาวฟากโง
 ควันออกแดนพม่า ให้ถึงพร้อมกันในฤดูแต่ง.

๑ ครั้นถึงวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำ เสด็จพระราชดำเนิน
 ลงไปทรงตวยพระประทับ พระเจ้าสุทนต์ยาเธอพระองค์หญิงองค์ ๓ ปราบกฎ
 พระนามว่า พระองค์เจ้าจันทบุรี พระชนม์ได้ ๖ พรรษา ตาม
 เสด็จลงไปตำหนักแพ เมื่อเวลาจุกดอกไม้รับสั่งว่าประชวรพระเนตร
 อยู่ ให้กลับขึ้นไปพระราชวังเสียก่อน พระองค์เจ้าหญิงนั้นก็เสด็จ
 กลับขึ้นมา ถึงที่เรือบดตงกับตำหนักแพคอกันพลาดตกตงน้ำหายไป
 พเดียวนางนมรองของฮองชน คนทั้งปวงตกใจพากันตงน้ำเที่ยวค้นหา
 จึงพบพระเจ้าสุทนต์ยาเธอพระองค์พันเกาะทูนหอยจกอยู่ท้ายน้ำหาได้เป็นอันคราว

ไม่ เป็นอัครราชย์ จึงมีพระราชโองการดำรัสว่าพระเจ้าลูกเธอพระองค์
นี้ เจ้าจอมมารดาที่เป็นบุตรเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ขึ้นชีพแต่
เมื่อมีกุนเบญจศก แต่พระชนม์พระองค์เจ้าได้ ๕ พรรษา ไม่มีมารดา
ทรงพระกรุณามาก พระองค์เจ้าในไอยกาก็เป็นเจ้าประเทศราชยังดำรง
ชีพอยู่ ควรจะสถาปนาให้มีศรียศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า
ครั้นณวันอาทิตย์เดือนสิบสองขึ้นด้ามคำ จึงโปรดให้ตั้งการพระราชพิธี
เฉลิมพระนาม ครั้นรุ่งขึ้นณวันจันทร์เดือนสิบสองขึ้นด้ามคำ พระราช
ทานพระสุพรรณบัตร เลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุณฑล
ทิพยวดี แล้วมีงานสมโภชอีก ๓ วัน.

๑ ในบั้นเจ้านครศรีสัตนาคนหุตด้านข้างชื่ออินทร์ ซึ่งเป็นไอยกา
ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี บัวยถึงแก่พิราโดย
ณเดือนด้ามขึ้นแปดคำ ครองเมืองได้ ๓๐ ปี โปรดให้รัชทายาท
ศุภอักษร แดพระราชทานโกษ แต่ตั้งของพระราชทานเพลิงขึ้นไป
ปลงศพเสร็จแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งเจ้าอนุผู้หนึ่ง ให้ครอง
นครศรีสัตนาคนหุตด้านข้างต่อไป.

๑ ครั้นถึงเดือนสี่ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
เทพทริภุชพงษประจวบสิ้นพระชนม์ เมื่อณวันจันทร์ขึ้นสิบสี่คำ ได้ทรง
ปฏิสังขรณ์วัดเลียบ ภายหลังพระราชทานนามว่าวัดราชบูรณะ.

๑ ตุลาคมปี ๑๖๖๖ มีชวดฉศก ทรงพระราชดำริที่ว่า ฝ่าย
พระพุทธจักรนั้นพระไตรปิฎก ๘๔๐๐๐ พระธรรมวินัย อันสมเด็จพระ
พุทธเจ้า ทรงพระมหากรุณาประดิษฐานไว้ต่างพระองค์ ได้เป็น
หลักโลกตั้งสอนบรรพชิตบริษัท แดชราชาบริษัท ได้ปฏิบัตินั้นซึ่ง

ทางศุภคติภูมิ แด่ทุกคติภูมิ แด่พระไตรปิฎกธรรมนั้นพื้นเพื่อนวิปริตผิดเพี้ยน
ไปเป็นอันมาก ยากที่จะเล่าเรียนเป็นอายุพระพุทธศาสนาสืบไป ก็ได้
อาราธนาประชุมเสนาบดีพระราชาคณะทั้งปวงมีสมเด็จพระสังฆราช แด่พระ
ธรรมอุคม พระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธาน ฝ่ายราชบัณฑิตนั้น พระยา
ธรรมปรีชาเป็นต้น ให้ทำสังคายนายชำระพระไตรปิฎก สอบได้ด้วย
อัครกถาฎีกาให้ถูกต้องตามพระพุทธรบัญญัติ พระไตรปิฎกจึงค่อยถูก
ถ่วงถ่วงได้ขึ้น ได้เป็นที่เล่าเรียนง่ายใจแก่กุลบุตรสืบไปภายหน้า ก็
เป็นพุทธการกกรรมกองการกุศลอันประเสริฐแล้ว.

๐ แด่ฝ่ายข้างอาณาจักรนี้ กระษัตริย์ผู้ดำรงแผ่นดินนั้นหาใคร่ซึ่ง
โบราณราชনীติกฎหมายพระอัยการ อันกระษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้
ได้เป็นบรรทัดฐาน จึงพิพากษาศาตราดินเนอความราษฎรทั้งปวงได้ โดย
ยุติธรรม แด่พระราชกำหนดคบทพระอัยการนั้น ก็พื้นเพื่อนวิปริตผิด
ซ้ำต่างกันไปเป็นอันมาก ด้วยคนอันโง่หลงหาความด้อยแก่บาปมิ
ได้ คัดแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิพากษา ให้เสียยุติธรรมสำหรับ
แผ่นดินไปก็มีบ้าง.

จึงทรงพระกรุณาโปรด จัดชำระชุดของชุดพระบาทที่มีสติปัญญา
คือ ขุนสุนทรโวหาร ว่าที่พระอาดักษณ์ ๓ ขุนดำรงประเสริฐ ๓ ขุน
วิเชียรอักษร ๓ ขุนวิจิตรอักษร ๓ กรมพระอาดักษณ์ ๔ นาย.

ขุนหลวงพระไกรดีห์ ๓ พระราชพิณศัยราชปดัด ๓ หลวงอัยยา ๓
ถูกขุน ๓ นาย.

หลวงมหาวิชาธรรม ๓ ขุนศรีโวหาร ๓ นายพิมพ์ ๓ นายค่อน
เปรียญ ๓ ราชบัณฑิต ๔ นาย.

ชำระพระราชกำหนดคบทพระอัยการอันมีอยู่ในหอหลวง ตั้งแต่พระ
 ธรรมศาสตร์ไปให้ถูกถ้วนตามบาฬี แลเนื้อความมิให้ผิดเพี้ยนซ้ำกัน
 ได้ จัดเป็นหมวดเป็นเหล่าเข้าไว้ แลทรงพระอุสาหะทรงชำระคดี
 แปลงซึ่งบทอันวิปลาค้นให้เรียบร้อยโดยยุติธรรมไว้ ด้วยพระไทยทรงพระ
 มหากรุณาธิคุณ จะให้เป็นประโยชน์แก่กระษัตริย์จะดำรงแผ่นดินไป
 ภายหน้า ครั้นชำระแล้วให้อาตถลักษณ์ชุบเส้นหมึก ๓ ฉบับ ไว้ห้อง
 เครื่องฉบับ ๑ ไว้หอหลวงฉบับ ๑ ไว้ศาลหลวงสำหรับดูขุนฉบับ ๑
 บัดตราพระราชดำรัส ตราพระคชดำรัส ตราบัวแก้ว ทุกเล่มเป็นสำคัญ.

๑. ตุลาคม ๑๖๗๗ ปีฉลูดับคคก เป็นปีที่ ๒๔ ในรัชกาลที่ ๓
 ได้ช้างเผือกครบมาแต่เมืองนครศรีธรรมราชข้าง ๓ ได้ช้างกระมาแต่
 เมืองเวียงจันทน์ข้าง ๓ โปรดให้ขระวาง ช้างเมืองนครศรีธรรมราช
 พระราชทานนามว่า พระบรมนันทน์ ศรีรัตนกเชนทร บวรวิคณพงษ์
 วงษคชพรรค อนันตคุณ สัมบุรณเดศฟ้าข้าง ๓ ช้างเมืองเวียงจันทน์
 ว่า พระบรมคชลักษณ์ อรรคกเชนทร สุเรนทรฤทธิ์ สิทธิ
 สัมพงษ์มงคลเดศฟ้า ข้าง ๓.

๑. ครั้นมาถึงณเดือนหกปีฉลูดับคคก ตุลาคม ๑๖๗๗ มีหนังสือ
 เมืองเชียงใหม่, เมืองนครจำปาสัก, เมืองแพร์, บอกลงมาว่า กองทัพ
 ยกไปถึงเมืองยองณเดือนสี่ข้างขึ้นชวดคคก พระยาของมิได้ต่อสู้ ออก
 มาอ่อนน้อมขอเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว แต่เมืองเชียงคอง
 นั้น เจ้าเมืองเชียงคองยอมเข้าตีความมิภักดี จึงมิได้ยกเข้าตี พระยา
 เชียงคองลงมาเฝ้าทูลต่อของชุดพระบาทนครเทพฯ ให้มหาขนานผู้
 หนึ่งอยู่รักษาเมือง ครั้นกองทัพยกขึ้นไปตีเมืองของจำนวนคนในเมือง

ของซึ่งยกออกหากองทัพเมืองเชียงใหม่, เมืองนครจำปาสง, เมืองแพรว
 เมืองน่าน, นั้น เป็นคนชายหญิงใหญ่น้อยประมาณ ๓๐๐๐๐ เกษ บ่่น,
 ใหญ่น้อย ๓๐๐๐ ช้างม้าเป็นอันมาก ฝ่ายหัวเมืองชนกับเมืองของ
 ก็เข้าหากองทัพทั้งนั้น แต่ว่ายังหาได้จำนวนคนแต่เป็นช้างม้ามากน้อย
 เท่าใดไม่ กองทัพยังจะยกมาตีเมืองแรมค้อไปอีก ฝ่ายกองทัพเมือง
 น่าน, เมืองหลวงพระบาง, บอกลงมาว่า ครนยกกองทัพขึ้นไปถึง
 เมืองหลวง, เมืองภูคา, เจ้าเมืองภูคาออกหากองทัพแล้ว คัว
 เจ้าเมืองหลวงนชนไปอยู่เมืองมางแขวงเมืองพงยังหากลับมาไม่ ครน
 กองทัพยกขึ้นไปตีเมืองพง เจ้าเมืองพงยกหนีขึ้นไปอยู่เมืองนูน, เมืองว้า,
 แดเจ้าเมืองนูน เจ้าเมืองว้า กับเจ้าเมืองพง เจ้าเมืองซอน เจ้าเมืองด่า
 พากันยกหนีขึ้นไปอยู่เมืองเชียงรุ่งทั้งนั้น ครนกองทัพยกขึ้นไปตีเมือง
 เชียงรุ่ง เสด็จพระบารมีพระบรมราชกฤษฎาภินทารพระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว เจ้าเมืองเชียงรุ่งมิได้ต่อสู้ แต่งให้นามวงษ์กับพระยา
 คำต้อเจ้าเมืองด่า พระยาพาบเจ้าเมืองพง เจ้าเมืองนูน เจ้าเมือง
 ซอน เจ้าเมืองว้า ซึ่งหนีกองทัพไปอยู่เมืองเชียงรุ่งถอยหนีเข้ามาเข้า
 คัวยกกองทัพ สด้ามักคิดเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอพึ่ง
 พระบรมเดชานุภาพสืบไป ฝ่ายเจ้าเมืองเชียงรุ่งว่าเจ้าเมืองเชียงรุ่ง
 ออกหากองทัพแล้ว กัดวกกองทัพจะยกไปตี จึงคิดฆ่าพม่าซึ่งอยู่ใน
 เมืองเชียงรุ่งเสียเป็นอันมากแล้ว มีหนังสือมาขอสด้ามักคิดคัวยกของ
 ทัพอีกเมือง ๓ แดกองทัพเจ้าฟ้าเมืองน่านยกขึ้นไปครั้งนี้ได้เมือง
 ใหญ่น้อยสิบเอ็ดสิบสองหัวเมือง ได้ครอบครัวชายหญิงใหญ่น้อย
 ประมาณ ๔๐๐๐๐-๕๐๐๐๐ เกษ กับบ่่นใหญ่น้อยเครื่องด้าคราอุช้าง

มาเป็นอันมาก แด่เมืองดาวฟากตะวันออกแม่น้ำโขงซึ่งชนแก่ม่านน
 เมืองนครจำปาสัก, เมืองเชียงใหม่, เมืองเวียงจันทน์, เมืองแพว,
 เมืองน่าน, เมืองเกิน, เมืองหนองพระบาง, แด่หัวเมืองฝ่ายเหนือ
 ซึ่งยกขึ้นไปครั้งใดตั้งแต่นั้นเป็นเมืองใหญ่เมืองน้อย ๔๐ เมือง ได้
 ครอบครองชายหญิงใหญ่น้อยประมาณ ๖๐๐๐๐-๗๐๐๐๐ เศษ กำหนด
 จะได้ก่อกบฏพักวาทครอบครองมาแต่ชนทกข้างแรม ฝ่ายพระยาเชียง
 ตุงจะก่กบฏไปเมืองก็ไม่ได้ ด้วยพม่ายกมารักษาอยู่ ตั้งมหาดิน
 น้อยเป็นเจ้าเมืองเสียแล้ว พระยาเชียงตุงจึงได้ตกอยู่ที่เมืองเชียงใหม่
 คักกรงหนเมืองพม่ามีเหตุสิ่งไรก็ไม่แจ้ง จึงมิได้ยกมาช่วยเมืองชน
 ของพม่า ฝ่ายนายทัพนายกองครั้นเด็กกของทัพก่กบฏมาบ้านเมืองก็พา
 เจ้าแสนหวีฟ้า ท้าวพระยาเมืองดอดดบสองบ้าน กับหัวเมืองดาว
 ที่ยอมส่งวามภักดีโดยตั้งมาเข้าเป็นอันมาก ถวายเครื่องราชบรรณาการ
 ข้างมาสิ่งของต่าง ๆ ขอเป็นเมืองชนถวายต้นไม้ทองเงิน แด่โปรด
 พระราชทานอุปโภคบริโภคท้าวพระยาดาวเป็นอันมาก จึงทรงพระราช
 ดำริหัวเมืองเหล่านี้ ถึงจะส่งวามภักดีได้ ใจเป็นเมืองชนก็คงจะ
 รักษาไว้ไม่ได้ ด้วยใกล้เคียงเมืองพม่า, เมืองจีน, นัก มีการศึกมา
 แล้วยกไปช่วยก็ไม่ทันท่วงทีราชการ ถ้าพม่าแต่เงินยกมากก็คงจะก่กบฏ
 ใจไปขึ้นตั้งเท่า ครั้นจะเอาครอบครองไว้ ในบ้านเมืองเราเขาก็ไม่มีความ
 ฝักฝักอะไร ไม่ได้สู้รับยอมส่งวามภักดีโดยดี จะทำดังนั้นก็เป็นอันขาด
 ไปหาเป็นยุติธรรมไม่ จึงโปรดให้ปล่อยเจ้าแสนหวีฟ้าแต่ท้าวพระยา
 เจ้าเมืองต่าง ๆ กับครอบครองกลับไปบ้านเมืองของตน ครั้น
 พระเกียรติยศก็แผ่ผ่านไปทั้ง ๔ ทิศ ก็มีเมืองประเทศราชดาวฟากตั้ง

ดาวตอ ดาวพุงขาว ทั้งสิ้น มาจนถึงเขมรกับพม่า เมืองแขก เมือง
 ปักษ์ใต้ พระราชอาณาจักรกว้างขวางยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่า
 เว้นเสียแต่เมืองทวาย เมืองตะนาว เมืองมะริด ใต้ดงกัณฑ์
 คั้นไปเสีย.

๑ ครั้นมาถึงข้างแรมเดือนยี่ในปีฉลูดับศกนั้น พระเจ้ากรุงเวียดนาม
 แต่งให้สาเดียนตุคำชาย ซึ่งเป็นที่พระยาราชาศรีผู้เจ้าเมืองบันทายมาศ
 เป็นทูตเชิญพระราชสาส์นเข้ามาถึง มีความในพระราชสาส์นว่า ด้วย
 ฌมีชวดตศก ข้าพเจ้าแต่งให้ทูตจำกฐพระราชสาส์นเข้ามากราบถวาย
 บังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทูตกลับออกไปแจ้งว่าพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระไทยทรงพระเมตตาข้าพเจ้า เต็มอกันเต็มอ
 ปราย ข้าพเจ้าคิดถึงพระเดชพระคุณ ขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
 หัวทรงพระเจริญครองศิริราชสมบัติ ให้อาณาประชาราษฎร์อยู่เย็น
 เป็นสุขสืบไป ถ้าแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระ
 เจ้าตุยกยาเธอ พระเจ้าหลานเธออยู่เย็นเป็นสุขแล้ว ขอให้มิพระราช
 สาส์นออกไปถึงข้าพเจ้าให้ทราบด้วย พระราชสาส์นลงณวันเดือนยี่
 ๕ : ๕ ปี กับหนังสือพระมเหสีพระเจ้ากรุงเวียดนามมา
 ถึงเวียงถึงออกทอง คือ โฉมเงินบุตรของเชียงซุนซึ่งเป็นอาวของพระเจ้ากรุง
 เวียดนามใจความว่า เมื่อมีชวดตศกเข้ามา เวียงถึงออกทองได้ฝาก
 แหวนเพชรออกไปให้วง ๓ ได้รับแล้ว บัดนี้ได้ฝากทองคำแท่ง ๓ หนัก
 ๓๐ ตำลึงจีน กับเงิน ๕ ต้มหนักต้มละ ๓๐ ตำลึงจีน เข้ามาให้
 ขอบใจเวียงถึงออกทอง หนังสือของเดโอบฉบับ ๓ ถึงพระยาพระคลังใจ
 ความว่า ถึงของที่พระราชทานออกไปนั้น พระเจ้ากรุงเวียดนามได้

รับแล้ว แลของทรงยินดีในสมเด็จพระเจ้าตากสินเจ้าตากสินใหญ่ตั้ง
ออกไป พระเจ้ากรุงเวียตนามก็ได้รับไว้ รับตั้งให้จัดของถวายเข้า
มา เครื่องน้ำทองคำอย่างฉนวนดำรับ ๓ พระแสงดาบ ๒ องค์ แพร
ตั้งต่างกัน ๕๐ พับ.

๑ เมื่อพระยาราชเศรษฐีเจ้าเมืองบันทายมาศ ราชทูต จะกลับออกไป
ได้มีหนังสือพระยาพระคลังบอกไปถึงองเตโยฉบับ ๓ ใจความว่า พระ
เจ้ากรุงเวียตนามถวายเครื่องน้ำทองคำดำรับ ๓ พระแสงดาบ ๒ องค์
แพรตั้งต่างกัน ๕๐ พับ เป็นส่วนในสมเด็จพระเจ้าตากสินเจ้าตากสินใหญ่
นั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินเจ้าตากสินใหญ่หวงอิศรสุนทรได้ทรงรับไว้แล้ว
ด้วยความยินดี รับตั้งว่าชอบพระไทยพระเจ้ากรุงเวียตนามยิ่งนักหนา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานของมาทรงยินดี พระเจ้ากรุง
เวียตนาม พระภูษาวัดพระองค์ส้มม่วง ๓ แพรวัดประคดหนามขนุน ๒ ถ้วย
ทรงตั้งพักกรของทองส้มม่วง ๓ ตั้งเด็ด ๓ พระแสงปืนคาบศิลาเครื่องทองคำ
บอก ๓ เครื่องน้ำทองคำด้ายกุดันประดับพลอยดำรับ ๓ แลมีความว่า
สมเด็จพระเจ้าตากสินเจ้าตากสินใหญ่จะยกขนตำรังทกรมพระ
ราชวงศ์บวรสถานมงคลในมีชานอัฐกนี้ พระราชวงษานุวงศ์ทั้งปวงก็มี
ความสบายอยู่ทุกพระองค์ อย่าให้พระเจ้ากรุงเวียตนามมีความวิตกเลย.

๑ ตุลาคมศักราช ๓๑๖๘ มีชานอัฐก. เป็นปีที่ ๒๕ ในรัชกาลที่ ๓
พระยารัตนาภาค, พระยาศุริยวงษากรบาทว่า นายคำเทพ นาย
ชานนมหาวงษ์พี่น้อง ตกไปอยู่เมืองทันชานาน จะขอให้ลงมาทำ
ราชการณกรุง จึงโปรดให้พระยาเชียงใหม่ไปรับ พระยาเชียงใหม่
ไปรักษนครรอบครวเมืองทัน ๓๐๐ เกษ ญวนจึงได้ยึดพระยาเชียงใหม่

ได้ ๑๐๐ โยมีหนังสือฟ้องพระยาเชียงใหม่ตั้งเข้ามาทางเมืองเขมร จึง
 ได้ทรงทราบ ว่า พระยาเชียงใหม่ไปทำการเกินรับตั้ง พระเจ้าเวียงคนาม
 ไม่รู้ความก็จะส่งใต้อย่างที่กรุงเทพมหานคร ใช้ ให้พระยาเชียงใหม่ไป
 ถวาคครอบครัวแดนเมืองญวนมา จึงใช้ ให้ข้าทูลวงขึ้นไปจำพระยา
 เชียงใหม่ลงมา ครอบครัวเมืองนั้นก็คืนกลับไป แต่ทรงพระราชดำริว่า
 จะต้องจัดทูตออกไปแจ้งความแก่พระเจ้าเวียงคนามให้ สันตงไสย ครั้ง
 นั้นทรงพระราชดำริว่าทูตจะไปทางทะเลในเดือนเจ็ดเดือนแปดเป็นเทศกาล
 คดีนถมกถ่า จึงให้แต่งราชสาส์นตามตำแหน่ง ให้พระยาจักรา
 ราชมนตรี, พระยาราชวังสัน, นายเด่นห่มหาคเด็ก, เจริญพระราช
 สาส์นไปทางบกจะได้รู้ทางบกด้วย ราชทูตกราบถวายบังคมถวาคเดือน
 เจ็ดขึ้นหกค่ำมีชานอัฐศกจุลศักราช ๓๑๖๗ เป็นปีที่ ๒๕ ในรัชกาลที่ ๓
 ไปทางเมืองลาว ทูตไปครั้งนั้นนายไพร่ ๘๕ คน ลาวเมืองเวียงจันทน์
 เป็นถ้ามไปด้วย ๑๖ คน รวม ๑๐๑ คน ราชทูตไปทางค่าน้ำโด
 เจ้าเมืองกวางคืบอกไปกรุงเวียงคนาม เจ้าพนักงานจัดเรือให้ขุนนาง
 แดไพร่ขึ้นมารับมาตงกรุงเวียงคนาม ณเดือนแปดทศกัศวันต์ค่าหนึ่ง
 ทูตอยู่ที่กงกวนเกิดไข้ป่าติดไป ทูตไปครั้งนั้นบวดยตายพระยาจักรา
 ราชมนตรีราชทูต ๓ นายเด่นห่มหาคเด็กตัวทูต ๓ ไพร่ ๓๕ ลาวเวียง
 จันทน์ ๗ รวม ๒๓ คน เหลืออยู่พระยาราชวังสัน ๓ ขุนหมื่น ๖ ไพร่ ๗๒ คน
 รวม ๘๑ คน ลาวเมืองเวียงจันทน์ ๘ คน รวม ๘๙ คน แต่เมื่อ
 ความไข้สงบแล้ว พระเจ้ากรุงเวียงคนามมีพระราชสาส์นให้พระยาราช
 วังสันเจริญเข้ามา เมื่อณเดือนสิบขึ้นถ้ามค่ำมีชานอัฐศกนั้นใจความว่า
 การซึ่งพระยาเชียงใหม่ ก่อเหตุชุกชอนเขาคัจฉนายคำทิพนางคำนัถ กับครอบ

ครวไปนั้น พระเจ้ากรุงเวียงจันทน์ไม่มีความสงสัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คิวหม่นครวเพี้ยจันทน์ดำ กับไพร่ทียัดไว้ณเมืองซอห่งนั้น ได้ตั้งใหม่หนึ่งร้อยไปให้ปล่อยกลับไปบ้านเมืองแล้ว ครั้นจะให้ทุกคนกลับชนไปทางเมืองลาวเดินบกได้ความลำบาก จึงให้ตั้งทูตเข้ามา ณกรุงเทพมหานครทางเรือ ให้เจ้าเมืองไซ่ง่อนแลหัวเมืองญวนจัดตั้งเข้ามา แต่ลาวเวียงจันทน์ ๘ คนสมัครไปทางบก แดพระยาราชวังสันคนนั้นเป็นทนายชาลบุรี เมื่อครั้งพาท้องเชียงต้อเข้ามาณกรุงเทพมหานครของเชียงต้อนั้นลำบากมาก เป็นเหตุไปครั้งนั้นก็ไม่ได้ช้อยู่ที่กงกวน จัดให้ไปช้อยู่ที่ตักอินให้ทำนุบำรุงไว้เป็นอันดี ทูตญวนเข้ามาณกรุงศรีอยุธยาครั้งไรก็มีของฝากเข้ามาให้พระยาราชวังสันทุกครั้ง.

๑ ครั้นมาณเดือนสิบเอ็ด กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลังทรงพระประชวรพระโรค มาถึงณวันเสาร์เดือนอ้ายสิบค่ำเวลาบ่าย ๕ โมงทิวงศศ พระชนมายุได้ ๖๓ พรรษา ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดบางจวน้อย ได้พระราชทานนามวัดอมรินทราราม ๓ วัดเชิงเลนอีกวัด ๓ ได้พระราชทานนามวัดบพิตรพิมุข.

๑ ในบ้านอัฐีกนั้น ฝ่ายเมืองเขมรสมเด็จพระเจ้าตะดะทะเห็นว่าเป็นตัวมีอายุมากชราลงแล้ว นักองคจันท์อายุได้ ๓๖ ปี นักองคสังวณอายุได้ ๓๓ ปี ส้มควรวที่ว่าจะว่าราชการแผ่นดินได้ช้อยู่แล้ว จึงได้พาเจ้าทั้ง ๒ องค์เข้ามาเฝ้าทอดของชุดพระบาทกราบทูตว่า ได้ว่าราชการมาถึง ๓๐ ปีแล้ว ก็ชราลงเคลิบเคลิ้มไป ขอให้ตั้งนักองคจันท์ขึ้นเป็นเจ้าเมืองกัมพูชาจะได้รักษาแผ่นดินต่อไป ครั้นอยู่มาสมเด็จพระเจ้าตะดะทะบ่วงลงถึงอัสัญญกรรม เมื่อณวันอาทิตย์เดือนแปดปฐมมาดำ

แรมสี่ค่ำ อายุได้ ๖๕ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ ทำการศพ
 ที่วัดสระเกษพระราชทานเพลิงแล้ว ครั้นมาถึงณวันจันทร์เดือนแปด
 ทศกัณฐ์ห้าค่ำ จึงทรงพระกรุณาตั้งนักองค์จันทน์เป็นองค์สมเด็จพระ
 พระอุไทยราชาธิราชรามธิบดี ศรีสุริโยพรรณ บรมสุรินทรา
 มหาจักรพรรดิราช บรมนารถบพิตร สถิตเป็นอัครกัมพูชา
 โองาษาชาติวงษ์ ดำรงกรุงกัมพูชาธิบดี ศรียโสธรนครอินทปัต
 กุรุรัฐบุรุษย์ อุดมมหาสถานเจ้ากรุงกัมพูชา พระราชทานธญา
 เครื่องยศเครื่องสูงตามอย่างเจ้าประเทศราช โปรดให้ไปครอบครอง
 บ้านเมืองต่อไป แล้วโปรดให้ทำการเทศน์คัมภีร์ของคัมภีร์ด้วย โปรด
 ให้พระยาจักรี (แบน) พระยากระต่าโหม (เมือง) เป็นผู้ใหญ่
 ทำนุบำรุง ครั้นเดือนเก้าสมเด็จพระอุไทยราชาภิเษกพระยาพระเชมร
 ก๊กกราบถวายบังคมดาไป.

๑) ครั้นมาถึงณวันอาทิตย์เดือนสี่ขึ้นเจ็ดค่ำมีขานอัฐกษัตริย์ ๑๑๖๘
 โปรดให้ตั้งการพระราชพิธีอุปราชาภิเษก สมเด็จพระเจ้าดุกยาเซอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสุนทร ณพระที่นั่งสุดีศมहाปราสาท ตั้งพัดฉัตร
 ที่ประทับแรมที่โรงหล่อท้ายพระราชวังในกำแพง ซึ่งเป็นที่สวนกุหลาบ
 ในภายหลัง ตั้งเกยทรางหลังพระที่นั่งสุทโธสวรรย์ พัดฉัตร
 เปิดองเครื่องคองนอกกำแพงแก้วพระที่นั่งสุดีศมहाปราสาท แดพระ
 มณฑป ที่ตั้งรณานตั้งที่ชดาในกำแพงแก้วด้านตะวันออกพระที่นั่งสุดีศมहा
 ปราสาท โรงพิธีพราหมณ์ตั้งนำพระที่นั่งสุดีศมहाปราสาทด้านวัน
 ตกเฉียงเหนือ ในการพระราชพิธีนั้น พระสงฆ์พระราชาคณะคาม
 วาสี ๓๒ อรัญวาสี ๒ พระองค์เจ้า ๑ ถานานุกรม ๑๒ อาจารย์

ในกรุง ๓ อาจารย์นอกกรุง ๓ รวม ๕^๓ รูป เจริญพระพุทธมนต์
 ตั้งแต่ณวันพฤหัสบดีเดือนสี่ขึ้นค่ำไป ๓ วัน เวลาบ่าย ๒ โมง ๕ บาท
 ตั้งกระบวนแห่มีข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน แดมหาดเล็กในพระบรม
 มหาราชวัง แดพระราชวังบวร ฯ แดตำรวจซึ่งต้องเกณฑ์ ใน
 กระบวนแห่นั้น มุ่งถมปักตายสร่วมเสื่อครุยชาววัดคาบชัศกรมีตั้งพาย
 แต่งตามกระบวนบรรดาศักดิ์เป็นคู่ ๆ ทงนำหลัง แห่เป็น ๔ สาย
 แลวถึงชำตุลตของชุดพระบาทมูใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ในพระ
 บรมมหาราชวัง แดพระราชวังบวร ฯ มุ่งถมปักตายสร่วมเสื่อ
 ครุยชาวดามเสด็จท้ายกระบวนหลังอีก ๓๓๕ คู่ รวม ๒๖๗ คน
 แห่ตั้งแต่เกยที่ประทับมาโดยราชวิถี มีราชวัตรนักรเบญจรงค์รายเป็น
 ระยะคดออกมา เข้าประตูสุวรรณนิมิต นำพระที่นั่ง ศุภสีมहाปราสาทแล้ว
 วงมาตามแนวกำแพงแก้ว เสด็จขึ้นพลับพลาเปิดของพระวิสุทธิคารณ
 เครื่องที่ทรงมานั้นแล้ว ทรงพระภูษาถายพันขาวโจงหางหงษ์รดพระองค์
 บั้นเหน่งประดับเพชร ทรงพระร่มรงค์เพชรครบนิ้วพระหัตถ์ขวา
 พระหัตถ์ซ้าย ทรงฉัตรของพระองค์ครุยกรองทองแล้ว ทรงพระเสด็จ
 น้อยไปถึงที่เสด็จขึ้นทางมุขหลังพระที่นั่งศุภสีมहाปราสาท เสด็จอยู่ข้างใน
 พระฉาก ทรงตั้งพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จนจบทั้ง ๓ วันแล้ว
 เสด็จลงทางมุขหลังมาประทับที่พลับพลาเปิดของเครื่อง ทรงฉัตรเครื่อง
 แต่งพระองค์ ทรงพระมาตาเสวราสูง ตั้งกระบวนแห่เสด็จกลับ
 ทางประตูพิมานไชยศรีทั้ง ๓ วัน เวลาเช้าในวันที่ ๓ วันที่ ๒ นั้น
 ทรงพระเสด็จน้อยเสด็จมาทรงปฏิบัติพระสงฆ์นั้นแล้ว เสด็จทางประตู
 พิมานไชยศรีกับพระราชวงษาอนุวงศ์ทั้งปวง ไปประทับอยู่ณทิมสังข์

คำรัสให้ ทงทานณคันทกตปพฤกษทง ๔ คันท ซึ่งตั้งอยู่หว่างโรงดกร
นอกพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพ็ชทอง, เพ็ชเงิน, ใต้
ในผดมกรุดในผดมะนาว รวมทง ๓ วัน เปนทอง ๓๗ คำตั้ง
เงิน ๒๔ ชั่ง.

๑ ครันณวันอาทิตย์เดือนธันวาคมเจ้าคำมีชานอัฐยกเวลาเช้าทรงเครื่องคันท
ทรงพระมหากฐินน้อย เสด็จโดยขบวนแห่ถ้วนสรวมพอกชาวเมือง
มาตามทาง เข้าประตูสุวรรณนิบาต ประทับพัดบัณฑาเปิดองเครื่อง
แล้ว ทรงพระภูษาตายพันขาวโจงหางหงษ์ รัตพระองค์บนเทียง
ประทับเพ็ชร์ ทรงพระจ้ามรงค์ครบน้องพระหัตถ์ขวาพระหัตถ์ซ้าย ทรง
ฉลองพระองค์ครุย เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโดยมุขหลัง
ถวายนมัสการพระศรีรัตนไตรย จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
พระราชดำเนินมาณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงคีตแดทรงพระราช
อุทิศถวายตั้งฆกัตตานิสงครบคตियวารแล้ว ทรงประเคนสำรับ พระ
สงฆ์ราชาคณะรับพระราชทานณ ครันได้เวตามหามงคลฤกษ์ สมเด็จพระ
พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรจึงเสด็จลงมาที่ตรงสนาม
ริมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านขว่นอก พระราชโกษาถวายพระ
ภูษาขาวเครื่องถอก เสด็จประทับเหนือตั่งตั่งบนถาดทองแดง บ่าย
พระภักตร์คอบุรพทิศแล้ว หดวงพิพิษฐาทุตเกล้าทุตกระหม่อมถวาย
พระเครื่องมูรธาภิเศกตรงสนามเสร็จแล้ว พระราชาคณะคามวาสี ๘
พระราชาคณะธวัณวาสี ๒ พระอาจารย์วัดบางช้าง ๓ รวม ๓๔ รูป
ถวายน้ำพระพุทธมนต์ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
พระเศวตเบญจครรภ, แดพระมหาสังฆทักขิณาวัจจ, พระสังฆทงคำ

พระตั้งขี้เงิน, อันเค็มด้วยน้ำปัสสาวะที่ทรงรดพระราชทานเดรัจฉาน
 แดพระครูพรหมณผู้ใหญ่ถวายนำส่งหน้ากรวดต่อพระหัตถ์แล้ว ถวาย
 ไปเวฬุทรงรับ พรหมณผู้ใหญ่อำนาจพระเวท อิศวรมนต์ พระ
 พิศณุมนต์ พระพรหมมนต์ ถวายไชยมงคลเดรัจฉานแล้ว ผลักพระ
 ภูษาขาวทรงพระภูษาดายเทศพันแดงเขียนทองทรงส่งพักกรของชาว เดรัจฉาน
 ขนพลับพลาเปิดของพระเครื่องคอยพระฤกษ์ ครั้นได้ศุภวารมหุทธิฤกษ์
 แล้วเดรัจฉานทรงพระเสด็จน้อย จมึนมหาดเล็กจึงเชิญรูปเทียนดอกไม้
 ตามเสด็จไปพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เดรัจฉานจากพระเสด็จเข้าไป
 ประทับอยู่ที่ช่องพระโรง ขุนมหาสิทธิโองการขาดกษัตริย์เชิญพานพระ
 สุธรรณบัตร มาจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้ณพระที่นั่งจักรพรรดิ
 พิมาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ณพระที่นั่งจักรพรรดิ
 พิมานข้างใน จึงมีพระราชโองการดำรัสใช้ สมเด็จพระเจ้าตาก
 เจ้าฟ้าคุณทนต์พิทยวดี ให้ออกมาเชิญเสด็จ ๆ เข้าไปในพระที่นั่งข้าง
 ใน พระเจ้าตากเธอ พระเจ้าหลานเธอทนายพระองค์ ทรงเชิญ
 พานดอกไม้รูปเทียนตามเสด็จเข้าไป จึงทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้
 รูปเทียนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วมีพระราชโองการดำรัส
 ใช้พระเจ้าตากเธอ พระองค์เจ้าอรุโณทัย ให้ออกมาเชิญพานพระ
 สุธรรณบัตรเข้าไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ครั้นเวลาเช้า ๔ โมง
 ๕ บาท ได้พระศรีราชาฤกษ์ หลวงโลกทัฬห, ขุนโชติพรหมา,
 ขุนเทพากร, โหรทั้ง ๓ สั่งให้ประโคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 จึงพระราชทานพระสุธรรณบัตร สมเด็จพระเจ้าตากเธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสุนทร เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว พระ

ราชทานพระแสงดาบยี่ปุ่นฝักมะขามตั้งแดง จึงดำรัสฝากพระบวรพุทธ
 ศาสน์ แด่พระราชทานพระราโชวาท ให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมโดย
 ราชประเพณีแล้ว พระราชทานพระพรไชยให้ทรงเจริญพระศิริสวัสดิ์
 วัฒนาอายุยืนสืบไป เสด็จการพระราชพิธีแล้ว กรมพระราชวังบวร
 สถานมงคล เสด็จลงเรือพระที่นั่งกราบยาว ๓๓ วา พดพาย ๓๓
 ซึ่งประทับณฉนวนประจำท่าเหนือค้ำหนักแพ มีเรือตักคุชก ๓ คู่ เรือ
 นำแฉกเรือกลองแขกเรือตำรวจเรือข้าราชการตามเสด็จ ๒๓ ลำ เสด็จ
 ข้ามไปพระราชวังเดิม มิได้โปรดให้เสด็จไปสถิตในพระราชวังบวร ฯ

๑) แล้วโปรดให้สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเดชา
 นฤมิตรบรมบดินทรด้วย ครองนชาราชการกราบบังคมทูลพระกรุณา
 ออกพระนามว่า พระบดินทรใหญ่ พระบดินทรน้อย แล้วโปรด
 ตั้งสมเด็จพระราชบิดาเจ้าฟ้าประภาวดี เปนกรมขุนเทพยวดี ๓ เดือน
 สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิทักษมนตรี ขึ้นเป็น
 กรมหลวงพิทักษมนตรี ๓ โปรดตั้งพระราชนัดดาเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์
 เปนกรมขุนกระษัตราธิราช ๓ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอพระองค์หนึ่ง ครอง
 กรุงธนบุรีมีพระนามว่า เจ้าฟ้าสุพันธุ์วงษ์ ครั้นพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระราชทานพระนามใหม่
 ว่าเจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์ ข้าราชการชานพระนามโดยย่อว่า เจ้าฟ้า
 อภัย ได้ทรงสดับรับสั่งว่าพ้องกับพระนามเจ้าฟ้าอภัยทศครั้งแผ่นดิน
 สมเด็จพระนารายณ์ แด่เจ้าฟ้าอภัยครั้งแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ
 ซึ่งไม่เป็นสวัสดิ์มงคลแก่ผู้ มีพระนามนั้น จึงโปรดให้เปลี่ยนพระนาม
 ใหม่ว่า เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ โปรดตั้งสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ

เจ้าฟ้าเอก ในกรมพระศรีวิสุทธิวงศ์ เป็นกรมขุนอิศราอนุรักษ ๓
 โปรดตั้งพระราชธิดาในสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า เจ้าฟ้าพิภพทอง
 เป็นกรมขุนศรีสุนทร ๓ โปรดตั้งพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า
 อรุโณทัย เป็นกรมหมื่นศักดิ์พิพัฒน์ ๓ ตั้งพระเจ้าลูกยาเธอ
 พระองค์เจ้าอภัยทัตเป็นกรมหมื่นเทพมงคล ๓ ตั้งพระองค์เจ้าอสนี
 ในสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า เป็นกรมหมื่นเสนีเทพ ๓ พระองค์เจ้า
 ในกรมพระราชวังหลัง ๓ พระองค์ พระองค์เจ้าปาน เป็นกรมหมื่น
 นราเทเวศร์ ๓ พระองค์เจ้าบัว เป็นกรมหมื่นนเรศวรโยธี ๓ พระองค์
 เจ้าแดง เป็นกรมหมื่นเสนีบริรักษ์ ๓.

๑ ตุลาคม ๓๓๖๘ ปีเถาะนพศก เป็นปีที่ ๒๖ ในรัชกาลที่ ๓
 ณวันเสาร์เดือนหกขึ้นสิบค่ำ เญยพระศกกรมพระราชวังหลังเข้าสู่พระเมรุ
 ณท้องสนามหลวง มีกรมทศพลมโภช ๓ วัน ณวันจันทร์
 เดือนหกขึ้นสิบสองค่ำ ได้พระราชทานเพลิงแล้ว มีกรมมโภช
 พระอัฐิอีกวัน ๓ ในการพระศกกรมพระราชวังหลังนั้น พระเจ้า
 เวียดนามก็ได้จัดของเข้ามาสับคปกรณด้วย.

๑ ในปีเถาะนพศกนั้น พระเจ้าเวียดนามให้ทูตถือพระราชสาส์น
 เข้ามา ความในพระราชสาส์นนั้นว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจริญ
 พระชนมพรรษาขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้อุปราชากิเศก
 ให้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลสืบไป อาณาประชาราษฎร์ได้
 ฟังพระบารมีอยู่เย็นเป็นสุข กรุงเวียดนามยินดีนัก จึงแต่งให้คำชาย
 ภายเกอทันตกรหาราชทูตคุมตั้ง ของ เข้า มา ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว กระดำพักหนัก ๒ ชั่ง อบเชยอย่างดีหนัก ๓ ชั่ง อบเชย

อย่างกตางหนัก ๒ ชั่ง แพร่ต่าง ๆ กัน ๓๐๐ พับ แพร่เกวียน
 ชาว ๓๐๐ พับ ผ้าขาวเนื้อดี ๕๐ พับ ผ้าขาวตั้งเกีย ๕๐ พับ ถวาย
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แพร่บางต่างกัน ๒๐๐ พับ แพร่
 เกวียนชาว ๕๐ พับ ผ้าขาวเนื้อดี ๕๐ พับ ผ้าขาวตั้งเกีย ๕๐ พับ
 ครั้นมาถึงณวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นหกค่ำ ทูลฎีกากราบทูลถวายบังคม
 ถากด้นออกไป มีพระราชดำذنชอบให้ทูลถ้อออกไปด้วยฉบับ ๓ ว่า
 ซึ่งพระเจ้าเวียงตนามแต่งให้คำชายกายเกอทันทกเหาราทุด คุมเครื่อง
 ราชบรรณาการเข้าไปทรงยันทันใด ให้เจ้าพนักงานรับไว้แล้ว แลซึ่ง
 พระเจ้ากรุงเวียงตนามมีพระไทยรักใคร่ ค่องกรุงเทพมหานคร เสมอคั้นเสมอ
 ปถายหาได้รังเกียจประการใดไม่นั้น ขอบพระไทยพระเจ้ากรุงเวียงตนาม
 ยิ่งนัก ให้พระเจ้ากรุงเวียงตนามเจริญอยู่ในศิริราชสมบัติ สืบพระ
 ญาทิพระวงศ์ ครอบครองอาณาจักรไพโรฟ้า ประชากร ข้าขอบขัณฑสีมา
 ยืนยาวไปชั่วฟ้าชั่วดินเทอญ.

๑ แลในเดือนเจ็ดขึ้น ส้มเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรม
 หลวงจักรเจษฎาประจวรต้นพระชนม์.

๑ ครั้นถึงณวันอังคารเดือนสามแรมสิบสามค่ำ ได้พระยาข้างสี่ทอง
 แดง ๒ ข้าง พระยานครราชดีมาถวายข้าง ๓ เจ้าทูลถ้อยข้าง ๓
 ข้างงาเดี่ยวใหญ่ข้าง ๓ โปรดให้ทำโรงพักไว้ที่วัดสระเกษ พระบาท
 ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปส้ม โภชเสด็จแล้ว พระ
 ราชทานชื่อข้างนครราชดีมาจนรวง เป็นพระบรมนาเคนทร์ ศเสนทร
 ชาติตามพหัตถ์ ศรีสุวรรณเดศฟ้า ข้าง ๓ พระราชทานชื่อข้างเจ้าทูล
 จนรวง เป็นพระบรมคชดักษณ อรรคชาติตามพหัตถ์ ศรี

ทศพงษ์ รัตนศักดิ์ฟ้า ข้าง ๓ พระราชทานชื่อขันนวางข้างงาเดียว
เป็นพระบรมเมฆเอกทนต์ วิมลสุประคิต สัทธินชยา มหาศุภมงคล
วิมลเลิศฟ้า ข้าง ๓ แล้วให้แห่เข้ามาขึ้นโรงไว้ในพระบรมมหาราชวัง.

๑ ในปีเถาะนพศกเดือนธันวาคม เดือนเต็มพระอุไทยราชามีศุภอักษร
ให้พระองค์แก้วกับพระยาจักรี เข้ามากราบทูลขอ นักองค์สี่,
นักองค์เก้า, ซึ่งเป็นพระบิศุจนา ซึ่งเป็นพระต้นมเอกสมเด็จพระอนุชา
ธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวไม่โปรดพระราชทานให้ มีพระราชดำริว่ามีพระองค์เจ้าอยู่ จะให้
ออกไปไม่ได้ มารดาภิรมย์จะพลัดกัน.

๑ ตุลาคมศักราช ๓๓๗๐ บิรมโรงสัมฤทธิศก เป็นปีที่ ๒๗ ในรัชกาลที่ ๓
ณวันพฤหัสบดีเดือนหกขึ้นสิบเอ็ดค่ำ เชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ซึ่ง
เป็นพระประธานในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ ลงมาจากเมืองสุโขทัย
นำตก ๓ วา คืบ สัมโภชที่นำค้ำหนักแพ ๓ วัน ครั้นเดือนหก
ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ เชิญขั้วพระขึ้นจากแพทางประตูท่าช้างไปทำร่วมไว้ข้างถนน
เสาชิงช้า ประตูนั้นก็เรียกว่าประตูท่าพระมาจนทุกวันนี้ เหตุว่าค้ำขั้ว
ประตูจึงเชิญเข้าไปได้ พระพุทธรูปพระองค์นี้ภายหลังได้ถวายพระนาม
ว่าพระศรีวิสาขมุนี.

๑ ในปีมโรงสัมฤทธิศกจุลศักราช ๓๓๗๐ นั้น เจ้าพระยาสังฆดา
บอกเข้ามาว่า พระยาศรีวงษาอยู่กับตาตากับกัน เมืองยี่ริง คบคิดกันไป
ชวนแขกเมืองเขี้ยว, เมืองถานน, ซึ่งเป็นสัตตอยู่ในท้องทะเล จะยกมาค้ำ
เมืองสงขลาในเดือนห้าเดือนหก เจ้าพระยาสังฆดาได้เกณฑ์ผู้คนไว้
คอยสู้รบอยู่ แต่ผู้คนนั้นน้อย ขอบได้ โปรดให้กองทัพกรุงเทพฯ ๑ ออก

ไปช่วย จึงโปรดให้เจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค) บ้านแม่ตาซึ่งเป็น
ผู้รักษากรุงเก่าแต่ก่อน เป็นแม่ทัพเกณฑ์คนหัวเมืองฝ่ายใต้ ไปด้วย
ช่วยราชการเมืองสงขลาแต่ตั้งเมืองยี่ริง ได้ยกไปจากกรุงเทพ ฯ เมื่อ
ณเดือนเก้า ปราบปรามเมืองยี่ริงเรียบร้อยดังแต่ก่อน.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนเก้า เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพ ส้มเต๋จ
พระเจ้าลูกเธอฝ่ายในประสูติ ถึงณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมค่ำหนึ่ง
เวลาเช้า ๕ บาทกึ่งสิ้นพระชนม์.

๑ ครั้นถึงณเดือนยี่ การพระเมรุเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพเสร็จ
แล้วณวันเสาร์เดือนสามขึ้นห้าค่ำ เชิญพระศพแท้ไปตั้งพระเมรุ ทรง
บำเพ็ญพระราชกุศลเสร็จแล้ว ณวันจันทร์เดือนสามขึ้นเจ็ดค่ำพระราช
ทานเพลิง ในการพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทร
เทพครั้งนั้น ทรงพระภูษาตายพันชาวดูทุกวัน คำว่าลูกคนรักมาก
ต้องนุ่งขาวให้ ครั้นเสร็จการพระศพแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เดือนพระ
ฮั้วขึ้นเป็นกรมหลวงศรีสุนทรเทพแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดให้เดือน
เจ้าฟ้ากรมขุนเทพยวงศ์ ขึ้นเป็นกรมหลวงเทพยวงศ์ด้วย แล้วรับสั่ง
ให้ รือเฮาทองหุ้มพระโกษนวมมาเติมทองขึ้นอีก ทำเป็นพระโกษทองคำ
กุดัน ๘ เหลี่ยมยอดทรงมงกุฎขึ้นองค์ ๓ ไว้สำหรับพระองค์ แต่ต้อง
ไม้พระโกษเดิมนั้นโปรดให้เก็บไว้สำหรับขึ้นเกรินตองพระเบญจา.

๑ ในบั้นโรงสัมฤทธิ์ศกนั้น ส้มเต๋จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุณฑล
ทิพยวงศ์พระชนม์ได้ ๓๓ พรรษาถึงกำหนดโสกันต์ ทรงพระราชดำริห์
ว่าตั้งแต่ตั้งแผ่นดินมา ยังหาได้ทำการพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าให้เต็ม
ตามตำราไม่ แดแบบแผนพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าอย่างครั้งกรุงเก่า

เจ้าฟ้าพันทิวดีพระราชธิดาพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงแนะนำไว้
ในพระราชวังบวรฯ ครั้นได้กั้นศพระองค์เจ้า ๓ พระองค์เป็นเยี่ยงอย่าง
อยู่แล้ว จึงโปรดให้เจ้าพนักงานตั้งเขาไกรลาสณชดาในพระราชวัง
ตั้งการพระราชพิธีมีเศียงพระมณฑลบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แด่ตั้ง
ราชวัตรฉัตรรายทางนั่งกลาบาต แต่มีการเล่นต่าง ๆ ตลอดจนสองข้างทาง
ที่จะเดินกระบวนแห่แต่ประสูติราชธำราญมา.

๑. ณเดือนสี่ขึ้นสิบห้าค่ำ แรมค่ำหนึ่ง สองค่ำ เวลาบ่ายตั้งกระบวนแห่
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เจ้าฟ้าคุณชดทพิยวดี เสด็จทรงยานูมาศ ตั้งแต่
เกยในพระราชวังออกประสูติราชธำราญ มาตามถนนริมกำแพงพระราชวัง
มาเข้าประตูพินานไชยศรี แล้วประทับเกยกำแพงแก้วด้านบูรพทิศพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท เสด็จลงจากพระยานูมาศแล้วเสด็จทางผ้าขาวลาดขึ้น
บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงตั้งรับพระสงฆ์สวดพระพุทธรูป ๓ วัน
แล้ว ณวันศุกร์เดือนสี่แรมสามค่ำเวลาเช้าแห่มาใส่กั้นศที่พระมหา
ปราสาท แล้วเสด็จกลับทางประตูท้ายที่ทรงบาตร ที่ชดาพระมหา
ปราสาทข้างใน แล้วจึงทรงพระเสด็จน้อย ชับไม้พราหมณ์นำเสด็จ
พระยาศรีธรรมมาชีราช พระยาธรรมมา พระยาบำเรอภักดี พระยาอนุรักษ
มณเฑียร คู่เคียง ๒ คู่ เคียงพระเสด็จมาส่งหน้าท่สระหอโนตาครที่เชิงเขา
ไกรลาส ส่งแล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงเครื่องเสด็จขึ้นบนเขาไกรลาส
จึงเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราอนุรักษ์แต่งพระองค์ทรงฉลองพระองค์ครุย ทรงธู
เดินหัน สันมุติว่าเป็นพระอิศวร เสด็จลงมาแต่พระมณฑปใหญ่ยอดเขา
ไกรลาส ทรงรับพระกรที่ชนทกษัตริศควันคกกถางบันไดนาค จึง
พระกรขึ้นไปบนเขาไกรลาสประทานพรแล้ว นำเสด็จลงมาตั้งที่เกยด้าน

ศวัน์ออก เสด็จพระยานุมาศแห่งเวียนประทักษิณเขาไกรลาส ๓ รอบแล้ว
 แห่งกลับมากตามทางออกประคพิมานไสยศรี ไปเข้าในพระราชวังทาง
 ประศราษดำรงาญ ครั้นเวลาย่ำตั้งกระบวนแห่งเครื่องแดงมาสมโภช
 วันนั้นแล้ว ตั้งกระบวนแห่งมาสมโภชต่อไปอีก ๒ วัน ณเดือนสี่แรม
 หกค่ำเป็นวันที่ ๗ จึงแห่งพระเกษาไปตอยเป็นเสร์จการได้กัณฑ์พระเจ้า
 ถูกเธอเจ้าฟ้าคุณทนต์พิยวดี.

๑ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โปรดตั้งทำเนียบระวาง
 ข้าง, ม้า, แดโปรดให้มีแห่งระถันอย่างใหญ่ ชุนนางผู้ใหญ่ต้องแห่ง
 เป็นกระบวน ๆ กันครั้งหนึ่ง ครั้งนั้นเครื่องอาวชที่แห่งใช้ทำด้วยไม้จริง.

๑ หนึ่งได้ทรงสร้างเรือพระที่นั่ง คือ พระที่นั่งศรีธรรมรัตนไชยเป็นต้น
 แดเรือกระบวนเป็นอันมาก แดครั้งหนึ่งโปรดให้มีการแห่งพระกฐิน
 เป็นการใหญ่ ผ้าไตรพระกฐินที่แห่งพระราชทาน แดผ้าไตรบั้งเรือ
 กิ่งเรือเอกไชยกระบวนแห่งพยุหเรือแล้ว เกณฑ์พระราชวงษานุวงศ์
 แดชุนนางข้าราชการทำเรือแห่งต่าง ๆ ตามแต่บัญญัติ ทำเป็นจรเข้บ้าง
 เป็นหอยบ้าง เป็นปลาบ้าง เป็นสัตว์น้ำต่าง ๆ แดมีเครื่องเล่นไปในเรือ
 นั้นด้วย แห่งรอบพระนครแล้ว จึงได้เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐิน
 ตามธรรมเนียมเป็นการเอิกเกริกมาก.

๑ อีกครั้งหนึ่งมีเทศน์มหาชาติ แม้พระราชกุศลถึงพระองค์เจ้าต่าง
 กรม แดข้าราชการผู้ใหญ่ ๆ ฝ่ายหน้าฝ่ายใน แดเจ้าจอมพระธนมเอก
 ที่มีกำลังพอจะทำได้ ทำกระจาดใหญ่บูชากัณฑ์มหาชาติ ๓๓ กระจาด ตั้ง
 กระจาดนำกำแพงพระมหาปราสาท รายคดขตมาถึงนำโรงทองแตรโรง
 นาฬิกาแตรข้างดานชลาด้วย ประกวดประชันกันนัก กระจาดคุณแฉ่นพระ

สนมเอกที่เขาเรียกว่าคุณเดื่อ แต่งเด็กที่ศีรษะเครื่องแต่งหมดจด ถวาย
พระเป็นดีที่ชาติที่เดียว ก็เป็นการใหญ่อีกครั้งหนึ่ง แต่จะเป็นมีใคร
ค้นหาจดหมายเหตุไม่ได้.

๑ ผลประโยชน์แผ่นดินในรัชกาลที่ ๑ ได้จากภาษีอากรที่เก็บได้
ในครั้งนั้น คืออากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย อากรขนอนตลาด ค่าเช่าเก็บ
ตามเครื่องมือ อากรส้มผักศร อากรสวน แต่ค่านานี้เก็บเป็นทางเข้า
แลเก็บของด้วยสิ่งสินค้าต่าง ๆ เงินที่ได้จากภาษีอากรมีจะไม่มากนัก
ผลประโยชน์ที่ได้มากในครั้งนั้นในการค้าจำเภา มีจำเภาเป็นรูปเรือคัวกั้ง
อย่างจันทราหูกี่ศีรษะเขี้ยวบ้าง แดงบ้าง ปากกว้างเสมอ ๕ วา ไปหา ๗ วา
ทั้งของหลวงแดงของเจ้านายข้าราชการพ่อค้าเป็นอันมาก เรือเหล่านี้
ค่อในกรุงเทพฯ บ้าง ตามหัวเมืองบ้าง บรรทุกสินค้าต่าง ๆ ออกไป
ขายที่เมืองจีนทุก ๆ ปี บางลำก็ขายแต่สินค้า บางลำก็ขายทั้งสินค้า
แลเรือด้วยกัน ได้กำไรในการค้าจำเภาเป็นอันมาก เงินตราในรัชกาล
ที่ ๑ เป็นเงินพดด้วงอย่างเดิมแต่แรกใช้ คัตรารูปจักรทอง ๑ รูปกั้วทอง ๑
เมื่อภายหลังบรมราชาภิเศกครั้งหลัง โปรดให้เปลี่ยนตรารูปกั้ว เป็นตรา
รูปบัวผัน แต่ตราจักรนั้นคงไว้.

๑ นอกจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพน วัดสระเกษ
ซึ่งได้ทรงสร้างแต่ได้กล่าวมาแล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามอื่น ๆ อีกหลายพระอาราม คือ วัดเดียว
เดิมสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมทวงเทพทริภักษ์ ได้ทรง
ปฏิสังขรณ์ไว้เพียงพระอุโบสถ แลกุฎีสงฆ์ ได้ทรงสถาปนาต่อมา
จนสำเร็จแล้ว พระราชทานนามเปลี่ยนว่า วัดราชบูรณพระอาราม ๑

วัดบางว่าใหญ่ทรงปฏิสังขรณ์แล้ว พระราชทานนามเปลี่ยนว่า วัดระฆัง ให้เหมือนกับวัดระฆังกรุงเก่า ซึ่งเป็นวัดอยู่ใกล้พระราชวังข้างด้านตะวันตกพระอาราม ๓ วัดศาลา ๔ นำในคลองของบางจากซึ่งโปรดให้เชิญพระประธานมาเป็นพระประธานวัดเชตุพนนั้น ก็ทรงปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานนามเปลี่ยนใหม่ว่า วัดกุหาสวรรค์ ๓ วัดพลับในคลองของบางกอกใหญ่ ๓ วัดของคลองของบางกอกน้อย ๓ วัดส้มทราย ๓ วัดแจ้ง ๓ วัดท้ายตลาด ๓ วัดคอกกระบือ ๓ ทั้งวัดสุวรรณที่กรุงเก่าซึ่งเป็นวัดเดิมของสมเด็จพระชนกาธิบดี ก็ทรงปฏิสังขรณ์ด้วย.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์แต่ดำรงศิริราชสมบัติมา ทรงประพฤติพระอิริยาบถในพระราชานุกิจ โดยปรกติ เวลาเช้าเสด็จทรงบาตร แล้วเสด็จออกท้องพระโรงถวายภัตตาหารเลี้ยงพระสงฆ์ฉันเณรพระภิกษุแล้ว ทรงฟังรายงานชาวพระคลังมหาสมบัติกราบบังคมทูลการจ่ายเงินพระคลังแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นท้อออกขุนนาง พระราชวงษานุวงศ์แต่ดำรงเจ้าก่อน ในเวลานั้นข้าราชการมีจางวางแต่เจ้ากรมปลัดกรมตำรวจเป็นต้น ที่ได้ความรับสั่ง นำรายงานการคชชนกราบบังคมทูล ทรงพระราชวินิจฉัยด้วยอัชฌัตติกของราชฎรตามสมควรแล้วจึงให้เบิกข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนกรมอื่นเข้าเฝ้า ทรงประกาศด้วยราชการแผ่นดินในเวลาเช้าแต่เด็กน้อยแล้ว เสด็จขึ้นเสวยพระกระยาหารแล้วเสด็จออกข้างใน ข้าราชการฝ่ายในเฝ้า ทรงประกาศด้วยราชการภายในพระบรมมหาราชวังพอสมควรแล้วเสด็จขึ้นในที่ เวลาค่ำเสวยพระกระยาหารแล้วเสด็จออกท้องพระโรง ทรงสดับพระธรรม

เทศนาถันท์ ๓ แล้ว ทรงฟังรายงานชาวพระคตังในซ้ายคตังในขวาแตร
คตังวิเศษ กราบบังคมทูลถวายการจ่ายของพระคตัง แตรรายงานมหาด
เด็กกราบบังคมทูลพระอาการประชวรของพระราชวงษานุวงศ์ หรือ
อาการป่วยของข้าราชการผู้ใหญ่ บรรดาที่ได้ โปรดให้ม้รายงานอาการ
กราบบังคมทูลนั้น ถ้ามีการก่อสร้างซึ่ง โปรดให้มหาดเด็กตรวจกราย
งานกราบบังคมทูลในเวลานั้นด้วย เมื่อหมดรายงานแล้วจึงเสด็จขึ้น
พระแท่นที่ออกขุนนาง เมื่กข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเข้าเฝ้าพร้อม
กัน มหาดไทย, กระจดาโหม, กรมท่า, นำโบบอกราชการหัวเมือง
กราบบังคมทูล แตรทรงพระราชวินิจฉัยด้วยราชการแผ่นดินจนเวลาประ
มาณยามเศษ ๔ กลุ่มจึงเสด็จขึ้น ถ้าคราวปลุกษาการทัพศึกหรือเวลามี
ราชการสำคัญก็เสด็จขึ้นถึง ๘ กลุ่ม ๘ กลุ่ม ทรงปฏิบัติพระราชานุกิจดังนี้
เสมอมา จนทรงพระชราตงมีพระโรคชราเบียดเบียน ไม่สามารถจะเสด็จ
ออกท้องพระโรงได้ จึงเสด็จลงมาประทับอยู่ในพระที่นั่งหลัง ๑๑ ห้อง
ซึ่งมีนามในภายหลังว่าพระที่นั่งไพศาลทักษิณนั้น ครั้นเวลาเช้า ๆ
โปรดให้ข้าราชการเข้าเฝ้าที่ชานชาข้างท้องพระโรงด้านตะวันตก ทรงพระ
อุสาหะเสด็จออกขุนนางที่พระบัญชาพระที่นั่งไพศาลทักษิณมิได้ขาด.

๑ ในปลายบั้นโรงสัมฤทธิศกจุตศักราช ๓๓๗๐ นักองค้จันท์ซึ่งเป็น
สมเด็จพระอุไทยราชาเจ้ากรุงกัมพูชาเข้ามาเฝ้า ครั้นเดือนเจ็ดบั้นแต่ง
เอกศก สมเด็จพระอุไทยราชาจะกตบ้ออกไปเมืองเขมร เวลาวัน
หนึ่งเสด็จออกพระบัญชายังไม่ทันเมื่กขุนนางเข้าเฝ้า สมเด็จพระอุไทย
ราชาเข้าไปเฝ้ากราบถวายบังคมตาเอาเอง ไม่มีผู้ใดนำตามอย่าง

ธรรมเนียม ทรงพระทีโรธสมเด็จพระอุไทยราชา ทรงนสนมเด็จพระอุไทยราชาได้ความอภัยแก่ข้าราชการมาก.

๑ ตุลาคม ๓๓๗๓ บีมเสงเอกศก เป็นปีที่ ๒๗ ในรัชกาลที่ ๓
 เมื่อเดือนหกทรงพระราชศรัทธา ให้มีการสมโภชพระแก้วมรกตอีก
 ครั้งหนึ่ง ตั้งสดพระพุทธรูปตั้งแต่วันศุกร์เดือนหกแรมเจ็ดค่ำไป
 จนถึงเดือนหกแรมเก้าค่ำ พระสงฆ์ทั้งในกรุงนอกกรุงแต่หัวเมืองสด
 วันละ ๒๐๐๐ รูปทั้ง ๓ วัน ดำรับเลี้ยงพระสงฆ์ของหลวง ๓๐๐๐ รูป
 เปนของพระราชวงษานุวงษข้าราชการ ๓๐๐๐ รูป แบ่งเลี้ยงวันละ ๖๖๗
 รูป ฉนในพระอุโบสถ ๓๐ รูป หอพระมณเฑียรธรรม ๕๐ รูป พระ
 ระเบียบ ๕๗๗ รูป ฉน ๓ วันครบพระสงฆ์ ๒๐๐๐ เวลาคืนเลี้ยงพระสงฆ์
 ทำดอกไม้เพลิงด้วย ๓๐๐ รูปทั้ง ๓ วัน พระราชทานเงินผู้ทำดำรับ
 เลี้ยงพระสงฆ์ดำรับละบาทถ้วน มีพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถบอก
 อานิสต์วันละกัณฑ์ ครั้นเดือนหกแรมสิบค่ำเวลาย่ำตั้งบายศรีแก้ว
 บายศรีเงิน บายศรีทองในพระอุโบสถ เครื่องบายศรีมีกระถางดอกไม้
 เวียนเทียนวัน ๓ แล้วตั้งบูชาไว้ เวลาค่ำมีหนึ่ง มีดอกไม้เพลิง สมโภช
 เปนคำรบ ๗ คัน มีตครผู้หญิงข้างในที่โรงตครใหญ่ แดการเดินต่างๆ
 สมโภชเวลาดังวันพร้อมกัน ตั้งแต่เดือนหกแรมสิบเอ็ดค่ำ จนถึง
 เดือนเจ็ดขึ้นสองค่ำเป็นคำรบ ๗ วัน มีตนักตปฤกษ์วันละ ๖ คัน ครั้น
 รุ่งขึ้นเดือนเจ็ดขึ้นสามค่ำเวลาเช้า ตั้งบายศรีแก้ว, เงิน, ทอง, คอง,
 ในพระอุโบสถ เครื่องบายศรีของกระยาบวดตามอย่างธรรมเนียม
 บายศรีเวียนเทียนอีกครั้งหนึ่ง การครั้งนี้โปรดให้ตั้งโรงฉ้อทานที่หน้า
 วัดมหาธาตุ เจ้าครอกใหญ่อรุณราชยาของกรมพระราชวังหลังตั้งโรง ๓

ที่ท่าพระ พระเจ้าน้องนางเธอซึ่งปรากฏพระนามในภายหลังว่า กรม
หลวงนรินทร์เทวี กับกรมหมื่นนรินทร์พิทักษ์ตั้งโรง ๓ ที่โรงรองงาน
พระยาศรีธรรมมาธิราชตั้งโรง ๓ ที่สะพานข้างโรงตั้ง เจ้าพระยามหา
เสนาตั้งโรง ๓ ที่สะพานตรงวังหน้า พระยาธรรมมาตั้งโรง ๓ ที่หอกลอง
เจ้าพระยาพระคลังตั้งโรง ๓ รวม ๖ โรง ท่านข้างในท่า โรงหน้ายา
โรง ๓ เที่ยงพระสงฆ์สามเณร ข้างหูลดของชุดพระบาทแลราษฎร
ชายหญิง ตั้งแต่วันเสาร์เดือนหกแรมแปดค่ำเวลาย่ำเข้าไปจนถึง
เดือนเจ็ดขึ้นสองค่ำครบ ๓๐ วันเวลาย่ำยั้งเด็ก.

๑ ตั้งแค่นัดของวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ก็ทรงพระประชวร
พระโรคชราพระอาการทรุดลงโดยลำดับ จึงทรงมอบศิริราชสมบัติ
แก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว
ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ ปีมะเส็งเอกศก จุ
ศักราช ๓๓๗๓ ปี เวลา ๓ ยาม ๗ บาท ก็เสด็จสวรรคตในพระ
ที่นั่งไพศาลาทักษิณ พระชนมายุ ๗๕ พรรษา เสด็จดำรงอยู่ใน
ราชสมบัติได้ ๒๗ ปี.

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นปฐมในพระบรมราชวงศ์
พระองค์นี้ มีพระนามปรากฏต่อมาในภายหลังว่า พระบาทสมเด็จพระ
พระปรโมธรรมา มหาจักรีบรมนารถ นเรศวรราชวิจิตรมงกุฎ ปฐม
พงษาราชรามาริบบดินทร์ สยามพิชิตินทรจโรดม บรมนารถบพิตร
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ประสูติในวันพุธเดือนสี่แรมห้าค่ำ

มีมโงงอัฐยศกษัตริย์ราช ๓๐๘๗ ณกรุงเทพมหานครวัดศรีอยุธยา มี
 นิเวศฐานอยู่ภายในกำแพงพระนครเหนือบ่อน้ำเพ็ชร ครั้นมีฉันทนพศก
 จุติศักราช ๓๑๓๘ พระชนมายุครบ ๒๓ ปี ได้ตั้งออกทรงพระผนวชเป็น
 ภิกษุอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ๓ แล้วตามผนวชเข้ารับราชการเป็นมหาด
 เด็กหลวงในพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๓ ซึ่งปรากฏพระนามเรียกเป็นสามัญ
 ว่า รุหนดวงคอกมะเดื่อนั้น ครั้นต่อมาพระองค์ได้ จิวาทมงคลกับ
 จิตาในตระกูลเศรษฐีที่ตำบลอัมพวาแขวงเมืองสมุทรสงคราม อยู่ต่อ
 พรหมแดนเมืองราชบุรี จึงได้ตั้งออกไปรับราชการอยู่ในเมืองราชบุรี
 ได้เป็นตำแหน่งหลวงยกบัตร เมื่อพระชนมพรรษา ๒๕ ปี.

ครั้นเมื่อกรุงเทพมหานครวัดศรีอยุธยาแตกแล้ว เจ้า
 ทาก (สิน) ตั้งเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี จึงได้ตั้งเข้ามารับราช
 การในกรุงธนบุรี เมื่อมีขบวนการกบฏกษัตริย์ราช ๓๑๓๐ พระชนม
 ใต้ ๓๒ พรรษา ได้เป็นตำแหน่งที่พระราชรินทร์ในกรมพระตำรวจ ได้
 รับราชการเป็นกำลังของเจ้ากรุงธนบุรีทำการศึกสงครามต่อมา คือ
 ครั้งที่ ๑ ในปีขวิดสัมฤทธิ์ศักราช ได้ตั้งคุมกองทัพของ ๓ ไปตีด่าน
 รุหนทศแขวงเมืองนครราชสีมา ซึ่งเจ้าพิมายให้พระยาวรวงษาธิราชมา
 คบรับที่ปากกรุงธนบุรีอยู่ ตัด้านรุหนทศแตกแล้วยกตามพระยาวรวงษา
 ธิราชลงไปตีได้เมืองนครเสียมราชูอีกเมือง ๓ เมื่อเสร็จศึกเมืองนคร
 ราชสีมาครั้งนั้น ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระยาอโยธยฤทธิราชวง
 กรมพระตำรวจโดยความชอบ ครั้งที่ ๒ มีฉันทนพศกจุติศักราช ๓๑๓๓
 ได้เป็นแม่ทัพตั้งไปตีเมืองเขมร ตัด้านเมืองพระตะบองแตเมืองนคร

เด็ยมราชแล้ว กำลังทำการศึกค้างอยู่ พอได้ข่าวเดาดีชื่อว่าเจ้า
 กรุงธนบุรีทวงศกจึงยกกองทัพกลับมา ครองที่ ๓ มีขานโทศกจุด
 ศักราช ๓๓๓๒ โดยเสด็จเจ้ากรุงธนบุรีไปปราบปรามเจ้าพระฝางมี
 ไชยชนะ ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระยายมราชว่าที่สมุหนายก เมื่อ
 พระชนมายุได้ ๓๔ พรรษา ครองที่ ๔ มีเกาะตรีศก จุดศักราช ๓๓๓๓
 พระชนมพรรษา ๓๕ พรรษา ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นเจ้าพระยาจักรี
 เป็นแม่ทัพยกออกไปตีเมืองเขมรพร้อมกับเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเสด็จไปทาง
 ทิศใต้เมืองบันทายเพชรแต่เมืองบาพนม ครองที่ ๕ มีมเมยฉกจุด
 ศักราช ๓๓๓๖ เป็นแม่ทัพนำของเจ้ากรุงธนบุรียกไปตีเมืองนครเชียงใหม่
 ตีได้เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน แล้ว
 เสด็จอยู่จัดการบ้านเมือง ได้เมืองน่านมาเป็นราชอาณาเขตเดิมอีก
 เมือง ๓ ครองที่ ๖ พม่ายกกองทัพมาตีเมืองราชบุรี ในคืนนั้นเสด็จ
 ยกกองทัพจากเมืองนครเชียงใหม่ลงมาช่วยทัพหลวง รบพม่าได้ ไชย
 ชนะ ครองที่ ๗ มีมเมตัมศกจุดศักราช ๓๓๓๗ พม่ายกมาตีเมือง
 นครเชียงใหม่ เสด็จเป็นแม่ทัพยกขึ้นไปช่วย แต่พม่าทราบข่าว
 ถอยทัพไปเสียก่อนหาได้รบไม่ พออะแซอุ่นยกทัพมาเข้ามามีหัวเมือง
 ฝ่ายเหนือ จึงเสด็จลงมาตั้งรับกองทัพอะแซอุ่นที่เมืองพิศณุโลกนับ
 เป็นครองที่ ๘ ศักพม่าครั้งนั้นเป็นศึกใหญ่ยกมาหลายทัพหลายทางตั้ง
 ล้อมเมืองพิศณุโลกไว้ทุกด้าน แต่กองทัพไทยต่อสู้รบบ้องกันเมืองเป็น
 สำมารก พม่าเข้าตีหักเอาหลายครั้งก็ไม่ได้เมืองพิศณุโลก จน
 อะแซอุ่นก็แม่ทัพพม่าขอพระองค์ แด่สรเสริญพระปรีชาสามารถที่
 ทรงต่อสู้รบรักษาเมืองในครั้งนั้น ต่อมาพม่าตั้งล้อมเมืองพิศณุโลก

ไว้ แลคอยคัดดำเดียงจากกองทัพหลวงมิให้ตั้งเด็บบึงเข้าไปในเมือง
พิศณุโลกได้ แลรักษาเมืองมาถึง ๓ เดือนเศษ จนเด็บบึงอาหาร
ในเมืองหมดลง ผู้คนขอขยากระด้าระสาย จึงจำเป็นต้องทิ้งเมือง
พิศณุโลกตีหักค่ายพม่าออกไปได้ทางด้านควันออก ไปชุมนุมทัพอยู่ที่
เมืองเพชรบูรณ์ ครั้งที่ ๘ บั้วออกอัฐศกจตุศักราช ๑๓๓๗ เด็บบึง
เป็นแม่ทัพยกไปตีหัวเมืองดาวควันออก ได้เมืองนครจำปาศักดิ์ เมือง
ด้ทันดร เมืองอศบือ แลได้เมืองเขมรป่าดงหลายเมือง คือเมือง
คตุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังข เมืองชูนันเปนต้น ได้เดือนพระ
เกียรติกษัตริย์เปนสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกพิภุมหิมา ทุก
นครวระอาเศช นเรศวรราชสุริยวงษ์ องค์บาทมฤตกากร บวร
รัตนปรินายก มีเครื่องยศอย่างเจ้าค่างกรม ในบี่รگانพศกจตุ
ศักราช ๑๓๓๗ พระชนม์ได้ ๔๓ พรรษา ครั้งที่ ๓๐ เมื่อมีจอดัมฤทธิ์
ศกจตุศักราช ๑๓๔๐ เด็บบึงเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองถ้ำช้าง ตีได้
เมืองเวียงจันทน์ แลเมืองขันธ์ แลได้เมืองหลวงพระบางมาเป็นช้ำ
ขอบขัณฑเสมาด้วย ในครั้งนี้ได้ทรงเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกต
แลพระบางลงมากรุงธนบุรี ครั้งที่ ๓๓ เด็บบึงเป็นแม่ทัพออกไปปราบ
ปรัมจตาจตในเมืองเขมร ทำการยังไม่ทันคตอด พอได้ทรงทราบ
ข่าวว่าเกิดเหตุจตาจตขึ้นในกรุงธนบุรี ด้วยเจ้ากรุงธนบุรีเสียดิ
กระทำการกตขัณณะแลช้ำราชการอาณาประชาราษฎร์ให้ ได้ความเดือด
ร้อนร้ายแรง ราชการฉับแปรบ่จบันไปทงพระนคร ก็เด็บบึงยกกอง
ทัพถบั้จากเมืองเขมรเข้ามาถึงกรุงธนบุรี เมื่อณวันเสาร์เดือนห้าแรม

เกล้าคำมีชานจัตวาศกจุลศักราช ๓๓๔๔ มี มุขมนตรีแต่พระราชราชฎ
 เปนอันมาก พร้อมกันกราบทูลอัญเชิญพระองค์ให้เสด็จดำรงศิริราช
 สมบัติ ทำการพระราชพิธีปราบดาภิเษก เมื่อวันพฤหัสบดีเดือน
 แปดขึ้นสี่ค่ำมีชานจัตวาศก จุลศักราช ๓๓๔๔ มีนั้น พระชนมายุ
 ได้ ๔๗ พรรษา.

ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็ทรงพระอุดำหะครอบครอง
 แผ่นดินโดยขัตติยานุวัตร ค่อดูราชการซึ่งบังอาจมาย้ายให้ปราไชยพ่าย
 แพ้ไปทุกครั้ง ทั้งปราบปรามศัตรูหมู่ร้ายทั้งภายในแคว้นนอกกราบ
 คาบ แม้พระราชอาณาจักรกว้างขวางยิ่งกว่าแผ่นดินใด ๆ ในครั้ง
 กรุงเก่าแต่ก่อนมา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแต่ประชาชนทั่วพระ
 ราชอาณาจักรเปนนอกประการ คึงข้อความพิสดารที่ได้กล่าวมาใน
 พระราชพงษาวดารนี้.

เสนาบดีในรัชกาลที่ ๑

มหาตไทย

๑ เจ้าพระยารัตนาพิพิธ (ต้น) ข้าหลวงเดิม ได้เป็นที่พระอัคร
 สุนทรเสมียนตรากรมมหาตไทยครั้งกรุงธนบุรี ได้ตามเสด็จการสงคราม
 มีความชอบหลายครั้ง แต่ได้รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณมา
 ได้มีความผิด โปรดให้เป็นที่สมุหนายกเมื่อปราบดาภิเษก อัญญากรรม
 ในรัชกาลที่ ๑.

กระลาโหม

๑ เจ้าพระยามหาเสนา (ปลัด) บุตรพระยากระลาโหมคดองแกลบ
 กรุงเก่า ได้เป็นพระยาเพชรบูรณ์ครั้งกรุงธนบุรี ได้ตามเสด็จการ

สงครามมีความชอบด้วยกัณฑ์หาญในการศึก โปรดให้เป็นสมุหพระ
กระตาโหมเมื่อปราบดาภิเษก อัญญากรรมในกตางค์ที่เมืองทวาย
ในรัชกาลที่ ๓.

๒ เจ้าพระยามหาเสนา (บั้น) เป็นข้าหลวงเดิมรับราชการมาใน
พระองค์ เป็นกำลังช่วยกรมพระราชวังหลังปราบปรามจลาจลในกรุง
ธนบุรีมีความชอบ ได้เป็นพระยาพลเทพเมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึง
เลื่อนเป็นที่สมุหพระกระตาโหม แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา
ผู้กำกับราชการ อัญญากรรมในรัชกาลที่ ๒.

๓ เจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) เป็นบุตรพระยาจำเริญยาก
กรุงเก่า เป็นสามีเจ้าคุณนงนนิษฐภคินีกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี
รับราชการมาในพระองค์ ได้ตามเสด็จการสงครามหลายครั้งมีความ
ชอบ ได้เป็นพระยาอุไทยธรรมเมื่อปราบดาภิเษก แล้วเป็นพระยา
ยมราช แล้วจึงเป็นที่สมุหพระกระตาโหม อัญญากรรมในรัชกาลที่ ๓.

กรมท่า

๑ เจ้าพระยาพระคลัง (ต้น) เป็นพระยาพิพัฒน์ โภชการังกรุงธนบุรี
ได้เป็นเจ้าพระยาพระคลังเมื่อก่อนปราบดาภิเษก อยู่มาตั้งคิบัญญาพัน
เพื่อนไป ลงไปส่งสำเภาหลวงข้ามสันดอน มีใบบอกเข้ามาขอค้ำคะ
สุกรแถบยศรี รัชสั่งว่าเดอะเทอะหนักแล้ว โปรดให้หักคดเสีย ภาย
หลังได้เป็นพระยาศรีอรรคราชช่วยราชการในกรมท่า.

๒ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นหลวงศรีวิชัย มีความชอบที่ได้นำข้อราชการไปกราบทูลถึงท่านพระเจ้าตาก ได้เป็นพระยาพระคลังเมื่อปราบดาภิเษก ภายหลังได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาพระคลัง เป็นจันทรภักดีแห่งหนึ่งสือหลายเรื่อง อุดมบุญกรรมในรัชกาลที่ ๑.

๓ พระยาพระคลัง (ทุน) เป็นพระราชประสิทธิ์ครั้งกรุงธนบุรี ได้เป็นพระยาศรีพัฒน์เมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึงเลื่อนเป็นพระยาพระคลัง ท่านผู้นี้ว่าเป็นเศรษฐีค้าสำเภา เป็นที่สมุหนายกในรัชกาลที่ ๒.

กรมเมือง

๑ พระยามราช ชื่อไม่ปรากฏ ครั้งกรุงธนบุรีเป็นหลวงอินทราธิบดีตั้งหารองเมือง เป็นผู้รับขนบธรรมเนียมกรมพระนครบาลมาก มีความชอบเมื่อตามเสด็จในการสงคราม ได้เป็นพระยามราชเมื่อปราบดาภิเษก ครั้นเมื่อศึกพม่าครั้งที่ ๓ ได้เป็นแม่ทัพไปตั้งรับพม่าที่เมืองราชบุรี ไม่เอาใจใส่ในราชการสงคราม มีความผิดถูกถอด ภายหลังได้เป็นพระยามหาธีราชช่วยราชการในกรมพระนครบาล.

๒ พระยามราช (บุญนาก) คือ เจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาก)

๓ พระยามราช (บุญมา) บุตรพระยาจำเริญยากกรุงเก่าเป็นพี่ต่างมารดากับเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาก) เดิมรับราชการในพระองค์ ได้เป็นพระยาตะเพิงเมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึงได้เลื่อนเป็นพระยามราช เป็นที่สมุหพระกระตาศาโหมในรัชกาลที่ ๒.

กรมวัง

๑ เจ้าพระยาธรรมมาชิกกรม (บุญรอด) เชื้อพราหมณ์พฤตมิบาศ เป็นบุตรพระยามณเฑียรบาลกรุงเก่า เป็นพระยาธรรมมาชิกกรมครั้งกรุงธนบุรี เป็นผู้คุ้นเคยรักใคร่ในพระองค์ แต่ได้มีความชอบเมื่อตามเสด็จการสงคราม แต่รูปแบบการกรมวังมาก จะย้ายไปกรมอื่นไม่ได้ จึงได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาธรรมมาชิกกรมเมื่อปราบดาภิเษก ครั้นเมื่อศึกพม่าครั้งที่ ๑ เป็นแม่ทัพออกไปตั้งรับพม่าที่เมืองราชบุรี ไม่เอาใจได้ในราชการสงครามมีความผิดถูกถอด ภายหลังได้เป็นพระยาศรีธรรมมาชิราชช่วยราชการในกรมวัง ในรัชกาลที่ ๒ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาชิราช อุตัญญกรรมในรัชกาลที่ ๒.

๒ พระยาธรรมมาชิกกรม (ทองดี) รับราชการในพระองค์ ได้เป็นจมื่นศรีสวรรค์เมื่อปราบดาภิเษก แล้วเลื่อนเป็นพระยาพิพัฒน์โกษา แล้วจึงได้เป็นพระยาธรรมมาชิกกรม อุตัญญกรรมในรัชกาลที่ ๑.

๓ พระยาธรรมมาชิกกรม (สด) เป็นข้าหลวงเดิมในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ได้เป็นพระยามณเฑียรบาลเมื่ออุปราชภิเษก แล้วจึงเลื่อนเป็นพระยาธรรมมาชิกกรม อุตัญญกรรมในรัชกาลที่ ๒.

กรมนา

๑ พระยาพดเทพ (บั้น) คือ เจ้าพระยามหาเสนาที่เลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา.

๒ เจ้าพระยาพดเทพ (บุญนาค) เดิมอยู่บ้านแม่ตากรุงเก่าตันคีต
คักรุงธนบุรี ได้เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตผู้รักษากรุงเก่าเมื่อปราบดาภิเษก
แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาพดเทพ เป็นโทษต้องประหารชีวิตในรัชกาลที่ ๒.

๑ ตำแหน่งเสนาบดีในรัชกาลที่ ๓ อรรคมหาเสนาธิบดีมหาดไทย
แตกระดาไหมเป็นเจ้าพระยา แต่เสนาบดีตำแหน่งจตุสดมภ์ เมือง, วัง,
คลัง, นา, นัน ในหนังสือครั้งรัชกาลที่ ๓ ที่ได้พบเห็นปรากฏเป็น
แต่พระยาโดยมาก ที่ได้พบหลักฐานแน่นอนว่าเป็นเจ้าพระยานั้น คือ
เจ้าพระยาธรรมมา (บุญรอด) ๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ๓ เจ้า
พระยาพดเทพ (บุญนาค) ๓ นอกจากนั้นยังไม่พบหลักฐานนอกจากที่
กล่าวในพงษาวดาร ซึ่งเรียบเรียงขึ้นภายหลัง.

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

